

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΣΕΙΡΑ Α, ΑΡ. 5

Ανίκη
Ανίκη

Ανίκη

Ανίκη

Α1

Μ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, ΘΡ. ΣΤΑΥΡΟΥ, Μ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ

Η ΓΛΩΣΣΑ ΜΟΥ

ΚΕΙΜΕΝΑ, ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ, ΑΣΚΗΣΕΙΣ

ΓΙΑ ΤΗΝ 5^η ΚΑΙ ΤΗΝ 6^η ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ
ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΡΩΤΕΣ ΤΑΞΕΙΣ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΑΝΑΤΥΠΩΣΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

1964

ΕΙΣ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Αφιέρωμα στη μνήμη του Μανόλη Τριανταφυλλίδη
μέλεια τιμητικής επιτροπής. Θεσσαλονίκη 1960, 568 σελ., δρ. 120.

« ΑΠΑΝΤΑ ΜΑΝΟΛΗ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ »

Τόμος : Έρευνητικά Α', Θεσσαλονίκη 1963, 496 σελ., δρ. 120.

Τόμος : Έρευνητικά Β', Θεσσαλονίκη 1963, 456 σελ., δρ. 120.

Τόμος : Νεοελληνική Γραμματική — Ιστορική Εισαγωγή με 13 χάρτες και 7 πίνακες, 1938, 16 + 688 σελ., άδετη δρ. 100, δεμένη 125.

Τόμος : Δημοτικισμός και αντίδραση, 1960, 397 + 1 σελ., δρ. 50.

Σημ. : Οι τόμοι άς και δς έκκυκλοφόρησαν τόν Οκτώβριο του 1963. Ή έκδοση των « Απάντων Μανόλη Τριανταφυλλίδη » συνεχίζεται.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Ίδρυτής : Μαν. Τριανταφυλλίδης

Ή « Νεοελληνική Βιβλιοθήκη » ιδρύθηκε με τόν σκοπό νά βοηθήση νά συγκροτηθή και νά γίνη όσο μπορεί πύ άρτιο τόν μάθημα των νέων έλληνικών στην ελληνική παιδεία — προπάντων στη μέση — αξιοποιώντας γι' αυτήν ό,τι έχει πύ άξιο ό νέος Έλληνισμός.

Τά βιβλία της « Νεοελληνικής Βιβλιοθήκης » είναι γιά τόν μαθητή, γιά τόν δάσκαλο ή και γιά τούς δύο. Θα μπορούν όμως νά χρησιμέψουν τά περισσότερα και στό φοιτητή και στόν κάθε μορφωμένο.

Τά διάφορα βιβλία της « Νεοελληνικής Βιβλιοθήκης » συσταίνονται άπό τόν Ύπουργείο της Παιδείας (έγκυκλ. άριθ. 8953/7 Μαΐου 1949, 31752/14 Μαΐου 1949, 117190/15 Δεκ. 1950) ός βοήθημα των μαθητών, ός χρήσιμα γιά τίς σχολικές βιβλιοθήκες, και όχι μόνον ός πολλαπλώς όφελιμα εις τόν μορφωτικόν έργον του σχολείου αλλά και πληρούντα δυσάρεστον κενόν εις την βιβλιογραφίαν των σχολικών εκδόσεων και (γιά τή μεγάλη Γραμματική του Ύργανισμου, 4147/13 Άπριλ. 1951) ός άπαραίτητον βοήθημα διά τούς εκπαιδευτικούς λειτουργούς τούς διδάσκοντας την δημοτικήν γλώσσαν.

Τά βιβλία της « Νεοελληνικής Βιβλιοθήκης » εβήκουν σέ μιá άπό τίς ακόλουθες σειρές :

Σειρά Α.—Γλώσσα :

1. Μαν. Τριανταφυλλίδη, Μικρή Νεοελληνική Γραμματική (περίληψη της μεγάλης του Ύργανισμου σχολικών βιβλίων), 1949, 8 + 204 σελ., άδετη δρ. 30, δεμένη δρ. 35.
5. Μ. Οικονόμου, Θρ. Σταύρου, Μ. Τριανταφυλλίδη, Ή γλώσσα μου : κείμενα, γραμματική, άσκήσεις, γιά την 5η και την 6η δημοτικού και γιά τίς πρώτες τάξεις της μέσης παιδείας, 12 + 279 σελ., 1955. Άνατύπωση 1961, δρ. 30.
6. Μαν. Τριανταφυλλίδη, Λεξιλογικές άσκήσεις γιά την 5η και την 6η δημοτικού. Βιβλίό του δασκάλου (συμπληρωματικό του μαθητικού, προορίζεται μόνο γιά τούς εκπαιδευτικούς), 1949, 44 σελ.. Άνατύπωση 1962, δρ. 16.
7. Μαν. Τριανταφυλλίδη, Λεξιλογικές άσκήσεις γιά την 5η και την 6η δημοτικού. Βιβλίό του μαθητή, 1947, 2. Έκδ. 1951, 40 σελ., δρ. 14.
8. Μαν. Τριανταφυλλίδη, Λεξιλογικές άσκήσεις γιά τή μέση παιδεία. Βιβλίό του μαθητή, 1948, 2. Έκδ. 1958, 80 σελ.. Άνατύπωση 1962, δρ. 20.

(Ή συνέχεια στη σελ. 3 του εξωφύλλου)

ΓΛΩΣ

(172)

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΑΛΕΞΗ ΔΗΜΑΡΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΣΕΙΡΑ Α, ΑΡ. 5

Μ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, ΘΡ. ΣΤΑΥΡΟΥ, Μ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ

Η ΓΛΩΣΣΑ ΜΟΥ

ΚΕΙΜΕΝΑ, ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ, ΑΣΚΗΣΕΙΣ

ΓΙΑ ΤΗΝ 5^η ΚΑΙ ΤΗΝ 6^η ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ
ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΡΩΤΕΣ ΤΑΞΕΙΣ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΑΝΑΤΥΠΩΣΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

1964

Εικόνες: Όρεστης Κανέλλης.

Τσιγκογραφίες: Εὐάγ. Χαλκιοπούλος, Ἀγ. Μάρκου 14, Ἀθήνα.

ΣΤΟ ΜΑΘΗΤΗ

Τὸ βιβλίον τοῦτο θὰ σὲ βοηθήσῃ νὰ μάθῃς καλύτερα τὴ νεοελληνικὴ γλῶσσα, πὺν εἶναι ἡ γλῶσσα σου ἢ μητρικὴ. Θὰ σὲ βοηθήσῃ νὰ καταλαβαίνῃς βαθύτερα ὅ,τι λέγεται καὶ γράφεται σ' αὐτὴ καὶ νὰ τὴ μιλῇς ὁ ἴδιος καὶ νὰ τὴ γράφῃς σωστότερα.

Βέβαια, ἀφοῦ εἶναι ἡ μητρικὴ σου γλῶσσα, τὴν ξέρεις ἀρκετά, ἀλλὰ πρέπει νὰ προχωρήσῃς ἀκόμη περισσότερο. "Ὅλοι οἱ "Ἕλληνες ἑλληνικὰ μιλοῦμε, ἀλλὰ, ὅπως ξέρεις, ἀπὸ τόπο σὲ τόπο ὑπάρχουν μερικὲς διαφορὲς. "Ἔτσι λ.χ. τὸ **νὰ σοῦ πῶ** τὸ λένε σὲ μερικὰ μέρη **νὰ σὲ πῶ**. "Ὅπως ὅμως πάνω ἀπὸ τὸν τόπο ὅπου γεννήθηκε ὁ καθένας μας, πάνω ἀπὸ τὴ μικρὴ ἰδιαιτέρη πατρίδα τοῦ καθενός μας, ὑπάρχει ἡ κοινὴ μεγάλη Πατρίδα μας, ἡ Ἑλλάδα, ἔτσι πάνω ἀπὸ τὶς τοπικὲς γλωσσικὲς διαφορὲς ὑπάρχει ἡ ἐθνικὴ νεοελληνικὴ μας γλῶσσα, ἡ κοινὴ δημοτικὴ καὶ ὅσο ὥραϊα καὶ ἂν εἶναι τὰ ἑλληνικά, ὅπως τὰ μιλεῖ ὁ καθένας μας στὴν ἰδιαιτέρή του πατρίδα, πρέπει ὅλοι μας—Βορειοελλαδίτες, Θεσσαλοὶ, Στερεοελλαδίτες, Μοραῖτες καὶ νησιῶτες—νὰ ξέρουμε, νὰ μιλοῦμε καὶ νὰ γράφουμε σωστὰ τὴν κοινὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἔναν ἀπὸ τοὺς πῶ σημαντικοὺς δεσμοὺς πὺν μᾶς ἐνώνουν ἐθνικά. Αὐτὴ εἶναι ἡ γλῶσσα πὺν καθιερώθηκε ἀπὸ τὴ λογοτεχνία μας πολλὲς δεκαετίες τώρα καὶ εἶναι πολῦτιμο στοιχεῖο τοῦ πολιτισμοῦ μας.

Τὴ μητρικὴ τοῦ γλῶσσα ὁ καθένας τὴ μαθαίνει φυσικά, χωρὶς νὰ αἰσθάνεται πῶς τὰ φαινόμενά της ἀκολουθοῦν κάποιους κανόνες πὺν τὰ κυβερνοῦν. Καὶ ὅμως ὑπάρχουν τέτοιοι κανόνες, πὺν βγαίνουν μέσα ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ γλῶσσα, ὑπάρχει ἡ **γραμματικὴ** τῆς γλώσσας αὐτῆς. Αὐτὴν τὴ γραμματικὴ πρέπει νὰ τὴ μάθῃς. Τότε θὰ μεταχειρίζεσαι τὴ γλῶσσα σου μὲ περισσότερη σταθερότητα, μὲ μεγαλύτερη ἀσφάλεια γιὰ τὴν ὀρθότητα ἐκείνων πὺν λὲς καὶ γράφεις.

"Ἐπειτα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κοινὴ νεοελληνικὴ γλῶσσα, τὴν κοινὴ δημοτικὴ, πὺν τὴ μιλοῦμε καὶ τὴ γράφουμε, ὑπάρχει καὶ ἡ νεοελ-

ληνική καθαρεύουσα, πὸν πολλοὶ τὴ γράφουν καὶ πὸν τὴ μαθαί-
νεις κι ἐσὺ στὸ σχολεῖο παράλληλα μὲ τὴ δημοτική. Ἡ γνώση
τῆς γραμματικῆς θὰ σὲ βοηθήσῃ νὰ μὴν κάνῃς τὸ κακὸ ν' ἀνα-
κατεύῃς τὶς δύο αὐτὲς γλωσσικὲς μορφές· νὰ μὴ μεταχειρίζεσαι,
ὅταν γράφῃς τὴ δημοτική, τύπους πὸν δὲν τῆς ταιριάζουν, καὶ
τὸ ἀντίστροφο.

Σὲ ὅλα αὐτὰ θὰ σὲ βοηθήσῃ τὸ βιβλίο πὸν κρατᾷς τώρα στὰ
χέρια σου. Μελέτα το μὲ ἀγάπη, μὲ προσοχή καὶ μὲ σύστημα.
Διάβαζε πρῶτα γιὰ κάθε μάθημα τὸ κείμενο πὸν βρίσκεις στὴν
ἀριστερὴ σελίδα τοῦ βιβλίου καὶ κοίταζε νὰ τὸ καταλάβῃς καλά·
θὰ σὲ βοηθοῦν σ' αὐτὸ οἱ «Παρατηρήσεις στὸ κείμενο», στὸ
ἐπάνω μέρος κάθε δεξιᾶς σελίδας. Προχώρει ἔπειτα στὴ μελέτη
τοῦ μαθήματος τῆς «Γραμματικῆς», πὸν εἶναι κάτω ἀπὸ τὶς
«Παρατηρήσεις». Μόνον ἀφοῦ τὸ μάθῃς καλά, νὰ προχωρῇς
στὰ δυνὸ τελευταῖα μέρη τῆς δεξιᾶς σελίδας, στὴν «Ἐφαρμογή»
καὶ τὴν «Ἐπανάληψη».

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΙΜΕΝΑ¹

1. 'Ο Διάκος (ἀρχή ἀπὸ τὸ δημοτικό τραγούδι τοῦ Διάκου, 'Εκλογαί, Ν. Γ. Πολίτη ἀρ. 11).
2. Δύο ἀδερφάκια (Φωτεινῆς Τζωρτζάκη, 'Ιστορία παλιά καὶ νέα).
3. Παιδιά στὸ πανηγύρι (Φ. Τζωρτζάκη, 'Ιστορία παλιά καὶ νέα).
4. 'Η Σαμαρείτισσα (Πηνελόπης Δέλα, 'Η ζωὴ τοῦ Χριστοῦ).
5. 'Ο τζιτζικας καὶ τὸ μυρμήγκι (Αἰσώπειος μῦθος).**
6. 'Ο μύλος (ποίημα, 'Αλ. Πάλλη, Παιδιάτικα).
7. 'Η νυφίτσα (Στεφ. Γρανίτσα, Τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ λόγου).*
8. 'Η ἀλεπού καὶ ὁ τράγος (Αἰσώπειος μῦθος).**
9. 'Ο λύκος καὶ τὸ ἀρνὶ (Αἰσώπειος μῦθος).**
10. 'Η ἀλεπού πὺ πρήστηκε ἡ κοιλία της (Αἰσώπειος μῦθος).**
11. 'Ο αἰτὸς καὶ ἡ ἀλεπού (Αἰσώπειος μῦθος).**
12. Τὸ πρῶτο ταξίδι στὴν 'Αθήνα (Γρ. Ξενοπούλου, 'Η ἀδελφούλα μου).

1. "Ενας ἀστερίσκος ἐπειτ' ἀπὸ τὸν τίτλο καὶ τὴν πηγὴ τοῦ κειμένου σημαίνει πὺς εἶναι ἀλλαγμένο. Οἱ δύο ἀστερίσκοι φανερῶνουν μεγαλύτερη ἀλλαγὴ ἢ διασκευή. Στ' ἀλλὰ ἡ δὲν εἶναι ἀλλαγὴ ἢ εἶναι ἀσημαντές.

*Υστερ' ἀπὸ τὸν τίτλο τοῦ κάθε κειμένου ἀναγράφεται ἡ πηγὴ του. Τὰ κείμενα σὰ ὅποια δὲ σημειώνεται πηγὴ ἔχουν γραφῇ ἀπὸ τὸν κ. Θρασ. Σταθού.

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ²

Οὐσιαστικό κύριο, κοινό. 'Επίθετο. 'Αριθμητικό. "Αρθρο 333-6, 455, 501, 326 (485-486, 619, 667, 477) σ. 3

Ρῆμα. 'Ενεστώτας, ἀόριστος. Θέμα ἐνεστωτικό, ἀοριστικό, κατάληξη 599, 624-625, 642-645 (800, 828, 832, 857-860) σ. 5

'Αντωνυμία. Προσωπική, ἀναφορική. Μετοχή ἐνεργητική, παθητική 535-538, 567-575, 618 (710-714, 762-770, 882) σ. 7

Δέξη, συλλαβή, πνεῦμα, τόνος 36, 38, 45, 58 (75, 77, 84, 94) σ. 9

Φωνήεντα. Σύμφωντα. 'Η διαίρεσή τους. Φθόγγος 2, 8, 10, 24 (41, 47, 49, 63β) σ. 11

Γένος, ἀριθμὸς ὀνομάτων 324 (475) σ. 13

Πρόταση. 'Υποκείμενο. 'Αντικείμενο. Πτώσεις 599, 602, 323 (800, 803, 427) σ. 15

Κλιτὰ καὶ ἄκλιτα μέρη τοῦ λόγου. Τὰ ἄκλιτα 321, 741-744, 761, 772, 777 (742, 982-984, 988, 1009, 1032, 1070) σ. 17

Μόρια δεικτικό, βουλευτικό, ὀρκωτικό 775-776 (1061-1068) σ. 19

Εἶδη συνδέσμων καὶ προτάσεων 772-774 (1032-1058) σ. 21

Εἶδη συνδέσμων καὶ προτάσεων (συνέχεια) 772-774 (1032-1058) σ. 23

Δαϊκὲς καὶ λόγιες λέξεις 146-149 (218-221) σ. 25

2. Οἱ ἀριθμοὶ πὺ εἶναι ἀμέσως μετὰ τὸν τίτλο τοῦ κάθε μαθήματος παραλείπουν στοὺς παραγράφους τῆς «Μικρῆς Νεοελληνικῆς Γραμματικῆς» τοῦ Μαν. Τριανταφυλλίδη. Οἱ ἀριθμοὶ μέσα σὲ παρένθεση παραπέμπουν στὴ «Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ (τῆς δημοτικῆς)» τοῦ Κρατικοῦ «Ὁργανισμοῦ Ἐκδόσεως Σχολικῶν Βιβλίων».

13. Δύο ποντίκια (Αίσώπειος μύθος).**	Υποκοριστικά, μεγεθυντικά 179-189, (267-278) σ. 27
14. Ο καημός του Κωστάκη.	Έθνικά 191-194, (282-285) σ. 29
15. Μαθητική παράσταση.	Βαπτιστικά, οικογενειακά 312-315, (460-464), σ. 31
16. Μαθήτρια σε μοδίστρα.	Γένος ούσιαστικῶν. Σχηματισμός θηλυκού. Ούσιαστικά με δύο γένη 345-351, (494-505), σ. 33
17. Ο θεός Πελοπίδας.	Παράγωγα ρήματα 172-175, (256-260) σ. 35
18. Παροιμίες.	Διαθέσεις τῶν ρημάτων. Ένεργητικά μεταβατικά, ἀμετάβατα. Μέσα 600 α, (801 α) σ. 37
19. Παροιμίες.	Διαθέσεις τῶν ρημάτων. Παθητικά. Ουδέτερα. Φωνές. 600 α, (801 α) σ. 39
20. Κυριακάτικο πρωινό με βροχή.	Επίθετα παράγωγα ἀπὸ ούσιαστικά. Παράγωγα ἐπιρρηματα 205, 212, (298-307) σ. 41
21. Τὸ προγονικὸ σπῆτι τοῦ καπετάν Θύμιου (Εὔας Βλάμη, Ὁ σκελετόβραχος).*	Ἡ σημασία τῶν συνθέτων 221-227, (318-331) σ. 43
22. Ψάρεμα στὸ γλαρονήσι.	Ὁ τονισμὸς τῶν συνθέτων 274-278, (392-394) σ. 45
23. Τ' ὁμορφο χωριὸ ('Αργ. Ἑφταλιώτη, Νησιώτικες ἱστορίες).**	Σημασία συγκεκριμένη, ἀφηρημένη. Κυριολεξία, μεταφορὰ 286-288, (416-419) σ. 47
24. Τ' ἀστεία τοῦ παπποῦ.	Ὁμώνυμα, παρώνυμα 286-296, (422-430) σ. 49
25. Κλέφτικα τραγούδια: Ὁ αἰτός, Ὁ Βασίλης (Ν.Γ. Πολίτη, Ἐκλογαί, ἀριθ. 24, 25).	Συνώνυμα 297-298, (433-434) σ. 51
26. Ὁ γιδοβοσκὸς καὶ τὸ ἀγριοκάτσιο (Αἰσώπειος μύθος).**	Ἰδιωτισμοί. Παροιμιακὲς φράσεις 306-311, (488-453) σ. 53
27. Ὁ ἠλεκτρισμὸς (F. G. Carpenter - Γ. Ντεγμάνη, Πῶς στεγάζεται ὁ κόσμος).	Λέξεις λαϊκὲς καὶ λόγιες 146-149, (218-224) σ. 55
28. Οἱ γιορτὲς τῶν βοσκῶν τῆς Ρούμελης (Δημ. Λουκόπουλου, Ποιμενικά τῆς Ρούμελης).*	Διπλὰ γράμματα. Ὅμοια σύμφωνα 16, 28, (55-56, 67-68) σ. 57
29. Τὰ ἀθάνατα (Δ. Λουκόπουλου, Νεοελληνικὴ μυθολογία).*	Δίψηφα φωνήεντα. Δίφθογγοι. Καταχρηστικοὶ δίφθογγοι 19, 26, 27, (58-59, 65-66) σ. 59
30. Μουσικὰ ὄργανα τῶν βοσκῶν (Δ. Λουκόπουλου, Ποιμενικά τῆς Ρούμελης).*	Δίψηφα σύμφωνα. Ρινικὰ συμπλέγματα 21, 32, (60-62, 71-73) σ. 61

31. Διάλογος Ξέρξη καὶ Δημάρα-
του (κατὰ τὸν Ἡρόδοτο). *Λέξεις. Συλλαβισμός* 36-42, (75-81) σ. 63
32. Ὁ Ὀδυσσεὺς παρακαλεῖ τὴ
Ναυσικᾶ (Ὀδύσσεια ζ 149 α με-
τάφρ. Ἀργύρη Ἑφταλιώτη). *Χρόνος συλλαβῶν. Τονισμός* 43, 45-47,
51, (82, 84, 86, 100) σ. 65
33. Ὁ γυρισμός τοῦ πατέρα (Φ.
Τζωρτζάκη, Ἱστορία παλιά καὶ
νέα). *Κανόνες τονισμοῦ. Πνεύματα* 53-63,
(86-95) σ. 67
34. Δεῖπνο (Γρ. Ξενοπούλου, Ἡ
ἀδελφούλα μου)*. *Ὁρθογραφικά σημάδια. Στίξη* 67 α,
(103 α) σ. 69
35. Ἐπιδρομὴ ἀεροπλάνων (Φ.
Τζωρτζάκη Ἱστορία παλιά καὶ
νέα)*. *Στίξη (συνέχεια)* 78 α, (113 α) σ. 71
36. Νανουρίσματα (Ν. Γ. Πολίτη,
Ἑκλογαί, ἀριθ. 148, 149, 153). *Συνίτηση, ἔκθλιψη, ἀφαίρεση, ἀπο-
βολή* 105, 111, 119, 129, (149, 157, 164,
172) σ. 73
37. Κούνια κοριτσιῶν. *Τὸ τελικὸ -ν* 135 (187) σ. 75
38. Γιορτινὲς συνήθειες τῶν γεωρ-
γῶν (Δ. Λουκόπουλου, Ποιμε-
νικά τῆς Ροῦμελης). *Ὁ ἀριθμὸς τῶν οὐσιαστικῶν. Οὐσια-
στικά μ' ἕναν ἀριθμὸ* 357-362, (511-516)
σ. 77
39. Ὁ Πηνειὸς (Ἀ. Καρκαβίτσα, Ὁ
Ζητιάνος)*. *Τὸ δριστικὸ ἄρθρο. Ἡ κλίση τοῦ* 323,
326-329, (477-480) σ. 79
40. Αἰσώπειοι μῦθοι (Ὁ Ἀγελαδά-
ρης καὶ τὸ λιοντάρι. — Ἡ χήρα
καὶ οἱ ὑπηρέτερές της. — Ἡ γυ-
ναῖκα καὶ ἡ κότα)**. *Τὸ ἀόριστο ἄρθρο. Ἡ κλίση τοῦ* 330-
332, (481-483) σ. 81
41. Τ' ὄνειρο τοῦ Πανάγου. *Ἡ κλίση τῶν ἀρσενικῶν οὐσιαστικῶν.
Ἑνικός* 368 α, (525 α) σ. 83
42. Λαϊκὴ ζωολογία (Στεφ. Γρανί-
τσα, Τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ λόγ-
κου)**. *Ὁ ἐνικός τῶν θηλυκῶν οὐσιαστικῶν*
392 α, (550 α) σ. 85
43. Ἡ λευτεριά ἔρχεται (Ἰουλίας
Δραγοῦμη, Στὴν Κοζάνη)**. *Ὁ ἐνικός τῶν οὐδέτερων οὐσιαστικῶν*
415 α, (574 α) σ. 87
44. Σκευὴ καὶ φαγιά τῶν Αἰτωλῶν
(Δ. Λουκόπουλου, Αἰτωλικά οἰ-
κήσεις, σκευὴ καὶ τροφαί)*. *Ὁ πληθυντικὸς τῶν ἀρσενικῶν οὐσια-
στικῶν* 368 α, (525 α) σ. 89
45. Ἱστορίες ζῶων (Στ. Γρανίτσα,
Τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ λόγκου)**. *Ὁ πληθυντικὸς τῶν θηλυκῶν οὐσια-
στικῶν* 392 α, (550 α) σ. 91
46. Τὰ πλεξίματα (Δ. Λουκόπουλου,
Πῶς ὑφαίνουν καὶ ντύνονται οἱ
Αἰτωλοί)*. *Ὁ πληθυντικὸς τῶν οὐδέτερων οὐσια-
στικῶν* 415 α, (574 α) σ. 93
47. Μιά βιβλιοθήκη. *Γενικὴ οὐσιαστικῶν. Συγκεντρωτικὴ
συνπλήρωση* 368-433, (525-593) σ. 95
48. Τρεῖς εἰκόνες (Ὁ καιρὸς—Στὸν
κῆπο—Ὁ Κύκλωπας). *Οἱ καταλήξεις τῶν οὐσιαστικῶν στοὺς
δύο ἀριθμοὺς (συγκεντρωτικὸς πίνακας)*
368-433, (525-593) σ. 97

49. Ἡ Γαλιλαία (Π. Δέλτα, Ἡ Ζωὴ τοῦ Χριστοῦ). *Ἐπίθετα σέ -ος, -η, -ο* 458, (622) σ. 99
50. Ἡ βραχοστύλωτη ἐκκλησιά. *Ἐπίθετα σέ -ος, -α, -ο καὶ σέ -ός, -ιά, -ὸ* 459-465, (623-629) σ. 101
51. Ἡ λειτουργία στὸ χωριό. *Ἐπίθετα σέ -ύς καὶ -ής* 466-469, (630-633) σ. 103
52. Οἱ λαγοὶ καὶ οἱ βάτραχοι (Αἰσώπειος μῦθος).** *Ἐπίθετα μὲ τὸ ἄρσεν. σέ -ης (ἀνισοσύλλαβα)* 470-474, (634-638) σ. 105
53. Ὁ τραγουδιστὴς καὶ ἡ χορεύτρια (Γ. Δροσίνη, Παιδικὰ παραμῦθια).** *Οἱ προσωπικὲς ἀντωνυμίες τοῦ α' καὶ β' προσώπου* 537-539, (713-715) σ. 107
54. Μῦθοι: Τ' ἀδέρφια πού δὲ μόνιαζαν—Τὸ περικογέρακο καὶ τὸ φίδι (Αἰσώπειοι).** *Ἡ προσωπικὴ ἀντωνυμία τοῦ γ' προσ.* 539-552, (715-729) σ. 109
55. Ἡ καλιακούδα, ὁ κοῦκος καὶ τὰ περιστέρια (Αἰσώπειος μῦθος).** *Τὰ ρήματα ἔχω καὶ εἶμαι* 658-659, (876-877) σ. 111
56. Παραμονὴ Πρωτομαγιάς. *Ρήματα α' συζυγίας. Ἐνεργητ. φωνή. Ὀριστική. Ἐνεστώτας, παρατατικός* 662 α, (884 α) σ. 113
57. Παροιμίες, γνωμικὰ καὶ ἄλλα. (Παροιμίες καὶ γνωμικὰ—Σκόρπιοι στίχοι ἀπὸ δημοτικὰ τραγούδια—Ἄλλοι σκόρπιοι στίχοι). *Οἱ ἄλλοι χρόνοι τοῦ ἐνεστωτικοῦ θέματος* 662 α, (884 α) σ. 115
58. Ἡ Δέσπω ἡ Σουλιώτισσα (Κατὰ τὸ δημοτικὸ τραγούδι).** *Οἱ χρόνοι τοῦ ὁριστικοῦ θέματος* 662 α, (884 α) σ. 117
59. Στὴ στάση τοῦ λεωφορείου. *Παθητικὴ φωνὴ α' συζυγίας. Ἐνεστώτας καὶ παρατατικὸς ὁριστικῆς* 663 α, (885 α) σ. 119
60. Βουνὸ ἢ θάλασσα ; (Διάλογος). *Παθητικὴ φωνὴ α' συζυγίας. οἱ ἄλλοι χρόνοι τοῦ ἐνεστωτικοῦ θέματος* 663 α, (885 α) σ. 121
61. Οἱ Σειρήνες (Ἀπὸ τὴν Ὀδύσεια).** *Παθητικὴ φωνὴ α' συζυγίας. ἀπαρέμφατο, μετοχὴ* 663 α, (885 α) σ. 123
62. Μεταμορφώσεις (Λαϊκὴ παράδοση).** *Παθητικὴ φωνὴ α' συζυγίας. οἱ ἄλλοι χρόνοι τοῦ ὁριστικοῦ θέματος* 663 α, (885 α) σ. 125
63. Τὰ ἔλατα (Σερ. Τσίτσα, Στὰ ἄγρια ὄρη).* *Προθέσεις* 761-768, (1009-1020) σ. 127
64. Παροιμίες καὶ σκόρπιοι στίχοι. *Σύνδεσμοι καὶ μόρια* 772 α, (1032 α) σ. 129
65. Παροιμίες καὶ σκόρπιοι στίχοι. *Σύνδεσμοι καὶ μόρια (συνέχεια)* 872 α, (1032 α) σ. 131
66. Τὸ κυπαρίσσι τοῦ Μυστρᾶ (Ἰουλίας Δραγούμη, Παραδόσεις καὶ Παραμῦθια).** *Ἐπιφωνήματα* 777-781, (1070-1074) σ. 133

67. Στην πλατεία του χωριού. *Ουσιαστικά παράγωγα από ουσιαστικά· τοπικά, περιεχτικά, επαγγελματικά κλπ.* 189-190, 195-199, (280-281, 286, 288-289) σ. 135
68. Οί άκούραστοι χορευτές (Τάσου Στίπα, Γύρω από τη Φυσική).** *Ουσιαστικά παράγωγα από ρήματα και από επίθετα* 176-178, 200-201, (262-265, 292-294) σ. 137
69. Στόν 'Αι-Νικόλα, *'Επίθετα παράγωγα από ρήματα, επίθετα, επιρρηματα* 202-204, 210-211, (296-297, 304-306) σ. 139
70. 'Ο Μύρμηγκας (Λαϊκή παράδοση).** *'Αχώριστα μόρια* 214-217, (309-314) σ. 141
71. Δύο ξαδέρφια στο τηλέφωνο *Λόγια άχώριστα μόρια* 218-219, (315-317) 143
72. Το γεράκι ('Ελ. Πολίτη). *Σύνθετα. Μορφή των συνθέτων* 161, 235-237, (239, 336-339) σ. 145
73. Το δράμα της Παναγίας ('Α. Καρχαβίτσα, Θεϊόν Όραμα, από τὰ Λόγια της Πλώρης). *Τò πρώτο συνθετικό* 241-256, (347-365) σ. 147
74. 'Η άγάπη της θάλασσας ('Α. Καρχαβίτσα, 'Η θάλασσα, από τὰ Λόγια της Πλώρης). *Τò δεύτερο συνθετικό* 257-273, (367-391) σ. 149
75. 'Ο 'Ορέστης στο σπίτι της θείας του. *Παρατηρήσεις σέ λόγια σύνθετα* 239, 246-247, (344-346, 355-356) σ. 151
76. 'Επειτα από την έπιτυχία. *Παρατηρήσεις σέ λόγια σύνθετα (συνέχεια)* 245, 249, 260, 265, 266, 268, (354, 358, 370, 379, 381, 383) σ. 153
77. 'Η άλεπού και ή βατομουριά (Αίσώπειος μύθος).** *Συμπληρωματικές παρατηρήσεις στην παραγωγή και τή σύνθεση* 164α, 165β, (242, 244) σ. 155
78. Τά χέρια και τὰ πόδια. *Οικογένειες λέξεων* 169-170, (251-253) σ. 157
79. Θρεπτικές ουσίες (Δημήτρη Σαραάση. Μαθήματα 'Υγιεινής).* *Λέξεις λαϊκές και λόγιες στην παραγωγή και στή σύνθεση* 171, (254) σ. 159
80. Χρώματα (Πώς στεγάζεται ο κόσμος, F. G. Carpenter — Γ. Ντεγιάννη).* *Σύνθετα με λόγια συνθετικά* 279, (399) σ. 161
81. Χριστούγεννα με τή μητέρα. *Γνήσια και καταχρηστική σύνθεση. Παρασύνθετα* 282-284, (402-403, 405) σ. 163
82. Χάρτες με ζωγραφίες. *Τοπωνυμίες* 317-319, (465-469) σ. 165
83. Γράμμα στη μητέρα. *'Ονοματοποιία. 'Αλλαγή γραμματικού είδους* 151-155, (220-233) σ. 167
84. 'Ο Λύκος (Ζ. Παπαντωνίου, Τά Ψηλά Βουνά).** *'Αντιστοιχία φθόγγων και γραμμάτων. Προφορά φθόγγων* 7, 28-35, (45, 67-74) σ. 169

85. 'Ο 'Οδυσσεύς στην 'Ιθάκη ('Οδύσεια ν 93 α, μετάφρ. 'Α. 'Εφταλιώτη).	<i>Βασικός τόνος</i> 50, (85)	σ. 171
86. 'Η βρύση (Ζ. Παπαντωνίου, Ψηλά Βουνά).*	<i>Προτακτικά και ένωτικό. Στίξη (συμπληρώσεις)</i> 70, 86, 90, 92, 94, (106, 124, 128, 130, 131)	σ. 173
87. 'Απολύμανση (Α. Σαράτση, Μαθήματα 'Υγιεινής).*	<i>Συντομογραφίες</i> 99, (136-137)	σ. 175
88. Κλέφτικα Τραγούδια: 1. Τοῦ λαβωμένου κλέφτη — 2. Τοῦ κλέφτη τὸ κιβούρι ('Εκλογαὶ Ν. Δ. Πολίτη, ἀριθ. 39, 43).	<i>Χασμωδία, πάθη φωνηέντων</i> 101-133, (145-179)	σ. 177
89. 'Ο μπαρμπα-Σπύρος στην 'Αθήνα.	<i>Συμπροφορά συμφώνων. Συμφωνικά συμπλέγματα</i> 138-141, (185-191)	σ. 179
90. 'Εκθεση γιὰ τὴ συγκοινωνία.	<i>'Αρχαιοκλίτα θηλυκὰ οὐσιαστικά: σκέψη, ἐγκύκλιος</i> 407-408, (560-562)	σ. 181
91. 'Ο διανομέας.	<i>'Ιδιόκλιτα ἄρσενικά: δεκανέας, συγγενής</i> 439-440, (601-602)	σ. 183
92. Συζήτηση στὴν αὐλὴ τοῦ σχολείου.	<i>'Ιδιόκλιτα οὐδέτερα</i> 441-442, (603-604)	σ. 185
93. Παροιμίες καὶ σκόρπιοι στίχοι.	<i>Τὸ ἐπίθετο: πολὺς</i> 475, (639)	σ. 187
94. 'Η ἀρίθμηση τῶν αἰώνων.	<i>'Αριθμητικά ἀπόλυτα, ταχτικά</i> 501-521, (667-693)	σ. 189
95. Παιδιὰ στὸ ψάρεμα.	<i>Τ' ἄλλα εἶδη τῶν ἀριθμητικῶν</i> 524-529, (696-701)	σ. 191
96. Πεθαίνει τὸ δάσος.	<i>Ρήματα τῆς β' συζυγίας στὴν ἐνεργητικὴ φωνή</i> 661, 679, 681, 685, (880, 902, 904, 908)	σ. 193
97. Σκόρπιοι στίχοι.	<i>Ρήματα τῆς β' συζυγίας στὴν παθητικὴ φωνή</i> 680, 683, 686, (903, 906, 909)	σ. 195
98. 'Ο 'Αι-Λιάς.	<i>'Ανώμαλα οὐσιαστικά: ἄκλιτα, ἑλλειπτικά</i> 435-437 (594-599)	σ. 197
99. Νοσταλγία.	<i>'Ανώμαλα οὐσιαστικά: διπλόκλιτα, διπλόμορφα, διπλοκατάληκτα</i> 443-454, (605-615)	σ. 199
100. Τὰ 'Εφτάνησα.	<i>Περιφραστικά παραθετικά. Σημασία κάθε βαθμοῦ</i> 477 α, (641 α)	σ. 201
101. Τὸ Αἰγαῖο καὶ τὰ νησιά του.	<i>Μονολεχτικά παραθετικά</i> 477 α, (641 α)	σ. 203
102. Τὸ παράδοξο καντηλέρι (Τ. Στύπα, Γύρω ἀπὸ τὴ φυσική).*	<i>'Ανώμαλα καὶ ἑλλειπτικά παραθετικά</i> 484, 488-493, (650, 654-659)	σ. 205
103. Σχολικὴ ἐκδρομὴ (Φωτ. Τζωρτζακη, Οἱ νέοι 'Αργοναῦτες).*	<i>'Επιρρήματα τοπικά, χρονικά, τροπικά</i> 741-744, (982-944)	σ. 207

104. Τ' Ἀμπελάκια (Φ. Τζωρτζάκη, Οἱ νέοι Ἀργοναυτές).*	Ἐπιρρήματα· ποσοτικά, βεβαιωτικά, διασφαχτικά. Παραθετικά ἐπιρρημάτων 751-753, 495-496, (998-1002, 661-662) σ. 209
105. Ἀλεποῦδες στοῦ κοτέτσι (Ζ. Παπαντωνίου, Τὰ ψηλά βουνά).*	Ἀντωνυμίες κτητικές, ιδιόπαθες, ὀριστικές 559-565, (740-752) σ. 211
106. Ὁ γάμος τῆς Ἀφροδῶς (Ζ. Παπαντωνίου, Τὰ ψηλά βουνά).*	Συναρθεμένα ῥήματα 687-689, (910-912) σ. 213
107. Στίχοι ἀπὸ δημοτικά τραγούδια.	Οἱ ἐξι κατηγορίες τῶν ἐνεστωτικῶν θεμάτων 692, (915) σ. 215
108. Παραμῖες.	Ἐνεστωτικές καταλήξεις καὶ ἡ ὀρθογραφία τους 693, (913) σ. 217
109. Τὸ πάραμιο τῆς Τροίας.	Ἀνωμαλίες στοῦ σχηματισμοῦ τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀόριστου 705, (939) σ. 219
110. Ὁ Ὀδυσσεύς στοῦ κυνήγι (κατὰ τὴν Ὀδύσσεια, τ 413 α).*	Ἀόριστος αἰσιμος 707-710, (940-943) σ. 221
111. Μελέτεια (Ἐ. Πολίτη).*	Ὁρθογραφία ἐνεργητικῶν ἀοριστικῶν τύπων 713, (946) σ. 223
112. Ὁ ξυλοκόπος καὶ ὁ Ἑρμῆς (Αἰσώπειος μύθος).*	Ἀντωνυμίες δειχτικές, ἐρωτηματικές 566, 577-580, (753-761, 774-779) σ. 225
113. Ἰφιγένεια.	Ἀναφορικές ἀντωνυμίες. Ἀναφορικά ἐπιρρήματα. Ἀναφορικές προτάσεις 557-575, (762-772) σ. 227
114. Ἀνέλπιστο ἀντάμωμα.	Ἀόριστες ἀντωνυμίες. Συναρθετικές 581, 593, (780-799) σ. 229
115. Τὸ σχέδιο τῆς Ἰφιγένειας.	Ἀντιστοιχία ἐνεργητ. ἀορ., παθητικ. ἀορίστου, παθ. μετοχῆς 714-716, (948-950) σ. 231
116. Ἀπὸ τὸ ναὸ στοῦ καράβι.	Ὁρθογραφία παθ. μετοχῆς. Παραθετικά μετοχῶν 729, 494, (952, 660) σ. 233
117. Ἡ σωτηρία.	Παθητικὸς ἀόριστος β' 722-723, (956-957) σ. 235
118. Στερεὰ σχήματα (Α.Θ.Σ.).	Θηλυκὰ ἐπίθετα (συγκέντρωση καὶ συμπλήρωση). Ἀντωνυμικά 455 α, 196, (619 α, 287) σ. 237
119. Ὁ Ἄργος.	Παράλληλα, διπλοσχηματίστη, ἀπρόσωπα ῥήματα 694-700, 731-732, (919-930, 965-965) σ. 239
120. Προλήψεις (Ἐ. Πολίτη).	Μερικά ἀνώμαλα ῥήματα 733, (967-963) σ. 241

Πίνακες	σ. 243-263
Κανόνες γιὰ τὴν στίξη	σ. 264
Κανόνες τονισμοῦ	σ. 267

Κανόνες συλλαβισμού	σ. 268
Λίγα λόγια για τούς δασκάλους καὶ τούς γονεῖς	σ. 269
Σημειώσεις για τὸ δάσκαλο	σ. 273

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

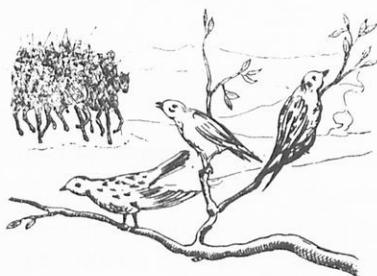
ἀρ. ἢ ἀριθ. = ἀριθμὸς	λ. ποιητ. = λέξη ποιητικῇ
βλ. = βλέπε	λ. χ. = λόγου χάρι
δηλ. = δηλαδὴ	μάθ. — μάθημα
κ. ἄ. = καὶ ἄλλα	μαθ. = μαθήματα
κτλ. = καὶ τὰ λοιπὰ	π. Χ. = πρὸ Χριστοῦ
λ. = λέξη	σ. ἢ σελ. = σελίδα

Τὸ καθένα ἀπὸ τὰ 120 μαθήματα τοῦ βιβλίου πιάνει δύο σελίδες.

Στὴν ἀριστερὴ σελίδα εἶναι τὸ κείμενο, μὲ τὰ στοιχεῖα πὺν χρειάζονται κάθε φορά γιὰ τὴ γλωσσικὴ διδασκαλία.

Ἡ δεξιὰ σελίδα εἶναι χωρισμένη σὲ 4 μέρη. Στὸ πρῶτο ἐρμηνεύονται μερικὲς λέξεις καὶ φράσεις τοῦ κειμένου καὶ ἀναλύεται τὸ περιεχόμενο. Στὸ δεύτερο, πὺν εἶναι καὶ τὸ κύριο μέρος, ἐξετάζονται κάθε φορά ὁρισμένα γραμματικὰ φαινόμενα. Τὸ τρίτο μέρος δίνει θέματα γιὰ νὰ ἐφαρμοστοῦν οἱ παρατηρήσεις πὺν ἔγιναν στὸ δεύτερο μέρος· εἶναι ἀσκήσεις προφορικὲς καὶ γυμνάσματα γραπτὰ. Στὸ τέταρτο μέρος δίνονται γραπτὰ γυμνάσματα γιὰ ἐπανάληψη προηγούμενων μαθημάτων.

1.- Ο ΔΙΑΚΟΣ

Τρία πουλάκια κάθονται ψηλά στη Χαλκωμάτα·
τό 'να τηρᾷ τῇ Λιβαδειᾷ καὶ τ' ἄλλο τὸ Ζιτούνι·
τὸ τρίτο, τὸ καλύτερο, μοιρολογᾷ καὶ λέει·
« Πολλὴ μαυρίλα πλάκωσε, μαύρη σὰν καλιακούδα·
μὴν ὁ Καλύβας ἔρχεται, μὴν ὁ Λεβεντογιάννης ; »
— « Οὐτ' ὁ Καλύβας ἔρχεται οὐτ' ὁ Λεβεντογιάννης,
'Ομέρ - Βριόνης πλάκωσε μὲ δεκοχτῶ χιλιάδες. »

Ὁ Διάκος σὰν τ' ἀγροίκησε, πολὺ τοῦ κακοφάνη.
Ψιλὴ φωνὴν ἐσήκωσε, τὸν πρῶτο του φωνάζει·
« Τὸν ταΐφά μου σήκωσε, μάσε τὰ παλικάρια,
δῶσ' τοὺς μπαρούτη περισσὴ καὶ βόλια μὲ τίς χοῦφτες·
γρήγορα καὶ νὰ πιάσωμε κάτω στὴν 'Αλαμάνα,
πού 'ναι ταμπούρια δυνατό κι ὁμορφα μετερρίζια. »

Παίρνουνε τ' ἀλαφριά σπαθιά καὶ τὰ βαριά τουφέκια,
στὴν 'Αλαμάνα φτάνουνε καὶ πιάνουν τὰ ταμπούρια.
« Καρδιά, παιδιὰ μου », φώναξε, « παιδιὰ, μὴ φοβηθῆτε·
σταθῆτε ἀντρεῖα σὰν Ἕλληνες καὶ σὰ Γραικοὶ σταθῆτε. »

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Χαλκωμένα χοριὸ κοντὴ στήν "Αμφισσα.—Ζιτούνει παλιά ὀνομασία τῆς Λαμίας.—καλιακούδα ἀρπαχτικό πουλί κατ'ἀμυρο (τὸ ἴδιο μὲ τὴν κάρια ἢ κάργα).—Καλίβας, Λεβεντογιάννης ὀπλαρχηγοὶ τοῦ Διάκου.—'Ομιρ-Βουϊνός ὁ Τουρκαλβανὸς στρατηγὸς ποὺ χτύπησε τὸ Διάκο στήν 'Αλαμάνα.—(ἀ)γροικῶ ἀκούω.—τὸν πρῶτο του τὸ πρωτοπαλικάρὸ του.—ταῖφάς (λ. ξένη) συντροφιά, παρέα· ἐδῶ: στρατός.—'Αλαμάνα ὁ Σπερχεῖὸς ποταμός.—ταμπούρι (λ. ξένη) χαράκωμα, ὀχύρωμα.—μετερίζι (λ. ξένη) πρόχωμα.—Γραικοὶ παλαιότατη ὀνομασία τῶν Ἑλλήνων, ποὺ συνηθίζοταν στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας.

Περιεχόμενο. α) Σὰν τί ψάχνουν νὰ δοῦν τὰ τρία πουλάκια τοῦ τραγουδιοῦ; Ποιὰ εἶδση φέρνει τὸ τρίτο πουλάκι;—β) Τί κάνει ὁ Διάκος καὶ τί προστάζει, ὅταν ἀκούῃ τὴν εἶδηση;—γ) Τί κάνουν ἀμέσως ἔπειτα τὰ παλικάρια τοῦ Διάκου; Τί τοὺς λέει ὁ Διάκος γιὰ νὰ τοὺς δώσῃ θάρρος;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. α) Ἡ λέξη *παιδί* φανερώνει π ρ ὁ σ ω π ο, ἡ λέξη *καλιακούδα* φανερώνει ζ ὠ ο, ἡ λέξη *σαθὶ* φανερώνει π ρ ᾱ γ μ α. Οἱ λέξεις αὐτὲς ὀνομάζονται **οὐσιαστικά**.

β) Τὸ οὐσιαστικὸ *Λεβεντογιάννης* φανερώνει ἓνα ὀρισμένο πρόσωπο· τὸ οὐσιαστικὸ *Λιβαδεῖα* φανερώνει ὀρισμένη πόλη. Τέτοια οὐσιαστικὰ ὀνομάζονται **κύρια οὐσιαστικά** ἢ **κύρια ὀνόματα**.

γ) Τὸ οὐσιαστικὸ *παλικάρ* δὲν εἶναι κύριο ὄνομα· εἶναι **κοινό**, γιὰ τὴν φανερῶν ὅλα τὰ οὐσιαστικὰ ποὺ ἀνήκουν στὸ ἴδιο εἶδος. "Εἶται καὶ τὰ οὐσιαστικὰ *φωνή*, *σαθὶ* κτλ.

2. Τὸ τραγοῦδι λέει: «*βαριά τουφέκια*»· ἐδῶ ἡ λέξη *βαριά* δείχνει τὴ λογῆς εἶναι τὰ τουφέκια. "Επίσης λέει: «*ψιλὴ φωνή*»· καὶ ἐδῶ ἡ λέξη *ψιλὴ* δείχνει τὴ λογῆς εἶναι ἡ φωνή. Τέτοιες λέξεις ποὺ δείχνουν τὴ λογῆς εἶναι τὰ οὐσιαστικά, ὀνομάζονται **ἐπίθετα**.

3. Τὸ τραγοῦδι λέει: «*τρία πουλάκια*»· ἡ λέξη *τρία* φανερώνει ἀριθμὸ. Ἡ λέξη *τοῖτο* δείχνει τὴ σειρά. Τέτοιες λέξεις ὀνομάζονται **ἀριθμητικά**.

4. Ἐμπρὸς ἀπὸ τὰ οὐσιαστικά ἢ τὰ ἐπίθετα μπαίνουν πολλὲς φορὲς μερικὲς λεξοῦλες: *ὁ Διάκος*, *ἡ καλιακούδα*, *τὸ πουλί*, *τὰ παλικάρια*, *τὶς χοῦφτες* κτλ. Οἱ λεξοῦλες αὐτὲς ὀνομάζονται **ἄρθρα**.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

"Ασκηση (προφορικῇ).—α) Ποιὲς λέξεις ὀνομάζονται οὐσιαστικά; Ποιὰ οὐσιαστικὰ ὀνομάζονται κύρια καὶ ποιὰ κοινά; Ποιὲς λέξεις ὀνομάζονται ἐπίθετα, ἀριθμητικά καὶ ἄρθρα;—β) Νὰ βοῆς ὅλα τὰ οὐσιαστικά, τὰ ἐπίθετα καὶ τὰ ἄρθρα ποὺ βρίσκονται στὸ τραγοῦδι. Ἀπὸ τὰ οὐσιαστικά αὐτὰ ποιὰ εἶναι κύρια καὶ ποιὰ εἶναι κοινά;

Γύμνασμα (γραφτὸ). Γράψε ἀπὸ 5 οὐσιαστικά (μαζὶ μὲ τὰ ἄρθρα τοὺς) ποὺ νὰ φανερώσουν πρόσωπα, ζῶα καὶ πράγματα. Γράψε δίπλα τοὺς ἀπὸ ἓνα ἐπίθετο ποὺ νὰ ταιριάζῃ.

Γύμνασμα (γραφτὸ). Συμπλήρωσε τὶς παρακάτω φράσεις μὲ τὶς λέξεις ποὺ λείπουν: Ὁ χρόνος ἔχει—μήνες. Ἡ ἐβδομάδα ἔχει—μέρες. Ἡ ὥρα ἔχει—λεπτὰ πρῶτα. Ὁ Ἰανουάριος εἶναι ὁ πρῶτος μῆνας τοῦ χρόνου, ὁ Φεβρουάριος εἶναι—καὶ ὁ Μάρτιος—.

2. — ΔΥΟ ΑΔΕΡΦΑΚΙΑ

Πηγαίνουν πάνω κάτω στο περιβολάκι και σπέρνουν και αυτά, όπως ο πατέρας τους κάτω στα μεγάλα χωράφια, με τὸ τραγούδι στὰ χεῖλη :

*Νὰ σᾶς δείξω πῶς τὸ σπέρνει,
τὸ σιτά—τὸ σιτάρι ὁ γεωργός !*

Καὶ χώνουν τάχα τὰ χεράκια τους στὸ ταγαράκι τους, καὶ σκορπίζουν τάχα ἐδῶ κι ἐκεῖ τὸν εὐλογημένο σπόρο. Ἐπειτα χτυποῦν τὰ πόδια τους στὴ γῆ καὶ ξαναρχίζουν :

Νὰ σᾶς δείξω πῶς τὸ σπέ...

—“Ὅχι ! Πάλι τὸ ξεχάσατε ; Φωνάζει ἡ μητέρα.

Συλλογίζεται γιὰ λίγο ὁ Φῶτης κι ἔπειτα χαμογελαῖ χαρούμενος :

Νὰ σᾶς πῶ πῶς τὸ ποτίζει...

Ἡ Φλωρίτσα τὸν κοιτάζει κατάματα, κι ἔπειτα παίρνει τὸ τραγούδι καὶ λέει κι αὐτὴ μαζί του :

Νὰ σᾶς πῶ πῶς τὸ ποτίζει τὸ σιτά—τὸ σιτάρι ὁ γεωργός !

Καὶ κουνοῦν μπρὸς πίσω τὰ χέρια τους, ὅλο καὶ μὲ περισσότερη φόρα, κι ἔπειτα στέκουν λαχανιασμένα.

— Τώρα, μανούλα ;

— Πῶς τὸ σκαλίζει. Πάρτε ὅμως κι ἓνα σκαλιστηράκι, γιὰ νὰ σκαλίσετε !

Καὶ γονατισμένα τὰ μικρὰ σκαλίζουν τὸ χῶμα καὶ τραγουδοῦν.

— Ἐπειτα τί κάνει, μανούλα ;

— Τὸ μαζεύει.

Καὶ σκύβουν τότε καὶ σηκώνονται μὲ γεμάτες τάχα τίς χούφτες, καὶ γεμίζει πιά ἀπὸ σιτάρια ἡ ποδίτσα τῆς Φλωρίτσας. Τὸ θυμᾶται τώρα καὶ τὸ παρακάτω ὁ Φῶτης καὶ συνεχίζει θαρρετά :

Νὰ σᾶς πῶ πῶς τ' ἄλωνίζει τὸ σιτά—τὸ σιτάρι ὁ γεωργός !

Κι ἀμέσως τρέχουν καὶ τὰ δυὸ τρελὰ καὶ κάνουν κύκλους σὰ μικρὰ ὀρμητικὰ ἀλογάκια ποὺ ἄλωνίζουν τὸ γέννημα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *ταραβάκι* σακουλάκι.—*παίρνω* τὸ τραγούδι ἀρχίζω κι ἐγὼ τὸ τραγούδι.—*λαχανιάζω* ἀνασαίνω δύσκολα ὕστερ' ἀπὸ τρέξιμο, ἀνήφορο κτλ.—*συνεχίζω* λέω τὴ συνέχεια, ἐξακολουθῶ.

Περιεχόμενο. Τὸ παιχνίδι τῶν δύο ἀδερφίων εἶναι μίμηση ἐργασίας τῶν μεγάλων. Ξέρεις ἄλλα τέτοια παιχνίδια;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Ἡ ἱστορία τοῦ σημερινοῦ μαθήματος μιλεῖ γιὰ τὸ γεωργό, γιὰ δυὸ ἀδέρφια καὶ γιὰ τὴ μητέρα τους. "Ἄν μᾶς ἔλεγε μόνο τὰ οὐσιαστικά *γεωργός, Φώτης, Φλωρίτσα, μητέρα*, θὰ καταλαβαίναμε πὼς γίνεται λόγος γιὰ αὐτοὺς, δὲ θὰ ξέραμε ὅμως τί κάνουν ἢ τί τοὺς συμβαίνει.—Γιὰ νὰ μᾶς δώσῃ νὰ τὸ καταλάβουμε αὐτό, ἡ ἱστορία μεταχειρίζεται **ρήματα**. Μᾶς λέει γιὰ τὸ γεωργό: *σπέρνει, ποτίζει, σκαλίζει, μαζεύει, ἀλώνει*. Γιὰ τὰ παιδιά: *σπέρνουν, ποτίζουν, σκαλίζουν, μαζεύουν, ἀλώνουν* καὶ ἀκόμη: *χώνουν, χτυποῦν, ξαραχίζουν, κουνοῦν, στέκουν, τραγουδοῦν, σκόβουν, σηκώνονται, τρέχουν*. Γιὰ τὴ μητέρα: *φωρᾶει*. "Ολες αὐτὲς οἱ λέξεις εἶναι **ρήματα**.

2. "Ἄν πάλι θέλωμε νὰ ποῦμε πὼς τὸ πότισμα καὶ τὶς ἄλλες δουλειὲς τὶς κάνει ὁ γεωργός τώρα ἢ καίτε τόσο, βάζουμε τὰ ρήματα στὸν **ένεστώτα** καὶ λέμε: *ποτίζει, σκαλίζει, μαζεύει, ἀλώνει*.

"Ἄν θέλωμε νὰ ποῦμε πὼς ὁ γεωργός τὶς δουλειὲς αὐτὲς τὶς ἔκαμε, πὼς τὶς τέλειωσε, θὰ βάλουμε τὰ ρήματα στὸν **άόριστο** καὶ θὰ ποῦμε: *πότισε, σκάλισε, μάζεψε, ἀλώτισε*.

Λέμε: ὁ γεωργός *ἀλώνει*. Γιὰ τὸ ἀλώνισμα ποὺ κάνουν τὰ παιδιά, θὰ λέγαμε: *ἀλώνουν*. Θ' ἀλλάξουμε δηλαδὴ μόνο τὴν **κατάληξη**, τὸ *-ει* θὰ τὸ κάμουμε *-ουν*, τὸ **θέμα** ὅμως *ἀλωτιζ-* μένει τὸ ἴδιο.

Καὶ στὸν **άόριστο** θὰ ποῦμε: ὁ γεωργός *ἀλώτισε*, τὰ παιδιά *ἀλώτισαν*. Δηλ. πάλι μόνο τὴν κατάληξιν θ' ἀλλάξουμε, ἐνῶ τὸ θέμα *ἀλωτισ-* μένει τὸ ἴδιο.

Παρατηροῦμε πὼς ἄλλο εἶναι τὸ θέμα γιὰ τὸν ἐνεστώτα καὶ ἄλλο γιὰ τὸν άόριστο. Αὐτὸ γίνεται σὲ ὅλα τὰ ρήματα. Κάθε ρῆμα ἔχει ἓνα **ένεστωτικό** θέμα κι ἓνα **άοριστικό**.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

"Ασκησι. Μεταχειρίσου ρήματα γιὰ νὰ πῆς τὶς δουλειὲς ποὺ κάνει ὁ ναύτης (π.χ. *ἀρμενίζει, ταξιδεύει* κτλ.), ὁ βοσκός, ὁ ψωμάς. Βάλε αὐτὰ τὰ ρήματα στὸν πληθυντικό· τί κάνουν οἱ ναῦτες, οἱ βοσκοί, οἱ ψωμάδες;

Στὸν άόριστο· τί ἔκαμε ὁ ναύτης κτλ.; Τί ἔκαμαν οἱ ναῦτες κτλ.;

Γύμνασμα. 1) Γράψε 5 ρήματα, γιὰ νὰ δείξῃς τί κάνει ἓνα παιδί ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ θὰ ξυπνήσῃ ὥσπου νὰ πῇ στὸ σχολεῖο.

2) Βάλε αὐτὰ τὰ ρήματα στὸν πληθυντικό τοῦ ἐνεστώτα, στὸν ἐνικό καὶ στὸν πληθυντικό τοῦ άορίστου, χωρίζοντας μὲ μιὰ γραμμούλα τὸ θέμα ἀπὸ τὶς κατάληξεις.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ψάξε στὸ κείμενο τῆς ἀντικρινῆς σελίδας γιὰ νὰ βρῇς καὶ νὰ γράψῃς: 1) τὶς λέξεις ποὺ εἶναι κῶρια ὀνόματα, 2) τὰ οὐσιαστικά ποὺ φανερόνουν πρόσωπα, 3) τὰ οὐσιαστικά ποὺ φανερόνουν ζῶα, 4) τὰ οὐσιαστικά ποὺ φανερόνουν πράγματα, 5) δύο ἐπίθετα.

3.- ΠΑΙΔΙΑ ΣΤΟ ΠΑΝΗΓΥΡΙ

Βιολιά, φουσαρμόνικες ακούονται από κάθε γωνιά· οί πουλητές διαλαλοῦν τὴν πραγμάτειά τους καὶ οί καμπάνες τῆς ἐκκλησιᾶς χτυποῦν χαρμόсуна. Ὁ Βαγγέλης βγαίνοντας ἀπὸ τὴν τέντα κάποιου μάγου ἀνταμώνει τὸν Κώστα καὶ τὸ Λάμπρο.

— Στοὺς μάγους πᾶς τώρα; Τὸν ρώτησαν ἐκεῖνοι χαμογελώντας.

— Περνώντας ἀπ' ἐξω αἰσθάνθηκα τὴν περιέργεια νὰ δῶ τί εἶναι.

— Εἶσαι εὐχαριστημένος;

— Μπά! Χαμένα χρήματα.

Τώρα ὁ Κωστής καὶ ὁ Λάμπρος προχωροῦν γιὰ τὴ μεγάλη ρόδα ποὺ γυρίζοντας ἀδιάκοπα πότε σὲ πάει ψηλὰ ψηλὰ καὶ πότε σὲ κατεβάζει κάτω κάτω καὶ ὅλο σὲ κάνει νὰ τρέμης καὶ νὰ γελάς. Ὁ Βαγγέλης πάει γιὰ τοὺς στόχους. Ὁ μικρούλης Φώτης ἐκεῖ κοντὰ χαζεύει πλάι στὴ μητέρα του.

— Μητέρα, ὁ Βαγγέλης! Νὰ ὁ Βαγγέλης!

— Ποῦ πᾶς, Βαγγελάκη; ρωτᾷ ἡ κυρὰ-Μαρία.

— Στὴ σκοποβολή, νὰ ρίξω στὸ σημάδι.

— Θέλω κι ἐγώ, κι ἐγώ! παρακαλεῖ ὁ Φώτης.

— Εἶσαι μικρὸς ἐσύ, δὲν μπορεῖς ἀκόμη.

— Ὁχι, ὅχι, θέλω. Ἐμένα αὐτὸ μοῦ ἀρέσει, ἐπιμένει αὐτός.

— Σὰ σοῦ ἀρέσει, πᾶμε. Μονάχα νὰ μὴν κλαῖς, ἅμα δὲν τὰ καταφέρεις.

— Ὁχι, δὲ θὰ κλαίω, θὰ τὰ καταφέρω.

Ὁ Βαγγέλης τοὺς πάει στὴ «σκοποβολή». Ὁ Φώτης πάει νὰ δοκιμάσῃ, μὰ τὰ καταφέρνει πολὺ ἄσκημα. Εἶναι ἔτοιμος ν' ἀρχίσῃ τὰ κλάματα.

— Νὰ σὲ βοηθήσω; τὸν ρωτᾷ ὁ Βαγγέλης. Πιάνει τὸ χεράκι τοῦ Φώτη, σημαδεύει, καὶ τραβοῦν τάχα μαζί. ὦ, χαρά!

— Μπράβο, μικρέ! λέει ἕνας ἄντρας ποὺ στεκόταν ἐκεῖδᾷ.

— Κέρδισες! λέει καὶ τὸ κορίτσι ποὺ ἔδινε τὰ τουφέκια.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. μάγος ἔδω: ἄνθρωπος ποὺ κάνει διάφορα μαγικά παιχνίδια, ταχυδακτυλουργίες κτλ. γιὰ νὰ διασκεδάσῃ τοὺς θεατὲς.—στόχος τὸ σημάδι ποὺ σκοπεύει κανεὶς στὴ σκοποβολή· *πάει γιὰ τοὺς στόχους* πηγαίνει ἐκεῖ ποὺ σημαδεύουν, δηλαδὴ στὴ σκοποβολή.

Περιεχόμενο. α) Τί μᾶς λένε οἱ δύο πρῶτες φράσεις τοῦ κειμένου γιὰ τὸ πανηγύρι τοῦ χωριοῦ; Τί ἀκοῦμε καὶ τί βλέπομε σ' αὐτό;— β) Ποιὰ πρόσωπα ἀναφέρονται στὴ διήγησι; Τί κάνει καὶ τί λέει τὸ καθένα;— γ) Διηγῆσου ἰδιαίτερα τί γίνεται μὲ τὸ μικρὸ Φῶτῃ στὴ σκοποβολή.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ κείμενο διαβάζομε: «*τὸν ρώτησαν ἐκεῖνοι*». Ἐδῶ βλέπομε ὅτι ἀντὶ νὰ πῇ τὸ *Βαγγέλη ρώτησαν*, λέει *τὸν ρώτησαν* καὶ ἀντὶ νὰ πῇ ὁ *Κωστὴς καὶ ὁ Λάμπρος* λέει *ἐκεῖνοι*. Δηλαδὴ ἀντὶ γιὰ τὸ ὄνομα βάζομε *ἀντωνυμία*.

2. Στὸ κείμενο βρίσκονται ἀρκετὲς ἀντωνυμίες:

α) «*Θέλω κι ἐγὼ*»—«*εἶσαι μικρὸς ἐσύ*»—«*ἐπιμένει αὐτός*». Ἐδῶ ἔχομε τὶς ἀντωνυμίες *ἐγὼ, ἐσύ, αὐτός*, ποὺ λέγονται *προσωπικὲς*, γιὰτὶ δείχνουν τὰ *τρία πρόσωπα τοῦ λόγου*: α' πρόσωπο: ἐγὼ, β' πρόσωπο: ἐσύ, γ' πρόσωπο: αὐτός.

β) «*Ὁ ἄντρας ποὺ στεκόταν ἐκεῖδά*». Ἐδῶ τὸ ποὺ ἀναφέρεται στὴ λέξη *ἄντρας*.—Τὸ κορίτσι ποὺ ἔδινε τὰ τουφέκια» ἔδῶ τὸ ποὺ ἀναφέρεται στὴ λέξη *κορίτσι*. Τέτοιες ἀντωνυμίες ποὺ ἀναφέρονται σὲ μιὰν ἄλλη λέξη λέγονται *ἀναφορικές*.

3. α) Οἱ λέξεις *βγαίνοντας, γυρίζοντας—χαμογελώντας, περτώντας* εἶναι *μετοχὲς ἐνεργητικές*. Αὐτὲς ἔχουν κατάληξι *-οντας* ἢ *-ώντας*: ὅταν τονίζονται στὴν προπαρὰλήγουσα, γράφονται μὲ *ο (-οντας)*: ὅταν τονίζονται στὴν παραλήγουσα, γράφονται μὲ *ω (-ώντας)*.

β) Οἱ λέξεις *εὐχαριστημένος, χαμένος* εἶναι *μετοχὲς παθητικές*. Αὐτὲς ἔχουν κατάληξι *-μένος, -μένη, -μένο: χαμένος, χαμένη, χαμένο*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. 1. Σχημάτισε τρεῖς φράσεις μὲ τὶς προσωπικὲς ἀντωνυμίες *ἐγὼ, ἐσύ, αὐτός*.— 2. Σχημάτισε μιὰ φράσι μὲ τὴν ἀναφορική ἀντωνυμίαν *πού*.— 3. Νὰ βρῇς ποιὲς μετοχὲς εἶναι στὸ κείμενο.

Γύμνασμα. Γράψε τὶς ἀκόλουθες φράσεις συμπληρωμένες, βάζοντας ὅπου εἶναι γραμμοῦλα τὴ λέξη ἢ τὸ μέρος τῆς λέξης ποὺ λείπει: Ἐγὼ ἔρχομαι γελώντας, — ἔρχεσαι κλαί —, — ἔρχεται πηδ —. Γάτα — κοιμάται ποντικούς δὲν πιάνει. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς εἶναι εὐτυχισμένος. Ἡ γυναίκα αὐτὴ εἶναι εὐτυχ —. Τὸ παιδί αὐτὸ εἶναι εὐτυχ —. Ρῶτ — *πάει* κανεὶς στὴν Πόλη.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τὰ κοινὰ οὐσιαστικά ποὺ εἶναι στὶς 5 πρῶτες γραμμὲς τοῦ κειμένου, βάζοντας δίπλα τοὺς ἑνα ἐπίθετο ἢ μιὰ μετοχή ποὺ νὰ ταιριάξῃ στὸ καθένα.

Παράδειγμα: βιολιά γιορτινὰ, φουσαριώνικες λυπτηρές.

4.- Η ΣΑΜΑΡΕΙΤΙΣΣΑ

Ἦταν περίπου μεσημέρι, σάν ἔφτασε ὁ Ἰησοῦς στὴ Συχάρ, πόλη τῆς Σαμάρειας, ἄλλοτε μεγάλη καὶ πλούσια πρωτεύουσα, ἀλλὰ ξεπεσμένη πιά ἐκεῖνο τὸν καιρό. Περπατοῦσε ἀπὸ τὸ πρωί, καὶ ὁ ἀνοιξιὰτικος ἥλιος ἔκαιγε δυνατὰ ἐκεῖνη τὴν ὥρα. Πλάι στὸ μεγάλο δρόμο ἦταν τὸ πηγάδι τοῦ Ἰακώβ, ὡς μισὴ ὥρα μακριὰ ἀπὸ τὴ χώρα.

Κουρασμένος ἀπὸ τὸ δρόμο, σκονισμένος καὶ ἰδρωμένος, κάθισε ὁ Ἰησοῦς στὸ πεζούλι τοῦ πηγαδιοῦ καὶ περίμενε τοὺς

μαθητές του, πού εἶχαν τραβήξει γιὰ τὴ χώρα νὰ ψωνίσουν τροφές.

Ἀντίκρου τοῦ τὸ Γαριζὶν ὕψωνε τὴν ἀπαλὴ καὶ ὀλοπράσινη ράχη του μὲ τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ του, τὶς ἀσημένιες φουντωτὲς ἐλιές, τ' ἀνθισμένα ὀπωροφόρα δέντρα καὶ τὰ μυριόχρωμα ἀγριολούλουδα. Ἡ Σαμάρεια τότε, ὅπως καὶ ἡ Γαλιλαία, ἦταν κατὰφυτὴ, εἶχε δάση πολλὰ, πηγὲς ὁδόδροσες· ἦταν ἡ ἀντίθεση τῆς αὐστηρῆς, ξερῆς καὶ ἄχαρης Ἰουδαίας.

Μονάχος στὴν ὠραία αὐτὴ φύση διαλογιζόταν καθισμένος ὁ Ἰησοῦς, ὅταν μιὰ γυναῖκα μὲ τὴ στάμνα στὸν ὄμο ἔφτασε νὰ πάρῃ νερό. Τὴν εἶδε ὁ Ἰησοῦς πού σίμωσε, πού ἔδεσε τὸ ἀντλημά της καὶ τὸ ἔριξε στὸ πηγάδι. Καὶ σάν τὸ τράβηξε πάνω καὶ γέμισε τὴ στάμνα της, τῆς εἶπε ὁ Ἰησοῦς :

— Δώσ' μου νὰ πιῶ !

Ἡ ὁμίλια του καὶ τὰ ροῦχα του μαρτυροῦσαν πὼς δὲν ἦταν Σαμαρεῖτης. Μὲ ἀπορία τοῦ εἶπε ἡ γυναῖκα :

— Πῶς ἐσύ, Ἰουδαῖος, ζητᾷς ἀπὸ μένα τὴ Σαμαρείτισσα νὰ σοῦ δώσω νὰ πιῇς ; Οἱ Ἰουδαῖοι δὲ συντροφιάζουν μὲ τοὺς Σαμαρεῖτες.

Τῆς εἶπε ὁ Ἰησοῦς :

— Ἄν ἤξερες τὸ δῶρο τοῦ Θεοῦ καὶ ποιὸς εἶναι ἐκεῖνος πού σοῦ εἶπε « δώσ' μου νὰ πιῶ », ἐσύ θὰ τοῦ ζητοῦσες καὶ θὰ σοῦ ἔδινε νερὸ ζωντανό, — πού θὰ ἔδινε ζωὴ ψυχικὴ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *Σαμαρεία* ἐπαρχία τῆς Παλαιστίνης· οἱ κάτοικοί της, οἱ Σαμαρείτες, εἶχαν μεγάλη ἔχθρα μὲ τοὺς Ἰουδαίους.—*Γαριζὴν* βουνὸ στῇ Σαμαρείᾳ· σ' αὐτὸ εἶχε ἰδρυθῇ ὁ περίφημος ναὸς τῶν Σαμαρειτῶν, πού ἀργότερα καταστράφηκε.

Περιεχόμενο. Πού καθόταν ὁ Ἰησοῦς, ὅταν πλησίασε ἡ Σαμαρείτισσα ; Γιάτί ἀπόρησε ἡ γυναῖκα ; Τί ἐννοεῖ ὁ Ἰησοῦς λέγοντας «νερὸ ζωντανόν» ;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ κείμενο διαβάζομε : «*Ἦταν περίπου μεσημέρι*»· σ' αὐτὴν τὴ φράση ἔχομε τρεῖς **λέξεις**. «*Περαιτοῦσε ἀπὸ τὸ πρῶτον*»· ἐδῶ ἔχομε τέσσερεις λέξεις. Ὅπως βλέπομε, κάθε λέξη γράφεται χωριστά.

2. Ἡ λέξη *ἦταν* ἔχει δύο κομμάτια : *ἦ - ταν*. Ἡ λέξη *περίπου* ἔχει τρία κομμάτια : *πε - ρί - πον*. Αὐτὰ τὰ κομμάτια τῆς λέξης λέγονται **συλλαβές**. Διάβασε τίς λέξεις πού βρίσκονται στίς δύο πρώτες γραμμὲς τοῦ κειμένου. Πόσες συλλαβὲς ἔχει κάθε λέξη ;

3. Οἱ λέξεις *Ἰησοῦς*, *ἀνοιξιάνικος*, *ἀπαλή*, *ὀλοπόσινη* ἀρχίζουν ἀπὸ φωνῆεν καὶ πάνω σ' αὐτὸ παίρνουν ἓνα σημαδάκι. Κάθε λέξη πού ἀρχίζει ἀπὸ φωνῆεν παίρνει πάνω σ' αὐτὸ ἓνα τέτοιο σημαδάκι, πού λέγεται **πνεῦμα**. Ὅπως βλέπομε, τὰ πνεύματα εἶναι δύο, ἡ **ψιλὴ** (') καὶ ἡ **δασειά** (' ').

Νὰ βρῆς στὸ κείμενο πέντε λέξεις πού νὰ ἔχουν στὸ ἀρχικὸ τους φωνῆεν μόνο τὸ σημάδι τῆς ψιλῆς καὶ πέντε πού νὰ ἔχουν μόνο τὸ σημάδι τῆς δασειᾶς.

4. Στῇ λέξη *χώρα* ἡ πρώτη συλλαβὴ προφέρεται πῶ δυνατὰ ἀπὸ τὴ δευτέρῃ. Στῇ λέξει *ἐν* ἡ δευτέρῃ συλλαβὴ προφέρεται πῶ δυνατὰ ἀπὸ τὴν πρώτην. Σὲ κάθε λέξη πού ἔχει δύο ἢ περισσότερες συλλαβὲς μία συλλαβὴ προφέρεται πῶ δυνατὰ ἀπὸ τίς ἄλλες. Πάνω στὸ φωνῆεν τῆς συλλαβῆς πού προφέρεται πῶ δυνατὰ βάζομε ἓνα σημαδάκι πού λέγεται **τόνος** : *χώρα*, *ἐν* — *γέμισε*, *μεγάλη*, *δυνατὰ*· τόνο παίρνουν καὶ οἱ περισσότερες ἀπὸ τίς λέξεις πού ἔχουν μία συλλαβὴ : *καί*, *σάν*, *τό*, *νά*.

Πρόσεξε τί τόνο παίρνουν οἱ λέξεις : *θέλω νὰ πῶ*· καθεμιά ἀπὸ τίς λέξεις αὐτὲς παίρνει διαφορετικὸν τόνο. Οἱ τόνοι εἶναι τρεῖς : ἡ **ὀξεῖα** ('), ἡ **βαρεῖα** (' ') καὶ ἡ **περισπωμένη** (~).

Μερικὲς λέξεις παίρνουν τόνο καὶ πνεῦμα στὴν ἴδια συλλαβὴ : *ἦταν*, *ώρα*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Διάβασε τίς τρεῖς τελευταῖες γραμμὲς τοῦ ἀντικειμένου κειμένου. Νὰ βρῆς πόσες λέξεις ὑπάρχουν σ' αὐτὲς καὶ πόσες συλλαβὲς ἔχει κάθε λέξη. Ἐπίσης νὰ βρῆς τί πνεῦμα καὶ τί τόνο ἔχει καθεμιά ἀπὸ τίς λέξεις αὐτὲς.

Γύμνασμα. Γράψε ὅλες τίς λέξεις τοῦ κειμένου πού ἔχουν πνεῦμα καὶ τόνο στὴν ἴδια συλλαβὴ. Δίπλα σὲ κάθε λέξη γράψε τί πνεῦμα καὶ τί τόνο ἔχει.

Παράδειγμα : *ἦταν*—ψιλὴ, περισπωμένη.
ἄλλοτε—ψιλὴ, ὀξεῖα.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ἀπὸ τὸ ἀντικεινὸν κείμενο νὰ βρῆς καὶ νὰ γράψης : 1) ὅλα τὰ κύρια ὀνόματα, 2) πέντε ἐπίθετα καὶ 3) τρεῖς παθητικὲς μετοχές.

5.— Ο ΤΖΙΤΖΙΚΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΜΥΡΜΗΓΚΙ

—“Α! Τι θησαυροί! Πόσα σπυριά σιτάρι! Είσαι πολύ πλούσιος, αφέντη, καί εύτυχισμένος.

—“Ω, καλῶς τὸν κύρ τζίτζικα! Δὲν εἶσαι ὁ τζίτζικας; Ἔχω καιρὸ νὰ σέ δῶ καί σέ βλέπω ἀδυνατισμέ-

νον. Ἐσὺ μὲ γνωρίζεις;

— Οὐ, βέβαια! Εἶσαι τὸ μυρμήγκι. Πάντα δουλεῖς, βλέπω.

—“Ε, τί νὰ κάμω; Ἐπίασε ξαφνικὰ μπόρα, μοῦ ἔβρεξε τὸ ἀποθηκεμένο σιτάρι καί τὸ ἔβγαλα στὸν ἥλιο νὰ στεγνώσῃ. Σὲ λίγο θὰ τὸ μπάσω πάλι. Μποροῦσα νὰ τὸ ἀφήσω νὰ σαπίσῃ; Μὰ ἐσὺ πῶς ἀπὸ δῶ;

— Ἡ ἀνάγκη μ’ ἔφερε, κύρ μύρμηγκα. Χειμώνας, βλέπεις, κρύο· μὲ σφίγγει ἡ πείνα καί δὲν ἔχω τὸ παραμικρὸ νὰ βάλω στὸ στόμα μου. Ἐσὺ τὰ ἔχεις ὄλα περισσὰ. Ἄφησε νὰ τσιμπήσω κάτι ἀπὸ τ’ ἀγαθὰ σου καί νὰ πάρω καί μαζί μου τίποτε.

— Μὰ γιατί νὰ μὴν ἔχῃς; Γιατί δὲ μάζεψες κι ἐσὺ μερικά πράματα, νὰ τ’ ἀποθηκεύῃς, ὥστε νὰ μὴ σοῦ λείψουν τώρα πού εἶναι χειμώνας; Τι ἔκανες ὄλο τὸ καλοκαίρι;

— Τραγουδοῦσα. Δὲ μὲ ἄκουες; ζζζ....

— Μόνο τραγούδι; Ντροπὴ! Δὲ συλλογίστηκες πὼς θὰ ἐρχόταν ὁ κακὸς καιρὸς! Ἀφοῦ λοιπὸν τότε τραγουδοῦσες, τώρα χόρευε.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. θησαυρός πράγματα πολλά και ακριβά.—πάμπλουτος πύρα πολὺ πλούσιος.

Περιεχόμενο. Γιὰ ποιὸ λόγο ὁ τζιτζικας καλοπιάνει τὸ μυριμήκι καὶ τὸν λέει ἀφέντη καὶ κὺρ μυριμήκι; Ὁ μύθος εἶναι γραμμένος διαλογικὰ νὰ πῆς τὸ περιεχόμενόν του σὰν ἀφήγηση, χωρὶς διάλογο.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Τί κάνεις γιὰ νὰ πῆς **α**; Ἀνοίγεις τὸ στόμα σου σὲ μιὰ ὀρισμένη θέση καὶ βγάζοντας ἀπὸ τὰ πνεμόνια σου ἀέρα τὸν ἀφήνεις νὰ περάσῃ ἀνεμπόδιστα. Ἐτοί κάνεις καὶ γιὰ νὰ πῆς **ο, ου, ε, ι**, μόνο πὺν κάθε φορά δίνεις στὸ ἀνοικμένο στόμα σου ἄλλο σχῆμα. Τὸ **α, ο, ου, ε, ι**, εἶναι **φωνήεντα**.

2. Γιὰ νὰ πῆς **φ**, ἀκουμπᾷς τὰ πάνω δόντια στὰ κάτω χεῖλια καὶ ἀφήνεις νὰ περάσῃ ἀέρας· ἐπειδὴ τὸ φράξιμο δὲν τὸ ἔκαμες τέλειον, ὁ ἀέρας βοῖσκει θέση καὶ περνᾷ, καὶ γιὰ αὐτὸν τὸ λόγο τὸ **φ** μπορεῖς καὶ τὸ λὲς ἐξακολουθητικά, πολλὴ ὥρα.

Γιὰ νὰ πῆς ὅμως **π**, κλείνεις καλὰ τὸ στόμα σου, τὰ πάνω χεῖλια μὲ τὰ κάτω, καὶ ἔπειτα τὸ ἀνοίγεις ξαφνικά, ἀφήνοντας νὰ περάσῃ ὁ ἀέρας πὺν βγάξεις· τὸ **π** λοιπὸν μόνο μιὰ στιγμή μπορεῖς νὰ τὸ προσφέρῃς· γιὰ νὰ τὸ ξαναπῆς, πρέπει νὰ ξανανοίξεις καὶ νὰ ξανακλείσῃς τὸ στόμα σου.

Τὸ **φ** καὶ τὸ **π** εἶναι **σύμφωνα**· τὸ πρῶτον εἶναι **ἐξακολουθητικό**, τὸ δευτέρον **στιγμιαῖον**. Στιγμιαῖα σύμφωνα ὅπως τὸ **π** εἶναι ἄλλα 7: **μπ, κ, γκ, τ, ντ, τσ, τζ**. Ἐξακολουθητικά ὅπως τὸ **φ** εἶναι ἄλλα 11: **γ, χ, λ, ρ, σ, ζ, θ, δ, β, μ, ν**.

3. Τὰ σύμφωνα **μπ, γκ, ντ, τζ, γ, λ, ρ, ζ, δ, β, μ, ν** εἶναι **ἤχηρά**· ἔχουν ἤχο πὺν τὸν αἰσθανόμαστε ἀκουμπώντας τὸ δάχτυλον στὸ λαμπὸ ἐμπρός.

Τὰ σύμφωνα **κ, τ, τσ, χ, σ, θ, π, φ** εἶναι **ἄχηρα**.

4. Τὰ 20 σύμφωνα καὶ τὰ 5 φωνήεντα, ὅλα μαζί, λέγονται **φθόγγοι**. Μὲ τοὺς φθόγγους σχηματίζομε συλλαβὲς καὶ λέξεις. Ἐνα φθόγγον μπορεῖ καὶ μόνο του νὰ σχηματίσῃ συλλαβὴ καὶ λέξη. Τὰ σύμφωνα ὅμως μόνον τοὺς δὲ σχηματίζουν οὔτε λέξη οὔτε συλλαβή.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Στὸ μύθον τῆς ἀντικρινῆς σελίδας ποιὲς εἶναι οἱ λέξεις πὺν τὴν καθεμιὰ τοὺς τὴν ἀποτελεῖ ἓνα μόνο φθόγγον;

Ἀκούοντας ἓνα συμμαθητὴ σου νὰ διαβάξῃ ἀργὰ ἀργὰ τὸ μύθον, νὰ βρῆς ποιὲς εἶναι οἱ λέξεις πὺν τὴν καθεμιὰ τοὺς τὴν ἀποτελεῖ ἓνα σύμφωνον καὶ ἓνα φθόγγον. Θὰ λογαριάζῃς μαζί καὶ τίς λέξεις *καί, μοῦ, μου, σοῦ, σου, πού* (ὅχι ὅμως καὶ τὸ *καί*).

Προφορικὴ ἄσκηση στὸ σπίντι. Γιὰ νὰ προσφέρωμε ἓνα σύμφωνον, σχηματίζομε ἓνα φράξιμον στὴν κοιλότητα τοῦ στόματός μας, σὲ ὀρισμένη θέση ἀπὸ τὸ λάρυγγα ὡς τὰ χεῖλια μᾶς. Προσπάθησε νὰ βρῆς τὴν θέση ὅπου σχηματίζεται αὐτὸ τὸ φράξιμον γιὰ κάθε σύμφωνον.

Κοίταξε στὸν καθρέφτη τί σχῆμα δίνεις στὸ στόμα σου, γιὰ νὰ προσφέρῃς τὸ καθένον ἀπὸ τὰ 5 φωνήεντα.

Γύμνασμα. Γράψε τὰ παρακάτω ὀνόματα καὶ βάλε κάτω ἀπὸ τὸ καθένον ἓναν ἀριθμὸ πὺν νὰ δείχνῃ πόσους φθόγγους ἔχει: *Βαλαωρίτης, Παλαμᾶς, Δροσίνης, Ροσμάδος, Μπομπουλῖνα, Τζαβέλας, Μεσολόγη*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε δύο οὐσιαστικά, δύο ἐπίθετα, δύο μετοχές, δύο ἀντωνυμίες καὶ δύο ῥήματα ἀπὸ τὸ κείμενον.

6.- Ο ΜΥΛΟΣ

Στό ξέφαντο τηρᾶτε ἐκεῖ,
ψηλά ψηλά στη ράχη,
ὁ Μύλος κι ὅλη κατοικεῖ
τοῦ Μύλου ἡ φαμελιά,
ἐννιά παιδιὰ ποὺ τὰ 'χει
βαλμένα στὴ δουλειά.

'Ασπροντυμένα μὲ λινὸ
σὰν τὰ γυρνάει τὸ ἀγέρι,
ποιὸ πρῶτο πρῶτο, ποιὸ στερνὸ
νὰ πιλσάλη παιδί
κάνεις νὰ πῇ δὲν ξέρει,
σὰν τρέχουν ἂν τὰ δῇ.

Τρέχουν τοῦ Μύλου τὰ παιδιὰ
κι αὐτὸς τὰ καμαρώνει,
ὅμως, σὰ νά'χη ἀναποδιά,
στιγμὴ δὲ σταματᾷ,
μόν' σκούζει καὶ μαλώνει
καὶ βγάζει μουγκρητά.

Τρέχουνε, τρέχουν τὰ παιδιὰ,
γυρίζουν τὸ λιθάρι
καὶ μ' ὅλη ἀλέθουν τὴν καρδιά
γιά τὴν καλὴ Μαριώ,
ἀλέθουν ὅσο στᾶρι
τοὺς φέρνει ἀπ' τὸ χωριό.

Γιατὶ ἡ Μαρούλα ἡ ζηλευτὴ
ζυμώνει, πλάθει, ψήνει
τοῦ λιοκαμένου δουλευτῇ
τὸ μελανὸ ψωμί,
καλὸ ψωμί, ποὺ δίνει
ὁ κόπος μὲ τιμῇ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *ἔφατο* ψηλὸ μέρος ποῦ φαίνεται ἀπὸ μακριά.—*φαιλιά* οἰκογένεια.—*τοῦ Μύλου ἡ φαιλιά*, ἐννιά παιδιά· ἡ φράση ἔχει μεταφορικὴ σημασία: ποιά εἶναι τὰ ἐννιά παιδιὰ τοῦ Μύλου;—*ἀσπροτυμένα μὲ λινά*· ἔτσι φαίνονται, ὅπως γυρίζουν γρήγορα.—*πιλάλιω* τρέχω.

Περιεχόμενο. Πῶς περιγράφει ὁ ποιητὴς τὸ γόρισμα τοῦ μύλου; Ποιὸ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐργασίας του;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Ἔσρωμε (μάθ. 1.) ὅτι τὰ ἄρθρα *ὁ, ἡ*, τὸ μπαίνουν ἐμπρὸς ἀπὸ τὰ ὀνόματα (οὐσιαστικά καὶ ἐπίθετα): *ὁ μύλος, ἡ Μαριώ, τὸ παιδί*.

“Ὅσα ὀνόματα παίρνουν τὸ ἄρθρο *ὁ* εἶναι *ἄρσενικά*, ὅσα παίρνουν τὸ ἄρθρο *ἡ* εἶναι *θηλυκά* καὶ ὅσα παίρνουν τὸ ἄρθρο *τὸ* εἶναι *οὐδέτερα*. Λέμε λοιπὸν ὅτι τὰ ὀνόματα ἔχουν τρία *γένη*: *ἄρσενικό*, *θηλυκό*, καὶ *οὐδέτερο*.

2. “Ὅταν λέμε *ὁ μύλος, ἡ ράχη, τὸ παιδί*, μιλοῦμε γιὰ *ἓνα* μύλο, γιὰ *μία* ράχη, γιὰ *ένα* παιδί. Ἔχομε δηλαδὴ *ἐνικό* ἀριθμό. “Ὅταν πάλι λέμε *οἱ μύλοι, οἱ ράχες, τὰ παιδιὰ*, μιλοῦμε γιὰ πολλοὺς μύλους, γιὰ πολλὰς ράχες, γιὰ πολλὰ παιδιὰ. Δηλαδὴ ἔχομε *πληθυντικό* ἀριθμό.

“Ὡστε *οἱ ἀριθμοὶ* τῶν ὀνομάτων εἶναι δύο: ὁ *ἐνικός* καὶ ὁ *πληθυντικός*. Ὁ ἐνικός φανερώνει πὺς γίνεται λόγος γιὰ ἓνα. Ὁ πληθυντικός φανερώνει πὺς γίνεται λόγος γιὰ πολλὰ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

“Ασκησι. Ἀπὸ τὸ ἀντιζυγνὸ ποίημα νὰ βρῇς 1) τὰ οὐσιαστικά ποὺ βρίσκονται στὸν ἐνικό ἀριθμό· σὲ ποιὸ γένος ἀνήκει τὸ καθένα; 2) τὰ οὐσιαστικά ποὺ βρίσκονται στὸν πληθυντικό ἀριθμό· σὲ ποιὸ γένος ἀνήκει τὸ καθένα;

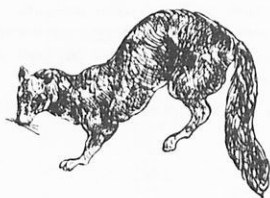
Γύμνασμα. 1) Γράψε σὲ τρεῖς χωριστὲς στήλες τ’ ἄρσενικά, τὰ θηλυκά καὶ τὰ οὐδέτερα ἀπὸ τ’ ἀκόλουθα οὐσιαστικά: *ὁ μαθητής, ἡ μητέρα, τὸ πουλί, ἡ Ἑλένη, τὸ μάτι, τὸ χεῖρ, ὁ Πέτρος, ἡ σημαία, ὁ ναύτης, τὸ κεφάλι, τὸ πόδι, ὁ γίλος, ἡ γειτονιά, ἡ χαρά, ὁ στρατός, τὸ δέντρο, ὁ δήμιος, ἡ νίκη*.

2) Γράψε σὲ δύο στήλες χωριστὰ τὰ οὐσιαστικά ποὺ βρίσκονται στὸν ἐνικό καὶ στὸν πληθυντικό: *ὁ ἄνθρωπος, οἱ ἄνθρωποι, οἱ βελόνες, ἡ χώρα, οἱ διδάσκαλοι, ἡ βιβλιοθήκη, τὰ κλειδιά, τὸ τραπέζι, τὰ μάξιμα, ὁ ἀγρότης, ὁ ἐργάτης, τὰ θρανία, τὸ γάλα, οἱ μαθηταί, οἱ ψωμάδες, ἡ παιρίδα, οἱ ὥρες, τὸ βιβλίον, οἱ οὐρανός, οἱ ρίζες, τὸ αἶμά, οἱ φύλλα, τὰ δέματα, οἱ μέλισσες*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. 1) Γράψε τὶς παρακάτω φράσεις καὶ ὑπογράμμισε μὲ μία γραμμὴ τὰ οὐσιαστικά καὶ μὲ δύο γραμμὲς τὰ ἐπίθετα: *ὁ καλὸς μαθητής, ὁ δυνατὸς ἄνθρωπος, τὸ ψηλὸ δέντρο, ὁ γαλανὸς οὐρανός, τὸ ὥρατο τραγούδι, ἡ ἔνδοξη χώρα, τὸ βαθὺ πηγάδι, ἡ ψυχὴ βορῆς, ὁ πλατὺς δρόμος, ἡ ἔρη γλώσσα, ὁ σοφὸς ἄνθρωπος, ἡ ἀπέραντη θάλασσα, τὸ μικρὸ χωριό*. 2) Γράψε τρία οὐσιαστικά ποὺ ν’ ἀρχίζουν ἀπὸ ἐξακολουθητικὸ σύμφωνο καὶ τρία ποὺ ν’ ἀρχίζουν ἀπὸ στιγματικὸ σύμφωνο.

7.— Η ΝΥΦΙΤΣΑ

Ἡ νυφίτσα, αὐτὸ τὸ ξανθοκόκκινο τετράποδο, ποὺ μοιάζει περὶπου σὰν ἕνας μεγάλος ποντικός, εἶναι ὁ τρόμος τῶν κοριτσιῶν. Γυρίζει τὴ νύχτα στὰ σπίτια καὶ κατακόβει τὰ ὑφάδια τῶν ἀργαλειῶν, χώνεται στίς κασέλες καὶ σκίζει τὰ φορέματα, πριονίζει τὰ ὑφάσματα — μπορεῖ τέλος σὲ μίαν νύχτα νὰ κάμη κουρέλια ὅλη τὴν προίκα ἑνὸς κοριτσιοῦ.

Ἕνας μῦθος λέει πὼς ἡ νυφίτσα ἦταν κάποτε κοπέλα πολὺ ἐργατική, ἀλλὰ τὴν παραμονὴ τοῦ γάμου τῆς ἔκλεψαν τὴν προίκα καὶ ἀπὸ τότε ἀναζητεῖ μέσα στὰ σπίτια τὰ ἐργόχειρά της.

Πολλὰ βράδια ἡ νυφίτσα παρουσιάζεται στὰ νυχτέρια τῶν κοριτσιῶν. Τριγυρίζει δίπλα τους, σὰ νὰ γυρεύη κάτι. Τὸ θάρρος αὐτὸ τὸ ἔχει πάρει, γιατί ποτὲ δὲν τὴν πειράζουν. Οὔτε γυρίζουν μάλιστα τὰ μάτια πρὸς αὐτή. Ἐξακολουθοῦν τὴν ἐργασία τους καὶ μιλοῦν γιὰ τὴ νυφίτσα, τάχα σὰ νὰ μὴν τὴν εἶδαν :

— Καλὴ κι ἄξια κοπέλα ποὺ εἶναι ἡ νυφίτσα! Ἐφτίασε τὴν προίκα της καὶ ἀκόμα δουλεύει.

Ἄμα ὁμως φύγη, τὰ κορίτσια λένε ἕνα ἄστεϊο τραγοῦδι γιὰ τὸ γάμο της :

*Πέντε ποντικοὶ καὶ δεκοχτὼ νυφίτσες
γάμο κάνανε μ' ἕνα σπυρὶ σιτάρι
καὶ τὸ μάζανε στῆς βαισιναῖς τὸ φύλλο·
τὸ γοργάλεθαν στοῦ σφοντυλιοῦ τὴν πλάκα.
Σκνίπα ζύμωνε, κουνούπι ἀνεβατίζει
κι ὁ σκαντζόχοιρος βάζει φωτιά στὸ φοῦρνο.
Σπίθα πήδηξε τοῦ καίει τὸ ποδαράκι.
Τρέχει ὁ μπάκακας μὲ τὸ νερὸ στὸ στόμα.*

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. Ἑφάδι τὸ νῆμα πού τὸ περνοῦμε στὸν ἀργαλειὸ καὶ διασταυρῶνεται μὲ τὰ κάθετα νήματα, πού λέγονται *σημῶνια*.—*ἡ βασινιά* ὁ βάτος.—*σφοτύλι* τὸ βαρίδι τοῦ ἀδραχτιοῦ.—*ἀνβατίζω* φουσκῶνω τὸ ζυμᾶρι.

Περιεχόμενο. Γιατί ἡ νυφίτσα εἶναι ὁ τρόμος τῶν κοριτσιῶν; Τί λέει ἕνας μύθος γιὰ τὴ νυφίτσα; Τί κάνουν τὰ κορίτσια, ἅμα παρουσιάζεται ἡ νυφίτσα καὶ τί τραγουδοῦν ἅμα φύγη;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. «*Ἡ νυφίτσα εἶναι ὁ τρόμος τῶν κοριτσιῶν*». Αὐτὲς οἱ λέξεις μᾶς δίνουν ἓνα ὁλόκληρο νόημα, δηλαδὴ σχηματίζουν **πρόταση**.—Προτάσεις εἶναι καὶ αὐτὲς: «*γυρίζει τὴ νύχτι στὰ σπῆτια*»—«*κατακόβει τὰ ὑφάδια τῶν ἀργαλειῶν*»—«*σκέζει τὰ φορέματα*»—«*πιοιτίζει τὰ ὑφάσματα*» κτλ. Ὡστε τί λέγεται πρόταση;

2. Σὲ κάθε πρόταση βρίσκεται πάντα ἓνα *ῥῆμα*, γιατί χωρὶς αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ βγῇ νόημα. Στὴν πρόταση «*ἡ νυφίτσα κατακόβει τὰ ὑφάδια τῶν ἀργαλειῶν*» ἔχομε τὸ ῥῆμα *κατακόβει*.

Ἔχομε ὅμως καὶ μερικὲς ἄλλες λέξεις πού ἀπαντοῦν στὶς ἀκόλουθες ἐρωτήσεις:

α) *ποιὸς κατακόβει*;—*ἡ νυφίτσα*: **ὑποκείμενο** (*πτῶση ὀνομαστική*).

β) *τί κατακόβει*;—*τὰ ὑφάδια*: **ἀντικείμενο** (*πτῶση αἰτιατική*).

γ) *τὰ ὑφάδια ποιῶν*;—*τῶν ἀργαλειῶν*: **πτῶση γενική**.

Ὡστε μὲ ποιά ἐρώτηση βρίσκομε τὸ ὑποκείμενο καὶ σὲ ποιά πτῶση πηγαίνει; Μὲ ποιά ἐρώτηση βρίσκομε τὸ ἀντικείμενο καὶ σὲ ποιά πτῶση πηγαίνει; Ὅταν ρωτοῦμε *τίνος εἶναι κάτι*, μὲ ποιά πτῶση ἀπαντοῦμε;

3. Ἐκτός ἀπὸ τὴν ὀνομαστική, τὴ γενική καὶ τὴν αἰτιατική, μεταχειριζόμαστε καὶ τὴν **κλητική**: *Γιώργο, ἔλα ἐδῶ*.—*Νυφίτσα μου, γιατί σκέζεις τὰ φορέματα*;—Πότε χρησιμοποιοῦμε τὴν κλητική;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. 1) Μὲ κατάλληλες ἐρωτήσεις νὰ βρῇς τὸ ὑποκείμενο καὶ τὸ ἀντιζείμενο στὶς ἀκόλουθες προτάσεις: «*Ἡ νυφίτσα πῆρε θάρρος*».—*Τὰ κορίτσια ἐξακολουθοῦν τὴν ἐργασία*.—*Κάποιος ἔκλεψε τὴν ποικία*.—*Ὁ σκανιζόχοιρος ἀνάβει τὸ φῶτρο*.

2) Νὰ βρῇς ὅλες τὶς γενικὲς πού εἶναι στὸ κείμενο.

Γύμνασμα. Στὶς τρεῖς πρῶτες ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες προτάσεις λείπει τὸ ὑποκείμενο, στὶς ἐπόμενες τρεῖς λείπει τὸ ἀντικείμενο καὶ στὶς τελευταῖες τρεῖς τὸ ῥῆμα· συμπλήρωσέ τες μὲ λέξεις ταιριαστές:

1. *Ὁ . . . κόβει ξύλα*.—2. *Ὁ . . . κοίταξε τὸν ἄρρωστο*.—3. *Ἡ . . . ἔδωσε στὸ ἑγγόνι τῆς ἓνα μῆλο*.—4. *Ὁ Κώστας δὲν ἤπνε τὸ . . . του*.—5. *Ἡ μηλιά μας ἔριξε ὅλο τῆς τὸν . . .*.—6. *Τὸ σκυλὶ κοινῶ τὴν . . . του*.—7. *Ὁ ψαράς . . . πολλὰ ψάρια*.—8. *Ἡ γάτα . . .*.—9. *Ὁ γεωργὸς . . . τὸ χωράφι του*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. 1) Γράψε τ' ἀριθμητικὰ πού βρίσκονται στὸ κείμενο.

2) Γράψε τὰ ἐπίθετα πού βρίσκονται στὸ κείμενο καὶ δίπλα τὸ οὐσιαστικὸ πού συνοδεύει τὸ καθένα.

8.- Η ΑΛΕΠΟΥ ΚΙ Ο ΤΡΑΓΟΣ

— Ούφ! Θά σκάσω έδω μέσα, έλεγε ή άλεπού από τó βάθος τοϋ πηγαδιοϋ, όπου είχε πέσει.

— Τι θά γίνω τώρα; "Η θά με πιρουνιάση ή ύγρασία και θά με άποτελειώση ή θά πεθάνω από την πείνα. 'Αλίμονο! 'Αλίμονο!.

"Εξαφνα στο φωτεινό κύκλο τών χειλιών τοϋ πηγαδιοϋ ζωγραφίστηκαν τά κέρατα και τά γένια ενός μεγάλου τράγου.

— Γειά σου, φίλε!

— Μπά! 'Εσύ, κυρα-Μαριώ; Τί κάνεις εκεί κάτω;

— Κατέβηκα νά πιώ.

— Κι έγώ γι' αυτό ήρθα. Είμαι ξερός από τή δίψα. Είμαι καλό τó νερό;

— Οϋ! "Εξοχο! 'Εγώ δέν ήρθα σήμερα για πρώτη φορά· έρχομαι συχνά σέ τοϋτο τó πηγάδι. "Ελα και θά δής.

Κατέβηκε ό τράγος, ήπιε, ήπιε, ήπιε — μά έπειτα κατάλαβε πώς δέν ήταν καθόλου εύκολο νά ξανανεβή.

— Και τώρα τί θά κάμωμε; ρωτᾷ τήν άλεπού.

— "Εχω έναν τρόπο, αλλά πρέπει νά μ' άκούσης και νά κάμης άκριβώς ό,τι θά σοϋ πώ. Σύμφωνοι;

— Σύμφωνοι.

— 'Εμπρός! Στηλώσου πρώτα κι άκούμπησε τά μπροστινά σου πόδια στόν τοίχο τοϋ πηγαδιοϋ. "Ετσι, ωραία... Κάτω τó κεφάλι! 'Εγώ, από τά πόδια σου, τούς ώμους σου και τά κέρατά σου θά πηδήσω στά χείλια τοϋ πηγαδιοϋ και θά σέ τραβήξω με τρόπο έπειτα κι έσένα.

Σάν πήδησε δμως έπάνω ή άλεπού, άποχαιρέτησε τόν τράγο.

— Φίλε, γειά σου. "Ηθελα νά σέ σύρω, μά είσαι βαρύς. Δέν μπορείς, λές, ν' άνεβής μόνος σου; Μά, άν είχε τó κεφάλι σου τόσο μυαλό, όσες τρίχες έχεις στο πιγούνι σου, δέ θ' άποφάσιζες τó κατέβασμα, πρίν σκεφτής για τó άνέβασμα. "Ας είναι δμως. 'Εσένα οί άνθρωποι σ' άγαποϋν πολύ. Φώναξε δυνατά και κάποιος θά σ' άκούση και θά έρθη νά σέ βγάλει.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *ζωγραφίστηκαν* ἐδῶ σημαίνει μεταφορικά: φάνηκαν.—*στηλώνομαι στηρίζομαι* καλὰ στὰ πόδια μου, γιὰ νὰ μὴν πέσω.

Περιεχόμενο. Ὁ μύθος εἶναι γραμμένος διαλογικά. Διηγήσου τον ἀλλιῶς.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. α) Τὸ ἄρθρο, τὸ οὐσιαστικό, τὸ ἐπίθετο, ἡ ἀντωνυμία, τὸ ρῆμα καὶ ἡ παθητικὴ μετοχὴ κ λ ι ν ο ν τ α ι, δηλ. τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ παρουσιάζει πολ-
λὲς μορφές: ὁ ἄνθρωπος, τοῦ ἀνθρώπου, τὸν ἄνθρωπο, οἱ ἄνθρωποι, τῶν ἀνθρώ-
πων, τοὺς ἀνθρώπους—ὁ καλός, τοῦ καλοῦ κτλ.—αὐτός, αὐτῶν, αὐτοὺς—δένω,
δένεις, δένει—ὁ δεμένος, τοῦ δεμένου κτλ. Αὐτὰ λέγονται *κλιτὰ μέρη* τοῦ λόγου.

β) Ὑπάρχουν ὅμως καὶ λέξεις ποὺ δ ἐ ν κ λ ι ν ο ν τ α ι, δηλαδὴ ἔχουν
πάντα τὴν ἴδια μορφή, ὅπως λ.χ. εἶναι οἱ ἀκόλουθες λέξεις τοῦ κειμένου: *οὐφ!*,
θά, *ἐδῶ*, *μέσα*, *ἀπὸ*, *ὅπου*, *τώρα* κτλ. Οἱ τέτοιες λέξεις ὀνομάζονται *ἄκλιτα*
μέρη τοῦ λόγου.

2. Οἱ ἄκλιτες λέξεις *οὐφ!* *ἀλίμονο!* *γιά σου!* *μπά!* *οὐ!* φανερώουν στε-
νοχώρια, λύπη, χαιρετισμό, ἀπορία. Αὐτὲς οἱ λέξεις ὀνομάζονται *ἐπιφωνήματα*.

3. Οἱ ἄκλιτες λέξεις *ἐδῶ*, *μέσα*—*τώρα*, *σήμερα*—*ἔτσι*, *ώρατα*—*καθόλου*,
πολὺ φανερώουν τόπο, χρόνο, τρόπο, ποσό καὶ συνοδεύουν τὶς περισότερες
φορὲς ῥήματα. Παρόμοιες λέξεις ὀνομάζονται *ἐπιρρηματα*. Ἀπὸ τὴ σημασία
τοὺς λέγονται: *τοπικά*, *χρονικά*, *τροπικά*, *ποσοτικά*.

4. Οἱ ἄκλιτες λέξεις *ἀπὸ*, *γιά*, *μέ*, *σὲ* κτλ. πηγαίνουν πρὶν ἀπὸ ὀνόματα
(ἢ ἀντωνυμίες): *ἀπὸ* τὸ βάθος, *γιά* πρώτη φορά, *μέ* τρόπο, *σὲ* τοῦτο τὸ πηγάδι.
Οἱ τέτοιες ἄκλιτες λέξεις ὀνομάζονται *προθέσεις*.

5. «Τὰ κέρατα *καὶ* τὰ γένια» ἐδῶ ἡ ἄκλιτη λέξη *καὶ* ἐνώνει (συνδέει) δύο
λέξεις. «Θὰ πηδήσω στὰ χεῖλη τοῦ πηγαδιοῦ *καὶ* θὰ σὲ τραβήξω» ἐδῶ τὸ *καὶ*
συνδέει δύο προτάσεις. Οἱ τέτοιες ἄκλιτες λέξεις ὀνομάζονται *σύνδεσμοι*. Σύνδε-
σμοι στὸ κείμενο εἶναι ἀρκετοί: *ἦ*, *καί*, *ἀλλά*, *σάν*, *ὅμως*, *ἄν*, *πρίν*, *νὰ* κτλ.

6. Ἀκλιτες εἶναι καὶ οἱ *ἐνεργητικὲς μετοχές* (σ. 7): *βγαίνοντας*—*περνώντας*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. 1) Νὰ βρῆς ὅλα τὰ ἐπιρρηματα, τὶς προθέσεις καὶ τοὺς συνδέ-
σμοις ποὺ ὑπάρχουν στὸ κείμενο. 2) Νὰ πῆς τί σημασία ἔχει τὸ καθένα καὶ
μὲ ποιά λέξη πηγαίνει. 3) Νὰ βρῆς τί φανεώνει καθένα ἀπὸ τὰ ἐπιφωνήματα
τοῦ κειμένου.

Γύμνασμα. Συμπλήρωσε τὶς παρακάτω φράσεις μὲ τὶς προθέσεις, τοὺς συν-
δέσμοις καὶ τὰ ἐπιρρηματα ποὺ λείπουν: «*Ἦ* ἀλεποῦ *εἶχε* πέσει—στὸ πηγάδι.
Δὲν ἤξερε—*ν'* ἀνέβῃ *καὶ* *νὰ* βγῇ—τὸ πηγάδι. *Ἐπεισε*—*πονηριά* τὸν τράγο—
κατεβῇ—αὐτός. *Ἐπειτα*—τὴ βοήθεια τοῦ τράγου *βγῆκε*—,—*ἄφησε* τὸν τρά-
γο—. Αὐτὰ *ἔπαθε* ὁ τράγος,—*δὲν* *εἶχε* μυαλὸ *νὰ* συλλογιστῇ—*μὴ*—*θὰ* *βγῇ*».

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς στὸ κείμενο τρία οὐσιαστικά ἀρσενικά, τρία θηλυκά
καὶ τρία οὐδέτερα. Νὰ τὰ γράψης μαζὶ μ' ἓνα ταιριαστὸ ἐπίθετο δίπλα στὸ
καθένα.

9.- Ο ΛΥΚΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΑΡΝΙ

Τὸ ἀρνάκι, μικρούλικο, κάτασπρο, χαρούμενο, ἔσκυψε ἀπὸ τὴν πράσινη δαχθὴ κι ἔπινε ἀπὸ τὸ ποτάμι, ποὺ ἔρεε ἀργὰ καὶ ἡ-

ρεμα. Ὁ λύκος κατεβαίνοντας τὴν ἀκροποταμιὰ τὸ ἀντίκρισε.

— Μὰ τὴν ἀλήθεια, εἶπε μέσα του, δὲν τὸ πιστεῦσα πὼς θὰ ἦμουν τόσο τυχερὸς σήμερα. Θὰ γλιτώσω ἀπὸ τὸν κόπο νὰ τρέχω στὴ στάνη. Θὰ τὸ χάψω βέβαια· μὰ νὰ βρῶ καὶ καμιὰ δικαιολογία ποὺ νὰ ἔρχεται σὲ λογαριασμό.

— Νά σοῦ πῶ! φωνάζει· τρόπος εἶν' αὐτὸς νὰ θολώνης τὸ νερὸ καὶ νὰ μὴν ἀφήνης νὰ πιοῦνε κι ἄλλοι;

— Ἐγὼ θολώνω τὸ νερό; Ποῦ, κύρ λύκο;

— Νά ἐδῶ ποῦ εἶμαι. Γιά ἔλα νὰ δῆς.

— Ἀφέντη μου, αὐτὸ δὲ γίνεται. Ἐγὼ μόλις ἀκουμπῶ τὰ χεῖλιά μου στὴν ἄκρη τοῦ νεροῦ. Πῶς νὰ τὸ θολώσω; Ἐπειτα ἐσύ εἶσαι ψηλότερα. Αὐτοῦ ἀπάνω θὰ ἔρθῃ τὸ θόλωμα;

— Ἄς εἶναι, ἄς τὸ παραδεχτοῦμε αὐτό. Ξέρεις ὅμως πὼς σοῦ χρειάζεται τιμωρία, γιατί ἔβρισες τὸν πατέρα μου;

— Ἐγὼ ;... Πότε;

— Πέρσι.

— Μὰ ἐγὼ πέρσι δὲν ἦμουν κὰν γεννημένο! Μὰ τὰ χορταράκια ποὺ εἶναι ἡ τροφή μου, κύρ λύκο!

— Ἄ! ἐσύ, βλέπω, ξέρεις καὶ βρίσκεις δικαιολογίες. Αὐτὸ ὅμως δὲ θὰ πῇ πὼς ἐγὼ πρέπει νὰ μείνω νηστικός.

Καὶ τὸ ἔφαγε.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. σιάνη ή μάντρα όπου φυλάγονται τὰ πρόβατα.— μὰ τὰ χορταράκια πὺν εἶναι ἡ τροφή μου εἶναι ὄρκος τοῦ ἀρνιοῦ (ὅπως οἱ ἀνθρώποι λένε «μὰ τὸ ψωμί πὺν τρώμε»).

Περιεχόμενο. Τί σκέφτηκε ὁ λύκος, ὅταν εἶδε τὸ ἀρνί; Μὲ ποιὸ τρόπο θέλει νὰ πετύχῃ τὸ σκοπὸ του; Τί ἔκαμε στὸ τέλος;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ὅς τώρα μάθαμε πὺς ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἔχει ἑξὶ κλιτὰ καὶ τέσσερα ἄκλιτα μέρη τοῦ λόγου. Ποιὰ εἶναι; Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ ὅμως ὑπάρχουν καὶ μερικές λεξοῦλες πὺν δὲν ἀνήκουν σὲ κανένα ἀπ' αὐτὰ τὰ μέρη τοῦ λόγου. Ἀρκετὲς τέτοιες βρίσκονται στὸ κείμενο: «μὰ τὴν ἀλήθεια», «νὰ σοῦ πῶ», «νὰ ἐδῶ πὺν εἶμαι», «γιά ἔλα νὰ δῆς», «πίστευα πὺς θὰ ἤμουν», «θὰ γλιτώσω», «ἄς εἶναι». Στὶς φράσεις αὐτὲς ὑπάρχουν οἱ λεξοῦλες μὰ, νὰ, γιά, θὰ, ἄς—πὺν λέγονται **μόρια**.

Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ πρέπει νὰ τὰ ξεχωρίζουμε ἀπὸ ἄλλες λέξεις πὺν προφέρονται τὸ ἴδιο:

α) Στὸ κείμενο διαβάζουμε πὺς ὁ λύκος ὀρκίζεται καὶ λέει: «μὰ τὴν ἀλήθεια». Παρακάτω καὶ τὸ ἀρνάκι ὀρκίζεται: «μὰ τὰ χορταράκια». Αὐτὸ τὸ μὰ (πὺν παίρνει πάντοτε ὀξεῖα) λέγεται **δρκωτικό**. Πρέπει νὰ τὸ ξεχωρίζουμε ἀπὸ τὸ σύνδεσμο μὰ (πὺν παίρνει πάντα βαρεῖα): θὰ τὸ χάγω βέβαια μὰ νὰ βρῶ καὶ καμιά δικαιολογία.

β) Στὴ φράση «νὰ ἐδῶ πὺν εἶμαστε» ὑπάρχει τὸ μόριο νὰ (πάντα μὲ ὀξεῖα) πὺν χρησιμεύει γιὰ νὰ δείξουμε κάτι. Αὐτὸ λέγεται **δειχτικό**.

γ) Στὴ φράση νὰ σοῦ πῶ ὑπάρχει τὸ μόριο νὰ πὺν χρησιμεύει γιὰ νὰ φανερώσουμε κάτι πὺν θέλουμε νὰ κάμουμε. Αὐτὸ λέγεται **βουλευτικό**. Τὸ βουλευτικό παίρνει ὀξεῖα, ὅταν προφέρεται μὲ ἔμφαση. Ἀλλιῶς παίρνει βαρεῖα.

Πρέπει νὰ ξεχωρίζουμε τὸ δειχτικό νὰ καὶ τὸ βουλευτικό νὰ ἢ ἀπὸ τὸ σύνδεσμο νὰ: πρέπει νὰ μείνω νηστικός.

δ) Ἐπίσης τὸ μόριο γιά: γιά ἔλα ἐδῶ, πρέπει νὰ τὸ ξεχωρίζουμε ἀπὸ τὴν πρόθεση γιά: ἀρνάκι γιά γάγωμα, φεύγω γιά τὸ σίτι.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῆς ὅλα τὰ μόρια πὺν ὑπάρχουν στὸ κείμενο καὶ τὸ εἶδος τοῦ καθενός.

Γύμνασμα. Ν' αντιγράψης τίς ἀκόλουθες φράσεις καὶ νὰ σημειώσης κάτω ἀπὸ κάθε δειχτικό νὰ τὸν ἀριθμὸ 1, κάτω ἀπὸ τὸ βουλευτικό τὸν ἀριθμὸ 2 καὶ κάτω ἀπὸ τὸ σύνδεσμο νὰ τὸν ἀριθμὸ 3.

Πήγαινε νὰ φέγῃς τὸ βιβλίό μου. Νὰ τὸ βιβλίό σου, νὰ καὶ τὸ μολύβι σου. Πήγαινε καὶ νὰ μὴ σὲ ξαναδῶ ἐδῶ. Τρέχω νὰ δῶ τί γίνεται. Ποῦ νὰ καθίσω ἐγώ; Νὰ ἐδῶ εἶναι ἡ θέση σου. Νὰ μείνω ἢ νὰ φύγω; Πρέπει νὰ μείνῃς.

Γύμνασμα. Γράψε πέντε φράσεις πὺν ἡ καθεμιά νὰ ἔχῃ ἀπὸ ἓνα μόριο: μὰ, νὰ, γιά, θὰ, ἄς.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ γράψῃς δέκα ρήματα πὺν νὰ βρίσκονται στὸ κείμενο καὶ πλάι τὸ ὑποκείμενο πὺν ἔχει τὸ καθένα.

10.— Η ΑΛΕΠΟΥ ΠΟΥ ΠΡΗΣΤΗΚΕ Η ΚΟΙΛΙΑ ΤΗΣ

Μιά άλεπού, πολύ πεινασμένη, δέν έβρισκε τίποτε νά φάη. Πα-
ραφύλαξε τά πουλιά πού ταιμ-
πούσαν σπόρους καί σκουληκά-
κια στό χῶμα, άλλα δέν μπό-
ρεσε νά τσακώση κανένα· τρι-
γύρισε γιά κάμποση ὥρα έξω
ἀπό ἕναν ὄρνιθώνα, μὰ ἡ πόρτα
ἦταν καλά κλειστή. Δέν ἤξερε
ποῦ νά πάη καί τί νά κάμη.

«Ἡ πρέπει νά πάρω πολὺ
δρόμο», ἔλεγε μέ τὸ νοῦ της,
«καί νά πάω σέ μακρινὸ χωριὸ
ἢ θά πεθάνω τῆς πείνας.»

Ξαφνικά περνώντας μπροστὰ ἀπὸ μιὰ πελώρια βαλανιδιά,
νιώθει μιὰ πολὺ εὐχάριστη μυρωδιὰ ἀπὸ φαγώσιμα. Πλησιάζει
προσεχτικά καί βλέπει πῶς μέσα στὴν κουφάλα τοῦ δέν-
τρου ἦταν ψωμιά καί πολλὰ κομμάτια κρέας, πού τὰ εἶχαν ἀφή-
σει κάτι βοσκοί. Στὴν ἀρχὴ φοβήθηκε μὴν τῆς εἶχαν στήσει κα-
μιὰ παγίδα καί συλλογιζόταν ἂν ἔπρεπε νά μπῇ. Κοίταξε δεξιά,
ἀριστερά, μυρίστηκε παντοῦ καί, ἀφοῦ πείστηκε πῶς δέν ἦταν
κίνδυνος, μπῆκε στὴν κουφάλα... Τί θησαυροὶ ἦταν ἐκεῖνοι!
“Εφαγε, ἔφαγε, ἔφαγε, ὅσο δέν εἶχε φάει ποτὲ στὴ ζωὴ της.

“Ὅταν χόρτασε καλά κι ἔκαμε νά βγῇ, εἶδε πῶς δέ χω-
ροῦσε. Εἶχε πρηστὴ ἡ κοιλία της. Καί ἄρχισε τοὺς θρήνους καί
τὰ βογκητά! Καί τί ἀγωνία! “Εβλεπε ὅτι ἐκεῖνη τὴ στιγμή δέν
ἦταν κανεῖς ἐκεῖ κοντά, ἀνησυχόσε δμως μήπως παρουσιαστῇ
ἄξαφνα κανένας καί τὴν πιάσῃ.

“Ἐνῶ λοιπὸν ἔμενε φυλακισμένη ἐκεῖ μέσα, πέρασε μιὰ ἄλλη
άλεπού κι ἀκούοντας τὰ βογκητά της τὴ ρώτησε τί ἔπαθε καί
γιατί ἀναστέναζε. “Ὅταν ἔμαθε τὴν αἰτία, τῆς εἶπε: “Υπομο-
νῇ. Περίμενε νά γίνῃς ὅπως ἦσουν ὅταν μπῆκες, καί θά βγῇς.»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *πελώριος* πολὺ μεγάλος.—*ἀγωνία* τρομάρα, ἀνησυχία.

Περιεχόμενο. Ποῦ ἔψαχνε νὰ βρῇ τροφή ἢ πεινασμένη ἀλεπού; Ποῦ τὴ βρῆκε ἀνέλπιστα; Τί ἔπαθε στὸ τέλος;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ ἀντικρινὸ κείμενο ἔχομε πολλὰς προτάσεις. Πολλὰς ἀπὸ αὐτὰς συνδέονται μεταξύ τους. Ἄς δοῦμε πῶς γίνεται ἡ σύνδεσή τους.

1. Ὑπάρχουν στὸ κείμενο προτάσεις ποὺ συνδέονται:

α) Μὲ τὸ σύνδεσμο καὶ ποὺ λέγεται *συνπλεχτικός*, β) μὲ τοὺς συνδέσμοις ἀλλὰ καὶ μὰ ποὺ λέγονται *ἀντιθετικοί*, γ) μὲ τὸ σύνδεσμο ἢ ποὺ λέγεται *διαχωριστικός*.

β) Νὰ βρῆς ποιὰς προτάσεις συνδέονται μὲ τέτοιους συνδέσμοις.—Ἡ σύνδεση τῶν προτάσεων μὲ συνδέσμοις συμπλεχτικούς, ἀντιθετικούς καὶ διαχωριστικούς λέγεται *παράταξη προτάσεων*.

2. Ὑπάρχουν προτάσεις ποὺ συνδέονται: α) μὲ τοὺς συνδέσμοις *ὅτι* καὶ *πῶς* (μὲ βαρεῖα), ποὺ λέγονται *εἰδικοί*, β) μὲ τοὺς συνδέσμοις *μήπως* καὶ *μὴ* ποὺ λέγονται *δισταχτικοί*, γ) μ' *ἐρωτηματικές* λέξεις *ποῦ* (μὲ περισπωμένη), *πῶς* (μὲ περισπωμένη), *τί*, *γιατί* (μὲ ὀξεῖα), *ἄν*: *ποῦ νὰ πάη*, *πῶς νὰ βγῇ*, *τί νὰ κάμῃ*, *γιατί ἀναστέναις*, *ἂν ἔπρεπε νὰ μῇ*, δ) μὲ τίς *ἀναφορικές* λέξεις *ποῦ* (μὲ βαρεῖα), *ὅσο*, *ὅπως*.

3. Ὃταν μιὰ πρόταση ἀρχίζῃ μὲ εἰδικὸ σύνδεσμο, λέγεται *εἰδική* ὅταν ἀρχίζῃ μὲ δισταχτικὸ σύνδεσμο, λέγεται *δισταχτική*. Ὃταν μιὰ πρόταση συνδέεται μὲ ἄλλη καὶ ἀρχίζῃ μ' ἐρωτηματικὴ λέξη, λέγεται *πλάγια ἐρωτηματική*. Ὃταν ἀρχίζῃ μὲ ἀναφορικὴ λέξη, λέγεται *ἀναφορική*.

Νὰ βρῆς ποιὰς τέτοιες προτάσεις ὑπάρχουν στὸ κείμενο.

4. Οἱ εἰδικές, οἱ δισταχτικές, οἱ πλάγιες ἐρωτηματικές καὶ οἱ ἀναφορικές προτάσεις λέγονται *δευτερεύουσες* (ἢ *ὑποταγμένες*).

Αὐτὰς δὲν μποροῦν νὰ σταθοῦν μόνες τους, παρὰ συμπληρώνουν τὸ νόημα κάποιας ἄλλης, ποὺ λέγεται *κύρια πρόταση*.

Ἡ σύνδεση δευτερεύουσας μὲ κύρια πρόταση λέγεται *ὑπόταξη προτάσεων*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Διάβασε τίς 10 πρώτες γραμμὲς τοῦ κειμένου. Νὰ βρῆς ποιὰς προτάσεις ὑπάρχουν καὶ πῶς γίνεται ἡ σύνδεσή τους.

Γύμνασμα. Συμπλήρωσε τίς ἀκόλουθες φράσεις μὲ τίς λέξεις ποὺ λείπουν, γιὰ νὰ γίνῃ ἡ σύνδεση τῶν προτάσεων: Οἱ ἀρχαῖοι πίστευαν ... οἱ θεοὶ ἦταν πολλοί.—Θέλω νὰ πετάξω... δὲν μπορῶ.—Εἶμαι ἐλαφριά ντυμένος καὶ φοβοῦμαι... κρυώσω.—Γάτα ... κοιμᾶται ποικίλους δὲν πιάνει.—Δὲν ξέρω ... γίνεται ὁ φίλος μου.—Ὁ Νίκος διαβάει ... γράφει καλά.—Ἡ ἄκουε ... φύγε.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς καὶ νὰ γράψῃς χωριστὰ τὰ τοπικά καὶ τὰ χρονικά ἐπιρρήματα ποὺ ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Ἐπίσης τίς ἐνεργητικές καὶ παθητικές μετοχές.

11.— Ο ΑΪΤΟΣ ΚΑΙ Η ΑΛΕΠΟΥ

“Ένας αϊτός και μιὰ άλεπού έγι-
ναν φίλοι, γιατί καταλάβαιναν
πώς σέ μερικά πράγματα έμοια-
ζαν τά φυσικά τους. Μιά μέρα
λέει ό αϊτός :

— ‘Αγαπητή μου, άν γίνωμε γειτό-
νοι, ή φίλα μας θά στερεωθή ακό-
μη περισσότερο. Δέν τό νομίζεις ;

— Δίκιο έχεις, είπε ή άλεπού· άς
γειτονέψωμε λοιπόν, γιά νά μπο-
ρούμε νά βοηθούμε ό ένας τόν
άλλον εύκολώτερα.

“Έτσι καί έγινε. ‘Ο αϊτός άνέβηκε σ’ ένα ψηλό δέντρο κι έκεϊ
έβγαλε τά πουλιά του, ή άλεπού πάλι μπήκε καί γέννησε τά μι-
κρά της μέσα στά χαμόκλαδα πού ήταν άπό κάτω. ‘Ο αϊτός
δμως, άν καί είχε όρκιστή φίλια καί βοήθεια, δέ στάθηκε πι-
στός στόν όρκο του. Μιά μέρα, έπειδή δέν έβρισκε τροφή γιά τά
παιδιά του, παραφύλαξε μιάν στιγμή πού έλειπε ή άλεπού άπό
τή φωλιά της, άρπαξε τ’ άλεπόπουλα καί τ’ άνέβασε στη δική
του φωλιά.

“Όταν γύρισε ή άλεπού καί κατάλαβε τί είχε γίνει, λυπή-
θηκε κατάκαρδα καί έξαγριώθηκε γιά τήν άπιστία τοϋ φίλου της.
“Ηθελε νά έκδικηθή, αλλά πώς νά κάμη ; Πώς νά κυνηγήση τόν
αϊτό, άφοϋ αϋτός έχει φτερά, ένώ εκείνη είναι πεζή ; “Έπρεπε
λοιπόν νά περιμένη, ώσου νά βρής τήν εύκαιρία. Στο άναμετα-
ξύ καταριόταν τόν άπιστο φίλο.

‘Ο αϊτός δέν άργησε νά τιμωρηθή γιά τήν κακή του πράξη.
Βλέποντας κάτι ανθρώπους πού θυσίαζαν στους θεούς μιάν κα-
τοίκα χίμηξε κάτω, άρπαξε άπό τό βωμό ένα φλογισμένο κομ-
μάτι άπό τά σπλάχνα καί τó άνέβασε ψηλά. Σάν τó έφερε στη
φωλιά του, φύσηξε άέρας καί άπό ένα λιανό ξερό ξυλαράκι ά-
ναψε φλόγα δυνατή. Τ’ αϊτόπουλα ήταν άπλερα άκόμα, ώστε
δέν μπορούσαν νά πετάξουν. Μισοκαμένα, έπεσαν στη γή. ‘Η
άλεπού έτρεξε καί τά έφαγε μπροστά στά μάτια τοϋ αϊτοϋ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἔμοιαζαν τὰ φυσικά τους εἶχαν τὶς ἴδιες συνήθειες, ἔμοιαζε ὁ χαρακτήρας τους.—ἄπλετος ἀγίνωτος, μικρός.

Περιεχόμενο. Τί κακὸ ἔκαμε ὁ ἀετὸς καὶ πῶς τιμωρήθηκε; Ποιὸ δίδαγμα βγαίνει ἀπὸ τὸ μύθο τοῦ ἀετοῦ καὶ τῆς ἀλεπούς;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1) Στὸ κείμενο διαβάζομε: *Λίκιο ἔχεις, εἶπε ἡ ἀλεπού· ἄς γειτονέωμε λοιπόν.* Ἐδῶ ὁ σύνδεσμος *λοιπόν* φανερώνει *συμπέρασμα*. Γι' αὐτὸ ὀνομάζεται *συμπερασματικός*.

Οἱ συμπερασματικοὶ σύνδεσμοι συνδέουν κύριες προτάσεις μεταξύ τους, δηλ. χρησιμεύουν στὴν *παράταξη* προτάσεων (ὅπως καὶ οἱ συμπληχτικοί, ἀντιθετικοὶ καὶ διαχωριστικοί, πού εἶδαμε στὸ προηγούμενο μάθημα).

2) Ὑπάρχουν ὁμως στὸ κείμενο καὶ ἄλλοι σύνδεσμοι, πού συνδέουν δευτερεύουσες προτάσεις μὲ κύριες, δηλ. χρησιμεύουν στὴν *ὑπόταξη* προτάσεων. Ἔτσι βρίσκονται προτάσεις πού συνδέονται:

α) Μὲ τοὺς σύνδεσμους *ὅταν, ὥσπου, σὰν* πού φανερώνουν *χρόνο* καὶ γι' αὐτὸ ὀνομάζονται *χρονικοί*.

β) Μὲ τοὺς σύνδεσμους *γιατί* (μὲ βαρεῖα), *ἐπειδὴ*, πού δείχνουν *αἰτία* καὶ γι' αὐτὸ ὀνομάζονται *αἰτιολογικοί*.

γ) Μὲ τὸ σύνδεσμο *ἄν*, πού χρησιμεύει γιὰ νὰ κάνωμε *ὑπόθεση* καὶ γι' αὐτὸ ὀνομάζεται *ὑποθετικός*.

δ) Μὲ τὸ σύνδεσμο *γιὰ νὰ* πού δείχνει *σκοπὸ* καὶ ὀνομάζεται *τελικός*.

ε) Μὲ τὸ σύνδεσμο *ὥστε*, πού δείχνει κάποιο *ἀποτέλεσμα* καὶ γι' αὐτὸ ὀνομάζεται *ἀποτελεσματικός*.

Αὐτὲς οἱ δευτερεύουσες προτάσεις ὀνομάζονται ἀπὸ τὸ εἶδος τοῦ συνδέσμου πού ἔχουν *χρονικές, αἰτιολογικές, ὑποθετικές, τελικές, ἀποτελεσματικές*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῇς ποιὲς δευτερεύουσες προτάσεις βρίσκονται στὸ κείμενο καὶ πῶς γίνεται ἡ σύνδεσή τους.

Γύμνασμα. Γράψε τὶς παρακάτω φράσεις καὶ συμπλήρωσε τὶς προτάσεις πού ἀρχίζουν μὲ τοὺς σύνδεσμους:

1) Τὸ μάθημα τελείωσε· *λοιπόν* . . . 2) Ἀρχίζει νὰ νυχτώνη, *ὅταν* . . . 3) Ὁ Πέτρος δὲν ἦρθε στὸ σχολεῖο, *γιατί* . . . 4) Θέλω νὰ πᾶμε ἐκεῖ μαζὶ· δὲ θὰ πάω κι ἐγώ, *ἄν* . . . 5) Οἱ ἄνθρωποι πρέπει νὰ ἐργάζονται, *γιὰ νὰ* . . . 6) Εἶναι τόσο στενὸς ὁ δρόμος, *ὥστε* . . .

Γύμνασμα. Νὰ βρῇς ποιοὶ σύνδεσμοι βρίσκονται στὸ σημερινὸ μάθημα τοῦ Ἀναγνωστικοῦ σου. Γράψε τὶς προτάσεις ἢ τὶς λέξεις πού συνδέονται μὲ τοὺς συνδέσμους αὐτοὺς.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βρῇς στὸ κείμενο τρία οὐσιαστικά ἀρσενικά, τρία θηλυκά καὶ τρία οὐδέτερα καὶ νὰ τὰ γράψης στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ μαζὶ μ' ἓνα ἐπίθετο πού νὰ ταιριάζη στὸ καθένα.

12.- ΠΡΩΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

Σηκώθηκα νωρίς τὸ πρωὶ στὸ ξενοδοχεῖο· ντύθηκα, ἄνοιξα τὴν μπαλκονόπορτα καὶ βγήκα. Τί θέαμα, Θεέ μου, τί πανόραμα! Καὶ τί ἱκανοποίηση γιὰ ὅλες μου τίς ταλαιπωρίες! Ἐκείνο ὅλη ἡ Ἀθήνα, ἡ ὠραία, ἡ φωτεινὴ, ἡ κατάσπρη πόλη, ἀπλωνόταν μπροστὰ στὰ μάτια μου. Ὁκεανὸς ἀπὸ ρόδινες σκεπές, σειρές κανονικὲς ἀπὸ δρόμους πλατιούς, παλάτια κομψά, ὀλομάρμα-

ρα. Πρασινάδες σπαρμένες ἐδῶ κι ἐκεῖ καὶ ἀρχαῖα μνημεῖα μὲ τὸ κοκκινωπὸ χρῶμα ποὺ τὰ ἔβαψε ὁ καιρὸς. Ἀσυνήθιστος ἀπὸ τέτοια μεγαλοπρέπεια κι ὀμορφιά, ἔμεινα ἐκστατικὸς, βλέποντας μὲ ἀχόρταγο μάτι.

Ἕνας λόφος τετράγωνος, σοβαρὸς, σκοταδερός, βασιλευε ἐκεῖ πέρα μὲ ὅλο τὸ μεγαλεῖο, μὲ ὅλη τὴν ἐπιβλητικότητα. Στὴν κορυφὴ του ἀπάνω πρόβαινε μιὰ σειρὰ ἀπὸ συντριμμένα ἀετώματα καὶ κολόνες. Ἀνάμεσα στὰ παλιά, στὰ μισοκιτρινισμένα μάρμαρα τῶν ἑρείπιων φαίνονταν κομμάτια ἀπὸ τὸ γαλάζιο οὐρανὸ καί, κάτω, νέα καταπράσινη χλόη ἔζωνε δειλὰ τὰ ριζώματα τοῦ γέρου βράχου.

Δὲν εἶχα ἀνάγκη νὰ ρωτήσω, γιὰ νὰ μάθω πὼς ἦταν ἡ Ἀκρόπολη. Ὡ νά, πατοῦσα τὸ χῶμα καὶ ἀνάσαινα τὸν ἀέρα τῆς μεγάλης, τῆς αἰώνιας πόλης, τῆς πιὸ δοξασμένης τοῦ κόσμου!

Τὴν ἴδια μέρα ἐγκαταστάθηκα στὸ σπίτι ποὺ ἤμουν συστημένος νὰ μείνω οἰκότροφος, γράφτηκα στὸ Πανεπιστήμιο καὶ ἄρχισα νὰ γυρίζω στὴν πόλη, γιὰ νὰ βλέπω τ' ἀξιοθέατα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. σκεπή στέγη.—έκστατικός εκείνος που τὰ χάνει, όταν βλέπει κάτι αξιοθαύμαστο.—οίκότροφος εκείνος που έχει κατοικία και τροφή με πληρωμή σὲ ξένο σπίτι.

Περιεχόμενο. Ὁ συγγραφέας περιγράφει πῶς ἀντίκρισε γιὰ πρώτη φορά τὴν Ἀθήνα, πῶς εἶδε τὸ θέαμα τῆς πόλης καὶ τί ἐνίωσε.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἔχει πολλὰς χιλιάδες λέξεις. Ἀπὸ τότε ὅμως βρίσκονται στὴ γλῶσσα μας ὅλες αὐτές; Ἄς προσέξωμε μερικὲς λέξεις τοῦ κειμένου:

1. α) *Προῖ, μάμαρα, Θεέ μου, ἀπὸ τὸ ἕφος ἐκεῖνο, ἡ ὥραία, ἡ φωτεινὴ, ὠκεανός, ἐκεῖ, χρῶμα, καιρός*—πόλη, μάτι, μπροστά, βλέποντας κτλ. Οἱ λέξεις αὐτές εἶναι κληρονομημένες ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐποχὴ καὶ λέγονται *χωρίς διακοπῆς* ὡς *σήμερα*. Καὶ ἡ ἔμειναν ἀπαράλλαχτες ὅπως ἦταν ἐδῶ καὶ τρεῖς χιλιάδες χρόνια ἢ μὲ τὸν καιρὸ ἀλλάξαν λιγάκι στὴ φωνητικὴ τους μορφή ἢ στὴν κατάληξη. Τέτοιες ἀρχαῖες λέξεις ἔχομε πολλὰς.

β) Οἱ λέξεις *μπαλκόνι, πόρτα, παλάτι, σπίτι* εἶναι παρμένες ἀπὸ ξένες γλώσσες. Ἔτσι καὶ πολλὰς λέξεις πού τις λέμε συχνά: *σάλα, καπέλο, ράσο, πανταλόνι, κάλτσα, κατασρόλα, τενεκές, κάστρο, ἀκουμπῶ, λουκάνικο, καφές, γιαούρτι, τράμ*. Τέτοιες λέξεις ἀπὸ ξένες γλώσσες μπήκαν σὲ διάφορες ἐποχές, γιὰ νὰ δηλώσουν νέα πράγματα ἢ νέες ἐννοιες. Ἀπὸ τότε ὅμως πού μπήκαν, ἔμειναν οἱ περισσότερες καὶ λέγονται *χωρίς διακοπῆς* ὡς *σήμερα*. Βρίσκονται πάντα στὸ στόμα τοῦ λαοῦ μας κληρονομημένες καὶ αὐτές ἀπὸ πολλὰ χρόνια.

Ὅλες αὐτές οἱ λέξεις, πού ἔχουν κληρονομηθῇ ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐποχὴ ἢ μπήκαν σ' αὐτὴν ἀργότερα καὶ ἔμειναν πιά στὴ γλῶσσα μας, λέγονται *λαϊκές λέξεις*.

2. Ἔχομε ὅμως καὶ ἄλλο εἶδος λέξεις, πού δὲν εἶναι κληρονομημένες ἀπὸ τὴν παλιὰ ἐποχὴ. Ἀ.χ. οἱ λέξεις τοῦ κειμένου *ξενοδοχεῖο, πανόραμα, ἱκανοποίηση, μεγαλοπρέπεια, ἐκστατικός, οἰκότροφος, πανεπιστήμιο* κτλ. ἢ εἶναι ἀρχαῖες λέξεις πού γιὰ πολλοὺς αἰῶνες εἶχαν πάψει νὰ λέγονται ἢ σχηματίστηκαν τελευταῖα ἀπὸ ἀρχαῖες λέξεις. Τέτοιες εἶναι καὶ πολλὰς λέξεις πού λέγονται σὲ διάφορες ἐπιστημὲς καὶ τέχνες: *ἀκαδημία, γυνάσιο, τηλέγραφος, τηλέφωνο, ἀσύρματος, φωτογραφία, οὐρανοξύστης, αὐτοκίνητο, αἰμομχανή* κτλ. Αὐτές οἱ λέξεις δὲν εἶναι *κληρονομημένες* ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ ὡς τὴν ἐποχὴ μας.

Τὶς χρησιμοποίησαν πρῶτοι οἱ λόγιοι (δηλαδὴ οἱ μορφωμένοι ἄνθρωποι) καὶ γι' αὐτὸ λέγονται *λόγιες λέξεις*.

3. Ὡστε ἔχομε δυὸ εἰδῶν λέξεις: *λαϊκές* καὶ *λόγιες*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση.—α) Νὰ βοῆς 10 λαϊκὲς καὶ 5 λόγιες λέξεις ἀπὸ τὸ κείμενο.—β) Νὰ βοῆς ποιὲς ἀρχαῖες λέξεις ἀπὸ τὸ «*Πάτερ ἡμῶν*» χρησιμοποιοῦμε καὶ ἔμεις σήμερα ἢ μὲ τὴν ἴδια μορφή ἢ μὲ κάπως ἀλλαγμένη. (Ἀ.χ. *οὐρανός, πατέρας* κτλ.)

Γύμνασμα. Γράψε 5 φράσεις πού σὲ καθεμιά νὰ ὑπάρχουν λέξεις λαϊκὲς καὶ λόγιες ἀπὸ τὰ παραδείγματα τοῦ σημερινοῦ μαθήματος.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. 1) Χώρισε τὶς προτάσεις πού ὑπάρχουν στὸ τελευταῖο κομμάτι τοῦ κειμένου καὶ σημείωσε πλὴν στὴν καθεμιά τί εἶδους πρόταση εἶναι.

2) Γράψε τὶς παθητικὲς μετοχές πού ὑπάρχουν στὸ κείμενο καὶ σημείωσε διπλά στὴν καθεμιά τὸ γένος, τὸν ἀριθμὸ καὶ τὴν πτώση τῆς.

13.— ΔΥΟ ΠΟΝΤΙΚΙΑ

“Ένας ποντικός έξοχικός εἶχε φίλο του ἕνα σπιτικό ποντικό καὶ τὸν κάλεσε στὰ χωράφια νὰ φᾶνε μαζί. Ὁ σπιτικός, βλέποντας αὐτὰ ποὺ τοῦ πρόσφερε ὁ φίλος του, κριθαράκι δηλαδὴ καὶ σιταράκι, τοῦ λέει:

— Ἐσύ, ἀγαπητέ μου, ζῆς σὰν τὰ μυρμηγκάκια· ἔλα μαζί μου, νὰ εὐφρανθῇ ἡ καρδούλα σου. Στὸ

σπίτι ποὺ μένω ἔχω ἀπ’ ὅλα: κάτι φετάρες ψωμί, κομματάρες τυρί, λαρδί, σύκα, χουρμάδες, φροῦτα. Ἐλα νὰ χοντρώνης, νὰ γίνης σπουδαῖος ποντίκαρος, καὶ ὄχι νὰ εἶσαι ἔτσι ἀδυνατούτσικος, ὅπως τώρα.

Ξεκίνησαν ἀμέσως καὶ οἱ δύο καὶ πῆγαν στὴν πόλη.

— Τί σπιταρόνα! ψιθυρίζει ὁ έξοχικός.

— Ἐδὼ μένω, λέει ὁ ἄλλος. Ἀνέβηκαν γρήγορα γρήγορα καὶ χώθηκαν σὲ μιὰν ἀποθηκούλα.

— Τί θησαυροί! Ἐσύ, φιλαράκο, εἶσαι εὐτυχισμένος.

Μόλις ὅμως στρώθηκαν στὸ φαῖ, ἀκούονται ἀπὸ δίπλα ἀγριοφωνάρες καὶ νιαουρίσματα.

— Γάτος! λέει τρομαγμένος ὁ μουσαφίρης.

— Μὴ φοβᾶσαι, ἀπαντᾷ ὁ ἄλλος· εἶναι γατούλα μικρὴ καὶ δὲν ἔρχεται ποτὲ ἐδῶ μέσα· μὰ καὶ νὰ ἔρθῃ, θὰ χωθοῦμε στὶς τρυπίτσες.

Σὲ λιγάκι ἀνοίγει ἡ πόρτα καὶ μπαίνει ἕνας ὑπηρετάκος, κάτι νὰ πάρῃ ἀπὸ τὴν ἀποθήκη. Τὰ ποντίκια τρυπῶνουν στὶς χαραμάδες. Ὅταν ἔφυγε ὁ μικρός, πρόβαλαν δειλὰ δειλὰ, γιὰ νὰ σύρουν στὸν κρυψώνα τους κανένα συκαλάκι. Μὰ πάλι ἀνοίγει ἡ πόρτα καὶ παρουσιάζεται ὁ νοικοκύρης, ἕνας ἄντρακλας ὡς ἐκεῖ ἀπάνω. Δρόμο τὰ ποντίκια στὴν τρύπα.

Γυρίζει τότε ὁ έξοχικός καὶ λέει στὸν ἄλλον: «Φίλε μου, ἔχε γειά· σοῦ εὐχομαι νὰ χαίρεσαι τὰ πλούτη σου, ποὺ τὰ ζῶνουν οἱ φόβοι καὶ οἱ κίνδυνοι. Ἐγώ, ὁ καημενούλης, θὰ ζῶ φτωχικά ὅπως πρῶτα, θὰ τρώγω τὸ σιταράκι μου καὶ τὸ κριθαράκι μου, μὰ θὰ εἶμαι ξέγνοιαστος, ἐλεύθερος, χωρὶς αὐτὸ τὸ ἀδιάκοπο χτυποκάρδι.»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *ποντικός* *έξοχικός* *ο* *ποντικός* *πὸν* *ζῆ* *στοὺς* *ἀγροὺς* (*ἀρουραίους*).—*τὰ εὐφρανθῆ*, τύπος τοῦ ῥήματος *εὐφραίνομαι* νιώθω μεγάλη εὐχαρίστηση.—*λαοὶ* *χοιρινὸ* *λίπος*, παστὸ ἢ καπνισμένο.—*χοιρομάδες* οἱ *καρποί* τῆς *χοιρομαδίας* (*φοινικιάς*).

Περιεχόμενο. Ὁ μῦθος μᾶς λέει πῶς *ζῆ* ὁ *έξοχικός* *ποντικός* καὶ πῶς ὁ *σπιτικός*. Νὰ περιγράψῃς τὴ *ζωὴ* τοῦ *καθενός*.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Πολλὲς λέξεις *παράγονται* ἀπὸ ἄλλες, δηλαδὴ σχηματίζονται ἀπὸ ἄλλες παίρνοντας στὸ θέμα τους μιὰν ἄλλη κατάληξη. Ἐστὶ λ.χ. ἡ λέξη *χοιρομαδάκι* ἀπὸ ποιά λέξη παράγεται; Ποιά κατάληξη παίρνει; Τί σημαίνει;

Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ μὲ διάφορες καταλήξεις ἔγιναν οἱ λέξεις *μυρμηγκάκι*, *καρδοῦλα*, *ἀδυνατούτσικος* κτλ. Αὐτὲς φανερώνουν κατὰ μικρὸν: *ἀποθηκούλα* (*μικρὴ* *ἀποθήκη*) ἢ τίς λέμε, ὅταν μιλοῦμε *χαϊδευτικά*: *ἰσὺ*, *φιλαράκο*. Οἱ τέτοιες λέξεις ὀνομάζονται *ὑποκοριστικά*.

Τὰ *ὑποκοριστικά* εἶναι: α) οὐσιαστικά πὺν γίνονται ἀπὸ ἄλλα οὐσιαστικά: *μυρμηγκάκι*, *καρδοῦλα* (ἀπὸ ποιά οὐσιαστικά παράγονται;) καὶ β) ἐπίθετα πὺν γίνονται ἀπὸ ἄλλα ἐπίθετα: *ἀδυνατούτσικος*, *καχημενούλης* (ἀπὸ ποιὲς λέξεις παράγονται;)

2. Οἱ λέξεις *ποντίκ-αρος*, *φει-άρα*, *σπι-αρόνα* ἔγιναν ἀπὸ ἄλλες. Ἀπὸ ποιὲς λέξεις παράγονται; Ποιὲς καταλήξεις παίρνουν; Τί σημαίνουν; Οἱ τέτοιες λέξεις ὀνομάζονται *μεγεθυντικά*.

Τὰ *μεγεθυντικά* εἶναι οὐσιαστικά πὺν γίνονται ἀπὸ ἄλλα οὐσιαστικά.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῇς ὅλα τὰ *ὑποκοριστικά* πὺν εἶναι στὸ κείμενο. Ἀπὸ ποιὲς λέξεις παράγονται καὶ μὲ ποιὲς καταλήξεις;—Νὰ βρῇς ὅλα τὰ *μεγεθυντικά*. Ἀπὸ ποιὲς λέξεις παράγονται καὶ μὲ ποιὲς καταλήξεις;

Γύμνασμα. Νὰ σχηματίσῃς τρεῖς *στηλές*: *στην* α' νὰ γράψῃς τίς *παρακάτω* λέξεις ὅπως εἶναι, *στη* β' ἓνα ἀντίστοιχο *ὑποκοριστικό* τῆς *καθεμιᾶς* καὶ *στην* γ' ἓνα ἀντίστοιχο *μεγεθυντικό* (μὲ ὅποιαδήποτε κατάληξη): *τραπέζι*, *στόμα*, *κλωστή*, *παιδί*, *πόρτα*, *παράθυρο*, *μολύβι*, *κομματί*, *βαρέλι*, *φωνή*, *γάτος*, *σκύλος*, *ἀρχοῦδα*.

Γύμνασμα. Γράψε τὰ *ὑποκοριστικά* τῶν *παρακάτω* λέξεων (ὅσο περισσότερα μπορεῖς νὰ βρῇς ἀπὸ *καθεμιᾶ*): *ἄνθρωπος*, *δρόμος*, *ἄγγελος*, *μαθητής*, *στρατιώτης*, *Κώστας*, *πατέρας*, *χίρσας*, *κονταλιά*, *φωλιά*, *ζάχαρη*, *βούση*, *Ἐλένη*, *ψυχή*, *φρόσω*, *ἀλεπού*, *αἰγὸ*, *βουνό*, *πέγκο*, *τραγοῦδι*, *κορέας*, *φῶς*, *καλὸς*, *μικρός*, *ἀκού-βός*, *πονηρός*, *ἄμορφος*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βρῇς ὅλα τὰ ἐπίθετα πὺν ὑπάρχουν στὶς δώδεκα πρώτες γραμμὲς τοῦ κειμένου καὶ νὰ τὰ γράψῃς στὸν *πληθυντικό*.

‘Ο Κωστάκης διαβάζει ένα βιβλίο ιστορικό. Στά παλιά τὰ χρόνια, λέει τὸ βιβλίο, τὴ Σαλαμίνα τὴν ἤθελαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Μεγαρίτες, καὶ πολεμοῦσαν ποιοὺς νὰ τὴν κρατήσῃ τὴν ἐξουσία του. Ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν ἀποτυχίει κι ἔπαθαν πολλὰς ζημιὰς στὸν πόλεμο, ἀπελπίστηκαν καὶ ἀποφάσισαν ν’ ἀφήσουν τὸ νησί στοὺς ἀντιπάλους τους. Ὁ Σόλωνας ἦταν γι’ αὐτὸ πολὺ πικραμένος. «Εἶναι ντροπὴ, ἔλεγε, νὰ χάνωμε τὸ θάρρος μας. Ἐγὼ θὰ προτιμοῦσα νὰ εἶμαι κανέναν ταπεινὸς νησιώτης, νὰ εἶμαι Σικινίτης ἢ Φολεῖος, παρὰ πού εἶμαι Ἀθηναῖος, καὶ νὰ λήῃ καὶ γιὰ μένα ὁ κόσμος πῶς εἶμαι ἀπὸ ἐκείνους πού ἀπαρνήθηκαν τὴ Σαλαμίνα.»

Καὶ ὁ Κωστάκης θὰ ἐπιθυμοῦσε νὰ ἦταν νησιώτης, αὐτὸς ὅμως γιὰ ἄλλο λόγο. Ὁ πατέρας του, λουστρόμος σ’ ἓνα βαποράκι, τὸν εἶχε πάρει τὴν ἀνοιξὴ καὶ τὸ καλοκαίρι μαζί του σὲ κάμποσα ταξίδια στὶς Κυκλάδες. Φόρτωναν βερικοκὰ ἀπὸ τὴ Νάξο, ντομάτες ἀπὸ τὴ Σύρα, ἄλλα ἐμπορεύματα ἀπὸ ἄλλα νησιά καὶ τὰ ἔφερναν στὸν Πειραιά. Τὸ βαποράκι ἔμενε ἀρκετὲς ὥρες σὲ κάθε λιμάνι καὶ ὁ Κωστάκης γνωρίστηκε μὲ πολλὰ νησιωτάκια τῆς ἡλικίας του· ἔκαμε ἔτσι φίλους Συριανούς, Ναξιῶτες, Σιφνιούς, Μυκονιάτες. Ψάρευαν μαζί, ἔκαναν ἐκδρομοῦλες, καὶ οἱ μέρες αὐτὲς ἦταν γιὰ τὸν Κωστάκη οἱ ὠραιότερες τῆς ζωῆς του. Στὴν Τήνη μάλιστα ἔμεινε ὁλόκληρη βδομάδα, γιατί ἡ μητέρα του ἦταν Τηνιακιά καὶ εἶχε ἐκεῖ συγγενεῖς.

— Γιατί, πατέρα, δὲ μὲ παίρνεις κανένα ταξίδι ἀκόμα; Οἱ καιροὶ εἶναι τώρα τὸ φθινόπωρο τόσο ὠραῖοι!

— Καὶ τὰ μαθήματα πού ἄρχισαν; Δοῦλεψε τώρα καλὰ στὸ σχολεῖο σου καὶ τοῦ χρόνου θὰ πᾶμε κι ἄλλοῦ.

Ὁ Κωστάκης καταλαβαίνει πῶς αὐτὸ εἶναι τὸ σωστό. Ἀνοίγει τώρα τὴ Γεωγραφία καὶ διαβάζει: Τὰ σκυριανὰ σπίτια εἶναι στολισμένα μὲ ὠραῖα ντόπια ἐπιπλα καὶ σκεύη... Τὰ σκοπελίτικα ἀχλάδια εἶναι περίφημα... Διαλεχτὰ εἶναι τὰ σαντορινιὰ κρασιά, ὅπως—στὸ Ἴονιο—τὰ θιακά...

Ὁ νοῦς τοῦ Κωστάκη ταξιδεύει. Τώρα θυμᾶται τὴν ἱστορίαν: «Οἱ Ὑδραῖοι, οἱ Σπετσιῶτες, οἱ Ψαριανοί, τὰ ἥρωικά θαλασσοπούλια μας...»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *Σικινίτης* ἐκεῖνος πού κατὰγεται ἀπὸ τὴ Σίκινο (νη-σάκι τῶν Κυκλάδων).—*Φολεγάνδριος* ἐκεῖνος πού κατὰγεται ἀπὸ τὴ Φολεγάνδρου (ἄλλο νησάκι τῶν Κυκλάδων).—*λοστρόμος* ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς ἄλλους ναυτικούς ἐμπορικῶς πλοίου, δηλαδὴ ἀπὸ τοὺς ἄντρες πού ἀπαρτίζουν τὸ πλῆρωμα.

Περιεχόμενο. Διηγῆσου μας τί διάβασε ὁ Κωστάκης στὸ ἱστορικὸ βιβλίον.—Γιατί ἤθελε νὰ ἦταν νησιώτης;—Τί ζητοῦσε ἀπὸ τὸν πατέρα του καὶ τί ἀπαντοῦσε ἐκεῖνος;—Τί διαβάζει ὁ Κωστάκης ἀπὸ τὸ βιβλίον τῆς Γεωγραφίας;—Τί θυμάται πάλι ἀπὸ τὴν ἱστορία;—Νὰ πῆς πού βρίσκονται οἱ τοποθεσίαι πού ἀναφέρονται στὸ κείμενο.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ κείμενο βρίσκονται οἱ λέξεις *Ἀθηναῖος, Μεγαρίτης, Σικινίτης, Φολεγάνδριος* κτλ. Τὰ οὐσιαστικὰ αὐτὰ φανερώουν ἀνθρώπους πού κατὰγονται ἀπὸ ὀρισμένους τόπους καὶ λέγονται **ἐθνικά** ὀνόματα (ἢ **πατριδωνυμικά**). Ὅπως βλέπομε, τὰ ἐθνικὰ παράγονται μὲ διάφορες καταλήξεις ἀπὸ τὰ ὀνόματα τόπων: *Ἀθηναῖος, Μεγαρίτης, Μεκονιάτης, Ναξιώτης, Σκυριανός, Τηριανός, Σαντορινιός*.—Ἀπὸ ποιά ὀνόματα παράγονται τὰ ἐθνικὰ αὐτά; Ποιὲς καταλήξεις παίρνουν; Σχημάτισε τὸ θηλυκὸ τους (πρόσεξε ποιά καταλήξη παίρνει τὸ θηλυκὸ τοῦ καθενὸς ἀπὸ τὰ ἐθνικὰ αὐτά).

Μερικὰ ἐθνικὰ παίρνουν ἄλλες καταλήξεις: *Μοραΐτης, Πρεβεζάνος, Καλαβρυτινός, Ἀλγερινός, Κορινθίος, Κινέζος, Κώτης*. Ἀπὸ ποιά ὀνόματα παράγονται καὶ ποιὲς καταλήξεις παίρνουν τὰ ἐθνικὰ αὐτά; Πῶς σχηματίζουν τὸ θηλυκὸ τους;

2. Πολλὰ ἐθνικὰ σὲ -ος ἔχουν θηλυκὸ σὲ -ίδα: *Γαλλίδα, Ἀγγλίδα, Γερμανίδα, Ἰταλίδα* κλπ. Ὅμοια καὶ τὸ ἐθνικὸ *Ἑλλήνας* ἔχει θηλυκὸ *Ἑλληνίδα*. Μερικὰ ἔχουν θηλυκὸ καὶ μὲ **δεύτερον τύπον** σὲ -α: *Βούλγαρος - Βουλγαρίδα* καὶ *Βουλγάρα, Ρώσος - Ρωσίδα* καὶ *Ρώσα*.—Ὅσα τελειώνουν σὲ -δὸς ἔχουν θηλυκὸ σὲ -δή: *Ἰνδὸς - Ἰνδή, Σουηδὸς - Σουηδή*.

3. Τὰ ἐθνικὰ γράφονται μὲ τὸ ἀρχικὸ γράμμα κεφαλαῖον, ἐκτὸς ἂν προσδιορίζουν οὐσιαστικὰ (γιατὶ τότε εἶναι ἐπίθετα): *σκυριανὰ σπίτια*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Ποιά εἶναι τὰ ἐθνικὰ πού βλέπεις στὸ κείμενο; Ἀπὸ ποῖο ὄνομα τόπον παράγεται τὸ καθένα καὶ μὲ ποιά καταλήξη; Ποιὸ εἶναι τὸ θηλυκὸ τοῦ καθενὸς ἀπ' αὐτά;

Γύμνασμα. Γράψε τὰ παρακάτω ὀνόματα τόπων καὶ πλάι στὸ καθένα τὸ ἐθνικὸ πού παράγεται ἀπ' αὐτὸ (στὸ ἀρσενικὸ καὶ στὸ θηλυκὸ): *Σούλι, Κίρκονα, Ζάκυνθος, Λευκάδα, Λάρισα, Εὐρώπη, Ἀσία, Ἀφρική, Ἀμερική, Αὐστραλία, Καλαμάτα, Κόρινθος, Ἀνατολή, Μάνη, Χίος, Πάρος, Ἄγιον (ν) ὄρος, Πήλιο (ὄρος)*.

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς 10 ἐθνικὰ ὀνόματα (ἐκτὸς ἀπ' ὅσα ἀναφέρονται στὸ σημερινὸ μάθημα) καὶ δίπλα στὸ καθένα νὰ γράψης ἀπὸ ποῖο ὄνομα παράγεται.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς ἀπὸ τὸ κείμενο καὶ νὰ γράψης 5 κοινὰ οὐσιαστικά, 5 ἐπίθετα, 5 ῥήματα καὶ 5 ἄκλιτα.

— Λοιπόν, παιδιά, είπε ο Θεοφάνης ο Φωτιάδης στη συνεδρία των παιδιών του γυμνασίου, στη σχολική μας γιορτή θά παραστήσωμε όριστικά την «Ίφιγένεια», δράμα του Εϋριπίδη. Ο κύριος γυμνασιάρχης μᾶς δίνει τὴν ἄδεια. Εἴχατε ἀναθέσει στὸν Κώστα Γιαννόπουλο, στὸ Σταῦρο Μυλωνᾶ καὶ σ' ἐμένα νὰ μελετήσωμε τὸ ἔργο καὶ νὰ σᾶς ποῦμε ποιά παιδιὰ κρίνομε κατάλληλα νὰ παίξουν στὴν

παράσταση. Κάνομε λοιπόν τώρα τὴν εἰσήγησή μας.

Τὸ πρόσωπο τοῦ Ἀγαμέμνονα, ποῦ ἦταν ὁ ἀρχιστράτηγος, λέμε νὰ τὸ δώσωμε στὸ Μανόλη τὸν Παξινό, γιατί ἔχει καλὸ παράστημα καὶ βαριά φωνή. Τὸ Μενέλαο, τὸν ἀδερφὸ τοῦ Ἀγαμέμνονα, νὰ τὸν κάμῃ ὁ Ζήσης ὁ Ἀλευρᾶς. Γιά τὸν Ἀχιλλεύς, καλὸς εἶναι ὁ Πάτροκλος Ἑανθάκης. Ἔπειτα ἔρχονται ἕνας γέρος κι ἕνας ἀγγελιοφόρος· προτινομε γι' αὐτοὺς τὸν Ἰορδάνη Αὐγερινὸ καὶ τὸ Μαθιὸ τὸν Κυριακίδη.

Γυναικεῖα πρόσωπα εἶναι δύο: ἡ βασίλισσα Κλυταίμηστρα καὶ ἡ κόρη της ἡ Ίφιγένεια· γιὰ τὴν πρώτην κατάλληλη εἶναι ἡ Μερὸπη Κρητικοῦ· τῇ δευτέρῃ, ποῦ πρέπει νὰ εἶναι πιὸ μικρόσωμη, λεπτὴ καὶ ξανθὴ, νὰ τὴν κάμῃ ἡ Δέσποινα Παπαδημητρίου. Θέλομε ὁμῶς ἔπειτα κάμποσα κορίτσια ποῦ θ' ἀποτελέσουν τὸ Χορὸ τοῦ δράματος. Ποιὲς θέλουν νὰ λάβουν μέρος;

Δηλώνουν πὼς δέχονται ἡ Ἐλισάβετ Παλαιολόγου, ἡ Ἀννα Τσόχα, ἡ Ἀγγελικὴ Δημητρεᾶ, ἡ Ἀρχόντω Χατζῆ, ἡ Γαρουφαλιά Μανολάτου, ἡ Χαχάρω Ξίδη, ἡ Μόσχω Σουλιώτη.

— Θὰ μπορούσα κι ἐγώ, εἶπε ἡ Ἐλένη Κουτσαύτη, μὰ ἔλειπα στὴν προηγούμενη σύσκεψη καὶ δὲν ξέρω τὴν υπόθεση.

— Νὰ σοῦ τὴν πῶ, εἶπε ὁ Φωτιάδης. Ὁ στόλος τῶν Ἀχαιῶν εἶχε μαζευτῇ στὴν Αὐλίδα, ἔτοιμος νὰ ξεκινήσῃ γιὰ τὴν Τροία. Ἀλλὰ δὲν ἔκανε κατάλληλο καιρὸ καὶ οἱ Ἀχαιοὶ ἦταν στενοχωρημένοι. Ὁ μάντης ὁ Κάλχας μάντεψε πὼς ἦταν θυμωμένη ἡ θεὰ Ἄρτεμη καὶ πὼς γιὰ νὰ ξεθυμώσῃ ἔπρεπε νὰ τῆς θυσιάσουν τὴν Ίφιγένεια. Ἡ Ίφιγένεια, ὅταν τὸ ἔμαθε, στὴν ἀρχὴ τρόμαξε, τaráχτηκε κι ἔπιασε τὰ κλάματα. Ὅταν κατάλαβε ὁμῶς πὼς ἀπὸ τὴ θυσίᾳ τῆς ζωῆς της κρεμόταν ἡ δόξα τῆς Ἑλλάδας, δέχτηκε πρόθυμα νὰ θυσιάσῃ. Στὸ τέλος ὥστόσο ἡ Ἄρτεμη κάνει ἕνα θαῦμα· παίρνει μακριά, σὲ ξένη χώρα, τὴν Ίφιγένεια καὶ στὴ θέσῃ της οἱ Ἀχαιοὶ θυσιάζουν ἕνα ἐλάφι.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *εἰσήγησις* ἡ γνώμη πού προτείνει κανεὶς σὲ ἄλλους γιὰ κάποιο ζήτημα καὶ τὴ θέτει στὴν κρίση τους, γιὰ νὰ τὴ δεχτοῦν ἢ ὀχι. — *Αἰδέομαι* μικρὴ παραλιακὴ πόλη τῆς Βοιωτίας ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Εὔβοια, πρὸς τὰ ΝΔ τοῦ Εὐρείου (τὸ σημερινὸ Βαθύ).

Περιεχόμενο. Στὸ κείμενο βλέπομε μιὰ συνεδρία παιδιῶν τοῦ γυμνασίου. Θέλουν νὰ παραστήσουν τὴν «Ἰγνέχεια» τοῦ Εὐρείπιδι. Ποιά εἶναι τὰ πρόσωπα τοῦ ἔργου καὶ ποιά εἶναι ἡ ὑπόθεσί του;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Τὰ κύρια ὀνόματα προσώπων, δηλ. τὰ ὀνόματα τῶν ἀνθρώπων, εἶναι δύο εἰδῶν: **βαφτιστικά καὶ οἰκογενειακά.**

1. **Τὰ βαφτιστικά.** "Ἄν προσέξωμε τὰ βαφτιστικά ὀνόματα πού ὑπάρχουν στὸ κείμενο, παρατηροῦμε ὅτι αὐτὰ ὡς πρὸς τὴν καταγωγή τους εἶναι:

α) Ἀ ρ χ α ῖ α Ἐ λ λ η ν ι κ ᾶ: *Εὐρεπίδης, Πάτροκλος, Ἐλένη.*

Ποιά ἄλλα τέτοια βαφτιστικά εἶναι στὸ κείμενο;

β) Χ ρ ι σ τ ι α ν ι κ ᾶ, παρμένα ἀπὸ τὴν Παλαιὰ καὶ τὴ Νέα Διαθήκη καὶ ἀπὸ ὀνόματα ἁγίων: *Μανόλης* (Ἑμμανουήλ), *Μαθῖος* (Ματθαῖος), *Ἐλισάβετ*, *Ἄννα*, *Λέσποινα* (ἀπὸ τὴν ἐπωνυμία τῆς Παναγίας), *Σταῦρος* (ἀπὸ τὴ γιορτὴ τοῦ Σταυροῦ), *Κώστας* (Κωνσταντίνος). Ποιά ἄλλα τέτοια βλέπετε στὸ κείμενο.

γ) Β υ ζ α ν τ ι ν ᾶ: *Θεοφάνης.* Ἔτσι καὶ *Κοιμητός, Φωκᾶς, Θεοφίλος.*

δ) Ν ἑ ᾶ Ἐ λ λ η ν ι κ ᾶ: *Ἀρχόντιω* (ἀπὸ τὴν προσφώνηση πού συνηθίζοταν σὲ ἀρχοντικὲς γυναικες), *Γαρουφαλιά* (ἀπὸ τ' ὄνομα τοῦ λουλουδιοῦ), *Ζαχαρώ* (ἀπὸ τ' ὄνομα τῆς ζάχαρης, πού εἶναι ἐσχάριστη), *Ζήσης* (ἀπὸ τὴν εὐχή: πού νὰ ζήσῃ) κτλ.

2. **Τὰ οἰκογενειακά.** "Ἄς δοῦμε τώρα τὰ οἰκογενειακά ὀνόματα τοῦ κειμένου καὶ τὴν καταγωγή τους:

α) Π α τ ρ ω ν υ μ ι κ ᾶ, πού ὀνομάζουν τὸ παιδί μὲ τὸ βαφτιστικὸ ὄνομα τοῦ πατέρα ἢ μὲ παράγωγό του: *Μαρολάτος, Γιαννόπουλος, Φωτιάδης, Κυριακίδης.* (Ἀπὸ ποιά πατρικά ὀνόματα ἔγιναν καὶ μὲ ποιὲς καταλήξεις;) — Ὑπάρχει ποικιλία καταλήξεων κατὰ τόπους. Ἔτσι στὴν Κεφαλληνία συνηθίζεται ἡ καταλήξις -άτος: *Μαρολάτος*· στὴ Μάνη -έας: *Αημητρέας*· στὴν Κρήτη (ἀλλὰ καὶ ἄλλου) -άκης: *Γιαννάκης, Δημάκης* κ.ἄ.

Μερικά εἶναι σὲ γενική: *ὁ Παπαδημητρίου*, δηλ. ὁ γιὸς τοῦ Παπαδημητρίου.

β) Ἐ π α γ γ ε λ μ α τ ι κ ᾶ: *Μυλωνᾶς, Ἀλευθᾶς.* Ἔτσι καὶ *Λαδάς, Ψωμᾶς, Καφετζής, Σαποντζής* κ.ἄ.

γ) Ἐ θ ν ι κ ᾶ, πού φανερώουν τὸν τόπο τῆς καταγωγῆς ἢ διαμονῆς: *Κορινθίος, Σουλιώτης.* Ἔτσι καὶ: *Αἰγινήτης, Λαμιακός, Μανιάτης* κ.ἄ.

δ) Π α ρ α σ ο ὂ κ λ ι α: *Κοντοσάτης, Τόχας.* Ἔτσι καὶ *Κόκκινος, Ἐλαφρός, Περισμένης, Πλακοκέφαλος, Σκλήροδ* κ.ἄ.

ε) Β υ ζ α ν τ ι ν ᾶ: *Παλαιολόγος.* Ἔτσι καὶ *Λούκας, Ραγκαβής, Ροδοκανάκης* κ.ἄ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῆς ὅλα τὰ βαφτιστικά καὶ οἰκογενειακά ὀνόματα τοῦ κειμένου. Ἀπὸ πού βγήκε τὸ καθένα;

Γύμνασμα. Γράψε 10 βαφτιστικά καὶ 10 οἰκογενειακά ὀνόματα γνωστῶν σου [δχι ἀπ' αὐτὰ πού εἶναι ἐδῶ] καὶ σημείωσε δίπλα στὸ καθένα ἀπὸ πού βγήκε.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε ὅλα τὰ οὐσιαστικά τοῦ κειμένου (κύρια ἢ κοινὰ) πού βρίζονται σὲ πτώση γενική.

Ἡ Μαλάμω ἀκούμπησε στο τραπέζι τῆς δουλειᾶς τὸ ψαλίδι καὶ τὴ βελόνα, σηκώθηκε, πλησίασε στο παράθυρο καὶ κοίταξε ἔξω. Αἰσθανόταν τὴν ἀνάγκη ν' ἀνασάνῃ λίγο καὶ νὰ ξεμουδιάσῃ. Κάτω ἀπὸ τὸ παράθυρο ἦταν οἰκόπεδο, ὅπου πρασίνιζαν λίγες τσουκνίδες. Τρεῖς κότρες κι ἕνας κόκορας τσιμποῦσαν στο χῶμα. Πάνω στὸν ἀντικρινὸ τοῖχο ἕνας γάτος παραφύλαγε κάτι πουλιά πού τρύπωναν στὸν κισσό. Ἕνα φορτωμένο κάρο, πού τὸ ἔφερνε ἕνα δυνατὸ ἄσπρο

ἄλογο, περνοῦσε τρίζοντας ἀπὸ τὸν πέρα δρόμο. Τῆς Μαλάμω ὁ νοῦς πέταξε στο χωριό τῆς, ἀπ' ὅπου ἔλειπε κάπου δέκα μῆνες τώρα. Θυμήθηκε τὴ φοράδα τους, πού τὴν καβαλῖκευε καὶ πήγαινε στο χωραφάκι τους, πότε γιὰ τὴ μιά καὶ πότε γιὰ τὴν ἄλλη δουλειά.

Ἡ Μαλάμω ἦταν μοναχοπαίδι καὶ ὀρφανὴ ἀπὸ πατέρα. Ὅσο ζοῦσε ὁ πατέρας τῆς, δουλευτῆς καὶ καλὸς νοικοκύρης, περνοῦσαν καλὰ, μολονότι ὄχι βέβαια πλούσια. Ὅταν ἐκεῖνος πέθανε, κατὰλαβαν πὼς ἡ ὀρφανὴ ἔπρεπε νὰ μάθῃ μιὰ τέχνη, ν' ἀκολουθήσῃ ἕνα ἐπάγγελμα, γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ ζήσῃ ἡ ἴδια, νὰ βοηθήσῃ καὶ τὴ μητέρα τῆς. Πὼς θὰ ζοῦσαν μὲ τὸ χωραφάκι τους, τὴ μιά ἀγελάδα τους καὶ τὰ τέσσερα πέντε πρόβατα πού εἶχαν;

Τὴ φοράδα εἶχαν ἀναγκαστῇ νὰ τὴν πουλήσουν. Καὶ ἡ γιαιγιά τῆς — μακαρίτισσα τώρα κι ἐκείνη — καὶ ὁ θεῖος τῆς καὶ ἡ δασκάλα τοῦ χωριοῦ καὶ ὁ παπὰς, γειτόνοι καὶ γειτόνισσες, τὴν παρακινοῦσαν νὰ πάῃ στὴν Ἀθήνα, νὰ μείνῃ γιὰ κανένα χρόνον μὲ μιὰ ξαδέρφη πού εἶχε ἐκεῖ καὶ νὰ σπουδάσῃ κάτι. Καὶ τὸ ἀποφάσισε. Ἡ ξαδέρφη, πού ἦτανε νοσοκόμα, τὴ συμβούλευε ν' ἀκολουθήσῃ τὸ δικό τῆς ἐπάγγελμα, μὰ ἡ Μαλάμω προτίμησε νὰ γίνῃ ράφτρα καὶ ποκαμισού.

Ὅρθια δίπλα στο παράθυρο, κοίταζε πέρα καὶ εὐχάριστες σκέψεις ἦρθαν στο νοῦ τῆς. « Τρεῖς τέσσερες μῆνες ἀκόμη καὶ θὰ εἶμαι μὲ τὴ μανούλα μου... »

— Ἐ, Μαλάμω, τῆς φώναξε ἡ διευθύντρια· πάλι ὀνειρεύεσαι· ἔλα κάθισε, κι ἔχομε δουλειά. Ἀλλὰ τῆς τὸ εἶπε καλόκαρδα καὶ χαμογελαστά, γιατί ἤξερε πὼς ἡ Μαλάμω ἦταν δουλεύτρα καὶ φιλότιμη.

Ἐκείνη ἀναστέναξε, χαμογέλασε καὶ ξανακάθισε στὴν καρέκλα τῆς.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. Της Μαλάμους ὁ νοῦς πείαζε πρὸ ζωοῦ της, μεταφορική ἔκφραση· πῶς θὰ τὸ ποῦμε στὴν κυριολεξία :

Περιεχόμενο. Γιὰ ποῖο πρόσωπο μᾶς μιλεῖ τὸ σημερινὸ κείμενο καὶ τί λέει γι' αὐτό :

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ξέρομε ὅτι τὰ οὐσιαστικά ἔχουν τρία γένη: **ἀρσενικό, θηλυκὸ καὶ οὐδέτερο.** Ἀς προσέξωμε τώρα στὸ κείμενο τὸ γένος τῶν οὐσιαστικῶν.

1.—α) ὁ νοῦς, ἡ δουλειά, τὸ ψαλίδι. Αὐτὰ ἔχουν **ἕναν τύπο** μόνο, δηλαδὴ εἶναι ἢ ἀρσενικά ἢ θηλυκά ἢ οὐδέτερα. Τέτοια εἶναι τὰ περισσότερα οὐσιαστικά.

β) Τ' ὄνομα *γείτονας* σχηματίζει θηλυκὸ *γειτόνισσα*. Ἔτσι, πολλὰ οὐσιαστικά ποὺ φανερώνουν πρόσωπα ἔχουν **δύο τύπους**, ἕνα γιὰ τὸ ἀρσενικὸ καὶ ἕνα γιὰ τὸ θηλυκὸ, μὲ **χωριστὴ κατάληξη**.—Νὰ βρῆς ποῖο εἶναι τὸ θηλυκὸ τῶν ὀνομάτων *γείτονας, δουλειτὴς, διευθυντὴς, ποκαμισὰς, νοσοκόμος, δάσκαλος, ξάδερφος, πρόσφυγας, παπὰς*. Δηλαδὴ μὲ ποιὲς κατάληξεις σχηματίζεται τὸ θηλυκὸ τῶν οὐσιαστικῶν ποὺ ἔχουν δύο τύπους;—Τὸ οὐσιαστικὸ *ἀράτης* ἔχει θηλυκὸ *ἀρατίνα* καὶ *ἀράτισσα*· τὸ οὐσιαστικὸ *γιατρός* ἔχει θηλυκὸ *γιάτρουνα* καὶ *γιατρίνα* (= ἡ γυναῖκα τοῦ γιατροῦ) καὶ *γιάτρισσα* (= ἡ γυναῖκα ποὺ κάνει τὸ γιατρό).

γ) Τὰ οὐσιαστικὰ *πατέρας, γιός, παππούς, γαμπρός, ἄντρας, ἀγόρι* ἔχουν γιὰ τὸ θηλυκὸ **διαφορετικὴ λέξη** (ποιά;)

2.—α) Τὰ ὀνόματα τῶν ζώων ὁ *αἰτός*, ἡ *ἀλεπού*, τὸ *λαβράκι* ἔχουν **ἕναν τύπο** γιὰ τὸ ἀρσενικὸ καὶ τὸ θηλυκὸ. Τέτοια ὀνόματα ζώων ὀνομάζονται **ἐπίκοινα**. Γιὰ νὰ ξεχωρίσωμε τὸ ἀρσενικὸ ἀπὸ τὸ θηλυκὸ ζῶο, λέμε: ὁ *ἀρσενικὸς αἰτός*, ὁ *θηλυκὸς αἰτός* κτλ.

β) Τὸ οὐσιαστικὸ *σκύλος* ἔχει θηλυκὸ *σκύλα*. Δηλαδὴ μερικὰ ὀνόματα ζώων ἔχουν **δύο τύπους**, ἕνα γιὰ τὸ ἀρσενικὸ ζῶο καὶ ἕνα γιὰ τὸ θηλυκὸ. Γιὰ τ' ἀρσενικὰ ζῶα μεταχειριζόμαστε τὴν κατάληξιν τοῦ ἀρσενικοῦ -ος ἢ οὐδέτερο τύπο: *σκύλος, γάτος, κούνιος, πρόβατο, λύκος, γάιος*. Ποιὲς καταλήξεις βάζομε σ' αὐτὰ, γιὰ νὰ φανερώσωμε τὰ θηλυκὰ ζῶα;

γ) *ἄλογο - φορὰδα, κόκορας ἢ πετεινός - ὄρνιθα ἢ κότα, βόδι - (ἀ)γελάδα, κοιὰρι - προβατίνα ἢ ἀντάδα, τράγος - ρίδα ἢ κατσίκι*. Σ' αὐτὰ, γιὰ νὰ φανερώσωμε τὸ ἀρσενικὸ καὶ τὸ θηλυκὸ ζῶο, μεταχειριζόμαστε **διαφορετικὴ λέξη**.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

*** Ἀσκησις.** Ποιά οὐσιαστικὰ τοῦ κειμένου ἔχουν ἕναν τύπο καὶ ποιά ἔχουν δύο τύπους μὲ ξεχωριστὲς καταλήξεις γιὰ τὸ ἀρσενικὸ καὶ γιὰ τὸ θηλυκὸ; Ποιά ἔχουν διαφορετικὴ λέξη γιὰ τὸ θηλυκὸ;

Γύμνασμα. Νὰ τρέψης στὸ ἀρσενικὸ γένος τὰ ὑπογραμμισμένα θηλυκὰ οὐσιαστικά στὶς παρακάτω φράσεις: *Ἡ γιαγιά λέει στὴν ἑρπὴν παραμύθια γιὰ τὴ δρόκαινα, γιὰ τὴν ἀρατίνα, γιὰ τὴ μάγισσα, ἢ γιὰ τὴ λύκαινα ποὺ τρώει τὰ κορίτσια.*—«Ὁχι, γιαγιά, μὴ μοῦ λὲς τέτοια. Ἡ δασκάλα μου μᾶς λέει παραμύθια γιὰ τὴ βοσκοπούλα, γιὰ τὴ δουλεῖτρα ποὺ ἰδρώνει νὰ κερδίῃ τὸ ψωμὶ της, γιὰ τὴν ἡρώδινα ποὺ ἔχει λεβέντικη καρδιά. Τέτοια παραμύθια μοῦ ἀρέσουν.»

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε πέντε ἄκλιτες λέξεις τοῦ κειμένου καὶ σημείωσε πλὴν στὴν καθεμιὰ τί μέρος τοῦ λόγου εἶναι.

Ἰδιόρρυθμος ἄνθρωπος ὁ θεῖος ὁ Πελοπίδας. Εἴκοσι πέντε ὁλόκληρα χρόνια δούλευε στὴν πόλη, ὑπάλληλος σὲ τράπεζα· ἡ ἀγάπη του ὅμως καὶ ὁ μεγάλος του καημὸς ἦταν ἡ ἀγροτικὴ ζωὴ. Αὐτὴν εἶχε πρωτογνωρίσει παιδί, αὐτὴν ὄνειρευόταν πάντα. Καὶ μόλις πῆρε τὴ σύνταξή του, πενηντάρης, χῆρος, χωρὶς παιδιά, παράτησε πόλη καὶ γνωριμίες, ἀποτραβήχτηκε στὸ παλιὸ πατρικὸ του σπιτάκι, μισὴ ὥρα ἔξω ἀπὸ τὸ χωριὸ μας, καὶ ἀφοσιώθηκε στὴν καλλιέργεια τοῦ κτήματος ποὺ τὸ τριγυρίζει.

Καμιὰ γεωργικὴ δουλειά, ὅσο βαριά καὶ νὰ εἶναι, δὲν τὸν τρομάζει. Κατὰ τὴν ἐποχὴ, τσαπίζει, ποτίζει, ἀλετριρίζει, φυτεύει, κλαδεύει, θερίζει, θημωνιάζει, ἀλωνίζει, κορφολογᾷ.

Προχτὲς ξεκίνησα ἀπὸ τὸ πρωί, μόλις φέγγιζε, νὰ πάω νὰ περάσω τὴν ἡμέρα μαζί του. Ἀνηφόρισα, καί, μόλις ἔστριψα τὸ μονοπάτι, ἀγνάντεψα τὸ σπιτάκι ν' ἀσπρολογᾷ ἀνάμεσα στὰ δέντρα. Γενναριάτικη μέρα, μὲ ὠραία λιακάδα, κι ὁ ἥλιος ζέσταινε. Μόλις σίμωσα στὴν καγκελόπορτα, ὁ σκύλος του μὲ μυρίστηκε, ἔτρεξε κοντά μου καὶ ἄρχισε νὰ γαβγίξει φιλικά, σὰ νὰ μὲ καλωσόριζε. Μπήκα στὸ κτῆμα· ὁ θεῖος δὲ συνηθίζει νὰ κλειδώνει. Μιὰ προβατίνα, δεμένη στὴ ρίζα μιᾶς κορομηλιάς, μασούλιζε. Ὅταν μπήκα στὸ σπιτάκι, ποὺ λαμποκοποῦσε ἀπὸ καθαριότητα, βρήκα τὸ θεῖο νὰ καρφώνει τὶς λίγες καρέκλες ποὺ εἶχε. Μὲ δέχτηκε μὲ χαρὰ ὅπως πάντα.

— Αὐτὴ τὴν ἐποχὴ δὲν ἔχω πολλὲς δουλειές, μοῦ εἶπε, τὴν ἀνοιξὴ ὅμως νὰ ἔρχεσαι νὰ μὲ βοηθᾷς. Τώρα ποὺ μεγάλωσες, πιστεύω νὰ σ' εὐχαριστῇ κι ἐσένα ἡ ζωὴ τοῦ γεωργοῦ.

— Πῶς! Καὶ πολὺ μάλιστα. Προπάντων τὴν ἀνοιξὴ, ποὺ θ' ἀνθίσουν τὰ δέντρα καὶ θὰ μοσκοβολοῦν, θὰ εἶναι πολὺ ὠραῖα· καὶ σὰν καλοκαιριάση, ποὺ θὰ ὠριμάσουν τὰ φρούτα... Τώρα ὅμως τὸ χειμῶνα, ὅταν φυσομανοῦν οἱ ἄνεμοι καὶ τὰ γυμνά κλαδιά τριζοβολοῦν, εἶναι εὐχάριστα;

— Κι αὐτὸ ἔχει τὴν ὁμορφιά του καὶ τὸ μεγαλεῖο του.

Ἡ μέρα πέρασε ὠραῖα. Δὲ μοῦ ἔκανε καρδιά νὰ φύγω. Μὰ τώρα τὸ χειμῶνα νυχτώνει νωρίς. Ἀπὸ τὸ παράθυρο ἀντίκρισα τὸν ἥλιο νὰ χαμηλώνῃ· κόντευε νὰ βραδιάσῃ. Καληνύχτισα τὸ θεῖο καὶ πῆρα τὸν κατήφορο γιὰ τὸ χωριό.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *ιδιορρυθμός* ἐκεῖνος πού ἔχει δικό του ρυθμό στὴ ζωὴ, ἀλλόκοτος.—*ἀλειρίζω* ἐργάζομαι μὲ τὸ *ἀλείρι* (δηλ. μὲ τὸ ἄροτρο), ὀργώνω.—*θημωνιάζω* σχηματίζω *θημωνιές* (δηλ. σωρούς ἀπὸ σιτηρὰ ἢ χωράφι).—*ἀγναντεύω* (λ. ποιητ.) βλέπω ἀπὸ μακριά, ἀντικρίζω.

Περιεχόμενο. Γιά ποιὸν μιλεῖ τὸ κείμενο; Τί ἐργασία εἶχε πρὶν καὶ σὲ τί καταγίνεται τώρα; Πῶς περιγράφει ὁ ἀνεμῶς ὅσα εἶδε καὶ ὅσα εἰπώθηκαν κατὰ τὴν ἐπίσκεψή του;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Πολλὰ ρήματα εἶναι *παράγωγα*, δηλ. παράγονται ἀπὸ ἄλλες λέξεις.

1. Ρήματα τοῦ κειμένου καθὼς τὰ *φγγίζω*, *μασουλίζω* παράγονται *ἀπὸ ἄλλα ρήματα* (ἀπὸ ποιᾶ;) καὶ φανερώνουν ὅτι ἡ ἐνέργεια πού δηλώνουν γίνεται σὲ μικρὸ βαθμῷ, ἔχουν δηλ. ὑποκοριστικὴ σημασία.

2. Ἐπίσης στὸ κείμενο ὑπάρχουν τὰ ρήματα *τρομάζω*, *ἀλωνίζω*, *φνιτεύω*, *κλειδώνω*, *ζεσταίνω*. Αὐτὰ παράγονται *ἀπὸ ὀνόματα*, οὐσιαστικά ἢ ἐπίθετα. Ἀπὸ ποιὰ ὀνόματα παράγονται καὶ μὲ ποιὲς παραγωγικὲς καταλήξεις;

3. Παρουσιάζονται ἀκόμη τὰ ρήματα *μοσκοβολῶ*, *τριξοβολῶ* (=εὐωδιάζω πολὺ, τρίζω ἐπίμονα), *λαμποκοπῶ*, (=λάμπω ἀκατάπαντα), *κορφολογῶ* (=συνάζω τίς κορφές τῶν φυτῶν), *ἀσπρολογῶ* (=φαίνομαι πολὺ ἄσπρος), *φνοομανῶ* (=φυσῶ πολὺ). Αὐτὰ παράγονται *ἀπὸ ὀνόματα* ἢ καὶ *ἀπὸ ρήματα*. Ποιὲς παραγωγικὲς καταλήξεις παίρνουν καὶ τί σημαίνουν τότε;

4. Τέλος ὑπάρχουν τὰ ρήματα *τριγυρίζω*, *ἀγναντεύω*, *σιμώνω*, *γαβγίζω* πού παράγονται *ἀπὸ ἄκλιτα*. Ἀπὸ ποιὰ ἄκλιτα παράγονται καὶ μὲ ποιὲς καταλήξεις; Ἔτσι καὶ τὰ ρήματα *καλωσορίζω*, *καληνυχτίζω* (=λέω «καλῶς ὄρισε», «καληνύχτα»), *παραμερίζω*, *συχνάζω* κ.ἄ.

Ρήματα λοιπὸν παράγονται: 1) ἀπὸ ἄλλα ρήματα, 2) ἀπὸ ὀνόματα καὶ 3) ἀπὸ ἄκλιτα.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

***Άσκηση.** Νὰ βρῆς ἀπὸ ποιὲς λέξεις καὶ μὲ ποιὲς παραγωγικὲς καταλήξεις παράγονται τὰ ρήματα τοῦ κειμένου: *ὀνειρεύομαι*, *ισαρίζω*, *κλαδεύω*, *θερίζω*, *θημωνιάζω*, *ἀλωνίζω*, *ἀνηφορίζω*, *καρφώνω*, *μεγαλώνω*, *πιστεύω*, *ἀνθίζω*, *καλοκαιριάζω*, *ὠρμάζω*, *ἀντικρίζω*, *χαμηλώνω*, *κοντεύω*, *βραδιάζει*.

Γύμνασμα. Γράψε τὰ ρήματα πού παράγονται ἀπὸ τίς παρακάτω λέξεις μὲ τίς κατάλληλες παραγωγικὲς καταλήξεις: *ἀποθήκη*, *θρίαιμος*, *μάγος*, *ἀριστος*, *χειρότερος*, *ταξίδι*, *ἀντιπρόσωπος*, *ἐμπορος*, *ἐμπιστος*—*ἀγορά*, *χλεύη*, *ἀηδία*, *νοίκι*, *ἐτοιμος*, *ἀνάγκη*, *κόπος*—*φυλάκη*, *ζυγός*, *ἤλεκτρο*, *φόβος*, *ὄρκος*, *ρυθμός*, *δύλο*, *ἄσπρος*, *μαῦρος*, *φῶς* (γεν. *φωτός*), *χρῶμα* (γεν. *χρωμάτων*)—*δύναμη*, *χρέος*, *οἶζα*, *αὐλάκι*, *κρῶς*, *πάγος*, *λάδι*—*θερμός*, *πάθος*, *λευκός*, *ξηρός*—*παράμερα*, *χαμηλά*, *ψηλά*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. 1. Γράψε δέκα ρήματα τοῦ κειμένου καὶ πλάι στὸ καθένα τὸ ὑποκείμενό του. 2. Νὰ βρῆς τὰ οὐσιαστικά τοῦ κειμένου πού σχηματίζουν θηλυκὸ μὲ χωριστὴ κατάληξη ἢ μὲ διαφορετικὴ λέξη. Γράψ' τα στὰ δύο γένη.

18.— ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ

1. Νηστικό ἀρκούδι δὲ χορεύει.
2. Σκυλί πού γαβγίζει δὲ δαγκάνει.
3. "Οποῖος δὲ θέλει νὰ ζυμώσῃ πέντε μέρες κοσκινίζει.
4. Πέτρα πού κυλᾷ μαλλὶ δὲν πιάνει.
5. "Οποῖος κυνηγᾷ πολλοὺς λαγοὺς δὲν πιάνει κανένα.
6. "Οποῖος δὲν παῖνᾷ τὸ σπῖτι του, πέφτει καὶ τὸν πλακώνει.
7. Ἡ δουλειὰ νικᾷ τὴ φτώχεια.
8. Ἀγαπᾷ ὁ Θεὸς τὸν κλέφτη, μὰ ἀγαπᾷ καὶ τὸ νοικοκύρη.
9. Καθαρὸς οὐρανὸς ἀστραπὲς δὲ φοβᾶται.
10. Ἡ βιάση ψήνει τὸ ψωμί, μὰ δὲν τὸ καλοψήνει.
11. Ἡ σκύλα ἀπὸ τὴ βιάση τῆς γεννᾷ στραβὰ κουτάβια.
12. Ἡ κότα πίνει τὸ νερό, κοιτάζει καὶ τὸν οὐρανό.
13. Τὸ μάτι τοῦ ἀφέντη παχαίνει τ' ἄλογο.
14. Στὸν κατήφορο κυλιέται κι ἡ χελώνα.
15. "Οποῖος ἀνακατώνεται μὲ τὰ πίτυρα, τὸν τρῶν οἱ κότες.
16. Ἡ γίδα, ὅταν θέλῃ νὰ φάῃ ξύλο, τρίβεται στὴ μαγκούρα τοῦ τσοπάνη.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Στις παρομιές 7, 9, 10, παριστάνονται ἄψυχα πράγματα μὲ ἰδιώτητες ἐμφυζών (π ρ ο σ ω π ο π ο ί σ η).

Περιεχόμενο. Σὲ ποιά περίπτωση μεταχειριζόμαστε καθεμιά ἀπὸ τίς παρομιές τοῦ κειμένου;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Ἡ δουλειά νικᾷ τὴ φτώχεια, σκυλί πού γαβγίζει. Ἐδῶ τὰ ρήματα φανερώνουν πὺς τὸ ὑποκείμενο ἐνεργεῖ. Εἶναι δηλ. ρήματα μ' ἐνεργητικὴ σημασία καὶ γι' αὐτὸ ὀνομάζονται ρήματα μὲ **διάθεση ἐνεργητικὴ ἢ ἐνεργητικά ρήματα**. Ποιά ἄλλα ρήματα τοῦ κειμένου εἶναι τέτοια;

2. Στὸν κατήφορο κυλίεται κι ἡ χελώνα. Ἐδῶ τὸ ρήμα *κυλίεται* σημαίνει ὅτι τὸ ὑποκείμενο (ἡ χελώνα) κυλᾷ τὸν ἑαυτό της, δηλ. κάνει μιὰν ἐνέργεια πού γυρίζει στὸ ἴδιο τὸ ὑποκείμενο. Ὅσα ρήματα ἔχουν τέτοια σημασία ὀνομάζονται ρήματα μὲ **διάθεση μέση ἢ μέσα ρήματα**. Ποιά ἄλλα ρήματα τοῦ κειμένου εἶναι τέτοια;

3. Τὰ ἐνεργητικά ρήματα εἶναι δύο εἰδῶν:

α) Ἡ δουλειά νικᾷ τὴ φτώχεια: Ποιὺς νικᾷ;—Ἡ δουλειά (ὑποκείμενο). *Τί νικᾷ*;—Τὴ φτώχεια (ἀντικείμενο). Ἐδῶ τὸ ρήμα φανερώνει ὅτι ἡ ἐνέργειά του πηγαίνει σὲ κάτι ἔξω ἀπὸ τὸ ὑποκείμενο: στὴ φτώχεια. Τέτοια ἐνεργητικά ρήματα ὀνομάζονται **μεταβατικά**.

β) Τὸ ἀρκοῦδι χορεύει. Ἐδῶ τὸ ρήμα δὲν ἔχει ἀντικείμενο, δηλ. φανερώνει ὅτι ἡ ἐνέργειά του δὲν πηγαίνει σὲ κάτι ἔξω ἀπὸ τὸ ὑποκείμενο. Τέτοια ἐνεργητικά ρήματα ὀνομάζονται **ἀμετάβατα**.

Ἀπὸ τὰ ἐνεργητικά ρήματα τοῦ κειμένου ποιά εἶναι μεταβατικά καὶ ποιά ἀμετάβατα;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. 1) Νὰ βρῆς ποιά ἀπὸ τ' ἀκόλουθα ρήματα εἶναι ἐνεργητικά καὶ ποιά εἶναι μέσα: *τρέχω, ποτίζω, ντύνομαι, γυμνάζω, ἀναστενάζω, μοιράζω, γυμνάζομαι, προμηθεύομαι, δένω, ετοιμάζομαι, σπάζω, βοσκῶ, πηδῶ, χτενίζομαι, ξυρίζομαι, διψῶ.* 2) Ἀπὸ τὰ παραπάνω ἐνεργητικά ρήματα νὰ βρῆς ποιά εἶναι μεταβατικά καὶ ποιά ἀμετάβατα.

Γύμνασμα. Σὲ καθένα ἀπὸ τὰ παρακάτω ὑποκείμενα νὰ βρῆς ἓνα ἐνεργητικὸ ρήμα ἢ μόνο του (ἂν εἶναι ἀμετάβατο) ἢ μ' ἓνα ἀντικείμενο (ἂν εἶναι μεταβατικό):

ἡ μητέρα . . . , ὁ σκύλος . . . , ἡ γάτα . . . , ὁ ἥλιος . . . , τὸ νερὸ . . . , ὁ γάφης . . . , τὰ παιδᾶ . . . , ὁ δάσκαλος . . . , τὰ φύλλα . . . , οἱ ἐργάτες . . .

Γύμνασμα. Σχημάτισε πέντε προτάσεις μὲ ρήματα μέσα. (Παράδειγμα: *κάθε πρῶτὸ σηκώνομαι νωρίς.*)

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. 1) Γράψε ὅλα τὰ ἐπίθετα τοῦ κειμένου καὶ δίπλα στὸ καθένα σημείωσε τὸ γένος, τὸν ἀριθμὸ καὶ τὴν πτώση του.

2) Γράψε ὅλα τὰ οὐσιαστικά τοῦ κειμένου πού φανερώνουν ζῶα καὶ πλάι στὸ καθένα σημείωσε τὸ ὑποκοριστικὸ του.

19.- ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ

1. Ἡ ἀλήθεια δὲν κρύβεται.
2. Τὸ πονηρὸ πουλὶ πιάνεται ἀπ'τὰ δυὸ πόδια.
3. Γιὰ χάρη τοῦ βασιλικοῦ ποτίζεται κι ἡ γλάστρα.
4. Μαζὶ μὲ τὰ ξερά καίονται καὶ τὰ χλωρά.
5. Πιότερο ψωμὶ τρώγεται μὲ τὸ μέλι παρὰ μὲ τὸ ξίδι.
6. Ὁ κόσμος τιντίζεται κι ἡ γριά χτενίζεται.
7. Τί γίνεται καὶ δὲν ἀκούεται ;
8. Ὅποιος κίνηκε στὸ κουρκούτι φυσάει καὶ τὸ γιαούρτι.
9. Γλυκάθ' ἦκε ἡ γριά στὰ σύκα κι ἔφαγε καὶ τὰ συκόφυλλα.
10. Τὰ γραφτά δὲ λιώνουνε.
11. Φασούλι τὸ φασούλι γεμίζει τὸ σακούλι.
12. Ὅταν κοιμᾶται ὁ γιόκας μας, ψωμὶ δὲ μᾶς γυρεύει.
13. Ἄς γελοῦμε κι ἄς πεθοῦμε, γιὰ νὰ λὲν πῶς δὲν πεινοῦμε.
14. Μαθημένο εἶναι τ' ἄρνι νὰ κουρεύεται, νὰ ζῇ.
15. Λεῖπει ὁ γάτος καὶ χορεύουν τὰ ποντίκια.
16. Λεῖπει ὁ Μάρτης ἀπ' τὴ Σαρακοστή ;
17. Ὅποιος πεινᾷ, στὸν ὕπνο του πολλὰ καρβέλια βλέπει.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *ποντίζομαι* βυθίζομαι στὴ θάλασσα, βουλιάζω, πνίγεται.—*τὸ κουροῦντι* βρασιμένος χυλὸς ἀπὸ ἀλεύρι.

Περιεχόμενο. Σὲ ποιά περιπτώση μεταχειριζόμαστε καθεμιά ἀπὸ τὶς παρρημίες τοῦ κειμένου;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Εἶδαμε στὸ προηγούμενο μάθημα ρήματα μὲ διάθεση ἐνεργητικὴ καὶ μέση. ἔχομε ὅμως ρήματα καὶ μὲ δύο ἄλλες σημασίες:

α) Στὴν πρότασι *γιὰ χάρι τοῦ βασιλικοῦ ποτίζεται καὶ ἡ γλάστρα* τὸ ρῆμα *ποτίζεται* σημαίνει ὅτι τὸ ὑποκείμενο (*ἡ γλάστρα*) δέχεται μιάν ἐνέργειαν ἀπὸ ἄλλον: κάποιος ποτίζει τὴ γλάστρα—ἡ γλάστρα ποτίζεται. Τὰ ρήματα ποὺ ἔχουν τέτοια σημασία ὀνομάζονται ρήματα μὲ **διάθεση παθητικὴ ἢ παθητικά ρήματα**. Ποιά ἄλλα παθητικά ρήματα ὑπάρχουν στὸ κείμενο;

β) Στὴν πρότασι *κοιμᾶται ὁ γιόγκας μας* τὸ ρῆμα *κοιμᾶται* σημαίνει ὅτι τὸ ὑποκείμενο (*ὁ γιόγκας μας*) οὔτε ἐνεργεῖ οὔτε δέχεται τὴν ἐνέργειαν ἄλλου, παρὰ βρίσκεται σὲ μιὰ κατάστασι. Τὰ ρήματα ποὺ ἔχουν τέτοια σημασία ὀνομάζονται ρήματα μὲ **διάθεση οὐδέτερη ἢ οὐδέτερα ρήματα**. Ἔτσι καὶ στὴν πρότασι *ὁποιος περνᾷ, τὸ ρῆμα περνᾷ* εἶναι οὐδέτερο, γιὰτὶ δείχνει σὲ ποιά κατάστασι βρίσκεται τὸ ὑποκείμενο.

Πόσες λοιπὸν εἶναι ὅλες οἱ διαθέσεις τῶν ρημάτων καὶ ποιές;

2. Τὰ ρήματα σχηματίζουν, ὅπως κλίνονται, πολλοὺς **τύπους**. Ὁ πρῶτος τύπος τῶν ρημάτων εἶναι αὐτὸς ποὺ παίρνει ὑποκείμενο *ἐγὼ* καὶ δείχνει ὅτι αὐτὸ ποὺ σημαίνει τὸ ρῆμα γίνεται τώρα:

1. *ἐγὼ γινώσκω, λέπω, φασὼ* | 2. *ἐγὼ κρύβομαι, πιάνομαι, κοιμοῦμαι*
Ἐνεργητικὴ φωνή: κατάληξις —ω (ῶ) | Παθητικὴ φωνή: κατάληξις —μαι.

Ὡστε ἀπὸ τὴ μορφὴν τοὺς τὰ ρήματα ξεχωρίζονται σὲ δύο εἴδη ποὺ ὀνομάζονται **φωνές**. Ποιές εἶναι οἱ φωνές; Πῶς τελειώνουν τὰ ρήματα σὲ κάθε φωνή;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκησις. α) Νὰ βρῇς ποιά εἶναι παθητικά καὶ ποιά οὐδέτερα ἀπὸ τὰ ρήματα τῶν παρακάτω φράσεων: *Ἐδῶ χιτίζεται ἓνα σπίτι.*—*Τὸ δέντρο ξεριζώθηκε.*—*Τὸ παιδί κάθεται.*—*Ἡ γῆ θεομαίνεται ἀπὸ τὸν ἥλιο.*—*Ὁ Νίκος διγᾶ.*—*Τὰ ὄμοια φροῦτα τρώγονται εὐχάριστα.*—*Τὰ πρόβατα κουρεύονται καὶ τὸ τυρὶ ζυγίζεται.*—*Ὁ ἔξυπνος δὲ γελιέται εὐκολά.*—*Ὅταν εὐτυγῇ ἡ παρτίδα μας, ὅλοι εὐνοχοῦμε.*

β) Νὰ βρῇς πέντε ρήματα τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς καὶ πέντε τῆς παθητικῆς.

Γύμνασμα. Σχημάτισε πέντε προτάσεις μὲ ρῆμα ἐνεργητικὸ μεταβατικὸ καὶ ἄλλαξε ἑπειτα τὴν ἐνεργητικὴν σύνταξι σὲ παθητικὴ. (Παράδειγμα: *ἡ βροχὴ ὀροσιζει τὰ δέντρα*—*τὰ δέντρα ὀροσιζοῦνται ἀπὸ τὴ βροχή.*)

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. 1) Ἀπὸ τὰ ρήματα τοῦ κειμένου γράψε ὅσα ἔχουν κατάληξις —εται καὶ διπλά στὸ καθένα πρόσθεσε τὸ ὑποκείμενό του. 2) Γράψε πέντε ἐνεργητικὰ ρήματα, ποὺ νὰ ἔχουν ὑποκείμενο *ἐσείς*. (Παράδειγμα: *ἐσείς τρέχετε, ἐσείς φεύγετε* κτλ.)

Τῆς Ἀννούλας πολὺ τῆς ἀρέσουν οἱ κυριακάτικες ἐκδρομές. Σήμερα δμως ὁ καιρὸς εἶναι βροχερὸς καὶ θὰ μείνῃ στὸ σπίτι. Φόρεσε τὴ μάλλινη μπλούζα τῆς καὶ ἀνέβηκε στὴν ταράτσα, ἀλλὰ ξανακατέβηκε σχεδὸν ἀμέσως.

— Θὰ βρέξῃ, τῆς φώναξε ἡ μητέρα τῆς.

Ἐχτές, ἂν καὶ δὲν εἶναι ζηλιάρα, εἶχε ζηλέψει λίγο τὴ συμμαθήτριά τῆς τὴ Φρόσω, ποὺ τὴν πήρε ἡ γιαγιά τῆς στὸ Ἑλληνικὸ, νὰ περάσῃ μαζί τῆς τὸ Σαββατοκύριακο. «Τί ὥραϊα, τί εὐχάριστα ποὺ θὰ εἶναι» εἶχε πεῖ τότε μέσα τῆς. Τώρα δμως, συλλογίζεται

πὼς καὶ ἡ Φρόσω θ' ἀναγκαστῇ νὰ κλειστῇ στὸ σπίτι κι ἂς εἶναι σὲ μέρος ἐξοχικὸ.

— Τί νὰ κάμω τώρα; λέει ἡ Ἀννούλα. Ἀνοίγει ἓνα συρτάρι ποὺ ἔχει φυλαγμένα τὰ παλιά τῆς παιχνίδια. Νά ἡ μεγάλη ἀμερικάνικη κούκλα ποὺ τῆς ἔστειλε ὁ θεῖος τῆς πρόπερσι ἀπὸ τὴ Νέα Ὑόρκη. Τὴ βγάζει καὶ τὴ στήνει στὸ τραπέζι. Τὸ φόρεμά τῆς εἶναι μεταξωτό, θαλασσί, σὰν τὸ δικό τῆς τὸ λαμπριάτικο· τὰ μάγουλά τῆς τριανταφυλλιά, σὰν ἀφράτα μῆλα· τὰ γυάλινα μάτια τῆς γαλανά, σὰ ζαφειρένια. Μὰ ἡ Ἀννούλα εἶναι μεγάλη καὶ οἱ κούκλες δὲν τὴν εὐχαριστοῦν πιά· τὴν ξαναβάζει στὸ χαρτονένιο κουτί τῆς. Σ' ἓνα ἄλλο συρτάρι σκόρπια παιχνίδια ἀγορίστικα: ἔδῳ μολυβένια στρατιωτάκια, ἄλλοι αὐτοκινητάκια τενεκεδένια. Εἶναι τοῦ μεγάλου ἀδερφοῦ τῆς, ποὺ κι ἐκεῖνος τὰ ἔχει παρατήσῃ ἀπὸ χρόνια. Παίρνει ἓνα στρατιωτάκι καὶ τὸ στήνει ὀρθιο.

— Τί παλικαρῖο ὕφος! λέει ἡ Ἀννούλα λίγο εἰρωνικά. Μὰ τί; Μὲ τέτοια μωρουδίστικα παιχνίδια θὰ χάνω τώρα τὸν καιρὸ μου; Καὶ ξανακλείνει τὰ συρτάρια.

— Τί νὰ κάμω;

Τὰ μαθήματά τῆς τὰ ἔχει μελετήσῃ ἀπὸ χτές. Παίρνει ἓνα βιβλίο μὲ διηγῆματα καὶ ἀρχίζει νὰ διαβάξῃ. Τί ὥραϊες θαλασσινὲς ἱστορίες! Αὐτὸ μάλιστα.

Ἐξαφνὰ ἀκούεται δυνατὰ στὴ σκάλα «καλημέρα». Ἡ Ἀννούλα πετιέται ἔξω. Εἶναι ἡ φίλη τῆς ἡ Λαμπρινή, ποὺ περιφρονώντας τὸν κίνδυνο τῆς βροχῆς ἦρθε νὰ τῆς κάμῃ ἐπίσκεψη. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς τὰ σπίτια τοὺς εἶναι γειτονικά. Τώρα ἡ Ἀννούλα δὲ φοβᾶται πὼς θὰ πλήξῃ. Τὰ κοριτσίστικα γέλια γεμίζουν τὸ σπίτι χαρούμενα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *ζαφειρένιος* καιωμένος ἀπὸ ζαφείρι, πολύτιμο πετράδι με χρῶμα γαλάζιο· *σά ζαφειρένια*· ἐδῶ γίνεται παρομοίωση.—*θά πλήξη* εἶναι τύπος τοῦ ρήματος *πλήτω* στενοχωριέμαι ἀπὸ τὴ μοναξιά καὶ τὴν ἔλλειψη εὐχάριστης ἀσχολίας.

Περιεχόμενο. Πῶς περνᾷ ἡ Ἀννούλα τὸ βροχερὸ κυριακάτικο πρωινὸ; Νὰ περιγράψῃς ὅλες τὶς κινήσεις της, ὅσπου ἔφτασε ἡ φίλη της.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ σημερινὸ κείμενο ὑπάρχουν ἀρκετὰ ἐπίθετα καὶ ἐπιρρήματα, πὺν παράγονται ἀπὸ ἄλλες λέξεις. Ἄς προσέξωμε πρῶτα τὰ ἐπίθετα καὶ ἔπειτα τὰ ἐπιρρήματα τοῦ κειμένου.

1. Τὰ ἐπίθετα *κυριακ-άνικος*, *βροχ-ερός*, *μᾶλλ-ινος* ἀπὸ ποιῆς λέξεις παράγονται: Τί μέρος τοῦ λόγου εἶναι οἱ λέξεις αὐτές; Ποιῆς καταλήξεις πῆραν τὰ παράγωγα αὐτὰ ἐπίθετα;—Ἔτσι πολλὰ ἐπίθετα παράγονται ἀπὸ οὐσιαστικά.

Νὰ βρῇς ὅλα τὰ ἐπίθετα τοῦ κειμένου πὺν παράγονται ἀπὸ οὐσιαστικά. Ἀπὸ ποιὰ οὐσιαστικά παράγονται καὶ με ποιῆς παραγωγικῆς καταλήξεις; Γράψε καὶ μᾶθε τίς καταλήξεις αὐτές, γιὰ νὰ ξεχωρίσῃς εὐκόλα τὰ ἐπίθετα πὺν παράγονται ἀπὸ οὐσιαστικά.

Πρόσεξε ποιῆς καταλήξεις παίρνουν τὰ παράγωγα ἐπίθετα πὺν φανερώνουν χρῶμα: *θαλασσός, θαλασιά, θαλασιό—τριανταφυλλής, τριανταφυλλιᾶ, τριανταφυλλί.*

2. α) Τὰ ἐπιρρήματα *ώραί-α*, *εὐχάριστ-α*, *εἰδωνικ-ά* παράγονται ἀπὸ ἐπίθετα (ἀπὸ ποιὰ;): με τὴν κατάληξιν *-α*, δηλ. σχηματίζονται ὅπως ὁ πληθυντικός τοῦ οὐδετέρου.

β) Τὸ ἐπιρρημα *ἁμέσως* παράγεται ἀπὸ τὸ ἐπίθετο *ἅμεσος* με τὴν κατάληξιν *-ως*: ἔτσι καὶ μερικά ἐπιρρήματα σὲ *-α* σχηματίζονται καὶ με κατάληξιν *-ως*: *καλὰ καὶ καλῶς* (καλῶς νὰ ὀρίσῃ, καλῶς τον), *ἀπόλυτα καὶ ἀπολύτως*, *βέβαια καὶ βεβαίως*.

γ) Τὸ ἐπιρρημα *ἄλλου* παράγεται ἀπὸ τὴν ἀντωνυμία *ἄλλος* με τὴν κατάληξιν *-ου*. Ἔτσι καὶ τὸ ἐπιρρημα *αὐτοῦ* ἀπὸ τὴν ἀντωνυμία *αὐτός*.

Ὡστε ἀπὸ ποιῆς λέξεις (δηλ. ἀπὸ ποιὰ μέρη τοῦ λόγου) παράγονται ἐπιρρήματα καὶ με ποιῆς καταλήξεις;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῇς α) Ποιὰ ἐπίθετα παράγονται ἀπὸ τὰ παρακάτω οὐσιαστικά καὶ με ποιῆς παραγωγικῆς καταλήξεις: *καλοκαίρι*, *χωριό*, *φαρμάκι*, *ξύλο*, *πίσμα*, *βοᾶν*, *ἀλήθεια*, *σύντροφος*, *σελήνη*, *σύνερο*, *ἀγκάθι*, *σπόνδυλος*, *βύσσινος*, *στάχτι*, *κανέλα*, *δοῖμο*, *σίδερο*, *κοῦκλα*, *ἀρνί*, *βουνό*.—β) Ποιὰ ἐπιρρήματα παράγονται ἀπὸ τίς παρακάτω λέξεις: *ἀληθινός*, *ἄσκημος*, *περίφημος*, *βαθὺς*, *βαθύς*, *θλιμένος*, *ἔγκαιρος*, *σύγχρονος*.

Γύμνασμα. Γράψε ἀπὸ δύο ἐπίθετα πὺν νὰ παράγῃς ἀπὸ οὐσιαστικά καὶ με τίς καταλήξεις: *-άρης*, *-άτος*, *-ένιος*, *-ινος*, *-ερός*, *-ωτός*, *-ικός*, *-ίδειος*, *-ιστικός*, *-ίσιος*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. α) Γράψε ὅλες τὶς λέξεις πὺν ἀρχίζουν ἀπὸ φωνῆν με δασεία. β) Γράψε ὅλες τὶς λέξεις πὺν ἀρχίζουν ἀπὸ δίφθογο φωνῆν.

21.— ΤΟ ΠΑΤΡΟΓΟΝΙΚΟ ΣΠΙΤΙ ΤΟΥ ΚΑΠΕΤΑΝ ΘΥΜΙΟΥ

Τὸ ἀρχοντικὸ ὀρθώνεται ὁλομόναχο στὴν κορφή τῆς βραχουριᾶς μ' ἓναν ἀνεμοδείκτη πλάι του· οἱ πέτρες ἀπὸ τὴν πολυκαιρία ἔχουν πάρει ἓνα σταχτοπράσινο χρῶμα καὶ μοιάζει μὲ γλαροφωλιά, μὰ ἀπὸ κοντὰ ξεχωρίζεις τὸ σύνολό του. Πυργωτὸ εἶναι, τρίπατο, μὲ σίγουρη ξυλοσκεπὴ καὶ μὲ διπλὸ τὸν τοῖχο.

Στὸ ἀπάνω πάτωμα εἶναι οἱ κρεβατοκάμαρες τοῦ ἀντρόγυνου καὶ τοῦ γιοῦ τους τοῦ Νικόλα. Στὸ δεύτερο, κατὰ τὴ θάλασσα, εἶναι ἡ μεγάλη σάλα καὶ μπροστὰ τῆς ἡ τραπεζαρία, χωρισμένες μὲ στενόμακρο πέρασμα. Στὸ κάτω πάτωμα εἶναι τὸ κατώγι μὲ τὶς σοδεῖες καὶ μὲ τὴ χαμοκέλα στὴν πίσω μεριά του, ὅπου γίνεται ἡ λάτρα.

Στὴν τραπεζαρία, σιμὰ στὸ παραθύρι, εἶναι στημένος ὁ ἀργαλειὸς τῆς καπετάνισσας μὲ τὸ νῆμα τὸ χρυσοκίτρινο, περασμένο στὸ καλαμοκάνι του· ἐκεῖ περνᾷ τὶς ὥρες τῆς ἡ καπετάνισσα τὰ βραδινὰ τῆς χειμωνιάς.

Ἡ ψυχοπαῖδα ἡ Ἀντριανὴ σιγορίχνει κούτσουρα στὸ τζάκι καὶ ὁλόκληρη ἡ ψηλοτάβανη κάμαρη φωτίζεται ἀπὸ τὴν ἀναλαμπή του. Ὁ Μάρτης ἔχει μπῆ, μὰ τῆς Λιάκουρας οἱ κορφές σηκώνουν ἀκόμα χιόνι πολὺ καὶ κατεβάζουν τὸ βοριά παγωμένο· παλουκοκαύτης ἦταν ἀληθινὰ τούτη τὴ χρονιά καὶ ὄχι ἀνοιξιάτης.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. βραχυοῦρά σειρά ἀπὸ βράχους.—χαμοκίλα χαμηλὸ σπιτάκι, χαμοσπιτο.—καλαμοκάνι (τοῦ ἀργαλειοῦ) ἓνα κομμάτι καλάμι, πού τυλίγουν γύρω του τὸ νῆμα.—*Λιάκουρα* ὁ Παρνασσὸς (βουνό τῆς Στερεᾶς στὴ Φωκίδα).

Περιεχόμενο. Πῶς φαίνεται ἀπὸ μακριὰ τὸ ἀρχοντικὸ σπίτι τοῦ καπετάν Θύμιου; Τί ξεχωρίζει κανεὶς ἀπὸ κοντά; Ποιὲς λεπτομέρειες περιγράφονται;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ἄς δοῦμε τίς σύνθετες λέξεις πού ἔχει τὸ κείμενο καὶ ἄς τίς ξεχωρίσωμε κατὰ τὴ σημασίαν τους.

1. *σταχτοποδισινος*, δηλ. *σταχτῆς* καὶ *ποδισινος*, *ἀντρογόνο*, δηλ. *ἄντρος* καὶ *γναίκα*. Τὰ σύνθετα αὐτὰ σημαίνουν ὅτι καὶ τὰ δύο συνθετικά τους ἐνωμένα μὲ τὸ σύνδεσμο *καί*.

Τέτοια σύνθετα λέγονται *παραταχτικά*. Στὸ κείμενο ὑπάρχουν ἄλλα δύο. Ποιά εἶναι;

2. *ἐνλοοκαπῆ*, δηλ. *σκεπῆ* *ἐύλην*· *δλομόναχο*, δηλ. *ὀλότεια* *μοναχό*· *γλαροφωλιά*, δηλ. ἡ *φωλιά* *τῶν γλάρων*. (Ὅταν ἀναλύσωμε τὰ σύνθετα αὐτά, τὸ πρῶτο συνθετικὸ γίνεται προσδιορισμὸς τοῦ δεύτερου, ἐπιθετικὸς ἢ ἐπιρρηματικὸς ἢ προσδιορισμὸς σὲ γενικὴ κτλ.).

Τέτοια σύνθετα λέγονται *προσδιοριστικά*. Ποιά ἄλλα προσδιοριστικά σύνθετα ὑπάρχουν στὸ κείμενο;

3. *ψηλοτάβανο*, δηλ. *ἐκεῖνο* *πού ἔχει ψηλὸ ταβάνι*. Τὸ σύνθετο αὐτό, ὅπως βλέπομε, μορεῖ ν' ἀναλυθῇ στὴ φράση *ἐκεῖνος* *πού ἔχει*, μὲ ἀντικείμενο τὸ β' συνθετικὸ (ταβάνι) καὶ μ' ἐπιθετικὸ προσδιορισμὸς τὸ α' συνθετικὸ (ψηλό). Ἔτσι καὶ *τρίπατο* (*ἐκεῖνο* *πού ἔχει τρία πατώματα*). Ὅμοια λέμε: *μαντρομάτης* (*ἐκεῖνος* *πού ἔχει μαῦρα μάτια*), *καλότυχος* (*ἐκεῖνος* *πού ἔχει καλὴ τύχη*).

Τέτοια σύνθετα λέγονται *κτητικά*.

4. *ἀνεμοδείχτης*, δηλ. *ἐκεῖνος* *πού δείχνει τοὺς ἀνέμους*· *παλουκοκαίτης*, *ἐκεῖνος* *πού καίει τὰ παλούκια*. Δηλαδή στὰ σύνθετα αὐτὰ τὸ ἕνα συνθετικὸ εἶναι ἀντικείμενο τοῦ ἄλλου.

Τέτοια σύνθετα λέγονται *ἀντικειμενικά*.

Ὡστε πόσα καὶ ποιά εἶναι τὰ εἶδη τῶν συνθέτων κατὰ τὴ σημασίαν τους;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῆς τί εἶδος σύνθετο εἶναι κατὰ τὴ σημασίαν του καθένα ἀπὸ τ' ἀκόλουθα: ἀγριολούλουδο, ἀκριβοπληθῶν, ἀμπελόφυλλα, ἀνεβοκατεβαίνω, ἀνγολέμονο, βερλινοδέτης, γαλανομάτης, γιδοπόβια, γλυκόφωνος, γυναικόπαυδα, δισκοπότηρο, ἐρημονήσι, ζωόφιλος, ἡλεκτροφωτισμός, θαλασσοδαρμένος, θαλασσοπούλι, καλοπερῶ, καλοντυμένος, καντηλανάφτης, κλειδομαντιαλῶν, κοκκινωσκούφης, κοκκινόχρωμα, κρεατομηχανή, λαμπροστολισμένος, μεγαλόκαρδος, μοναχογιός, νοτιοανατολικός, ξανθομάλης, δημοφροστολισμένος, πηγαινόεργοι, ραχοπότηρο, σιγοτραγουδῶ, ταβανόσκουπα, φργοπότι, χαρτοσακούλα, ὥροδείχτης.

Γύμνασμα. Γράψε ἀπὸ δύο σύνθετα παραταχτικά, προσδιοριστικά, κτητικά καὶ ἀντικειμενικά.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. 1) Νὰ βρῆς ὅλα τὰ οὐδέτερα οὐσιαστικά τοῦ κειμένου καὶ νὰ τὰ γράψῃς στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικῆς μαζί μ' ἓνα ἐπίθετο πού νὰ ταιριάζῃ στὸ καθένα.—2) Γράψε στὰ 3 γένη τίς παθητικὰς μετοχὰς τοῦ κειμένου.

‘Από εβδομάδες είχαμε καταστρώσει τὸ σχέδιό μας. ‘Ο μπαρμπα-Στρατής, ὁ λεβεντάνθρωπος, ἀνοιχτόκαρδος ψαράς, θαλασόλυκος στὰ νιάτα του, συμπτέροτος ἑνὸς ἀπὸ τὴ συντροφιά μας, θὰ μᾶς ἔδινε τὴ μικρότερη ἀπὸ τὶς δύο ψαρόβαρκές του· καθετὲς καλὲς, ἀπὸ μονοκόμματα μεσηνέζες καὶ ἀπὸ ἀλογότριχες, εἴχαμε ὅλοι μας· τὰ σύγνεργα τῆς ψαρικῆς θὰ τὰ εἴ-

χαμε ἐτοιμάσει ἀποβραδὶς· γιὰ δόλωμα θὰ παίρναμε λιανόψαρα, ἀμμοσκούληκα, καὶ γιὰ τὰ κεφαλόπουλα ψωμοτύρι· καὶ θὰ ξεκινούσαμε πρὶν βγῇ ὁ ἥλιος. “Ἡμαστε πέντε.

Τὸ Γλαρόνησι — γεμάτο γλαροφωλιές — εἶναι κατάντικρυ στὸ χωριό μας, πρὸς τὰ βορειοδυτικά. Μὲ γερὸ κουπί φτάνεις σὲ μισὴ ὥρα. Μὰ ὁ παλιόκαιρος δὲ μᾶς ἄφηνε νὰ κάμωμε τὴν ἐκδρομή. ‘Ο φετινὸς Μάρτης ἦταν σωστός παλουκοκαύτης. Ξεροβόρια τὶς πρῶτες του μέρες, ποῦ καὶ ποῦ κι ἀνεμόβροχα, τὴ Μεγαλοβδομάδα μάλιστα σηκώθηκε φοβερὴ ἀνεμοζάλη καὶ θαλασσοταραχὴ. ‘Αλλὰ τώρα, ξώλαμπρα, ἦταν χαρὰ Θεοῦ.

Ξεκινήσαμε ξημερώματα καὶ πηγαίναμε ὥραϊα. ‘Αλλὰ πέντε λεπτά πρὶν μπούμε στὸ μικρολίμανο τοῦ Γλαρόνησιου, τὸ ἕνα κουπί τῆς βάρκας μας ἔπεσε στὴ θάλασσα καὶ τὸ ρέμα γρήγορα τὸ παράσυρε. ‘Ωστόσο καὶ μ’ ἕνα κουπί ὁ συμμαθητῆς μου ὁ Γιακουμῆς ἔφερε τὴ βάρκα στὴν ἀμμουδιά. «Γεῖά σου, λεβεντό-παιδο» τοῦ φώναξε ὁ Λευτέρης ὁ χταποδὰς ποῦ στεκόταν ἔξω ἀπὸ μιὰ βραχοσπηλιά.

— Πῶς θὰ γυρίσωμε ὅμως μ’ ἕνα κουπί, κύρ Λευτέρη;

— ‘Αράξετε τὴ βάρκα, ψαρέψτε καὶ γιὰ τὸ γυρισμὸ θὰ δοῦμε.

Ψαρέψαμε ὄρες. Πιάσαμε σπάρους, περκόχαννα κι ἄλλα μικρόψαρα, μὰ καὶ πέντε μελανούρια μεγαλοῦτσικα.

Τὸ ἀπομεσήμερο ὁ Λευτέρης μᾶς ἔδωσε ἕνα κομμάτι ἀπὸ караβόπανο· δέσαμε ὁλόρθο στὴ βάρκα τὸ ἕνα μας κουπί, στερεώσαμε ἀπάνω του τὸ πανί καὶ ὁ Γιακουμῆς κάθισε στὸ τιμόνι. Καθὼς φυσοῦσε λίγο ἀπὸ τὰ βορειοδυτικά, σὲ λιγότερο ἀπὸ μισὴ ὥρα ἤμαστε στὸ χωριό. Στὴν ἀκρογιαλιά του βρήκαμε καὶ τὸ χαμένο μας κουπί, ποῦ τὸ εἶχαν φέρει τὰ κύματα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἡ καθεὶ συνεργο γιὰ ψάρεμα· εἶναι ἓνα νῆμα μὲ βαρίδι καὶ ἀγκίστρια στὴν ἄκρῃ.—ἡ μεσοσηνέα (καὶ μεσοήνα) τὸ ψιλὸ καὶ στερεὸ νῆμα, ποὺ δένονται μ' αὐτὸ τ' ἀγκίστρια στὴν ἄκρῃ.—ξόλαμπρα μετὰ ἀπὸ τὴ Λαμπρὴ, ὕστερ' ἀπὸ τὸ Πάσχα.—σαρκὸς μικρὸς καὶ λεπτὸς ξύλινος ἡ σιδερένιος κύλινδρος στὴν κουλαστὴ τῆς βάρκας, ὅπου δένεται τὸ ζουπὶ μὲ θηλιά.—σάδροι, περὶ κόχαννα (πέρες καὶ χάννοι) εἶδη ψαριῶν.

Περιεχόμενο. Στὸ κείμενο περιγράφεται μιὰ ἐκδρομὴ γιὰ ψάρεμα. Τὰ κυριότερα σημεῖα τῆς περιγραφῆς εἶναι: ἡ ἐτοιμασία, ἡ ἐκδρομὴ, κάποιον ἀτύχημα, ἡ ἀφίξη στὴν ἀμμουδιά, τὸ ψάρεμα, ὕστερ' ἀπὸ τὸ ψάρεμα, ἡ ἐπιστροφὴ. Νὰ τὰ διηγηθῇς.

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

Ἄν προσέξωμε τὶς σύνθετες λέξεις τοῦ κειμένου, βλέπομε ὅτι τὸ β' συνθετικὸ ἢ κρατεῖ τὸν τόνο του ἢ τὸν ἀνεβάζει ψηλότερα στὴ σύνθετη λέξη, ὅπως δείχνει ὁ παρακάτω πίνακας:

1. Κρατοῦν τὸν τόνο τοῦ β' συνθετ. (στὴ συλλαβὴ ποὺ τονίζεται)	2. Ἀνεβάζουν τὸν τόνο ἀπὸ τὴ λήγουσα στὴν παραλήγουσα	3. Τὸν ἀνεβάζουν ἀπὸ τὴ λήγουσα ἢ τὴν παραλήγουσα στὴν προπαραλήγ.
φωλιά : γλαροφωλιά στρώνω : καταστρώνω ἄνθρωπος : λεβεντάνθρωπος	τροί : ψωμοτόρι νησί : γλαρονήσι ὄρθος : ὁλόρθος	Λαμπρὴ : ξόλαμπρα πεθερός : συμπέθερος λύκος : θαλασόλυκος

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκηση. Σχημάτισε σύνθετα ἀπὸ τὰ παρακάτω ζευγάρια λέξεων τονίζοντας τα ὅπου πρέπει: ἄνεμος-σκάλα, ἄνεμος-μύλος, ξερὸς-βήχας, μύλος-πέτρα, κουφὸς-βράση, τριάντα-φύλλο, κόκκινος-χῶμα, θάλασσα-λύκος, ρύζι-γάλα, λάχανο-κῆπος, γλυκὸς-ξινός, ἄσπρος-γαλάνος, ἀμπέλι-χωράφι, λύκος-σκύλος, κεφάλι-πόνος, ἀπὸ-κοντά, κατὰ-βαθιά· κορφή-βουνά, μακρὺς-λαιμός, χτύπος-καρδιά, φαγί-ποτό, μάτι-γυαλί, παλιὸς-χωριό· κατὰ-φένω, τρέμων-σβήνω, σιγὰ-μιλῶ, θάλασσα-πνίγομαι, ἄνεμος-ζάλη, ἄρχοντας-χωριάτης.

Γύμνασμα. Σχημάτισε σύνθετα ποὺ νὰ ἔχουν β' συνθετικὸ τὶς παρακάτω λέξεις καὶ γράψε σὲ χωριστὲς στήλες: α) ἐκεῖνα ποὺ κρατοῦν τὸν τόνο τοῦ β' συνθετικοῦ, β) ἐκεῖνα ποὺ τὸν ἀνεβάζουν στὴν παραλήγουσα, καὶ γ) ἐκεῖνα ποὺ τὸν ἀνεβάζουν στὴν προπαραλήγουσα: γάτα, τρώπα, μύγα, φρούσκα, βρούση, θέση, πλῆξη, ξύλο, κτήμα, σκύλος, βροντή, δόντι, ρύζι, λάδι, πηγάδι, θάλασσα, βράδυ, γέρος, ἀκριβός, παχὺς, κλειδί, ἐργάτης, μάστορης, ράφτης, ξύλο, πουλητής, μηλιά, φωλιά, πηγὴ, δάφνη, δέσνω, μυρίζω, τραγονδῶ, ἔρχομαι, βλέπω, μέρος, δάσος, βάρος.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. 1) Ξεχώρισε τὰ σύνθετα τοῦ κειμένου κατὰ τὴ σημασίαν τους (παρатаχτικά, προσδιοριστικά, κτητικά, ἀντικειμενικά) καὶ γράψ' τα σὲ 4 χωριστὲς στήλες.—2) Γράψε τὰ ἐνεργητικὰ μεταβατικά ῥήματα ποὺ βρίσκονται στὶς πρώτες δεκαπέντε γραμμὲς τοῦ κειμένου μὲ τὸ ὑποκείμενο καὶ τὸ ἀντικείμενό τους.

Μόλις ο Παυλῆς καὶ ὁ νονός του βγήκαν ἀπὸ τὸ λάξευτὸ δρόμο, ξεφυτρώνει μπροστὰ τοὺς πεντάμορφη θέα. Κάμπος βαθὺς καὶ δεντροσκέπαστος, βουνὰ παραπέρα ἀραδιασμένα σὰν κύματα, ἀπὸ τὰ δεξιὰ λάδι ἢ θάλασσα, δίπλα στὸ ἀκρογιάλι τ' ὁμορφο χωριό. Τὰ σπίτια τοῦ ἔφεγγαν σὰ γλάστρες μὲ τὰ λουλούδια καὶ καταμεσίς

στά σπίτια — παράξενο θάμα! — βράχος πού στεκόταν σὰν κολοσσὸς οὐρανόγγιχτος, πού τὸ μεγαλεῖο του σ' ἔκανε καὶ τὸν σεβόσουν. Καὶ ἀπάνω στοῦ κολοσσοῦ τὴν κορφή μεγάλη κατάλευκη ἐκκλησία, καὶ δίπλα στὴν ἐκκλησία τὸ καμπαναριό, κάτασπρο κι αὐτό, χαριτωμένο.

Τόση ὁμορφιὰ ὁ Παναγῆς δὲν τὴν περίμενε. Ὁ μεσινὸς μάλιστα ὁ βράχος, ὁ μονόπετρος ἐκεῖνος ὁ δράκος, μὲ τὴν ἐκκλησιὰ στημένη στὴν περήφανή του κορφή — τέτοιο πράμα δὲν τὸ χωροῦσε ὁ νοὺς του.

Ροβόλησαν τὸν κατήφορο βιαστικά καί, χωρὶς νὰ τὸ νιώσουν, βρέθηκαν δλόμπροστα στὸ χωριό. Τὰ παρατηροῦσε ὅλα ὁ Παυλῆς μὲ ἀχόρταγη δίψα. Ἔβλεπε τὰ καταπράσινα περιβόλια, τίς πορτοκαλιές, τὰ νόστιμα σπιτάκια. Διάβηκαν τέλος καὶ πλάι στὸ βράχο, καὶ καλοξέτασε τὸ πέτρινο τὸ θεριό, τὰ ἀμέτρητα λιθάρια πού κρέμονταν ἀπὸ τίς ράχες του. Πήγαιναν κατὰ τὸ σπίτι τοῦ ἄρχοντα τοῦ Μαυρουδῆ πού τοὺς εἶχε προσκαλεσμένους.

Ὡς πενήντα πέντε χρονῶν ἄνθρωπος ὁ κύρ Μαυρουδῆς. Ἀνοιχτόκαρδος, γλυκομίλητος, πρόσχαρος. Τίποτε δὲν τὸν ἔκανε νὰ χαλάσῃ τὴν καρδιά του, ὅλα στὸ χωρατὸ συνήθιζε καὶ τὰ γύριζε. Ζοῦσε μὲ τὴ γυναῖκα του καὶ τὴν κόρη τοὺς τὴ Σμαράγδα. Ἀλλὰ παιδιὰ δὲν εἶχαν καὶ ὅλη του ἡ ἀγάπη στὴ Σμαράγδα καταστάλαζε. Ἡ μικρὴ εἶχε πάρει ἀπὸ τὸν πατέρα της ἦταν ἀνοιχτόκαρδη σὰν ἐκεῖνον. Ἡ μητέρα της τὴν ἔλεγε ἀγριοκάτσικο.

Ὁ Παυλῆς καὶ ὁ νονός του ἔφτασαν στὸ ἀρχοντικό. Κατάμπροστα στὴ μεγάλη θύρα, κάτω ἀπὸ πυκνόφυλλες κληματαριές, ἀντίκρου στίς φουντωμένες πορτοκαλιές, μὲ τὸ συντριβάνι στὴ μέση πού ξετίναζε τ' ἀργυρά του νερά, ἐκεῖ καθόταν ὁ κύρ Μαυρουδῆς. Μόλις εἶδε τοὺς καλεσμένους του, προσηκώθηκε, τοὺς καλωσόρισε θερμὰ καὶ τοὺς ἔβαλε νὰ καθίσουν πλάι του.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. λαξευτός σκαλιστος, καμωμένος με τέχνη.—κολοσσός μεγάλο άγαλμα με υπερφυσικές διαστάσεις, λ.χ. «ό κολοσσός της Ρόδου», πελώριο άγαλμα του 'Απόλλωνα στο λιμένα της Ρόδου· γενικά κολοσσός λέγεται καθέτι μεγάλο, πελώριο.—δράκος φανταστικό όν με ανθρώπινη μορφή και τεράστια δύναμη (ήλ.χ. δράκαινα).—ροβολώ κατεβαίνω γρήγορα από ένα ύψωμα προς τα κάτω.

Περιεχόμενο. Νά χωρίσης τό περιεχόμενο του κειμένου σε 4 κομμάτια και νά βρής την κατάλληλη έπιγραφή στο κάθε κομμάτι.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. α) Νά βρής: ποιά ουσιαστικά του κειμένου φανερώνουν πρόσωπα, ζώα ή πράγματα (λ.χ. *ο γονός, τό θεριό, ή θάλασσα*), ποιά επίθετα φανερώνουν ιδιότητες που μάς τις δίνουν οι αίσθήσεις μας (λ.χ. *βαθύς, δειτροσκεπαστος*) και ποιά ρήματα φανερώνουν πράξεις αίσθητές (λ.χ. *ξεφντρώω, ροβολώ*).

Αυτές οι λέξεις έχουν **συγκεκριμένη σημασία**. Δηλαδή είναι ουσιαστικά, επίθετα ή ρήματα **συγκεκριμένα**.

β) Νά βρής στο κείμενο ουσιαστικά, επίθετα και ρήματα που δέν έχουν συγκεκριμένη σημασία, παρά φανερώνουν ενέργειες, ιδιότητες, καταστάσεις ή πράξεις που τις έννοούμε με την κρίση του μυαλού μας (λ.χ. *θυμογρία, περιήγανος, έλλίζω*).

Αυτές οι λέξεις έχουν **άφρημένη σημασία**. Δηλαδή είναι ουσιαστικά, επίθετα ή ρήματα **άφρημένα**.

2. «*ξεφντρώνει* τό λουλούδι»: έδω έχομε τό ρήμα *ξεφντρώω* με την πραγματική σημασία του (δηλαδή έχομε **κυριολεξία**)—«*ξεφντρώνει* μπροστά τους πεντάμορφη θέα», έδω έχομε τό ρήμα *ξεφντρώω* με άλλαγήνη τη σημασία του (δηλαδή έχομε **μεταφορά**). Με αυτή την άλλαγή της σημασίας κρατούμε από τό ρήμα *ξεφντρώω* μόνο ένα χαρακτηριστικό: ότι γίνεται κάτι άπτότομα, γρήγορα.

Όπως για ένα φυτό που γίνεται και μεγαλώνει γρήγορα λέμε πώς *ξεφντρώει*, έτσι και για καθέτι που φαίνεται άπτότομα μπροστά μας θά πούμε πώς αυτό *ξεφντρώει*. Όστε στη μεταφορά υπάρχει κάποτε κρυμμένη παρομοίωση.—Νά βρής ποιά ουσιαστικά, επίθετα και ρήματα του κειμένου έχουν μεταφορική σημασία.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νά βρής: α) σε ποιές λέξεις από τις παρακάτω υπάρχει κυριολεξία και σε ποιές μεταφορά: *χρυσή άννίδα, χρυσή καρδιά, καθαρά χείρα—καθαρά λόγια, τρέχει τό παιδί—τρέχει ή μήτη μου, τί τρέχει: παιδί μάλαμα—δαχυνλίδι από μάλαμα, ή ρίζα του δέντρον—ή ρίζα του κακού, σκάβω βαθιά—πώθω βαθιά*. β) Ποιές λέξεις από τις παρακάτω έχουν σημασία συγκεκριμένη και ποιές άφρημένη: *καλοσύνη, τραπέζι, εργασία, άσχομα, μαθήτρία, έλλίδα, γράφιμο, εγγένεια, πέτρα, | εγγενικός, άστρος, γενναίος, κοπτός, προδόνμος, γράφω, έλλίζω, φοβούμαι, τρέγω, χαίρομαι*.

Γύμνασμα. Με καθεμιά από τις ακόλουθες λέξεις νά σχηματίσης δύο φράσεις. Στη μία τους νά λέγονται κυριολεχτικά και στην άλλη μεταφορικά: *άνοίγω, οίχνω, σκάνω, βαθύς, πικρός, καρφώνω, νεράκι, μέτωπο, κορυέλι, άνάποδα* (έπίο.). Παράδειγμα: *άνοίγω τό παράθυρο—άνοίγω την καρδιά μου*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε από τό κείμενο: 1) Όλες τις προπεριστοιμένες λέξεις. 2) Όλα τά ενεργητικά άμετάβατα ρήματα.

24.—Τ' ΑΣΤΕΙΑ ΤΟΥ ΠΑΠΠΟΥ

Τὸν παπποῦ τὸν βρήκαμε νὰ ποτίζῃ τὰ λαχανικά στὸ κη-
παράκι του, καὶ τὴ γιαγιά
κάτω ἀπὸ τὴ μηλιά, νὰ μπα-
λώνῃ ἀσπρόρουχα, προχτὲς
ποῦ μὲ τὴν ἀδερφοῦλα μου
πήγαμε νὰ τοὺς δοῦμε στὸ ἐ-
ξοχικὸ τοὺς σπιτάκι.

— Τί θέλετε νὰ σᾶς φιλέ-
ψωμε; μᾶς ρωτᾷ ἡ γιαγιά.

— Εὐχαριστοῦμε, γιαγιά,

δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ σᾶς βάλωμε σὲ κόπο.

— Τί κόπο, καλέ; Πέστε τί σᾶς ἀρέσει. Πές, Ντίνο... 'Εσύ,
Φροσοῦλα; Μὴν ντρέπεσαι· μίλα.

— Ποῦ νὰ τὰ βρῇς τέτοια ἐποχὴ τὰ μῆλα; λέει ὁ παππούς· δὲ
ρίχνεις μιὰ ματιὰ πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι σου, νὰ δῇς πὼς εἶναι
ἀκόμα ἀγίνωτα;

— Οὐ, καημένε Θανάση, πάλι τ' ἀστεῖα σου ἄρχισες. Εἶπα
τῆς Φροσοῦλας νὰ μιλήσῃ καὶ νὰ πῇ τί θέλει. Σήκω, Ντίνο...

— Σὺκο! λέει πάλι ὁ παππούς· μᾶς ἔμεινε κανένα;

— "Αχ, ἄφησέ με, καημένε Θανάση. Σήκω, Ντίνο, πετάξου
μέσα στὸ σπῖτι καὶ στὸ δεξί συρτάρι τοῦ ἀρμαριοῦ ἔχω χαλβὰ
πολιτικό. Βάλε τέσσερα κομμάτια σ' ἓνα πιάτο καὶ φέρ' τα. Καί,
μιὰ ποῦ θὰ μπῆς, φέρε μου καὶ τὸ μαλλὶ ποῦ ἔχω σ' ἓνα καλά-
θάκι καὶ τὸ ἀδράχτι μου, νὰ γνέσω λίγο. "Α, καὶ τὴ ρόκα.

— Ρόκα ἔχω στὸ περιβόλι ὅση θέλεις.

— Τελοσπάντων, δὲν ὑποφέρεσαι, Θανάση, μὲ αὐτὰ τ' ἀστεῖα.

— 'Η ἀλήθεια εἶναι, ἀπάντησε ὁ παππούς, πὼς, ὅταν κανεῖς
τὸ παρακάνῃ, γίνονται σαχλά. Μὰ τὰ παιδιὰ πηγαίνουν στὸ
σχολεῖο καὶ πρέπει νὰ μάθουν νὰ ξεχωρίζουν τὰ *δμώνυμα*, τίς
λέξεις δηλαδὴ ποὺ προφέρονται τὸ ἴδιο, μὰ ἔχουν διαφορετικὴ
σημασία. Νὰ ξεχωρίζουν καὶ τὴν ὀρθογραφία τους, ὅταν δια-
φέρῃ. "Άλλο εἶναι ἡ *λίρα*, ποῦ τὴν ἀλλάζεις καὶ παίρνεις δραχ-
μές, καὶ ἄλλο τὸ μουσικὸ ὄργανο ἢ *λύρα* ποῦ παίζεις· ἄλλο ἢ
ψηλὴ λεῦκα καὶ ἄλλο ἢ *ψιλὴ* βροχή· ἄλλο νὰ κλείνης τὸ παρά-
θυρο καὶ ἄλλο νὰ κλίνῃς ἓνα ρημα. Πὼς θὰ γράψῃς, Φροσοῦλα,
«*ντύνω* τὸν *Ντίνο*;»

— Τὸ ξέρω, παππού· ὕψιλο καὶ ὠμέγα τὸ ρῆμα, γιῶτα καὶ
ὀμικρο τὸν Ντίνο μας.

— Σωστά! Τώρα ποῦ γέρασα καλλιεργῶ τὸ περιβολάκι μας,
μὰ τὰ ἐγγονάκια μου ξέρουν πὼς στὰ νιάτα μου ἦμουν δάσκα-
λος. 'Αργότερα θὰ σᾶς πῶ καὶ γιὰ τὰ *παρώνυμα*. Τώρα τρέξτε
νὰ φέρετε τὸ χαλβὰ· φέρτε καὶ τὸ μαλλὶ ποῦ θέλει ἡ γιαγιά σας.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *πολίτικος* ἐκεῖνος πού ἔχει κάποια σχέση μὲ τοὺς Πολίτες (τοὺς Κωσταντινουπολίτες)· *χαλβάς πολίτικος* ὁ χαλβάς πού γίνεται ὅπως τὸν κάνουν στὴν Πόλη.—*ρόχα* τὸ ξύλινο ραβδί πού σ' αὐτὸ τυλίγουν τὸ μαλλὶ ἄμα γνέθουν· *ρόχα* λέγεται καὶ τὸ γνωστὸ σαλατικό.

Περιεχόμενο. Ποιὲς λέξεις μεταχειρίζεται ὁ παππὺς γιὰ ν' ἀστείευτῇ; — Τί θέλει νὰ διδάξῃ μ' αὐτές;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ κείμενο ὁ ἴδιος ὁ παππὺς μᾶς ἐξηγεῖ ποιὲς λέξεις ὀνομάζονται *ὁμώνυμα* (ἢ *ὁμόηχα*).—Ὁμώνυμα γίνονται καὶ μὲ δύο ἢ περισσότερες λέξεις: σὰν *εἶδα* - *σανίδα*, *θῶ* *μένω* - *θαμμένο*, *σ'* ἄλλα - *σάλα*, *σ' ὄλα* - *σόλα*, *τὰ χύνει* - *ταχύνει*, *τὰ βάνει* - *ταβάνει*, *ἀσ' τα κεῖ* - *ἀστακοί*, *θὺς ἄλλο νοίκι* - *Θεσσαλονίκη*.

2. Κάτω διαφορετικὰ εἶναι τὰ *παρώνυμα*· αὐτὰ δὲν προσφέρονται ἀκριβῶς τὸ ἴδιο, μοιάζουν ὅμως στὴν προφορά, ἐνῶ στὴ σημασία διαφέρουν ὁλότελα: *πέραμα* - *πέρασμα*, *σφήκα* - *σφίγγα*, *φτηνός* - *φτινός* (λεπτός), *ἀμυγδαλιά* - *ἀμυγδαλή* (ὁ ἀδένας μέσα στὸ λαμό), *ἀνοησία* - *ἀνοσία*, *ζημιώνω* - *ζυμώνω*, *ζυγώνω* - *ζυγίζω*, *αἰθέρας* - *αἰθέρας* (ἡ ἄκρη τοῦ σταχυοῦ), *ἀμάδα* - *ὀμάδα*, *σημερινός* - *ισημερινός*.

3. Μερικὲς λέξεις πάλι ξεχωρίζουν μὲ τὸ διαφορετικὸ τους τονισμὸ (καὶ ἔχουν τὴν ἴδια ἢ καὶ διαφορετικὴ ὀρθογραφία): *νόμος* - *νομός*, *θόλος* - *θολός*, *γέρος* - *γερός*, *φώρα* - *φορά*, *γέρον* - *γερονῶ*, (τὴ) *μάγια* - (ἡ) *μαγιά*, (ἡ) *πούλια* - (τὰ) *πουλιά*, *πίνω* - *πεινῶ*, *παίγω* - *περνῶ*, *ξέρω* - *ξερό*, *χῶρος* - *χορός*. Οἱ λέξεις αὐτές λέγονται *τονικά παρώνυμα*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῆς ὅλα τὰ ὁμώνυμα πού ἀναφέρονται στὸ κείμενο καὶ νὰ πῆς ποῦ εἶναι ἡ σημασία τοῦ καθενός. Νὰ βρῆς ἀκόμη ἀπὸ ἓνα παρώνυμο γιὰ κάθε λέξη ἀπὸ τίς ἀκόλουθες (μπορεῖς ν' ἀλλάξῃς τὸ γένος, τὴν κατάληξη ἢ τὸ μέρος τοῦ λόγου): *δεχτής*, *κροί*, *τῆχη*, *πότε*, *ἄλλα*, *μίσος*, *μετάλλιο*, *σφάγιο*.

Γύμνασμα. Σχημάτισε φράσεις πού ἡ καθεμιὰ νὰ ἔχῃ μιὰν ἀπὸ τίς ἀκόλουθες ὁμώνυμες λέξεις: *δανικός* (ἀπὸ τὴ Δανία) - *δανεικός* (δανεισμένος), *νοίκι* - *νίκη*, *ἔλη* - *ἔλη* (λόχος ἱππικοῦ), *ὁ τοῖχος* (τοῦ σπιτιοῦ) - *τὸ τεῖχος* (τῆς πόλης), *ψηλός* - *φιλός*, *ἄρματα* (πολεμικὰ ἀμύξια, ὀχήματα) - *ἄρματα* (ὅπλα), *ὁ ὅρος* (συμφωνία) - *τὸ ὅρος* (τὸ βουνό).

Γύμνασμα. Σχημάτισε φράσεις μὲ τίς παρακάτω λέξεις καὶ μὲ τὰ παρώνυμα πού θὰ βρῆς σὲ καθεμιὰν ἀπ' αὐτές: *ἄξιος*, *ἀργός*, *δάφνη*, *λάμα*, *κουλούρι*, *γέρον*, *πέρασμα*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε α) ὅλες τίς λέξεις τοῦ κειμένου πού παίρνουν δασεῖα· β) ὅλα τὰ ἀρσενικὰ οὐσιαστικά πού εἶναι σ' αἰτιατικὴ πτώση· γ) ὅλα τὰ οὐδέτερα οὐσιαστικά πού εἶναι σὲ πληθυντικὸ ἀριθμό.

25.— ΚΛΕΦΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Ο ΑΙΤΟΣ

“Ένας αίτος περήφανος,
ένας αίτος λεβέντης
από την περηφάνια του
κι από τη λεβεντιά του
δέν πάει τὰ κατώμερα
νὰ καλοξεχειμάση,
μόν’ μένει άπάνω στα βουνά,
ψηλά στα κορφοβούνια.
Κι έριξε χιόνι στα βουνά
καί κρούσταλλα στους κάμπους,

εμάργωσαν τὰ νύχια του καί πέσαν τὰ φτερά του.

Κι άγνάντια βγήκε κι έκατσε σ’ ένα ψηλό λιθάρι
καί με τόν ήλιο μάλωνε καί με τόν ήλιο λέει :

«Ήλιε, γιά δέ βαρεΐς κι έδω σ’ αύτή την άποσκιούρα,
νὰ λιώσουνε τὰ κρούσταλλα, νὰ λιώσουνε τὰ χιόνια,
νὰ γίνη μιά άνοιξη καλή, νὰ γίνη καλοκαίρι,
νὰ ζεσταθοϋν τὰ νύχια μου, νὰ γιάνουν τὰ φτερά μου,
νὰ ’ρθοϋνε τ’ άλλα τὰ πουλιά καί τ’ άλλα μου τ’ άδέρφια;»

Ο ΒΑΣΙΛΗΣ

Βασίλη, κάτσε φρόνιμα, νὰ γίνης νοικοκύρης,
γιά ν’ άποχτήσης πρόβατα, ζευγάρια κι άγελάδες,
χωριά κι άμπελοχώραφα, κοπέλια νὰ δουλεύουν.

- Μάνα μου, έγώ δέν κάθομαι νὰ γίνω νοικοκύρης,
νὰ κάμω άμπελοχώραφα, κοπέλια νὰ δουλεύουν,
καί νὰ ’μαι σκλάβος τών Τουρκών, κοπέλι στους γερόντους.
Φέρε μου τ’ άλαφρό σπαθί καί τὸ βαρύ τουφέκι,
νὰ πεταχτώ σάν τὸ πουλί ψηλά στα κορφοβούνια,
νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνά, νὰ περπατήσω λόγκους,
νὰ βρῶ λημέρια τών κλεφτών, γιατάκια καπετάνων
καί νὰ σουρίξω κλέφτικα, νὰ σμίξω τούς συντρόφους,
πού πολεμοϋν με την Τουρκία καί με τούς Άρβανίτες.

Πουρνὸ φιλεῖ τὴ μάνα του, πουρνὸ ξεπροβοδιέται.

- Γειά σας, βουνά με τούς γκρεμούς, λαγκάδια με τίς πάχνες.
— Καλῶς το τ’ άξιο τὸ παιδί καί τ’ άξιο παλικάρι.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. κατώμερα τὰ κάτω μέρη, ὁ κάμπος.—καλοξεχειμάζω ξεχειμωνιάζω καλὰ, περνῶ καλὰ τὸ χειμῶνα.—μαθῶν παγῶναι, ναρκῶναι ἀπὸ τὸ κρύο, μουδιάζω, κοκαλιάζω.—γιά (λ. ποιητικὴ) γιατί· γιά δὲ βαρεῖς; γιατί δὲ χτυπᾷς;—ἀποσκιόυρα τόπος πού ἔχει ἴσκιο.—ζευγάρι (ἐδῶ) ζευγάρι ἀπὸ βόδια γιά ὄργωμα.—κοπέλι ὑπηρετῆς, ἀκόλουθος.—γερόντοι οἱ ἄρχοντες, οἱ προεστοὶ τῶν κοινοτήτων κατὰ τὴν τουρκοκρατία.—λημέρι ὁ τόπος ὅπου ἔμεναν κρυμμένοι οἱ κλέφτες.—γιατάκι τόπος κατάλληλος γιά ὕπνο ἢ ἀνάπαυση.—πουρνὸ πρωί.—ξεπροβοδῶ καταβοδῶναι, συνοδεύω ὡς ἓνα σημεῖο κάποιον πού φεύγει· παθῆναι. ξεπροβοδιέμαι καταβοδιόνομαι ἀπὸ ἄλλους, φεύγω.—λαγκάδι μέρος δασωμένο ἀνάμεσα σὲ βουνά, κοιλάδα.

Περιεχόμενο.—α) Τὸ πρῶτο ποίημα μιλεῖ γιά ἓναν αὐτὸ περήφανο καὶ λεβέντη, πραγματικὰ ὅμως ἔννοεῖ τοὺς ἥρωικούς Ἕλληνες, τοὺς κλέφτες, ὅπως τοὺς ἔλεγαν στὴν τουρκοκρατία. Στὸ ποίημα δηλαδὴ τὰ λόγια ἔχουν κάποιο ἀλλιώτικο νόημα. Αὐτὸ λέγεται ἀλληγορία. Τί ἀκριβῶς λέει καὶ τί ἔννοεῖ ὅλο τὸ ποίημα μὲ τὴν ἀλληγορία του;

β) Στὸ δεύτερο ποίημα τί λέει ἡ μητέρα στοῦ γιό της καὶ τί ἀπαντᾷ αὐτός;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ α' ποίημα ὑπάρχει ἡ λέξη *λεβέντης*. Στὴ θέση της μπορούμε κατὰ τὴν περίστασι νὰ μεταχειριστοῦμε τὶς λέξεις *παλικάρι*, *παλικαρᾶς*, *ἀντρωμένος*, *γενναῖος*, *ἥρωας*. Οἱ λέξεις αὐτές, διαφορετικὲς ματαξὺ τους, ἔχουν τὴν ἴδια περίπου σημασία. Τέτοιες λέξεις λέγονται *συνώνυμες λέξεις* ἢ *συνώνυμα*. Ἔτσι καὶ ἡ λέξη *κοπέλι* στοῦ β' ποίημα ἔχει τ' ἀκόλουθα συνώνυμα: *υπηρετῆς*, *ἀκόλουθος*, *βοηθός*, *σύντροφος*, *ὑποταχιστός*.

Τὰ συνώνυμα ἐκφράζουν τὸ ἴδιο νόημα, ἀλλὰ μὲ κάποιες διαφορὲς μεταξὺ τους. Νὰ βρῆς ποιὲς διαφορὲς ἔχουν στοῦ νόημα τὰ παραπάνω συνώνυμα. Ἐπίσης νὰ βρῆς ποιὲς διαφορὲς ἔχουν στοῦ νόημα τὰ συνώνυμα: *περήφανος*, *καμαρωτός*, *μεγαλόπρεπος*, *ἀγέρωχος*, *καυχισιάρης*, *παινεσιάρης*, *φουσκωμένος*, *ἀκατάδεχτος*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκησι. Νὰ βρῆς στὰ δύο ποιήματα τοῦ κεμένου ὅλα τὰ συνώνυμα τῶν λέξεων πού εἶναι τυπωμένες μὲ πλάγια στοιχεῖα. Ποιὲς διαφορὲς στοῦ νόημα ἔχουν μεταξὺ τους τὰ συνώνυμα πού βρῆκες;

Γύμνασμα. Νὰ σχηματίσης μικρὲς φράσεις, ὅπου νὰ ὑπάρχουν τ' ἀκόλουθα συνώνυμα (νὰ τὶς κάμης ὅμως ἔτσι πού νὰ μὴν ταιριάζη στὴν καθεμί τους ἄλλο συνώνυμο ἀπὸ ἐκεῖνο πού θὰ βάλῃς): *ξεπνῶ*, *πεθαίνω*, *τελειῶναι*, *προφῶ*—*ἀστράφτω*, *γναλίζω*, *λάμπω*—*καλύβα*, *μέγαρο*, *παλάτι*, *πολυκατοικία*, *οἶτι*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα.—α) Νὰ γράψης ὅλες τὶς σύνθετες λέξεις πού βρίσκονται στοῦ πρῶτο ποίημα καὶ δίπλα στὴν καθεμί τὰ συνθετικὰ της μέρη.—β) Νὰ γράψης ὅλα τὰ ἐπιρρήματα πού ὑπάρχουν στοῦ δεύτερο ποίημα.

26.—Ο ΓΙΔΟΒΟΣΚΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΑΓΡΙΟΚΑΤΣΙΚΟ

“Ένας γιδοβοσκός συνήθιζε νά πηγαίνει τὸ κοπάδι του γιὰ βοσκὴ στὴν πλαγιά ἑνὸς βουνοῦ. Μικρὸ ἦταν τὸ κοπαδάκι του, δεκαπέντε κατσίκες ὅλες ὅλες. Ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς ἀπότομους γκρεμοὺς ποὺ ὑψώνονταν λίγο παραπάνω ξεπρόβαλλαν πότε πότε ἀγριοκάτσικα, ἂν ὅμως ὁ κατσικὸς κυνηγοῦσε καμιὰ φορὰ κανένα, αὐτὸ τὸ ἔβαζε στὰ πόδια καὶ ὅπου φύγη φύγη.

Μιά μέρα ἓνα ἀγριοκάτσικο πλησίασε περισσότερο. Ὁ γιδοβοσκὸς ἔκανε πῶς δὲν τὸ ἔβλεπε, ἐκεῖνο πῆ-

γαινε γύρω γύρω, σίμωνε σιγὰ σιγὰ, καὶ στὸ τέλος ἀνακατεύτηκε μὲ τὰ ἤμερα. Τὸ βράδυ ἀκολούθησε τὸ κοπάδι, βρέθηκε, χωρὶς κι αὐτὸ νὰ καταλάβῃ πῶς, μέσα στὸ γιδομάντρι, κι ὁ βοσκὸς ἔκλεισε γρήγορα γρήγορα τὴν πόρτα.

Τὴν ἄλλη μέρα ἔπιασε τρομερὴ κακοκαιρία· κρύο, βροχὴ καὶ κακό. Ὁ βοσκὸς κράτησε τὰ κατσίκια του κλειστά, μαζί φυσικὰ καὶ τὸ ἄγριο. Στὰ δικά του ἔριχνε λίγη τροφή, ὅσο γιὰ νὰ μὴν παραπεινοῦν. «Ἄς περάσουν ὅπως ὅπως» ἔλεγε. Ἀπεναντίας στὸ ξένο ἔκανε μεγάλες περιποιήσεις· κάθε λίγο καὶ λιγάκι τοῦ πῆγαινε πολλὴ καὶ διαλεχτὴ τροφή μὲ τὴν ἐλπίδα πῶς, ἂν τὸ καλόπιανε, αὐτὸ θὰ ἡμέρευε καὶ θὰ ἔμενε πάντα στὸ κοπάδι.

Ἡ κακοκαιρία δὲ βάσταξε παραπάνω ἀπὸ εἴκοσι τέσσερις ὥρες. Τὸ ἄλλο πρωὶ — ἦταν μιὰ μέρα χαρὰ Θεοῦ — ὁ κατσικὸς μὲ τὸ κοπάδι του τράβηξε γιὰ τὴ συνηθισμένη του πλαγιά. Τὸ ἀγριοκάτσικο, μὸλις ἔφτασε στὰ γνωστά του λημέρια, ξέκοψε καὶ πῆρε τὸν ἀνήφορο. Ὁ βοσκὸς τὸ καλοῦσε, τὸ καλόπιανε, μὰ ἐκεῖνο δὲ γύριζε.

— Ἀχάριστο ζῶο, τοῦ φώναξε· ἔχτες ὅλη τὴν ἡμέρα ἐγὼ σοῦ ἔδινα κι ἔτρωγες καλύτερα κι ἀπὸ τὰ δικά μου κατσίκια, κι ἐσὺ τώρα φεύγεις.

— Γι’ αὐτὸ ἴσα ἴσα φεύγω, ἀπάντησε ἐκεῖνο. Ἀφοῦ ἐμένα, ποὺ μὸλις τώρα μὲ γνώρισες, μὲ προτίμησες ἀπὸ τίς παλιές σου κατσίκες, ποὺ τόσο καλὸ σοῦ ἔκαμαν ὡς τώρα, εἶναι φανερό πῶς, ἂν ἀργότερα βρῆς καμιὰν ἄλλη, αὐτὴ θὰ τὴν προτίμησες ἀπὸ μένα.

Κι ἔτσι ὁ κατσικὸς μὲ τὴν πονηριά του ἔκαμε μιὰ τρύπα στὸ νερό.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *γιδομάντρι* μάντρα γιὰ τὰ γίδια.—*λημέρι* τὸ μέρος, ὅπου συνηθίζει κανεὶς νὰ μένῃ.

Περιεχόμενο. Νὰ διηγηθῇ τὸ μῦθος μὲ λόγια δικὰ σου καὶ νὰ βρῇς τί μᾶς διδάσκει.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ κείμενο διαβάζουμε τὴ φράση: *μικρὸ ἦταν τὸ κοπαδάκι του, δεκαπέντε κατόικες ὅλες ὅλες.* Ἐδῶ βλέπουμε πῶς ἡ λέξη *ὅλες* λέγεται δύο φορές καὶ ἔτσι δυναμώνει ἡ σημασία της.—Νὰ βρῇς:

α) Σὲ ποιὲς ἄλλες φράσεις τοῦ κειμένου γίνεται τέτοια ἐπανάληψη τῆς ἴδιας λέξης *χωρὶς σύνδεσμο* ἀνάμεσα.

β) Σὲ ποιὲς φράσεις γίνεται ἐπανάληψη τῆς ἴδιας ἢ συνώνυμης λέξης μὲ τὸ *σύνδεσμο* καὶ ἀνάμεσα στὶς δύο λέξεις.

Τέτοιες ἐκφράσεις, πού συνηθίζονται μόνο στὴ γλώσσα μας καὶ ἔχουν πάρεξ *χωρὶς τὴ σημασία*, ὀνομάζονται *ιδιωτισμοί*.

Κάθε γλώσσα ἔχει τοὺς δικούς της ιδιωτισμούς, πού δὲν μποροῦν νὰ μεταφραστοῦν κατὰ λέξη σὲ ἄλλη γλώσσα.

Στὸ κείμενο βρίσκουμε καὶ ἄλλους ιδιωτισμούς: τὸ *ἔβαζε* στὰ πόδια (δηλ. ἔφηνε τρεχάτο), ἦταν *μιά μέρα χαρὰ Θεοῦ* (δηλ. ἦταν πολὺ ὠραία μέρα). Στὴν καθημερινή μας ὁμιλία συνηθίζουμε πολλές παρόμοιες ἐκφράσεις: τὸ *παῖδι πάτησε* στὰ *πέντε*, *περπατεῖ* στὰ *δύο*, *ἔγινε καπνός*, *ἔκαμε φιερά*, *πῆρε φωτιά*, δὲν τοῦ *κόβει* κ. ἄ.

2. Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ιδιωτισμούς, γιὰ νὰ ἐκφράσωμε πιὸ παραστατικὰ τὰ λεγόμενά μας, μεταχειριζόμαστε συχνὰ καὶ μερικὲς *στερεότυπες ἐκφράσεις*, πού ἔχουν μεταφορικὴ σημασία. Τέτοια εἶναι στὸ κείμενο καὶ ἡ φράση: *ἔκαμε μιά τρύπα στὸ νερό* (δηλ. δὲν κατόρθωσε τίποτε). Παρόμοιες εἶναι καὶ οἱ φράσεις: *μὲ ἔγινε κοννούπι*, *μέλι στάζει ἡ γλώσσα του*, *κάθεται σ' ἀναμμένα κάρβουνα*. Αὐτὲς ὀνομάζονται *παροιμιακὲς φράσεις*.

Μερικὲς τέτοιες φράσεις ἔμειναν ἀπὸ παροιμίες ἢ ἀπὸ διάφορα περιστατικά. Ἔτσι λ.χ. γιὰ κάποιον πού πέτυχε στὴ δουλειά του, λέμε: *βγήκε ἀπρόοπτος*. Παρόμοιες εἶναι καὶ οἱ φράσεις: *ὁ καβγάς ἦταν γιὰ τὸ πάπλωμα*, *ἔχασε τ' αὐγά καὶ τὰ καλάθια*, *ἔγινε τοῦ κοντρούλη ὁ γάμος*. Εἶναι φανερό πῶς οἱ φράσεις αὐτὲς βγήκαν ἀπὸ κάποιο περιστατικὸ καὶ ἔμειναν στὴν ὁμιλία μας, γιὰ τὴ ζωντανεύουν τὸ νόημα.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῇς μὲ ποιὲς ἀντίστοιχες λέξεις μποροῦμε ν' ἀποδώσουμε τοὺς παρακάτω ιδιωτισμούς καὶ τίς παροιμιακὲς φράσεις:

Θέλεις *σώνει καὶ καλά* νὰ μὲ πείσης.—*Τὰ ἔκαμε θάλασσα*.—*Ἐφαγε ἔυλο*.—*Χόρτασε τὸ μάτι του*.—*Τὸν ἔχει στὸ μάτι*.—*Δὲν μπορῶ νὰ τὸ χωνέσω*.—*Αὐτοὶ οἱ δύο εἶναι νύχι καὶ κρέας*.—*Κοιμᾶται μὲ τίς κότες*.—*Τοῦ ἔγινε δὲν σέβει ἡ σκούπα*.—*Μοῦ ἔγινε τὸ νάρι* στὰ *χειλῖα*.

Γύμνασμα. Σχημάτισε φράσεις μὲ τοὺς παρακάτω ιδιωτισμούς: *ὅσο ὅσο*, *ὅλα καὶ ὅλα*, *πέρα γιὰ πέρα*, *δὲν ἔχει καὶ δὲν ἔχει*, *ἔδω καὶ τρεῖς μέρες*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε ὅλα τὰ οὐσιαστικὰ πού ὑπάρχουν στὶς πέντε πρώτες γραμμὲς τοῦ κειμένου καὶ σημείωσε τὸ γένος, τὸν ἀριθμὸ καὶ τὴν πτώση τοῦ καθενός.

Ἡ ἐνέργεια, μετὰ τὴν μορφή τοῦ ἡλεκτρισμοῦ, βάζει σὲ κίνηση ἕνα σωρὸ μηχανήματα· γυρίζει τὶς ρόδες τοῦ τράμ καὶ μερικῶν σιδηροδρόμων, στέλνει τὴ φωνή μας σὲ μεγάλες ἀποστάσεις μετὰ τὸ τηλέφωνο, κάνει τὴ νύχτα μέρα μετὰ τὶς ἡλεκτρικὲς λάμπες. Ὁ ἡλεκτρισμὸς

εἶναι ἐνέργεια ποὺ μπορεῖ νὰ μεταφερθῇ εὐκολώτερα ἀπὸ κάθε ἄλλη καὶ ὑπάρχουν μερικὰ ὕλικά ποὺ μέσ' αὐτὰ μπορεῖ νὰ τρέξη μετὰ τὴ γρηγοράδα τῆς ἀστραπῆς. Τὸ χάλκινο σύρμα καὶ ἄλλα σώματα, ποὺ λέγονται *καλοὶ ἄγωγοι* τοῦ ἡλεκτρισμοῦ, τὰ μεταχειριζόμαστε γιὰ τηλεγράφους καὶ τηλέφωνα, γιὰ τὰ τράμ τοῦ δρόμου καὶ γιὰ ἕνα σωρὸ ἄλλες μηχανές, ποὺ δουλεύουν μετὰ ἡλεκτρικὸ ρεῦμα.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ κάμωμε τὸν ἡλεκτρισμὸ νὰ περάσῃ ἀπὸ μερικὰ πράγματα, ὅπως εἶναι τὸ γυαλὶ καὶ τὸ λάστιχο, ποὺ γι' αὐτὰ λέμε πῶς εἶναι *κακοὶ ἄγωγοι* τοῦ ἡλεκτρισμοῦ.

Αὐτὴ τὴν ιδιότητα τοῦ ἡλεκτρισμοῦ τὴ μεταχειρίζεται ὁ ἄνθρωπος γιὰ νὰ στέλνῃ τὴ δύναμή του ὅπου θέλει ἀναγκάζοντας τὸν νὰ περνᾷ μέσα ἀπὸ κατάλληλα ὕλικά.

Ἀκόμη παρατηρήθηκε πῶς ὁ ἡλεκτρισμὸς μπορεῖ νὰ δώσῃ μεγάλη θερμοκρασία, ὅταν περάσῃ ἀπὸ κατάλληλο ὕλικὸ καὶ ἐνεργήσῃ πάνω σ' αὐτὸ μετὰ τρόπο ὀρισμένον καὶ σταθερό· καὶ μπορεῖ νὰ τὸ ἀνάψῃ καὶ νὰ τὸ κάψῃ, ἂν εἶναι στὸν ἀέρα. Ἄν ὅμως αὐτὸ τὸ ὕλικὸ εἶναι κλεισμένον σὲ γυάλινη σφαῖρα, ποὺ νὰ μὴν ἔχῃ ἀέρα, θὰ λευκοπυρωθῇ καὶ θὰ φέγγῃ ὀλόγυρα μετὰ ἄσπρο φῶς χωρὶς νὰ καίγεται, γιὰτὶ γιὰ νὰ καῖ ἕνα σῶμα χρειάζεται τὸ ὀξυγόνο τοῦ ἀέρος. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἡλεκτρικὸ φῶς.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. θά λευκοπυρωθή, τύπος του ρήματος λευκοπυρώνομαι· λέγεται για τα σώματα που ανάβουν (πυρακτώνονται) και φέγγουν με άσπρο φως.

Περιεχόμενο. Σε τί μεταχειριζόμαστε τον ηλεκτρισμό; Ποιά σώματα λέγονται καλοί άγωγοί του ηλεκτρισμού και ποιά λέγονται κακοί άγωγοί; Πώς γίνεται το ηλεκτρικό φως;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Είδαμε (μάθ. 12) ποιές λέξεις λέγονται *λαϊκές* και ποιές *λόγιες*. Στο σημερινό κείμενο υπάρχουν παραδείγματα και από τα δύο αυτά είδη:

1. **Λαϊκές λέξεις.** α) *φωνή, άστραπή, καλός, κακός*. Λέξεις τέτοιες βρίσκονται πάντα στο στόμα του λαού μας. Τις έχει κληρονομήσει από πατέρα σε παιδί, από την αρχαία εποχή· πολλές από τις λέξεις αυτές φυλάγουν και την αρχαία σημασία τους.

β) ή *ρόδα* (λ. ιταλική), το *τραμ* (λ. άγγλική). Τέτοιες λέξεις από ξένες γλώσσες είναι κληρονομημένες και αυτές από πολλά χρόνια.

Ώστε ποιές λέξεις ονομάζονται *λαϊκές*; Ποιές είναι οι πηγές τους;

2. **Λόγιες λέξεις.** α) *ένεργεια, μορφή, άγωγός, κατάλληλος*. Λέξεις τέτοιες είναι αρχαίες ελληνικές, αλλά για πολλούς αιώνες είχαν χαθή και ξαναμπήκαν στη γλώσσα μας, όταν χρειάστηκαν.

β) *ηλεκτρισμός, αυτοκίνητο, θερμοκρασία, τηλεφωνο, τηλεγραφος, λευκοπυρώνομαι*. Παρόμοιες λέξεις δέ λέγονταν στην αρχαία γλώσσα, παρά τις έπλασαν στους νεότερους χρόνους οι λόγιοι από αρχαίες ελληνικές λέξεις ή από στοιχεία αρχαίων ελληνικών λέξεων.

Ώστε ποιές λέξεις ονομάζονται *λόγιες*; Ποιές είναι οι πηγές τους;

Διαφορές ανάμεσα στις λαϊκές και τις λόγιες λέξεις

γνωριμία - γνωριμία, σχολείο - σχολείο

γωνιά - γωνία (γεωμετρ.), νύφη - νύμφη
(άρχ. θεά)

Κάποτε δύο λέξεις, ή μιιά λαϊκή και ή άλλη λόγια, έχουν διαφορετικό φωνητικό τύπο, αλλά την ίδια σημασία.

Κάποτε οι παράλληλοι φωνητικοί τύποι διαφέρουν στη σημασία τους.

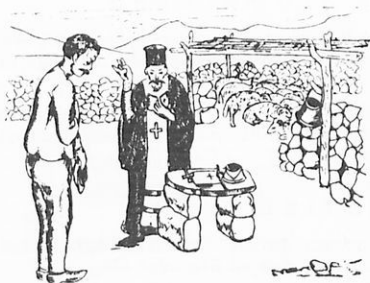
ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Πώς λέγεται ο ειδικός γιατρός για τις παθήσεις α) των ματιών, β) των αυτιών, γ) της μύτης; Ποιά είναι ή όνομασία καθεμιάς από τις πέντε αισθήσεις μας;—Ονόμασε και πέντε παιχνίδια, πέντε γεωργικά ή έργατικά εργαλεία, καθώς και πέντε μέσα συγκοινωνίας στη στεριά, στη θάλασσα ή στον αέρα. Ποιές απ' αυτές τις λέξεις είναι λαϊκές και ποιές είναι λόγιες;

Γύμνασμα. Από τις παρακάτω λέξεις ξεχώρισε σε δυο στήλες τις λαϊκές και τις λόγιες: *καφές, κεραμίδι, φωτογραφία, ούρανός, νερό, ραδιόφωνο, ηλεκτρομαγνήτης, τρέχω, παίζω, θερμόμετρο, τυπογραφείο, φιδές, σταγονόμετρο, ηλεκτρίζω, έχω, άερας, αεροδρόμιο*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τα τρία γένη στην ονομαστική του ένικου όλων των επιθέτων που υπάρχουν στο κείμενο. Γράψ' τα επίσης στην ονομαστική του πληθυντικού.

Οι βοσκοί έχουν φόβο Θεοῦ μέσα τους, σέβονται πολὺ καὶ τοὺς ἀγίους. "Όταν ἔχουν πολλὴ δουλειὰ στὰ «πράματα» καὶ δὲν μποροῦν νὰ πεταχτοῦν στὴν ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ, ἀνάβουν κεράκι στὸ ξωκλήσι. "Αν τύχη καὶ τοὺς βρῇ κακὸ, τάζονται στὰ μοναστήρια καὶ στὰ ξωκλήσια: νὰ πᾶνε στὴ χάρη τους,

νὰ τὰ ζώσουν τρεῖς δίπλες μὲ ζῶσμα, ν' ἀνάψουν λαμπάδες ἴσαμε τὸ μπόι τους.

Δείχνουν καὶ μὲ ἄλλον τρόπο ὅτι εἶναι φιλόθρησκοι: σηκώνονται πρωὶ πρωὶ καὶ νίβοντας τὸ πρόσωπο γυρίζουν κατὰ τὴν ἀνατολὴ καὶ κάνουν τὸ σταυρὸ τους. "Όταν θὰ καθίσουν νὰ «πάρουν δυὸ χασιές», σταυροκοπιοῦνται. Ἐπίσης στὴν ἀρχὴ στὸν κοῦρο, στὸ πῆξιμο τοῦ τυριοῦ, «ἀμήν, Παναγία μου» λένε, κάνουν τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ καὶ τότε βάζουν μπρὸς τὴ δουλειὰ τους. Ξέρουν καὶ γιὰ τὸν ὄρκο πὼς εἶναι κακὸ πρᾶμα καὶ σπάνια τὸν κάνουν.

Τὰ Χριστούγεννα, ὅπως καὶ σὲ ὄλες τὶς μεγάλες γιορτές, φτιάχνουν ἰδιαίτερα ψωμιὰ. Τὸ χριστουγεννιάτικο λέγεται *χριστόψωμο*. Κολλοῦν πάνω του ἓνα μεγάλο σταυρὸ ἀπὸ ζυμαρί, ποὺ τὸν στολίζουν, ὅπως καὶ ὁλόκληρο τὸ ψωμί, μὲ ὠραῖα σχέδια.

Ἡ γιορτὴ ποὺ θεωροῦν καθ'αυτὸ τσοπάνικη σὲ πολλὰ χωριά εἶναι ἡ Ἁνάληψη. Συνήθεια τὸ ἔχει ὁ κάθε τσοπάνης νὰ σφάξῃ, νὰ πῆξῃ, νὰ κάμῃ τραπέζι στὴ δική του στάνῃ ὁ καθένας, στὸ λιβάδι πάνω, ποτὲ στὸ χωριὸ κάτω. Ὁ παπὰς τελειώνοντας τὴ λειτουργία στὸ χωριὸ, παίρνει τὴν ἀγιαστούρα καὶ τὸ βοηθό του κι ἀνεβαίνει στὰ λιβάδια. Ἐκείνη τὴν ἡμέρα κάνει ὁλόκληρη ἐκστρατεία. Ὅλοι οἱ τσοπάνηδες τὸν περιμένουν. Σὲ κάθε στρούγκα διαβάζει ἀγιασμό, βουτᾶ τὴ βρεχτούρα ἢ τὸ βασιλικὸ καὶ ἀγιάζει τὰ πρόβατα καὶ τὰ γίδια. Τὸν φιλεῖουν κανένα μεζέ, δίνουν τυρὶ στὸ βοηθό του, καὶ φεύγει. Ἄλλοτε οἱ τσοπάνηδες ἔδιναν κι ἀπὸ ἓνα ποκάρι μαλλιά στὸν παπὰ, σήμερα ὅχι: περιορίστηκαν στὸ τυρὶ.

Τὸ γλέντι αὐτὴ τὴν ἡμέρα στὰ λιβάδια βαστᾶ ὥσπου γέρνουν τ' ἀπόσκια πέρα στὸ ἄλλο, τὸ ἀντικρινὸ βουνό. Οἱ τσοπάνισσες τότε συμμαζεῦουν ὅ,τι ἀπομείνῃ, γεμίζουν τὰ σακούλια, φορτώνουν καὶ γυρίζουν. Μοιράζουν στὸ χωριὸ γιαοῦρτια, χλωροτύρια, ψητά, ν' ἀκούσουν τὴν εὐχή: «καὶ τοῦ χρόνου καλύτερα: νὰ τὰ χιλιάσετε».

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *πρόματα* (ἐδῶ) τὰ κοπάδια (πρόβατα ἢ γίδια).—*ζῶμα* ζώνη ἀπὸ κλαδιά ἢ ἀπὸ σκοινί, πού μ' αὐτὴ ζώνουν γύρω γύρω τὴν ἐκκλησιά, γιὰ τὸ ἔχουν ἀξιμιο.—*νὰ πάρουν δυὸ χαψίς* νὰ φᾶνε λιγίαι, κάτι πρόχειρο.—*ὁ κοῦρος* τὸ κούρεμα τῶν κοπαδιῶν.—*ἡ σιρούγκα*, περιφραγμένο μέρος, ὅπου βάζουν τὰ πρόβατα γιὰ νὰ τ' ἀρμέξουν.—*ποκάρι* τὰ μαλλιά πού μαζεύονται ἀπὸ τὸ κούρεμα ἐνὸς προβάτου· καὶ γενικά δέμα ἀπὸ μαλλιά.—*ἀπόσκιο* τόπος πού ἔχει ἴσκιο.

Περιεχόμενο. Ἀπὸ ποιῆς πράξεις τῶν βοσκῶν βλέπομε τὴν εὐσεβειὰ τους· Τί κάνουν τὰ Χριστούγεννα· — Ποιὰ γιορτὴ εἶναι καθ' αὐτοῦ τοσπάνικη καὶ πῶς τὴ γιορτάζουν·

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. *Ξέρω, ψωμί*· τὰ γράμματα **ξ** καὶ **ψ** λέγονται **διπλά**, γιὰ τὸ καθένα παριστάνει δύο φθόγγους (**ξ=κσ**, καὶ **ψ=πσ**). Νὰ βρῆς στὸ κείμενο ὅλες τὶς λέξεις πού ἔχουν διπλά γράμματα.

2. Στὴ λέξη *ἐκοιταιτιά* τοὺς φθόγγους **κσ** δὲν τοὺς γράφομε μὲ **ξ**, γιὰ τὴ λέξη αὐτὴ ἔχει πρῶτο συνθετικὸ τὸ *ἐκ*. Ἔτσι καὶ· *ἐκοιτατεύω*, *ἐκοιτατικός*.

3. Ἡ λέξη ἄλλως γράφεται μὲ **λλ**. Ἡ λέξη *Χριστούγεννα* γράφεται μὲ **νν**. Σὲ μερικὲς λέξεις λοιπὸν γράφομε δύο **ὁμοια σύμφωνα**, ἐνῶ προφέρομε ἓνα μόνο φθόγγο. Νὰ βρῆς στὸ κείμενο τὶς λέξεις μὲ δύο ὁμοια σύμφωνα.

Στὶς λέξεις αὐτὲς παρατηροῦμε τὰ ἀκόλουθα·

α) Τὰ ὁμοια σύμφωνα δὲν μποροῦν νὰ ὑπάρχουν πλάι σὲ ἄλλο σύμφωνο (δηλ. βρίσκονται πάντα ἀνάμεσα σὲ δύο φωνήεντα)· *ἄλλος, κολλῶ, τόσους*. Ἐξαιροῦνται οἱ λέξεις *ἐκκλησιά, παρεκκλήσι*. Ἀλλὰ τὰ σύνθετα *ξωκλήσι, ἐρημοκλήσι, ἐρημοκλησιά, Φραγκοκλησιά* γράφονται μὲ ἓνα **κ**.

β) Ἡ λέξη *Πελοπόννησος* γράφεται μὲ **νν**, ἀλλά· *Αῶδεκάνησα, Ἐφτάνησα, Χερσόνησος*.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἄσκηση. Νὰ βρῆς πέντε λέξεις πού νὰ ἔχουν **ξ** καὶ πέντε πού νὰ ἔχουν **ψ** (ἢ στὴν ἀρχὴ ἢ μέσα στὴ λέξη).— Ἐπίσης ἀπὸ τὸ Ἀναγνωστικὸ σου νὰ βρῆς πέντε λέξεις μὲ ὁμοια σύμφωνα.

Γύμνασμα. Γράψε τὶς παρακάτω λέξεις καὶ πλάι στὴν καθεμιὰ ὅσα σύνθετα ἢ παράγωγα ἀπ' αὐτὴν μπορεῖς νὰ βρῆς·

ψάλλω, ψάρι, ψωμί, ξανθός, ξένος, ξέλο — σάββατο, μαλλί, παράλληλος, γράμμα, κομμάτι, πλημύρα, γενναίος, γεννῶ, Πελοπόννησος, θάρος, ἐπίρρημα, θάλασσα, μέλισσα, πίσσα.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. α) Ἀπὸ τὶς λέξεις πού βρίσκονται στὶς 20 πρώτες γραμμὲς τοῦ κεμένου γράψε σὲ μιὰ στήλη ὅσες ἀρχίζουν ἀπὸ φωνὴν μὲ ψιλὴ καὶ σὲ ἄλλη ὅσες ἀρχίζουν ἀπὸ φωνὴν μὲ δασεῖα.— β) Γράψε ὅλες τὶς λέξεις τοῦ κεμένου πού ἔχουν περισπωμένη στὴ λήγουσα.

Οι νεράιδες, πρὶν γίνουν νεράιδες, ἦταν γυναῖκες σάν τις ἄλλες τοῦ κόσμου τις γυναῖκες. Ἐπειτα ἀπόχτησαν τὴν ἀθανασία καὶ ζοῦν γιὰ πάντα, ὅπως τὰ βουνά καὶ τὰ ποτάμια ποὺ τις κρατοῦν.

Κάλλω ἔλεγαν τὴν πρώτη νεράιδα. Ἦταν γυναῖκα πολὺ ὁμορφη καὶ εἶχε γλυκιὰ φωνή.

ὅταν τραγουδοῦσε, ἔλεγε πῶς κελαηδοῦσε κανένα ἀηδόνι. Ἦταν καὶ πολὺ ἐξυπνη καὶ ἔβαλε στὸ νοῦ της νὰ γίνῃ ἀθάνατη. «Ἐγὼ ποτὲ δὲ θά πεθάνω» ἔλεγε στίς φίλες της. Ἐκεῖνες τὴν κοροϊδεύαν, μὰ ἡ Κάλλω δὲν ἄλλαζε γνώμη. Ἀκουστὰ εἶχε ἀπὸ τὴ γιαιγιά της πῶς σὲ κάποιο μακρινὸ μέρος, ὅπου ἀνθρώπινος νοῦς δὲ φτάνει, ὑπῆρχε τὸ «ἀθάνατο νερό».

Ἡ πηγὴ ἦταν ἀνάμεσα σὲ δυὸ ἀτόφους πέτρες ποὺ ἀνοιγό-κλειναν, καὶ μὲ κίνδυνο τῆς ζωῆς του θὰ μποροῦσε κανεὶς ν' ἀντλήσῃ ἀπὸ τὸ νερό της. Ἀλλίμονο, ἂν οἱ πέτρες τὴ δάγκαναν ἀνάμεσα τους τὴν Κάλλω· καὶ ὁμοῦ δὲ δαίλιασε. Ρωτώντας καὶ ὕστερα ἀπὸ πολλὰς ἡμέρες τὴ βρῆκε ἐκεῖνη τὴν πηγὴ. Περιμένε καὶ, ὅταν εἶδε πῶς ἀνοιξαν οἱ πέτρες, τρύπωσε σάν τὸ πουλί, πῆρε νερό καὶ βγήκε πρὶν κλείσουν, τόσο γρήγορα! Ἦπτε ἀθάνατο νερό καὶ ἀπὸ τότε ἐγινε καὶ αὕτῃ ἀθάνατη, νεράιδα εὐτυχισμένη.

Ἀπ' ὅλα τὰ πουλιὰ ἡ Κάλλω ἀγαποῦσε τὸν αἰτὸ καὶ τὸν κόρακα.

—Ἀχ, κάμε κάτι καὶ γιὰ μᾶς, τῆς ἔλεγαν τ' ἀγαπημένα της πουλιὰ, βόηθησέ μας καὶ ἐμᾶς τὰ καημένα, νὰ μὴν πεθάνωμε.

Ἡ νεράιδα τοὺς ἔδωσε νὰ πιοῦν ἀθάνατο νερό καὶ ἐγίναν ἀθάνατα πουλιὰ. Γερνᾷ, γερνᾷ ὁ αἰτὸς, λὲς καὶ θὰ πεθάνῃ τίποτε. Τρυπώνει σὲ σπηλιὰ βράχου καὶ μένει ὥσπου νὰ μαδήσουν τὰ φτερά του καὶ ἔτσι γίνεται πάλι νέος, ὅπως εἶχε βγῆ ἀπὸ τὸ αὐγὸ του. Στὸ πέρασμα τοῦτο τῶν γερατειῶν του ἕλλος αἰτὸς τὸν τρέφει καὶ ἔτσι σιγὰ σιγὰ ξαναγίνεται πουλί.

Τὸ ἴδιο καὶ τὸν κόρακα γερατεῖα δὲν τὸν πιανουν καὶ νὰ γιὰτὶ ὀνομάζουν κορακοζώητους ἐκείνους ποὺ ζοῦνε πολλὰ χρόνια.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *άτοφνος* ολόκληρος, άκομμάτιαστος.

Περιεχόμενο. Κατά τις παλιές δοξασίες ποιά ήταν ή πρώτη νεράίδα και πώς μπόρεσε νά γίνη άθάνατη; Πώς έγιναν άθάνατοι ό αϊτός και ό κόρακας;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. α) Στο κείμενο βρίσκομε τις ακόλουθες λέξεις: *οί γυναίκες, έπειτα, τού κόσμου, ζούνε*. Πώς προφέρουμε έδω τού *οι, ει, αι, ου*;—Αυτοί οί συνδυασμοί από δύο φωνήεντα πού παριστάνουν ένα φθόγγο όνομάζονται **δίψηφα φωνήεντα**.—Νά βρής σέ ποιές άλλες λέξεις τού κειμένου υπάρχουν δίψηφα φωνήεντα.

β) Δίψηφο φωνήεν είναι και τού *νι*: *νίοθειω*.

γ) *αὐτή-αὐτό, κοροΐδευαν-εὐτυχισμένη*. Στις λέξεις αυτές πώς προφέρουμε τού *αν* και τού *ευ*;

2. νεράιδες, αϊτός, κεληδοῦσε, αἰθόνη, κοροΐδευαν, κορακοζώητες. Σ' αυτές τις λέξεις, τούς συνδυασμούς τών φωνηέντων *αι (αἰ), αη, οι, ωη* τούς προφέρουμε σέ μία συλλαβή. Δηλ. συχνά έχουμε ένα *ι (η, υ, ει, οι)* ὅ σ τ ε ρ α από φωνήεν (ή δίψηφο), πού προφέρονται σέ μία συλλαβή. Κάθε τέτοιο συνδυασμό τόν όνομάζομε **δίφθογγο**.

Σέ ποιές άλλες λέξεις τού κειμένου υπάρχει δίφθογγος;

3. γιαγιά, κάποιο, δύο, άτοφνες, πιόν, γερατειά. Σ' αυτές τις λέξεις έχουμε τούς συνδυασμούς φωνηέντων *ια, οιο, νο, νε, ιου, εια* πού τούς προφέρουμε σέ μία συλλαβή. Δηλ. έδω έχουμε ένα *ι (η, υ, ει, οι)* π ρ ι ν από άλλο φωνήεν ἢ δίψηφο. Κάθε τέτοιο συνδυασμό τόν όνομάζομαι **καταχρηστικός δίφθογγο**.

Σέ ποιές άλλες λέξεις τού κειμένου υπάρχει καταχρηστικός δίφθογγος;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νά βρής στο 'Αναγνωστικό σου από πέντε λέξεις με δίψηφα φωνήεντα, με διφθόγγους και με καταχρηστικούς διφθόγγους.

Γύμνασμα. Γράψε τις ακόλουθες φράσεις και σημείωσε μιὰ γραμμούλα κάτω από κάθε δίψηφο φωνήεν: *Οί γεωργοί χαίρονται, όταν συννεφιάζη ό ουρανός και αρχίζει νά πέφτει ή βροχή τότε πού χρειάζεται. Ευχαριστούν τού Θεό για τού ώρατο δώρο πού τούς στέλνει*.

Γύμνασμα. Γράψε πέντε λέξεις πού νά έχουν δίφθογγο και άλλες πέντε πού νά έχουν καταχρηστικό δίφθογγο (έκτός απ' αυτές πού υπάρχουν στο κείμενο).

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Από τις λέξεις τού κειμένου γράψε πέντε λέξεις με περισπωμένη στην παραλήγουσα, πέντε με όξεία στην παραλήγουσα, πέντε με περισπωμένη στη λήγουσα και πέντε με όξεία στη λήγουσα.

—'Αφοῦ θέλετε νά μάθετε τί ὄργανα ἔχουν οἱ βοσκοὶ γιὰ νά παίζουν, ἀκούστε με. Ἄν ἦταν ἐδῶ τὸ γγόνι μου ὁ Βάγγος, θὰ σᾶς τὰ ἔλεγε, γιατί ἐκεῖνος τὰ ξέρει, κι ἄς πάτησε τώρα τελευταῖα στὰ ἔξι. Μὰ ἐσεῖς, βλέπετε, τὰ παιδιὰ τοῦ κάμπου καὶ τῆς πολιτείας, μόνο ἀπὸ πιάννα καὶ βιολοντσέλα ξέρετε.

Ὁ μπαρμπα-Βαγγέλης ἀκούμπησε στὴν γκλίτσα του κι ἐξακολούθησε.

— Οἱ τσοπάνηδες τῆς Ρούμελης ξεχωρίζουν τὸ καλάμι ἀπὸ τὴν νταρβίρα. Καὶ τὰ δυὸ εἶναι αὐλοί. Τὸ πρῶτο εἶναι αὐλὸς ὄχι μακρύτερος ἀπὸ μιά-

μιση πιθαμή. Ἡ νταρβίρα ἔχει μέτρο ἄν πῆς, στὴν ἀλήθεια βρῖσκεσαι· κάποτε κοντότερη κάπως, κάποτε καὶ μακρύτερη. Παίζει πιὸ χοντρά καὶ πιὸ βραχνά ἀπὸ τὸ καλάμι.

Ὅταν ὁ αὐλὸς εἶναι πάρα πολὺ μακρὺς, παίρνει τὸ δνομα φλογέρα. Ὅχι σπάνια λέγεται καὶ τζαμάρα. Ἐχει φωνὴ πιὸ μπάσα ἀπὸ τὴν νταρβίρα καὶ βραχνότερη.

Ἡ νταρβίρα μπορεῖ νά χωρέσῃ στὶς δίπλες τοῦ σελαχιοῦ καὶ τοῦ εἶναι βολικὸ νά τὴ σέρνῃ ὁ τσοπάνης ἀκολουθώντας τὰ πρόβατα· ἀλλὰ τῆς τζαμάρας τὸ μάκρος εἶναι κάποτε ὅσο τὸ ἀνάστημά του καὶ δὲ σέρνεται. Ἀναγκάζεται λοιπὸν νά τὴν ἀφήνῃ στὸ κονάκι, ὀρθωμένη σὲ κάποια γωνιά ἢ μπηγμένη ἀνάμεσα σὲ πέτρες.

Οἱ νταρβίρες καὶ οἱ τζαμάρες γίνονται ἀπὸ ἴσια καὶ στερεὰ ξύλα. Φαντάσου ὅμως τί δυσκολία βρῖσκει κανεὶς νά τρυπήσῃ ἓνα τόσο μακρὺ ξύλο κατὰ τὸ μάκρος του. Μὲ σιδερένια σούβλα, ποὺ νά τὴν μπάξῃς στὴ φωτιά καὶ νά τὴ βγάξῃς πάλι γιὰ νά τὴν μπηγῇς, νά μπορέσῃς ν' ἀνοίξῃς τρύπα ἀπὸ τὴ μιά ὡς τὴν ἄλλη ἄκρῃ τοῦ ξύλου!

Ὅσοι θέλουν νά γλιτώσουν ἀπ' αὐτοὺς τοὺς μπελάδες ξέρετε τί κάνουν; Παίρνουν ἓνα κομμάτι ἀπὸ παλιά μαντζακάσα, ἀνοίγουν τίς ἀνάλογες τρύπες κι ἔχουν ἔτοιμῃ τὴν τζαμάρα. Ἡ ἀγοράζουν μπρούντζινο σωλήνα καὶ τὴ φτιάχνουν μπρούντζινη.

Εἶναι πολὺ σπάνιο ν' ἀνταμώσῃς τσοπάνη ποὺ νά τοῦ λείπη ἡ φλογέρα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. βιολοντσέλο ἑγχορδο μουσικὸ ὄργανο, μεγαλύτερο καὶ βαθύτερο ἀπὸ τὸ βιολί.—*κονάκι* κατοικία.—*ματζακάσα* μονόκανο τουφέκι.

Περιεχόμενο. Ποιά μουσικὰ ὄργανα τῶν τσοπάνηδων ἀναφέρονται στὸ κείμενο; Πῶς περιγράφεται τὸ καθένα;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. α) «*μπορῶ, μπάρμπας, νταρβίρα, γκλίτσα, γγόνι, τζαμίρα*». Σ' αὐτὲς τὲς λέξεις ὑπάρχουν ζευγάρια ἀπὸ σύμφωνα ποὺ παριστάνουν ἓνα μόνο φθόγγο: *μπ, ντ, γκ, τσ, τζ*. Τὰ ζευγάρια αὐτὰ λέγονται *δίψηφα σύμφωνα*.—Ἔτσι καὶ στὲς λέξεις *μπαούλο, μπαμπούνι, ντομάτα, ντύνομαι, γκρεμός, τσιτσάρα, τζάμι, τζιτζίκας* ὑπάρχουν δίψηφα σύμφωνα.

β) Τὰ δίψηφα σύμφωνα βρίσκονται ἢ στὴν ἀρχὴ ἢ μέσα στὴ λέξη: *μπαί-νω - ἔμψαινα, ντροπὴ - γκαμπουρίνα, γκέμι - Γιουγκοσλαβία, τσουβάλι - ἔτσι, Τζα-βέλας - Χατζής*.

2. Σὲ μερικὲς λέξεις τὰ ζευγάρια ἀπὸ τὰ σύμφωνα *μπ, ντ, γκ* (ἢ *γγ*) προ-φέρονται διαφορετικὰ: *κάμπος* (προφέρεται *κάμ-μπος*), *κοντός* (προφ. *κον-ντός*), *Βαγγέλης* (προφ. *Βαν-γγέλης*), *ἀναγκάζω* (προφ. *ἀναν-γκάζω*). Σ' αὐτὲς τὲς λέξεις δηλαδὴ ἀκούεται πρὶν ἀπὸ τὸ δίψηφο ἓνα ἔνρινο *μ* ἢ *ν* (ποὺ γιὰ νὰ προφερ-θοῦν βγαίνει ὁ ἀέρας ἀπὸ τὴ μύτη) καὶ ἔπειτα προφέρεται τὸ δίψηφο. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσιν τὰ δίψηφα *μπ, ντ, γκ, γγ* λέγονται *ρινικά συμπλέγματα*.

Χρειάζεται κάποια προσοχὴ, γιὰ νὰ ξεχωρίζωμε πότε τὰ ζευγάρια *μπ, ντ, γκ, γγ* εἶναι καθαρά δίψηφα σύμφωνα καὶ πότε εἶναι ρινικά συμπλέγματα ποὺ προφέρονται μὲ τὴ μύτη. Παραδείγματα:

Δίψηφα σύμφωνα: *μπαμπούνι, ντομάτα, γκρεμίζω, γγίζω*.

Ρινικά συμπλέγματα: *λάμπω, πέντε, ἀγκυλιά, ἀγγελος, ἐγγίζω*.

Πρόσεξε τὴ διαφορὰ στὴν προφορὰ τους.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἀσκηση. Νὰ βρῇς ποιὲς ἀπὸ τὲς ἀκόλουθες λέξεις ἔχουν δίψηφο σύμφωνο καὶ ποιὲς ρινικὸ συμπλέγμα: *Κῶσιος, ἀμπέλι, Μπάμπης, ἀγγελικός, ἀγκινάρα, διαέγγονο, τζιτζίκας, ἀλέφαντι, ντοματοσπορος, κόμπος, Λαμπρό, γκαζομηχανή, γκιόνης, ἄγκυρα, ἀγκίστρι, ἀγγούρι, ἔμπορος, ξεμπλέκω, τσακωνομαί, τζαμί, χιτζας, φεγγάρι, Ἐλενίτσα, Μπότσαρης*.

Γύμνασμα. Ν' ἀντιγράψῃς τὲς παρακάτω παροιμίες καὶ νὰ σημειώσῃς μιὰ γραμμούλα κάτω ἀπὸ κάθε δίψηφο σύμφωνο καὶ δυὸ γραμμούλες κάτω ἀπὸ κάθε ρινικὸ συμπλέγμα: *Ἡ τάβλα ἃς ἔχη τίποτα καὶ τὸ μαντίλι ἃς λείπῃ.—Ἄ-δειανὸ τσουβάλι ὀρθὸ δὲ στέκεται.—Τὸ πρόβατο ποὺ ξεκόβει ἀπὸ τὸ μαντρί τὸ τρώει ὁ λύκος.—Οἱ κάμποι τρέφουν ἄλογα καὶ τὰ βουνὰ λεβέντες.—Ἡ δουλειὰ ντροπὴ δὲν ἔχει.—Ὅλα τὰ 'χει ἡ Ζαφειρίτσα, μόνο ὁ φερετζὲς τῆς λείπει.—Παπούτσι ἀπὸ τὸν τόπο σου κι ἃς εἶν' καὶ μαλαωμένο.—Μ' ἓνα σμπάρο δυὸ τρυγόνια.—Τὸ μάτι τοῦ ἀφέντη τρέφει τὸ ἄλογο*.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. 1) Γράψε δέκα λέξεις τοῦ κειμένου ποὺ νὰ ἔχουν δίψηφο φθό-γην καὶ βάλε μιὰ γραμμούλα κάτω ἀπ' αὐτό. 2) Γράψε τὰ συνώνυμα τῶν λέ-ξεων: *βοσκός, κάμπος, ἀνταμώνω, βλέπω*.

31.— ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΞΕΡΞΗ ΚΑΙ ΔΗΜΑΡΑΤΟΥ

— Δημάρτατε, θέλω νά σέ ρωτήσω *κατιτί*. Ἰσαμε τώρα ζήτησα πληροφορίες γιά τοὺς Ἑλληνες ἀπὸ πολλοὺς. Κι ὁ *καθένας* μοῦ εἶπε ὅ,τι ἤξερε. Θέλω *ὡστόσο*, πρὶν ἀρχίσω τὴν ἐκστρατεία μου, ν' ἀκούσω καὶ τὴ δική σου γνώμη. Ἐσὺ ξέρεις ὅλα τὰ *καθέκαστα*. Τί λὲς λοιπόν; Θὰ τολμήσουν οἱ Ἑλληνες νά μοῦ ἀντισταθοῦν; Ἐγὼ πιστεύω πὼς δὲ θὰ τολμήσουν. Ἰσως μάλιστα νά ἔχουν *πάρει κιόλας* τὴν

ἀπόφαση νά μοῦ δώσουν *χῶμα καὶ νερό*.

— Τί προτιμᾷς, βασιλιά; Νὰ σοῦ πῶ τὴν ἀλήθεια ἢ ἐκεῖνο ποὺ θὰ σ' εὐχαριστήσῃ;

— Τὴν ἀλήθεια, Δημάρτατε.

— Ἀφοῦ τὸ θέλεις, θ' ἀκούσῃς ἀπὸ τὸ στόμα μου ὅλη τὴν ἀλήθεια. Ἐξάλλου, τὰ ἴδια τὰ πράγματα θὰ τὴ δείξουν σέ λίγο. Οἱ Ἑλληνες εἶναι ἄνθρωποι φτωχοὶ μὰ ἐνάρετοι. Ἡ φτώχεια γεννιέται καὶ ζῇ *μαζί τους* τὴν ἀρετὴ τὴν καταχτοῦν μὲ τὴν *ξυπνάδα* καὶ μὲ τὴ δύναμη τοῦ νόμου. Μὲ τῆς ἀρετῆς τὴ βοήθεια οἱ Ἑλληνες νικοῦν τὴ φτώχεια καὶ τὸ δεσποτισμό. Μὰ ἀφήνω τώρα τοὺς ἄλλους Ἑλληνες καὶ περιορίζομαι στοὺς Λακεδαιμονίους. Αὐτοὶ *ὅπωσδήποτε* δὲ θὰ δεχτοῦν τίς προτάσεις σου γιὰ ὑποταγὴ· *ἀπεναντίας, ὅπωςδήποτε* καὶ νά τοὺς χτυπήσῃ καὶ *ὅσδήποτε* στρατὸ καὶ νά ἔχη, θὰ πολεμήσουν. Εἶναι αἰσχρὴ γι' αὐτοὺς ἡ ὑποταγὴ.

— Αὐτὰ ποὺ λὲς, Δημάρτατε, εἶναι γιὰ γέλια καὶ μοῦ φαίνονται πράγματα *ὀλωσδιόλου* ἀδύνατα. Καὶ πέντε χιλιάδες ἂν εἶναι ἐκεῖνοι — ποῦ δὲν εἶναι —, ἐμεῖς ἀναλογοῦμε ἀπὸ χίλιοι στὸν *καθένα* τους. Ἐπειτα ποιὸς θὰ τοὺς ἀναγκάσῃ νὰ πολεμήσουν; Αὐτοὶ εἶναι ἐλεύθεροι, κάνουν ὅ,τι θέλουν, δὲν προσκυνοῦν ἓνα μονάρχῃ, ποῦ νά τοὺς πιάσῃ μὲ τὸ μαστίγιό.

— *Μολονότι ἀπαρχῆς* τὸ ἤξερα, βασιλιά, πὼς δὲ θὰ σ' εὐχαριστοῦσα, σοῦ εἶπα ὡστόσο τὴν ἀλήθεια, γιατί ἐσὺ μὲ πρόσταξες. Ἐγὼ εἶμαι πολὺ πικραμένος μὲ τοὺς Λακεδαιμονίους· *ἐξαιτίας* τους τράβηξα πολλὰ καὶ εἶμαι ἐξόριστος. Μὰ τὸ σωστὸ σωστό. Οἱ Λακεδαιμόνιοι, πολεμώντας ὅλοι *μαζί*, εἶναι οἱ πρὸ ἀντρείοι ἀπ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Εἶναι *τῶντι* ἐλεύθεροι, ὅχι ὅμως νά κάνουν ὅ,τι θέλουν· ἔχουν ἀφέντῃ τὸ νόμο καὶ τὸν ἀκοῦν περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι ἀκοῦν ἐσένα οἱ ὑπήκοοί σου· κι ὁ νόμος δὲν τοὺς ἐπιτρέπει νά φεύγουν ἀπὸ τὴ μάχῃ· τοὺς προστάζει νά στέκωνται στὴ θέσῃ τους καὶ ἢ νά νικοῦν ἢ νά πεθαίνουν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις.—*Δημάρατος* βασιλιάς της Σπάρτης (πρὸς τὸ τέλος τοῦ βου αἰώνα π. Χ.). ἐξορίστηκε ἀπὸ τῆς Σπάρτης καὶ πῆγε στὴν Περσία, ὅπου ἔγινε φίλος καὶ σύμβουλος τοῦ βασιλιᾶ Δαρείου καὶ ἔπειτα τοῦ Ξέρξη.—*χῶμα* καὶ *νερό* δείγματα ὑποταγῆς.—*ἀρετὴ* ἐδῶ ἐννοεῖ κυρίως τὴν ἀντιρεία.—*δεσποτισμός* ἀπεριόριστη ἐξουσία ἐνὸς ἀτόμου πᾶνω στὸ λαό, τυραννία.

Περιεχόμενο.—Ἐδῶ ἔχομε διάλογο. Ἄς τὸν παραστήσουν δύο παιδιά: τὸ ἓνα νὰ διαβάξῃ τὰ λόγια τοῦ Ξέρξη καὶ τὸ ἄλλο τὰ λόγια τοῦ Δημάρατος.—Πῶς χαρακτηρίζει ὁ Δημάρατος τοὺς συμπατριῶτες του;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. Τὸ *κίολας* εἶναι *μία* λέξη. Μερικοὶ νομίζουν πῶς εἶναι δύο καὶ γράφουν χωριστὰ *κί* *ολας*. Πρόσεχε νὰ μὴν *κάνῃς* κι ἐσὺ αὐτὸ τὸ λάθος. Πρόσεξε νὰ μάθῃς τὴν ὀρθογραφία καὶ τῶν ἄλλων λέξεων τοῦ κεμένου πού εἶναι τυπωμένες μὲ πλάγια γράμματα, ἐπειδὴ καὶ αὐτὲς μερικοὶ κάνουν τὸ λάθος νὰ τὶς γράφουν χωριστά.

2. Κάθε λέξη ἔχει *μία* ἢ περισσότερες συλλαβές:

θᾱ	εἰ	ναι	ἐ	κεῖ	νοι	ὁ	λως	διό	λου	πλη	ρο	φο	ρί	ες
1	1	2	1	2	3	1	2	3	4	1	2	3	4	5

(μονοσύλ.) (δισύλ.) (τρισύλλαβη)

(πολυσύλλαβες)

Πρόσεξε στὶς συλλαβὲς τῶν παραπάνω λέξεων. Ὅπως βλέπομε, ἡ συλλαβὴ μπορεῖ νὰ σχηματίζεται ἀπὸ ἓνα ἀπλό φωνῆεν ἢ δίφθογο ἢ δίφθογγο, μόνο του ἢ μαζὶ μὲ ἓνα ἢ περισσότερα σύμφωνα.—Στὶς παραπάνω συλλαβὲς νὰ βρῇς ἀπὸ ἓνα παράδειγμα γιὰ κάθε τέτοια περίπτωση.

3. Τὸ *χώρισμα* μιᾶς λέξης σὲ συλλαβές, δηλαδὴ ὁ *συλλαβισμός*, ἀκολουθεῖ ὀρισμένους κανόνες:

α) *δ*-*λα*, *εἰ*-*μαι*, *με*-*γά*-*λη*.—Πῶς συλλαβίζεται ἓνα σύμφωνο ἀνάμεσα σὲ δύο φωνήεντα;

β) *πι*-*σεύω* (*στ ὅλος*), *ἐξ*-*πνάδα* (*πνίγω*), *ἔ*-*τσι* (*τσαρούχι*).—Ἐλ-*λάδα*, *μονά*-*ρης*, *τολ*-*μῶ*· (δὲν ἀρχίζει ἑλληνικὴ λέξη ἀπὸ *λλ*, *οχ*, *λμ*). Δύο σύμφωνα ἀνάμεσα σὲ δύο φωνήεντα τότε συλλαβίζονται μαζὶ μὲ τὸ δεύτερο φωνῆεν καὶ πότε χωρίζονται;

γ) *ᾱ*-*στρο* (*στρώνω*), *αι*-*σχος* (*σχήμα*).

ἀν-*θροπος*, *ἐκ*-*στρατεία*· (δὲν ἀρχίζει ἑλληνικὴ λέξη ἀπὸ *νθρ*, ἢ *νθ*, *κστρ* ἢ *κσ*).

Πότε τρία σύμφωνα ἀνάμεσα σὲ δύο φωνήεντα συλλαβίζονται μαζὶ μὲ τὸ δεύτερο φωνῆεν; πότε καὶ πῶς χωρίζονται;

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Ἀσκηση. Νὰ συλλαβίσῃς τὶς λέξεις πού ὑπάρχουν στὶς πέντε πρώτες γραμμὲς τοῦ κεμένου.

Γύμνασμα. Ν' ἀντιγράψῃς τὶς 7 πρώτες γραμμὲς ἀπὸ τὸ κείμενο τῆς σελ. 30, χωρίζοντας τὶς συλλαβὲς τῶν λέξεων.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. 1) Σχημάτισε πέντε προτάσεις πού ἡ καθεμιά νὰ ἔχῃ ὑποκείμενο, ρῆμα καὶ ἀντικείμενο.—2) Γράψε ἀπὸ τὸ κείμενο ὅλες τὶς λέξεις πού ἔχουν δύο ὅμοια σύμφωνα.

Προσπέφτω σου, βασίλισσα,
 θνητὴ ἢ ἀθάνατη εἶσαι.
 "Ἄν εἶσαι ἀπ' τὶς ἀθάνατες
 ποὺ κατοικοῦν τὰ οὐράνια,
 παρόμοια μὲ τὴν Ἄρτεμη,
 τοῦ μέγα Δία τὴν κόρη,
 στήν ὄψη καὶ στ' ἀνάστημα
 καὶ στὴ μορφὴ σέ κρίνω.
 "Ἄν εἶσαι πάλι ἀπλὴ θνητὴ,
 τοῦ κόσμου κατοικήτρα,
 καλότυχοι κι ὁ κύρης σου
 κι ἡ βλογημένη μάνα,

καλότυχα τ' ἀδέρφια σου, ποὺ πάντα στήν ψυχὴ τους
 περισσias γίνεσαι ἀφορμὴ χαρᾶς, καὶ καμαρώνουν
 τέτοιο βλαστάρι σὰ θωροῦν μὲς στοὺς χοροὺς νὰ μπαίνει.
 Μὰ ἀκόμα πιὸ καλότυχος ἀπ' ὅλους εἶν' ἐκεῖνος
 ποὺ βγῇ στὰ δῶρα νικητῆς καὶ ταίρι του σὲ πάρῃ.
 Τὶ σὰν κι ἐσένα ἄλλο θνητὸ τὰ μάτια μου δὲν εἶδαν,
 ἄντρα ἢ γυναῖκα· θαμασμὸς μὲ πιάνει σὰ θωρῶ σε.
 Τέτοια στὴ Δῆλο, στὸ βωμὸ τοῦ Ἀπόλλωνα τὸ πλάι,
 νιοβλάσταρη εἶδα φοινικιά κάποτε νὰ φουντώνῃ·
 γιὰτὶ καὶ κεῖθε πέρασα μὲ λαὸ πολὺ μαζί μου
 παίρνοντας δρόμο ποὺ ἦτανε γραφτὸ νὰ μὲ παθιάσῃ.
 Καὶ καθὼς τότε σάστισα τὴ φοινικιά σὰν εἶδα,
 τί τέτοιο ἀπὸ τὴ γῆ δεντρὶ ποτὲ δὲ βλάστησε ἄλλο,
 τώρα μ' ἐσένα, ὦ κορασιά, θαμάζω καὶ σαστίζω,
 κι ὅσο ἂν πονῶ, τὰ γόνατα φοβοῦμαι νὰ σοὶ ἀγγίξω.
 Εἴκοσι μέρες ὥς τὰ χτές στὰ μαῦρα ἤμουν πελάγη,
 ποὺ ἀνέμοι κι ἄγρια κύματα μὲ σέρναν ὀλοένα
 ἀπ' τὸ νησί τῆς Ὠγυγίας· κι ἐδῶ μὲ ρίχνει ἡ μοῖρα
 νὰ πάθω κι ἄλλα· τί θαρρῶ δὲν ἔπαψαν ἀκόμα,
 μόνο οἱ θεοὶ κι ἄλλες πολλὲς φουρτοῦνες μοῦ τοιμάζουν.
 Σπλαχνίσου με, βασίλισσα, ποὺ ἐσένα πρώτη βλέπω
 μετὰ ἀπὸ μύρια βάσανα, κι ἄλλο ἄνθρωπο κανένα
 ἀπ' ὅσους κατοικοῦν αὐτὸ τὸν τόπο δὲ γνωρίζω.
 Τὴ χώρα δεῖξε μου καὶ δῶσ' κουρέλι νὰ φορέσω,
 ἂν ἔχῃς ρουχοτύλιγμα μαζί σου ἐδῶ φερμένο.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. σὲ πᾶρη ταίρι τον γυναῖκα του, σύζυγο.—παθιάζω κάποιον βασανίζω κάποιον, τὸν κάνω νὰ υποφέρει.—Ὁργία μυθολογικὸ νησί στὴ Μεσόγειο θάλασσα, ὅπου ὁ Ὁμήρος φαντάστηκε πὺς κατοικοῦσε ἡ νύμφη Καλυψό.

Περιεχόμενο. Ὁ Ὀδυσσεύς, ἀφ' οὗ ἔφυγε ἀπὸ τὸ νησί τῆς Καλυψώς (τὴν Ὁργία), περιπλανήθηκε πολὺ στὴ θάλασσα. Σπρωγμένος ἀπὸ τὰ κήματα βγαίνει στὸ νησί τῶν Φαιάκων, δηλ. στὴν Κέρκυρα. Ἐκεῖ συναντᾷ τὴ βασίλοπούλα Ναρσιζά.—Πῶς φανερώνει τὸ θαυμασμό του σ' αὐτή: Τί τὴν παρακαλεῖ:

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Τὰ φωνήεντα, ὅπως ἔχουμε, λέγονται ἢ **μακρόχρονα** ἢ **βραχύχρονα**. Κατὰ τὸ εἶδος τῶν φωνηέντων ξεχωρίζονται καὶ οἱ συλλαβές.—Πρόσεξε τί φωνήεντα ἔχουν οἱ συλλαβές στὶς παρακάτω λέξεις: *θητή, θωρῶ, ἡμουν, μπαίνω, δρόμος, μέρες, εἶσαι, φοβοῦμαι, ἐκείνοι, τέτοιο, ὄρη, μορφή, σέρω, φερόμενο*.

α) Ποιές συλλαβές ἀπὸ αὐτὲς ἔχουν βραχύχρονο φωνήεν, ποὺ νὰ μὴν τὸ ἀκολουθοῦν διπλὸ σύμφωνο ἢ δύο ἢ περισσότερα σύμφωνα: Αὐτὲς οἱ συλλαβές λέγονται **βραχύχρονες**. β) Ποιές συλλαβές ἔχουν δίψηφο *αι* ἢ *οι* στὸ τέλος τῆς λέξης: καὶ αὐτὲς εἶναι **βραχύχρονες**. γ) Ποιές συλλαβές ἀπ' αὐτὲς ἔχουν μακρόχρονο φωνήεν ἢ δίψηφο (σ' αὐτὲς ὅμως νὰ μὴ λογαριασθῇ ὅσες ἔχουν *αι* ἢ *οι* στὸ τέλος τῆς λέξης). Αὐτὲς οἱ συλλαβές λέγονται **μακρόχρονες**. δ) Ποιές συλλαβές ἔχουν βραχύχρονο φωνήεν μερυστὰ ἀπὸ διπλὸ σύμφωνο ἢ δύο ἢ τρία σύμφωνα: Αὐτὲς λέγονται **θέσει μακρόχρονες**.

2. Διάρθωσε τὶς ἀκόλουθες λέξεις. Πρόσεξε πὺς προσφέρονται καὶ τί σημαδία ἔχουν:

θητή, κόρη, καλόνιχα, θωρῶ, δῶρα, ἀφορμή, χαρᾶς
τέτοιο βλαστὰνι σὰ θωροῦν μὲς στοὺς χοροὺς νὰ μπαίνει.

α) Ποιά συλλαβὴ προσφέρεται πὺς δυνατὰ σὲ καθεμιά ἀπὸ τὶς λέξεις τῆς α' σειρᾶς:

β) Πρόσεξε ὅτι πάνω στὸ φωνήεν τῆς συλλαβῆς ποὺ τονίζεται πὺς δυνατὰ βάζουμε ἓνα σημαδάκι. Αὐτὸ λέγεται **τόνος**.—γ) Στὴ β' σειρά βλέπουμε πὺς καὶ στὶς μονοσύλλαβες λέξεις σημειώνουμε συνήθως τόνο.—δ) Παρατήρησε ὅτι καμιά λέξη δὲν παίρνει τόνο πρὶν ἀπὸ τὴν προπαραλήγουσα.—ε) Ἀκόμη παρατήρησε ὅτι ἔχουμε τρεῖς τόνους (τρία σημαδία): *τὴν ὀξεῖα (')*, *τὴν περισπωμένη (¨)* καὶ *τὴ βαρεῖα (`)*.—ζ) Οἱ λέξεις *ὁ, ἡ, οἱ, ὡς* δὲν παίρνουν τόνο: εἶναι **ἄτονες λέξεις**.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῇς τί εἶδους συλλαβὴ εἶναι (βραχύχρονη, μακρόχρονη ἢ θέσει μακρόχρονη) καθεμιά ἀπὸ τὶς συλλαβές τῶν λέξεων ποὺ ὑπάρχουν στοὺς τέσσερις πρώτους στίχους τοῦ ποιήματος (παραλείποντας τὶς συλλαβές ποὺ ἔχουν δίχρονο).—Ἐπίσης νὰ βρῇς σὲ ποιά συλλαβὴ τονίζεται καθεμιά ἀπὸ τὶς λέξεις αὐτὲς καὶ τί τόνο ἔχει.

Γύμνασμα. Γράψε τὶς παρακάτω λέξεις καὶ βάλε πάνω ἀπὸ τὶς μακρόχρονες συλλαβές μία γραμμούλα, πάνω ἀπὸ τὶς θέσει μακρόχρονες δύο γραμμούλες καὶ πάνω ἀπὸ τὶς βραχύχρονες ἓνα σημαδάκι τέτοιο *˘*: *ἐρχομαι, ἀλεξίπτωτο, σχολεῖο, ναύτης, Δεκέμβρης, ἀποτομή, ἔστη, Ἀρσόπολη, πηγαῖνω, σέρομαι, κοιτάς, δουλεύω, διττοχό, κόρη*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Χόρτισε τὶς παραπάνω λέξεις σὲ συλλαβές.

Πέρα στο μονοπάτι που άνοιγό-
ταν ανάμεσα στα στάχυα πρόβαλε
ένας άντρας. Φορούσε κοκκό και
στο ένα χέρι κρατούσε το σακάκι
του κι ένα σκαλιστήρι. Είχε στηρί-
ξει στον ώμο την άξίνα του. 'Ο
ήλιος βασιλεύοντας το έριχνε τα
χρυσοτριανταφυλλένια χρώματα
που είχε απλώσει στον ούρανό. Το
αεράκι φούσκωνε ανάλαφρα το
πουκάμισό του και σειόυσε άπαλά
τά σπαρτά, που το συντρόφευαν
μέ σιγανοτράγουδο την περπατη-

σιά, μιά περπατησιά ανάλαφρη, που γινόταν όλο και πιο γρή-
γορη και πιο έλαφριά, όσο έρχόταν πιο κοντά στο σπίτι του.

'Ο Φώτης έτρεξε και τον άπάντησε. 'Ο κύρ Χρίστος χάι-
δεψε το κεφάλι το άγοριού και το έδωσε το σκαλιστήρι. Αυτό
γινόταν κάθε βραδάκι, όταν γύριζε ο πατέρας από τη δουλειά.
'Ο μικρός γιός του τον άπαντούσε τρέχοντας και το έπαιρνε
το σκαλιστήρι να τον ξεκουράση.

'Η Χρυσή τράβηξε στο σπίτι.

— Μητέρα! "Ερχεται ο πατέρας!

Μιά γεροδεμένη νέα γυναίκα βγήκε χαρωπή στην αύλή και
τράβηξε κατά το πηγάδι. "Εβγαλε δροσερό νερό κι έπειτα βγήκε
ώς την αύλόπορτα να περιμένη.

— Καλώς τους! Χαμογέλασε στον άντρα της.

— Καλησπέρα, Μαρία. Χαμογέλασε κι εκείνος κοιτάζοντας
το άγόρι, που περπατούσε καμαρωτό πλάι του σηκώνοντας το
σκαλιστήρι.

'Ο Φώτης, σοβαρός, πήγε ν' άκουμπήση το σκαλιστήρι στη
συνθησισμένη γωνιά.

'Η Μαρία πήρε το σακάκι και τον κοκκό το άντρα της και
τ' άπόθεσε σ' ένα σκαμνί. "Επειτα το έχυσε εκεί έξω για να
πλυθή και να δροσιστή από τον κόπο και τον ιδρώτα της ημέρας.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *σκαλιστοί* εργαλείο που χρησιμοποιεί για να σκαλίζουν οι γεωργοί και να αναθερμάνουν το χώμα.—*άξια* ξινάρι, σιδερένιο ή ατσάλινο εργαλείο με ξύλινη λαβή, που χρησιμοποιεί για σκάψιμο και άλλες γεωργικές εργασίες.

Περιεχόμενο. Πώς περιγράφεται ο γουρισμός του γεωργού στο σπίτι: Πώς τὸν δέχεται ὁ γίος του: Πώς τὸν δέχεται ἡ γυναίκα του:

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. α) Ἀναζήτησε στὸ κείμενο τίς λέξεις ποὺ τονίζονται στὴν *προπαράληγονσα* ἢ σὲ ὁποιαδήποτε *βραχύχρονη* ἀνλλαγή ἢ σὲ *παράληγονσα* ἐμπρός ἀπὸ *μακρόχρονη* λήγονσα· παρατήρησε τί τόνο παίρνουν.

β) Ἐπίσης ἀναζήτησε τίς λέξεις ποὺ τονίζονται σὲ *μακρόχρονη* *παραλήγονσα* καὶ ἔχουν λήγονσα *βραχύχρονη*· τί τόνο παίρνουν;

Ἀλλὰ οἱ λέξεις *ὄστε*, *οὔτε*, *μήτε*, *εἴτε*, *εἴθε* τί τόνο παίρνουν:

2. Πρόσεξε πῶς ὀνομαζοῦνται οἱ λέξεις ἀπὸ τὸν τόνο τους:

α) <i>καθαρός</i> ὀρθῶς: ὀξύτονες	δ) <i>περπατῶ</i> , τοῦ ἀγοριοῦ: περισπώμενες
β) <i>πέρα</i> , <i>μοροπάτι</i> : προσπώμενες	ε) <i>κοῦκος</i> , <i>βγήκε</i> : προπερισπώμενες
γ) <i>ἀνάμεσα</i> , <i>πρόβαλε</i> : προπροσπώμενες	ζ) Οἱ λέξεις <i>ὁ</i> , <i>ἡ</i> , <i>οἱ</i> , <i>ὡς</i> : ἄτονες .

3. Ἄνθρωποι, *ἐκείνος*, *ἀπαλά*, *ἰδρώτας*: σὲ κάθε λέξη ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ φωνήεν σημειώνουμε σ' αὐτὸ ἓνα σημάδι καὶ ποὺ λέγεται **πνεῦμα**. Τὰ πνεύματα εἶναι δύο: ἡ *ψιλή* (΄) καὶ ἡ *δασεία* (΅). Οἱ περισσότερες λέξεις παίρνουν *ψιλή*.

4. **Παίρνουν δασεία:** α) Ὅσες ἀρχίζουν ἀπὸ *ν*: *ὕγρασία*, *ὑποθίτω*.—β) Οἱ ἄτονες λέξεις: *ὁ*, *ἡ*, *οἱ*, *ὡς*.—γ) Οἱ ἀριθμοὶ: *ένας*, *ἔξι*, *ἑπτὰ*, *έντεκα*, *ἐκατό*.—Ποιές ἄλλες λέξεις τοῦ κειμένου ἔχουν δασεία:

5. Παρατήρησε τίς λέξεις τοῦ κειμένου: α) ποὺ σημειώνουμε τὸν τόνο καὶ τὸ πνεῦμα στ' ἀπλά μικρὰ φωνήεντα. —β) στὰ ἀπλά κεφαλαῖα. —γ) σὲ λέξη ποὺ γράφεται ὅλη μὲ κεφαλαῖα, ὅπως στίς ἐπιγραφές. —δ) στοὺς διφθόγγους (*χάιδεγε*). —ε) στὰ δίρημα φωνήεντα καὶ στοὺς καταχρηστικούς διφθόγγους:—ζ) ποὺ ἀπὸ τὴν θέση ἔχει ὁ τόνος καὶ τὸ πνεῦμα, ὅταν βρίσκονται στὴν ἴδια συλλαβή:

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

***Άσκηση.** Διάβασε τίς τρεῖς πρώτες γραμμὲς τοῦ κειμένου. Κάθε λέξη ἀπ' αὐτὲς ποὺ διάβασες τίς τὸν ἔχει καὶ γιατί τονίζεται ἐταί; Πῶς ὀνομάζεται ἀπὸ τὸν τόνο ποὺ ἔχει: Τί πνεῦμα ἔχει:

Γύμνασμα. Βάλε τὸν τόνο καὶ τὸ πνεῦμα στίς ἀκόλουθες λέξεις:

Ένας *άνθρωπος* *έχει* *ἑξι* *παιδιά*.—*Οἱ* *κῆποι* *εἶναι* *ὥριοι*.—*Ὁ* *Πέτρος* *τρέχει* *στον* *κατήφορο*.—*Θέλω* *να* *παίξω* *ὡς* *τις* *ἑξι*.—*Ἡ* *Ἐλένη* *καὶ* *ὁ* *Φωτῆς* *πληθαίνουν* *στο* *σχολεῖο*.—*Θα* *μεινουν* *ὡς* *τις* *έντεκα*.—*Ἐπειτα* *θα* *σκολασουν*.—*Ὁ* *υψηλῆς* *πῆγε* *στο* *υψοῖο*.—*Ὅντι* *τὸ* *ἐν* *ὅντι* *τὸ* *ἄλλο*.—*Εἴτε* *θέλεις* *εἴτε* *δὲ* *θέλεις*.—*Εἴθε* *να* *εἶσαι* *πάντα* *καλὸς*, *ὥστε* *να* *σε* *χαίρουνται* *οσοὶ* *σε* *βλέπουν*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε α) τίς ἐνεργητικὲς μετοχές ποὺ βλέπεις στὸ κείμενο, β) τίς παθητικὲς μετοχές στὰ τρία γένη, γ) τὴν πρώτην περίοδο τοῦ κειμένου (δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς ἔχει ὅπου ἔχει τελεία) συλλαβίζοντας τίς λέξεις.

Τὸ δεῖπνο! Τὸ δεῖπνο! Μὲ πόση ὄρεξη στρωνόμαστε ὅλοι, ὁ πατέρας, ἡ μητέρα, ἡ ἀδερφοῦλα μου ἡ Λιλή κι ἐγώ, ἅμα γυρίζουμε ἀπ' τὸν περίπατο. Τὸ τραπέζι ἦταν φορτωμένο φαγητά, καρπούς, λουλούδια, μέταλλα, κρύσταλλα, ποὺ ἔλαμπαν στὸ δυνατό φῶς τῆς κρεμαστῆς λάμπας. "Ακουες φωνές, γέλια, κρότους, ὅλα ἐνωμένα σὲ μιὰ φαιδρὴ συναυλία. Περνοῦσαμε λαμπρά. Τὸ βράδυ καθόταν μαζί μας στὸ τραπέζι καὶ ἡ θεια-Κατερίνα, καμιά φορά καὶ ὁ μπαρμπα-Νιόνιος. Ὁ πατέρας μᾶς διηγόταν περιστατικὰ τῆς νιότης του: ταξίδια,

θεάματα, ἀνέκδοτα, ἀστεῖα. Τὸ γέλιο τῆς Λιλῆς ξεσποῦσε ἀκράτητο κάθε στιγμῇ.

"Ἄλλ' ἂν ἀρχίσω τώρα νὰ σᾶς λέω τὰ βραδινὰ ἀνέκδοτα τοῦ πατέρα καὶ τῆς Λιλῆς, βλέπω ὅτι δὲ θὰ τελειώσω ποτέ. Θὰ πᾶθω δηλαδὴ στὴ διήγησή μου ὅ,τι πάθαινα συχνὰ στὸ τραπέζι. Ξεχνιόμουν μὲ τὰ γέλια καὶ μὲ τ' ἀστεῖα, περνοῦσε ἡ ὥρα κι ἄφηνα νὰ μὲ περιμένουν τὰ μαθήματά μου. Τότε ἡ μητέρα μου ῥιχνε μιὰ ματιὰ, χαίδευε τὸ κεφαλάκι τῆς ἀδερφῆς μου καὶ μᾶς ἔλεγε: «Πηγαίνετε τώρα, παιδιά μου, νὰ μελετήσετε.»

"Επαιρνα τὴ Λιλή κι ἀνεβαίναμε ὁλόισια ἀπάνω. Σιωπὴ, ἡσυχία, σοβαρότητα. Ἦταν ἡ μεγάλη ὥρα τῆς ἐργασίας. Κι ἐγὼ βοηθοῦσα τὴν ἀδερφοῦλα μου σ' ὅ,τι δυσκολία ἔβρισκε, σ' ὅ,τι ἀπορία εἶχε.

Συχνά, πρὶν κοιμηθοῦμε, στεκόμαστε ἀρκετὴ ὥρα κοντὰ στὸ παράθυρο. Μπροστά μας βλέπαμε τὸν ἀστερισμὸ τῆς Μικρῆς Ἀρκτοῦ μὲ τὸ πολικὸ ἀστέρι, ποὺ μένει πάντ' ἀκίνητο στὸ ἴδιο σημεῖο τοῦ οὐρανοῦ. Τριγύρω του γυρίζουν οἱ ἄλλοι ἀστερισμοί. Ἀλλὰ περισσότερο ἀπ' τοὺς ἀστερισμοὺς ἡ ἀδερφοῦλα μου κι ἐγὼ ἀγαποῦσαμε τοὺς σταθερόφωτους πλανῆτες: τὸν κοκκινωπὸ Ἄρη, τὸν ἐξάδερφο τῆς Γῆς μας· τὴ γελαστὴ Ἀφροδίτῃ μὲ τὴ γλυκιὰ, τὴ χαϊδευτικὴ, τὴν πραῦντικὴ τῆς λάμψη· τὸν αὐστηρὸ Δία ποὺ, ὅταν φαίνεται, σκεπάζει μὲ τὸ μεγαλεῖο του ὅλα τὰ οὐράνια μεγαλεῖα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *άστερισμός* πολλά *άστερία* μαζί, από αυτά που λέγονται *άπλανεις* και που το σύνολό τους παρουσιάζει κάποιο ξεχωριστό σχήμα· έτσι ο *άστερισμός* της *Μικρής Λοχίου* έχει σχήμα *αρκούδας* και *απαρτίζεται* από *έφτά άστερία* (το τελευταίο της ούρας της λέγεται *πολικό άστέρι*).

Περιεχόμενο. Με ποιές *λεπιτομέρειες* περιγράφεται το *χαρούμενο* οικογενειακό *δείπνο*; Σε τί *καταγίνονται* συνήθως τα *παιδιά* *έπει* από το *δείπνο*:

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Έκτός από τους τόνους και τα πνεύματα μεταχειριζόμαστε όταν γράφουμε και μερικά άλλα σημάδια, που λέγονται **όρθογραφικά σημάδια**.

α) *Τ' άστεια*, (= τα *άστεια*), *μου 'ρχνε* (= μου *έρχνε*), *άπ' το δείπνο* (= από το *δείπνο*). Στη θέση ενός φωνήεντος που χάνεται σημειώνεται **άπόστροφος**.

β) *"Ο,τι άπορία είχε*. Στην αναφορική αντωνυμία *ό,τι* σημειώνουμε **υποδιαστολή**, για να την ξεχωρίσουμε από τον ειδικό σύνδεσμο *ότι*.

γ) *χαϊδευτικά, πρᾶντικά*. Οι δύο τελείες που σημειώνουμε πάνω στο *ι* ή στο *υ*, για να τα προφέρουμε χωριστά, λέγονται **διαλυτικά**.

δ) "Όταν δέ χωρή *όλόκληρη* ή *λέξη* στο τέλος μιας γραμμής, τη χωρίζουμε με μία γραμμούλα, που λέγεται **ένωτικό**. Το χώρισμα όμως γίνεται σύμφωνα με τους κανόνες του συλλαβισμού· στο κείμενο που σημειώνεται τέτοιο *ένωτικό*:

2. α) "Όταν τελειώνει μία φράση με *όλόκληρο* νόημα, σημειώνουμε **τελεία** (.) Με αυτό δείχνουμε ότι πρέπει να σταματήσει λίγο ή φωνή. Το *αρχικό* γράμμα της λέξης που *έρχεται* *έπειτα* από την *τελεία* το γράφουμε *κεφαλαίο*.

β) "Όταν θέλουμε να δείξουμε λίγο *μικρότερο* *σταμάτημα*, σημειώνουμε **έπάνω τελεία** (^).

(Κοίταξε στο κείμενο που σημειώνεται *τελεία* και *πou έπάνω τελεία*.)

γ) Σημειώνουμε **κόμμα** (,), για να φανερώσουμε πολύ *μικρό* *σταμάτημα* της φωνής: *φαγητά, καρπούς, λουλούδια, μέταλλα, κοσμήματα*. Όπως βλέπουμε, σημειώνουμε *κόμμα* ανάμεσα σε *λέξεις* *ασύνδετες*, που *άνηκουν* στο ίδιο μέρος του λόγου. Επίσης την *κλητική* τη χωρίζουμε με *κόμμα*: *Πηγάτεις, παιδιά μου, να μελετήσετε*.

δ) *Τό δείπνο! Τό δείπνο!* Οι *λέξεις* αυτές λέγονται *χαρούμενα*. "Υστερα από μία φράση που *έκφράζει* *χαρά*, *λύπη*, *θαυμασμό*, *άπορία*, *προσταγή* σημειώνουμε ένα τέτοιο *σημάδι* (!). Αυτό λέγεται **θαυμαστικό**.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

"Ασκήση. Που σημειώνονται στο κείμενο *άπόστροφος*, *υποδιαστολή*, *διαλυτικά*, *ένωτικό*, *τελεία*, *έπάνω τελεία*, *κόμμα*, *θαυμαστικό*; Δικαιολόγησε γιατί σημειώνεται το καθένα.

Γύμνασμα. Σχημάτισε τρεις φράσεις: ή πρώτη να *έχη* μία τουλάχιστο *λέξη* με *άπόστροφο*, ή δεύτερη με *διαλυτικά*, ή τρίτη με *υποδιαστολή*. Σχημάτισε *μιά* φράση που να *έχη* *κλητική* και να *χρειάζεται* στο τέλος *θαυμαστικό*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. α) Να βρής *δέκα* *προπαροξύτονες* *λέξεις* του κειμένου και να τις συλλαβίσης. β) Βάλε τους τόνους και τα πνεύματα στις *λέξεις* των παρακάτω φράσεων: *Χτες γιορτάζε τα γενέθλια του ο Γιώργος. "Ο πατερας του του χάρισε ωραια δώρα, που χαιροσαι να τα βλεπης.*

Ἀπὸ τότε ποὺ ἄρχισε ὁ πόλεμος (εἶναι τώρα τέσσερεις μῆνες) ὅλα ἄλλαξαν στὸ σπίτι τοῦ κύρ Χρίστου. Ὁ κύρ Χρίστος, ὁ ἄξιος δουλευτής, ὁ στοργικὸς πατέρας, ἐπιστρατεύτηκε ἀπὸ τὶς πρώτες ἡμέρες καὶ τώρα πολεμᾷ στὰ βουνὰ τοὺς ἐχθροὺς τῆς Πατρίδας. Ἄφησε πίσω του τὴν κυρα - Μαρία, τὴ γυναῖκα του, καὶ τὰ δυὸ τοῦ παιδιὰ, τὴ Χρυσή, ὡς δώδεκα χρονῶ κορίτσι, καὶ τὸ Φῶτη, ποὺ ἦταν πολὺ πιὸ μικρός.

Τώρα στὸ χωράφι πηγαίνει ἡ κυρα-Μαρία. Ἔτσι τὰ παιδιὰ περνοῦν ὅλη τὴν ἡμέρα μόνα τους. Καὶ κάθε βράδυ περιμένουν τὴ μητέρα, ὅπως περιμέναν ἄλλη φορὰ τὸν πατέρα.

Μιά μέρα, ἐνῶ ἡ μητέρα ἔλειπε, ἀκούστηκαν ἐχθρικά ἀεροπλάνα. Ἐκάναν ἐπιδρομή, γιὰ νὰ χτυπήσουν ἓνα γεφύρι ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό. Ὁ Φῶτης τόσο τρόμαξε, ὥστε ἤθελε νὰ φύγῃ ἀπὸ τὸ σπίτι.

— Ὅχι, Φῶτη, ἐδῶ θὰ μείνωμε. Θυμᾶσαι τί μᾶς εἶπε ἡ μητέρα: «ἂν ἀκούσετε ἀεροπλάνα, νὰ μὴ βγῆτε στὸ δρόμο».

Ἡ Χρυσὴ δὲν εἶναι πιά τὸ ξέγνοιαστο κοριτσάκι ποὺ ἐπαιζε μὲ τὸ ἀδερφάκι της. Μολονότι δὲν εἶναι κι ἐκείνη μεγάλη, ἔχει γίνει ἡ μητέρα τοῦ σπιτιοῦ. Ὁ Φῶτης τὸ νιώθει, γιὰτὶ ὅλα τώρα ἐκείνη τὰ νοιάζεται. Καὶ τώρα καταλαβαίνει πῶς πρέπει νὰ τὴν ἀκούσῃ. Ἀφοῦ τὸ λέει ἡ Χρυσή, ἔτσι θὰ εἶναι τὸ σωστό. Καὶ ἀγκαλιασμένα τὰ δυὸ ἀδέρφια συμμαζεύτηκαν κάτω ἀπὸ τὸ εἰκόνισμα τῆς Παναγίας καὶ περιμέναν μὲ ὑπομονή.

Ἔπειτ' ἀπὸ ἓνα τέταρτο τὰ ἀεροπλάνα ἀπομακρύνθηκαν καὶ χάθηκαν.

— Ποῦ νὰ ἦταν τάχα ἡ μητέρα, Χρυσή, τὴν ὥρα ποὺ περνοῦσαν τ' ἀεροπλάνα; Φοβοῦμαι μήπως ἔπαθε τίποτα.

— Μὴ φοβάσαι. Τὸ χωράφι μας εἶναι μακριὰ ἀπὸ τὸ γεφύρι. Ἐπειτα ἡ μητέρα ξέρεي τί νὰ κάμῃ, ὅταν εἶναι κίνδυνος. Ξέρεي ποῦ νὰ πάῃ καὶ πῶς νὰ προφυλαχτῇ.

Ὁ Φῶτης, χωρὶς νὰ πῇ πιά τίποτα ἄλλο, πῆγε καὶ στάθηκε στὴν πόρτα. Περιμένε, περίμενε. Ἡ μητέρα δὲν ἄργησε νὰ φανῇ. Ἦρθε σήμερα νωρίτερα ἀπὸ ἄλλες φορὲς. Τὰ παιδιὰ ἔτρεξαν καὶ ρίχτηκαν στὴν ἀγκαλιά της.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. από τότε που άρχισε ο πόλεμος· ο λόγος είναι για τον έλληνοϊταλικό πόλεμο του 1940.

Περιεχόμενο. Από τη σκηνή όπου περιγράφεται επιδρομή των αεροπλάνων τί καταλαβαίνουμε για το χαρακτήρα των δύο παιδιών:

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στο σημερινό κείμενο βλέπουμε ότι το *κόμμα* σημειώνεται και σε μερικές άλλες περιπτώσεις:

α) Διάβασε τις 6 πρώτες γραμμές του κειμένου. Παρατήρησε ότι μέσα σ' αυτές υπάρχουν, δίπλα σε όνόματα, προσδιορισμοί βαλμένοι στην ίδια πτώση, που μπορούν να λείψουν, χωρίς να χαλάση ή σειρά του λόγου (*παραθέσεις* και *επεξηγήσεις*). Να βρής ποιοι τέτοιοι προσδιορισμοί υπάρχουν στο κομμάτι που διάβασες και πρόσεξε ότι αυτοί κλείνονται μέσα σε κόμματα.

β) Να βρής ποιές δευτερεύουσες προτάσεις υπάρχουν. Ποιά κύρια πρόταση προσδιορίζει καθεμιά απ' αυτές; Βλέπεις ότι πολλές δευτερεύουσες προτάσεις χωρίζονται με κόμματα από τις κύριες προτάσεις που προσδιορίζουν, ενώ μερικές άλλες δε χωρίζονται. Αν πρόσεξης, θα δής πως δε χωρίζονται με κόμματα οι ειδικές προτάσεις, οι δισταχτικές και οι πλάγιες ερωτηματικές (δηλ. όσες αρχίζουν με συνδέσμους ειδικούς *ότι, πώς, δισταχτικούς μή, μήπως* ή μ' ερωτηματικές λέξεις). Δε χωρίζονται με κόμματα και όσες αρχίζουν με τον τελικό σύνδεσμο *νά*. Επίσης γράφεται χωρίς κόμματα ή αναφορική πρόταση, όταν είναι απαραίτητος προσδιορισμός της κύριας: *το ξέγνοιαστο κοριτσάκι που έπαιζε με το άδερφάκι της*. Όλες τις άλλες δευτερεύουσες προτάσεις τις χωρίζουμε με κόμματα από τις κύριες.

2. Άλλα σημάδια, που μεταχειριζόμαστε, είναι:

α) Το *ερωτηματικό* (;)· αυτό σημειώνεται στο τέλος ερωτηματικής φράσης.

β) Η *παρένθεση* ()· μέσα σ' αυτήν κλείνουμε μια λέξη ή φράση που εξηγεί ή συμπληρώνει τα λεγόμενα.

γ) Τα *εισαγωγικά* « »· μέσα σ' αυτά κλείνουμε τα λόγια κάποιου, όπως ακριβώς τα είπε.— Παρατήρησε στο κείμενο που σημειώνονται ερωτηματικό, παρένθεση και εισαγωγικά.

Στο προηγούμενο και στο σημερινό μάθημα είδαμε πότε μεταχειριζόμαστε *τελεία, επάνω τελεία, κόμμα, θυμαστικό, ερωτηματικό, παρένθεση, εισαγωγικά*. Αυτά λέγονται *σημεία της στίξης*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Να βρής στο ποίημα *Ο Βασιλης* (σελ. 50) που σημειώνεται κόμματα και να δικαιολογήσης γιατί σημειώνεται το καθένα. Να βρής στη σελ. 40 φράσεις μ' ερωτηματικό και με εισαγωγικά.

Γύμνασμα. Γράψε τις δυο πρώτες στροφές του Έθνικού μας Ύμνου με όλα τα όρθογραφικά σημάδια και τα σημεία της στίξης που χρειάζονται.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. α) Συλλάβισε τις προπερισπώμενες λέξεις του κειμένου.
β) Γράψε τα κύρια όνόματα του κειμένου.

Α'

“Υπνε, πού παίρνεις τὰ μικρά,
 ἔλα πάρε καὶ τοῦτο·
 μικρὸ μικρὸ σοῦ τὸ ὄωσα,
 μεγάλο φέρε μού το·
 μεγάλο σάν ψηλὸ βουνό,
 ἴσιο σάν κυπαρίσσι
 κι οἱ κλώνοι του ν’ ἀπλώνωνται
 σ’ ἀνατολὴ καὶ δύση.

Β'

Νά μοῦ τὸ πάρης, “Υπνε μου,
 τρεῖς βίγλες θά τοῦ βάλω·
 τρεῖς βίγλες, τρεῖς βιγλάτορες,
 κι οἱ τρεῖς ἀντρειωμένοι.

Βάζω τὸν Ἥλιο στὰ βουνά, τὸν αἰτὸ στοὺς κάμπους,
 τὸν κύρ Βοριά τὸ δροσερὸ ἀνάμεσα πελάγου.

Ὁ Ἥλιος ἐβασίλεψε, ὁ αἰτὸς ἀποκοιμήθη
 κι ὁ κύρ Βοριάς ὁ δροσερὸς στής μάνας του πηγαίνει.

— Γιέ μ’, ποῦ ἔσουν χτές, ποῦ ἔσουν προχτές, ποῦ ἔσουν
 [τὴν ἄλλη νύχτα ;

Μῆνα μὲ τ’ ἄστρι μάλωνες, μῆνα μὲ τὸ φεγγάρι ;

μῆνα μὲ τὸν αὐγερινό, ποῦ ἔμαστ’ ἀγαπημένοι ;

— Μῆτε μὲ τ’ ἄστρι μάλωνα μῆτε μὲ τὸ φεγγάρι
 μῆτε μὲ τὸν αὐγερινό, ποῦ εἶστ’ ἀγαπημένοι,
 χρυσὸν ὕγιον ἐβίγλιζα στὴν ἀργυρὴ του κούνια.

Γ'

Κοιμήσου, ἀστρί, κοιμήσου αὐγή, κοιμήσου, νιὸ φεγγάρι·
 κοιμήσου, ποῦ νά σέ χαρῇ ὁ νιὸς ποῦ θά σέ πάρη.

Κοιμήσου, ποῦ παράγγειλα στὴν Πόλη τὰ προικιά σου,
 στὴ Βενετιά τὰ ροῦχα σου καὶ τὰ διαμαντικά σου.

Κοιμήσου, ποῦ σοῦ ράβουνε τὸ πάπλωμα στὴν Πόλη
 καὶ σοῦ τὸ τελειώνουνε σαράντα δυὸ μαστόροι·

στὴ μέση βάζουν τὸν αἰτό, στὴν ἄκρη τὸ παγόνι.
 Νάνι τοῦ ρήγα τὸ παιδί, τοῦ βασιλιᾶ τὸ γγόνι.

Κοιμήσου, καὶ παράγγειλα παπούτσια στὸν τσαγκάρη,
 νά σοῦ τὰ κάμη κόκκινα μὲ τὸ μαργαριτάρι.

Κοιμήσου μὲς στὴν κούνια σου καὶ στὰ παχιά πανιά σου,
 ἢ Παναγιά ἢ Δέσποινα νά εἶναι συντροφιά σου.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. βίβλα σκοπιά, τὸ μέρος ὅπου φυλάγει ὁ σκοπός.—βιγλάτορας φρουρός, σκοπός.—μήνα (λ. ποιητικὴ) μήπως.—αἰγερονός ὁ πλανήτης Ἀφροδίτη, ἀστὴρ πολὺ λαμπρὸς, ποὺ φαίνεται ποτὲ τὴν αὐγὴ καὶ ποτὲ τὸ βράδυ, μόλις δύσῃ ὁ ἥλιος· τὴν αὐγὴ λέγεται αἰγερονός καὶ τὸ βράδυ ἀποσπερίτης.—βιγλίζω φυλάγω σκοπός.

Περιεχόμενο. Τὸ α' ναυούρισμα εἶναι γιὰ ἀγόρια καὶ γιὰ κορίτσια, τὸ β' μόνο γιὰ ἀγόρια καὶ τὸ γ' μόνο γιὰ κορίτσια. Πῶς δειχνεται σ' αὐτὰ ἡ ἀγάπη τῆς μητέρας στὸ παιδί της:

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Λέμε δύο (δισύλλαβο), ἀλλὰ καὶ δυό (μονοσύλλαβο). Στὸ δύο τὸ *υ* καὶ τὸ *ο* προσφέρονται σὰ χωριστὰ φωνήεντα. Στὸ δυό τὸ *υ* δὲν προσφέρεται καθαρὰ σὰ χωριστὸ φωνήεν, παρὰ ἀποτελεῖ μαζί με τὸ *ο* ἓναν καταχρηστικὸ δίφθογγο. Σὲ τέτοια περίπτωσις λέμε ὅτι γίνεται **συνίζηση**.

Συνίζησις γίνεται καὶ στὶς λέξεις ἀν-τριω-μέ-ρος > ἀν-τριω-μέ-ρος, τε-λει-ώνω > τε-λειώ-νω.—Γίνεται καμιὰ φορὰ συνίζησις καὶ ὅταν τὸ πρῶτο φωνήεν εἶναι ε(αι): ἐννέα > ἐννιά, παλαιός > παλιός, νέος > νιός. Σὲ πάρα πολλές λέξεις ποὺ ἔχουν καταχρηστικὸ δίφθογγο ἡ συνίζησις ἔχει γίνῃ σὲ παλιὰ χρόνια καὶ δὲν τις λέμε πιά ποτὲ χωρὶς συνίζησις: γιός, ἥ-λιος, ἀ-συν-νέ-φια-στος, ποιός, κά-ποιος, ἄ-δειος, ἄ-δειά-ζω, γιῶ-ρι.

2. Νὰ ἀλόνεται—τὸ ἔδωσα. Πολλές φορές μιὰ λέξις τελειώνει σὲ φωνήεν καὶ ἡ ἀκόλουθι ἀρχίζει ἀπὸ φωνήεν. Τότε μπορεῖ νὰ λειψῇ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο φωνήεντα: *ν'* ἀλόνεται—τὸ ἔδωσα. Ποιὸ φωνήεν χάθηκε στὴν πρώτη περίπτωσις καὶ ποιὸ στὴ δεύτερη;

“Ὅταν χάνεται τὸ τελικὸ φωνήεν τῆς προηγούμενης λέξης, ἔχομε **ἐκθλιψη**. “Ὅταν χάνεται τὸ ἀρχικὸ τῆς ἀκόλουθης, ἔχομε **ἀφαίρεση**. Στὴ θέσιν τοῦ φωνήεντος ποὺ χάνεται σημειώνομε ἓνα σημάδι σὰν ψιλὴ ('), ποὺ λέγεται **ἀπό-στροφος**, ὅπως εἶδαμε καὶ στὸ μάθημα 34.

3. Ὁ σύνδεσμος **καὶ** ἔμπροσ ἀπὸ φωνήεν ἢ μένει ἔτσι ἢ γίνεται **κι**: *κι οἱ κλώνοι του*. Τὸ ἐπίρρομα **μέσα** χάνει τὸ τελικὸ φωνήεν καὶ ἔμπροσ ἀπὸ σύμφωνο· τότε γράφεται **μὲς**: *μὲς σὴν κοῖνι*.

4. Ἡ λέξις **ἐγγόνι** λέγεται συχνὰ καὶ **γγόνι**. Καὶ μερικὲς ἄλλες λέξεις, ὅπως ἀγέλαδα, ἐγγίζω, ἐπάνω, ἡμίρα, λέγονται καὶ χωρὶς τὸ ἀρχικὸ τους φωνήεν: γελάδα, γγίζω, πάνω, μέρα. Οἱ λέξεις αὐτὲς ἔπαθον **ἀποβολή**. Στὴν ἀποβολὴ δὲ σημειώνομε ἀπόστροφον.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

“Ασκησις. Νὰ βρῇς σὲ ποιῆς λέξεις τοῦ κειμένου γίνεται συνίζησις, ἔκθλιψη, ἀφαίρεσις ἢ ἀποβολή.

Γύμνασμα. Γράψε τὶς ἀκόλουθες παροιμίας κάνοντας τὴν ἔκθλιψη, τὴν ἀφαίρεσις ἢ τὴν ἀποβολή, ὅπου μπορεῖ νὰ γίνουν· υπογράμμισε τὶς λέξεις ποὺ προσφέρονται με συνίζησις:

Τὸ ἓνα χέρι εἶβει τὸ ἄλλο καὶ τὰ δυὸ τὸ πρόσωπο.—“Ὅποιος δὲ θέλει νὰ ζυμώσῃ, πέντε ἡμέρας κοσκινίζει.—Αὐτὲςπερὶ στὰ νιάτα σου, νὰ ἔχῃς στὰ γερατειά σου.—“Ὁ Ἀπολλεῖς ἔχει τὸ ὄνομα καὶ ὁ Μᾶς τὰ λουλούδια.—Τὰ δόντια τὰ ἔδωσε ὁ Θεός, γιὰ νὰ κρατοῦν τὴ γλώσσα.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Συλλάβισε τὶς λέξεις: βιγλάτορας, ἀστροί, ἀστρογύ, πάπλωμα, μα-στόροι, παίρνεις, διαμαντικά, κόκκινα, μαχαριτάροι, Λέσποινα, κυπαρίσσι, παίρνω, ἀπλώνομαι, ἄλλῃ, νύχτα, κοῖνι.

— Δέ μοῦ λές, Γρηγόρη, δέν ντρέπεσαι νά μὴν ἀκοῦς τὴν ἀδερφή σου, μόνο φεύγεις; Σέ παρακαλεῖ νά τῇ βοηθήσης νά ἐτοιμάσῃ τὴν κούνια, κι ἐσύ, βλέπω, δέν τὴν ψηφᾶς.

— Μά, θεία, βιάζομαι γιὰ τὴν ἐκδρομὴ. Σέ λίγο θά ἔχῃ ἐδῶ τὴν Ἄννα, τὴ Βάσω, τὴ Θάλεια, τὴν Κατίνα, τὴν Ξενοῦλα. Δέ βάζει καμιὰ ἀπ' αὐτὲς νά τῇ βοηθήσῃ;

— Δέν μποροῦν τὰ κορίτσια νά σκαρφαλώσουν ψηλὰ στὸ δέντρο. Ἔλα, ἀνέβα νά περάσης τὸ σκοινί, καὶ τὴν ἐκδρομὴ σου, μὴ φοβᾶσαι, δέν τὴ χάνεις.

— Καὶ ποῦ τὴ θέλεις τὴν κούνια, Ἑλένη; Ρώτησε τὴν ἀδερφή του ὁ Γρηγόρης. Στὴν ἐλιά, στὴ μυγδαλιά, στὴν καρυδιά;

— Νά, σ' αὐτὴ ἐδῶ τὴ συκιά.

— Τί λές! Στὴν παλιουσικιά..., νά σπᾶσῃ τὸ κλαδί καὶ νά σκοτωθῇ καμιὰ σας!

Ὁ Γρηγόρης πήρε τὴ μιὰν ἄκρη τοῦ σκοινιοῦ, τὴν πέρασε στὴ ζώνη του, σκαρφάλωσε σάν ἀγριόγατος στὴν καρυδιά καὶ σὲ μιὰ στιγμή πέρασε τὸ σκοινὶ σ' ἓνα γερὸ κλαδί. Ὡσπου νά γυρίσης νά τὸν δῆς, ἦταν πάλι κάτω στὴ γῆ.

— Καὶ ποῦ θά τὴν κάμετε τὴν ἐκδρομὴ σας; Τὸν ρώτησε ἡ θεία του.

— Στὴ ρεματιά, στὸν πλάτανο· σ' ἐκεῖνο τὸ μεγάλο πλάτανο ποῦ πήγαμε τὴν περασμένη βδομάδα μὲ τὸν μπαμπά καὶ μ' ἓναν τσοπάνη γιὰ δουλειά! Θά πεταχτῶ ἀντίκρυ στοῦ Φῶτη νά τὸν πάρω μαζί μου καὶ στὴν κορυφὴ τοῦ λόφου θά περιμένω με τοὺς ἄλλους. Θά πᾶμε μὲ τὸν Ὀδυσσεά τὸ Ροδόπουλο, μ' ἓναν ξάδερφό του ποῦ ἦρθε ἀπὸ τὴ Λάρισα, μὲ τὸν Πάνο τὸν Ψαρό, τὸ Ζήση τὸν Μπόνη, τὸν Ντίνο τὸν Τζιρίτη κι ἓνα φίλο του ποῦ δέν ξέρω τ' ὄνομά του. Ὁ πατέρας μοῦ εἶπε χτές βράδυ νά μὴν ἀργήσωμε. Σὰ γυρὶση τὸ μεσημέρι, πέστε του πῶς, πρὶν βασιλέψῃ ὁ ἥλιος, θά εἴμαστε πίσω στὸ χωριό.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *ψηφῶ* λογαριάζω, δίνω σημασία σὲ κάτι· *δὲν τὴν ψηφῶς* δὲ δίνεις σημασία στὰ λόγια της, δὲν τὴν ἀκούς.

Περιεχόμενο. Στὸ σημερινὸ κείμενο ποιά πρόσωπα συνομιλοῦν; Ποιά εἶναι τὰ λόγια καὶ οἱ πράξεις τοῦ καθενός;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ κείμενο διαβάζουμε: *Δὲ μοῦ λές, Γρηγόρη, δὲν νιτρέπσαι.* Βλέπομε πὼς ἡ λέξις *δὲν* ἄλλοτε κρατεῖ τὸ τελικὸ ν καὶ ἄλλοτε τὸ χάνει. Διαβάζουμε καὶ παρακάτω: *Σὺ λίγο θὰ ἔχη ἐδῶ τὴν Ἄννα, τὴ Βάσω, τὴ Θάλεια, τὴν Καίνα, τὴν Ξενοῦλα.* Καὶ τὸ ἄρθρο *τὴν* ἄλλοτε κρατεῖ τὸ τελικὸ ν καὶ ἄλλοτε τὸ χάνει.

Τέτοιες λέξεις ποὺ κάποτε φυλάγουν καὶ κάποτε χάνουν τὸ τελικὸ ν εἶναι: α) τὰ ἄρθρα *τόν, τήν*, β) ἡ μονοσύλλαβη θηλυκῆ προσωπικὴ ἀντωνυμία τοῦ τρίτου προσώπου *τήν*, γ) τὸ ἀριθμητικὸ καὶ τὸ ἀόριστο ἄρθρο *ἐναν* καὶ δ) τ' ἄκλιτα *δέν, μήν, σάν*.

2. Γιὰ νὰ ξέρουμε πότε οἱ λέξεις αὐτὲς φυλάγουν καὶ πότε χάνουν τὸ τελικὸ ν, πρέπει νὰ προσέξωμε ἀπὸ ποῖο γράμμα ἀρχίζει ἡ ἀκόλουθη λέξις. Παρατήρησε ἂν τὸ τελικὸ ν στὶς παραπάνω λέξεις μένει ἢ χάνεται.

α) ὅταν ἡ ἀκόλουθη λέξις ἀρχίζει ἀπὸ φωνῆεν ἢ ἀπὸ σύμφωνο στιγμαῖο (κ, π, τ, μπ, ντ, γκ, τσ, τζ, ξ, ψ),

β) ὅταν ἡ ἀκόλουθη λέξις ἀρχίζει ἀπὸ σύμφωνο ἐξακολουθητικὸ (γ, β, δ, χ, φ, θ, λ, μ, ν, ρ, σ, ζ).

3. *νὰ τὸν δῆς, τὸν ρώτησε, νὰ τὸν πάρω.* Ἡ μονοσύλλαβη ἀρσενικὴ προσωπικὴ ἀντωνυμία *τὸν* φυλάγει πάντοτε τὸ τελικὸ ν (γιὰ νὰ ξεχωρίζῃ ἀπὸ τὸ οὐδέτερο).

4. *μιὰν ἄκρη τοῦ σκοινοῦ.* Ἡ αἰτιατικὴ μιὰ μπορεῖ νὰ πάρῃ τελικὸ ν, ὅταν ἡ ἀκόλουθη λέξις ἀρχίζει ἀπὸ α.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. α) Νὰ βρῆς στὸ κείμενο τὶς λέξεις *τὸ(ν)* καὶ *τὴ(ν)*· ξεχώρισε καθενὰ ἀπ' αὐτὰ ἂν εἶναι ἄρθρο ἢ προσωπικὴ ἀντωνυμία καὶ ἂν φυλάγῃ τὸ τελικὸ ν ἢ τὸ χάνῃ καὶ γιατί. β) Νὰ βρῆς σὲ ποιὲς φράσεις τοῦ κειμένου ὑπάρχει τὸ ἀρνητικὸ *δὲ(ν)*· ξεχώρισε ποὺ μένει καὶ ποὺ χάνεται τὸ τελικὸ ν καὶ γιατί. γ) Κάμε τὴν ἴδια ἐργασία γιὰ τὶς λέξεις *ἐνα(ν), μή(ν), σά(ν)*.

Γύμνασμα. Γράψε τὶς παρακάτω φράσεις ἀφήνοντας ἢ παραλείποντας, ὅπου πρέπει, τὸ τελικὸ ν ποὺ εἶναι σὲ παρένθεση: *Εἶδα ἐνα(ν) ξένο.*—*Ἐρχομαι ἀπὸ τὴ(ν) ἀγορά.*—*Βλέπω τὸ(ν) Νίκο.* *Τὸ(ν) βλέπω ποὺ τρέχει σά(ν) ζαχαδάι.*—*Μὴ(ν) βιάζεσαι,* ἀλλὰ καὶ *μὴ(ν) ἀργῆς πολὺ.* *Αὐτὴ τὴ(ν) συμβουλὴ νὰ μὴ(ν) τὴ(ν) ξεχνᾷς.* *Λὲ(ν) θὰ ἔρθω τὴ(ν) Κυριακὴ* σὸ σπίτι σου. *Φωνάζω τὸ(ν) ἡμερᾶ.* *Μὴ(ν) παῖτα τὴ(ν) χλόη.*

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς ὅλες τὶς πολυσύλλαβες λέξεις τοῦ κειμένου καὶ νὰ τὶς συλλαβίσῃς.

Τὴ Λαμπροβδομάδα, δηλαδή τὴν ἑβδομάδα τῆς Λαμπρῆς, ποὺ ἀρχίζει τὴν Κυριακὴ τοῦ Πάσχα καὶ τελειώνει τὴν Κυριακὴ τοῦ Θωμᾶ, στὰ Ἄγραφα καὶ γενικὰ στὴ Ρούμελη τὴν ὀνομάζουν Ἀσπροβδόμαδο· τὴν προηγούμενη τὴ λένε Μεγαλοβδόμαδο. Τὸ Μεγαλοβδόμαδο ἀρχίζει τοῦ Λαζάρου, μὲ τὸν ἑσπερινό. Τότε οἱ νυφάδες τῆς χρονιάς ἐκείνης φέρνουν καὶ τὰ βάγια στὴν ἐκκλησιά. Εἶναι ὑποχρεωμένη ἡ κάθε νιόπαντρη νὰ γεμίσει ἓνα κανίστρι κλαδιὰ δάφνης — τὰ βάγια, ὅπως τὰ λέει — καὶ νὰ πάη

νὰ τὰ παραδώσῃ στὸν παπὰ, ὅταν θὰ διαβάξῃ τὸν ἑσπερινὸ τὸ Σάββατο τοῦ Λαζάρου. Ἀπ' αὐτὰ μοιράζει ὁ παπὰς στοὺς χριστιανούς, ἅμα ἀπολύση ἡ ἐκκλησιά τοῦ Εὐαγγελισμοῦ.

Τὴν Πρωτομαγιά τὴ γιορτάζουν οἱ γεωργοί. Σὲ παλιότερη ἐποχὴ συνήθιζαν νὰ χώνουν ἓνα παιδί στὶς πρασινάδες καὶ στὰ λουλούδια, νὰ τοῦ κρεμνοῦν κουδούνια καὶ νὰ τὸ γυρίζουν ἀπὸ σπῖτι σὲ σπῖτι. Τὸ παιδί χόρευε καὶ οἱ συνοδοὶ τοῦ τραγουδοῦσαν τὸ τραγούδι τοῦ Μάη:

Τώρα εἶν' ὁ Μάης κι ἡ ἄνοιξη, τώρα εἶν' τὸ καλοκαίρι.

Αὐτὸ τὸ ἔθιμο σιγὰ σιγὰ τώρα σβῆνει.

Στὶς 21 Νοεμβρίου, ποὺ εἶναι τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου, οἱ γεωργοὶ γιορτάζουν, ὅπως λένε οἱ ἴδιοι, τὴν Πολυσπορίτισσα. Σὲ πολλὰ χωριά παίρνουν πολυσπόρια (σιτάρι, καλαμπόκι, κουκιά, φασόλια κτλ.), πηγαίνουν στὴν πηγὴ, τὰ ρίχνουν μέσα καὶ λένε: "Ὅπως τρέχει τὸ νερό, νὰ τρέχῃ τὸ βιό. Παίρνουν ἔπειτα νερό καὶ γυρίζουν.

Ἐκεῖ τριγύρω στὰ Ἀινικολοβάρβαρα ἔρχεται ὁ χειμώνας. Ἄν τότε τύχῃ νὰ χιονίση, ἀκοῦς τοὺς γεωργοὺς νὰ λένε: Σήμερα τ' ἄσπρισε τὰ γένια του.

Μέρες μεγάλης χαρᾶς εἶναι τὰ Χριστούγεννα καὶ ὅλο τὸ Δωδεκάημερο. Τότε ὁ γεωργὸς σφάζει τὸ θρεφτό του τὸ γουρούνι καὶ τρώει τὰ λουκάνικα. Τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων, τὸ βράδυ, «παντρεύουν τὴ φωτιά τους». Βάζουν πολλὰ ξύλα καὶ γίνεταί μεγάλη ἡ φωτιά, γιὰ νὰ φεύγουν οἱ Καλικάντζарοι. Τὴ στάχτη τῆς βραδιάς ἐκείνης τὴν κρατοῦν, καὶ τὴν ἡμέρα τῶν Φώτων, ποὺ θὰ πέσουν οἱ σταυροὶ στὸ νερό καὶ θὰ γίνῃ ὁ ἀγιασμός, παίρνουν ἀγίασμα, ρίχνουν μέσα καὶ στάχτη καὶ ραντίζουν τ' ἀμπέλια τους.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *καίτοι* πλάττ. καλῶς χωρὶς μεγάλου βάθους, πανέρι. — *τὸ βιὸ* (ἢ *βίος*) τὰ πλούτη, ἢ περιουσία. — *Ἀνικοζογράφος* οἱ τρεῖς γιοῦτες στῆ σειρά, τῆς Ἁγίας Βαρβάρας, τοῦ Ἁγίου Σάββα καὶ τοῦ Ἁγίου Νικολάου (τις 4, 5 καὶ 6 τοῦ Δεκεμβρίου). — *Δωδεκάμηνο* οἱ δώδεκα μέρες ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα (25 τοῦ Δεκεμβρίου) ὡς τῇ γιορτῇ τῶν Φώτων (6 τοῦ Ἰανουαρίου).

Περιεχόμενο. Γιά ποιὲς γιοῦτες γίνεται λόγος στὸ κείμενο; — Πῶς γιορτάζουν οἱ γεωργοὶ καθεμιά ἀπ' αὐτές.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Ὅταν γίνεται λόγος γιὰ ἓνα λέμε: *ὁ γεωργός, ἡ χαρά, τὸ σπίτι*. Πῶς θὰ ποῦμε ὅταν γίνεται λόγος γιὰ πολλὰ; Κανονικά, πόσους **ἀριθμοὺς** ἔχουν τὰ οὐσιαστικά;

2. Πολλὰ ὅμως κύρια ὀνόματα ἔχουν μόνο ἓναν ἀριθμό.

α) *Τὰ κύρια ὀνόματα προσώπων* (βαπτιστικά ἢ οἰκογενειακά) συνηθίζονται στὸν ἐνικό: *ὁ Θωμᾶς, ὁ Αἰζαρος, ὁ Γιάννης, ἡ Μαρία, ὁ Κολοκοτρώνης*. Ὅσοσο αὐτὰ σχηματίζουν πληθυντικό, ὅταν γίνεται λόγος γιὰ πολλὰ πρόσωπα μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα: *σαραταπέντε Γιάννηδες, σήμερον γιορτάζουν οἱ Μαρίες*, ἔχονται *οἱ Κολοκοτρωναῖοι*.

β) Νὰ βρῇς ποιὰ κύρια ὀνόματα *μηνῶν ἢ ἡμερῶν τῆς εβδομάδας* ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Αὐτὰ, ὅπως βλέπομε, συνηθίζονται προπάντων στὸν ἐνικό· μποροῦν ὅμως κάποτε νὰ σχηματίσουν πληθυντικό: *πέρασαν ἀπὸ τότε πολλὰς Κυριακῆς*.

γ) Νὰ βρῇς ποιὰ κύρια ὀνόματα *γιορτῶν ἢ τόπων* (τοπωνυμίες) ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Αὐτὰ συνηθίζονται ἢ μόνο στὸν ἐνικό ἢ μόνο στὸν πληθυντικό. Σερχώσε ποιὰ εἶναι στὸν ἐνικό καὶ ποιὰ στὸν πληθυντικό.

3. Καὶ μερικά **κοινὰ οὐσιαστικά** ἔχουν μόνο ἐνικό, γιατί φανεροῦνουν γὰτὶ ποὺ εἶναι πάντοτε ἓνα: *ἡ πλάση, ἡ οἰκουμένη, ἡ γῆ, ἡ ἀνθρωπότητα, ὁ χριστιανισμός, ὁ νοῦς, ὁ βίχας κ.ἄ.*

β) *Πολυσπορία, γένια, βάρια* αὐτὰ ἔχουν μόνο πληθυντικό, γιατί ἔχουν περὶ ἑλ. π. τ. κ. ἢ σημασία. Ἔτσι καὶ τὰ ὀνόματα: *ἄμια, ἄμια* (=τὰ ὄπλα), *βαπτίσια, γεράματα, κάλατα, μεσάνυχτα, πείριχρα, πολεμοφόδια, οὐρχαρήγρια, σὺλλυπητήρια, τρεχάματα, χαράματα κ.ἄ.*

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. α) Ποιὰ κύρια ὀνόματα βρισκόνται στὸ κείμενο; Ποιὰ ἀπ' αὐτὰ ἔχουν μόνο ἓναν ἀριθμό; — β) Ποιὰ κοινὰ οὐσιαστικά τοῦ κειμένου ἔχουν μόνο ἓναν ἀριθμό;

Γύμνασμα. α) Γράψε στὸν ἐνικό τ' ἀκόλουθα ὀνόματα (ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ δὲν ἔχουν ἐνικό): *οἱ γεωργοί, οἱ φίλοι, οἱ Ἀεζοί, τὰ παράθυρα, οἱ πηγές, οἱ Σέρες, τὰ ποτάμια, τὰ χωρεῖσματα, οἱ θάλασσες, οἱ φωνιές, τὰ μεσάνυχτα, τὰ χαροιά*. — β) Γράψε στὸν πληθυντικό τ' ἀκόλουθα ὀνόματα (ἐκτὸς ἀπὸ ὅσα δὲν ἔχουν πληθυντικό): *ὁ κῆπος, τὸ τραγοῦδι, τὸ παιδί, τὸ λουλούδι, τὸ Πάσχα, ἡ πηγὴ, ἡ γῆ, ὁ φῶς, τὸ Τριῶδι, ἡ Σάββα, ὁ ραῖτης, τὸ κερά, ὁ καφεές*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε ὅλες τὶς λέξεις τοῦ κειμένου ποὺ παίρνουν δασεῖα ἐπίσης ὅσες γράφονται μὲ δύο ὅμοια σύμφωνα. — Νὰ τις ἀλλομήσης.

Ὁ Πηνειὸς κατέβαινε θολὸς καὶ φουσκωμένος. Τὸ λιοπύρι τοῦ Ἀπριλομάρτη τίναξε τὰ φιλήματά του στὰ βαρυστοιβαγμένα χιόνια τῶν βουνῶν καὶ καταρράχτες γκρεμίζονταν ἀπὸ τὰ Χάσια καὶ τὸν Πίνδο, ἀπὸ τὴν Γκούρα καὶ τὸν Ὀλυμπο, καὶ χύνονταν στὴν πολυδαίδαλη κολίτη τοῦ

ποταμοῦ. Ἐπάνω στὰ ὑγρὰ νῶτα του ροβολοῦσαν δέντρα ὀλόκληρα μὲ τὰ κλαδιά, τοὺς κορμούς καὶ τίς ρίζες τους.

Τὰ ὄρνια τῶν βουνῶν, οἱ αἰτοὶ καὶ τὰ ξεφτέρια, οἱ πετρίτες καὶ τὰ γεράκια, ἔβλεπαν τοὺς κορμούς, κατέβαιναν ἐπάνω τους καὶ ποταμοδρομοῦσαν μαζί τους κοιτάζοντας τίς ἀπλωτὲς πεδιάδες ζερβόδεξα.

Τὰ ἡμερα πουλιά τῆς πεδιάδας, οἱ πελαργοί, οἱ φασιανοί, οἱ κουροῦνες, οἱ ἀγριόχηνες, κάθιζαν ἐπάνω στὰ κλαδιά. Τὰ χελιδόνια καὶ τὰ σπουργίτια κούρνιαζαν ἐμπιστευτικά στὰ φυλλώματα μαζί μὲ τὸ βδελυρὸ φίδι, ποὺ χώνευε στὴν κουφάλα, καὶ μὲ τὸν ποντικό, ποὺ ἀργομασοῦσε τ' ἀκρόριζα.

Κιβωτοὶ θεόσταλτοι τὰ ρουπάκια, ἔφερναν τοὺς φτερωτοὺς ταξιδιώτες μὲ τὸ βόγκημα τοῦ νεροῦ καὶ μὲ τὴν ταραχὴ τῶν ἀνέμων στὰ γνώριμα μέρη τους.

Περίγυρα, στὸ ἀμφιθεατρικὸ ψήλωμα τῶν βουνῶν καὶ κάτω στὴν ἀπλωτὴ πεδιάδα, στοὺς κυματισμοὺς τῶν λόφων καὶ τίς γραμμὲς τῶν κοιλάδων, ἡ βλάστηση ἀπλωνόταν μὲ ὅλο τὸ μεγαλεῖο τῆς καὶ μὲ ὅλη τὴν ἀβρότητα τῶν χρωμάτων.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *λιοπύρι* καντερή λιακάδα πού φέρνει μεγάλη ζέστη.—*πολυδαίδαλος* πολύπλοκος.—*ξεφτίρι* εἶδος γεράκι.—*πειρίτης* ἄλλο εἶδος γεράκι.—*ποταμοδρομῷ* πλέω στό ποταμῖ.—*γασινός* πουλί πού μοιάζει σάν κότα, μέ μακριά οὐρά καί πλουμιστά φτερά.—*κουρούνα* μεγάλο πουλί μέ μαῦρα φτερά σάν κοράκι.—*κουρνιάζω* κοινοῦμαι, ἡσυχάζω.—*βδελυρός* σχισμένους.—*ρουπάκι* ἀγριοβαλανιδιά.—*ἀβρότητα* ἀπαλοσύνη.

Περιεχόμενο. Ἀπό πού κατεβαίνουν τὰ νερά πού χύνονται στὸν Πηνειό : Γιατί κοιτάζουν ξεροβόδεα : Πῶς ταξιδεύουν στὸν ποταμὸ τὰ ὄρνια, τὰ ἡμερα πουλιά καί τ' ἄλλα ζῶα : Ποιὸ θέαμα βλέπει κανεὶς γύρω ἀπὸ τὸν Πηνειό :

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Τὰ ἄρθρα *δ, ἡ, τὸ* συνοδεύουν οὐσιαστικά, ὅταν φανερώνομε μ' αὐτὰ κάτι γνωστὸ καὶ ὁρισμένο· γι' αὐτὸ ὀνομάζονται *ὁριστικὰ ἄρθρα*.

2. Ἐξ παρακολουθήσεως τὴν κλίση τοῦ ὁριστικοῦ ἄρθρου, ὅπως φαίνονται οἱ πτώσεις του στὸ κείμενο :

Ἀριθμοὶ	Ἀρσενικὸ	Θηλυκὸ	Οὐδέτερο
Ἑνικός :	Ὀν. <i>ὁ</i> Πηνειὸς Γεν. <i>τοῦ</i> ποταμοῦ Ἀιτ. <i>τὸν</i> Ὀλυμπο	<i>ἡ</i> βλάστησι <i>τῆς</i> πεδιάδας <i>τὴν</i> ταραχὴ	<i>τὸ</i> λιοπύρι <i>τοῦ</i> νεροῦ <i>τὸ</i> φίδι
Πληθυντ.	Ὀν. <i>οἱ</i> πελαργοὶ Γεν. <i>τῶν</i> ἀνέμων Ἀιτ. <i>τοὺς</i> κορμοὺς	<i>οἱ</i> κουρούνες <i>τῶν</i> ζοιλάδων <i>τις</i> πεδιάδες	<i>τὰ</i> χελιδόνια <i>τῶν</i> βουνῶν <i>τὰ</i> κλαδιὰ

3. Ἰδιαίτερα πρέπει νὰ παρατηρήσωμε τ' ἀκόλουθα : α) Τὸ ὁριστικὸ ἄρθρο δὲν ἔχει κλητικὴ. Ὅταν τὸ ὄνομα βρίσκεται στὴν κλητικὴ, τὸ μεταχειρίζομαστε χωρὶς ἄρθρο : *Βασίλη, κάτσε φρόνιμα νὰ γίνῃς νοικοκύρης.*—*Μάνα μου, ἐγὼ δὲν κόθομαι νὰ γίνω νοικοκύρης.*—*Ἔχετε γειά, γηλιά βουνά.* Κάποτε βάζομε μπροστά ἀπὸ τὴν κλητικὴ τοῦ ὀνόματος ἐπιφωνήματα κλητικά : *ὦ Πέτρο ! ὦ Θεέ μου !*—β) Ἡ πρόθεση *σέ* χάνει τὸ *ε* μπροστὰ ἀπὸ τὴ γενικὴ καὶ αἰτιατικὴ τοῦ ἄρθρου καὶ γράφεται μαζί του σὲ μία λέξη : *στοῦ, σῆς, σιῶν, σὶν, σιό, σιῶν, στοὺς, στίς, σά.* Νὰ βρῆς πού ὑπάρχουν στὸ κείμενο τέτοιοι τύποι. (Γιὰ τὸ πότε λέγονται οἱ αἰτιατικές *τὸν, τὴν* μὲ *ν* εἶδαμε στὸ μάθημα 37.)

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῆς ὅλα τὰ ὁριστικὰ ἄρθρα πού ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Σὲ ποῖο γένος, σὲ ποῖον ἀριθμὸ καὶ σὲ ποιά πτώση εἶναι τὸ καθένα :

Γύμνασμα. Γράψε τὶς παρακάτω φράσεις μέ τὸ κατάλληλο ὁριστικὸ ἄρθρο ἔμπροσ ἀπὸ τὰ ὀνόματα :

Ἔρχεται ... ἀδερφός μου. Ἔχω ... βιβλίον ... ἀδερφοῦ μου. Βλέπω ... ἀδερφό μου. Ἔρχεται ... ἀδερρή μου. Ἀκούω ... φωνή ... ἀδερφῆς μου. Βλέπω ... ἀδερρή μου. Αὐτὸ εἶναι ... σχολεῖο μου. Βλέπω ... παιδιὰ ... σχολείου μου. Στὴν ἀλὴ μαζεύονται ... μαθητὲς καὶ ... μαθήτριες. Παρακολουθῶ ... παιχνίδια ... παιδιῶν καὶ ἀκούω ... φωνὴς τους.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς στὸ κείμενο καὶ νὰ γράψῃς : 1) τὶς λέξεις πού ἔχουν δασεῖα (ἐκτός ἀπὸ τὰ ἄρθρα)—2) τὰ παρατακτικὰ σύνθετα—3) τὰ ἐνεργητικὰ μεταβατικὰ ῥήματα μαζί μέ τὸ ἀντιζείμενό τους.

40. - ΑΙΣΩΠΕΙΟΙ ΜΥΘΟΙ

Ο ΑΓΕΛΑΔΑΡΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΛΙΟΝΤΑΡΙ

Ἐνῶ ἓνας ἀγελαδάρης ἔβοσκε τὰ βόδια του στήν πλαγιά ἑνός βουνοῦ, ἓνα μοσχάρι ξέκοψε ἀπό τὸ κοπάδι καὶ χάθηκε. Ὁ ἀγελαδάρης, ἀφοῦ ἄδικα γύρισε λαγκάδια καὶ βουνά, ἔκαμε τὴν προσευχή του στὸ Δία καὶ τοῦ ἔταξε πῶς, ἂν τὸν βοηθοῦσε νὰ βρῇ τὸν κλέφτη, θὰ τοῦ

πρόσφερνε θυσία ἓνα κατσίκι. Ἐξακολούθησε ἔπειτα νὰ ψάχνη καὶ μιὰ στιγμή, στὸ ξέφωτο ἑνός δάσους, ἀντικρίζει ἓνα λιοντάρι ποὺ ἔτρωγε τὸ μοσχάρι του. Τρομαγμένος τότε σήκωσε τὰ χέρια του πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ εἶπε: «Ἀφέντη Δία, σοῦ ἔταξα, ἂν κάμης νὰ βρῶ τὸν κλέφτη, νὰ σοῦ θυσιάσω ἓνα κατσίκι· τώρα σοῦ τάζω, ἂν κάμης νὰ μὴ μὲ βρῇ ὁ κλέφτης, νὰ σοῦ θυσιάσω ἓναν ταῦρο.»

Η ΧΗΡΑ ΚΑΙ ΟΙ ΥΠΗΡΕΤΡΙΕΣ ΤΗΣ

Οἱ ὑπηρετίες μιᾶς πλούσιας χήρας εἶχαν παράπονα, γιατί ἀχάραγα ἀκόμα, μόλις ἀκούσαν τὸ λάλημα ἑνός πετεινοῦ ποὺ εἶχε, τίς ξυπνοῦσε καὶ τίς ἔβαζε νὰ δουλεύουν. «Ὁ κόκορας φταίει ποὺ λαλεῖ» εἶπαν μιὰ μέρα ἀναμεταξύ τους· «νὰ τὸν σφάξωμε νὰ γλιτώσωμε». Τὸν ἔσφαξαν λοιπόν, ἀλλὰ τὴν ἔπαθαν χειρότερα· γιατί ἡ κυρά τους, μὴν ἔχοντας τώρα κόκορα, ὥστε νὰ μαντεύη ὅπως ὅποτε τὴν ὥρα, καὶ ἀπὸ τὴν ἀνησυχία της μήπως εἶναι πολὺ ἀργά, τίς ξυπνοῦσε ἀκόμα πιὸ νωρίς.

Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ Η ΚΟΤΑ

Μιὰ γυναίκα εἶχε μιὰ κότα ποὺ γεννοῦσε κάθε μέρα ἓνα αὐγό. «Ἄν τῆς ρίχνω περισσότερο κριθάρι, συλλογίστηκε, θὰ γεννᾷ δυὸ αὐγά τὴν ἡμέρα.» Ἐτσι ἔκαμε λοιπόν. Μὰ ἡ κότα παραπάχυνε καὶ οὔτε μιὰ φορὰ τὴν ἡμέρα δὲν μποροῦσε νὰ γεννήσῃ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Ἐφ' ὧτο ἀνοιχτὸ μέρος μέσα σὲ δάσος.—*ἀχάραγα* (ἐπίρρημα) πρὶν ἀπὸ τὰ χαράματα, πρὶν ξημερώσει.

Περιεχόμενο. Διηγῆσου τοὺς τρεῖς μύθους τοῦ κειμένου. Ποιὸ εἶναι τὸ νόημα τοῦ πρώτου μύθου; Ποιὸ διδάγμα βγαίνει ἀπὸ τὸ δεύτερο μῦθος καὶ ποιὸ ἀπὸ τὸν τρίτο;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Μποροῦμε νὰ ποῦμε τὴν ἀκόλουθη φράση: «Ἔνας ἀγελαδάρης μιὰ μέρα ἔβροσκε τὰ βόδια του κοντὰ σ' ἓνα βουνό». Ἐδῶ μιλοῦμε γιὰ κάποιον ἀγνωστο ἀγελαδάρη, δὲν ὀρίζομε ποιὰ μέρα ἔβροσκε τὰ βόδια του καὶ δὲν ἀναφέρομε ποιὸ εἶναι τὸ βουνό. Γι' αὐτὸ λέμε: *ἓνας ἀγελαδάρης, μιὰ μέρα, ἓνα βουνό*.

Οἱ λέξεις *ἓνας, μιὰ (μία), ἓνα* πού πηγαίνουν ἔτσι ἐμπρὸς ἀπὸ οὐσιαστικά λέγονται *ἀόριστα ἄρθρα*.

2. Ἄς παρακολουθήσωμε τὴν κλίση τοῦ ἀόριστου ἄρθρου, ὅπως φαίνονται οἱ πτώσεις του στὸ κείμενο:

	ὀνομαστική	γενική	αἰτιατική
<i>Ἀρσενικό:</i>	<i>ἓνας ἀγελαδάρης</i>	<i>ἑνὸς κοκόρου</i>	<i>ἓναν ταῦρο</i>
<i>Θηλυκό:</i>	<i>μιὰ γυναίκα</i>	<i>μιᾶς πλούσιας χήρας</i>	<i>μιὰ κότα</i>
<i>Οὐδέτερο:</i>	<i>ἓνα μοσχάρι</i>	<i>ἑνὸς βουνοῦ</i>	<i>ἓνα κατσίκι</i>

3. Ἰδιαίτερα πρέπει νὰ παρατηρήσωμε τ' ἀκόλουθα: α) Τὸ ἀόριστο ἄρθρο δὲν ἔχει κλητική οὔτε πληθυντικό. Ὅταν μιλοῦμε γιὰ πολλὰ ἀόριστα οὐσιαστικά, τ' ἀναφέρομε χωρὶς ἄρθρο: *γύρισε λαγκάδια καὶ βουνά*. β) Τὸ ἀόριστο ἄρθρο εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ ἀριθμητικὸ *ἓνας, μία, (μία), ἓνα*. Καὶ λέμε πὼς εἶναι ἀριθμητικὸ, ὅταν ἔχη ἀριθμητικὴ σημασία: *ἡ κότα γεννοῦσε κάθε μέρα ἓνα αὐγό* (ἐνῷ ἡ γυναίκα ἠθέλε νὰ τὴν κάμῃ νὰ γεννᾷ δύο αὐγά τὴν ἡμέρα).

(Πότε λέγονται οἱ αἰτιατικὲς *ἓνα* καὶ *μία* μὲ *ν* στὸ τέλος τὸ εἶδαμε στὸ μάθ. 37.)

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. α) Πῶς κλίνεται τὸ ἀόριστο ἄρθρο σὲ κάθε γένος;

β) Κλίνει τὸ ἀόριστο ἄρθρο μαζί μὲ τ' ἀκόλουθα οὐσιαστικά: *ἓνας ψαράς, μιὰ χώρα, ἓνα παιδί*.

Γύμνασμα. Γράψε τὸ παρακάτω κομμάτι καὶ βάλε τὸ κατάλληλο ὀριστικὸ ἢ ἀόριστο ἄρθρο ἐμπρὸς ἀπὸ τὰ ὀνόματα, ἐκεῖ ὅπου σημειώνεται μιὰ γραμμοῦλα: *Κάποτε—γέρος ξυλοκόπος γύριζε φορτωμένος μὲ—δεμάτι ξύλα. Ἐξαφνα ἄρχισε δυνατὴ βροχή. Ἐκεῖ κοντὰ βλέπει—καλύβα. Τρέχει καὶ χτυπᾷ—πόρτα. «Ποιὸς εἶναι;» ἀκούστηκε ἀπὸ μέσα—φωνή. «Εἰμαι—διαβάτης καὶ ζητῶ νὰ φυλαχτῶ ἀπὸ—βροχή.» Ἀμέσως ἀνοίγει—πόρτα καὶ παρουσιάζεται—παιδί. Προθύμα παίρνει—δεμάτι ἀπὸ—γέρο καὶ τὸν ὁδηγεῖ μέσα. «Ἐνῇχαριστῶ, παιδί μου», λέει—γέρος.*

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε: 1) ὅλες τὶς ὑποθετικὲς προτάσεις πού ὑπάρχουν στὸ κείμενο. 2) Τὶς φράσεις τοῦ κειμένου πού ἔχουν τὶς λέξεις *τό(ν), τή(ν), ἐνα(ν), μή(ν), δε(ν)* μὲ τελικὸ *ν*.

‘Ο Πανάγος ὁ Τριβώνης εἶχε δώσει εἰσαγωγικὲς ἐξετάσεις στὸ Πανεπιστήμιο, σὰ νομικά, καί, ὅταν ἔμαθε πὼς πέτυχε, πήγε νὰ πετάξῃ ἀπὸ τὴ χαρὰ του. Φυσικὸ ἦταν βέβαια νὰ χαρῇ, ἀλλὰ τὸ κακὸ εἶναι πὼς περηφανεύτηκε ὑπερβολικά, γι’ αὐτὸ πήρε ὁ νοῦς του ἄερα, ἔκανε σὰ νὰ τοῦ εἶχαν δώσει κιόλα τὸ δίπλωμα, σὰ νὰ ἦταν καὶ δικηγόρος καὶ ἀγόρευε

στὸ δικαστήριο. «Καὶ γιατί τάχα νὰ μείνω δικηγόρος;» ἔλεγε μέσα του· «μὲ τὸ δίπλωμα τοῦ νομικοῦ μπορῶ νὰ γίνω δικαστής, πρωτοδίκης, πρόεδρος, ἀρεοπαγίτης· καὶ ἂν ἀποφασίσω νὰ πολιτευθῶ, θὰ γίνω βουλευτὴς καὶ — γιατί ὄχι; — ὑπουργός· καὶ τότε ὅλοι θὰ μ’ ἔχουν ἀνάγκη κι ἐγὼ δὲ θὰ ἔχω ἀνάγκη ἀπὸ κανένα.»

‘Απὸ τὸ δρόμο ἀκούστηκαν οἱ φωνὲς τοῦ ψαρᾶ, τοῦ μανάβη, τοῦ τροχιστῆ καὶ τοῦ γυρολόγου ἐμπόρου, ποὺ διαλαλοῦσαν τίς πρამάτειες τους καὶ τὴν τέχνη τους. ‘Ο Πανάγος αἰσθάνθηκε περιφρόνηση γιὰ ὅλους. Δὲ σκέφτηκε οὔτε τὸν παππού του, ποὺ ἦταν καπνοπώλης. Πλησίασε στὸ παράθυρο καὶ κοίταξε ἀκατάδεχτα τὸ φούρναρη, ἔπειτα τὸν παπουτσή καὶ τὸ ράφτη, ποὺ εἶχαν τὰ μαγαζιά τους κοντὰ στὸ φούρνο. Λίγο παραπέρα εἶδε τὸ φαναρά, ποὺ δούλευε στὸν ἴσκιο. «Χτύπα κι ἐσύ, τενεκετζή, τὸν τενεκέ σου, ψιθύρισε· μεθαύριο θὰ χτυπάς τὴν πόρτα μου καὶ θὰ μὲ παρακαλῇς νὰ βοηθήσω τὸ γιό σου νὰ τὸν πάρουν ὑπάλληλο στὴν τράπεζα· κι ἐσύ, γείτονα φούρναρη, κι ἐσύ ἔμπορε, ποὺ μετρᾷς τὸ χασέ σου, κι ἐσύ μαρμαρά, ποὺ ἀκούω τὸ χτύπο τοῦ σκαρπέλου σου, δὲν εἶναι μακριὰ ὁ καιρὸς ποὺ θὰ μοῦ βγάξετε ὅλοι τὸ καπέλο.»

Τὴ νύχτα ἐκεῖνη ὁ Πανάγος εἶδε ἓνα παράξενο ὄνειρο. ‘Εκεῖ ποὺ καθόταν, λέει, σ’ ἓνα θρόνο, παρουσιάστηκαν μπρὸς του πολλοὶ ἄνθρωποι τῆς δουλειᾶς. Πρῶτος ὁ γεωργός, ἔπειτα ὁ ὕφαντής, ὁ ράφτης, ὁ χτίστης. «‘Αφέντη Πανάγο, τοῦ λέει ὁ γεωργός, μάθαμε πὼς ὅλοι σ’ ἔχουν ἀνάγκη κι ἐσύ δὲν ἔχεις ἀνάγκη ἀπὸ κανένα· ἤρθαμε λοιπὸν νὰ σοῦ ποῦμε πὼς, ἀφοῦ δὲ μᾶς χρειάζεσαι, ἐμεῖς σὲ ἀποχαιρετοῦμε.» Τότε βρέθηκε τάχα ὁ Πανάγος ὁλομόναχος καὶ ὁλόγυμνος πάνω σ’ ἓνα τεράστιο δίπλωμα, ποὺ σὰν ἀπέραντο σεντόνι ἔφτανε ὡς τὸν ὀρίζοντα καὶ τίποτε ἄλλο δὲ φαινόταν. Τουρτούριζε, πεινοῦσε, μὰ κανένας δὲν ἦταν ἐκεῖ νὰ τὸν βοηθήσῃ. ‘Ο Πανάγος ξύπνησε τρομαγμένος. ‘Απὸ κείνη τὴ στιγμή κατὰλαβε πὼς εἶχε ἀνάγκη ὅλο τὸν κόσμον καὶ ὅλο τὸν κόσμον τὸν ἀγάπησε.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. εἰσαγωγικὸς ἐκεῖνος πού γίνεται γιὰ εἰσαγωγή, γιὰ νὰ μὴ κανεῖς κάπου.—ὁ νοῦς μου παίρνει ἀέρα μὲ πιάνει μεγαλομανία, περηφανεύομαι ὑπερβολικά.—ἀγορεύω βγάζω λόγο, μιλοῦ μπροστά σὲ κόσμο.—ἀρεοπαγίτης δικαστὴς στὸν Ἀρειο Πάγο, τὸ ἀνώτατο δικαστήριον.—πολιτεύομαι ἀνακατεῦμαι στὴν πολιτικὴν.

Περιεχόμενον. Τί ἔκαμε τὸν Πανάγο νὰ περηφανευτῇ καὶ τί τὸν ἔκαμε νὰ συνέρθῃ; Εἶχε σχέση τ' ὄνειρό του μὲ ὅσα συλλογίζεσθαι πρὶν κοιμηθῇ; Γιατὶ οἱ ἄνθρωποι ἔχουν ἀνάγκη ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλο;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ ἀντικρινὸ κείμενον ὑπάρχουν πολλὰ ἀρσενικά οὐσιαστικά, δηλ. οὐσιαστικά πού ἀνήκουν στὴν **πρώτη κλίση**. Ἐδῶ εἶναι ὅλα στὸν ἐνικὸν γιὰ νὰ βρῆς πῶς κλίνονται σ' αὐτὸ τὸν ἀριθμὸν, κάμε τις ἀκόλουθες ἐργασίες:

1. Χώρισε μὲ τὸ χάρακα μία σελίδα τετραδίου σὲ 4 στήλες, γράψε πάνω πᾶνω σὲ κάθε στήλῃ τ' ὄνομα μιᾶς πτώσης (ὀνομαστική, γενική, αἰτιατική, κλητική) καὶ κατὰταξε σ' αὐτὲς τ' ἀρσενικά ὀνόματα τοῦ κειμένου ἀνάλογα μὲ τὴν πτῶση πού βρίσκεται τὸ καθένα.

2. Παρατήρησε σὲ ποιους φθόγγους τελειώνει ἡ αἰτιατική.

3. Σκέψου ποιὸ φθόγγο πρέπει νὰ προσθέσης στὸ τέλος τῆς αἰτιατικῆς, γιὰ νὰ γίνῃ ὀνομαστική· κοίταξε ἂν αὐτὸ τὸ φθόγγο τὸν ἔχουν στὴν ὀνομαστικὴ χωρὶς ἐξαίρεση ὅλα τὰ ὀνόματα πού ἔχεις στὴν πρώτη στήλῃ.

4. Ἐξέτασε σὲ ποιὰ ὀνόματα ἡ γενική καὶ ἡ αἰτιατική εἶναι ὅμοιες ἀναμεταξύ τους (ἄσχετα πρὸς τὸ τονικὸ σημάδι) καὶ σὲ ποιὰ διαφέρουν· σημείωσε πῶς τὰ πρῶτα ἀποτελοῦν τὴν **α' τάξη** τῆς α' κλίσης, καὶ τὰ δευτέρω τὴν **β' τάξη** τῆς κλίσης αὐτῆς. Πῶς τελειώνουν στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ τὰ πρῶτα καὶ πῶς τὰ δευτέρω;

5. Παρατήρησε ἂν ἡ κλητικὴ τῶν ἀρσενικῶν πού ἀνήκουν στὴν α' τάξη εἶναι πάντα ὅμοια μὲ τὴν γενική καὶ τὴν αἰτιατική· ἐξέτασε τὸ ἴδιον καὶ γιὰ τ' ἀρσενικά τῆς β' τάξης.

6. Ἐξέτασε ἂν στὴ γενική ὁ τόνος μένῃ πάντα στὴ συλλαβὴ πού τὸν ἔχει ἡ ὀνομαστική. Ὁ τόνος αὐτὸς τῆς ὀνομαστικῆς ὀνομάζεται **βασικὸς τόνος**.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Πῶς θὰ φωνάξῃς τὸ γαλατᾶ, τὸ ναύτη, τὸν πραιματευτῇ, τὸν Μικέ, τὸν παππού, τὸν ἀδελφό, τὸν ταχυδρόμο, τὸν καλόγερο, τὸ Φίλιππο, τὸν Ἀλέκο, τὸν Πέτρο, τὸ γέρο, τὸν Παῦλο;

Γύμνασμα. Κλίνει στὸν ἐνικὸν (βάλε δηλ. στὶς 4 πτώσεις του) καὶ μὲ τ' ἄρθρα τοὺς τὰ ὀνόματα: βοριάς, κλητήρας, κόρακας, διαβάτης, προσκυνητής, καφές, νοῦς, Κρητικός, ἥλιος, πλάτανος, ρινόκερος, Τηλέμαχος.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ν' ἀντιγράψῃς τὸ παρακάτω δημοτικὸ τραγοῦδι σημειώνοντας τοὺς τόνους καὶ τὰ πνεύματα ὅπως πρέπει:

*Ἐχετε γεια, ψηλα βουνά και καμποι με τα ροδά,
δροσις με τα χαράματα, νυχτες με το φεγγαρι,
κι σοις, μωρε κλεφτοπουλά, πον εισαστε παλικαρία,
δε σας τρομαζει ο πολεμος, πηδατε σα λιονταρια.*

Ἡ πέρδικα τρώει ὅλα σχεδὸν τὰ χορταρικά, μὰ ἀπαραίτητη τροφή της εἶναι τὸ χαλκί. Μερικοὶ λένε πὼς τὸ τρώει γιὰ νὰ λαγαρίζη ἡ φωνή της· ἡ πραγματικὴ δὲ μὴ λαϊκὴ ζωολογία ξέρει πὼς αὐτὸ τὸ κάνει γιὰ νὰ εὐκολύνῃ τὴ χώνεψή της. Ἡ πέρδικα ἔχει ἀδυναμία καὶ στὰ σταφύλια. Τὴν πέρδικα τὴν τρα-

γουδοῦν πολλὰ τραγούδια· εἶναι τὸ ποιητικότερο σύμβολο τῆς ὁμορφιάς, τῆς γιορτῆς, τῆς χαρᾶς, τῆς δροσιάς.

Ἡ καλιακούδα εἶναι ξαδέρφη τῆς κλέφτρας κίσσας, τῆς λωποδύτρας κουρούνας, τῆς ρημάχτρας καρακάξας. Ἀφοῦ κρατιέται ἀπὸ τόσο... μεγάλη οἰκογένεια, ἀνέβηκε, λένε, μιὰ φορὰ στὸ θρόνο τῶν πουλιῶν μὲ τὸ νὰ κλέψῃ ἀπὸ τὸ κάθε πουλὶ ἓνα φτερό. Ἀλλὰ σὲ λίγο τὰ πουλιά κατάλαβαν τὴν κλεψιά, μάθησαν τὴν κλέφτρα βασίλισσα καὶ τὴν κατέβασαν ἀπὸ τὸ θρόνο.

Ἀληθινὴ βασίλισσα τοῦ λόγκου εἶναι ἄλλη. Ὀνομάζεται Κυριαρίνα καὶ μοιάζει μὲ τὴν τρυγὸνα. Ἡ ἱστορία της λέει πὼς ἦταν κοπέλα καὶ εἶχε δυὸ ἀδερφές, τὴ Μήλω καὶ τὴ Ρόιδω. Ἦταν καὶ οἱ δυὸ ὁμορφες, μὰ ἡ Κυριαρίνα, ποὺ τότε ὀνομαζόταν Χρυσοφεγγαράτη, ἦταν πιὸ ὁμορφὴ ἢ ἡλιογέννητη. Τόση ἦταν ἡ ζήλια τῆς Μήλῳ καὶ τῆς Ρόιδως, ὥστε ἔσπρωξαν μιὰ μέρα τὴν ἀδερφή τους σ' ἓναν γκρεμό. Χάθηκε ἀπὸ τὰ μάτια τους. Ἐκεῖνες νόμισαν πὼς σκοτώθηκε, μὰ δὲν εἶχε πάθει τίποτε. Ἀργότερα τὴ βρῆκε ἓνα βασιλόπουλο καὶ τὴν πῆρε γυναικα του. Ἡ Μήλω καὶ ἡ Ρόιδω τὸ ἔμαθαν — ἡ φήμῃ ἔφτασε στ' αὐτιά τους — πῆγαν στὸ παλάτι τὴν ὥρα ποὺ ἔλειπε τὸ βασιλόπουλο καὶ τὴ σκότωσαν. Στὸν τάφο τῆς Χρυσοφεγγαράτης φυτόρωσε μιὰ κυδωνιά, ποὺ ἔκαμε μόνο ἓνα κυδώνι. Ἀπὸ τὸ κυδώνι ἐκεῖνο, ὅταν τὸ ἀνοιξε ὁ περιβολάρης, πῆδησε ἡ Κυριαρίνα, πουλὶ πιά, μὲ ὅλα τὰ σημάδια πάνω της τῆς μεγαλειότητος καὶ τῆς ὁμορφιάς.

Στὴν Ἀκαρνανίᾳ τὴν ἀλεποῦ τὴν πιάνουν μὲ τὸν ἀκόλουθο τρόπο: Κόβουν μιὰ νεροκολοκύθα πάνω πάνω, τόσο, ὥστε νὰ μπορῇ νὰ περάσῃ μέσα τὸ κεφάλι τῆς ἀλεποῦς. Στὸ βάθος τῆς νεροκολοκύθας βάζουν λίπος. Ἡ ἀλεποῦ τὸ μυρίζεται, βυθίζει τὴ μούρη της, τ' αὐτιά της δὲ μὴ πιέστηκαν γιὰ νὰ χωρέσῃ μέσα, ἀνοίγουν ἔπειτα, καὶ μένει μὲ τὴν κολοκύθα στὸ πρόσωπο, σὰ νὰ φορᾷ μάσκα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἀπαγαίητος ἀναγκαῖος, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ λειπῇ.—
λαγαρίζω καθαρίζω.—λαϊκὴ ζωολογία ἡ ζωολογία ὅπως τὴν πιστεύει ὁ λαὸς καὶ
ὄχι ὅπως τὴν ξέρουν οἱ ἐπιστήμονες.—ἔχω ἀδυναμία σὲ κάποιον ἀγαπῶ πάρα
πολύ.—σύμβολο αἰσθητὸ σημάδι, ποὺ μὲ αὐτὸ καταλαβαίνομε κάτι ἀφηρημένο.—
καλιακούδα, κίσσα, κουρούνα, κατακάξα πουλι.—σημάδια τῆς μεγαλειότητος ἐξω-
τερικὰ γνωρίσματα τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος.

Περιεχόμενο. Τί ἐννοεῖ λέγοντας πὸς ἡ καλιακούδα εἶναι ξαδέρφη ἄλλων
πουλιῶν;—κρατεῖται ἀπὸ τόσο... μεγάλη οἰζογένεια πὸς τὸ λέει αὐτό; στὰ σο-
βαρά ἢ

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ ἀντικρινὸ κείμενο ὑπάρχουν πολλὰ θηλυκὰ οὐσιαστικά, δηλ. οὐσια-
στικά ποὺ ἀνήκουν στὴ **δεύτερη κλίση**. Ἐδῶ εἶναι ὅλα στὴν ὀνομαστική, τὴ
γενική ἢ τὴν αἰτιατική τοῦ ἐνικοῦ.

1. Κατάταξέ τα κατὰ τὴν πτώση ποὺ βρίσκονται.
2. Παρατήρησε σὲ ποιούς φθόγγους τελειώνει ἡ ὀνομαστική.
3. Ἐξέτασε ἂν ἡ αἰτιατική διαφέρει ἀπὸ τὴν ὀνομαστική; σκέψου τὸ ἴδιον
καὶ γιὰ τὴν κλητική.
4. Παρατήρησε τί φθόγγο παρακάνει ἀπὸ τὴν ὀνομαστική; ἔχει ἡ γενική.
5. Ἐξέτασε ἂν ὁ **βασικὸς τόνος**, ὁ τόνος δηλ. τῆς ὀνομαστικῆς τοῦ ἐνι-
κοῦ, ἀλλάξῃ ποτὲ θέσῃ στὶς ἄλλες πτώσεις τοῦ ἴδιου ἀριθμοῦ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Πές, προσθέτοντας καὶ τὸ ἄρθρο, πὸς εἶναι ἡ γενική τοῦ ἐνι-
κοῦ τῶν ὀνομάτων: ἄγκυρα, αἴθουσα, μέλισσα, τράπεζα, βιοτείνουσα, ἀνθρωπό-
τητα, θερμοότητα, κοινότητα, ταυτότητα, ἄνοιξη, ἀντίωσις, βάρσις, κορυφώσις.

Γύμνασμα. 1. Κλίνει στὸν ἐνικό, μαζὶ μὲ τ' ἄρθρα, τὰ ὀνόματα: χαρά,
λάμψη, Κώ, Χιό, καπελού, γενέ.

2. Συμπλήρωσε τίς ἀκόλουθες παροιμίες μὲ τὰ ὀνόματα: βιάση, κουκουρά-
για, Μαρού, σὸρά, πία, ρῶγα, τάρλα, βάζοντας τὸ καθένα ἐκεῖ ποὺ ταιριάζει
καὶ στὴν πτώση ποὺ πρέπει ὅπου εἶναι ἀνάγκη, προσθέτεις καὶ τὸ ἄρθρο:

Τζιτζίκας ἐλάλησε, μαύρη—γυάλισε.

Ἡ σκύλα ἀπὸ—της γεννὰ στραβὰ κοντάβια.

Ἐγὼ τὸ λέω τοῦ σκύλου μου καὶ ὁ σκύλος—τον.

Πέσε,—, νὰ σὲ φάω.

Χόρνε, κυρά—, καὶ ἔχε καὶ ἔννοια τοῦ σπιτιοῦ.

Ἄλλα τὰ μάτια τοῦ λαοῦ καὶ ἄλλα—.

Σὲ—ποὺ δὲν ἔστρωσε τὸ χέρι μὴν ἀπλώσης.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

1) Νὰ βρῇς στὶς παρατινω παροιμίες ὅλα τ' ἄρσενικά καὶ νὰ τὰ κλίνης
στὸν ἐνικό ἀριθμό. 2) Ν' ἀντιγράψῃς τίς δύο τελευταῖες παροιμίες χωρίζοντας
τίς συλλαβές στὴν κάθε λέξη.

43.— Η ΛΕΥΤΕΡΙΑ ΕΡΧΕΤΑΙ

— Μάνα, κάποιος περνᾷ ἀπ' ἐξω, εἶπε ὁ Πέτρος, ἓνα ἀγόρι ὀχτῶ χρονῶ. Μέσα στοῦ σκοτεινοῦ ὑπόγειο, πού τὸ σκοτάδι τοῦ μόλις τὸ μαλάκωνε τὸ φῶς τοῦ καντηλιοῦ μπροστὰ στοῦ εἰκόνισμα τῆς Παναγίας, ἡ κυρα-Ἀσημῖνα σηκώθηκε ὀρθία κι ἔστησε τὸ αὐτί της. Τὸ ἴδιο ἔκαμε καὶ ἡ κόρη της, πού ἐκείνη τῇ στιγμῇ καταγινόταν στοῦ πλύσιμο ἐνός κατσαρολιοῦ σὲ μιὰ γωνιά τοῦ ὑπογείου. Ἐνα βῆμα βιαστικὸ ἀκούστηκε γιὰ λίγο στοῦ στενοσόκακο κι ἔπειτα ἔσβησε. «Χριστιανὸς νὰ εἶναι ἡ Τοῦρκος;» Οἱ δυὸ γυναῖκες προσπαθοῦσαν νὰ μαντέψουν ἀπὸ τὸν κρότο τοῦ βήματος. Ἀπὸ τὴν ἡμέρα τοῦ κλεισίματός τους σ' αὐτὸν τὸ στενὸ χῶρο—τὸ ὑπόγειο εἶχε μόλις τρία μέτρα μᾶκρος καὶ

δυόμισι πλάτος—ζοῦσαν ὅλοι τους σὲ φοβερὴ ἀγωνία.

Ἦταν στὰ 1912, στὸν ἑλληνοτουρκικὸ πόλεμο. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ὅλο προχωροῦσε πρὸς τὰ βορινά, λευτερώνοντας χωριά πού γιὰ αἰῶνες ὀλόκληρους τὰ πλάκωνε ἡ μαύρη σκλαβιά. Θὰ ἔφτανε καὶ στὸ χωριὸ ὅπου ζοῦσε ἡ χήρα Ἀσημῖνα μὲ τὸ κορίτσι της καὶ τὸ ἀγοράκι της; Οἱ Ἕλληνες τοῦ χωριοῦ περίμεναν μὲ λαχτᾶρα καὶ μὲ ἐλπίδα. Ἀλλὰ καὶ ὁ φόβος τους ἦταν μεγάλος. Ὁ καῖμακάμης τοῦ μέρους αὐτοῦ ἦταν φανατικὸς καὶ αἰμοβόρος. Τέρας τὸν ἔλεγαν ὅλοι καὶ τέρας ἦταν. Ἄν μὲ παρακίνηση αὐτοῦ τοῦ τέρατος οἱ Τοῦρκοι τοῦ χωριοῦ ἔκαναν σφαγὲς πρὶν φύγουν; Ἡ κυρα-Ἀσημῖνα, ὅπως ἔκαμαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ἀποφάσισε τὸ κλείσιμό τους στοῦ ὑπόγειο. Κατέβασαν ἓνα στῶμα, ὅσα τρόφιμα εἶχαν καὶ ἀμπαρώθηκαν μέσα σ' αὐτό. Μόνο σὰν ἄκουαν ἀπόλυτὴ ἡσυχία, ἔβγαιναν βιαστικὰ στὴν αὐλή, γιὰ νὰ πάρουν νερὸ ἀπὸ τὸ πηγάδι.

Ἐξί μέρες τώρα βαστοῦσε τὸ κλείσιμο καὶ ἡ ἀγωνία τους. Στὰ ΝΔ τοῦ χωριοῦ ἦταν ἓνα δάσος. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ δάσους αὐτοῦ καρτεροῦσαν τὴ σωτηρία τους. Τὸ ἀπόγεμα καὶ τὸ βράδυ τῆς ἑβδομῆς ἡμέρας τὸ κανόνι δὲν ἔπαψε νὰ βροντᾷ. Τὴν αὐγὴ, μὲ τίς πρῶτες ἀκτίνες τοῦ φωτός πού μπῆκαν ἀπὸ τίς χαράμαδες τοῦ ὑπογείου, φωνὲς χαρᾶς ἀκούστηκαν. Ὅλοι οἱ χριστιανοὶ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ εἶχαν ξεχυθῇ στοὺς δρόμους. Στὸ γύρισμα τοῦ ἀμαξωτοῦ δρόμου φάνηκε τὸ πρῶτο ἑλληνικὸ τάγμα πού ἔμπαινε στοῦ χωριὸ θριαμβευτικὰ. Ἡ σημαία του κυμάτιζε περήφανη. Ἡ λευτεριά ἐρχόταν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. τὸ φῶς τοῦ καντηλιοῦ μαλάκωνε τὸ σκοτάδι· τί ση-
μαίνει ἐδὼ τὸ μαλακώνω ; — στήνω τὸ αὐτί· βρῆς ἓνα συνώνυμον ῥήμα. —
καίμακάμης Τοῦρκος ἐπαρχος. — ἀμπαρώνω κλείνω μὲ τὴν ἀμπαρά, μὲ τὸ σύρτη
κλείνω στερεά. — θριαμβεντικά μὲ θριάμβο, μὲ τρόπο πού φανερώνει χαρὰ καὶ
περηφάνια γιὰ τὴ νίκη.

Περιεχόμενο. Ποιά μέρη ἐλευθερώθηκαν τὸ 1912 καὶ τὸ 1913 καὶ ἐνόηθη-
σαν στὸ ἑλληνικὸ κράτος ; — Αἰῶνες ὁλόκληρους τὰ πλάκωνε ἡ σκλαβιά : πόσα
χρόνια περιόπου ; — Πῆς πὼς εἶσαι ἓνα ἀπὸ τὰ παιδιά τῆς γερα - Ἀσμιῖνας καὶ
διηγῆσαι πὼς περάσατε στὸ ὑπόγειο.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ κείμενο ὑπάρχουν πολλὰ οὐδέτερα οὐσιαστικά, δηλ. οὐσιαστικά πού
ἀνήκουν στὴν **τρίτη κλίση**. Ὅσα ἀπ' αὐτὰ εἶναι στὸν ἐνικὸ κατὰταξέ τα κατὰ
τὴν πτώση πού βρισκονται (ὀνομαστική, γενική, αἰτιατική) καὶ σκέψου πὼς θὰ
εἶναι καὶ στὴν κλητική.

1. Ἐξέτασε ἂν ἡ ὀνομαστική, ἡ αἰτιατική καὶ ἡ κλητική διαφέρουν ἀνα-
μεταξύ τους.

2. Ξεχώρισε τὶς καταλήξεις πού ἔχουν τὰ οὐδέτερα στίς 3 αὐτὲς πτώσεις.

3. Ξεχώρισε τὶς καταλήξεις τῆς γενικῆς.

4. Παρατήρησε ἂν ὅλα τὰ οὐδέτερα ἔχουν ἴσο ἀριθμὸ σὺλλαβῶν σὲ ὅλες
τὶς πτώσεις τοῦ ἐνικοῦ ἂν ὄχι, χωρίσέ τα σὲ **ἰσοσύλλαβα** καὶ σὲ **ἀνισοσύλλαβα**.

5. Πρόσεξε τὴ διαφορά τῶν ὀνομάτων ἐπὶ τοῦ γένους καὶ κλίσεως ὡς πρὸς τὴν
κλίση.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκησις. Νὰ βρῆς τρία οὐδέτερα ὀξύτονα καὶ τρία παροξύτονα σὲ -ι (ὅπως
αὐτί, ἀγόρι), τρία ὀξύτ. καὶ τρία παροξύτ. καὶ τρία προπαροξύτ. σὲ -ο, δύο δι-
σύλλαβα καὶ δύο τρισύλλαβα σὲ -ος, τρία δισύλλαβα καὶ πέντε τρισύλλαβα σὲ
-μα, τέσσερα σὲ -ισμο ἢ -ξιμο ἢ -ψισμο (ὅπως : γνήσιμο, τάξιμο, σκίψισμο). —
Νὰ πῆς στὴ γενική τοῦ ἐνικοῦ (ἂν ἔχουν) τὰ οὐδέτερα : καρφί, κερδί, κερδί, σκαί,
δρεπάνι, ἀλεῖρι, μισημέρι, αἰλλάκι, σκακάκι, σκυλάκι, δεματάκι, παιδάκι, φασουλάκι.

Γύμνασμα. Κλίνει στὸν ἐνικόν, μὲ τὸ ἄρθρο, τὰ ὀνόματα : ἄλσος, πάχος,
μέγεθος, δέσμα, πρόβλημα· ἐπίσης : ρολοῖ (προσθέτοντας ἓνα γ, ὅπου εἶναι ἀνάγκη)
ἐπίσης : βράδυ (ὅπως τὸ ἀγόρι, ἀλλὰ μὲ ν στὴν ὀνομ., αἰτ. καὶ κλητ.), δίχτυ,
στάχυ (τὸ ἴδιο, ἀλλὰ μὲ ν παντοῦ). — Γράψε στὴν ἐν. γενική τὰ : σπρώξιμο, τρί-
ψισμο, λύσιμο. — Κλίνει τὰ ὀνόματα καθεστώς καὶ γρηγορός (ὅπως τὸ φῶς, μόνον πού
ἡ γενική τους τονίζεται στὴν παραλήγουσα). — Κλίνει τὸ κορέας (ὅπως τὸ τέρας).

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τοὺς παρακάτω στίχους μὲ τοὺς τόνους, τὰ πνεύματα,
τὰ ἄλλα ὀρθογραφικὰ σημεῖα καὶ τὰ σημεῖα τῆς στίξης πού πρέπει :

Ὁ μαυρὸς σκυλὸς πὺν χω γω
δεν εἶναι πρῶτο γένος
ἔχει ἀκορητὴ τὸ μολογῶ
κουλουριασμένη οὐρα
κι ὀλοῦθα αὐτὰ ο καημένος
σα σουβλὲς μντερα

οτι εἶχα κατσει μῖα σταλία
ψῶμι νὰ φῶ μῖα μερὰ
τον βλέπω πὺν χωρὶς μιλία
ομῶς μὲ ματὶ ἀγχο
μὲ κοιτάξ ἀπο πῆρα
να νὰ σκουζε πειγῶ

(Στὴ λέξη ἔπειτ' ἀπὸ τὴν τελεία θὰ γράψης τὸ ἀρχικὸ κεφαλαῖο.)

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. σφένταμος (ἢ σφεντάμι), ὀξιά εἶδη δέντρων.—κλέφτες ἐννοεῖ τοὺς κλέφτες τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας.—κρεατοκόπι χοντρὸ ξύλο ποὺ πάνω του κόβουν ἢ κοπανίζουν τὸ κρέας, κρεατοσάνιδο.—Σαραντάρμερο ἢ σαρακοστή πρὶν ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα.

Περιεχόμενο. Τί ἄλλα εἶδη φωτισμοῦ ὑποθέτετε πὺς ἔμαθαν οἱ Αἰτωλοί;
—Περίγραψε μερικά ἀπὸ τὰ σκεύη ποὺ μεταχειρίζεστε στὸ σπίτι σας;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Ὅσα ἀρσενικά οὐσιαστικά τοῦ ἀντικρινοῦ κεμένου εἶναι στὸν πληθυντικὸ κατὰτάξε τα κατὰ τὴν πτώση ποὺ βρίσκονται (ὄνομ., γεν., αἰτ.) καὶ σκέψου πὺς ἔμαθες καὶ στὴν κλητική.

2. Ἀπὸ τὰ ὀνόματα αὐτὰ ὑπογράμμισε ὅσα ἀνήκουν στὴν α' τάξη, ὅσα δηλ. ἔχουν στὴν ἐν. ὀνομαστ. κατὰλήξη ἄλλη ἀπὸ -ος, καὶ ἀπ' αὐτὰ πάλι ὑπογράμμισε μὲ ἄλλη μία γραμμὴ τ' **ἀνισοσύλλαβα**, ὅσα δηλ. ἔχουν στὸν πληθυντικὸ μία συλλαβὴ περισσότερη παρὰ στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικού.

3. Παρατήρησε ἂν ἡ **ἀνισοσύλλαβία** κρατιέται σὲ ὅλες τὶς πτώσεις τοῦ πληθυντικοῦ.

4. Ἐξέτασε ἂν καμιὰ φορὰ ἔχωμε ἀνισοσύλλαβία καὶ σὲ ἀρσενικά ποὺ ἀνήκουν στὴ β' τάξη (ἐν. ὀνομαστ. σὲ -ος).

5. Ξεχώρισε τὶς καταλήξεις ποὺ ἔχουν τ' ἀρσενικά οὐσιαστικά στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ πληθυντικοῦ καὶ ἐξακριβώσε σὲ ποιὰ διαφέρει ἡ αἰτιατικὴ ἀπὸ τὴν ὀνομαστικὴν.

6. Βάλε στὴ γενική καὶ στὴν αἰτιατικὴ τοῦ πληθυντικοῦ τὰ ὀνόματα: κάτοικος, ἀντίλαος, ἀντίχνηπος, ἔμπορος, ρινόκερος, θόρυβος, καὶ πὺς τί παρατηρεῖς ὡς πρὸς τὴ μετακίνησιν τοῦ τόνου.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

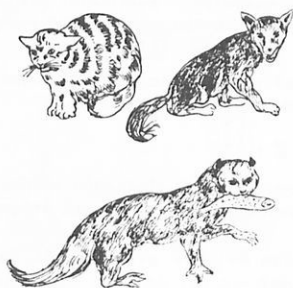
Ἀσκηση. Πὺς στὸν πληθυντικὸ τὰ ὀνόματα ποὺ ἀκούς στὸν ἐνικό, καὶ στὸν ἐνικό, ὅσα ἀκούς στὸν πληθυντικὸ: ὁ ἄγγελος τοῦ οὐρανοῦ, ὁ θρόνος τοῦ βασιλεῖα, ὁ τάφος τοῦ ἥρωα, ὁ ὕμνος τοῦ ποιητῆ, οἱ γιοὶ τῶν παπᾶδων, οἱ θόρυβοι τῶν ἀνέμων, ὁ ἀγοραστὴς τοῦ καφέ, οἱ προϋστάμενοι τῶν ἀγοροφυλάκων.

Γύμνασμα. Κλίνει στὸν πληθυντικὸ τὰ ὀνόματα: αἰθέρας, λογίας, πίνακας, μῖγας, ἐργάτης, τραγουδιστής, μπαλωματὴς, καναπές, παππούς, νερόμυλος, Δελφοί. Μετάτρεψε στὸν πληθυντικὸ τ' ἀκόλουθα: ὁ γιὸς τοῦ γεωργοῦ ἔδεσε τὸ σκύλο, ὁ φαναρὰς κόλλησε τὸ σωλήνα τοῦ νιπτήρα καὶ τοῦ νεροχύτη, ὁ ἀγωγιμότης χάλασε τὸ φράχτη τοῦ περιβολάρι, ὁ τερεκὲς τοῦ γανωματῆ ἔμεινε στὸ δρόμο, ὁ βάτραχος τρώμαξε ἀπὸ τὸν πηλὸ τοῦ λαοῦ, ὁ ταχυδρόμος ἔδωσε τὸ λογαριασμὸ τοῦ ἀγροφυλάκα στὸν κοινοτάρχη, ὁ διαβάτης τρώμαξε ἀπὸ τὸν κρότο τοῦ καταρράχτη.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε ἀπὸ τρία συνώνυμα γιὰ καθεμιὰ ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες λέξεις:

καράβι	ἄγριος	τώρα	ψάχνω
πολεμιστής	ἄφοβος	ἀργά	λέω
σκαμνὶ	καινούριος	ὕστερα	φοβοῦμαι

Οί άλεποϋδες δέν κάνουν άδικαιολόγητες ζημιές. Κυνηγοϋν βέβαια τίς κότες, άλλα κάθε κότα πού πνίγει ή άλεπού την πηγαίνει στη φωλιά της κι έπειτα γυρίζει γιά νά πνίξη και άλλη. 'Η πονηριά των άλεπούδων είναι πασίγνωστη. "Αν μιá άλεπού βρεθή σέ κοτέτσι και άπ' έξω είναι άνθρωποι και αύτή δέν έχη καιρό νά φύγη, γυρίζει τά μάτια της πρós τó βάθος

τοϋ κοτετισιοϋ, γιατί ξέρει πώς ή λάμψη τους θά τή φανερώση. Οί άλεποϋδες γυμνάζουν τ' άλεπουδάκια στο κυνήγημα των ποντικών, των λαγών, των ακρίδων και άλλων ζώων. Πρώτα φέρνουν τέτοια ζώα ζωντανά στις φωλιές τους κι εκεί γίνεται τó μάθημα. "Επειτα άρχίζει σειρά διδασχτικών έκδρομών στις στάνες, στά κοτέτσια και στά περιβόλια. Τ' άλεπόπουλα δέν άργοϋν νά μάθουν τίς τέχνες και τίς πονηριές των μανάδων τους.

Οί άγριόγατες κάνουν μεγάλες καταστροφές στη γεωργία, γιατί ζοϋνε κυρίως μέ πουλιά, και τά πουλιά είναι πολύ ωφέλιμα, έπειδή τρώνε τά έντομα, πού προξενοϋν βλάβες στα σπαρτά. 'Υπάρχουν σιωπηλές ρεματιές, πού έπειτ' άπό τά μεσάνυχτα γεμίζουν άπό χιλιόστομες κραυγές· είναι ή ώρα πού άρχίζουν οί έπιδρομές των άγριόγατων, γιά νά πιάσουν πετροχελίδονα και άλλα πουλιά. Και δύο ήμερών νά είναι της άγριόγατας τά παιδιά, ένω είναι άκόμe θεόστραβα, σηκώνουν τίς τρίχες τους, άμα νιώσουν άνθρωπο γύρω τους, λές πώς θά πηδήσουν πάνω του· τόσο άγρια ζώα είναι.

Ο 'Αχελώος είναι κατοικία πολλών βιδρών, άλλα οί κυνηγοί, πού τίς κυνηγοϋν γιά τó πολϋτιμο δέρμα τους, δύσκολα τίς χτυποϋν. Γιατί οί βίδρες, πρωτοξαδέρφες των άλεπούδων, μιá πηδοϋν στο ποτάμι, μιá κρύβονται στις σπηλιές κι εύκολα γλιτώνουν. Στη στεριά τρώνε ποντίκια, φίδια, καβούρια, στά νερά εύφραίνονται λογις λογις ψάρια· οί πονηρές δμως πέστροφες καταφέρνουν και τούς ξεφεύγουν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. παίγνωστος γνωστός σέ ὅλους.— σιάνη ἐγκατάσταση γιὰ κοπάδια.— χιλιόστομες κραυγές κραυγές πού βγαίνουν ἀπό χιλιάδες στόματα.— Ἀχελῶος ποταμός τῆς Δ. Στερεᾶς Ἑλλάδας· πηγάζει ἀπό τὸν Πίνδο καὶ χύνεται στὸ Ἴονιο· λέγεται καὶ Ἀσπροπόταμος.— βίδρα ποταμόσκυλο, θηλαστικὸ σαρκοφάγο ζῷο, πολὺ ἄξιο στὸ κολύμπι· «πρωτοξοδέρφη τῆς ἁλεπούς» στὴν πονηριά.— εὐφραίνομαι χαίρομαι, εὐχαριστιέμαι πολὺ.— πέτροφα ψάρι, εἶδος σολομοῦ.

Περιεχόμενο. Γιὰ ποιὰ ζῶα γίνεται λόγος ἐδῶ; Διηγῆσου τὶς ἱστορίες τους.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Κάμε γιὰ τὰ θηλυκὰ τοῦ κεμένου πού βρίσκονται στὸν πληθυντικὸ τὴν κατάταξη πού ἔκαμες στὸ προηγούμενο μάθημα γιὰ τ' ἄρσενικὰ καὶ ὑπογράμμισε τ' ἀνισοσύλλαβα.

2. Παρατήρησε τί κατάληξη ἔχει ἡ ὀνομαστικὴ τοῦ πληθυντικοῦ τῶν ἰσοσύλλαβων καὶ τί κατάληξη τῶν ἀνισοσύλλαβων.

3. Ἐξέτασε ἂν ἡ αἰτιατικὴ καὶ ἡ κλητικὴ διαφέρουν ἀπὸ τὴν ὀνομαστικὴν.

4. Ξεχώρισε τὶς γενικὲς τοῦ πληθυντικοῦ πού ἔχουν μετατοπιζόμενο τὸ βασικὸ τόνο.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκησι. Νά πῆς στὸν πληθυντικὸ τὰ ὀνόματα πού ἀκοῦς στὸν ἐνικό καὶ ἀντίστροφα: ἡ ἱστορία τῆς γαριᾶς, οἱ χαρὲς τῶν μητέρων, ἡ πονηριά τῆς ἁλεπούς, ἡ ἐπιφυλλίδα τῆς ἐφημερίδας, ἡ φωνὴ τῆς σάλλιγγας, ἡ ὥρα τῆς ἐργασίας, οἱ βλάβες τῶν γραμμῶν, ἡ ἀλλαγὴ τῆς ἐκπομπῆς, οἱ κάμαρες τῶν κατοικιῶν, ἡ πλώρη καὶ ἡ πρύμη καὶ ἡ καρίνα τῆς βάρκας, οἱ δουλεῖς τῶν γυναικῶν.

Γύμνασμα. Κλίνει στὸν πληθυντικὸ μαζί μὲ τὸ ἄρθρο τ' ἀκόλουθα ὀνόματα, ἔχοντας ὅμως ὑπόψη σου πὼς πολλὰ θηλυκὰ δὲ σχηματίζουν γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ: γλώσσα, δακά, μέλισσα, παλικάρι, τροφή, δίκη, ζέση, ἀντάμωση, μυλωνοῦ, γενέ.

[Ὅταν λείπη ἡ γενικὴ, βρίσκομε ἄλλον τρόπο νὰ σχηματίσωμε τὴ φράση μας· δηλ.: α) μεταχειριζόμεστε ἄλλο συνώνυμο πού ἔχει γενικὴ, β) βάζομε τὴν αἰτιατικὴν μὲ πρόθεση πού νὰ ταιριάζη, γ) ἐκφραζόμεστε πιὸ ἀναλυτικὰ, μὲ περισσότερα λόγια. Ἔτσι λέμε ἡ διακοπὴ τῆς δουλειᾶς ἀλλὰ ἡ διακοπὴ τῶν ἐργασιῶν, νερὸ τῆς βροῆς ἀλλὰ νερὸ ἀπὸ βρόσες, ἡ ζώνη τῆς βοσκοπούλας ἀλλὰ οἱ ζώνες πού φοροῦν οἱ βοσκοποῦλες.]

Στὶς παρακάτω φράσεις σκέψου πὼς θὰ βάλης στὸν πληθυντικὸ τὶς πτώσεις τὶς τυπωμένες μὲ πλάγια γράμματα: Ἀγόρασα κανναβούρι τῆς καρδερίνας μου. Διάβασα τὴν ἐπιγραφή αὐτῆς τῆς βροῆς. Πλήρωσα πολλὰ γιὰ τὴν ἐπισκευὴ τῆς σκάλας. Ὁ ποιητὴς σύνθεσε ὕμνο τῆς ὁμορφίᾶς αὐτῆς τῆς χώρας. Φέρε φαί τῆς πάτας. Τὸ βάψιμο τῆς βαρκούλας πέτυχε. Τὸ φῶς τῆς κανίλας πέφτει στὴν εἰκόνα. Ἡ πονηριά τῆς πέτροφας ξεγελᾷ τὴ βίδρα. Στὸ φόρεμά σου ἔμειναν σημάδια τῆς λάσπης.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νά βρῆς στὸ κείμενο δύο οὐδέτερα οὐσιαστικὰ ἰσοσύλλαβα καὶ δύο ἀνισοσύλλαβα καὶ νὰ τὰ κλίνης στὸν ἐνικό ἀριθμὸ.

Τὴν παραμονὴ τῶν Εἰσοδίων ἦρθε στὴν πόλιν ἀπὸ τὸ χωριὸ τῆς ἡθειας· Ἀρχόντω. Θὰ ἔμενε στὸ σπίτι μας μερικοὺς μῆνες, θὰ περνοῦσε μαζί μας τὶς γιορτὲς τῶν Χριστουγέννων, τῆς Πρωτοχρονιάς καὶ τῶν Φώτων καὶ πολὺ ἀργότερα, τὸ Μάρτη Ἰσως, θὰ γύριζε σπίτι τῆς. Ὑμεῖς τὰ παιδιὰ δὲ χορταίναμε ν' ἀκοῦμε ἀπὸ τὸ στόμα τῆς ἱστορίες, παραμῦθια καὶ περιγραφή τῆς ζωῆς τῶν χωριῶν τῆς Αἰτωλίας, ποὺ τόσο καλὰ τὴν ξέρει. Σήμερα

ἡ ἀδερφοῦλα μου τὴ ρώτησε ἂν τὰ κορίτσια ἐκείνων τῶν μερῶν καταγίνωνται στὸ πλέξιμο. Καὶ ἡ θεία μᾶς διηγήθηκε:

Οἱ Αἰτωλὲς ἀπὸ μικρὲς γυμνάζονται στὴν πλεχτική. Τὸ πρῶτο πλέξιμο ἀρχίζει μὲ ξύλινα βελονάκια. Κατόπι γίνεται χρῆση βελονιῶν σιδερένιων. Πλέκουν κορμοφανέλες, τσουράπια καὶ κουβέρτες. Τ' ἀντρίκεια τσουράπια τὰ φτιάχνουν πολὺ κοντὰ, ἅμα εἶναι γιὰ φουστανελοφόρους· νὰ φτάνουν μόλις στὰ στραγάλια τῶν ποδιῶν. Τὰ γυναῖκεια τὰ φτιάχνουν ὥς τὰ γόνατα.

Τὰ νήματα μὲ τὰ ὁποῖα πλέκονται τὰ διάφορα πράγματα εἶναι λευκά· ἀλλὰ σὲ πολλὰ μέρη συνηθίζονται καὶ νήματα ἄλλων χρωμάτων. Μὲ τὰ χρωματιστὰ αὐτὰ νήματα κεντιοῦνται διάφορα πλουμῖδια, κεντίδια, ὅπως τὰ λένε· τσουράπια μὲ χρωματιστὰ κεντίδια τὰ λένε παρδαλά· αὐτὰ συνηθίζονται γιὰ δῶρα.

Τὰ κεντίδια τῶν τσουραπιῶν λέγονται καὶ ξόμπλια. Εἶναι πολλῶν εἰδῶν ξόμπλια καὶ ἡ ποικιλία τῶν σχημάτων τους εἶναι μεγάλη.

Ἡ πλεχτικὴ στὴν Αἰτωλία εἶναι γνωστὴ σὲ ὅλες τὶς γυναῖκες. Ποτὲ δὲ γίνεται ξεχωριστὰ, παρὰ ἔτσι, γιὰ διασκέδαση. Τὶς μακριὲς νύχτες τοῦ χειμῶνα κοντὰ στὴν πλούσια σὲ ξύλα φωτιά κάνουν τὰ νυχτέρια τους οἱ γυναῖκες μὲ τὰ τσουράπια στὰ χέρια. Ἐπίσης καὶ στὸ δρόμο, ἅμα πᾶνε γιὰ ξύλα, στὸ μύλο καὶ σὲ κάθε ἄλλη δουλειὰ συνηθίζουν νὰ ἔχουν μαζί τους καὶ τὸ πλέξιμο.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Εἰσόδια ἡ γιορτὴ τῆς Παναγίας ποὺ γιορτάζεται στὶς 21 Νοεμβρίου.—*κομποφάνελα* φανέλα ποὺ φοριέται κατὰσαρκα.—*τσουράπι* χωριάτικη κάλτσα.—*πλουμίδι* κεντίδι, στολίδι.

Περιεχόμενο. Τί διαφέρει τὸ *πλέξιμο* ἀπὸ τὸ *φάσιμο* καὶ ἀπὸ τὸ *κέντημα*, καὶ σὲ τί χρησιμεύουν τὰ πράματα ποὺ γίνονται ἀπ' αὐτὲς τὶς δουλειές;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Κάμε γιὰ τὰ οὐδέτερα τοῦ κειμένου ποὺ εἶναι στὸν πληθυντικὸ τὴν κατάταξη ποὺ ἔκαμες στὰ δυὸ προηγούμενα μαθήματα γιὰ τ' ἄλλα γένη.

2. Ὑπογράμμισε τ' ἀνισοσύλλαβα, ἐξέτασε ἂν ἡ ἀνισοσύλλαβα εἶναι σὲ ὅλες τὶς πτώσεις τοῦ πληθυντικοῦ καὶ θυμήσου καὶ σὲ ποιά πτώση τοῦ ἐνικοῦ τὴ βρῆκες.

3. Ἀφοῦ προσθέσης στὰ παραδείγματα καὶ τὴ λέξη *τέρατα*, νὰ βρῆς τί καταλήξεις ἔχουν στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ τὰ ἰσοσύλλαβα καὶ τί καταλήξεις τ' ἀνισοσύλλαβα.

4. Ἐξέτασε τί κατάληξη ἔχουν στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ ὅσα οὐδέτερα ἔχουν στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ πληθυντικοῦ τὴν κατάληξη -η.

5. Νὰ βρῆς ποιὲς πτώσεις τοῦ πληθυντικοῦ τῶν οὐδετέρων εἶναι ὅμοιες καὶ θυμήσου ἂν βρῆκες τίποτε παρόμοιο καὶ στὸν ἐνικό.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Σχημάτισε στὸν πληθυντικὸ τὰ ὀνόματα ποὺ ἀκοῦς στὸν ἐνικό καὶ ἀντίστροφα: τὸ *νερό τοῦ βουνοῦ*, τὰ *φύλλα τῶν ὀλέων*, τὸ *πέταλο τοῦ ἀλόγου*, τὰ *λουριά τῶν σκυλιῶν*, τὸ *κατάρι τοῦ καραβιοῦ*, τὸ *χρῶς τοῦ κράτους*, τὰ *ἐδάφη τῶν δασῶν*, τὸ *χρῶμα τοῦ δέρματος*, τὰ *κεντήματα τῶν ὑφασμάτων*, τὸ *εἶδος τοῦ δεσμάτος*, τὰ *πλεξίματα τῶν νημάτων*, τὸ *λίπος τοῦ κρέατος*, τὸ *φῶς τοῦ ἄστρου*, τὰ *οβροίματα τῶν φώτων*.

Γύμνασμα. Κλίνει στὸν πληθυντικὸ μαζὶ μὲ τὸ ἄρθρο τὰ ὀνόματα: *πρόσωπο*, *ρολόι*, *ἔθνος*, *πῆδημα*, *ράψιμο*, *πέρας*, *γεγονός*.

Στὶς ἀκόλουθες φράσεις βάλε στὸν πληθυντικὸ ὅ,τι εἶναι στὸν ἐνικό καὶ ἀντίστροφα: *Ξεχωρίζω τὸ εἶδος τοῦ ἐδάφους*. *Οἱ φανοὶ μετροῦν τὰ μήκη τῶν κυμάτων*. *Ἐσπασε τὸ κλειδί τοῦ ρολογιοῦ*. *Σβῆστε τὰ φῶτα τῶν γραφείων*. *Τὰ μπυλιώματα τῶν διχτύων εἶναι δύσκολα*. *Ξόδεψα πολὺ χρήμα γιὰ τὰ οκαψίματα καὶ τὰ κλαδέματα τοῦ ἀμπελιοῦ καὶ τοῦ ἐλαιοκλήματος*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Στὶς ἀκόλουθες φράσεις βάλε στὸν πληθυντικὸ ὅ,τι εἶναι στὸν ἐνικό: *Ἡ φλόγα τῆς πυρκαϊᾶς πετιέται ψηλά*. *Ἡ προίκα τῆς θυγατέρας εἶναι ἑτοιμη*. *Διάβασα τὴν περιγραφή τῆς μάχης*. *Ἀκουσα τὴν ἱστορίαν τῆς ἀμαζόνας*. *Ἡ κορδέλα τῆς λαμπάδας εἶναι ἄσπρη*. *Ἡ φωνὴ τῆς σειρήνας εἶναι μαγευτικὴ*. *Ἐδῶσα τὴν ἐφημερίδα σὸ φίλο μου*. *Ὁ βόλος εἶναι σὰ μικρὴ σφαῖρα*. *Ἡ ἔδρα τοῦ σχολείου εἶναι ψηλὴ*.

‘Ο Ἡλίας καὶ ὁ Στρατάκης ἔμειναν μὲ ἀνοιχτὸ τὸ στόμα, ὅταν ὁ συμμαθητὴς τους ὁ Σπύρος τοὺς πῆρε νὰ τοὺς δείξῃ τὸ γραφεῖο τοῦ πατέρα του.

Ποπὸ, τί θησαυρὸς ἦταν τὰ βιβλία αὐτά! Μόνο τὸ πᾶν μέρος τῶν τοίχων τοῦ μεγάλου δωματίου φαινόταν. Ὅλο τὸ ἄλλο τὸ σκέπαζαν οἱ σειρὲς τῶν βιβλιοθηκῶν, φορτωμένες βιβλία διάφορων μεγεθῶν. Τὰ βλέμματα τῶν μικρῶν ἐπισκεπτόν ἔτρεχαν ἀπὸ τὴ μία

σειρὰ στὴν ἄλλη, γεμάτα θαυμασμό.

— Ὅλων τῶν γειτόνων μας τὰ βιβλία νὰ μαζέψῃς, εἶπε γελώντας ὁ Στρατάκης, δὲ θὰ εἶναι ὅσα τὰ δικά σας. Καταλαβαίνω βέβαια πὼς ἑνὸς καθηγητῆ θὰ τοῦ χρειάζονται πολλὰ βιβλία, ...μὰ τόσα πάλι!

— Καὶ δὲ μοῦ λές, Σπύρο; πρόσθεσε ὁ Ἡλίας· τοῦ μένει καιρὸς τοῦ πατέρα σου νὰ τὰ διαβάξῃ ὅλα τοῦτα;

— Ἐ, δὲν τὰ διαβάξει δὰ ὅλα τώρα! Τὰ μάζευε ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ ἦταν μαθητὴς τοῦ γυμνασίου καὶ φοιτητὴς τοῦ πανεπιστημίου. Ἐπειτα, νὰ σὰς πῶ, δὲν εἶναι καὶ ὅλα καθαυτὸ δικά του. Ὁ πατέρας μου εἶναι φυσικός. Βιβλία φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ μαθηματικῶν εἶναι αὐτὰ ποὺ πιάνουν τοὺς δυὸ μεγάλους τοίχους. Γιά κοιτάξτε τοῦτο τί ὥραϊο!

Στὴ ράχη τοῦ δερμάτινου δεσμάτος ἑνὸς χοντροῦ συγγράμματος ἦταν γραμμένο μὲ χρυσὰ γράμματα «Ἡ ζωὴ τῶν ζώων». Ὁ Σπύρος τὸ ἄνοιξε κι ἔδειξε στοὺς φίλους του τίς εἰκόνες. Τί πολλές καὶ τί ὥραϊες! Μεγάλες χρωματιστὲς εἰκόνες ζώων κάθε εἶδους· τῆς Ἑλλάδας καὶ ξένων χωρῶν· ὄλων τῶν μερῶν καὶ ὄλων τῶν κλιμάτων· τῆς στεριᾶς, τῆς θάλασσας, τῶν λιμνῶν, τῶν ποταμῶν, τοῦ ἀέρα· λιονταριῶν καὶ ἐλεφάντων, ρινόκερων καὶ ἱπποπόταμων καὶ κροκόδειλων, λύκων καὶ ἀλεπούδων, γορίλληδων καὶ χιμπατζήδων, καρχαριῶν καὶ φαλαινῶν καὶ δελφινιῶν, αἰτῶν, γυπῶν καὶ ἄλλων ὄρνιων· μελισσῶν, μυρμηγκιῶν καὶ ἄλλων ἐντόμων· ἀκόμη βατράχων, φιδιῶν καὶ χελωνῶν.

— Τοῦτα πάλι τὰ βιβλία, εἶπε ὁ Σπύρος, ὁ πατέρας μου τὰ κληρονόμησε ἀπὸ ἕνα θεῖο του, ποὺ καταγινόταν μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς ζωγραφικῆς καὶ ἄλλων ὁμοίων τεχνῶν, τῆς γλυπτικῆς, τῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Μιὰν ἄλλη μέρα θὰ σὰς δείξω μιὰ μεγάλη συλλογὴ εἰκόνων ἀπὸ ἔργα τέχνης ποὺ ἔχομε· εἶναι σειρὲς φωτογραφιῶν ἀρχαίων ναῶν, θεάτρων, ἀγαλμάτων, ἀγγειογραφιῶν.

— Εὐχαριστοῦμε, Σπύρο, θὰ ἐρθῶμε.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *οὐράκιος, ἱπποπόταμος, μεγάλα ἄγρια τετράποδα.— γορίλλας, χιμπανζῆς* εἶδη μαϊμούδων.— *γύπας* μεγάλο ἀρπακτικὸ πουλὶ, ὄρνις.— *γλυπτικὴ ἡ τέχνη* τοῦ γλύπτη.— *ἀγγειογραφία* ζωγραφιὰ πάνω σὲ ἀγγεῖα, σὲ βάζα.

Περιεχόμενο. Ἡ ζωολογία εἶναι φυσιογνωστικὸ μάθημα. Ξέρεις ἄλλα τέτοια μαθήματα;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Τ' ἀρσενικά σὲ -ος σχηματίζουν τὴ γενική τοῦ ἐνικοῦ ἀλλάζοντας τὸ -ος σὲ -ου· ὅλα τ' ἄλλα παραλείποντας τὸ τελικὸ *ς* τῆς ὀνομαστικῆς. Ἀντὶ τοῦ ἄντρα, τοῦ μήνα, τοῦ Δία λέμε καὶ τοῦ ἀνδρός, τοῦ μηνός, τοῦ Διός.—Τὰ θηλυκὰ σχηματίζουν τὴν ἐν. γενική προσθέτοντας ἓνα *ς* στὸ τέλος τῆς ὀνομαστικῆς.—Τὰ οὐδέτερα ἔχουν στὴν ὀνομαστικὴ τίς καταλήξεις -ο -ι -ος -μα -ισμο -ας -ως (-ὡς -ὄς) καὶ ἀντίστοιχες μὲ αὐτὲς στὴ γενική: -ου -ιοῦ -ους -ματος -οίματος -ατος -ωτός (-ῶτος -ότος)· μερικὰ οὐδέτερα λοιπὸν εἶναι καὶ στὸν ἐν. ἀνισοσύλλαβα.

2. Ἡ γενική τοῦ πληθυντικοῦ ὅλων τῶν ὀνομάτων τελειώνει σὲ -ων. Σχηματίζεται ἀνισοσύλλαβα, ὅταν ἔχουν τὴν ἀνισοσύλλαβία καὶ οἱ ἄλλες πτώσεις τοῦ πληθυντικοῦ. Πολὺ σπάνια δείχνει μεγαλύτερη προτίμηση πρὸς τὴν ἀνισοσύλλαβία ἀπ' ὅτι τὸ κάνουν οἱ ἄλλες πτώσεις: *λεβέντες* ἀλλὰ *λεβέντηδων*· *πεθερὲς* ἀλλὰ *πεθεράδων*, (γιά νὰ μὴν μπερδεύεται μὲ τὸ ἀρσενικόν)· *μανάδες*, *κυράδες*, *νυφάδες*, *ἀδελφάδες*, *ἐξαδελφάδες*, *θειὰδες*, ἀλλὰ καὶ *μάνες*, *κυρὲς*, *νύφες*, *ἀδελφές*, *ἐξαδέλφες*, *θεῖες*, ἐνῶ ἡ γενική εἶναι πάντα ἀνισοσύλλαβη.

3. Μερικῶν ὀνομάτων ἡ **γενική λείπει**. Ἐστὶ τὰ ὑποκοριστικά σὲ -άκι δὲ σχηματίζουν γενική οὔτε στὸν ἐνικό οὔτε στὸν πληθυντικό καὶ, ἐνῶ λέμε *αἰλακιοῦ*, *αἰλακιῶν* (γιατὶ ἡ λέξι δὲν ἔχει πιά ὑποκοριστικὴ σημασίαν), *Ἀμπελακιῶν* (τοπωνυμία), τὸ ὑποκοριστικὸ *ἀμπελάκι* δὲν ἔχει γενική. Προπάντων πολλῶν θηλυκῶν λείπει ἡ πληθ. γενική. Ἐστὶ δὲν ἔχουν γεν. τοῦ πληθ. θηλυκὰ σάν αὐτά: *ζάχαρ* (ἀντίμωση, γέμιση, θύμηση κ.ἄ.), *δίψα* (καμψία, πάτια, λείνα, τρούπα, βούλα, κρέμα, σκάλα κ.ἄ.), *μανόλια*, *θολοῦρα*, *φωλίτσα*, *κοπελοῦδα*, *ψαροπούλα* κ.ἄ., *φράουλα*, *βασιλόπιτα*, *σαπουνόφουσκα*.

4. Ὁ βασικὸς τόνος τῶν οὐσιαστικῶν καὶ στὶς ἄλλες πτώσεις δὲ μένει πάντα ἀμετακίνητος (*οἰκιστὰς*, *τοεργάδες*, *ἀφεντάδες*, *φουρνάριδες*, *νυφάδες*, *συμπεθέροι*, *ἀνθρώπους*, *προβλήματα*, *οκαρίματα*, *ἐδάφη*), ἀλλὰ ἡ πτώση ὅπου γίνεται συχνότερα ἡ μετακίνησις εἶναι ἡ γενική: *ἀνθρώπων ἀνθρώπων*, *ὀνείρων ὀνείρων*, *λιμανιῶν λιμανιῶν*, *οκαρίματος οκαριμάτων*, *προβλημάτων προβλημάτων*, *κυμάτων*, *ἐδαφῶν*, *ἐθνῶν*, *μηνῶν*, *χορῶν* (γ), *γειτόνων*, *ἐλεγκτῶν*, *διωρυγῶν*, *κοινοτήτων*, *ἐπαγγελματιῶν*, *ἀγροτῶν*, *χωρῶν*, *αἰθουσῶν*, *λιμνῶν*.—Στὸν ἐνικό τῶν θηλυκῶν ὁ τόνος ποτὲ δὲ φεύγει ἀπὸ τὴ βάση του: *θάλασας*, *αἰθουσας*, *τράπεζας*, *ἔρυνας*, *πρόνοιας*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Σχημάτισε τὴν ὀνομ. καὶ γεν. καὶ στοὺς δύο ἀριθμοὺς ὅλων τῶν ὀνομάτων ποὺ ἀναφέρονται στὸ μάθημα τῆς γραμματικῆς.

Γύμνασμα. Διάλεξε 5 ὀνόματα ἀπὸ κάθε γένος καὶ γράψε τὴν ὀνομαστικὴ καὶ γενική τοῦ πληθυντικοῦ.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κλίνει τὰ ὀνόματα: *καρχαρία*, *ἐπιστήμη*, *σύγγραμμα*.

‘Ο καιρός. ‘Ο πατέρας μου, μόλις είδε πώς ο άέρας έκοψε, ήθελε νά πάη νά ψαρέψη. Είναι, βλέπετε, ψαράς. ‘Ο μπάρμπαρς μου ο καραβοκύρης και δυο γείτονες, ναύτης θερμαστής ο ένας, βουτηχτής ο άλλος, τόν συμβούλευαν νά περιμένη άκόμη. ‘Αλλά ο παππούς, πίνοντας τόν καφέ του, τούς έλεγε: «Μή φοβάστε, άφεντιάδες· ο γαρμπής έσπασε· ο καιρός δλο και θά καλυτερεύη· καπετάνιος ήμουν κι εγώ και ξέρω.»

Στον κήπο. Κάτω από την κληματαριά ή νοικοκυρά συζητούσε με τή γιαγιά μου, πού στο χωριό μας τή λένε *νενέ*. Πίσω από τή δεξαμενή, κοντά στη βρύση, ή αδελφή μου τραγουδούσε. ‘Αλλά ή Φρόσω είχε τρέξει νά δη πού περνούσαν μιά *μαϊμού*.

‘Ο **Κύνκλωπας**. ‘Ακοινώνητος, ζούσε με τά πρόβατα. Μόλις χάραζε, τά πήγαινε στο λιβάδι ή στο δάσος. Χωρίς ανθρώπινα αισθήματα, με άγρια φερόματα, σωστό τέρας. Αυτό έγινε αίτία νά χάση τό φώς του.

	Ἑ ν ι κ ὸ ς				Π λ η θ υ ν τ ι κ ὸ ς			
Ἀρσενικά	-ας -ἱς	-ης	-ες	-ος	-ες	-ἡδες	-οι	
	-ᾶς	-ῆς	-οὺς	-ἔς	-ὄς	-ἔς -άδες -ῆδες -οὔδες -έδες	-οἱ -αῖοι	
Θηλυκά	-α	-ῆ		-ω (ο)	-ες			
	-ᾶ	-ῆ	-οὐ	-ἔ	-ὠ (ὀ)	-ἔς -άδες	-οὔδες -έδες	
Οὐδέτερα	-ο -ι	-ος	-μα	-σιμο	-ας	-α -ια -ῆ	-ματα -ατα	
	-ὸ -ῖ			-ῶς (-ῶς)	-ὄς	-ᾶ -ιᾶ	-σίματα -ῶτα (-ότα)	

Ἀντιστοιχία τῶν καταλήξεων τῶν δύο ἀριθμῶν

Καταλήξ. Πληθυντ.	Ποιὰ ὀνόματα τὶς παίρνουν
Ἀρσενικά	
-ες	Τὰ περισσότερα παροξύτονα καὶ προπαροξύτονα σὲ -ας: πατέρες, γείτονες. Πολλὰ παροξύτονα σὲ -ης: ναῦτες.
-ἔς	Πολλὰ σὲ -(τ)ῆς: θερμασιές.
-άδες	Ὅλα τὰ ὀξύτονα σὲ -ᾶς: ψαράδες. Παροξύτονα καὶ προπαροξ. σὲ -ας: μπαρμπάδες, τσελιγκάδες. Μερικά σὲ -(τ)ῆς, σχηματίζοντας ἔτσι διπλὸ πληθ.: βουτηχτές καὶ βουτηχτάδες. Δεσποτάδες καὶ ἀραπάδες (τῆς Αἰγύπτου) παρούλληλα μὲ τὰ δεσπότες καὶ ἀράπηδες, ποὺ ἔχουν ἄλλη σημασία: ἀφεντάδες, ραφτάδες, ψαλιτάδες, πλάι στὰ ἀφέντες, ράφτες, ψάλτες.
-ῆδες	Πολλὰ παροξύτονα σὲ -ης: καρβοκύρηδες. Τὰ προπαροξ. σὲ -ης: φουρνάρηδες. Ἀλλὰ καὶ ἀερίηδες ἀπὸ ἐνικὸ σὲ -ας. Τὰ παροξ. σὲ -ες: κόντηδες.
-ῆδες	Πολλὰ σὲ -ῆς: γαρμπήδες.
-οὔδες	Τὰ σὲ -οὺς: παππούδες.
-έδες	Τὰ σὲ -ές: καφέδες.
-οι, -οἱ	Τὰ σὲ -ος, -ός: κῆπος, καιρός. Καὶ μερικά προπαροξύτονα σὲ -ας, σχηματίζοντας ἔτσι διπλὸ πληθυντικὸ: γειτόνοι.
-αῖοι	Οἰκογενειακά: Κολοκοτρωναῖοι. Καὶ καπεταναῖοι, νοικοκυραῖοι πλάι στὰ καπετάνιοι, νοικοκύρηδες.
Θηλυκά	
-ες, -ἔς	Σχεδὸν ὅλα τὰ σὲ -α καὶ -ῆ (ἄτονα καὶ τονισμένα): κληματαριές, δεξαμενές, βρύσες. Μερικά σὲ -ω: Φρόσες.
-άδες	Λίγα ὀξύτονα σὲ -ᾶ: γιαγιάδες. Κάποτε καὶ ἄλλα: νοικοκυράδες, ἀδεσφάδες, πλάι στὰ ἰσοσύλλαβα (μὲ γενικὴ μόνο ἀνισοσύλλαβη).
-οὔδες	Τὰ σὲ -οὔ: μαῖμουδες.
-έδες	Τὰ σὲ -ἔ (ἐλάχιστα τέτοια ὑπάρχουν): νερέδες.
Οὐδέτερα	Στὰ οὐδέτερα ἡ ἀντιστοιχία εἶναι κανονικότερη: -ο>-α, -ι>-ια, -ος>-η, μα>-ματα, -σιμο>-σίματα, -ας>-ατα, -ῶς>-ῶτα. Μόνο πλάι στὰ σιτήθη, χεῖλη, ἄνθη, πάθη, πάχη, λάθη λέγεται καὶ σιήθια κτλ.

Ὅταν ἔχης στὸ νοῦ σου ὀρισμένα παραδείγματα, θυμᾶσαι εὐκολὰ ὅλη τὴν κλίση. Μάθε γι' αὐτὸ ἀπ' ἔξω τὰ παραδείγματα τοῦ ἀντικρινοῦ κειμένου. Εἰς τὰ τυπωμένα μὲ πλάγια γράμματα. Θὰ τὰ θυμᾶσαι, ὅταν μάθης ἀπ' ἔξω ὅλο τὸ κείμενο κι ἐντυπώσης στὴ μνήμη σου καὶ τὶς εἰκόνες.

Τὰ μέρη τῆς Γαλιλαίας, πού σήμερα εἶναι ἔρημα καὶ ἄχαρα, ἦταν μιὰ φορὰ ὀλοπράσινα, χαρὰ Θεοῦ. Δάση ὀλόκληρα ἀπὸ κα-
στανιές σκέπαζαν τὶς πε-
διάδες καὶ τὰ βουνά· ἀμέ-
τρητες μηλιές, ροδιές, συ-
κιές καὶ ὅλλα δέντρα γέ-
μιζαν τὰ περιβόλια· πλάι

στὰ ποταμάκια, τῶν χωριῶν τὰ σπιτάκια ἦταν σὰν ἄσπρα τετρά-
γωνα πετράδια. Παντοῦ νερά κυλοῦσαν χαρούμενα ἀνάμεσα στὰ
χαμόδεντρα καὶ κάτω ἀπὸ τὸ σκιερὸ φύλλωμα τῶν πλατάνων,
κάπου κάπου ἓνα κυπαρίσσι σήκωνε τὸ μαυροπράσινο κορμί του
στήνοντας μιὰ σκιά σκοτεινὴ καὶ σοβαρὴ ἀνάμεσα σὲ ὄλο αὐτὸ
τὸ πράσινο χαμόγελο. Καὶ τὴν ἄνοιξη, μυριάδες παρδαλὰ ἀγριο-
λούλουδα σκέπαζαν ὡς πέρα τοὺς κάμπους σὰν πολύχρωμο,
μυρωδάτο ἀνατολίτικο χαλί.

Οἱ κάτοικοι τῶν ὁμορφῶν αὐτῶν τόπων ἦταν χωρικοὶ ἀπλοὶ
καὶ φιλόπονοι. Ἡ ζωὴ τους ἦταν ἡσυχὴ καὶ εὐκολή, ὁ χαρακτή-
ρας τους ἔμοιαζε μὲ τὴ φύση τοῦ τόπου τους· ἦταν καλοὶ, δι-
καιοὶ, φιλόξενοι, ἥρεμοι, χαρούμενοι. Τέχνες καὶ γράμματα δὲν
ἤξεραν, μὰ ἐμπρὸς στὶς ἀπαλὲς γραμμὲς τῶν κατάφυτων βου-
νῶν καὶ στὴν πρασινάδα πού χυνόταν στὸν κάμπο ἡ ψυχὴ τους
μονάχη τῆς ἀνυψωνόταν σὲ ποιητικὴ λατρεία τοῦ Θεοῦ, πού εἶχε
χαρίσει στὴν πατρίδα τους τὰ καλὰ τοῦ Παραδείσου. Καὶ ἔτσι,
ὅταν ἀνάμεσά τους σηκώθηκε ἓνας ξεχωριστὸς ἀπ' ὅλους τοὺς
ἄλλους καὶ τοὺς μίλησε γιὰ τὴν ἀπέραντη καλοσύνη τοῦ Θεοῦ,
οἱ ἀγαθοὶ Γαλιλαῖοι συνάχτηκαν γύρω του καὶ τὸν πίστεψαν
καὶ τὸν ἀγάπησαν καὶ τὸν λάτρεψαν.

Καὶ τὰ παιδάκια ἔτρεχαν καὶ πιάνονταν ἀπὸ τὰ χέρια καὶ
τὰ ροῦχα του. Καὶ ὅταν κανένας τὰ ἀπομάκρυνε γιὰ νὰ μὴν
τὸν ζαλίζουν, πάλι τὰ καλοῦσε ἐκεῖνος κοντά του καὶ τὰ δεχό-
ταν μὲ χαμόγελο καὶ ἔλεγε: «Ἀφήστε τὰ παιδάκια νὰ ἔρχωνται
κοντά μου, γιατί σὲ ὅσους εἶναι σὰν αὐτά» — ἄγνοὶ καὶ ἄκακοι —
«ἀνήκει ἡ βασιλεία τῶν Οὐρανῶν.»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *πράσινο χαμόγελο* (μεταφορική έκφραση) εὐχάριστη πρασινάδα.—*φιλόπονος* ἐκείνος πού ἀγαπᾷ τήν ἐργασία, ἐργατικός, φίλεργος.

Περιεχόμενο. α) Πῶς περιγράφεται ἡ Γαλιλαία; β) Πῶς ζοῦσαν οἱ κάτοικοί της; γ) Ποιὸς εἶναι ὁ ξεχωριστός ἀπ' ὅλους πού μίλησε γιὰ τήν καλοσύνη τοῦ Θεοῦ; δ) Τί ἔκαμαν οἱ Γαλιλαῖοι, ὅταν τὸν ἀκουσαν; ε) Πῶς ἐκείνος ἔδειχνε τήν ἀγάπην του γιὰ τὰ μικρὰ παιδιὰ;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ κείμενο ἔχομε πολλὰ ἐπίθετα. Ἄς δοῦμε μερικὰ:

Ἀρσενικό	ὁ σκοτεινός	Θηλυκό	ἡ σκοτεινὴ	Οὐδέτερο	τὸ σκοτεινὸ
	ὁ ἄσπρος		ἡ ἄσπρη		τὸ ἄσπρο
	ὁ ὁμορφος		ἡ ὁμορφη		τὸ ὁμορφο

Ποιὲς καταλήξεις ἔχουν τὰ ἐπίθετα αὐτὰ σὲ κάθε γένος; Πῶς κλίνεται τὸ κάθε γένος τους; Προέβλεπε σὲ ποιά συλλαβὴ τονίζεται ἡ ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ στὸ ἀρσενικὸ γένος. Ὁ τόνος αὐτὸς ὀνομάζεται *βασικός τόνος* τῶν ἐπιθέτων. Αὐτὸς ὁ βασικός τόνος (ἄσχετα μὲ τὸ εἶδος τοῦ τόνου, δηλ. ἂν εἶναι ὀξεῖα, βαρεῖα ἢ περισπωμένη) ἀλλάζει στίς ἄλλες πτώσεις καὶ στ' ἄλλα γένη ἢ φυλάγεται παντοῦ στὴν ἴδια συλλαβή;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῆς ὅλα τὰ ὀξύτονα ἐπίθετα πού ὑπάρχουν στὸ κείμενο καὶ νὰ σχηματίσης τὰ τρία γένη τους στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ. Τὸ ἴδιο γιὰ τὰ παροξύτονα. Τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὰ προπαροξύτονα. Σχημάτισε τὴ γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ ὅλων αὐτῶν τῶν ἐπιθέτων καὶ στὰ τρία γένη. Τί παρατηροῦμε;

Γύμνασμα. α) Γράψε τὰ 3 γένη στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ καὶ πληθ. τῶν παρακάτω ἐπιθέτων: ἀκριβός, γερός, δυνατός, στερεός, ἀφράτος, γεμάτος, μαῦρος, εἰτοιμος, φρόνιμος, ἀκέραιος, βέβαιος, μάταιος.

β) Συμπλήρωσε τίς παρακάτω φράσεις βάζοντας στὴ θέση τῆς παύλας ἓνα κατάλληλο ἐπίθετο: Ἡ γῆ εἶναι—. Τὸ κάρβουνο εἶναι μαῦρο, ἡ κιμωλία εἶναι—. Ὁ—οὐρανὸς ἀστραπὴς δὲ φοβᾶται. Ἦσαν τ' ἄγρια καὶ ἐδιώξαν τὰ—. Ἡ—μέρα φαίνεται ἀπὸ τὸ πρωί. Ὅπου ἀκούς πολλὰ κροῖα, βάστα—καλάθι. Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη τοῦ σπαθιοῦ τῆς—. Σὲ κάθε τρίγωνο τὸ ἀθροῖσμα τῶν γωνιῶν εἶναι ἕξο μὲ δύο—γωνίες.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. α) Κλίνει τὰ οὐσιαστικά *οὐρανός, μέρα, καλάθι* μὲ ἓνα ἐπίθετο κατάλληλο γιὰ τὸ καθένα. β) Κάμε γραμματικὴ ἀνάλυση τῶν τεσσάρων πρώτων λέξεων τοῦ κειμένου.

Παραδείγματα: *Τά'* ἄρρο, οὐδέτερο, πληθυντικός, ὀνομαστικὴ. *Μέρη'* οὐσιαστικὸ, οὐδέτερο, πληθυντικός, ὀνομαστικὴ.

Ἡ ἐκκλησιὰ εἶναι χτισμένη πάνω σ' ἓναν πελώριο, γκρίζο βράχο στὴ μέση τοῦ χωριοῦ. Παλιά, παμπάλαιη, μέτρια σὲ ἔκταση καὶ σὲ ὕψος, ἀλλὰ ἐξαιρετικὰ ὠραία καὶ ἐπιβλητική. Ἀνεβαίνεις ἀπὸ μιὰ δύσκολη, σχεδὸν ὀρθία σκάλα, ποὺ τὰ σκαλοπάτια τῆς εἶναι σκαλισμένα στὸ βράχο. Ὅταν φτάσης στὸ κεφαλόσκαλο καὶ πρὶν περάσης τὴ στέρια σιδερένια πόρτα τοῦ μεγαλόπετρου, τοῦ κυκλώπειου, θὰ ἔλεγες, περιτει-

χίσματος, στάσου καὶ ρίξε γύρω τὰ βλέμματά σου. Θὰ ἔχης ἔμπρός σου μιὰ ἐξάισια θέα. Τὰ μακρινὰ βουνά, μὲ τὶς κορυφές καὶ τὶς πλαγιές τους, σὰν τριανταφυλλένιες τὰ ἡλιοφώτιστα μεσημέρια καὶ γαλάζιες τὰ δειλινά, περιτριγυρίζουν μιὰ μεγάλη καὶ πλούσια πεδιάδα. Οἱ ἀκούραστοι ἄντρες καὶ οἱ ἄξιες γυναῖκες τοῦ χωριοῦ ἔχουν κάμει τὸν τόπο σωστὸ παράδεισο μὲ τὴν πολυχρόνια καὶ τίμια δουλειά τους. Παντοῦ ἑλιές φουντωτές καὶ καλοκλαδεμένες, λεῦκες ψηλές, λυγερές καὶ σὰν ἀσημένιες· καλοσκαμμένα χωράφια καὶ ἀμπέλια. Καὶ ἀπὸ τὴ δυτικὴ πλευρὰ ἡ ἀπέραντη θάλασσα, πότε γαλήνια, γελαστή καὶ γαλάζια ἢ σὰ σμαραγδένια, καὶ πότε ἄγρια, σκούρα καὶ ἀπειλητική.

Μέσα στὴν ἐκκλησιὰ, ποὺ ἀπὸ τὰ πολύχρωμα τζάμια τῆς οἱ ξανθές ἀκτίνες τοῦ ἡλίου μπαίνουν γλυκές, ἡ ψυχὴ σου γαληνεύει.

Τεράστιες ἅγιες εἰκόνες στολίζουν τὸ θόλο καὶ τοὺς τοίχους· αὐτές, καθὼς καὶ οἱ εἰκόνες τοῦ καρυδένιου τέμπλου, εἶναι δουλεμένες μὲ περίσσια τέχνη. Παλιές οἱ περισσότερες, ὑπάρχουν ὅμως καὶ λίγες καινούριες. Πλούσια εἶναι τ' ἀφιερώματα, καὶ οἱ ἀσημένιες καντήλες καίνε ἀκοίμητες, γιατί ἡ φροντίδα τῶν εὐλαβικῶν χωριανῶν ποτὲ δὲν ἀφήνει νὰ τοὺς λείψῃ τὸ λάδι.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *κυκλώπειος* πολὺ μεγάλος, τεράστιος· («κυκλώπεια» λέγονται ἀρχαιότατα τείχη ἀπὸ μεγάλους ὀγκόλιθους, ποὺ πίστευαν ὅτι τὰ κατασκεύασαν οἱ Κύκλωπες).— *τέμπλο* τὸ εἰκονοστάσι ποὺ χωρίζει τὸ ἅγιο βῆμα ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τῆς ἐκκλησιᾶς.

Περιεχόμενο. α) Ποῦ εἶναι χτισμένη ἡ ἐκκλησιὰ τοῦ χωριοῦ; Πῶς ἀνεβαίνει κανεὶς σ' αὐτή; β) Μόλις φτάση κανεὶς καὶ πρὶν μπῆ μέσα, τί βλέπει ἀπὸ ἐκεῖ ψηλά; γ) Μόλις μπῆ, τί αἰσθάνεται; δ) Τί βλέπει μέσα;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Εἶδαμε ὥς τώρα ἐπίθετα ποὺ ἔχουν καταλήξεις -ος, -η, -ο (*οκοτεινός, ἄσπρος, ὁμορφος*). Στὸ σημερινὸ κείμενο βλέπομε ἐπίθετα μὲ ἄλλες καταλήξεις:

1) *ώρατος, ώραία, ώραϊο* — *παλῖος, παλιά, παλιό* — *ὄρθιος, ὄρθια, ὄρθιο* — *κυκλώπειος, κυκλώπεια, κυκλώπειο*.

Ποῖες καταλήξεις παίρνουν τὰ ἐπίθετα αὐτὰ στὸ κάθε γένος;

Ποιά ἄλλα ἐπίθετα τοῦ κεμένου παίρνουν τέτοιες καταλήξεις;

2) *γλυκός, γλυκιά, γλυκό* — *ξανθός, ξανθιά, ξανθό*.

Ποῖες καταλήξεις παίρνουν αὐτά; Σὲ ποιά συλλαβὴ τονίζονται ὅλα; Ἰδιαίτερα πρόσθε ποιά εἶναι ἡ κατάληξί τοῦ θηλυκοῦ καὶ τί διαφορὰ ἔχει ἀπὸ τὴν κατάληξί τῶν προηγούμενων ἐπιθέτων. Συχνὰ ὅμως τὸ θηλυκὸ παίρνει καὶ κατάληξί -η: ἡ *ξανθή, ἡ μαλακή*.

Στὸν πληθυντικὸ τοῦ θηλυκοῦ γράφομε: οἱ *γλυκές, τῶν γλυκῶν, οἱ μαλακές, τῶν μαλακῶν* (χωρὶς ι).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. α) Νὰ βρῆς σὲ ποῖο γένος, ἀριθμὸ καὶ πτώση βρίσκεται τὸ καθεὶνα ἀπὸ ὅλα τὰ ἐπίθετα τοῦ κεμένου. β) Νὰ σχηματίσης ἀπὸ κάθε ἐπίθετο τὰ τρία γένη στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ καὶ πληθυντικοῦ. Ἐπίσης στὴ γενική τοῦ πληθυντικοῦ.

Γύμνασμα. α) Νὰ κλίνης στὰ τρία γένη ἓνα ἐπίθετο σὲ -ος, -α, -ο μαζί μ' ἓνα οὐσιαστικὸ ποὺ νὰ ταιριάζει.

β) Νὰ γράψῃς τὸ θηλυκὸ τῶν παρακάτω ἐπιθέτων μαζί μ' ἓνα κατάλληλο οὐσιαστικὸ: *γνωστικός, θηλυκός, κακός, κρητικός, νηστικός, φτωχός, ζακυνθινός*.

Τὸ θηλυκὸ αὐτὸ σχηματίζεται μὲ ἓνα μόνον τρόπο;

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ἀντίγραψε τοὺς παρακάτω στίχους σημειώνοντας τοὺς τόνους, τὰ πνεύματα, τὰ ὀρθογραφικά σημάδια, τὰ σημεῖα τῆς στίξεως:

Το χωριο

*Μικροῦλια κατακαινουρια
γεμενα στ ακρογιαλι
θα πιστευεις τα κυματα
πως μολεις τα χαν βγαλει
σα να τα σαρωνε απαλα
θαλασσινη φρεσκαδα
φτωχα σπιτιακια χαμηλα
γεματ ασπραδα*

*Καλοκαιριον τα χρυσιωνε
ημερα ηλιοκαμενη
αλλα ψυχη δε θα βλεπεις
μες στο χωριο να μενη
ουτε τραγουδι ουτε μιλια
να τρεχη στον αερα
ελειπαν ολοι στη δουλεια
στον τρυγο περα.*

Ντάν, ντάν, ντάν! 'Από τὸν ψηλὸ βράχο ἡ καμπάνα τῆς ἐκκλησιᾶς καλεῖ στὴ λειτουργίᾳ τοὺς χριστιανοὺς μὲ τὴ βαριὰ μὰ γλυκιὰ φωνή της. Πετάχτηκα ἀπὸ τὸ παχὺ χωριάτικο στρώμα μου καὶ ἄνοιξα τὸ παράθυρο. 'Αποβραδὶς ὁ οὐρανὸς ἦταν βαρὺς, μολυβῆς, μὰ ἔπειτα ἀπὸ τὴ βροχὴ τῆς νύχτας εἶχε καθαρῖσει πέρα γιὰ πέρα καὶ προμνηνοῦσε ὥραία μέρα. 'Ο ἥλιος δὲν εἶχε ἀκόμῃ βγῆ· τοῦ ἀντικρινοῦ γυμνοῦ καὶ τραχιοῦ βουνοῦ οἱ κορυφές φωτίζονταν κιόλας, ἀλλοῦ τριανταφυλλιές, ἀλλοῦ χρυσαφιές, ὅλλὰ στοὺς πλατιοὺς κάμπους τὰ

δέντρα ἦταν σκοτεινὰ καὶ τῆς πλατιᾶς θάλασσας τὰ νερὰ ἀπλώνονταν θαμπά· δὲν εἶχαν πάρει ἀκόμῃ τὸ γελαστό τους χρῶμα, ποὺ κάτω ἀπὸ τὸν ἥλιο καὶ ἀνάλογα μὲ τὴν ὥρα τῆς ἡμέρας καὶ τὸ βυθὸ εἶναι μαβὶ ἢ ἀσημὶ πτό.

'Ετοιμάστηκα γρήγορα, συγκινημένος ἀπὸ τὴ σκέψη πὼς ἔπειτα ἀπὸ τόσα χρόνια ξενιτιᾶς θὰ λειτουργηθῶ καὶ πάλι στὴν ἐκκλησίᾳ τοῦ χωριοῦ μου. Στὰ μισὰ τῆς ψηλῆς πέτρινης σκάλας στάθηκα, πῆρα μιὰν ἀνάσα βαθιά καὶ κοίταξα τὸν κόσμον ποὺ ἀνέβαινε· οἱ γέροι μὲ βαριὰ βήματα, ἀκουμπώντας στὰ μακριὰ ραβδιά τους, οἱ γριεὶ τυλιγμένες στοὺς μαύρους παλαιικοὺς μποξάδες τους, οἱ πιὸ νέες μὲ ἀνοιχτόχρωμες φορεσιὲς καὶ μὲ φακιόλια στὸ κεφάλι, βυσσινιά, κανελιά, φιστικιά, μενεξεδιά. Τ' ἀγόρια, ζωηρά καὶ λαφριά, πηδοῦσαν δυὸ δυὸ τὰ τραχιά σκαλοπάτια. Γὰ μικρὰ κοριτσάκια μὲ τίς ποικιλόχρωμες φουστίτσες τους, τίς ἄσπρες, τίς θαλασσιές, τίς κόκκινες, ἔμοιαζαν λουλουῖδια ποὺ ἄνθισαν ἄξαφνα πάνω στὸν τραχύ, σταχτὴ βράχο· καὶ ὅπως ἔτρεχαν, ἔτρεμαν πάνω στὰ κεφαλάκια τους οἱ τριανταφυλλιοί, οἱ οὐρανιοί, οἱ πορτοκαλιοί φιδόγχοι ποὺ εἶχαν στὰ μαλλιά τους.

'Όταν μπῆκα στὴν ἐκκλησίᾳ, ἡ λειτουργία εἶχε ἀρχίσει. 'Ο γερο-παπὰς τῶν παιδικῶν μου χρόνων δὲ ζοῦσε πιά, μὰ καὶ ὁ νέος, ποὺ τὴν ὥρα τὸν πρωτάκουα, ἦταν ἄξιος διάδοχός του. Σεμνός, σοβαρός, ἔψελνε μὲ ἡρεμῇ, ἐπιβλητικῇ φωνῇ, καὶ τὰ ἱερὰ λόγια ἔβγαιναν ἀπὸ τὸ στόμα του καθαρὰ καὶ χάραζαν στὴν ψυχὴ μου τὸ βαθύ τους νόημα.

Βαθιά γαλήνη ἦταν ἀπλωμένη μέσα μου, ὅταν ἔπειτα ἀπὸ τὴ λειτουργία ξανακατέβαινα τὴ σκάλα τῆς βραχοστύλῳ τῆς ἐκκλησιᾶς.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *μπαξάς* σάλι, κομμάτι ἀπὸ μάλλινο ἢ πλεχτὸ ὕφασμα, πού τὸ ρίχνουν οἱ γυναῖκες στὶς πλάτες τους.—*φακίόλι* γυναικεῖος κεφαλόδεσμος ἀπὸ λεπτὸ τουλπάνι, τσεμπέρι.

Περιεχόμενο. Στὸ σημερινὸ κείμενο διηγεῖται κάποιος πὼς ξύπνησε τὴν Κυριακὴ τὸ πρωῒ, γιὰ νὰ λειτουργηθῇ στὴν ἐκκλησίᾳ τοῦ χωριοῦ. Ποιὸς τὸν ξύπνησε; Τί εἶδε ἀπὸ τὸ παράθυρό του τὴν ὥρα ἐκείνη; Στὴ μέση τῆς σκάλας, ὅπου στάθηκε, τί εἶδε; Μέσα στὴν ἐκκλησίᾳ τί ἔγινε;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ κείμενο διαβάζομε: «ὁ οὐρανὸς ἦταν *βαρὺς, μολυβῆς*». Ἐδῶ ἔχομε δυὸ ἐπίθετα στὸ ἀρσενικὸ γένος: *βαρὺς* (σὲ -ὺς) καὶ *μολυβῆς* (σὲ -ῆς). Τί διαφορὰ ἔχουν στὴν ὀρθογραφία τους;

α) Στὸ κείμενο ὑπάρχουν πολλὰ ἐπίθετα πού ἔχουν τὸ ἀρσενικὸ ὅπως τὸ *βαρὺς*. Ὅλα αὐτὰ φανερώνουν γνώρισμα σχετικὸ μὲ τὶς διαστάσεις, τὸν ὄγκο, τὸ βάρος καὶ τὴν ποιότητα τῶν σωμάτων. Νὰ τὰ βρῆς ἓνα ἓνα.

β) Ἐπίσης ὑπάρχουν στὸ κείμενο ἐπίθετα πού ἔχουν τὸ ἀρσενικὸ ὅπως τὸ *μολυβῆς*. Αὐτὰ φανερώνουν χρῶμα (καὶ εἶναι παράγωγα ἀπὸ οὐσιαστικά). Νὰ τὰ βρῆς στὸ κείμενο.

Πρόσεξε σὲ ποιὸ γένος, ἀριθμὸ καὶ πτώση βρίσκεται τὸ καθένα τους· πρόσεξε ἐπίσης καὶ τὴν ὀρθογραφία του.

γ) Πὼς σχηματίζουν λοιπὸν τὰ τρία γένη, πὼς κλίνονται καὶ ποιᾶν ὀρθογραφία ἔχουν σὲ κάθε πτώση τὰ ἐπίθετα ὅπως τὸ *βαρὺς* καὶ τὰ ἐπίθετα ὅπως τὸ *μολυβῆς*;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. α) Στὰ ἐπίθετα μὲ τὸ ἀρσενικὸ σὲ -ὺς καὶ -ῆς πὼς γράφεται ἡ κατάληξη τοῦ ἀρσενικοῦ καὶ τοῦ οὐδετέρου στὴν ὀνομαστική, αἰτιατική καὶ κλητική; Πὼς γράφεται ἡ κατάληξη στὶς ἄλλες πτώσεις; β) Πὼς γράφεται ἡ ἀκτάληξη τοῦ θηλυκοῦ στὴν ὀνομαστική τοῦ ἐνικοῦ;

Γύμνασμα. α) Νὰ κλιθοῦν: ὁ πλατὺς κάμπος, ἡ πλατιὰ θάλασσα, τὸ πλατὺ πηγάδι.

β) Νὰ βρῆς τὰ ἐπίθετα πού σημαίνουν χρῶμα ὅμοιο μὲ τὸ χρῶμα τοῦ *καφέ*, τοῦ *κεραμιδιοῦ*, τοῦ *οὐρανοῦ*, τῆς *στάχτης*, τοῦ *λαδιοῦ*, τοῦ *μενεξέ*.

Γράψε τὰ τρία γένη τῶν ἐπιθέτων αὐτῶν στὴν ὀνομαστική τοῦ ἐνικοῦ καὶ πληθυντικοῦ μαζί μ' ἓνα οὐσιαστικὸ κατάλληλο γιὰ τὸ καθένα.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. α) Κάμε γραμματικὴ ἀνάλυση τῶν λέξεων: τὰ *ἱερὰ λόγια* *ἐβγαῖν* ἀπὸ τὸ *στόμα* τοῦ *καθαρά*.

β) Γράψε τὶς φράσεις τοῦ κειμένου πού ἔχουν μεταφορικὴ σημασία.

Παράδειγμα: μὲ τὴ *βαριά*, μὰ *γλυκιὰ φωνή* της.

Μιά φορά οί λαγοί εἶχαν σύναξη. Βγήκε στή μέση ἕνας γερο-λαγός, ἀρρωστιάρης καί γρινιάρης, καί ρίχνοντας φοβισμένα βλέμματα δεξιά καί ἀριστερά εἶπε: «Δέν ὑποφέρεται πιά αὐτή ἡ ζωή, ἀγαπητοί μου· μᾶς ἐξολοθρεύουν οἱ σκληροὶ ἄνθρωποι, οἱ σκύλοι οἱ ἀκούραστοι στό τρέξιμο, οἱ αἰτοὶ οἱ σιδερομύτηδες. Πῶς νά φυλαχτοῦμε ἀπὸ τὰ χέρια καί τὰ νύχια αὐτῶν τῶν πεισματάρηδων ἐχθρῶν μας, αὐτῶν τῶν γαμψονύχικων ὄρνιθων;

“Ὅλο μέ τὸ χτυποκάρδι ζοῦμε· καλύτερα νά πεθάνουμε μιά καί καλὴ παρὰ νά τρέμουμε ὅλη μας τὴ ζωή.»

— Μὰ γιατί νά φοβοῦμαστε τόσο πολὺ; εἶπε ἕνας λαγὸς νεαρὸς καί νοστιμούλης, ποὺ δέν εἶχε ὅμως πείρα τῆς ζωῆς, ἦταν λίγο ξιπασιάρης καί ἤθελε νά κάνῃ τὸν παλικάρά· νά κοιτάξουμε νά ἀμυνόμαστε· ἔχομε τόσες ἀρετές· εἴμαστε ἀνοιχτομάτηδες καί γοργοπόδηδες!

— Τί τὰ θέλεις, μικρούλη μου; εἶπε ὁ γέρος· φοβιτσιάρης ἦταν ὁ πατέρας μου, τρεμουλιάρικα ἢ μάνικα μου, ὅλο μου τὸ σόι φοβιτσιάρικο καί τρεμουλιάρικο· τὸ ἴδιο καί τὸ δικό σου· τώρα θ’ ἀλλάξουμε; Δέν πᾶμε, λέω γώ, καλύτερα νά πέσωμε στὴ λίμνη, νά γλιτώσωμε μιά γιὰ πάντα;

Συμφώνησαν καί οἱ ἄλλοι κι ἔτρεχαν ὅλοι στὴ λίμνη νά πνιγοῦν. Οἱ βάτραχοι ποὺ κάθονταν γύρω γύρω στοῦ νερό, μὲν ἀκούσαν τὸ τρέξιμο τῶν λαγῶν, τρόμαξαν καί πήδησαν μέσα. Κι ἕνας ἀπὸ τοὺς λαγούς, ποὺ φαινόταν πιὸ λογικὸς ἀπὸ τοὺς ἄλλους, εἶπε: «Γιὰ σταθῆτε, σύντροφοι· μὴν καταστρέφετε τὴ ζωὴ σας· γιατί, ὅπως βλέπετε, ὑπάρχουν ζῶα πιὸ φοβιτσιάρικα κι ἀπὸ μᾶς.»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καί φράσεις. *σύναξη* συγκέντρωση.— *αιδερομύτης* ἐκεῖνος πού ἔχει σιδερένια μύτη· *αἰτοί* *αιδερομύτης* (μεταφορικά), γιατί ἔχουν ράμφος σκληρό καί δυνατό σά σίδερο.

Περιεχόμενο. Ποιά παράτονα ἀκούστηκαν στή σύναξη τῶν λαγῶν; Τί λέει ἕνας νεαρός λαγός; Τί προτείνει ὁ γέρος; Τί γίνεται στή λίμνη;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1) Τά πρῶτα ἐπίθετα πού βρίσκομε στό κείμενο εἶναι: *ἀρροσιάρχης*, *γοιμάχης* (πού τελευτοῦν σέ -άρχης). Αὐτά, ὅπως βλέπομε, ἔχουν τό ἀρσενικό παροξύτονο μέ κατάληξη -ης. Πῶς σχηματίζουν τά τρία γένη τους;

2) Μὲ τίς ἴδιες καταλήξεις σχηματίζουν τά τρία γένη τους καί τά ἐπίθετα σέ -ούλης (αὐτά ὅμως ἔχουν καί οὐδέτερο σέ -ούλι). Νά τά βρῆς στό κείμενο καί νά σχηματίσῃς τά τρία γένη τους.

3) Ἐπίσης μέ τίς ἴδιες καταλήξεις σχηματίζουν τά τρία γένη καί μερικά σύνθετα ἐπίθετα, πού ἔχουν δεύτερο συνθετικό τίς λέξεις *μύτη*, *νύχι*, *μάτι*, *πόδι*, *λαιμός*, *μαλλί*, *φρύδι*, *χείλι*, *χέρι*. Νά βρῆς τέτοια ἐπίθετα στό κείμενο καί νά σχηματίσῃς τά τρία γένη τους. Ἔτσι σχηματίζουν τά τρία γένη τους καί μερικά ἄλλα: *τεμπέλης*, *κατσούφης*, *λιχούδης*.

4) Ὅλα τὰ παραπάνω ἐπίθετα πῶς σχηματίζουν τόν πληθυντικό τοῦ ἀρσενικοῦ; Γιατί λοιπόν τά ἐπίθετα αὐτά ὀνομάζονται *ἀνισοσύλλαβα*;

5) Στά ἀνισοσύλλαβα αὐτά ἐπίθετα ἡ γενική τοῦ πληθυντικοῦ τῶν θηλυκῶν λείπει καί ἀναπληρώνεται μέ τόν τύπο τοῦ οὐδετέρου: *οἱ ζηλιάρες γυναῖκες*, *τῶν ζηλιάρικων γυναικῶν*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. α) Πῶς λέγεται ἐκεῖνος πού ἔχει: *κόκκινη μύτη*, *γαλανὰ μάτια*, *στραβά πόδια*, *μακρόν λαιμό*, *ξανθὰ μαλλιά*, *μαῖορα φρύδια*, *ἀνοιχτό χέρι* (αὐτός δηλ. πού ξοδεύει πρόθυμα ὅπου πρόκειται); Σχημάτισε τά 3 γένη τους στήν ὀνομ. τοῦ ἐνικοῦ καί πληθυντικοῦ. β) Πῶς λέγεται ἐκεῖνος πού εἶναι 30, 40, 50, 60, 70 χρονῶ; Νά βρῆς τήν ὀνομ. τοῦ ἐνικοῦ καί πληθ. στό ἀρσενικό καί θηλυκό. γ) Νά βρῆς ἐπίθετα σέ -ούλης (ὑποκοριστικά), πού νά παράγονται ἀπό τά ἐπίθετα: *ὄμορφος*, *πονηρός*, *φτωχός*, *κοιτός*, *ἄσπρος*, *φρόνιμος*. Τῶν ἐπιθέτων πού βρῆκες νά σχηματίσῃς τό 3 γένη στήν ὀνομαστική τοῦ ἐνικοῦ καί πληθυντικοῦ.

Γύμνασμα. Νά κλίνῃς τό ἐπίθετο *ζηλιάρης* στά τρία γένη μαζί μ' ἕνα οὐσιαστικό πού νά ταιριάζῃ στό κάθε γένος.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ἀντίγραψε τό παρακάτω κομμάτι σημειώνοντας τοὺς τόνους, τὰ πνεύματα, τὰ ὀρθογραφικά σημάδια καί τὰ σημεῖα τῆς στίξης:

Ὅταν ὁ *Ηρακλῆς* ἦταν *μωρό* ἡ *θεά Ηρα* πού εἶχε *μεγάλη εχθρά* μέ *τη μητέρα* του *εστειλε* *δύο πελώρια φιδιά* νά *τον πνίξουν* *μεσα* *στην κοιλία* του *ἡ μητέρα* του *ὅταν* *εἶδε* *τά φιδιά* νά *πνιγνῶνται* *γύρω* *ἀπ' τὸ κορμάκι* του *παίδιον* τῆς *εἰργαλε* *μία φοιρητή* *φωγῆ* *ἡ φωγῆ* *αυτῆ* *ξυπνήσε* *τὸ μωρό* πού *πεταχτήκε* *ἀρπάζε* *τά φιδιά* *ἐνα* *μέ* *τὸ* *κάθε* *τὸν* *χερὶ* *καὶ* *τὰ* *πνίξε*

Κάτι μεγάλα μυρμήγκια, από εκεί-
να τὰ μαύρα που εἶναι σάν ἀράπη-
δες, ἔχτισαν τὴ φωλιά τους κοντά
στ' ἀλώνια τοῦ χωριοῦ, καὶ ἀπὸ τὸ
πολὺ φαί που ἔβρισκαν δυνάμω-
σαν πάρα πολὺ καὶ πλήθυναν τό-
σο, ὥστε ἔκαμαν δικό τους βασι-
λειο καὶ ὀργάνωσαν καὶ μυρμηγ-
κοστρατό. Ἐνα τάγμα τους, που
εἶχε πάει σὲ μακρινὴ ἐκστρατεία,
γύρισε ἔπειτα ἀπὸ λαμπρὴ νίκη
καὶ ἔφερε κοντά στ' ἄλλα λάφυρα
καὶ τέσσερεις αἰχμαλώτους.

Ὁ βασιλιάς ἄρχισε ν' ἀνα-
κρίνει τοὺς αἰχμαλώτους καὶ νὰ
τοὺς ρωτᾷ πῶς λέγονται καὶ τί τέχνη ξέρουν.

—Ἐγὼ ὀνομάζομαι Ἀράχνη, εἶπε ὁ πρῶτος· ξέρω νὰ ὑ-
φαίνω· στὴν τέχνη αὐτὴ δὲ μὲ φτάνει κανεὶς.

— Καλὰ, εἶπε ὁ βασιλιάς· θὰ μοῦ ὑφαίνης πανικὰ γιὰ τὸ
παλάτι μου. Ἄν μείνω εὐχαριστημένος, θὰ σὲ ἐλευθερώσω· ἂν
ὄχι, θὰ προστάξω νὰ σοῦ κόψουν τὸ κεφάλι. Καὶ γυρίζοντας
στοῦ δεύτερο αἰχμάλωτο τοῦ λέει· «μίλησε τώρα ἐσύ».

—Ἐμένα μὲ λένε Μέλισσα, εἶπε ἐκεῖνος· ξέρω καὶ κάνω
περίφημα γλυκά.

—Ὁραῖα, εἶπε ὁ βασιλιάς· κι ἐμᾶς ἐδῶ μᾶς ἀρέσουν πολὺ
τὰ γλυκά· θὰ σὲ κρατήσω λοιπὸν κι ἐσένα, κοίταξε ὅμως νὰ
δουλεύης καλὰ· ἂν μᾶς εὐχαριστήσης μὲ τὴν τέχνη σου, θὰ σὲ
ἐλευθερώσω, ἀλλιῶς θὰ σὲ θανατώσω κι ἐσένα. Κι ἔστειλε
καὶ τοὺς δυὸ στὴ φυλακὴ, γιὰ νὰ πιάσουν δουλειά.

—Ἐσεῖς τώρα, εἶπε στοὺς δυὸ ἄλλους· πῶς λέγεστε καὶ τί
ξέρετε;

—Ἐμένα μοῦ ἀρέσει νὰ τραγουδῶ, εἶπε ὁ τρίτος αἰχμάλω-
τος· τ' ὀνομά μου εἶναι Τζίτζικας.

—Ἐγὼ λέγομαι Ἀκρίδα, εἶπε ὁ τέταρτος, καὶ εἶμαι χο-
ρεύτρα.

— Εἴστε δηλαδὴ χασομέρηδες· ἐσᾶς δὲ σᾶς χρειάζομαι...
ἐσᾶς σᾶς πρέπει κόψιμο καὶ ἀμέσως μάλιστα.

—Ἐμᾶς ὅλοι μᾶς ἀγαποῦν, εἶπε μὲ θάρρος ὁ Τζίτζικας.
Ὅλα τὰ ἔντομα καὶ τὰ φυτὰ ἐμεῖς τὰ διασκεδάζομε καὶ κάνομε
νὰ περνοῦν μὲ λιγότερη στενοχώρια τὴ ζωὴ. Ἀφησέ μας νὰ σοῦ
δείξωμε τὴν τέχνη μας καὶ κρίνε.

Ὁ βασιλιάς τόσο εὐχαριστήθηκε ἀπὸ τὸ τραγούδι καὶ τὸ
χορὸ τους, ὥστε τοὺς ἄφησε ἀμέσως ἐλεύθερους.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. πὺν εἶναι σὰν ἀράπιδες· ἐδὼ ἔχομε παρομοίωση. Ποιὲς ἐκφράσεις λέγονται παρομοιώσεις; Γιατί τὶς χρησιμοποιοῦμε;

Περιεχόμενο. Πῶς πιάστηκαν οἱ τέσσερις αἰχμάλωτοι; Τί εἶπε ὁ καθένας ἀπ' αὐτοὺς στὸ βασιλεῖ;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ὅπως ξέρομε (μάθ. 3), οἱ προσωπικὲς ἀντωνυμίαι φανεροῦν τὰ τρία πρόσωπα τοῦ λόγου: ἐγώ, εσύ, αὐτός. Στὸ σημεινὸν κείμενο βρίσκομε ἀντωνυμίας τοῦ α' καὶ τοῦ β' προσώπου:

Ὅν. ἐγὼ ὀνομάζομαι Ἀράχνη
Γεν. ἐμένα θὰ μοῦ ὑφαίνης
Αἰτ. ἐμένα μὲ λένε Μέλισσα

μίλησε εἰς
ἐσένα θὰ σοῦ κόψω τὸ κεφάλι
ἐσένα θὰ σὲ κρατήσω

Ὅν. ἐμεῖς διασκεδάζομε
Γεν. ἐμᾶς μᾶς ἀρέσουν
Αἰτ. ἐμᾶς μᾶς ἀγαποῦν

ἐσεῖς πῶς λέγεστε;
ἐσᾶς σᾶς πρέπει κόψιμο
ἐσᾶς δὲ σᾶς χρειάζομαι

Ἀπὸ τὰ παραπάνω παραδείγματα βλέπομε πῶς κλίνονται οἱ προσωπικὲς ἀντωνυμίαι στὸ α' καὶ στὸ β' πρόσωπο. Βλέπομε ἐπίσης ὅτι στὴ γενική καὶ στὴν αἰτιατική καὶ τῶν δύο ἀριθμῶν ἔχουν διπλοὺς τύπους, δισύλλαβους καὶ μονοσύλλαβους (**δυνατοὺς καὶ ἀδύνατους**). Κάποτε πηγαίνουν καὶ οἱ δύο τύποι μαζί (ὅπως στὰ παραπάνω παραδείγματα). Κλητική ἔχει μόνο τὸ β' πρόσωπο: ἔ, εσύ! ἔ, ἐσεῖς!

1. **Πρόσεξε στοὺς δισύλλαβους τύπους:** ποιὲς πτώσεις εἶναι ὅμοιες στὸν ἐνικό καὶ ποιὲς στὸν πληθυντικό ἀριθμὸ;

2. **Πρόσεξε στοὺς μονοσύλλαβους τύπους:** ποιὲς πτώσεις εἶναι ὅμοιες στὸν πληθυντικό ἀριθμὸ. — Ἀφῆσέ μας: Τί γίνεται κάποτε ὁ τόνος τῶν μονοσύλλαβων τύπων;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση Νὰ βρῇς στὸ κείμενο ὅλες τὶς προσωπικὲς ἀντωνυμίαι α' καὶ β' προσώπου καὶ νὰ ξεχωρίσης: α) ποιοὶ εἶναι οἱ **δυνατοὶ** καὶ ποιοὶ οἱ **ἀδύνατοι** τύποι, β) σὲ ποῖο πρόσωπο, σὲ ποῖον ἀριθμὸ καὶ σὲ ποιά πτώση βρίσκονται ὁ καθένας, γ) ἀπὸ τοὺς ἀδύνατους τύπους ποιοὶ χάνουν τὸν τόνο, ποιοὶ τὸν κρατοῦν καὶ ποιοὶ τὸν ἀνεβάζουν. Γιατί; **ΤΕΤΡΑΡΤΗ**.

Γύμνασμα α) Σχημάτισε 4 προτάσεις ποὺ νὰ ἔχουν ὑποκείμενο τὶς ἀντωνυμίες ἐγώ, εσύ, ἐμεῖς, ἐσεῖς.

β) Σχημάτισε 4 προτάσεις μὲ τὶς προσωπ. ἀντωνυμίες: ἡ 1η νὰ ἔχῃ τὴ γεν. τοῦ ἐνικοῦ τοῦ α' προσώπου — ἡ 2η, τὴ γεν. τοῦ πληθ. τοῦ α' προσ. — ἡ 3η, τὴ γεν. τοῦ ἐνικοῦ τοῦ β' προσώπου — ἡ 4η, τὴ γεν. τοῦ πληθ. τοῦ β' προσ. (μὲ τοὺς δυνατοὺς ἢ τοὺς ἀδύνατους τύπους ἢ καὶ μὲ τοὺς δύο μαζί).

Παράδειγμα: Μοῦ ἀρέσει νὰ τρέχω ἢ ἐμένα μοῦ ἀρέσει νὰ τρέχω.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. α) Γράψε τὰ συνώνυμα τῶν λέξεων; φαί, κάνω (γλυκιά), κοιτάζω, δουλεύω, λέγομαι, χασομέρης, ἀμέσως, τοὺς ἄφρησε ἐλεύθερους. β) Κλίνει: τὸ μεγάλο μυρμήγκι, ἡ μακρινὴ ἐκστρατεία.

Τ' ΑΔΕΡΦΙΑ ΠΟΥ ΔΕ ΜΟΝΟΙΑΖΑΝ

Ἕνας γεωργὸς εἶχε τρεῖς γιούς. Αὐτοὶ ὅμως τὸν πίκραιναν πολὺ κάθε μέρα, γιατί δὲ μόνοιαζαν ἀναμεταξύ τους. Τοὺς ἔδινε κάθε τόσο συμβουλές, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἄλλαζε τὴ γνώμη. Ἄκουαν ἐκεῖνοι τὶς συμβουλές, δὲν τοὺς ἔδιναν ὅμως σημασία. Τότε σκέφτηκε ὁ γεωργὸς νὰ τοὺς πῇ πράματα πὶὸ χεροπιαστά.

Τοὺς φώναξε λοιπὸν μιὰ μέρα καὶ τοὺς ζήτησε νὰ τοῦ μαζέψῃ ὁ καθένας ἀπ' τὰ χωράφια μιὰν ἀγκαλιά βέργες. Μὰ ἀκόμη καὶ γιὰ αὐτὸ ἄρχισαν τὸν καβγά. Ἐπιτέλους ἡσύχα-

σαν καί, ὁ καθένας χωριστά, πῆγαν νὰ κάμουν τὸ θέλημα τοῦ πατέρα τους.

Σὲ λίγο γύρισε τρέχοντας ὁ πρωτογιὸς μ' ἓνα δεμάτι κληματόβέργες. «Πατέρα, τίς ἔφερα, νὰ τες, πάρ' τες.» Δὲν ἄργησε καὶ ὁ δεύτερος. «Πατέρα, λέει καὶ αὐτός, σοῦ ἔφερα δλόκληρη ἀγκαλιά· νὰ τη.» Στὸ τέλος νὰ τος καὶ ὁ μικρότερος, φορτωμένος μὲ πολλὲς βέργες. Ἀμα συνάχτηκαν οἱ βέργες μπροστά του σωρός, ὁ γεωργὸς πῆρε πολλὲς ἀπὸ κάθε δεμάτι, τίς ἔκαμε μάτσο καί, ἀφοῦ τίς ἔδεσε, εἶπε στὸν πρῶτο γιό: «Πάρε αὐτὸ τὸ μάτσο καὶ σπᾶς' το.» Ἐβαλε αὐτὸς ὅλα του τὰ δυνατά, μὰ τίποτε. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ ἄλλοι.

Τότε ὁ πατέρας ἔλυσε τὸ μάτσο, ἔδινε τίς βέργες μιὰ μιὰ στὰ παιδιά του καὶ βλέποντάς τα νὰ τίς τσακίζουν εὐκολα εἶπε: «Βλέπετε, παιδιά μου, πόση δύναμη ἔχει ἡ ἔνωση· σὰν αὐτὲς τίς βέργες κι ἐσεῖς, ἂν εἴστε ἐνωμένοι, μονοιασμένοι, θὰ εἴστε ἀνίκητοι· ἂν ὅμως θὰ εἴστε χωρισμένοι, εὐκολα θὰ σᾶς κάνουν καλὰ ὅσοι θέλουν τὸ κακὸ σας.»

ΤΟ ΠΕΡΔΙΚΟΓΕΡΑΚΟ ΚΑΙ ΤΟ ΦΙΔΙ

Ἕνα περδικογέρακο ὄρμησε νὰ πιάσῃ ἓνα φίδι. Αὐτὸ τὸ παρακαλοῦσε νὰ τὸ ἀφήσῃ, τοῦ ἔλεγε νὰ μὴν τοῦ κάμῃ κακὸ, μὰ τὸ ὄρνιο, ἄπονο, τὸ ἄρπαξε καὶ πέταξε ψηλά. Γυρίζει τότε τὸ φίδι καὶ τὸ δαγκάνει. Τὸ περδικογέρακο, παράλυτο ἀπὸ τὸν πόνο, ἄρχισε νὰ πέφτῃ σιγὰ σιγὰ, κρατώντας τὸ φίδι στὰ νύχια του. Σὲ λίγο νὰ σου τα καὶ τὰ δυὸ καταγῆς. Καὶ τὴν ὥρα ποὺ τὸ πουλὶ πέθαινε δηλητηριασμένο τὸ φίδι τοῦ λέει: «Δίκαια τιμωρήθηκες· γιατί νὰ θέλῃς νὰ κάμῃς κακὸ σ' ἓναν ποὺ δὲ σὲ πείραξε ;»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *περικογιόρακο ἀρπαχτικό πουλί, εἶδος γεράκι, μέ πολύ γαμπά νύχια.*

Περιεχόμενο. Ποιὸ δίδαγμα ἔδωσε ὁ γεωργὸς στὰ παιδιά του καὶ μέ ποιὸν τρόπο; Τί μᾶς διδάσκει ὁ δεύτερος μῦθος;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Προσωπικὴ ἀντωνυμία τοῦ γ' προσώπου εἶναι ἡ λέξις αὐτός. Ἔχει τρία γένη καὶ κλίνεται ὅπως τὸ ἐπίθετο *καλός*: κλητικὴ ὁμως δὲν ἔχει, καὶ μόνο στὸν ἐνικὸν λέμε *καμιά φορά*, στὸ ἀρσενικὸ καὶ τὸ θηλυκὸ, *αὐτὲ, αὐτή*.

Ἀντὶ νὰ ποῦμε νὰ αὐτὸς λέμε συχνὰ *νά τος*. Καὶ τὸ *τος* προσωπικὴ ἀντωνυμία εἶναι, ὁ «ἀδύνατος τύπος» τοῦ γ' προσώπου· ἔχει καὶ αὐτὴ τρία γένη καὶ κλίνεται γενικὰ ὅπως τὸ αὐτός· μόνο στὴ γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ εἶναι (καὶ γιὰ τὰ τρία γένη) *τούς*, ἐνῶ ὁ δυνατὸς τύπος ἔχει (καὶ γιὰ τὰ τρία γένη) *αὐτῶν*: στὴν αἰτιατικὴ πάλι τοῦ πληθυντικοῦ τὸ θηλυκὸ ἔχει δύο τύπους: *τίς* καὶ *τες*: τὸ *τίς* μπαίνει πρὶν ἀπὸ τὸ ρῆμα, τὸ *τες* ὕστερ' ἀπ' αὐτό: *τίς ἔφερα, πάρ' τες*.

Ἡ ὀνομαστικὴ, ἐνικὸν καὶ πληθυντικόν, τῶν ἀδύνατων τύπων δὲν παίρνει ποτὲ τόνο: *νά τος, νά τη, νά το, νά τοι, νά τες, νά τα*. Στὶς ἄλλες πτώσεις σημειώνομε τόνο, ὅταν ἡ ἀντωνυμία εἶναι πρὶν ἀπὸ τὸ ρῆμα, καὶ δὲ σημειώνομε, ὅταν εἶναι ἔπειτ' ἀπ' αὐτό: *τοῦ ἔφερε, φέριτε τον*.

Ἰδιαιτέρη προσοχὴ χρειάζεται γιὰ τὸ *τούς*· εἶναι αἰτιατικὴ τοῦ πληθυντικοῦ τοῦ ἀρσενικοῦ, ἀλλὰ καὶ γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ ὅλων τῶν γενῶν.

Παράδειγμα: Αἰτιατικὴ: *Κοίταξε τοὺς ψαράδες, κοίταξέ τους*.—*Τοὺς βλέπω*. Γενικὴ: *Μίλησε τῶν κυριῶν, μίλησέ τους*.—*Τοὺς μίλησα* (=μίλησα σ' αὐτούς). *Μίλησε τῶν κυριῶν, μίλησέ τους*.—*Τοὺς μίλησα* (=μίλησα σ' αὐτές). *Μίλησε τῶν παιδιῶν, μίλησέ τους*.—*Τοὺς μίλησα* (=μίλησα σ' αὐτά).

Ὅπως εἶδαμε στὸ μάθημα 37, ἡ αἰτιατικὴ τοῦ θηλυκοῦ *τήν*, ὅταν εἶναι πρὶν ἀπὸ τὸ ρῆμα, φυλάγει τὸ τελικὸ *ν*, ἀν ἀκολουθῇ λέξις ἀπὸ φωνῆεν ἢ στιγμαιοῦ συμφωνοῦ: *τήν ἔπασα, τήν πήρα*, ἀλλὰ *τὴ χάρισα*. Ὅταν εἶναι ἔπειτ' ἀπὸ τὸ ρῆμα ἢ τὸ *νά*, συνήθως δὲν παίρνει *ν*, ἐκτός ἀν ἀκολουθῇ φωνῆεν: *κοίταξέ την ὁμως*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. α) Νὰ βρῆς ὅλες τίς προσωπ. ἀντωνυμίες τοῦ γ' προσώπου ποὺ ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Νὰ ξεχωρίσης τὸ γένος, τὸν ἀριθμὸ καὶ τὴν πώση τους. Ποιὲς ἀπ' αὐτὲς κρατοῦν τὸν τόνο, ποιὲς τὸν ἐγκλίνουν καὶ γιατί; β) Διάβασε τίς πρώτες 10 γραμμὲς στὸν α' μῦθο, ὅπως θὰ ἔπρεπε νὰ ποῦμε, ἀν μιλούσαμε γιὰ τρεῖς θυγατέρες. Τὸ ἴδιο, ἀν μιλούσαμε γιὰ τρία παιδιά.

Γύμνασμα. Κλίνει τὴν προσωπικὴ ἀντωνυμία τοῦ γ' προσ. (μέ τοὺς δυνατοὺς καὶ τοὺς ἀδύνατους τύπους).

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. α) Γράψε ὅλες τίς ἐνεργητικὲς μετοχὲς ποὺ εἶναι στὸ κείμενο. β) Γράψε ὅλες τίς παθητικὲς μετοχὲς καὶ σημείωσε τὸ γένος, τὸν ἀριθμὸ καὶ τὴν πώση τῆς καθεμιᾶς.

Μιά καλιακούδα κι ένας κουκος
ήταν καθισμένοι στο ίδιο δέντρο.
Πιό πέρα κάτι μικροπούλια πετο-
σαν και κελαηδούσαν. 'Ο κουκος,
χαρούμενος, όλο φώναζε «κούκου
κούκου», ή καλιακούδα όμως δέν
άνοιγε τó στόμα της.

— Γιατί είσαι άμίλητη, ξαδέρφη; Τι έχεις;

— Τι έχω; Τι θέλεις νά έχη ένα φτωχό και πεινασμένο που-
λί σάν έμένα; Δέ ρίχνεις μιá ματιά σ' έκείνον έκεί τόν περι-
στέριώνα; Αύτά τά περιστέρια είναι ευτυχισμένα· όσο φαί θέ-
λουν, τó έχουν· όλο τά ταΐζουν οί άνθρωποι. 'Εμείς είμαστε ά-
μοιροι· δέν έχομε κανένα νά μās φροντίση. "Αν είχαμε τά μισά
άπ' όσα ρίχνουν στα περιστέρια, θά ήμαστε καλά. 'Αλλά πώς
νά τά έχωμε;

— Ζηλιάρá! "Άλλος έχει ένα καλό, άλλος άλλο. 'Εγώ δέν
είμαι παραπονιάρης. Κούκου!

— Δέ θά σοϋ άρεσε δηλαδή νά ήσουν κι έσύ πάντα χορτά-
τος, νά είχες τήν τύχη τών περιστεριών; 'Εγώ όμολογώ πώς θά
ήθελα νά ήμουν σάν αύτά.

— "Αν έχης τόση έπιθυμία νά ζήs σάν τά περιστέρια, άσπρι-
σε τά φτερά σου νά τούς μοιάσης και σύρε νά κάθεις μαζί τους
στόν περιστεριώνα. Λούσου στο αύλάκι τοϋ μύλου· έπειτα,
βρεμένη άκόμα, κυλήσου στο άλεύρι και θά είσαι σάν τά περι-
στέρια· θά έχης έτσι τά πλούτη τους. Κούκου!

— Εύχαριστώ για τή συμβουλή. "Εχε γειά. "Εχετε γειά κι έ-
σείς, τ' άλλα φτωχοπούλια. Φεύγω. 'Αφοϋ είστε εύχαριστημένα
μέ τή μοίρα σας, μείνετε. "Αν ήσαστε πιό φιλόδοξα, θά είχατε
κι έσείς όσα τώρα κι έμπρός θά έχω εγώ.

Τά περιστέρια, όσο ή καλιακούδα σώπαινε, τήν επαιρναν για
περιστέρι και δέν τήν πείραζαν. Μιά μέρα όμως πού ξεχάστη-
κε και φώναξε, παραξενεύτηκαν για τήν άγνωστη φωνή, πού
ποτέ δέν τήν είχαν άκούσει, και τήν έδιωξαν μέ τίς τσιμπιές.
'Η καλιακούδα, μñ έχοντας άλλο καταφύγιο, γύρισε στις κα-
λιακούδες. Αύτές όμως δέν τή γνώρισαν, γιατί είχε αλλάξει
χρώμα, και δέν τή δέχτηκαν στη συντροφιά τους.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *καλιακούδα* βλ. σελ. 3.

Περιεχόμενο. Στὸ κείμενο βλέπομε τί ἔπαθε ἡ καλιακούδα. Τί θὰ ἔλεγε, ἂν ἠθέλε νὰ δηγηθῇ ἡ ἴδια τὸ πάθημά της σὲ μιὰν ἄλλη καλιακούδα;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1) Τὸ ρῆμα *ἔχω* στὴν *ὀριστική* ἔχει τρεῖς χρόνους: *ἐνεστώτα* (γιά τὸ παρόν), *παρετατικό* (γιά τὸ παρελθόν) καὶ *ἐξακολουθητικό μέλλοντα* (γιά τὸ μέλλον). Ἔτσι λέμε: *ἐγὼ σήμερον ἔχω—ἐχτὲς εἶχα—αὔριο θὰ ἔχω.*—Κλίνει τοὺς χρόνους αὐτοὺς τῆς ὀριστικῆς σὲ ὅλα τὰ πρόσωπα βάζοντας τὶς προσωπικὰς ἀντωνυμίες: *ἐγὼ, εὖ, αὐτός—ἐμεῖς, ἐσεῖς, αὐτοί.* Πρόσεξε στὶς καταλήξεις τοῦ μέλλοντα (ποῦ ἔχει ἔμπροσ τὸ *θά*): στὸ β' καὶ στὸ γ' ἐνικό πρόσ. ἔχει *η* (*θά ἔχῃς, θὰ ἔχη*) καὶ στὸ α' πληθ. ἔχει *ω* (*θά ἔχωμε*).—Τὸ ρῆμα αὐτὸ στὴν *ὑποταχτική* ἔχει μόνο *ἐνεστώτα* μὲ τὶς ἴδιες καταλήξεις τοῦ ἐξακολουθητικοῦ μέλλοντα· παίρνει ὅμως ἔμπροσ ἓνα ἀπὸ τὰ ἀκλιτὰ *ἄς, νά, διαν, ἂν, μὴν* (ἀπαγορευτικό): *ἄς ἔχη, νὰ ἔχωμε, διαν ἔχῃς, ἂν ἔχωμε, μὴν ἔχῃς.*—Ἡ *προσταχτική* ἔχει μόνο *ἐνεστώτα* στὸ β' ἐνικό: *εὖ ἔχε καὶ στὸ β' πληθυντικό: ἐσεῖς ἔχετε.* *Λ.χ. ἔχε γιὰ—ἔχετε τὸ νοῦ σας.*—Καὶ *ἡ μετοχή* ἔχει μόνο *ἐνεστώτα* μ' ἓνα μόνο τύπο: *ἔχοντας.* *Λ.χ. μὴν ἔχοντας ἄλλο καιρῆγον.*—Νὰ βρῇς ὅλους τοὺς τύπους τοῦ ρήματος *ἔχω* ποῦ ὑπάρχουν στὸ κείμενο καὶ νὰ ξεχωρίσῃς τὴν ἐγκλιση, τὸ χρόνο, τὸ πρόσωπο καὶ τὸν ἀριθμὸ τοῦ καθενός.

2) Καὶ τὸ ρῆμα *εἶμαι* στὴν *ὀριστική* ἔχει μόνο τρεῖς χρόνους: *ἐνεστώτα, παραιτικό* καὶ *ἐξακολουθητικό μέλλοντα.* Ἔτσι λέμε: *ἐγὼ σήμερον εἶμαι, ἐχτὲς ἦμουν, αὔριο θὰ εἶμαι.*—Κλίνει τοὺς χρόνους αὐτοὺς βάζοντας τὶς προσωπικὰς ἀντωνυμίες: *ἐγὼ, εὖ, αὐτός—ἐμεῖς, ἐσεῖς, αὐτοί.* (Πρόσεξε μόνο τ' ἀκόλουθα: α) Ὁ παραιτικός ἔχει σ' ὅλα τὰ πρόσωπα *η*: *ἐγὼ ἦμουν, εὖ ἦσαν κτλ.* Τὸ β' πληθυντικό του εἶναι: *ἐσεῖς ἦσατε, ἐνὼ στὸν ἐνεστώτα: ἐσεῖς εἰστε.)*—β) Ὁ ἐξακολουθητικός μέλλοντας εἶναι ὁ ἴδιος μὲ τὸν ἐνεστώτα, μόνο ποῦ παίρνει ἔμπροσ τὸ *θά*.—Ἡ *ὑποταχτική* ἔχει μόνο *ἐνεστώτα* ποῦ εἶναι ὁ ἴδιος μὲ τὸν ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς, (μόνο ποῦ παίρνει ἔμπροσ τὰ μόρια *ἢ* τοὺς συνδέσμους τῆς ὑποταχτικῆς: *ἐγὼ νὰ εἶμαι, εὖ νὰ εἶσαι κτλ.*).

Νὰ βρῇς στὸ κείμενο ὅλους τοὺς τύπους τοῦ ρήματος *εἶμαι* καὶ νὰ ξεχωρίσῃς τὴν ἐγκλιση, τὸ χρόνο, τὸ πρόσωπο καὶ τὸν ἀριθμὸ τοῦ καθενός.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

α) Νὰ βρῇς στὸ κείμενο ὅλους τοὺς τύπους τοῦ ἐξακολουθ. μέλλοντα καὶ τῆς ὑποταχτικῆς τοῦ ρήματος *ἔχω*. Σὲ ποῦ πρόσωπο εἶναι ὁ καθένας καὶ τί παρατηρεῖς στὴν ὀρθογραφία τῶν καταλήξεων;—β) Νὰ βρῇς ὅλα τὰ πρόσωπα τοῦ παραιτικοῦ τῶν ρημάτων *ἔχω* καὶ *εἶμαι*. Πῶς γράφεται τὸ ἀρχικὸ φωνήεν;

Γύμνασμα. Γράψε τὶς ἀκόλουθες φράσεις βάζοντας τὰ ρήματα σὲ ὅλα τὰ πρόσωπα ἐνικού καὶ πληθ.: 1) Ὅταν δὲν ἔχω μελέτη, *εἶμαι* πρόθυμος γιὰ παιχνίδι. 2) Ἄν δὲν *εἶχα* μελέτη, *θὰ ἦμουν* πρόθυμος γιὰ παιχνίδι.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κάμε γραμματικὴ ἀνάλυση τῶν λέξεων ποῦ εἶναι στὴν πρώτη πρόταση τοῦ κειμένου.

— Κατίνα!

Τρία κορίτσια φωνάζουν, καί τὰ τρία μαζί, μὲ τίς καθάριες τραγουδιστὲς φωνές τους. Ἡ Κατίνα ἀφήνει τὴ δουλειά της — μπάλωνε ἓνα σακάκι τοῦ ἀδερφοῦ της — καὶ τρέχει στὴν πόρτα. Τρεῖς συμμαθήτριές της, ἡ Ἄννα, ἡ Λιλή καὶ ἡ Φρόσω, γυρίζουν ἀπὸ τὸν περίπατό τους χαρούμενες, γελαστές, μὲ κόκκινα μάγουλα καὶ φορτωμένες λουλούδια καὶ στεφάνια.

— Μὰ τί, δουλεύεις; Ἐσὺ δὲ γιορτάζεις τὸ Μάη;

— Κάτι μπαλῶν, ἀλλὰ σὲ πέντε λεπτά τελειώνω. Καὶ τὸ Μάη τὸν γιορτάζω — ὅλοι στὸ σπίτι μας τὸν γιορτάζουμε —, αὔριο ὁμῶς τὸ πρῶν. Ἔτσι μᾶς ὀρμηγεύει ἡ γιαγιά μου καὶ μοῦ ἀρέσει κι ἐμένα. Δὲν κοπιάζετε μέσα;

Τὰ τρία κορίτσια τρέχουν καὶ καλησπερίζουν τὴ γιαγιά τῆς Κατίνας, στὸ πῶς μέρος τοῦ σπιτιοῦ, στὸ ὑπόστεγο. Ὁ ἥλιος βασιλεύει καὶ ἡ ἀκούραστη γριούλα κλῶθει ἀκόμα.

— Πάντα δουλεύετε, κυρα-Κατερίνα. Δὲ σᾶς κουράζει ἡ δουλειά.

— Δὲν κάνω πιά μεγάλα πράματα, Λιλή. Κλῶθω λίγο, μπαλῶν κανένα ροῦχο, πλέκω καμιὰ κάλτσα, μαγειρεύω ποῦ καὶ ποῦ· ὅλες τίς ἄλλες δουλειές τίς κάνει ἡ μαμὰ τῆς Κατίνας. Στὰ νιάτα μου βέβαια δούλευα πολὺ· ζύμωνα, ἐπλάθα τὰ ψωμιά, φούρνιζα, ὕφαινα...

— Καὶ φρόντιζες καὶ τὸν κῆπο σου, γιαγιάκα μου· φύτευες, κλάδευες, πότιζες· καὶ θέριζες καὶ τὸ χωραδάκι σου.

— Πῶς γιορτάζατε τὴν Πρωτομαγιά στὸ νησί σας, κυρα-Κατερίνα;

— Πῶς γιορτάζαμε, Φρόσω; Λεῖπω τόσα χρόνια, μὰ ὁ νοῦς μου πάντα γυρίζει στὰ περασμένα. Ἀνήμερα τὴν Πρωτομαγιά κάθε μητέρα σήκωνε τὰ παιδιά της ἀξημέρωτα ἀκόμα. Ἄν τὸ γκάρισμα κανενὸς γαϊδουριοῦ τοὺς ἐβρῖσκε στὸ στῶμα, αὐτὸ τὸ λογάριάζαν γιὰ κακὸ, τοὺς «ἐπιανε», ὅπως πίστευαν, ὁ γαῖδαρος καὶ θὰ νύσταζαν ὅλο τὸν καιρὸ ποῦ θὰ θέριζαν. Μικροὶ μεγάλοι ἐπιναν τὸ γάλα τους καὶ ἔτρεχαν πρῶνι πρῶνι στὰ χωράφια. Ἐκοβαν κλαδιά, φύλλα καὶ λουλούδια καὶ στόλιζαν μ' αὐτὰ τίς πόρτες καὶ τὰ παράθυρά τους· ἐπλεκαν καὶ στεφάνια. Ἐμεῖς οἱ γυναῖκες δέναμε τὴ μέση μας μὲ κλώνους μολόχας· ἀλλιῶς, πιστεύαμε, θὰ μᾶς ἐπιανε πονόμοσος τὴν ὥρα ποῦ θὰ θερίζαμε.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *δηρηνεύω* συμβουλευώ (γίνεται από το *δηρηνέω* = έξηγω).—*άξημέρωτα* πριν ξημερώση (πριν άνατείλη ο ήλιος).

Περιεχόμενο. Τι ρωτούν την Κατίνα οι φίλες της και τί άπαντά αυτή; Σε τί καταγίνεται ή κυρα-Κατερίνα; Πώς γιορτάζουν την Πρωτομαγιά στο νησί της;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στο κείμενο διαβάζουμε ότι ή κυρα-Κατερίνα λέει: *κλώθω... μπαλώνω... πλέκω... μαγειρεύω*. Τα ρήματα αυτά σε ποιά φωνή βρίσκονται; Σε ποιάν έγκλιση και σε ποιό χρόνο; Σε ποιό πρόσωπο και σε ποιόν άριθμό;—Τά ρήματα αυτά, καθώς και όλα τά ρήματα που υπάρχουν στο σημερινό κείμενο, άνήκουν στην *πρώτη συζυγία*, γιατί στο α' πρόσωπο του ένικοι του ένεργητικού ένεστώτα τελειώνουν σε -ω και τονίζονται στην παραλήγουσα. Ώστε ποιά ρήματα έχει ή πρώτη συζυγία;

Στην όριστική του ένεστώτα για το α' ένικό πρόσωπο λέμε: *εγώ φωνάζω*. Για τ' άλλα πρόσωπα ένικοι και πληθυντικοί πώς λέμε; Ποιές είναι οι καταλήξεις;

Η κυρα-Κατερίνα λέει: «στά νιάτα μου *δούλενα, ζύμωνα, έπλαθα*». Καθένα από τά ρήματα αυτά φανερώνει πράξη που γινόταν στα περασμένα εξακολουθητικά. Δηλαδή σε ποιό χρόνο βρίσκονται;—Στο κείμενο βρίσκιμε τους τύπους: *έπλαθα, έτρεχαν, έπλεκαν* (των ρημ. *πλάθω, τρέχω, πλέκω* που άρχίζουν από σύμφωνο). Το ε που παίρνουν έμπρός οι τύποι αυτοί λέγεται *αύξηση*.

Αυτό το ε δέν το έχουν οι τύποι *ζύμωνα, φούρνιζα, θέριζαν, πιστεύαμε*. Πότε το ε αυτό μένει και πότε μπορεί νά λείψει;

Στόν ένεργητ. παρατατικό για το α' πρόσωπο λέμε: *εγώ έ-πλεκ-α*. Πώς λέμε για τ' άλλα πρόσωπα, ένικοι και πληθυντικοί; Ποιές είναι οι καταλήξεις;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νά βρής όλα τά ρήματα που υπάρχουν στο κείμενο και νά ξεχωρίσης τη φωνή, την έγκλιση, το χρόνο, το πρόσωπο και τόν άριθμό του καθένος. Ποιά ρήματα έχουν αύξηση στόν παρατατικό και ποιά δέν έχουν;

Έπίσης νά βρής το ύποκείμενο του κάθε ρήματος και το άντικείμενο, άν έχη.

Γύμνασμα. α) Γράψε το παρακάτω κομμάτι βάζοντας τά ρήματα στόν παρατατικό: *Τό πρωί φεύγω από τό σπίτι μου τρεχάτος και πηγαίνω στό σχολείο. Βλέπω στό δρόμο κι άλλα παιδιά. Μαζί μ' αυτά φτάνω γρήγορα στη μεγάλη πόρτα του σχολείου. Μπαίνω στην αυλή κι έπειτα άνεβαίνω στην αίθουσα. Άνοιγώ τη σάκα μου κι έτοιμάζω τά βιβλία. Σηκώνω τό κεφάλι και κοιτάζω τό δάσκαλο, που άρχίζει τό μάθημα. Στο μάθημα προσέχω από την άρχή ως τό τέλος.*

Γύμνασμα. β) Γράψε τό παραπάνω κομμάτι βάζοντας τά ρήματα στο β' πληθ. του ένεστώτα.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κλίνε τά όνόματα: *ο καλός άδερφός, ή άκούραστη γιαγιά, τό μαγάτικο λουλούδι.*

57.—ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ, ΓΝΩΜΙΚΑ ΚΑΙ ΑΛΛΑ

ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ ΚΑΙ ΓΝΩΜΙΚΑ

1. Τοῦ Σταυροῦ κι ἀρμένιζε, τοῦ Σταυροῦ καὶ δένε.
2. Τὸ Νοέμβρη καὶ Δεκέμβρη φύτευε καταβολάδες.
3. Γενάρη μήνα κλάδευε, φεγγάρι μὴν ξετάζης.
4. Ράβε, ξήλωνε, δουλειά νά μὴ σοῦ λείπη.
5. Χόρευε, κυρα-Μαρού, κι ἔχε κι ἔννοια τοῦ σπιτιοῦ.
6. Τὸ μυστικό τῆς ζωῆς δὲν εἶναι νά κάνωμε αὐτὸ ποὺ μᾶς ἀρέσει· εἶναι νά μᾶς ἀρέση αὐτὸ ποὺ κάνομε.

ΣΚΟΡΠΙΟΙ ΣΤΙΧΟΙ ΑΠΟ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

7. Ἔχετε γειά, ψηλὰ βουνὰ καὶ κάμποι μὲ τὰ ρόδα.
8. Ἀφέντη μου, τ' ἀλέτρι σου Θεὸς νά τὸ πλουταῖνη, γιὰ νά θερίζης σταυρωτά, νά δένης ἀντρειωμένα, νά κοσκινίζης μάλαμα, νά πέφτη τὸ χρυσάφι, τὰ ψιλοκοσκινίσματα νά δίνης στὶς βαΐστρες.
9. Ξέρω νά ὑφαίνω στὸ βλατί, νά ὑφαίνω στὸ βελουδο.
10. Ἐμεῖς θὰ λημεριάζωμε κεῖ ποὺ φωλιάζουν λύκοι.
11. Παιδιά μου, μὴ μ' ἀφήνετε στὸν ἔρημο τὸν τόπο.
12. Νά μπαῖνη ὁ ἥλιος τὸ πρωὶ καὶ τὸ δροσιὸ τὸ βράδυ, νά μπαينوβγαίνουν τὰ πουλιά, τῆς ἀνοιξῆς τ' ἀηδονία.
13. Ὁ ξένος εἰς τὴν ξενιτιά πρέπει νά βάζη μαῦρα, γιὰ νά ταιριάξῃ ἢ φορεσιά μὲ τῆς καρδιάς τῆ λαύρα.
14. Νά πέφτουν τ' ἄνθη ἀπάνω σου, τὰ μῆλα στὴν ποδιά σου.

ΑΛΛΟΙ ΣΚΟΡΠΙΟΙ ΣΤΙΧΟΙ

15. Πάντα τὸ φῶς σου, Ἑλλάδα μου, θὰ λάμπη στὴν ψυχὴ μου.
16. Σὰ θὰ γυρίζης στὸ χωριό, θὰ βασιλεῦῃ ὁ ἥλιος.
17. Ὁ ἀνάβωμε τὸ λύχνο μας, γιὰ νά φωτίξῃ κι ἄλλους.
18. Ὁργάνοντας καὶ σπέρνοντας στὸν πλοῦσιο θέρο ἐλπίζω.
19. Τὰ βέλγη ρίχνοντας βροχὴ τὸν οὐρανὸ θὰ ἱσκιώνουν.
20. Θερίζετε πιὸ γρήγορα καὶ δὲ μᾶς παίρνει ἡ ὥρα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. τοῦ Σταυροῦ καὶ ἀρμένιζε, τοῦ Σταυροῦ καὶ δένε· συμβουλὴ οὗτος καπετάνιος καραβιῶν μὲ πανιά ν' ἀρχίζουν τὰ ταξίδια τοὺς τὰ Φῶτα (6 τοῦ Γενάρη), ἀφοῦ πρῶτα εἶξε ὁ παπὰς τὸ σταυρὸ στὴ θάλασσα καὶ ἁγίαση τὰ νερά, καὶ νὰ τὰ σταματοῦν τοῦ Σταυροῦ (14 τοῦ Σεπτεμβρίου) τὸ χειμῶνα τὰ ταξίδια ἦταν ἐπικινδύνα.—καταβολάδα τὸ κλαδί πού, χωρὶς νὰ τὸ κόψουν ἀπὸ τὸ δέντρο, τὸ λυγίζουν καὶ τὸ φυτεύουν στὴ γῇ.—βαίσιμας κοπέλες πού τραγουδοῦν τὰ *βαίτικα*, εὐχετικά τραγούδια, τὸ Σάββατο τοῦ Λαζάρου καὶ τὴ γιορτὴ τῶν Βαγιῶν· εὐχὴ ἀπὸ τέτοιο τραγούδι εἶναι καὶ ὁ στίχος ἀρ. 14.—*βλατί* πολὺτιμο πορφυρὸ ὕψασμα.—*εἰς τὴν ξενιτιά* στὴν ξενιτιά· τὴν πρόθεσιν σὲ παλαιότερα τὴν ἔλεγαν *εἰς*.

Περιεχόμενον. Σκέψου τί σημαίνουν οἱ παροιμίαι ἀριθ. 2 - 5.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ἀπὸ τὸ ἐνεστωτικὸ θέμα σχηματίζονται, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς καὶ τὸν παρατατικὸν, καὶ ἄλλοι χρόνοι τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς:

1. **Ὁ ἐνεστώτας τῆς ὑποταχτικῆς.** Εἶναι ἴδιος μὲ τὸν ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς, μόνο ὡς πρὸς τὴν ὀρθογραφίαν διαφέρει ἀπ' αὐτὸν στὸ α' καὶ στὸ β' πρόσωπο τοῦ ἐνικοῦ καὶ στὸ α' τοῦ πληθυντικοῦ· ἔχει δηλ. καταλήξεις *-ης -η -ωμε* ἀντὶ *-εις -ει -ομε*· *θερίζης, λείπη, κάνωμε*.

Πῶς καταλαβαίνομε πῶς ἓνας ἐνεστώτας εἶναι τῆς ὑποταχτικῆς καὶ ὄχι τῆς ὀριστικῆς; Τὸ καταλαβαίνομε ἀπὸ τοὺς συνδέσμονες ἢ τὰ μόρια πού τὸν συνοδεύουν· γιὰ τὸν ἐνεστώτα τῆς ὑποταχτικῆς βρίσκεται πάντα ἓνα ἀπὸ τὰ ἄκλιτα *ἄς, νά, ὅταν, ἂν, μὴ(ν)* (ἀπαγορευτικό): *ἄς ἔχωμε, νά θερίζῃ, ὅταν παίζῃς, ἂν τρέχῃς, μὴν ἀφήνῃς*.

2. **Ὁ ἐξακολουθητικὸς μέλλοντας τῆς ὀριστικῆς.** Εἶναι ἀπαράλλαχτος μὲ τὸν ἐνεστώτα τῆς ὑποταχτικῆς· σχηματίζεται ἀπὸ αὐτὸν καὶ τὸ μόριον *θά*· *θά λάμπῃ*.

3. **Ὁ ἐνεστώτας τῆς προσταχτικῆς.** Ἔχει μόνο β' πρόσωπο· *ἀρμένιζε, θερίζετε*. Κανένας σύνδεσμος ἢ ἄλλο μόριον δὲ συνοδεύει ποτὲ τὴν προσταχτικὴν· ὥστε τὸ *μὴν ἀφήντε* εἶναι ὑποταχτικὴ (ὄχι προσταχτικὴ)· ἔχει ἐνικό· *μὴν ἀφήνης*.

4. **Ἡ ἐνεργητικὴ μετοχή· ὀργώνοντας.**

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. Ὅταν προστάξω ἢ παρακαλῶ ἓνα πρόσωπο νὰ γράφῃ, τοῦ λέω *γράφε*· ὅταν τοῦ τὸ ἀπαγορεύω, τοῦ λέω *μὴ γράφῃς*. Πῶς τοῦ λέω, ὅταν τὸ προστάξω ἢ τὸ παρακαλῶ, καὶ πῶς, ὅταν τοῦ ἀπαγορεύω *νὰ ψῆνῃ, νὰ δείχνῃ, νὰ παίζῃ, νὰ ψαρεύῃ, νὰ ἐλπίζῃ*; Πῶς δίνω αὐτὲς τὶς προσταγὰς ἢ κάνω αὐτὲς τὶς παρακλήσεις σὲ δυὸ ἢ περισσότερα πρόσωπα; Πῶς τοὺς λέω, ὅταν τοὺς τὸ ἀπαγορεύω;

Γύμνασμα. Χώρισε μιὰ σελίδα τετραδίου σὲ 4 στήλες καὶ γράψε στὴν α' ὅσα ῥήματα τοῦ ἀντικρινοῦ κεμένου εἶναι στὸν ἐνεστώτα τῆς ὑποταχτικῆς (μαζί μὲ τ' ἄκλιτα πού τὸν συνοδεύουν)· στὴ β', ὅσα εἶναι στὸ μέλλοντα (μαζί μὲ τὸ *θά*)· στὴν γ', ὅσα στὸν ἐνεστώτα τῆς προσταχτικῆς· στὴν δ', ὅσα στὴν ἐνεργητικὴ μετοχή.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ πληθυντικοῦ τ' ἀκόλουθα οὐσιαστικά προσθέτοντας καὶ τὸ ἄρθρον: *φάρος, βάρος, δράκος, ῥάκος, λάθος, βάθος, ὤμος, λύκος, πύργος, ἄνεμος, στέλεχος, μέγιστος, ἄγγελος, ἐμπορος, ζωγράφος, ἔδαφος, βράχος, πάχος, κήπος, λίπος, μύθος, ἦθος, ὄρος, ὄρος, τοίχος, τεῖχος, γύψος, ὕψος*.

Στοῦ Δημοῦλᾶ τὸν Πύργο ἄναψε ὁ πό-
λεμος καὶ τὸ τουφεκίδι πέφτει πυκνό.
Τὸν Πύργο τὸν ἔχει ζῶσει ἀπὸ ὧρες ἢ
Ἀρβανιτιά. Μέσα κλεισμένους ἔχουν ὀρ-
γανώσει τὴν ἄμυνα ἢ Δέσπω, οἱ κόρες
της, οἱ νύφες της καὶ οἱ ἐγγονές της.
Ἄντρας κανέννας.

Ὅταν ἄκουσε ἡ Σουλιώτισσα πῶς
οἱ Ἀρβανίτες εἶχαν πλακώσει στὸ χω-
ριὸ καὶ ἄρχισαν τὶς σφαγές, φώναξε τὶς
δικές της καὶ πρόσταξε: «Κλείστε τὴν
πόρτα, ἀμπαρῶστε τη καλά, πιάστε
τ' ἄρματα καὶ τρέξτε στὶς πολεμίστρες·
θὰ τὸ δείξωμε καὶ σήμερα πῶς εἴμαστε

Σουλιώτισσες· καμιά δὲ θὰ δειλιάσῃ. Καμιά νὰ μὴν ξεχάσῃ τὴ
γενιά της καὶ τὸ χρέος της.»

— Ρίξε τ' ἄρματα, Γιῶργαινα, τῆς φώναξαν οἱ Ἀρβανίτες
ἀπ' ἔξω, κι ἄνοιξε τὸν Πύργο. Δὲν εἶναι ἐδῶ τὸ Σούλι, ἐδῶ
εἶσαι σκλάβα τοῦ πασᾶ καὶ τῶν Ἀρβανιτᾶδων. Ἄμα ρίξης τ' ἄρ-
ματα, θὰ γλιτώσῃς.

— Κι ἂν ἔπεσε τὸ Σούλι, κι ἂν τούρκεψε ἡ Κιάφα, ἡ Δέσπω
ἀφέντες Λιάπηδες δὲν κάνει· καὶ τὸν Πύργο δὲ θὰ τὸν ἀνοίξω·
κανέννας δὲ θὰ τὸν ἀνοίξῃ.

— Ἐδῶ στὸ χωριὸ τοὺς πατριῶτες σας, ἄλλους τοὺς σφάξαμε
καὶ ἄλλους τοὺς σκλαβώσαμε. Ἀπὸ πεθαμένους κάλλιο σκλά-
βες· ἀνοίξτε.

— Ἄν σφάξατε καὶ σκλοβώσατε ἄλλους, ἐμᾶς οὔτε θὰ μᾶς
σφάζετε οὔτε θὰ μᾶς σκλαβώσετε. Ἀπὸ σκλάβες κάλλιο πεθα-
μένες.

Ὅταν λιγότεψε τὸ μπαρούτι καὶ ἡ Δέσπω ἔβλεπε πῶς κάθε
ἀντίσταση πιά ἦταν ἀνώφελη, μάζεψε γύρω της τὶς ἄλλες.

— Ἐγὼ τὸ ἀποφάσισα· κάλλιο θάνατος παρὰ σκλαβιά. Ἐσεῖς
τί θ' ἀποφασίσετε; Λέγε ἐσύ, πρώτη θυγατέρα· τί θ' ἀποφασί-
σης; Ἐσύ, ἡ δεύτερη· τὸ ἀποφασίσεις; Ἐσύ, ἐσύ...

— Ἀπὸ σκλαβιά κάλλιο θάνατος, φώναξαν ὅλες.

— Μπρὸς τότε· νὰ μαζέψωμε ἐδῶ στὴ μέση ὅσο μπαρούτι πε-
ρίσσει. Καὶ ἀφοῦ τὸ μαζέψωμε, νὰ ρίξωμε ἐπάνω τ' ἄρματα μᾶς.

Ἐτρεξαν ὅλες καὶ τὸ μάζεψαν· καὶ ὅλα τ' ἄρματα τὰ ἔρι-
ξαν πάνω στὸ σωρό. Ἡ Δέσπω ἄρπαξε ἕναν ἀναμμένο δαυλὸ.
Ἄναψαν τὰ φουσέκια.

Σὲ μιὰ στιγμή πυκνὸς καπνὸς τύλιξε τὶς λεβέντισσες καὶ οἱ
φλόγες τὶς ἔζωσαν λυτρωτικές.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Πύργος τοῦ Δημουλᾶ στήν Ἡπειρο, ἀνάμεσα στήν Πρέβεζα καὶ τὴν Ἄρτα.—πολεμίστρα στενὸ ἀνοίγμα σὲ τεῖχος, πολεμότροπα· ὅσοι εἶναι μέσα πυροβολοῦν ἀπ' αὐτὴ τοὺς ἐχθροὺς ποὺ εἶναι ἔξω.—*Λιάπηδες* Ἀρβανίτες ποὺ κατοικοῦν στὸ ΝΑ τμήμα τῆς Ἀλβανίας.

Περιεχόμενο. Ἡ πράξη αὐτὴ τῆς Δέσπως ἐγίνε τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1803.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ἀπὸ τὸ ἀοριστικὸ θέμα σχηματίζονται οἱ ἀκόλουθοι χρόνοι καὶ τύποι τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς.

1. **Ὁ ἀόριστος τῆς ὀριστικῆς.** Ἔχει καταλήξεις -α -ες -ε -αμε -ατε -αν καὶ πρὶν ἀπ' αὐτές, συνήθως, τὰ σύμφωνα σ, ξ, ψ: ἀποφάσισα, ἀποφάσισες, μάζεψε, σκαβώσαμε, σφάζατε, ἔτρεξαν.

(Ἀρχότερα θὰ μάθουμε γιὰ τοὺς ἄσιγμους ἀορίστους, δηλ. γιὰ ὅσους ἔχουν ἄλλα γράμματα πρὶν ἀπὸ τὶς καταλήξεις.)

Ὡς πρὸς τὴν αὔξηση ὁ ἐνεργητικὸς ἀόριστος ἀκολουθεῖ τὸν ἐνεργητικὸ παρατατικὸ: ἔζωνα - ἔζωσα, φώναξα - φώναξα.

2. **Ὁ ἀόριστος τῆς ὑποταχτικῆς.** Ἔχει καταλήξεις -ω -ης -η -ωμε -ετε -ουν καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτές, ὅτι σύμφωνα ἔχει ὁ ἀόρ. τῆς ὀριστ.: νὰ μὴν ἐξάρσῃ.

3. **Ὁ σιγμιαίος μέλλοντας τῆς ὀριστικῆς.** Εἶναι ἀπαράλλαχτος μὲ τὸν ἀόρ. τῆς ὑποταχτικῆς· σχηματίζεται ἀπ' αὐτὸν καὶ τὸ μόριο θά: θὰ δείξωμε.

4. **Ὁ ἀόριστος τῆς προσταχτικῆς.** Ἔχει, ὅπως καὶ ὁ ἐνεστώτας, μόνο β' πρόσωπο· καταλήξεις -ε -τε, καὶ πρὶν ἀπ' αὐτές, ὅτι σύμφωνα ἔχουν καὶ οἱ ἀοριστοὶ ὀριστικῆς καὶ ὑποταχτικῆς: ζῶσε - ζώστε, ἀνοίξε - ἀνοίξτε, ἀνάψε - ἀνάψτε. Συχνά ὅμως πρὶν ἀπὸ τὸ -τε τὸ ξ γίνεται χ καὶ τὸ ψ γίνεται φ: ἀνοίχτε, ἀνάψτε. Ἀντὶ γιὰ φ γράφομε ν, ὅταν τὸ ρῆμα τελειώσῃ σὲ -αὐὼ ἢ -εὐα: παῖτε, χορεύτε.

Λέμε συνήθως *κλείδωσέ το*, ἀλλὰ *πιάσ' το*. Δηλαδή τὸ β' ἐνικὸ πρόσωπο τοῦ δι σὺ λ α β ο υ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου τῆς προσταχτικῆς χάνει κανονικὰ τὸ -σ, ὅταν ἀκολουθῇ ἀδύνατη τριτοπρόσωπη ἀντωνυμία. Τὸ ὅσῃ χάνει συνήθως τὸ ε καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ *μου* καὶ τὸ *μας*: δῶσ' του, δῶσ' μου, δῶσ' μας.

5. **Τὸ ἀπαρέμφατο.** Ἔχει κατάληξη -ει καὶ πρὶν ἀπ' αὐτὴ ὅτι σύμφωνα ἔχουν οἱ ἀοριστοὶ ὀριστικῆς, ὑποταχτικῆς, προσταχτικῆς: ζῶσει, τυλίξει, ἀνάψει. Τὸ ἀπαρέμφατο εἶναι τύπος ἄκλιτος· δὲ λέγεται μόνο του· μάζι μὲ τὸ ἔχω σχηματίζει τὸν παρὰ κείμενο, μὲ τὸ εἶχα τὸν ὑπερσυντέλικο καὶ μὲ τὸ θὰ ἔχω τὸ συντελεσμένο μέλλοντα: ἔχω ζῶσει, εἶχα ἀνοίξει, θὰ ἔχω μάζεψει. Ἀπὸ τὴν ὑποταχτικὴν τοῦ ἔχω καὶ τὸ ἀπαρέμφατο σχηματίζεται ὁ παρακείμενος τῆς ὑποταχτικῆς.

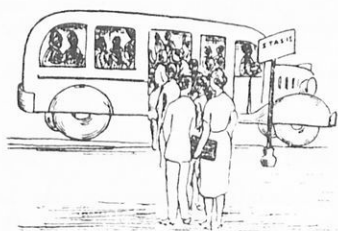
ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Λέγε ἀπαρορρητικά (μὴ καὶ ὑποταχτικῇ) ὅσα ῥήματα ἀκούς στὴν προσταχτικὴ. (Παράδειγμα: ζῶσε - μὴ ζώσης, κρύψτε - μὴ κρύψετε). Ἀκουσε, δειξε, ξέχασε, φώναξε, ψῆστε, ἀνοίξτε, μάζεψτε, ἀποφασίστε, τρέξτε.

Γύμνασμα. Ὅσα ῥήματα στὸ κείμενο εἶναι στὴν ἐνεργητικὴ φωνή, ἀνάλυσέ τὰ γραμματικά· γράψε δηλ. γιὰ τὸ καθένα σὲ τι πρόσωπο, ἀριθμὸ, χρόνον καὶ ἔγκλιση βρίσκεται. (Παράδειγμα: ἔτρεξαν· γ' πληθυντικὸ πρόσωπο τοῦ ἀορίστου τῆς ὀριστικῆς).

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς καὶ νὰ γράψῃς καὶ στὰ τρία γένη, στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικου, τὰ ἐπιθέτα ποὺ σημαίνουν: ἐκείνον ποὺ ἔχει βάθος, βάρος, μᾶκρος, πᾶχος, πλάτος, φάρδος· ἐκείνον ποὺ ἔχει τὸ χρώμα τῆς στάχτης, τοῦ καναρινοῦ, τῆς θάλασσας, τοῦ φιστικιοῦ, τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ χρυσαφιοῦ.

Στὴ στάση τοῦ λεωφορείου σχηματίζεται οὐρά. Μαζευόμαστε λίγοι λίγοι καὶ στεκόμαστε δυὸ δυό, ἢ μιὰ δυάδα πίσω ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ὁ Διονύσης καὶ ὁ Γεράσιμος στέκονται καὶ περιμένουν κι αὐτοί. Κρατοῦν τὶς σάκες τους. Εἶναι συμμαθητὲς καὶ γυρίζουν στὰ σπίτια τους ἀπὸ τὰ πρωινὰ τους μαθήματα. Μὰ τὸ λεωφορεῖο ἀργεῖ.

— Καθυστέρηση, φαίνεται, λέει ἕνας κύριος στὸ διπλανό του.
— Καὶ δὲ φαντάζεσαι πόσο βιάζομαι, λέει ὁ Γεράσιμος στὸ Διονύση.

— Γιατὶ βιάζεσαι;

— Πεινώ, καημένε. Κι ἔχει γοῦστο νὰ μὴ μᾶς πάρῃ τὸ πρῶτο λεωφορεῖο ποὺ θὰ ῥθῃ. Εἴμαστε, βλέπεις, λίγο πίσω στὴν οὐρά. Κι αὐτὲς οἱ οὐρές!... Πέρσι, ποὺ δὲ σχηματίζονταν οὐρές, χωνόμουν ἀνάμεσα στοὺς μεγάλους, πιανόμουν ἀπὸ τὸ σίδερο τῆς πόρτας καὶ βρισκόμουν μέσα μὲ τοὺς πρώτους. Τώρα πρέπει, λέει, νὰ περιμένῃς τὴ σειρά σου.

— Καὶ σοῦ φαίνεται σωστὸ αὐτὸ ποὺ ἔκανες; Ἐσὺ χωνόσου καὶ πιανόσουν ἀπὸ τὴν πόρτα, δὲ συλλογιζόσουν ὅμως πῶς ἀδικοῦσες ἄλλους παίρνοντάς τους τὴ σειρά; Ἐκεῖνοι δὲ βιάζονταν;

— Σωστὰ μιλεῖς, Διονύση, εἶπε ἕνας ἡλικιωμένος ἄνθρωπος, ποὺ στεκόταν ἀπὸ πίσω τους φορτωμένος μ' ἕνα δίχτυ ψώνια. Ἦταν ὁ κύρ Ἀντρέας, γείτονας τῶν δυὸ παιδιῶν καὶ οἰκογενειακὸς τους φίλος. Ἐμεῖς, σὰν ἤμαστε νέοι, τοὺς σεβόμαστε τοὺς μεγαλύτερούς μας.

— Ναί, τοὺς σεβόσαστε, κύρ Ἀντρέα, εἶπε ὁ Διονύσης· τὸ ξέρω· μᾶς τὸ εἶπε κι ὁ δάσκαλός μας· μὰ κι ἐμεῖς τοὺς σεβόμαστε. Μὴν ἀκοῦτε τί ἔλεγε ὁ Γεράσιμος· ἀστειευόταν δίχως ἄλλο.

— Τοὺς σέβεστε, παιδιὰ μου· μόνο ποὺ δὲν τὸ δείχνετε πάντα ὅπως πρέπει.

Ὁ Γεράσιμος κοκκίνισε καὶ δὲν εἶπε λέξη. Στὸ ἀναμεταξύ παρουσιάζεται καὶ τὸ λεωφορεῖο. Ἡ οὐρά προχωρεῖ μὲ τάξη. Ἔρχεται καὶ ἡ σειρά τῶν δυὸ παιδιῶν καὶ τοῦ κύρ Ἀντρέα καὶ μπαίνουν. Ἐχει μάλιστα θέση καὶ γιὰ νὰ καθίσουν. Μὰ ὁ Γεράσιμος προχωρεῖ, στέκει ὀρθιος καὶ ἀφήνει τὴ θέση γιὰ ἕνα μεγαλύτερό του.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. οὐρά (μεταφορικά) μιὰ ἢ περισσότερες σειρές ανθρώπων πού στέκονται μέ τάξη και περιμένουν γιά κάτι.

Περιεχόμενο. Πώς χαρακτηρίζεις τὰ δυό παιδιά ἀπ' ὅσα λένε και κάνουν;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Ξεχώρισε ἀπό τὸ σημερινό κείμενο τὰ ῥήματα βιάζομαι, φαντάζεσαι, σχηματίζεται, μαζεύομαστε, σεβέστε, στέκονται και χρονόμενον, χρονόσουν, άστενεύόταν, σεβόμαστε, σεβόσαστε, σχηματίζονταν, γιά νά βρῆς πώς κλίνονται τὰ ῥήματα τῆς α' συζυγίας στόν ένεστώτα και τόν παρατατικό τῆς όριστικῆς τῆς παθητικῆς φωνῆς.

2. Στό α' πληθυντικό πρόσωπο ὁ ένεστώτας και ὁ παρατατικός εἶναι ὅμοιοι, ἔχουν τήν ἴδια κατάληξη, -όμαστε' γι' αὐτό πρέπει, ὅταν γράφουμε, νά φροντίζουμε νά σχηματίσουμε τή φράση ἔτσι, ὥστε νά μή γίνεται σύγχυση. Πρόσεξε στό κείμενο πώς ξεχωρίζει ὁ ένεστώτας σεβόμαστε ἀπό τόν παρατατικό σεβόμαστε.

3. Στό β' πληθυντικό πρόσωπο τοῦ ένεστώτα δέν εἶναι σωστό νά μεταχειρίζομαστε, ὅπως κάνουν μερικοί, τήν κατάληξη -όσαστε, γιατί τότε γίνεται σύγχυση μέ τόν παρατατικό χωρίς καμιάν ανάγκη· τὸ σωστό θά ἦταν νά μεταχειρίζομαστε πάντα γιά τόν ένεστώτα τήν κατάληξη -στε: (ἔσεῖς τώρα) μαζεύετε, στέκεστε, φαντάζεστε, βιάζεστε, βρίζεστε, και μόνο γιά τόν παρατατικό τήν κατάληξη -όσαστε: (ἔσεῖς τότε) μαζεύόσαστε, στεκόσαστε, φανταζόσαστε, βιαζόσαστε, βρισκόσαστε.

4. **Όρθογραφική παρατήρηση.** Τὸ -ομε και τὸ -τε εἶναι καταλήξεις τοῦ πληθυντ. τῆς ενεργητικῆς φωνῆς, τὸ -ομαι και τὸ -εται καταλήξεις τοῦ ἐνικού τῆς παθητ., και πρέπει νά τίς ξεχωρίζουμε μέ προσοχή ὅταν γράφουμε: ἐμεῖς δένομε, σηκώνομε, μαζεύομε, τυλίγομε, λούζομε· ἐγὼ δένομαι, σηκώνομαι, μαζεύομαι, τυλίγομαι, λούζομαι.—εσεῖς χάνετε, ἀπλώνετε, κουρεύετε, ρίχνετε, δακνίζετε· αὐτὸς χάνεται, ἀπλώνεται, κουρεύεται, ρίχνεται, δακνίζεται.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

✱ **Άσκηση.** Ἀνάλυσε γραμματικά τὰ ῥήματα: σηκώνομουν, αγωνίζεται, αγωνιζόσαστε, αναπτύσσομαι, όνειρεύεται, γιαιρεύσαι, δροσιζόσουν, δολιζόταν, διορθώνομαστε (τότε), πειθόμαστε (τώρα), ξεμερωνόσουν. (Παράδειγμα: σηκώνομουν α' ἐνικό πρόσωπο τοῦ παρτατ. τῆς όριστικῆς.)

✱ **Γύμνασμα.** Ἀντικατάστησε τίς γραμμὲς μέ ε ἢ αι, ὅπου ταιριάζει τὸ καθένα: Ὁ ένας φεύγει και ὁ ἄλλος ἔρχεται—. Τί θέλει—; Ὁ,τι γράφει—, δέν ξεγράφει—. Τί γράφει— αὐτοῦ, παιδιά; Ἐγὼ ἔρχομαι— κι εσεῖς φεύγετε—. Σνήθισα ἀπό μικρὸς και πλένομαι— ταχικά. Πάντα πλένομαι— τὰ χέρια μας πρὶν ἀπὸ τὸ φατ. Προσέχει— σ' αὐτὰ πού σὰς λέω; Μάλιστα, προσέχομαι—. Ὅποιος ἀνακατενεύ— μέ τὰ πίντρα τὸν τρώει οἱ κότες. Γιά νά φτιάσει— αὐτὸ τὸ γλύκισμα, παίρνει— ἄλευρι, αὐγά, βούτυρο και ξάχαρη και τὰ ζυμώνει— όλα καλά.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ἀνίγγραψε τίς παρακάτω φράσεις προσθέτοντας πνεύματα, τόνους και κόμματα και κρατώντας ἢ παραλείποντας, ὅπως πρέπει, τὸ τελικό ν: *Ἠδὲλα να κορυω μῆλα για το(ν) πατερα και τη(ν) μητερα αλλα εἶδα πως δε(ν) εἶναι ακομη ωριμα.—Εγω τον ζητουσα στη(ν) καλυβα εκεινος κοιμοταν ηουχος στη(ν) αμμονδια κοντα στο(ν) ποταμο.—Αν και φοβουμαι μηπως βρεξη εἰμαι υποχρεωμενος να ξεκινήσω μόλις μου τηλεφωνήσουν.*

Θανάσης. Δὲ μᾶς μι-
λεῖς, Βάσο; Ποῦ τρέχει ὁ λο-
γισμός σου; Σὰ νὰ ὀνειρεύε-
σαι μὲ ἀνοιχτά μάτια.

Βάσο ς. Σὰ νὰ ὀνειρεύω-
μαι; Ἀλήθεια ὀνειρεύομαι,
Θανάση. Σὲ μιὰ βδομάδα τε-
λειώνομε τὶς ἐξετάσεις. Καί

σὲ δέκα μέρες θὰ εἶμαι στὸ χωριό μου, στὰ ψηλά βουνά. Ἐκεῖ
τρέχει ὁ λογισμός μου.

Θανάσης. Κι ἐγὼ σὲ δέκα μέρες θὰ βρίσκωμαι στὸ δικό
μου τὸ χωριό, πλάι στὴ θάλασσα, στὴ μεγάλη ξανθὴ ἀμμουδιά.

Βάσο ς. Ποῦ θὰ φλογίζεται δηλαδὴ ἀπὸ τὸν ἥλιο καὶ θὰ
φλογίζεσαι κι ἐσύ.

Θανάσης. Ἔτσι λές; Δὲν ξέρεις, Βάσο, ἀπὸ θάλασσα,
ὅπως δὲν ξέρω κι ἐγὼ ἀπὸ ψηλά βουνά. Κάθε μέρα, πρὶν ἀπὸ τὸ
μεσημέρι, θὰ βουτῶ στὰ δροσερά νερά τοῦ γιαλοῦ μας, θὰ κο-
λυμπῶ, θὰ δροσιζῶμαι καὶ ὕστερα θὰ ξαπλώνωμαι στὴν ἀμμου-
διά. Ἄς πάη τότε νὰ καίη ὁ ἥλιος ὅσο θέλει· τὶς φλόγες του
θὰ τὶς νικᾷ πότε ὁ μπάτης, πότε τὸ μελτέμι.

Βάσο ς. Δροσιζοῦ λοιπὸν καὶ ἄς δροσιζῶνται καὶ οἱ καη-
μένες οἱ ἀκρογιαλές σου μὲ τὸ ἀεράκι. Ποῦ νὰ ἦσουν στὰ βουνά
μας, νὰ βλέπης τοὺς βοσκοὺς στὰ στανοτόπια τους νὰ τυλί-
γωνται στὶς κάπες τους μέσα στὴν καρδιά τοῦ καλοκαιριοῦ,
ἀκόμη καὶ ὅταν βγαίνει πιά ὁ ἥλιος, ὅταν χρυσώνονται ἀπὸ τὶς
ἀκτίνες του οἱ κορυφές!

Θανάσης. Εἴπαμε νὰ δροσιζόμαστε, ὄχι καὶ νὰ ξεπα-
γιάζουμε.

Βάσο ς. Βουνά, ψηλά βουνά! Πότε θὰ δῶ τὰ ἑλατά σας
νὰ ὑψώνονται πυκνὰ καὶ περήφανα! Δὲν ξέρεις πόσο εὐχάρι-
στο εἶναι νὰ τρέχη κανεὶς μέσα στοὺς ἴσκιους τους καὶ νὰ αἰ-
σθάνεται τὸ στήθος του νὰ φουσκώνη ἀπὸ τὸ βουνίσιο ἀέρα!

Θανάσης. Θάλασσα, πλατιά θάλασσα! Πότε θὰ δῶ τὰ
κύματά σου νὰ ὑψώνονται ἄγρια καὶ θυμωμένα ἢ νὰ στρώνων-
ται ἡσυχὰ στὴν ἀκρογιαλιά!

Βάσο ς. Καλὸ ξεκαλοκαίρισμα, Θανάση, στὸ γιαλό σου.

Θανάσης. Καλὸ ξεκαλοκαίρισμα, Βασίλη, στὸ βου-

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *σταντοπία* τόποι μὲ πολλές στάνες, ἐγκαταστάσεις δηλ. γιὰ κοπάδια.

Περιεχόμενο. Τὰ βουνὰ καὶ οἱ θάλασσες ἔχουν καὶ ἄλλες ὁμορφιές ἐκτὸς ἀπ' αὐτὲς ποὺ λένε τὰ δυὸ παιδιὰ :

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ἀπὸ τὸ ἐνεστωτικὸ θέμα σχηματίζονται, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἐνεστώτα καὶ τὸν παρατατικὸ τῆς ὀριστικῆς, καὶ ἄλλοι χρόνοι τῆς παθητικῆς φωνῆς :

1. **Ὁ ἐνεστώτας τῆς ὑποταχτικῆς.** Εἶναι ἴδιος μὲ τὸν ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς καὶ μόνον ὡς πρὸς τὴν ὀρθογραφίαν διαφέρει ἀπ' αὐτὸν στὸ α' ἐνικό καὶ στὸ γ' πληθυντικὸ πρόσωπο : *νὰ δνειρεῦ-ωμαι, δταν χρυσών-ωνται.*

Εἶδαμε (μάθ. 57) πὼς καταλαβαίνομε ἂν ἕνας ἐνεστώτας εἶναι τῆς ὀριστικῆς ἢ τῆς ὑποταχτικῆς.

2. **Ὁ ἐξακολουθητικὸς μέλλοντας τῆς ὀριστικῆς.** Εἶναι ἀπαράλλαχτος μὲ τὸν ἐνεστώτα τῆς ὑποταχτικῆς· σχηματίζεται ἀπ' αὐτὸν καὶ ἀπὸ τὸ μόριο **θά :** *θὰ βρίσκωμαι.*

3. **Ὁ ἐνεστώτας τῆς προσταχτικῆς :** *δροσίζον, δροσίζετε :* εἶναι πολὺ σπένιος· συνήθως ἀντὶς γιὰ προσταχτικὴ μεταχειρίζομαστε τὴν ὑποταχτικὴ μὲ τὸ **νά :** *νὰ ἔρχοσαι* κάθε μέρα, *νὰ πλένετε* ταχτικά.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκησι. Ἀνάλυσε γραμματικὰ ὅσα ῥήματα τοῦ κεμένου εἶναι στὴν παθητικὴ φωνή. (Παράδειγμα : *(νὰ) δνειρεῦσαι*· β' ἐνικό πρόσωπο τοῦ ἐνεστώτα τῆς ὑποταχτικῆς.)

Γύμνασμα. α) Γράψε τὶς ἀκόλουθες φράσεις βάζοντας τὰ ῥήματα στὸ α' ἐνικό πρόσωπο (ὑποκείμενο : *ἐγώ*) : *Ἐοῦ, δταν σηκώνοσαι τὸ πρωί, ἀρχίζεις νὰ ετοιμάζεσαι γιὰ τὸ σχολεῖο. Πρέπει νὰ πλένῃσαι, νὰ χτενίζῃσαι καὶ νὰ ντύνῃσαι μὲ τάξη, ἀλλὰ χωρὶς νὰ χάνῃς καιρό.* Ἄν δὲ συλλογίζῃσαι τὴν ὥρα, *θὰ βρίσκεισαι ἀργὰ στὸ σχολεῖο καὶ θὰ θλίβεσαι γιὰ τὶς παρατηρήσεις ποὺ θὰ σοῦ κάνουν.*

β) Γράψε τὶς ἴδιες φράσεις βάζοντας τὰ ῥήματα στὸ γ' πληθυντικὸ πρόσωπο (ὑποκείμενο : *τὰ παιδιὰ*).

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ἀντίγραψε τὰ παρακάτω ὅπως εἶναι μόνον ἀντὶ «πετεινὸς» γράψε «κότα» καὶ ἀντὶ «ἀδερφός», «ἀδερφή». Θὰ κάμῃς φυσικὰ καὶ ὁσες ἀλλαγές εἶναι ἀναγκαῖες ἔπειτ' ἀπ' αὐτό :

Ἀπὸ τοὺς πετεινοὺς ποὺ τρέφαμε στὸ χωριὸ τοὺς δυὸ τοὺς προσορίζαμε γιὰ τὸν ἀδερφό μου ποὺ μένει στὴν πόλη. Θὰ τοὺς στέλναμε γιὰ τὶς γιορτές. Τοῦ τὸ εἶχαμε γράψει καὶ τοὺς περίμενε. Ὅταν πλησίαζαν οἱ μέρες, τοῦ παραγγέλλαμε : «Τὴ Μεγάλῃ Τετάρτῃ θὰ ἔρθῃ αὐτοῦ ὁ ξάδερφός μας ὁ Βασίλης καὶ θὰ ἔχῃ μαζί του τοὺς πετεινοὺς· πέρασε ἀπὸ τὸ σπίτι του καὶ ζήτησέ τους.» Ἐγινε ὁμως καὶ καλὺτερο : Ὁ ἀδερφός μου κανόνισε τὶς δουλειές του στὴν πόλη, ἦρθε, χωρὶς νὰ τὸν περιμένωμε, στὸ χωριὸ τὴν Κυριακὴ τῶν Βαῦων καὶ γιορτάσαμε τὸ Πάσχα μαζί. Ἐτσι γλίτωσαν καὶ οἱ πετεινοὶ τὴ ζωὴ τους, γιὰτὶ σφάζαμε ἀρνί.

Ὑπογράμμισε τὶς προσωπικὲς ἀντωνυμίες τοῦ γ' προσώπου, γιὰ νὰ τὶς ξεχωρίσης ἀπὸ τὰ ἄρθρα.

Zeus
7

—Πολλά ἔχω πάθει, Ἀλκίνοε, μεγάλε βασιλιά, εἶπε ὁ Ὀδυσσεύς· ἔχω ἀγωνιστῇ με ἄγριες τρικυμίες, με σκληροὺς ἀνθρώπους, με φοβερά τέρατα. Τ' ὄνομά μου ἔχει ἀκουστῇ σ' ὅλη τῇ γῇ. Μὰ νὰ ἱστορήσω δλα μου τὰ βάσανα εἶναι ἀδύνατο· πρὶν τελειώσω, θὰ ἔχωμε ξημερωθῇ.

—Ἡ νύχτα εἶναι μεγάλη, ἀπάντησε ὁ Ἀλκίνους, καὶ θ' ἀργήσῃ ἀκόμη πολὺ νὰ ξημερώσῃ· καὶ μοῦ φέρνει τόση χαρὰ ἡ διήγησή σου, Ὀδυσσεά, ποὺ θὰ ἤθελα ν' ἀκούσω κι ἄλλα κατορθώματά σου. Καὶ τότε θὰ σὲ στείλωμε στὴν πατρίδα σου, δταν θὰ ἔχουν μαζευτῇ ὅλα τὰ δῶρα ποὺ καὶ οἱ ἄλλοι Φαίακες κι ἐγὼ θὰ σοῦ προσφέρωμε.

—Εἶχαμε ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὸ τὸ νησί τῆς Κίρκης καὶ σύμφωνα με τὶς ὁδηγίες τῆς φοβερῆς αὐτῆς θεᾶς τ' αὐτιά τῶν συντρόφων μου εἶχαν βουλωθῇ καλὰ — τοὺς τὰ εἶχα φράξει με κερί — κι ἐγὼ εἶχα δεθῇ στὸ κατάρτι χεροπόδαρα. Οἱ σύντροφοί μου με εἶχαν δέσει με σκοινιά, καὶ τῶν σκοινίων οἱ ἄκριες εἶχαν σφιχτῇ γερά στὸ κατάρτι. Τότε μέσα στὴ γαλήνη καὶ τῇ σιγαλίᾳ ἀκούσαμε ἄξαφνα τὸ τραγούδι τῶν Σειρήνων. Μὲ τὴ γλυκιὰ καὶ μελωδικῇ φωνῇ τους με καλοῦσαν νὰ πάω κοντὰ τους νὰ τὶς ἀκούσω. Ἐπειδὴ τ' αὐτιά τῶν φίλων μου ἦταν βουλωμένα καὶ δὲ θὰ μ' ἄκουαν, ἔρχισα νὰ τοὺς παρακαλῶ με γνεψίματα νὰ με λύσουν. Γιατὶ εἶχα μαγευτῇ ἀπὸ τὴ γλύκα τοῦ τραγουδιοῦ. Μὰ οἱ σύντροφοί μου, ὅπως τοὺς εἶχα πεῖ ἀπὸ πρὶν, μ' ἐδесαν ἀκόμη πιὸ σφιχτά. Ἦξεραν πὼς τὸ νησί τῶν Σειρήνων θὰ ἦταν ἡ καταστροφή μας. Δεμένος λοιπὸν στὸ κατάρτι, ἐξακολουθοῦσα ν' ἀκούω τὸ μαγευτικὸ τραγούδι, ὥσπου, με δυνατὸ τράβηγμα τῶν κουπιῶν, φτάσαμε μακριά, ἐκεῖ ποὺ ἡ φωνὴ δὲν ἀκούόταν πιά. Τότε οἱ σύντροφοί μου ἐβγαλαν ἀπὸ τ' αὐτιά τους τὸ κερί, με ἔλυσαν ἀπὸ τὰ δεσμά, κι ἐξακολουθήσαμε τὸ ταξίδι μας.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Σειρήνες μυθικά ὄντα, πλάσματα τῆς φαντασίας τῶν ἀρχαίων· εἶχαν πρόσωπο ὥραίας γυναίκας, ἀλλὰ φτεροῦντες καὶ πόδια ὄρνιθων· τραγουδοῦσαν μελωδικά, ἀλλὰ σκότωναν τοὺς ταξιδιωτὲς πὺν μαγεμένοι ἀπὸ τὸ τραγοῦδι τοὺς πλησίαζαν στὸ ἀκρογιάλι τοὺς.—*Ἀλκίνοος* βασιλιάς τῆς χώρας τῶν Φαιακίων (τῆς Κέρκυρας).—*Κίρκη* μυθική μάγισσα, πὺν εἶχε μεταμορφώσει τοὺς συντροφίους τοῦ Ὀδυσσεύς σὲ χοίρους καὶ πὺν ἀναγκάστηκε ἔπειτα νὰ τοὺς ξαναδώσῃ τὴν ἀνθρώπινη μορφὴν τοὺς.

Περιεχόμενο. Πὺς θὰ μποροῦσε νὰ διηγηθῇ ἀργότερα σὲ κανένα φίλου τοῦ ὁ Ἀλκίνοος ὅσα ἀκουσε ἀπὸ τὸν Ὀδυσσεύς γιὰ τὶς Σειρήνες;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. **Τὸ παθητικὸ ἀπαρέμφατο.** Τελειώνει κανονικά σὲ -θῆ ἢ -τῆ.

Τὸ -τῆ πταίνει, ὅταν τὸ προηγούμενο γράμμα εἶναι σ ἢ χ ἢ φ ἢ ν πὺν νὰ προφέρεται φ· ἀγωνιστῆ, σφικτῆ, σκαπτῆ, μαζευτῆ· τὸ -θῆ πταίνει, ὅταν τὸ προηγούμενο γράμμα εἶναι φωνήεν ἢ ἄλλο σύμφωνο ἐκτὸς ἀπὸ σ, χ, φ· ξημερωθῆ, ἀπομακρυνθῆ.

Ἀργότερα θὰ γίνῃ λόγος γιὰ ἀπαρέμματα πὺν δὲν ἔχουν οὔτε τ οὔτε θ πρὶν ἀπὸ τὸ -ῆ.

Ὅπως τὸ ἐνεργητικὸ ἔτσι καὶ τὸ παθητικὸ ἀπαρέμφατο εἶναι τύπος ἄκλιτος καὶ δὲ λέγεται ποτὲ μόνο του· μαζί με τὸ ἔχω σχηματίζει τὸν **παθητικὸ παρακείμενο**, με τὸ εἶχα, τὸν **ὑπερσυντέλικο**, καὶ με τὸ θὰ ἔχω, τὸ **συντελεσμένον μέλλοντα**· ἔχω ἀγωνιστῆ, εἶχα ἀπομακρυνθῆ, θὰ ἔχωμε ξημερωθῆ.

2. **Ἡ παθητικὴ μετοχή.** Ἐχει κατάληξη ἀρσ. -μένος, θηλ. -μένη, οὐδ. -μένο καὶ κλίνεται σάν τὰ ἐπίθετα. Ἡ κατάληξη -μένος, -μένη, -μένο γράφεται με δύο μ, -μμένος, -μμένη, -μμένο, ὅταν τὸ ἐνεστωτικὸ θέμα τοῦ ρήματος τελειώνῃ σὲ χελικό σύμφωνο β, π, φ· ἀλείβομαι - ἀλειμμένος, σκάβομαι - σκαμμένος, ἐγκαταλείπομαι - ἐγκαταλειμμένος, βάφομαι - βαμμένος, γράφομαι - γραμμένος. Τῶν ρημάτων σὲ -εῶ, -εῖομαι ἡ μετοχή γράφεται με ἓνα μ· κονυριμένος, μαγεμένος, γατρομένος, σκατεμένος, φνιτεμένος, ὀνειρεμένος. Ἡ παθητικὴ μετοχή τοῦ παύομαι εἶναι παυμένος.

Μαζί με τὸ ἔχω ἡ παθητικὴ μετοχή σχηματίζει περιφραστικούς χρόνους ἰσοδύναμους περίπου μ' ἐκείνους πὺν σχηματίζονται ἀπὸ τὸ ἔχω καὶ τὸ ἐνεργητικὸ ἀπαρέμφατο· ἔχω, εἶχα, θὰ ἔχω δεμένο (ἀντί· ἔχω, εἶχα, θὰ ἔχω δέσει).

Μαζί με τὸ εἶμαι ἡ παθητικὴ μετοχή σχηματίζει περιφραστικούς χρόνους ἰσοδύναμους περίπου μ' ἐκείνους πὺν σχηματίζονται ἀπὸ τὸ ἔχω καὶ τὸ παθητικὸ ἀπαρέμφατο· εἶμαι, ἦμουν, θὰ εἶμαι δεμένος (ἀντί· ἔχω, εἶχα, θὰ ἔχω δεθῆ).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Λέγε τοὺς ἀντίστοιχους περιφραστικούς χρόνους ἐκείνων πὺν ἀκούς. (Παράδειγμα· τὸ ἔζυλο εἶχε σκιστῆ - τὸ ἔζυλο ἦταν σκισμένο· ὁ Κώστας ἔχει κουραστῆ - ὁ Κ. εἶναι κουρασμένος.) Τ' ὄνομά μου ἔχει ἀκουστῆ. Τ' αὐτιά μου ἔχουν βουλωθῆ. Τὰ σκονιά ἦταν δεμένα στὸ κατάρι. Εἶχα μαγευτῆ ἀπὸ τὴ γλύκα τοῦ τραγουδιοῦ. Εἶμαι λυμένος.

Γύμνασμα. Ἀνάλυσε γραμματικά τὰ ρήματα τοῦ κειμένου, ὅσα εἶναι σὲ χρόνους σχηματισμένους ἀπὸ παθητικὸ ἀπαρέμφατο ἢ παθητικὴ μετοχή.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ἀντίγραψε τὶς παρακάτω φράσεις προσθέτοντας στὰ ρήματα τὶς κατάληξεις πὺν λείπουν· Ἐοὺ χωρίς λόγο μαλὼν - τὸ παιδί καὶ τὸ ἐμποδίζ - νὰ παίζ - ἀφῆνέ το καὶ ἄς παίζ - ὅσο θέλ - Ἀν ἐμεῖς ἔχ - σύστημα στὴ μελέτη μας, θὰ προοδύ - σταθερά. Μὴ θέλ - νὰ τὰ ἔχ - ὅλα ἐοὺ.

Δὲ θὰ παραδεχτήτε βέβαια καὶ οὔτε μπορεῖ νὰ παραδεχτῇ κανένας πὼς εἶναι δυνατό νὰ μεταμορφωθοῦν ἄνθρωποι σὲ ζῶα ἢ φυτά· ἀλλὰ οἱ παλιοὶ ἄνθρωποι φαντάστηκαν πολλές τέτοιες μεταμορφώσεις καὶ εἶναι διασκεδαστικὸ ν' ἀκούμε τέτοιους μύθους, καὶ ἀρκετὰ ἔχομε νὰ διδαχτοῦμε ἀπ' αὐτούς. Βλέπομε πόσο νόστιμα ἐρμηνεύτηκαν ἀπὸ τὸ λαὸ διάφορα χαρακτηριστικὰ πουλιῶν καὶ ἄλλων ζώων. Ἐτοιμασθῆτε ν' ἀκούσετε τὸ μῦθο τῆς δεκοχτούρας.

Μιά νέα γυναίκα εἶχε κακὴ πεθερά, ποὺ τὴ βασάνιζε πολὺ. Ὅλο τὴ μάλωνε, ὅλο τὴν ἔβαζε κι ἔκανε βαριές δουλειές.

σὲ ἀκατάλληλες ὥρες, καὶ ποτὲ ἡ δουλειὰ τῆς δὲν τῆς ἄρεσε.

— Πάλι, βλέπω, ἐτοιμάστηκες νὰ λουστῆς καὶ νὰ χτενιστῆς καὶ νὰ συγυριστῇς. Ὁ νοῦς σου ὅλο στὰ λούσα εἶναι. Τὴν περασμένη βδομάδα δὲ λούστηκες; Ἐγὼ ἔχω νὰ λουστῶ δυὸ μῆνες. Ἀνασκουμπώσου κι ἔχομε δουλειές. Ἐχτὲς δὲν ἀνοίχτηκε καὶ δὲν καθάριστηκε ὁ στάβλος. Νὰ καθαριστῇ σήμερα. Νὰ ποτιστῇ τὸ ἄλογο. Ν' ἄρμεχτοῦν οἱ κατσίκες. Νὰ πλυθοῦν τὰ ροῦχα καὶ ν' ἀπλωθοῦν. Νὰ σκιστοῦν ξύλα καὶ νὰ μαγειρευτῇ τὸ φαί. Ὁ ἄντρας σου εἶπε πὼς τὸ ἀπομεσήμερο θὰ σὲ ἀρῇ μαζὶ του στὸ χωράφι. Νὰ ἐτοιμασθῆτε καὶ νὰ πᾶτε ὠρὶς καὶ νὰ γυρίσετε πρὶν σκοτεινιάση. Ὅχι σὰν προχτές, ποὺ νυχτωθήκατε.

Μιὰν αὐγὴ τῆς λέει: «Ζυμώθηκε τὸ ἄλεύρι;»

— Ζυμώθηκε.

— Γρήγορα νὰ πλαστοῦν τὰ ψωμιὰ καὶ νὰ ψηθοῦν.

Πλάστηκαν τὰ ψωμιὰ. Ἐγιναν δεκαοχτῶ. Ὅταν ὅμως ἀνάφτηκε ὁ φούρνος καὶ ἔμπαιναν τὰ ψωμιὰ μέσα, ἡ γριὰ τοὺς ἔριξε μιὰ γρήγορη ματιά καὶ τῆς φάνηκαν δεκαεννιά. Ἀφοῦ ψήθηκαν, τὰ μέτρησε καὶ τὰ ἔβγαλε δεκαοχτῶ.

— Γιατί εἶναι δεκαοχτῶ;

— Δεκαοχτῶ ἦταν, ἀποκρίθηκε ἡ νέα.

— Ὅχι, δεκαεννιά.

— Δεκαοχτῶ.

Ἡ γριὰ μὲ τόση ἐπιμονὴ καὶ κακία ἀπαιτοῦσε ἀπὸ τὴ νύφη τῆς νὰ βρῇ τὸ δέκατο ἕνατο ψωμί, ποὺ ἡ δύστυχη νέα, ἀπελπισμένη, παρακάλεσε τὸ Θεὸ νὰ τὴν κάμη πουλὶ, γιὰ νὰ γλιτώσῃ.

Ὁ Θεὸς τὴ σπλαχνίστηκε καὶ τὴ μεταμόρφωσε σὲ πουλὶ. Μὰ καὶ πουλὶ ἀκόμη, ἐκείνη ἐξακολουθεῖ νὰ φωνάζῃ τὸ δικιο τῆς: δεκοχτῶ, δεκοχτῶ!

Εἶναι ἡ δεκοχτούρα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. δεχοχτούρα ἓνα πουλί πού μοιάζει μὲ περιστέρι.

Περιεχόμενο. Γιατί οἱ παλαιοὶ ὀνόμασαν δεχοχτούρα τὸ πουλί αὐτό;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. **Ὁ παθητικὸς ἀόριστος τῆς ὀριστικῆς.** Τελειώνει κανονικά σὲ -θηκα -θηκες -θηκε -θήκαμε -θήκατε -θηκαν ἢ -ηκα -ηκες -ηκε -ήκαμε -ήκατε -ηκαν· τὸ θ ἢ τὸ τ παταίνουν ἀνάλογα μὲ τὸ προηγούμενο γράμμα, ἀκριβῶς ὅπως καὶ στὸ ἀπαρέμφατο: νυχτώθηκα, βάλθηκα, ἀπομακρύνθηκα, ούρθηκα· φαντάστηκα, διδάχθηκα, κούφτηκα, παιδεύτηκα.

Ὁ παθητ. ἀόριστος σχηματίζεται ἀπὸ τὸ ἀοριστ. θέμα τῆς παθητ. φωνῆς. Ἀπὸ τὸ ἴδιο θέμα σχηματίζεται καὶ τὸ παθητ. ἀπαρέμφατο, πού εἶδαμε στὸ προηγούμενο μάθημα. Ἀπ' αὐτὸ σχηματίζονται καὶ οἱ παρακάτω χρόνοι.

2. **Ὁ παθητικὸς ἀόριστος τῆς ὑποταχτικῆς.** Τελειώνει σὲ -θῶ -θῆς -θῇ -θοῦμε -θῆτε -θοῦν ἢ -τῶ -τῆς -τῇ -τοῦμε -τῆτε -τοῦν· νυχτωθῶ, βάλθῶ, ἀπομακρυνθῶ, συρθῶ· φανταστῶ, διδαχθῶ, κορυφθῶ, παιδευθῶ.

Τὸ γ' ἐνικό πρόσωπο εἶναι ἀπαράλλαχτο μὲ τὸ ἀπαρέμφατο.

3. **Ὁ στιγμιαίος παθητικὸς μέλλοντας.** Εἶναι ἀπαράλλαχτος μὲ τὸν ἀόριστο τῆς ὑποταχτικῆς· σχηματίζεται ἀπ' αὐτὸν καὶ τὸ μόριο **θά**: **θα** πλυνθῶ, **θα** χτισιστῶ.

4. **Ὁ παθητικὸς ἀόριστος τῆς προσταχτικῆς.** Τὸ β' πληθυντικὸ πρόσωπο τὸν εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ β' πληθυντικὸ τοῦ παθητικοῦ ἀορίστου τῆς ὑποταχτικῆς, ἀλλὰ δὲ συνοδεύεται ποτὲ ἀπὸ συνδέσμους ἢ ἄλλα μόρια, ὅπως γίνεται στὴν ὑποταχτική: **πλυνθῆτε, χτισιστῆτε.**

Τὸ β' ἐνικό πρόσωπο τὸν σχηματίζεται ἀπὸ τὸ ἐνεργητικὸ ἀοριστικὸ θέμα: **λούσου. φυλάζου, κρύβου, κουρέου.**—Τὴ διαφορὰ τοῦ ἀπὸ β' ἐνικό τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου τῆς προσταχτικῆς εἶναι εὐκόλο νὰ τὴ βρῆς, ἂν παραλληλίσῃς λίγα παραδείγματα: **δέσε - δέσου, τάξε - τάξου, βάψε - βάψου, δοροσίσε - δοροσίσου, κοιτάξε - κοιτάσου, βόλεψε - βολέψου.**

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Λέγε στὴν παθητικὴ φωνὴ τὶς προσταχτικὰς πού ἀκοῦς στὴν ἐνεργητική, στὸν ἴδιο χρόνο καὶ αἰτιμὸ. (Παράδειγμα: **λύσε-λύσου, λύσε-λυθῆτε.**) Νύσε-νύσιτε, ἀπλώσε-ἀπλώσιτε, ἐτοιμάσε-ἐτοιμάσιτε, ὀπλίσε-ὀπλίσιτε, κλείσε-κλείσιτε, δάνεισε-δανείσιτε, τυλίξε-τυλίξιτε, κοιτάξε-κοιτάξιτε, βάψε-βάψιτε.

Γύμνασμα. 1. Ἀνάλυσε γραμματικὰ ὅσα ῥήματα τοῦ κεμενένου εἶναι στὴν παθητικὴ φωνὴ καὶ σ' ἐναντὶ τοὺς χρόνους πού ἔμαδες σήμερα. (Παράδειγμα: **θα παραδεχτῆτε**· β' πληθυντικὸ πρόσωπο τοῦ στιγμιαίου παθητικοῦ μέλλοντα τοῦ ῥήματος **παραδέχομαι**.)

2. Ἀντίγραψε τὰ παρακάτω ῥήματα βάζοντας στὴ θέση τῆς γραμμούλας ἓνα **φ** ἢ ἓνα **ν**, ὅπου πρέπει τὸ καθένα: **ρα-ιηκε, θά ὄνειρε-ιη, εἶχε φνιτε-ιη, ὅταν οκα-ιη, οκε-ιήκαμε, μαζε-ιήκατε, βολε-ιηκαν, μεπεδε-ιηκες, θ' ἀνα-ιτοῦν, κλε-ιηκε, πα-ιηκα.**—Βάλε καὶ τὰ τονικά σημάδια ὅπου λείπουν.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τὰ παρακάτω ῥήματα στὸ β' καὶ τὸ γ' πληθυντικὸ πρόσωπο τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου τῆς ὀριστικῆς καὶ στὸ β' ἐνικό καὶ τὸ α' πληθυντικὸ τοῦ ἐνεργητικοῦ στιγμιαίου μέλλοντα. (Παράδειγμα: **ζέω-ζέφατε-ἐζε-φρα-θα ζέψης-θα ζέψωμε.**) ζῶνω, ἀλῶνω, ὀργάνω, σκίζω, συνηρίζω, ἀντικρίζω, δακρυρίζω, συναφρίζω, δανείζω, διώχνω, ἀπαλλάσσω, σβήνω, ράβω, μαντεύω.

Τὰ ἔλατα ἀπλώνονται σὲ ὅλα σχεδὸν τὰ ἑλληνικὰ βουνά, ἀπὸ τὸν Πάρνωνα καὶ τὸν Ταῦγετο ἴσαμε τὰ σύνορα καὶ ἀπὸ τὴν Ἑπείρο καὶ τὴν Κεφαλλονιά ὡς τὸ Ἀγιονόρος καὶ τὸ Πάγγαιο.

Τὰ κλωνάρια τοῦ ἔλατου παρουσιάζονται σὲ ὀριζόντια πατώματα γύρω στὸν κορμό. Οἱ ὠραῖοι

αὐτοὶ κλώνοι — μπάτσες ὀνομάζονται ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς — καταντοῦν δυστυχῶς βορὰ τῶν γιδιῶν. Ὀλόκληρες θημωνιές ἀπὸ χλωρὲς μπάτσες στοιβάζονται κάθε καλοκαίρι γιὰ τὴ χειμερινὴ τροφή τῶν γιδοπρόβατων. Αὕτῃ ἡ κλαδοτομή ἔχει τάρξει τὰ ἑλληνικὰ ἔλατα. Ὀλόκληροι ἑλατιάδες ἔγιναν δάση ἀπὸ τηλεγραφόξυλα, ἀνάπηρους δηλαδὴ κορμούς, χωρὶς κλωνάρια.

Ἀπ' ὅλα τὰ δυστυχισμένα ἑλληνικὰ δασικὰ δέντρα ἐκεῖνα ποὺ ρημάζονται περισσότερο — μετὰ τὴ βαλανιδιά — εἶναι τὰ ἔλατα. Μὲ τὸν ἴδιο ρυθμὸ τῆς καταστροφῆς σὲ μερικές δεκαετίες δὲ θὰ μείνῃ κατὰ τὴ γνώμη μου ἑλατάκι ὄρθιο πουθενά. Καὶ οἱ πολιτεῖες μὲ τὰ ἄγρια ἔθιμά τους, παρὰ τίς συμβουλές τῶν μορφωμένων, ἀντὶ νὰ προστατεύουν τὰ δάση, βοηθοῦν στὸ ἔργο τῆς καταστροφῆς. Ὅσα νέα ἔλατα γλιτώσουν ἀπὸ τοὺς λαθροὕλοτόμους κατεβαίνουν στὰ ἀστικά κέντρα τὸ χειμῶνα, ὡς δέντρα... χριστουγεννιάτικα.

Θεσπέσιο εἶναι τὸ ὄραμα τοῦ χιονισμένου ἑλατιά. Ἐνα χειμωνιάτικο ἀνέβασμα, κατὰ τὰ Χριστούγεννα λ. χ., πρὸς μιὰ ἑλατοσκέπαστη χιονισμένη κορυφή θὰ εἶναι μιὰ ἐκδρομὴ ἀλησμόνητη.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. ἡ βορά ἡ τροφή (λέγεται κυρίως γιὰ τὰ σαρκοφάγα ζῶα).—*θημωνία* μεγάλος σωρὸς ἀπὸ δέματα θερισμένων σταχυῶν ἢ χόρτων· ἐδῶ, μεγάλος σωρὸς ἀπὸ κομμένα κλωνάρια τῶν ἑλατων.—*κλαδοτομή* τὸ κόψιμο τῶν κλάδων.—*ὁ ἐλαιῖας* (πληθύντ. *ἐλαιάδες*) τόπος μὲ πολλά ἑλata· ἔτσι λέγεται καὶ *πενικίας* (ὁ τόπος μὲ πολλά πεῦκα), *χαλικίας* (ὁ τόπος μὲ πολλά χαλικία).—*λαθροῦλοτόμος* ἐκεῖνος ποὺ κόβει ξύλα ἀπὸ τὰ δέντρα κρυφά.—*ἀστικά κέντρα* λέγονται οἱ πόλεις.

2. **Περιεχόμενο.** Ποὺ βρίσκονται τὰ ἑλata; Ποιοὶ τὰ καταστρέφουν καὶ γιὰτί; Πῶς φαντάζεσαι τὸ θέαμα τῶν χιονισμένων ἑλατων;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ σημερινὸ μάθημα ἔχομε πολλές *προθέσεις*. Ὅπως εἶδαμε στὸ μάθ. 8, οἱ *προθέσεις* εἶναι ἄκλιτες λέξεις, ποὺ μπαινουν ἔμπρὸς ἀπὸ τὰ ὀνόματα ἢ τὰ ἐπιρρήματα γιὰ νὰ φανερώσουν μαζί τους *τόπο*, *χρόνο*, *τρόπο*, *σκοπὸ* κτλ.: *ἀπὸ τὸν Πάργωνα* (φανερώνει *τόπο*), *κατὰ τὰ Χριστούγεννα* (*χρόνο*), *μὲ τὸν ἴδιο ρυθμὸ* (*τρόπο*), *γιὰ τὴ χειμερινή τροφή* (*σκοπὸ*).—Οἱ *προθέσεις* εἶναι: πέντε *μονοσύλλαβες*: *μέ*, *σέ*, *γιά*, *ὡς*, *πρός*—ἑπτὰ *δισύλλαβες*: *κατὰ*, *μετά*, *παρά*, *ἀντί(ς)*, *ἀπό*, *χωρίς*, *δίχως*—καὶ μία *τρισύλλαβη*: *ἴσαμε*.

2. Οἱ *προθέσεις* *πρός*, *μετά*, *κατά*, *παρά*, *ἀντί*, ἀπὸ *μπαίνουν* καὶ γιὰ *πρῶτα* *συνθετικά* σὲ *σύνθετες* λέξεις: *πρόσχαρος*, *μεταθέτω*, *καταλαβαίνω*, *παραβαλῶ*, *ἀντίπαλος*, *ἀποτραβῶ*. Οἱ ἄλλες *προθέσεις* *μέ*, *σέ*, *γιά*, *ὡς*, *χωρίς*, *δίχως*, *ἴσαμε* δὲ *συνθέτονται* ποτέ.

3. Ἡ *πρόθεση* *σέ* *χάνει* τὸ *ε* ἔμπρὸς ἀπὸ τὸ *τ* τοῦ ἄρθρου καὶ γράφεται μαζί μὲ αὐτὸ σὲ μία λέξη: *στὸν κορμὸ*, *στῶν Φαρῶν τὴν ὁλόμαυρη ράχη*.

4. Ἡ *πρόθεση* ἀπὸ *κάποτε* *χάνει* τὸ *ο* (παθαίνει δηλαδὴ *ἀ π ο κ ο π ῆ*) ἔμπρὸς ἀπὸ τὸ *τ* τοῦ ἄρθρου: *ἀπ' τοὺς λαθροῦλοτόμους*, *ἀπ' τὰ κόκαλα βγαλμένη*.

5. Στὸ κείμενο διαβάσαμε: «ἀπὸ τὴν Ἠπειρὸν καὶ τὴν Κεφαλλονία ὡς τὸ Ἁγιονόρος» καὶ παρακάτω: «κατεβαίνουν στὰ ἀστικά κέντρα τὸ χειμῶνα ὡς δέντρα χριστουγεννιάτικα». Στὴν πρώτη φράση τὸ *ὡς* εἶναι *πρόθεση* καὶ σημαίνει ὅτι καὶ τὸ *ἴσαμε* τὸ Ἁγιονόρος. Στὴ δεύτερη φράση τὸ *ὡς* δὲν εἶναι *πρόθεση*· εἶναι *ὁμοιωματικὸ μόριο* καὶ σημαίνει ὅτι καὶ τὸ *σά(ν)*: *σὰ δέντρα χριστουγεννιάτικα*. Δὲν πρέπει νὰ μπερδεύωμε τὸ ἕνα ὡς μὲ τὸ ἄλλο.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῆς ὅλες τὶς *προθέσεις* ποὺ ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Ἐμπρὸς ἀπὸ ποιά λέξη βρίσκεται ἡ καθενιά καὶ τί φανερώνει (*τόπο*, *χρόνο*, *τρόπο* κτλ.);

Γύμνασμα. Συμπλήρωσε τὶς παρακάτω φράσεις βάζοντας στὴ θέση τῆς παύλας τὴν κατάλληλη *πρόθεση*. Ὑπογράμμισε τ' ἄρθρα ποὺ ἔχουν ἐνωμένη μαζί τους τὴν *πρόθεση* *σέ*:

Θὰ φτάσωμε — λίγο. Γράφω καλὰ — αὐτὸ τὸ μολύβι. Ἐφυγα — τὸ σπῖτι καὶ πηγαίνω στὸ σχολεῖο. Ἐσὺ νὰ βλέπης — τὰ ἐδῶ καὶ ἐγὼ — τὰ ἐκεῖ. Ἀπὸ δῶ — ἐκεῖ. — τὸ μαστρο-Γιάννη καὶ τὰ κοπέλια του. Δυὸ γαῖδαροι μαλῶνανε — ξένον ἀχυρόνα. — τὴν Πόλη ἐρχομαι καὶ στὴν κορφὴ κανέλα. Ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ ζήσει — τροφή. Θὰ εἶμαι ἐδῶ ἀπὸ τὶς πέντε — τὶς ἑφτά. Πῆγα στὸ σπῖτι μου καὶ ἔφαγα — πολλὴ δρετζή.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ἀνάλυσε γραμματικά τὰ παρακάτω ῥήματα, δηλ. νὰ βρῆς σὲ ποῖο πρόσωπο, ἀριθμὸ, χρόνον καὶ ἔγκλιση εἶναι: ἔχω στολιστῇ, φορτωδύνουν, εἶχατε ζημιωθῇ, θὰ δεχτήτε, θὰ ἔχη ψηθῇ, νὰ ἔχετε φορτωθῇ.

64. — ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ ΚΑΙ ΣΚΟΡΠΙΟΙ ΣΤΙΧΟΙ

1. Τὸ σκύλο κάμε σύντεκνο καὶ τὸ ραβδί σου βάστα.
2. Ὁ Μανόλης μὲ τὰ λόγια χτίζει ἀνώγια καὶ κατώγια.
3. Οὔτε ὁ Αὐγουστος χειμώνας οὔτε ὁ Μάρτης καλοκαίρι.
4. Στὸν Ἰσκιο σας δὲν κάθομαι μήτε καὶ στὴ δροσιά σας.
5. Οὐδὲ σὲ γάμο ρίχνονται οὐδὲ σὲ χαροκόπι.
6. Μηδὲ ὁ βοριάς τὰ βάρεσε μηδὲ ἡ νοτιά τὰ πῆρε.
7. Ἡ λευτεριά θὰ λάμψη ἐδῶ ἢ θὰ μᾶς πάρῃ ὁ Χάρος.
8. Εἴτε βουνὸ εἴτε ρέμα βρῆς, μὴ σκιάζεσαι καὶ πέρνα.
9. Ἡ βιάση ψήνει τὸ ψωμί, μὰ δὲν τὸ καλοψήνει.
10. Εἶναι χειμώνας, ἀλλὰ — δές! — οἱ μυγδαλιές ἀνθίσαν.
11. Δὲν πῆραν τὴ δημοσιά, παρὰ τὸ γιδοστράτι.
12. Μπόδια θὰ βρῆς, ὅμως γερὰ πολέμα καὶ προχώρει.
13. Πολλοὶ οἱ ἐχθροὶ του, ὥστόσο αὐτὸς δὲ δειλίαζε μπροστά τους.
14. Ἐνῶ καλὰ σ' ὀρμήνεψα, στραβὰ τὸ δρόμο πῆρες.
15. Ἄν καὶ δὲ λείπουν οἱ χαρές, εἶναι πολλές κι οἱ λύπες.
16. Καί, μολοντί δὲν τὸ λές, στὰ μάτια σου τὸ βλέπω.
17. Δὲν εἶναι πανηγύρι ἐδῶ, μόνο σκληρὸς ἀγώνας.
18. Μὴν πῆτε πὼς σκοτώθηκα, νὰ μὴν κακοκαρδίσουν.
19. Ποιὸς εἶχε πεῖ ποῦ σοῦ 'μελλε, πέτρα, νὰ βγάλῃς ρόδο;
20. Ὅ,τι γυαλίζει μὴ θαρρεῖς ὅτι εἶναι καὶ χρυσάφι.
21. Πουλί, σοῦ ἀνοίγω τὸ κλουβί, γιατί πονῶ γιὰ σένα.
22. Ἐσὺ, ἐπειδὴ ἔχεις βιὸς πολὺ, θαρρεῖς πὼς ὅλα τὰ 'χεις.
23. Ἀφοῦ, πατέρα, εἶσ' ἄρρωστος, θὰ πάω ἐγὼ στὸν τρύγο.
24. Πάρε με ἀπάνω στὰ βουνά, τί θὰ μὲ φάῃ ὁ κάμπος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *σύντεκνος* ὁ νονός τῶν παιδιῶν κάποιου, ὁ κουμπάρος.—*ἡ δημοσιὰ* ὁ δημόσιος δρόμος.—*γιδόστρατι* (καὶ *γιδόστρατα*) δρόμος ἀνηφορικὸς καὶ ἀπότομος, πού μόνο οἱ γίδες μποροῦν νά τὸν ἀνεβοῦν.—*τὸ βιὸ* ἡ τὸ βιός (βλ. σελ. 77).

Περιεχόμενο. Ποιοὶ ἀπὸ τοὺς στίχους τοῦ κεμένου εἶναι παροιμίαι καὶ ποιά εἶναι ἡ σημασία τῆς καθεμιάς;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὴν α' παροιμία τοῦ κεμένου ἡ ἀκλιτὴ λέξη *καὶ* ἐνώνει δύο προτάσεις· στὴ β' παροιμία ἐνώνει δύο λέξεις. Οἱ ἀκλιτὲς λέξεις πού ἐνώνουν (συνδέουν) προτάσεις ἢ λέξεις μεταξὺ τους λέγονται *σύνδεσμοι* (μάθ. 8).

1) Ὁ σύνδεσμος *καὶ* ἐνώνει πολὺ στενά τὶς προτάσεις ἢ τὶς λέξεις, σὰ νὰ τὶς πλέκη μαζί, ὅπως φαίνεται στὶς δύο πρῶτες παροιμίαις. Τὸ ἴδιο ἐνώνει δύο ἢ περισσότερα νοήματα καὶ τὸ *οὔτε*, ἀλλὰ ἀρνητικά: «*οὔτε* ὁ Αἰγυσιώτης χειμῶνας *οὔτε* ὁ Μάρτης καλοκαίρι», δηλ. «*καὶ* ὁ Αἰγυσιώτης δὲν εἶναι χειμῶνας *καὶ* ὁ Μάρτης δὲν εἶναι καλοκαίρι». Οἱ σύνδεσμοι αὗτοὶ λέγονται *συμπλεκτικοί*.

Στὴ θέση τοῦ *οὔτε* συνηθίζομε κάποτε τὸ *μήτε* καὶ πῶ σπάνια τὰ *οὐδέ*, *μηδέ*. Ὁ σύνδεσμος *καὶ* γράφεται κάποτε *κι* (χωρὶς ἀπόστροφο) ἐμπρὸς ἀπὸ φωνῆν καὶ μάλιστα ἀπὸ *ε* (ἢ *αι*): *κι ἐγώ*.

2) Οἱ σύνδεσμοι *ἢ*, *ἔτε* χρησιμεύουν, γιὰ νὰ ξεχωρίζουν λέξεις ἢ προτάσεις. Σὲ ποιоὺς στίχους τοῦ κεμένου ὑπάρχουν οἱ σύνδεσμοι αὗτοὶ καὶ ποιά νοήματα ξεχωρίζουν; Αὗτοὶ οἱ σύνδεσμοι λέγονται *διαχωριστικοί*.

3) «*Ἡ βίαση ψήνει τὸ ψωμί, μὰ δὲν τὸ καλοψήνει.*» Ἐδῶ ὁ σύνδεσμος *μὰ* φανερώνει ἂ ν τ ῖ θ ε σ η: τὸ ψήνει, *μὰ* ὅχι καλά. Ἔτσι φανερώνουν ἀντίθεση καὶ οἱ σύνδεσμοι ἀλλά, *παρά*, *ὅμως*, *ὥστόσο*, *ἐνῶ*, *ἂν καί*, *μολονότι*, *μόνο*. Γι' αὐτοὺς οἱ σύνδεσμοι αὗτοὶ λέγονται *ἀντιθετικοί*.

(Οἱ ἀντιθετικοὶ σύνδεσμοι *παρὰ* καὶ *μόνο* συνηθίζονται, ὅταν πρὶν ἀπ' αὐτοὺς ὑπάρχη ἄρνηση. Πρόσεξε στὰ παραδείγματα 11, 17 τοῦ κεμένου.)

4) «*Μὴν πῆτε πῶς...*», «*ποιοὺς εἶχε πεῖ πὺν...*», «*μὴ θαρρῆς δι...*». Ὑστερ' ἀπὸ ῥήματα πού σημαίνουν *λέγω*, *νομίζω* (*θαρῶ*), κτλ. ἀκολουθοῦν προτάσεις πού ἀρχίζουν μὲ τοὺς συνδέσμους *πῶς*, *πὺν* καὶ *δι*. Αὗτοὶ οἱ σύνδεσμοι λέγονται *εἰδικοί*.

Πρέπει νὰ ξεχωρίζωμε τοὺς εἰδικоὺς συνδέσμους *πῶς* καὶ *πὺν* ἀπὸ τὰ ἐπιρρήματα *πῶς* καὶ *πὺν*.

5) Οἱ σύνδεσμοι *ἐπειδὴ*, *ἀφοῦ*, *γιατὶ* φανερώνουν αἰτία καὶ λέγονται *αἰτιολογικοί*. Τὸ *γιατὶ* κάποτε στὴν ποίησιν λέγεται *τί*: «*τί θὰ μὲ φάῃ ὁ κάμπος*».

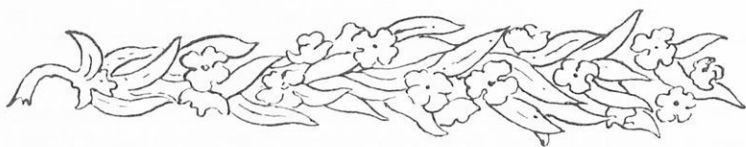
ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῆς ὅλους τοὺς συνδέσμους πού ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Τὶ εἶδους σύνδεσμος εἶναι ὁ καθένας καὶ ποιὲς προτάσεις ἢ λέξεις συνδέει;

Γύμνασμα. Γράψε πέντε φράσεις πού ἡ καθεμιά τους νὰ ἔχη τὸ λιγότερο ἓνα σύνδεσμο ἀπὸ ὅσα εἶδη ὑπάρχουν στὸ σημερινὸ μάθημα.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κλίνει τρία οὐσιαστικά τοῦ κεμένου, ἓνα ἀρσενικό, ἓνα θηλυκὸ καὶ ἓνα οὐδέτερο.

65. — ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ ΚΑΙ ΣΚΟΡΠΙΟΙ ΣΤΙΧΟΙ

1. "Όταν λείπη ή γάτα, χορεύουν τὰ ποντίκια.
2. "Ο Διάκος σάν τ' άγροίκησε, πολύ τοῦ κακοφάνη.
3. "Ενώ μιλούσε ό γέροντας, τοῦ νιοῦ ή καρδιά σκιρτούσε.
4. Καθώς άρμένιζα, έφταναν στεριᾶς άχοί στ' αὐτιά μου.
5. "Αφοῦ διαβῆς αντίπερα, πάρε τὸ μονοπάτι.
6. "Αφότου όρφάνεψα, σκληρὰ δουλεύω γιά νά ζήσω.
7. "Όποιος έχει νοῦ καί γνώση, πρίν πεινάση, θά ζυμώση.
8. Μόλις διαβῆς τὸ διάσελο, τὸν κάμπο θ' άντικρίσης.
9. "Αναβε τὸ λυχνάρι σου, προτοῦ νά σέ 'βρη ή νύχτα.
10. "Ωσπου νά βρῶ τὸ τόξο μου, τὸ λάφι όρμᾶ καί φεύγει.
11. Λαλεῖ τ' άηδόνι, ώσότου πιά χρυσή ή αύγή προβάλλει.
12. "Αχ, όποτε σέ θυμηθῶ, μανούλα μου, δακρύζω!
13. "Αν γειτονέψης με κουτσό, θά μάθης νά κουτσαίνης.
14. Παιδί, σά θέλεις λεβεντιά, τὸ κορφοβούνι πιάσε.
15. "Αμα φοβᾶσαι τὸν γκρεμό, πάρε τὸ μονοπάτι.
16. Περνᾶ ό λαγός, μά νά ό άιτός χιμᾶ νά τὸν άρπάξη.
17. "Ας γελοῦμε κι ᾶς πηδοῦμε, γιά νά λέν πῶς δέν πεινοῦμε.
18. Εἶμ' "Ελληνας, ώστε κι έγώ γιά λευτεριά διψᾶω.
19. Τόσο ψηλά εἶν' τὰ κύματα, ποῦ κρύβουν τὸ καράβι.
20. Τήρα μη μοιάσης τοῦ λαγοῦ όπου γεννάει κι άρνιέται.
21. Φοβοῦμαι μήπως ό βοριάς ξεσκίση τὸ πανί μας.
22. Κάλλιο νά κλάψη τὸ παιδί παρά νά κλάψη ή μάνα.
23. Νά 'χα τὸ σύννεφο ᾶλογο καί τ' ᾶστρι χαλινάρι!
24. Θέλω νά 'ρθῶ, μά τοὺς θεούς, μά ή δύναμη μοῦ λείπει.
25. Γιά δὲς καιρὸ ποῦ διάλεξε ό Χάρος νά με πάρη!

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *ἀγροικῶ* καταλαβαίνω.—*σκιρτῶ* πηδῶ.—*ἀρμενίζω* πλέω με τ' ἄρμενα (με ἀνοιχτά τὰ πανιά), ταξιδεύω.—*ἄχος* (λ. ποιητ.) ἤχος, θόρυβος.—*διάσελο* στενὸ πέρασμα ἀνάμεσα σὲ δύο λόφους ἢ σὲ δύο κορυφές βουνοῦ.

Περιεχόμενο. Ποιοὶ στίχοι τοῦ κειμένου εἶναι παροιμίες καὶ ποιά εἶναι ἡ σημασία τῆς καθεμιάς;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ σημερινὸ μάθημα ἔχομε συνδέσμους ποὺ ἀνήκουν σὲ ἄλλα εἶδη, ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ εἶδαμε στὸ προηγούμενο :

1. «*Ὅταν* λείπη ἡ γάτα...». Ὁ σύνδεσμος *ὅταν* φανερώνει *χρόνο*. (Πότε χορεύουν τὰ ποντίκια;—*διαν* λείπη ἡ γάτα.) Ἔτσι καὶ οἱ σύνδεσμοι *σά(ν)*, *ἐνῶ*, *καθώς*, *ἀφοῦ*, *πρίν*, *μόλις*, *προτοῦ*, *ὥσπου*, *ὥσπου*, *ὅποτε* φανερώνουν *χρόνο* (πότε γίνεται αὕτη). Γι' αὐτὸ ὀνομάζονται *χρονικοί*.

2. «*Ἄν* γειτονέψης με *κουτσό*...». Μὲ τὸ σύνδεσμο *ἂν* ἀρχίζουν *προτάσεις* ποὺ φανερώνουν ὑπόθεσιν ἐπίσης καὶ με τοὺς συνδέσμους *σά(ν)* καὶ *ἅμα*. Αὐτοὶ ὀνομάζονται *ὑποθετικοί*.

3. «*Χμῖ* *νά* τὸν ἀρπάξῃ», «... *για* *νά* λέν». Οἱ σύνδεσμοι *νά*, *για* *νά* φανερώνουν *σκοπὸ* καὶ ὀνομάζονται *τελικοί*.

4. «*Εἴμ*» Ἑλληνας, *ὥστε* κι ἐγὼ γιὰ λευτεριά διηπάω», «τόσο ψηλὰ εἶν' τὰ κύματα, *ποῦ* κρύβουν τὸ καράβι». Ἐδῶ οἱ σύνδεσμοι *ὥστε* καὶ *ποῦ* πηγαίνουν με *προτάσεις* ποὺ φανερώνουν *συμπέρασμα*, *ποῦ* βγαίνει ἀπὸ τὴ προηγούμενη λόγια. Οἱ δύο αὐτοὶ σύνδεσμοι ὀνομάζονται *συμπερασματικοί*.

5. «*Τῆρα* *μὴ* μοιάσης τοῦ λαγοῦ», «φοβοῦμαι *μήπως*...». Οἱ σύνδεσμοι *μὴ* καὶ *μήπως* φανερώνουν *φόβο* ἢ *δισταγμό* γιὰ τοῦτο ὀνομάζονται *δισταχτικοί*.

6. «*Κάλλιο* *νά* κλάψῃ τὸ παιδί *παρὰ* *νά* κλάψῃ ἡ μάνα». Μὲ τὸ σύνδεσμο *παρὰ* *συγκρίσι* δύο *προτάσεις* ἢ *λέξεις* μεταξύ τους· γι' αὐτὸ ὀνομάζεται *συγκριτικός*.

Στὸ σημερινὸ κείμενο βλέπομε καὶ μερικὰ *μόρια* :

1) Τὸ *δειχτικό* *νά* : *μά* *νά* ὁ ἀετὸς *χμῖ*. — 2) Τὰ *προτρεπτικά* *ἄς* καὶ *για* : *ἄς* γελοῦμε καὶ *ἄς* πηδοῦμε· *για* δὲς καιρὸ ποὺ διάλεξε.— 3) Τὸ *δρκωτικό* *μά* : *μά* τοὺς θεοὺς.— 4) Τὸ *βουλητικό* *νά* : *νά* 'χα τὸ σύννεφο ἄλογο.— 4) Τὸ *μελλοντικό* *θά* : *θά* μάθῃς *νά* κουτσαίνης.

Τὸ *δειχτικό* *νά*, τὸ *προτρεπτικό* *για* καὶ τὸ *δρκωτικό* *μά* παίρνουν πάντα ὁξεῖα (βλ. καὶ μάθ. 8).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. *Νά* βρῇς ὅλους τοὺς συνδέσμους ποὺ ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Τί σύνδεσμος εἶναι ὁ καθένας καὶ ποιά εἶναι ἡ σημασία του ;—Ποιά *μόρια* ὑπάρχουν στὸ κείμενο ; Τί εἶδος *μόριο* εἶναι τὸ καθένα ;

Γύμνασμα. Γράψε 6 φράσεις, ποὺ ἡ καθεμιά *νά* ἔχῃ τὸ λιγότερο ἀπὸ ἓνα σύνδεσμο ἢ *μόριο* τοῦ κάθε εἶδους ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ὑπάρχουν στὸ σημερινὸ μάθημα.

Παράδειγμα : *Ἄν* θέλῃς, *ἄς* πᾶμε.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα : 1) Κλίνει ἓνα οὐσιαστικὸ ἄρσενικό, ἓνα θηλυκὸ καὶ ἓνα οὐδέτερο ἀπ' αὐτὰ ποὺ ἔχει τὸ κείμενο.—2) Ἀνάλυσε γραμματικὰ τὰ ῥήματα τῆς 1ης καὶ τῆς 4ης παροιμίας.

Μιά μέρα, στὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας, ἕνας πασὰς ἀνέβηκε σ' ἕνα ἑλληνικὸ βουνό, κοντὰ στὸ Μυστρά, νὰ χαρῇ τὴν ὁμορφίαν τῆς τοποθεσίας. Τὸν ὁκολοθυοῦσαν πολλοὶ ὑποταχτικοί του. Σὰν ἔφτασε στὴν κορυφή, στάθηκε σὲ μιὰ μεριά κι ἔριξε γύρω τὰ βλέμματα του.

— Ποπὸ! Τί ὁμορφιές! φώναξε. "Α! 'Εδῶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀναγαλλιάζει. Νὰ μείνωμε ὡς τὸ βράδυ, παιδιά. Μπρός! Σφάξτε ἕνα ἀρνὶ καὶ ψήστε το στὴ σούβλα, νὰ φάω καὶ νὰ εὐχαριστηθῶ.

Οἱ δοῦλοι τοῦ πασὰ στρώθηκαν στὴ δουλειά, γιὰ νὰ εὐχαριστήσουν τὸν ἀφέντη τους. Ἦταν μαζί τους κι ἕνας νεαρὸς "Ελληνας, ἕνα βοσκόπουλο, ποὺ ὁ πασὰς τὸ ἤξερε πολὺ ἄξιο καὶ εἶπε νὰ τὸ πάρουν νὰ τοὺς βοηθήσῃ.

Ψήθηκε τὸ ἀρνὶ καὶ ὁ πασὰς ρίχτηκε λαίμαργα στὸ φαί. Ἐνθουσιασμένος, φώναζε κάθε τόσο.

— Γεῖά σας, παιδιά! Μπράβο! "Ωραῖα τὸ ψήσατε.

Ὁ μικρὸς "Ελληνας, σὰν τέλειωσε τὴ δουλειά του, ἀποτραβήχτηκε λίγο παράμερα. Κοίταζε ὀλόγυρα λυπημένος κι ὅλο ἀναστενάξε: "Αχ, ἄχ! Δυστυχία μας! "Αλίμονο μας!

— Οὐφ! Πάψε πιά, βαρέθηκα νὰ σ' ἀκούω, τοῦ εἶπε ἕνας Τοῦρκος δοῦλος ποὺ στεκόταν λίγο παραπέρα. Ὁ μικρὸς ἡσύχασε, μὰ σὲ λίγο ἔπιασε πάλι τ' ἀναστενάγματα, ὥσπου τὸν ἄκουσε στὸ τέλος κι ὁ πασὰς.

— "Ε Ρωμιόπουλο! "Ελα κοντὰ μου. Γιατί ἀναστενάζεις;

— Πῶς νὰ μὴν ἀναστενάζω, πασά μου, σὰ συλλογίζομαι πὼς ὅλα αὐτὰ τὰ ὥραῖα μέρη ἦταν δικά μας καὶ μᾶς τὰ πήρατε;

— Μπᾶ! Ξέρεις, βλέπω, καὶ ἱστορία, τσοπανόπουλο! Ναί, ἦταν δικά σας, μὰ ὁ "Αλᾶχ θέλησε νὰ τὰ δώσῃ σ' ἐμᾶς.

— Μὰ ξέρεις, πασά μου, τί λένε οἱ γερόντοι μας καὶ τὰ τραγούδια μας; Πάλι μὲ χρόνια, μὲ καιροὺς, πάλι δικά μας θά'ναι.

Ὁ πασὰς θύμωσε.

— Καλέ, τί μᾶς λές! Βλέπεις αὐτὴν τὴ σούβλα, ποὺ ψήσαμε τὸ ἀρνὶ; Νά, τὴν μπήγω στὴ γῆ καί, ὅταν αὐτὴ ρίξῃ ρίζες καὶ γίνῃ δέντρο, τότε καὶ αὐτὰ τὰ μέρη θὰ ξαναγίνουν ἑλληνικά.

— Μακάρι! εὐχήθηκε τὸ "Ελληνόπουλο.

Ὁ πασὰς ἔμπηξε τὴ σούβλα καὶ τότε, ὅπως λέει ἡ παράδοση, ἔγινε τὸ θαῦμα. Ἡ σούβλα ἔπιασε, βλάστησε κι ἔγινε ἕνα ὠραῖο ψηλὸ κυπαρίσσι. Τὸ κυπαρίσσι αὐτὸ ἔζησε ὥσπου ἡ "Ελλάδα ξανάγινε ἐλεύθερη.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *Τουρκοκρατία* τὰ χρόνια πού ἡ Ἑλλάδα ἦταν ὑπό-
δουλή στους Τούρκους (1453-1821).— *Μυστράς* παλιά ὀνομαστή πόλη (κοντά
στὴ Σπάρτη), πάνω σ' ἓνα ὕψωμα τοῦ Ταύγετου.— *Ἀλάχ* ὀνομασία τοῦ Θεοῦ
στὴν τούρκικη γλῶσσα.

Περιεχόμενο. Στὸ κείμενο ἔχομε μιὰ παράδοση τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ.
Διηγῆσου τὴν. Ποιὸ εἶναι τὸ βαθύτερο νόημά της;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. «*Ποπό! Τί ὁμορφίες! Ἄ! Ἐδῶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀναγαλλιάζει...
Μπρός! Σφάζε ἓνα ἀρνί...*» Οἱ ἄκλιτες λέξεις *ποπό!*, *ἄ!*, *μπρός!* εἶναι *ἐπιφω-
νήματα*.

Τέτοια ἐπιφωνήματα ἔχομε πολλὰ στὸ σημερινὸ κείμενο.—Ἀναζητήσέ τα
καὶ ξεχώρισε ποιὰ ἀπ' αὐτὰ φανερώνουν:

α' *θανασμός*, β' *ἀπορία*, γ' *λύπη*, δ' *στενοχώρια*, ε' *εὐχή*, ζ' *ἐπιδοκιμασία*
ἢ *ἐπαινο*, ζ' *παρακίνηση*, ἡ' *κάλισμα*, (πού τὰ χρησιμοποιοῦμε καὶ ἔμπρός ἀπὸ
τὴν κλητικὴ τῶν ὀνομάτων).

2. Καὶ μερικὲς ἐκφράσεις ἔχουν τὴ σημασία ἐπιφωνήματος: *Καλὲ τί μᾶς
λές!* (εἰρωνεῖα).

Ἐπιφωνήματα εἶναι καὶ οἱ χαιρετισμοὶ ἢ οἱ εὐχές: *καλημέρα*, *καλησπέρα*,
καληνύχτα, *καλὸ ξημέρωμα*, *καλὴ ὄρεξη*, καὶ τοῦ χρόνου, *στὸ καλὸ κ.ἄ.*

3. Ὑστερ' ἀπὸ τὰ ἐπιφωνήματα σημειώνεται συνήθως θαυμαστικὸ: *Ποπό!*
"Ὅταν ὅλη ἡ φράση πού ἀκολουθεῖ τὸ ἐπιφώνημα εἶναι *ἐπιφωνηματικὴ*,
δηλαδὴ ἐκφράζει θαυμασμό, λύπη, χαρὰ, εὐχή κτλ., τότε ἔπειτα ἀπὸ τὸ ἐπιφώ-
νημα συνήθως σημειώνεται κόμμα, καὶ στὸ τέλος τῆς φράσης θαυμαστικὸ:
Ἄ, πόσο μοῦ ἀρέσει αὐτό!

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

"Ασκησ. Σχημάτισε φράσεις δικές σου πού ἡ καθεμία νὰ ἔχη καὶ ἀπὸ
ἓνα ἐπιφώνημα μὲ τίς σημασίες πού εἶδαμε.

Γύμνασμα. Γράψε φράσεις πού καθεμία νὰ ἔχη ἓνα ἐπιφώνημα ἀπὸ αὐτά:
ἄχ! *μακάρι!* *ἔ!* *εὐγε!* *ἀλίμονο!*

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ἄς κάμωμε γραμματικὴ ἀνάλυση τῶν λέξεων πού ὑπάρχουν
στὴ φράση: *Ὁ Νίκος καὶ ἓνας ἀγαπημένος συμμαθητὴς του ἔπαιζαν σήμερα στὸν
ὠρεῶ κήπο :*

ὁ	ἄρθρο ὀριστικόν, ἀρσενικόν, ὀνομαστικὴ ἑνικοῦ
Νίκος	οὐσιαστικὸ κύριο, ἀρσενικόν, ὄνομ. ἑνικοῦ
καὶ	σύνδεσμος συμπλεκτικός
ἓνας	ἄρθρο ἀόριστο, ἀρσενικόν, ὄνομ. ἑνικοῦ
ἀγαπημένος	μετοχὴ παθητικὴ, ἀρσεν., ὄνομ. ἑνικοῦ
συμμαθητὴς	οὐσιαστικόν, ἀρσενικόν, ὄνομ. ἑνικοῦ
του	ἀντωνυμία προσωπικὴ γ' προσώπου, ἀρσεν. γενικὴ ἑνικοῦ
ἐπαιζαν	γ' πληθ. πρόσωπο τοῦ ἐνεργ. ἀορ. τῆς ὀριστ. τοῦ ρήμ. παίζω
σήμερα	ἐπίρρημα χρονικόν
στὸν	ἄρθρο μαζὶ μὲ τὴν πρόθ. σέ, ἀρσεν. αἰτιατ. ἑνικοῦ
ὠρεῶ	ἐπίθετο, ἀρσεν., αἰτιατ. ἑνικοῦ
κήπο	οὐσιαστ., συγκεκριμένον, κοινόν, ἀρσεν., αἰτιατ. ἑνικοῦ.

Κάμε κι ἐσὺ γραμματικὴ ἀνάλυση στὴ φράση: *ὁ Πέτρος θὰ διαβάσῃ στὸ
μικρὸ ἀδερφό του ἓνα ποίημα προφέροντας καλὰ τίς λέξεις.*

Τὸ καλοκαίρι ποὺ ἤμουν
στὸ χωριὸ πολὺ μοῦ ἄρεσε
νὰ κάθωμαι στὴ μικρὴ του
πλατεία, γιατί ἐκεῖ ἔβλεπα
συγκεντρωμένη ὅλη του τὴ
ζωή. Ἐκεῖ ἦταν καὶ ὅλα
σχεδὸν τὰ μαγαζιά του. Δὲ
θὰ φανταστῇτε βέβαια πὼς
ἦταν τίποτα σπουδαῖα κα-
ταστήματα. Οὔτε ξενοδο-
χεῖο εἶχε τὸ χωριὸ οὔτε

ἐστιατόριο. Ἄν κανένας ξένος ἀναγκαζόταν νὰ ξενοχτήση
ἐκεῖ, κάποιος χωρικός θὰ βρισκόταν πρόθυμος νὰ τὸν φιλοξε-
νήσῃ. Ὁ μοναδικὸς πάλι καφετζῆς θὰ τηγάνιζε κανένα ψάρι ἢ
κανένα αὐγὸ καὶ θὰ ἔκοβε καμιὰ σαλάτα γιὰ τοὺς περαστι-
κοὺς. Τὶς Κυριακὲς καὶ τὶς γιορτὲς τὸ καφενεῖο γινόταν καὶ
λουκουματζίδικο, γιατί τὸ χωριὸ δὲν εἶχε ζαχαροπλαστεῖο.

Δίπλα στὸ καφενεῖο ἦταν τὸ ταχυδρομεῖο, ἔπειτα τὸ τε-
λωνεῖο, τὰ μόνα κρατικὰ καταστήματα τοῦ χωριοῦ ἐκτὸς ἀπὸ
τὸ σχολεῖο. Πιο κεῖ ἔβλεπες τὸν παπουτοῦ νὰ δουλεύῃ ἔξω ἀπὸ
τὸ μαγαζί του, γιὰ νὰ δροσίζεται, πολλές φορές καὶ τὸ ράφτη
στὴν πόρτα τοῦ ραφτάδικο. Τὸ μπακάλικο ἦταν καὶ ψιλικατζί-
δικο· γαλατάδικο καὶ μανάβικο δὲ χρειαζόταν τὸ χωριὸ. Ὁ
κάθε χωρικός εἶχε τὴν ἀγελάδα του ἢ τὴν κατσίκά του· ὅσο
γιὰ χορταρικά πάλι, πῆγαιναν οἱ γυναῖκες ἴσια στοὺς περιβο-
λάρηδες καὶ τ' ἀγόραζαν δροσερὰ δροσερά.

Ἀπὸ τὴν πλατεία φαινόταν ἡ ἐκκλησιά, πάνω σ' ἓνα βράχο,
κάτασπρη, μὲ τὸ ψηλὸ της καμπαναριό.

Στὸ καφενεῖο οἱ γέροι, μὲ τὰ κομπολόγια στὸ χέρι, ἔπια-
ναν ἀπὸ νωρὶς τὸ κουβεντολόι, ποὺ δὲν εἶχε τελειωμό. Ἐκεῖ
μαζεύονταν, ὅποτε δὲν εἶχαν δουλειά, καὶ ὅλοι οἱ χωριανοί·
κτηματίες, γεωργοί, βαρκάρηδες, τρατάρηδες καὶ ἄλλοι ψαρά-
δες, χταποδάδες, ὁ φαναρτζῆς, ὁ σαμαράς, ὁ κουρέας.

Κουβέντιαζα πότε τὸν ἕναν πότε μὲ τὸν ἄλλο, κι ἔπειτα
ἔπαιρνα τὸν παραλιακὸ δρόμο, πλάι στὴν ἀμμουδιά, ποὺ μ' ἔ-
βγαζε στὸ κεραμιδαριό. Ἀπὸ κεῖ περνοῦσα τὴν ποταμιά, τὸν
ἀμπελώννα, τὸν ἐλαιώνα καὶ ἀνέβαινα στὸ βουναλάκι. Καλὴ καὶ
ἡ πλατεία, μὰ τὶς ὁμορφιὲς τὰ μάτια μου ἀπὸ κεῖ πάνω τὶς χαί-
ρονταν, ἀπὸ τὶς ἀνηφοριὲς καὶ τὶς πλαγιές.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *τρατάρηδες* οἱ ψαράδες πού ψαρεύουν μὲ τὴν *τράτα*, δηλ. μὲ δίχτυα πού τὰ φέρουν ἀπὸ τὴ θάλασσα στὴ στεριά.—*ποταμιὰ* ἡ στεγνὴ κοίτη τοῦ ξεροπόταμου.

Περιεχόμενο. Τί βλέπει ὁποῖος κάθεται στὴν πλατεία τοῦ χωριοῦ;—'Απὸ πού θὰ περάσῃ ὁποῖος θέλει ν' ἀνεβῇ στὸ βουναλάκι;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

Στὸ κείμενο βρίσκουμε πολλὰ οὐσιαστικά πού παράγονται ἀπὸ ἄλλα οὐσιαστικά. Κατὰ τὴν παραγωγικὴ κατάληξη πού παίρνουν, ἔχουν διάφορες σημασίες:

1. Τὰ παράγωγα οὐσιαστικά *καμπαν-αριό*, *μανάβ-ικο*, *ραφτ-άδικο*, *λουκου-ματζ-ίδικο*, *καφεν-εῖο* σημαίνουν τ ὅ π ο καὶ ὀνομάζονται *τοπικά*. 'Απὸ ποιά οὐσιαστικά παράγονται καὶ ποιὲς καταλήξεις παίρνουν;—Τέτοιο εἶναι καὶ τὸ οὐσιαστικὸ *ἐστιατόρ-ιο* (ἀπὸ τὸ *ἐστιατόρ-ας*) μὲ κατάληξη *-ιο*.

2. Τὰ παράγωγα οὐσιαστικά *ἀμμονδ-ιά*, *ποταμ-ιά*, *ἀμπελ-ώνας*, *ἐλαι-ώνας* σημαίνουν τὸν τόπο πού π ε ρ ι έ χ ε ι πολλὰ ὅμοια πράγματα ἀπ' ὅσα φανερώνει ἡ πρωτότυπη λέξη. Αὐτὰ ὀνομάζονται *περιεχτικά*. Μὲ ποιὲς καταλήξεις σχηματίζονται;

3. Τὰ παράγωγα οὐσιαστικά *ψαρ-άς*, *περιβολ-άρης*, *παπουτσ-ής*, *καφε-τζής* σημαίνουν ἑ π ά γ γ ε λ μ α καὶ ὀνομάζονται *ἐπαγγελματικά*. 'Απὸ ποιά οὐσιαστικά παράγονται καὶ μὲ ποιὲς καταλήξεις;

4. Στὸ κείμενο ὑπάρχουν καὶ ἄλλα οὐσιώσιμα παράγωγα ἀπὸ οὐσιαστικά μὲ διάφορες καταλήξεις καὶ μὲ ποικίλη σημασία: *κομπο-λόι*, *κουβεντο-λόι*, *κη-ματ-ίας* κτλ.

Ε Φ Λ Ρ Μ Ο Γ Η

Ἀσκηση. Νά βρῆς στὸ κείμενο ὅλα τὰ οὐσιαστικά πού παράγονται ἀπὸ ἄλλα οὐσιαστικά. Ποιά παραγωγικὴ κατάληξη ἔχει τὸ καθένα καὶ τί σημαίνει;

Γύμνασμα: α) 'Απὸ τὰ παρακάτω οὐσιαστικά νά ξεχωρίσῃς τὰ τοπικά, τὰ περιεχτικά, τὰ ἐπαγγελματικά καὶ ὅσα ἔχουν ἄλλες σημασίες. Γράψ' τα σὲ 4 χωριστὲς στήλες: *στρατώνας*, *δασαρχεῖο*, *συγγενολοί*, *ἀχερώνας*, *βαρκάρης*, *τραυματίας*, *κουλουρτζής*, *δημαρχεῖο*, *ψωμάς*, *σκουπιδιάρης*, *ηλεκτροφεῖο*, *δονιθώνας*, *παπλωματάς*, *καλαμιώνας*, *ἀλευράς*, *ἀθλητισμός*, *γιαουρτάδικο*, *γιαουρτάς*, *μελισσολοί*, *πενκώνας*, *προσκοπισμός*, *καρβουνιάρης*, *καρβουνιάρικο*, *Ἀρβανιτιά*, *ἐπαγγελματίας*.

β) 'Απὸ ποιὲς λέξεις σχηματίστηκαν τὰ παραπάνω παράγωγα οὐσιαστικά; Γράψε τίς λέξεις αὐτὲς στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ καὶ τοῦ πληθυντικοῦ.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Ἀσκηση. Τὰ ὀνόματα μποροῦν νά κλιθοῦν μὲ προτάσεις, πού καθεμία νά ἔχῃ καὶ μία πτώση:

Ὁ Νίκος εἶναι καλὸς *γείτονας*
Βλέπω τὸ σπίτι τοῦ *γείτονα*
Θὰ φωνάξω τὸν *γείτονα*
'Ε! *γείτονα*, ἔλα νὰ σοῦ πῶ

Οἱ *γείτονες* εἶναι ἀγαπημένοι
'Ἦρθαν ἐδῶ τὰ παιδιὰ τῶν *γειτόνων*
Μὴν ἀνησυχῆς τοὺς *γείτονες*
'Ε! *γείτονες*, καλῶς ἦρθατε.

Σύμφωνα μὲ τὸ παραπάνω παράδειγμα σχημάτισε γιὰ τὸ καθένα ἀπὸ τὰ οὐσιαστικά *ἡρώας*, *μητέρα*, *φῶς* 8 προτάσεις, τέτοιες πού κάθε φορὰ τὸ κάθε οὐσιαστικὸ νά μπαίνει σὲ ἄλλη πτώση τοῦ ἐνικοῦ ἢ τοῦ πληθυντικοῦ.

Τρέξιμο, σπρωξίδι, κυνηγητό, ξεφωνητά, γέλια, χαλασμός κόσμου. Ἀναστάτωση τοῦ σπιτιοῦ. Ὁ συμμαθητὴς μας ὁ Νίκος ὁ Ψάλτης μᾶς εἶχε καλέσει νὰ παίξουμε στὸ περιβόλι του, ἔπειτα ὁμως ἀπὸ καμιά ὥρα παιχνίδι σκέπασε τὸν οὐρανὸ μαυρίλα· ἡ λάμψη τῶν ἀστραπῶν ἔσκιζε τὰ σύννεφα, ἄρχισαν

τὰ μπουμπουνητά, καὶ ἡ μπόρα, ὅλη ὄγριάδα καὶ μανία, δὲν ἄργησε νὰ ξεσπάσῃ. Κλειστήκαμε στὸ σπῆτι. Στὴν ἀρχὴ εἶχαμε κάποια σοβαρότητα, ἔπειτα ὁμως ἡ κλεισούρα μᾶς ἔκαμε νὰ νιώσουμε μεγάλη πληξὴ καὶ πιάσαμε τὶς τρέλες. Μερικοὶ μάλιστα πάλευαν σὰ νὰ βρίσκωνται σὲ γυμναστήριο. Εὐτυχῶς ἦταν μαζί μας κι ἓνας πῶς μεγάλος, μαθητὴς αὐτοῦ τοῦ γυμνασίου, γείτονας τοῦ Νίκου, καὶ μᾶς ἔφερε σὲ θεογονασία.

— Παιδιά, μᾶς εἶπε· δὲν εἶναι σωστά αὐτὰ τὰ πράγματα· τί παλαβομάρα σᾶς ἔπιασε; Ἡ μητέρα τοῦ Νίκου ἔχει δουλειὰ καὶ θέλει τὴν ἡσυχίαν της· μὴ βλέπετε πού ἀπὸ τὴν καλοσύνη της δὲ βγάζει μιλιὰ. Καθίστε ὁλόγυρα σιωπηλοὶ καὶ θὰ σᾶς κάμω ἓνα διασκεδαστικὸ πείραμα.

Σαπούνισε τὰ χέρια του στὸ νιπτήρα, ἔπειτα ζήτησε μιὰ καινούρια λεκάνη καί, μολονότι ἦταν καθαρὴ, τὴν ἔπλυνε πάλι καλὰ. Ἐπειτα ἀπὸ δεῦτερο πλύσιμο, σαπούνισμα καὶ τρίψιμο τῶν χεριῶν του, πήρε κι ἔχωσε σταυρωτὰ τέσσερις λεπτές βελόνες τοῦ ραφίματος σ' ἓνα μικρὸ στρογγυλὸ φελλὸ καὶ στίς ἄκρες τοὺς ἀπὸ ἓνα μικρὸ ὀρθογώνιο φελλό.

Κρατώντας μὲ μιὰ λαβίδα αὐτὸν τὸ σταυρὸ πού ἔφτιασε, τὸν καθάρισε μὲ αἰθέρα καὶ στὰ πλάγια τοῦ κάθε ὀρθογωνίου φελλοῦ, πάντα πρὸς τὴν ἴδια πλευρά, κόλλησε μὲ βουλοκέρι ἀπὸ ἓνα κομματάκι καμφορά. Στὸ ἀναμεταξύ εἶχε πεῖ τοῦ Νίκου νὰ φτιάξῃ ἀπὸ λεπτὸ χαρτί δυὸ χορευτές. Πήρε ἔπειτα τοὺς χορευτὲς, τοὺς στερέωσε στὸ στρογγυλὸ φελλὸ καὶ τέλος ἔβαλε τὸ σταυρὸ πάνω στὸ νερὸ τῆς λεκάνης.

Τὶ ἐνθουσιασμός τότε ὄλων τῶν παιδιῶν! Ὁ σταυρὸς ἔγινε στρόβιλος. Γύριζε, γύριζε καὶ μαζί γύριζαν καὶ οἱ χορευτὲς, καὶ σταματημὸ δὲν εἶχαν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *πουμπουνητό* βροντή.—*πλήξη* στενοχώρια, βαρεμάρα, ανία.—*σιρόβιλος* σθούρα.

Περιεχόμενο. Τί έκαναν τὰ παιδιά, όταν ξέσπασε ή μπόρα; Πώς ήσυχασαν;—Περίγραψε τὸ πείραμα πὺν ἔκαμε τὸ μεγαλύτερο παιδί.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ σημειρινὸ μάθημα ἔχομε πολλὰ οὐσιαστικά παράγωγα ἀπὸ ρήματα.—Αὐτὰ κατὰ τὴν κατάληξιν πὺν παίρνουν, ἔχουν διάφορες σημασίες:

α) *μαθη-τῆς*, *χορευ-τῆς* (κατάληξις -τῆς) σημαίνουν τὸ *πρόσωπο πὺν ἐνεργεῖ*.

β) *σοκω-μός* | ἀνασάτω-ση, *πλή-ξη*, *λάμ-ψη* | *πλύ-σιμο*, *τρέξιμο*, *ράψιμο*, *σαπούνιο-μα* | *σπρωξ-ίδι* | *κυνη-ητό* | *κλειο-ούρα* | *γέλ-ιο* | *μιλ-ιά* | *δουλ-ειά*. Αὐτὰ ἔχουν καταλήξεις -μός, -ση(-ξη, -ψη), -σιμο (-έιμο, -ψιμο), -μα, -ίδι, -ητό, -ούρα, -ιο, -ιά, -ειά καὶ σημαίνουν *ἐνέργεια ἢ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐνέργειας*.

γ) *νιπ-τήρας*, *οκαλιο-τήρι*, *γυμνασ-τήριο*, (καταλήξεις: -τήρας, -τήριο, -τήρι). Αὐτὰ σημαίνουν τὸ *ὄργανο*, τὸ *μέσο* ἢ τὸν *τόπο* *μὲς ἐνέργειας*.

2. Στὸ κείμενο ὑπάρχουν καὶ οὐσιαστικά παράγωγα ἀπὸ ἐπίθετα. Αὐτὰ σημαίνουν *ιδιότητες* σχετικὲς μετὰ τὸ ἐπίθετο: *ἀγοι-άδα*, *μανθ-ίλα*, *ταπεινοσύνη*, *σοβαρο-ότιητα*, *βαρο-ύτητα*, (καταλήξεις: -άδα, -ίλα, -οσύνη, -ότιητα, -ύτητα).

3. Πρόσεξε στὴν ὀρθογραφία: α) Τὰ παράγωγα σὲ -ωτῆς γράφονται ὅλα μετὰ τὴν παραλήγουσα: *ἐλευθερωτῆς*, *ὀργανωτῆς*.

β) Τὰ παράγωγα σὲ -ητῆς γράφονται μετὰ τὴν παραλήγουσα: *μαθητῆς*, *νικητῆς*, *μετρητῆς*. Ἐξαιροῦνται: *ιδρυτῆς*, *μηνυτῆς*, *λύτῆς*, *κοιτῆς*.

γ) Τὰ παράγωγα σὲ -τήρας, -τήρι, -τήρι γράφονται μετὰ τὴν συλλαβὴν *τη*: *ἀνεμιστήρας*, *νιπτήρας*, *κλαδευτήρι*, *τρυτητήρι*, *διαβατήρι*, *πιστήρι*. Γράφομε ὁμῶς: *κεφαλοτόρι*, *ψωμοτόρι* κτλ., *μαριτόρι*, *χιρίρι*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νὰ βρῆς στὸ κείμενο ὅλα τὰ οὐσιαστικά πὺν παράγονται ἀπὸ ρήματα. Ἀπὸ ποῖο ρῆμα παράγεται τὸ καθένα, ποιά κατάληξις παίρνει καὶ τί σημαίνει;—Νὰ βρῆς τὰ οὐσιαστικά πὺν παράγονται ἀπὸ ἐπίθετα. Ἀπὸ ποῖο ἐπίθετο παραγεται τὸ καθένα καὶ ποιά κατάληξις παίρνει;

Γύμνασμα. 1) Ἀπὸ τὰ παρακάτω ρήματα σχηματίζει οὐσιαστικά πὺν νὰ φανερώνουν τὸ πρόσωπο πὺν ἐνεργεῖ: *δουλεύω*, *σπονδάζω*, *θερίζω*, *ἀγωνίζομαι*, *νικῶ*, *κρίνω*, *ράβω*, *τρίβω*, *ψέλλω* (ἔφυλα), *ὕφαινω* (ὑφάνα).—2) Ἀπὸ τὰ παρακάτω ρήματα σχηματίζει οὐσιαστικά (πὺν νὰ σημαίνουν ἐνέργεια ἢ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐνέργειας) μετὰ τὴν παραγωγ. κατάληξιν -μα (ἢ κατάληξιν αὐτὴν γράφεται μετὰ μὲς τὰ οὐσιαστικά τὰ παράγωγα ἀπὸ ρήματα μετὰ χαρακτηριστ. β, π, φ): *γράφω*, *ράβω*, *βάφω*, *τρίβω*, *αλείβω*, *κόβω*, *βλέπω*, *τρέφω* (θρέφω) *μαγεύω*, *ψαρεύω*—*ἀνοίγω*, *διαλέγω*, *πλέκω*, *δείκνω*, *τυλίγω*—*ἀγωνίζομαι*, *ἀλωνίζω*, *ἀλατίζω*, *στολίζω*—*δένω*, *ἀπλώνω*, *διπλώνω*, *ιδρύω*.—3) Σχηματίζει οὐσιαστικά ἀπὸ τὰ ἐπίθετα: *νόστιμος*, *ἔξυπνος*, *κίτρινος*—*δίκαιος*, *καλός*, *ταπεινός*, *ἀγράμματος*—*ἀδῶς*, *θερμός*, *δραστήριος*, *ἀρχαῖος*, *ῥσος*—*ξένος*, *σάπιος*, *μαῦρος*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. 1) Κλίνει μετὰ ἀλλάξης φράσεις γιὰ κάθε πτώση τὰ ὀνόματα: *γιατρός*, *ἀδερφή*, *πῦνκο*.—2) Κάμε γραμματικὴ ἀνάλυσιν τῶν λέξεων: *νὰ παίξωμε*, *τῶν ἀστραπῶν*, *καθίστις*, *κλειστήκαμε*.

Δὲ θέλεις περισσότερα ἀπὸ εἴκοσι λεπτά, γιὰ νὰ φτάσης πεζός, ἀπὸ τῆ μικρούλα πολιτεία, τὴν πρωτεύουσα τοῦ νησιοῦ, στὸν Ἀι-Νικόλα. Εἶναι ἓνα δμορφο ξωκλήσι χτισμένο σ' ἓνα βραχόσπαρτο λόφο πλάι στὴ θάλασσα. Μὲ τοὺς κιτριναποὺς τοίχους του καὶ τὴν κόκκινη σκεπή

του ξεχωρίζει ἀνάμεσα στὰ πράσινα πεῦκα ποὺ τὸ ἀγκαλιάζουν. Τὰ κύματα, πότε γελαστά, λαμπερά καὶ μὲ ἡρεμὴ χαϊδευτικὴ κίνηση, πότε ἀφροστόλιστα καὶ ἀγριωπά, ἔρχονται νὰ σβήσουν κάτω ἀπὸ τὸ λόφο. Καὶ οἱ ναῦτες ποὺ ἀρμενίζουν ἀνοιχτά, περνώντας ἀνάμεσα στὰ μικρούτσικα, τὰ κυματόζωστα ἀντικρινὰ νησιά, ρίχνουν ἀπὸ πέρα τὰ βλέμματά τους στὸ μοναχικὸ ἐκκλησάκι, ζητώντας τὴ βοήθεια τοῦ σεβαστοῦ προστάτη τῶν θαλασσινῶν.

Αὐγὴ αὐγὴ σήμερα μιά πομπὴ γυναικῶν ἀνέβηκε στὸ ξωκλήσι. Γριοῦλες ἀσπρομάλλες, σκυφτές, μὲ σκοῦρα τσεμπέρια στὸ κεφάλι, νέες γυναῖκες μὲ φορεσιῆς ἀνοιχτόχρωμες, κοπέλες μὲ βῆμα σβέλτο καὶ πηδηχτό, προχωροῦσαν ἀμίλητες. Ἡ ὄψη τους ἦταν ἀνήσυχη καὶ θλιβερή. Πήγαιναν ν' ἀνάψουν τὰ καντήλια τοῦ ἀγίου καὶ νὰ ζητήσουν τὴ σωτήρια συμπαράστασή του γιὰ τοὺς ἀγαπημένους τους, γιούς, ἀδερφοὺς, ἄντρες, πατέρες, ποὺ εἶχαν ξεκινήσει χτὲς ἀπὸ τὸ λιμάνι τοῦ νησιοῦ μὲ καράβι γιὰ ἓνα κάπως μακρινὸ ταξίδι.

Ἡ χτεσινὴ μέρα ἦταν ἡλιόλουστη, ὁ καιρὸς εὐνοϊκός. Φουσοῦσε μέτριος στρωτὸς βοριάς καὶ τὸ καράβι βγήκε ἀπὸ τὸ λιμάνι καὶ προχώρησε στ' ἀνοιχτά καμαρωτὸ κάτω ἀπὸ φεγγερὸ οὐρανό. Τὴ νύχτα ὁ ἄνεμος δυνάμωσε πάρα πολὺ, ἀγρίεψε, καὶ οἱ γυναῖκες ἀκούοντάς τον νὰ σφυρίζη καὶ τὰ κύματα νὰ βογκοῦν ἀνησύχησαν.

Σὰν ἔφτασαν στὸν Ἀι-Νικόλα, ἀναψαν τὰ καντήλια καὶ προσευχήθηκαν γονατιστές. Ὁ παπὰς, ποὺ εἶχε ἀνεβῇ μόνος του στὸ ξωκλήσι, εἶπε στὶς γυναῖκες λίγα πραῦντικά καὶ ἐνθαρρυντικὰ λόγια καὶ ἐπαίνεσε τὸν καπετάνιο ποὺ ἦταν παλιὸς θαλασσόλυκος καὶ ποὺ εἶχε δεῖξει τὴν ἀξία του σὲ πολλὰς παρόμοιες κρίσιμες στιγμές.

Οἱ γυναῖκες γύρισαν στὰ σπίτια τους παρηγορημένες καὶ μὲ θάρρος στὴν καρδιά.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. πομπή συνοδεία πολλών ανθρώπων μαζί σε τελετή, γιορτή κτλ.—*τοσμεπύρι* γυναικείο μαντίλι του κεφαλιού από λεπτό ύφασμα.—*συμπαράσταση* βολήθεια.

Περιεχόμενο. Χώρισε το κείμενο σε τρία τμήματα. Ποιά είναι το νόημα του καθενός;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στο κείμενο βρίσκονται επίθετα παράγωγα από ρήματα, από επίθετα και από επιρρηματα: *χαϊδευτικός* (από το ρήμα *χαϊδεύω*), *αγριωπός* (από το επίθετο *αγριός*), *αντικρινός* (από το επίρρημα *άντικρυ*).

1. **Από ρήματα** παράγονται επίθετα με τις καταλήξεις:

α) **-τικός:** *χαϊδευτικός, προαινικός, ενθαρρυντικός*. Τέτοια επίθ. σημαίνουν εκείνον που μπορεί να κάνει αυτό που λέει το ρήμα (*χαϊδευτικός* = εκείνος που χαϊδεύει, *προαινικός* = εκείνος που καταπραΰνει κτλ.).

β) **-τός:** *σκυφτός, αγαπητός, στρωτός*. αυτά σημαίνουν ότι και η παθητική μετοχή: *σκυμμένος, αγαπημένος, στρωμένος*.—Μερικά ρηματικά επίθετα σε *-τός* σημαίνουν εκείνον που μπορεί να δεχτεί την ενέργεια του ρήματος ή έχει κάποια σχέση μ' αυτήν: *σεβαστός, πηδηχτός*.—Πολλά απ' αυτά σχηματίζονται και σύνθετα ή μόνο σύνθετα: *αμίλητος, βραχόσπαρτος, ήλιόλουστος*.

γ) με πιά σπάνιες καταλήξεις: *-ερός, -ικός, -ήριος, -σμος:* *λαμπερός* (από το ρ. *λάμπω*), *ευνοϊκός* (ευνωϊ), *σωτήριος* (σώζω), *κρίσιμος* (κρίνω).

2. **Από επίθετα** παράγονται άλλα επίθετα με τις καταλήξεις:

α) *-ούλης, -ούσιος:* *μικρούλης, μικρούσιος* (έτσι και *κοντούλης* ή *κοντούσιος*, *ροστιμούλης* ή *ροστιμούσιος*). Τα παράγωγα αυτά επίθετα είναι υποκοριστικά, δηλ. φανερώουν εκείνον που έχει σε μικρό βαθμό την ιδιότητα του επιθέτου, από το όποιο παράγονται, ή τα λέμε όταν μιλούμε χαϊδευτικά.

β) *-ωπός:* *κυρινωπός, αγριωπός*. Αυτά φανερώουν εκείνον που από το παρουσιαστικό του φαίνεται να έχει την ιδιότητα του επιθέτου, από το όποιο παράγονται.

3. **Από επιρρηματα** παράγονται επίθετα με κατάληξη *-ινός:* *άντικρυ* - *αντικρινός, μακριά* - *μακρινός*. (Μερικά έχουν κατάληξη *-ιανός:* *αὔριο* - *αὔριανός*.)

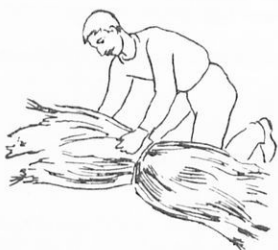
ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Να βρής στο κείμενο όλα τα επίθετα που παράγονται από ρήματα, από επίθετα και από επιρρηματα. Από ποιά λέξη παράγεται το καθένα, ποιά κατάληξη παίρνει και τί σημαίνει;

Γύμνασμα. 1) Σχημάτισε επίθετα παράγωγα από τα ρήματα: *γράφω, αγοράζω, ακούω, κούβω, μισώ, γυρίζω, πλέκω, πηζώ, αρπάζω, φτινέω, σηκώνω* (με κατάληξη *-τός*)· *αναπαύω, απολυμαίνω, ενοχλώ, βοηθώ, κολακεύω, ενθουσιάζω, αρπάζω* (με κατάληξη *-τικός*).—2) Σχημάτισε υποκοριστικά επίθετα από τα επίθετα: *ψηλός, καλός, ακριβός, φτωχός, ξεστός, δροσερός, χοντρός, όμορφος, πονηρός*.—3) Σχημάτισε επίθετα παράγωγα από τα επιρρηματα: *χίτες, σήμερα, πέρσι, τώρα, (έ)φτος, πάντοτε* (όλα παίρνουν κατάληξη *-ινός*).

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. 1) Γράψε τα τρία γένη στην ονομαστική του ενικού και του πληθυντικού των επιθέτων που σχημάτισες στο προηγούμενο γύμνασμα.—2) Γράψε από δύο επίθετα που να παράγονται από ουσιαστικά με τις καταλήξεις: *-άρης, -ένιος, -ινος, -ερός, -ωτός, -ικός, -ιάτικος, -ίστικος, -ίσιος* (βλέπε μάθ. 20).

Τὸ μυρμήγκι, λέει ἓνας μύθος, δὲν ἦταν ἔντομο ἀπὸ πάντα, ἦταν ἄνθρωπος. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, ὁ Μύρμηγκας, εἶχε πολλὰ χωράφια καὶ ἄλλα ἀγαθὰ, ἦταν ὅμως ἀχόρταγος καὶ τὰ δικά του πλούτη δὲν τοῦ ἔφταναν. Γύριζε λοιπὸν τὰ ξένα χωράφια, ὅταν ἔλειπαν οἱ νοικοκύρηδες, μάζευε ὅ,τι ἔβρισκε,

πότε ἓνα δεμάτι σιτάρι πότε ἄλλους καρπούς, καὶ τὰ κρυβαλοῦσε στὸ σπίτι του. Τὸ νοῦ του τὸν εἶχε στὴν ἀρπαγή. Ξεκινοῦσε νύχτα, πρὶν νὰ πᾶνε οἱ ἄνθρωποι στὶς δουλειές τους, γιὰ νὰ μὴν τὸν πάρουν εἰδηση. Ἀπὸ τὴν ἔγνοια τῆς κλεψιάς ξενοχτοῦσε κιόλα καμιά φορά ἄυπνος. Καταντοῦσε ν' ἀφήνῃ ἀκαλλιέργητο κανένα δικό του κτῆμα, ἄσκαφτο, ἀνόργωτο, ἄσπαρτο ἢ ἀπότιστο, γιὰ νὰ κοκκολογᾷ τὰ ξένα. Καὶ μὲ πλημύρες καὶ μὲ ἀναβροχιές οἱ ἀποθήκες του ἦταν πάντα ξέχειλες καὶ ξεχειμώνιαζε ξένοιαστος. Οἱ ἄλλοι γεωργοὶ ἔβλεπαν πῶς τοὺς ἔλειπε πότε τὸ ἓνα καὶ πότε τὸ ἄλλο καὶ ἀναρωτιόνταν τί νὰ γινόταν ἄραγε, μὰ τὸν κλέφτη δὲν τὸν ἔπιασε κανεὶς, γιατί φυλαγόταν καλά.

Ἄν ὅμως ὁ κύρ Μύρμηγκας ξέφυγε τοὺς ἀνθρώπους, τοῦ Θεοῦ τὸ μάτι δὲν μποροῦσε νὰ τὸ ξεφύγῃ. Θύμωσε ὁ Θεὸς μαζὶ του καὶ τὸν ἔκαμε ἔντομο, μυρμήγκι. Ἀλλὰ καὶ ἔντομο, τὴν παλιά του τέχνη δὲν τὴν ξέχασε. Γυρίζει ἐδῶ, γυρίζει ἐκεῖ, σὲ χωράφια καὶ σὲ σπίτια, καὶ ὅ,τι βρεῖ τὸ σέρνει στὴ φωλιά του, σιτάρι, κριθάρι, ψίχουλα, τρίμματα τυρὶ καὶ ἄλλα. Ἀκόμη καὶ στὸ μέλι τρέχει, ἂν καὶ αὐτὸ εἶναι ὁ θάνατός του. Γιατί σὰν κολλήσῃ στὸ μέλι, δὲν μπορεῖ πιά νὰ ξεκολλήσῃ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. κοκκολογῶ μαζεύω κόκκους, δηλ. σπυριά· γενικά· μαζεύω, συνάζω.

Περιεχόμενο. Κατὰ τὸ μύθο τί ἦταν κάποτε τὸ μυρμήγκι; Τί ἐλάττωμα εἶχε καὶ πῶς τιμωρήθηκε;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Οἱ σύνθετες λέξεις τοῦ κειμένου ἀπότιστος, ξενυχοῦσε, ἀναρωτιόταν ἔχουν πρῶτο συνθετικὸ ἓνα *ἀ-* ἢ *ξε-* ἢ *ἀνα-*, πού δὲ λέγονται ποτὲ μόνα τους· αὐτὰ συνηθίζονται μόνον στὴ σύνθεση σάν πρῶτα συνθετικά καὶ γι' αὐτὸ λέγονται *ἀχώριστα μόρια*.

1. Τὸ ἀχώριστο μόριο *ἀ-* λέγεται *στερητικό*, γιὰτὶ σημαίνει στέρηση ἢ ἄρνηση: *ἄπνος* = ἐκεῖνος πού δὲν ἔχει ὕπνο· *ἀπότιστος* = ἐκεῖνος πού δὲν ποτίζεται. — Σπανιότερα τὸ στερητικό *ἀ-* γίνεται *ἀνα-* ἢ καὶ *ἀνε-*: *ἀναβροχιά*, *ἀνέμναλος*. Μπροστὰ ἀπὸ φωνῆν συνήθως γίνεται *ἀν-*: *ἀνόργωτος* (ἔτσι καὶ *ἀνάλατος*, *ἀνίκανος*, *ἀνεργος*).

2. Τὸ ἀχώριστο μόριο *ξε-* εἶναι συχνότατο καὶ πηγαίνει στὴ σύνθεση μὲ κάθε εἶδος λέξεις. Σημαίνει: α) *ἔξω*: *ἔχειλος*, *ξεμνίζω*· β) *πολύ*: *ξεφεύγω*, *ξεμακραίνω*· γ) *ἐντελώς*: *ξεκολλῶ*, *ξετινάζω*· δ) *στέρηση*: *ξένοιαστος*, *ξεριζώνω*.

3. Τὸ ἀχώριστο μόριο *ἀνα-* κάποτε σημαίνει *ξανὰ*: *ἀναθυμῶμαι* *ξαναθυμῶμαι*. Ἄλλοτε σημαίνει *ἐπάνω*: *ἀνασηκώνω*, *ἀναπηδῶ*. Ἐχει ὅμως καὶ ἄλλες σημασίες: *ἀναρωτιέμαι*, *ἀναδακρύζω*.

Δὲν πρέπει νὰ τὸ μπερδεύουμε μὲ τὸ στερητικό ἀχώριστο μόριο πού εἶδαμε στὴ λέξη *ἀναβροχιά*, (ὅπως καὶ στὶς λέξεις *ἀναδουλειά*, *ἀναπαράδιά*).

Ὡστε ποιά λέγονται ἀχώριστα μόρια; Ποιά εἶναι αὐτά;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῆς στὸ κείμενο ὅλες τὶς σύνθετες λέξεις πού ἔχουν γιὰ πρῶτα συνθετικά ἀχώριστα μόρια. Ποιὸ ἀχώριστο μόριο ἔχει ἡ καθεμία; Ποιά σημασία ἔχει τὸ ἀχώριστο μόριο σὲ κάθε τέτοια σύνθετη λέξη;

Γύμνασμα. Γράψε τὰ παρακάτω γνωμικὰ ὑπογραμμίζοντας τὶς λέξεις πού εἶναι σύνθετες μὲ ἀχώριστα μόρια: *Ἀνθρώπος ἀγοράματος ξύλο ἀπελέκητο.* — *Στὴν ἀναβροχιά καλὸ καὶ τὸ χαλάζι.* — *Τοῦ φοβόμιου ἀναχάραξε καὶ τοῦ τροχοῦ μολόγα.* — *Τὸ πρόβατο πού ξεκόβει ἀπ' τὸ μαντρί τὸ τρώει ὁ λύκος.* — *Ὅποιος μπαίνει ἀσυμφώνητος, φεύγει ἀπλήρωτος.* — *Ὅ,τι γράφει (ἡ μοῖρα) δὲν ἐσφαλῇ.* — *Ἐνα ροῦχα γράνεσαι, κορφομορα ξετινέσαι.* — *Ὅπου δὲ οἱ σπέρνοντες μὴν ξεφνιτρώνης.* — *Ἐδνός πόνος ξέγδαρμα.* — *Ἀκάλεστος στὸ γάμο τί γυρῶεις;*

Γύμνασμα. Γράψε τὶς λέξεις πού ἔχουν σημασία ἀντίθετη ἀπὸ ἐκεῖνο πού σημαίνουν οἱ παρακάτω λέξεις: *τυχερός*, *ἀλατισμένος*, *λησμονημένος*, *ἄξιος*, *εὐήλιος*, *γροφνοί*, *καρφομένοις*, *δίκαιος*, *ἀλλοιωμένος*, *θνητός*, *ἥσυχος*, *παρηγορημένος*, *ὑποφειτός*, *ὑπομονετικός*, *τελειωμένος*.

Παράδειγμα: *τυχερός* - *ἄτυχος*, *ἀλατισμένος* - *ἀνάλατος*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. α) Νὰ βρῆς στὸ κείμενο ἓνα οὐσιαστικὸ ἀρσενικὸ ἀνισοσύλλαβο καὶ νὰ τὸ κλίνει στὸν ἐνικὸ καὶ στὸν πληθυντικόν. — β) Γράψε ὅλες τὶς λέξεις τοῦ κειμένου πού ἔχουν δυὸ ὅμοια σύμφωνα.

Γκρρρρρ... Γκρρρρρ...

«Ο Θέμος τρέχει στο τηλέφωνο και παίρνει το άκουστικό. Στο πρόσωπό του φάνηκε χαρά και συγκίνηση, όταν άκουσε ποιός τοῦ τηλεφωνεῖ.

— Θέμο', κατάλαβες ποιός εἶμαι; Ἐδῶ ὁ ξάδερφός σου ὁ Ὅρέστης. Ἔφτασα στὸν Πειραιά μετὰ τὸ βαπόρι σήμερα τὸ πρωὶ στίς ἑξι καὶ ἀνέβηκα στὴν Ἀθήνα μετὰ τὸν ἠλεκτρικὸ σιδηρόδρομο. Σοῦ τηλεφωνῶ ἀπὸ τὸ ξενοδοχεῖο τοῦ συμπεθέρου μας τοῦ Χαράλαμπου. Ἐδῶ ἐγκαταστάθηκα γιὰ τὴν ὥρα.

— Τί λές, βρέ παιδί Ὅρέστη; γιατί ἔτσι; Γιατί δέ μᾶς τηλεγράφησες ἀπὸ τὸ νησί πῶς θὰ ῥχόσουν, νὰ κατεβῶ στὸν Πειραιά νὰ σέ πάρω; Πῶς τὰ κατάφερες μόνος σου; Ἐσὺ πρώτη φορά ταξιδεύεις.

— Μὴ θαρρῆς δὰ πῶς στὴν ἐπαρχία εἴμαστε κουτοί. Δὲν ἦρθα ὅμως μόνος. Ἦταν πολλοὶ ἐπιβάτες συχωριανοί μας. Ἦταν καὶ ὁ Ὀδυσσεύς ὁ Πετμεζᾶς· συγγενής μας λίγο· τὸν ξέρεις· ἀρχιεργάτης σὲ τυπογραφεῖο· τώρα ἐφεδρὸς ὑπαξιωματικός. Ἦταν λοιπὸν καὶ αὐτός συνταξιδιώτης μας καὶ τοῦ σύστησε ὁ πατέρας νὰ με βοηθήσει. Τὸ ταξίδι περίφημο· ἐξαιρετικὰ ὥραϊο.

— Καὶ νὰ πᾶς στὸ ξενοδοχεῖο! Ἡ μητέρα πολὺ θὰ δυσανεκτήσῃ. Θὰ ἔρθω νὰ σέ πάρω νὰ μείνῃς μαζί μας ἐδῶ στὸ Χαλάντρι, ὥσπου νὰ βρῆς σπίτι στὴν Ἀθήνα.

— Καλὰ, εὐχαριστῶ. Αὐτὰ τὰ κανονίζομε. Θὰ βροῦμε τὴν εὐκαιρία.

— Ὅχι, κατεβαίνω ἀμέσως κιόλα στὴν Ἀθήνα νὰ σέ συναντήσω. Στὴν Ὀμόνοια δὲν εἶναι τὸ ξενοδοχεῖο; Γὸ ξέρω. Καὶ ἦρθες βέβαια γιὰ τὴν εἰσαγωγή σου στὴ σχολή. Ξέρεις σὲ τί θὰ ἐξεταστής;

— Βέβαια· ἔχω τὸ διάταγμα κι ἕνα ἔντυπο μετὰ οδηγίες. Στὴν ἐκθεση εἶμαι καλὸς καὶ ὄχι καὶ πολὺ ἀνορθόγραφος. Καὶ στ' ἄλλα δὲ νομίζω πῶς ἔχω πολλὰς ἑλλειψεις. Ὑποθέτω λοιπὸν πῶς θὰ πετύχω.

— Καλὰ, αὐτὰ θὰ τὰ ποῦμε ἀπὸ κοντά. Θὰ εἰδοποιήσω τὴ μητέρα μου ποὺ εἶναι στὴν κουζίνα καὶ φεύγω. Σὲ μιῇ ὥρᾳ θὰ εἶμαι στὸ ξενοδοχεῖο σου· τόση εἶναι ἡ διαδρομή. Νὰ με περιμένῃς. Σὺμφωνοί;

— Σὺμφωνοί.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. ἐγκαταστάθηκα ἦρθα μαζί με τὰ πράγματά μου, γιὰ νὰ μείνω, νὰ κατοικήσω κάπου.—ὕψιστος κατώτερος ἀπὸ ἀξιωματικό (λοχίας ἢ ἐπιλοχίας).

Περιχόμενο. Ποιοὶ συνομιλοῦν ἀπὸ τὸ τηλέφωνο; Τί λένε; Πῶς φέρονται ὁ Θέμος στὸν ξάδερφό του;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Εἶδαμε στὸ προηγούμενο μάθημα τ' ἀχώριστα μόρια ἀ-, ἐκ- καὶ ἀνα-. Βλέπομε σήμερα μερικά ἄλλα ἀχώριστα μόρια. Ἔτσι οἱ λέξεις *τηλέφωνο*, *εὐχαριστῶ* ἔχουν τ' ἀχώριστα μόρια *τηλε-*, *ευ-*. Τέτοια μόρια ἔχουν μείνει ἀπὸ τὴν ἀρχαία γλῶσσα καὶ βρίσκονται σήμερα μόνο σὰν πρῶτα συνθετικά σὲ λόγιες σύνθετες λέξεις. Γιὰ νὰ τὰ ξεχωρίζουμε ἀπὸ τ' ἄλλα, τὰ ὀνομάζουμε **λόγια ἀχώριστα μόρια**.—Πρόσεξε ποιὰ εἶναι τὰ λόγια ἀχώριστα μόρια στὶς παρακάτω λέξεις τοῦ κειμένου:

- 1) ἀρχιεργάτης (*ἀρχι-*). Ἔτσι λέμε καὶ ἀρχι-στράτηγος, ἀρχι-νοσοκόμος.
- 2) διάταγμα, διαδρομή (*δια-*, πού ἐμπρὸς ἀπὸ φωνήεν γίνεται *δι-*: *δι-αγωγή*, *δι-έξοδος*).
- 3) δυσανεκτήθῃ (*δυσ-*). Ἔτσι καὶ δύστυχος, δύσπιστος.
- 4) εἰσαγωγή (*εἰσ-*). Ἔτσι καὶ εἰσπράττω, εἰσπράχτορας.
- 5) ἔκθεσις, ἐξαιρετικά (*ἐκ-* ἐμπρὸς ἀπὸ σύμφωνο καὶ *ἐξ-* ἐμπρὸς ἀπὸ φωνήεν).
- 6) ἔντοπο, ἐγκαταστάθηκα, ἔλλειψη, ἐμπιστεύομαι (*ἐν-*, *ἐγ-*, *ἐλ-*, *ἐμ-*).
- 7) ἐπιβάτης, ἐπαρχία, ἐφεδρος (*ἐπι-*, πού ἐμπρὸς ἀπὸ φωνήεν γίνεται *ἐπ-* ἢ *ἐφ-*).
- 8) εὐχαιριστῶ, εὐκαιρία (*εὐ-*). Ἔτσι καὶ εὐτυχία, εὐαγγέλιο.
- 9) ὁμόνοια (*ὁμο-*). Ἔτσι καὶ ὁμόθηστος, ὁμόγλωσσος.
- 10) περιμένω (*περι-*). Ἔτσι καὶ περικυκλώνω, περιμαεύω.
- 11) συνταξιδιώτης, συγκίνηση, συμπέθερος, οὐσίσησ (*συν-*, *συγ-*, *συμ-*, *συ-* κ.ἄ.).
- 12) τηλέφωνο, τηλεγράφος (*τηλε-* μακριά). Ἔτσι καὶ τηλεσκόπιο, τηλεόραση κτλ.
- 13) ὑποθέτω (*ὑπο-*, πού ἐμπρὸς ἀπὸ φωνήεν γίνεται *ὕπ-* ἢ *ὕφ-*: *ὕπαρχος*, *ὕψιπος*).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Ποιὲς λέξεις τοῦ κειμένου ἔχουν λόγια ἀχώριστα μόρια; Ποιὰ ἀπ' αὐτὰ χάνουν τὸ τελικὸ τους φωνήεν, ὅταν τὸ β' συνθετικὸ ἀρχίζει ἀπὸ φωνήεν; Ποιὰ ἀλλάζουν τὸ τελικὸ τους σύμφωνο ἢ τὸ χάνουν;

Γύμνασμα. 1) Σχημάτισε ἀπὸ μιὰ σύνθετη λέξη μὲ καθένα ἀπὸ τὰ λόγια ἀχώριστα μόρια σὰν πρῶτο συνθετικό. 2) Πῶς λέγονται οἱ ἄνθρωποι πού ἔχουν τὴν ἴδια θρησκεία; ἐκεῖνοι πού μιλοῦν τὴν ἴδια γλῶσσα; ὅσοι ἀνήκουν στὴν ἴδια φυλὴ; ὅσοι θύλασαν τὸ γάλα τῆς ἴδιας μητέρας (χωρὶς νὰ εἶναι ἀδέλφια); τὸ σύνολο πολλῶν συγγενικῶν ἔθνων; τὸ σύνολο πού περιλαμβάνει τίς συγγενικὰς τάξεις ζώων ἢ φυτῶν (λ.χ. τῶν θηλαστικῶν); τὸ φαγητὸ πού δὲν εἶναι βρασμένο, ψημένο ἢ μαγειρεμένο κτλ.; ἐκεῖνοι πού τρῶνε τέτοια φαγητά; τὸ μέρος τοῦ σώματος, ὅπου οἱ στρατιῶτες στηρίζουν τὸ ὄπλο τους, ὅταν βαδίζουν. (Πρόσεξε στὴν ὁρθογραφία τῶν λέξεων αὐτῶν.)

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τίς παρακάτω φράσεις σημειώνοντας τοὺς τόνους καὶ τὰ πνεύματα:

Ἡ Ἑλλάδα εἶναι ἐνδοξη χώρα.—Ἡ γῆ ἔχει δυο ἡμισφαίρια καὶ πεντε ἡπειρους.—Ὁ Ἡρόδοτος λεγεται πατερας τῆς ιστορίας.—Ὁ Ἡρακλῆς προτιμῶσε τὴν ὁδὸ τῆς Ἀρετῆς καὶ οὐχί τῆς Κακίας.—Ἡ Ἑλλάδα ἔχει πολλές ἀλυσκας· ἐκεῖ παρασκευαζονται τὰ αλάτι.—Τὸν ἀντιρῶμενον τ' ἀρματα.—Τρεχουν τα ἀρματα.—Αγορασα με καλους ορους.—Βλεπω πολλὰ ὄρη.

Ήταν μεσημέρι και ὁ Δημήτρης ὁ Μπάρμπας εἶχε ξαπλώσει φαρδιά πλατιά ἔξω ἀπὸ τὸ στάβλο. Τὸ μέρος χτυπιόταν ὀλημερίς ἀπὸ τὸν ἥλιο κι ἔκανε τόση ζέστη, ποὺ σήμερα, μέρα χειμωνιάτικη, νόμιζες πὼς ἦταν Δεκαπενταύγουστο. “Ὅλο και προσπαθοῦσε νὰ κοιμηθῇ ἔτσι, ὅπως ἦταν μισοξαπλωμένος στοῦ στάβλου τὸ κεφαλόσκαλο, μὰ ἡ γυναῖκα του ἡ Βασίλω ἡ Μπάρμπαινα δὲν τὸν ἄφηνε μὲ τίς φωνές της, καθὼς μάζευε τίς κότες της· λίγο πρὶν εἶχε περάσει ἓνα μεγάλο, σταχτόμαυρο γεράκι και ἡ κυρα-Βασίλω δὲν ἠσούχαζε, γιατί ἦταν σίγουρη πὼς εἶχε κρυφτῇ κάπου στὸ σύδεντρο, πέρα στὸ ποτάμι και παραμόνευε.

— Κόκο μου, κόκο μου, κοκόνες μου... Νά, πιπί, πιπιπί... και τοὺς ἔριχνε καλαμπόκι ἡ κυρα-Βασιλική

και τίς τάιζε, γιὰ νὰ τίς κρατήσῃ κοντά.

Κι ὅταν μαζεύτηκαν ὅλες γύρω της, τίς μέτρησε κεφάλι κεφάλι. Ήταν ὅλες ἐκεῖ: ἡ κοράκω, ἡ κατσαρή, ἡ γυμνολαίμα, ἡ καλογεννούσα, ἡ παρδαλή, τὸ κουφοπετεῖναιο, κι ἓνα πλῆθος κοτόπουλα, τετράπαχα, καλοθρεμμένες πουλάδες πλουμιστές, ποὺ κακάριζαν και ἔσπρωχνε ἡ μιὰ τὴν ἄλλη, γιὰ νὰ τσιμπήσουν τὸν καλαμποκόσπορο ποὺ εἶχε πέσει ἀνάμεσα στὰ πόδια τους.

Μὰ ἐκεῖ ποὺ ἡ Βασίλω τίς φώναζε μὴν πάη και ξανασκορπίσουν, τὸ μάτι της ἄρπαξε τὸ γέρακα νὰ γοργοπετᾷ καταπάνω τους ὀρμητικὸς.

Τότε ἡ Βασίλω ἔβαλε τίς παλάμες στὸ στόμα της σὰ χωνί κι ἄρχισε νὰ φωνάζῃ δυνατὰ χούου...χουουού..., γιὰ νὰ τρομάξῃ τὸ πουλί. Τὰ κοτόπουλα ξαφνιάστηκαν κι ἔτρεξαν νὰ χωθοῦν, ὅπου ἔβρισκαν, κακαρίζοντας. Καί γινόταν τέτοια φασαρία, ποὺ ὁ Δημήτρης πετάχτηκε, ἄρπαξε τὸ δίκανό του τὸ κυνηγετικὸ και γρήγορος ἔριξε διπλὴ τουφεκιά. Τὸ γεράκι πτεροζυγιάστηκε μιὰ στιγμή και ὕστερα πήρε τὰ ὕψη και χάθηκε μακριὰ κατὰ τοὺς λιόσπαρτους λόφους και τὸν οὐρανὸ τὸν καταγάλανο.

Οἱ κότες και τὰ κοτόπουλα βγήκαν ἀπ’ τοὺς κρυψώνες τους, ξεχύθηκαν ἀλαφροπόδαρα στὸν κάμπο κι ἄρχισαν νὰ βόσκουν στὸ χλωροπράσινο χορτάρι. Ὁ κίνδυνος εἶχε περάσει.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *σύνθετο* μέρος μὲ πολλὰ δέντρα.—*γυμνολαΐμα* ἡ κότα ποῦ ἔχει γυμνὸ λαμῖο, ποῦ δὲν ἔχει φτερά στὸ λαμῖο.—*πουλάδα πλουμιστή*, ποῦ ἔχει φτερά μὲ διάφορα χρώματα, σὰ στολισμένη μὲ κεντήματα.—*φτεροζυγιάζομαι* λέγεται γιὰ τὰ πουλιά ποῦ ἀνοίγουν τὶς φτεροῦδες τοὺς ψηλὰ στὸν ἀέρα, γιὰ νὰ ἰσοροποῦν.—*λίσαπαρτος* τόπος μὲ πολλὰς ἐλιές (ἐλαιόδέντρα).

Περιεχόμενο. Γιατί ἡ γυναίκα συμμαίριζε καὶ μέτρησε τὶς κότες της; Ποιὸς κίνδυνος φάνηκε πάλι στίς κότες;—Τί ἔκαμε τότε αὐτή; Πῶς γλίτωσαν οἱ κότες;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ κείμενο βλέπομε τὶς λέξεις *ὀλημερίς*, *δεκαπενταύγουστο*, *κεφαλόσκαλο*, *μισοξαπλωμένος*. Καθεμιὰ ἀπ' αὐτὰς σχηματίστηκε ἀπὸ δύο ἄλλες, εἶναι λέξη *σύνθετη*. Ἔτσι ἡ λέξη *κεφαλόσκαλο* ἐγίνε ἀπὸ τὶς λέξεις *κεφάλι* (*πρῶτο συνθετικό*) καὶ *σκάλα* (*δεύτερο συνθετικό*).

2. *κεφαλ-ό-σκαλο*, *σταχ-ό-μαυρος*, *φτερ-ο-ζυγιάζομαι*. Ὅταν τὸ *α'* συνθετικό εἶναι κλιτό, ἐνώνεται μὲ τὸ β' συνθετικό μ' ἓνα φωνήεν. Τὸ φωνήεν αὐτὸ εἶναι συνήθως τὸ *ο* καὶ λέγεται *συνθετικό φωνήεν*.

Τὸ συνθετικό φωνήεν τὸ παίρνουν καὶ πολλὰ ἐπιρρήματα στὴ θέση τοῦ τελικοῦ τοὺς φωνήεντος: *γοργά-πειῶ*: *γοργ-ο-πειῶ*.

3. Ὅταν τὸ ἀρχικὸ φωνήεν τοῦ β' συνθετικοῦ εἶναι *α* ἢ *ο*, τὸ συνθετικό φωνήεν *ο* ἢ ἄλλο τελικὸ φωνήεν τοῦ *α'* συνθετικοῦ συνήθως χάνεται: *δεκαπέντε-Αὔγουστο*: *δεκαπενταύγουστο*· ἔτσι καὶ *μηχανή-ὁδηγός*: *μηχανοδηγός*, *πρώτη-Ἀπρίλης*: *πρωταπριλιά*, *πικρὸ-ἀμύγδαλο*: *πικραμύγδαλο*.

4. *σταχτόμαυρος*: Τὸ β' συνθετικό *μαῦρος* ἀνεβάζει τὸν τόνο του.

κουφοπεινίναρο: Τὸ β' συνθετικό *πεινίναρι* ἀλλάζει καὶ τὴν κατάληξή του.

κεφαλόσκαλο: Ἐδῶ τὸ β' συνθετικό *σκάλα* ἀλλάζει καὶ τὸ γένος του.

Βλέπομε λοιπόν, ὅτι συχνὰ στὸ β' συνθετικό γίνονται ἀλλαγές στὸν τονισμό, στὴν κατάληξή καὶ στὸ γένος.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Ἀναζήτησε ὅλες τὶς σύνθετες λέξεις τοῦ κειμένου. Ποιὰ εἶναι τὰ συνθετικά μέρη τῆς καθεμιᾶς;—Σε ποιὰς λέξεις ἀπ' αὐτὰς τὸ *α'* συνθετικό παίρνει συνθετικό φωνήεν;—Σε ποιὰς λέξεις τὸ β' συνθετικό παρουσιάζει ἀλλαγὴ στὸ γένος, στὴν κατάληξή ἢ στὸν τονισμό του;

Γύμνασμα. Σχημάτισε σύνθετα μὲ τὶς ἀκόλουθες λέξεις:

σφήκα - φωλιά	κρυφά - ἀκούω	λύκος - σκύλος	σπίτι - νοικοκύρης
συχνά - ρωτῶ	κοντά - ζυγώνω	χιώνι - βροχή	γλυκός - ἀνάλατος
συχνά - ἀλλάζω	ξανά - φαίνομαι	μόνος - ἀκριβός	ἔργο - ὁδηγός
ἀργά - διαβαίνω	ξανά - ἀρχίζω	ἄσπρος - κίτρινος	ρύζι - γάλα

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κλίνει τὸν παθητ. ἀόριστο στὴν ὀριστική καὶ στὴν ὑποταχτική τοῦ ρήματος *μαζεύομαι*.

“Εξαφνα λύχνος ήλιοστάλαχτος
κρεμάστηκε μπρὸς στής μάνας τὴν
ψυχὴ, ἔτοιμος νὰ δείξη τὸ μέλλον
τοῦ νεογέννητου. Καὶ τὸν εἶδε
τριαντάχρονο λεβεντονιὸ νὰ μα-
γνητίζει τίς ψυχές τοῦ λαοῦ. Ψη-
λός, λυγερός, μὲ σεβαστὴ μελαγ-
χολία στὸ ροδόπλαστο πρόσωπο,
μὲ τὸ στόμα γλυκοστάλαχτο καὶ
τὰ γαλανὰ μάτια, μιλοῦσε στὸ λαὸ

καὶ τὸν ἔπειθε. Οἱ προφῆτες, ποὺ τὸν προσπερνοῦσαν, πειθαρχοῦν τώρα καὶ πισωδρομοῦν ὑποταχτικοί του. Ὁ Νόμος τοῦ Μωυσῆ ξαναζῇ στὰ λόγια του καὶ συμπληρώνεται. Ἡ βαριόμοιρη γῆ ἀναδروσιζεται· τ’ ἀπελπισμένα πλήθη ξαναθαρρεύουν. Ἡ ἀγάπη τρέχει ἀδαπάνητη ἀπὸ τὰ πλατιά στέρνα του καὶ δροσιζει τὸ καμίνι τῆς κακομοιριάς. Τὰ Ἱεροσόλυμα στρώνουν τοὺς δρόμους μὲ βάγια νὰ τὸν καλοδεχτοῦν. Σύγκαιρα δμως καρφώνουν τὸ σταυρό. Ὁ φθονερός μαθητὴς τὸν παραδίνει μὲ φίλημα. Μὰ Ἐκεῖνος, ἀνώτερος ἀπὸ τὰ τέκνα τῶν ἀνθρώπων, συγχωρεῖ τὴν προδοσίαν καὶ ἀνεβαίνει πρὸς τὸ μαρτύριο.

— Γυναίκα, νὰ ὁ γιός σου· λείπει τὴν τελευταία στιγμή.

Καὶ ἀποχαιρετᾷ, μ’ ἓνα βλέμμα μελαγχολικόν, τὴ μάνα ποὺ τὸν γέννησε, τοὺς φίλους ποὺ τὸν πίστεψαν, τὸ λαὸ ποὺ τὸν τυρράνησε.

Ἡ μάνα ἦταν ἐκεῖ καὶ τὰ ἔβλεπε ὅλα. Ἦθελε νὰ φωνάξη, νὰ τρέξη, γιὰ νὰ τὸν σώσει ἀπὸ τὰ χέρια τῶν κακούργων· ἀλλὰ δὲν μποροῦσε νὰ βγάλῃ φωνή. Τὸ σῶμα δὲν ἀκολουθοῦσε τοὺς πόθους τῆς ψυχῆς· μὰ ὅταν εἶδε ἓνα στρατιώτη ἀγριοπρόσωπο, ἔτοιμο νὰ λογχίσῃ τὰ πλευρά του :

— Μὴ!... φώναξε μὲ ὅλη της τὴ δύναμιν.

Καὶ μὲ τὸ «μὴ» ξύπνησε... Δὲν εἶδε ὁλόγυρά της τίποτα ἀπὸ τὸ φριχτὸ ὄραμα... Τὸ βρέφος κοιμόταν ἀκόμῃ πλάι της· μὰ δὲ βασιλεὺς ἡ σιγὴ καὶ τὸ σκοτάδι, ὅπως πρὶν. Ἀγγελικὴ ἀρμονία κατέβαινε ἀπὸ ψηλά καὶ λαμπρομέτωπο ἀστέρι ἔχυνε θάλασσα τὸ φῶς του στὴ σπηλιά.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις, *λύχνος* ἡλιοστάλαχος κορυμώθηκε πρὸς στῆς μάνας τὴν ψυχὴν, λέγεται μεταφορικῶς, δηλ. στὴν ψυχὴ τῆς Παναγίας ἐλαμψε κάποιο φῶς καὶ ἔτσι εἶδε τί θὰ ἔκανε στὸ μέλλον ὁ Χριστός.— *ἀδαπάνητος* ἀνεξάντλητος, πού δὲν τελειώνει ποτέ.— *σὺγκαιρα* (ἐπιρρ.) τὸν ἴδιο καιρὸ, τὴν ἴδια ὥρα.

Περιεχόμενο. Ποῦ δρᾶμα εἶδε ἡ Παναγία; — Τί προβλέπει γιὰ τὸ μέλλον τοῦ Χριστοῦ; — Ἀλήθευσαν οἱ προβλέψεις τῆς;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Παρατήρησε τὰ *πρῶτα συνθετικά* στ' ἀκόλουθα σύνθετα:

1. *ἡλιοστάλαχος* (α' συνθετικό τὸ οὐσιαστικὸ ἡλιος).— *νεογέννητος* (α' συνθετικό τὸ ἐπιθετικὸ νέος).— *τριαντάχρονος* (α' συνθετικό τὸ ἀριθμητικὸ ἐπίθετο τριάντα).

2. *πειθαρχῶ* (α' συνθετικό τὸ ῥῆμα πείθω).

3. *προσπερῶν, πισωδρομῶ* (α' συνθετικά ἡ πρόθεση πρὸς καὶ τὸ ἐπίρρημα πίσω, δηλ. ἄκλιτα).

Ὡστε τί μέρος λόγου μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ πρῶτο συνθετικό;

1. "*Όταν τὸ α' συνθετικό εἶναι ὄνομα* (οὐσιαστικὸ ἢ ἐπίθετο), παίρνει (βλ. μαθ. 72) τὸ συνθετικό φωνῆν ο: *ἡλιο-στάλαχος, λεβεντι-ο-νιός*.

Τὰ ἐπίθετα ὅμως σὲ -ὺς (ὅπως τὸ βαρὺς) ὡς πρῶτα συνθετικά, ὅποιοι γένους καὶ ἂν εἶναι ἢ σύνθετη λέξη, ἀλλάζουν κάποτε τὸ τέλος τους σὲ *ιο*: *βαριό-μοιρος* ἢ μόνο σὲ *ι* (ὅταν τὸ ο παθαίνει ἔκθλιψη): *βαρι-αναστενάζω*.

Τ' ἀριθμητικὰ ἐπίθετα ἀπὸ τὸ πέντε ὡς τὸ ἑκατὸ ὡς πρῶτα συνθετικά *ἀλλάζουν τὸ θέμα τους σὲ α* (*πεντά-γωνο, ἑξα-σέλιδος*). Ἀπὸ τὸ ἑνα ὡς τὸ τέσσαρα γίνονται *μονο-, δι-* καὶ ἐμπρὸς ἀπὸ φωνῆν *διο-, τρι- τετρα-* (*μονο-πάτι, δίκοπος, διασέγγονος, τριόστρατο, τετραγώνω*).

2. "*Όταν τὸ α' συνθετικό εἶναι ῥῆμα*, μπαίνει συνήθως στὴ σύνθεση τὸ ἀοριστικὸ θέμα μαζί με τὸ συνθετικό φωνῆν ο. Ἔτσι μὲ α' συνθετικό τὸ ῥῆμα *χάνω* (ἀόρ. *ἔ-χασα*) γίνεται τὸ σύνθετο *χασο-ο-μέρης* (τὴ λέξη τὴν εἶδαμε στὸ προηγούμενο μάθημα).

Σπανιότερα μπαίνει τὸ ἐνεστωτικό θέμα: *πείθ-ω, πειθ-αρχῶ*.

3. *Τὰ ἄκλιτα ὡς πρῶτα συνθετικά* παίρνουν καὶ αὐτὰ συνήθως στὸ τέλος τους τὸ συνθετικό φωνῆν ο (*συχν-ο-ρωτῶ*). Σπανιότερα κρατοῦν τὸ τελικὸ τους φωνῆν: *ξανα-θαρεῖω, πισω-δρομῶ*.

Τὰ ἐπίρρηματα σὲ -ω ὡς πρῶτα συνθετικά φυλάγουν τὸ ω, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἐπίρρημα *χάω*: *πανω-γῶρι, πισω-δρομῶ, ἀλλὰ χαμο-γελῶ, χαμο-μῆλι*.

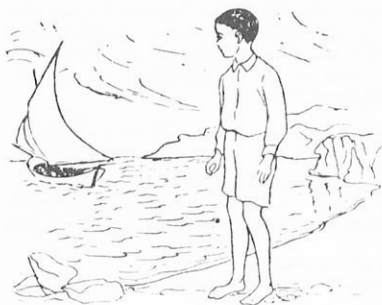
ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Τί μέρος τοῦ λόγου εἶναι τὸ α' συνθετικό στὸ καθένα ἀπὸ τὰ σύνθετα τοῦ κεμένου; Παρατήρησε ποιά μορφὴ παρουσιάζει κάθε φορά τὸ α' συνθετικό, δηλ. ἂν ἔγινε ἀλλαγὴ στὸ θέμα του καὶ ποιά.

Γύμνασμα. 1) Μὲ τὰ πρῶτα συνθετικά πού ἔχουν τὰ σύνθετα τοῦ κεμένου σχηματίζε ἀπὸ μιὰν ἄλλη σύνθετη λέξη.— 2) Πῶς λέγεται ἡ λέξη πού ἔχει δύο συλλαβές, τὸ ποίημα πού ἔχει δύο στίχους, τὸ ποσό ἀπὸ δύο ἑκατομμύρια, ἐκεῖνος πού δὲν εἶναι εὐτυχισμένος, ἐκεῖνος πού δὲν εἶναι εὐάρεστος, ἐκεῖνο πού δὲν εἶναι εὐχολο (πρόσεξε ἂν ἔχη α' συνθετικό τὸ δι- ἢ διο- ἀπὸ τὸ δύο ἢ τὸ ἀχώριστο δυο-).

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε ἀπὸ τρία σύνθετα παραταχτικά, προσδιοριστικά, κτητικά καὶ ἀντικειμενικά (βλ. μαθ. 21).

Ἀπὸ μικρὸς τὴν ἀγαποῦσα τὴ θάλασσα. Τὸ πρῶτο μου παιχνίδι ἦταν ἕνα κουτί ἀπὸ λουμίνια, ποῦ ἡ φαντασία μου τὸ ἔκανε μπάρκο τρικούβερτο. Πῆγα καὶ τὸ ἔριξα στὴ θάλασσα μὲ καρδιοχτύπι. Ἀργότερα ἔγινε πρῶτος στὸ κουπί, στὸ κολύμπι πρῶτος. Ἐκεῖνα ποῦ εἶχα ὀλόγουρά μου, ψυχωμένα κι ἄψυχα, μοῦ ἔλεγαν μύρια: οἱ ναῦτες μὲ τὰ ἡ-

λιοκαμένα τους πρόσωπα καὶ τὰ φανταχτερά ροῦχα· οἱ γέροντες μὲ τίς ἱστορίες τους· τὰ ξύλα μὲ τὴ χτυπητὴ κορμοστασία.

Ναί· τὴν ἀγαποῦσα τὴ θάλασσα! Τὴν ἔβλεπα κατάντικρου ν' ἀπλώνεται ἀπὸ τὸ ἀκρωτήρι ὡς πέρα, πέρα μακριά, νὰ χάνεται στὰ οὐρανοθέμελα σάν πλάκα ζαφειρένια, στρωτή. Τὴν ἔβλεπα ὀργισμένη ἄλλοτε, νὰ δέρνη με ἀφρούς τὸ ἀκρογιάλι. Καὶ ὅταν ἔβλεπα καράβι νὰ σηκώνη τὴν ἄγκυρα, νὰ βγαίνει ἀπὸ τὸ λιμάνι καὶ ν' ἀρμενίζει στ' ἀνοιχτά, ἡ ψυχὴ μου πετοῦσε, θλιβερό πουλάκι, ἀπάνω του. Τὰ σταχτόμαυρα πανιά τὰ ὀλοφούσκωτα, τὰ σκοινιά τὰ κοντυλογραμμένα, μ' ἔκραζαν νὰ πάω μαζί τους. Καὶ νυχτόμερα ἡ ψυχὴ μου κατάντησε ἄλλον πόθο νὰ μὴν ἔχη παρὰ τὸ ταξίδι.

Δὲν κρατήθηκα περισσότερο· ὁ πατέρας, παλιὸς θαλασσομάχος, ἔλειπε σὲ ταξίδι. Μίσευε καὶ ὁ θεῖος μου γιὰ τὴ Μαύρη Θάλασσα. Τοῦ ἔπεσα στὸ λαιμό· τὸν παρακάλεσε καὶ ἡ μάνα μου ἀπὸ φόβο μὴν ἀρρωστήσω. Κι ὁ θεῖος μου, ποῦ ἦταν μεγαλόκαρδος ἄνθρωπος, δέχτηκε νὰ μὲ πάρη μαζί του.

— Θὰ σὲ πάρω, μοῦ λέει, μὰ θὰ δουλέψης. Τὸ καράβι θέλει δουλειά· δὲν εἶναι ψαρότρατα νὰ ἔχης φαῖ καὶ ὕπνο.

Ἀληθινὰ ρίχτηκα στὴ δουλειά μὲ τὴν ψυχὴ μου. Ἐκαμα παίχνιδι τίς ἀνεμόσκαλες. Ὅσο ψηλότερα ἡ δουλειά, τόσο πιὸ πρόθυμος ἐγώ.

Ἀρχισε ἡ ζωὴ τοῦ ναυτὴ μὲ τὰ ὅλα της. Ζωὴ καὶ τάξη. Μυρμήγκι σωστό. Μυρμήγκι στὴ δουλειά, ποτὲ ὅμως καὶ στὸ σύναγμα. Τί νὰ βρῆς, τί νὰ συνάξης; Μεροδούλι μεροφάι. Μὰ μήπως ἦμουν μοναχός! Ὅλος ὁ ναυτοκόσμος ἔτσι δέρνηται.

Μιά φορὰ ποῦ γύρισα στὴν πατρίδα, ἔκαμα τρισάγιο τῆς μάνας μου, ἄναψα κερί στὴν ψυχὴ τοῦ πατέρα μου καὶ ξανάφυγα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *μπάρκο* καράβι μὲ τρία κατάρτια.—*τρικούβερο* λέμε τὸ πλοῖο ποὺ ἔχει τρεῖς κουβέρτες, δηλ. τρία καταστρώματα· ἔτσι λέγεται μεταφορικὰ καθεὶ μεγάλο.—*οὐρανοθέμελα*, τὰ θεμέλια τοῦ οὐρανοῦ, δηλ. τὸ βάθος τοῦ ὀρίζοντα, ἐκεῖ ὅπου φαίνεται πὼς ἐνώνεται ὁ οὐρανὸς μὲ τὸν ὀρίζοντα.—*ζαφειρένιος* γαλάζιος, γαλανός.—*ἀομενίζω* πλέω, ταξιδεύω.—*κορυτολογαμμένος* καλοφτιαγμένος, σὰ ζωγραφιστός.—*μισέω* φεύγω ἀπὸ τὸν τόπο μου, ξειντεύομαι.—*Μαύρη Θάλασσα* ὁ Εὐξείνιος Πόντος.—*παρότρατα* τράτα εἶναι τὰ δίχτυα ποὺ τὰ ρίχνουν ἀπὸ τὴ βάρκα στὴ θάλασσα καὶ ἔπειτα τὰ σέρνουν ἀφοῦ βγοῦν στὴ στεριά.

Περιεχόμενο. Στὸ κείμενο λέει κάποιος πὼς ἀγαποῦσε τὴ θάλασσα. Πὼς ἔδειχνε τὴν ἀγάπῃ του, ὅταν ἦταν μικρός; Τί ἔκαμε, ὅταν μεγάλωσε; Πὼς ἄρχισε τὴ ναυτικὴ του ζωὴ;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Τὸ σύνθετο *ναντοκόσμος* εἶναι οὐσιαστικό, ὅπως οὐσιαστικό εἶναι καὶ τὸ β' συνθετικὸ τοῦ *κόσμος*· τὸ σύνθετο *κατάντικον* εἶναι ἐπίρρημα, ὅπως ἐπίρρημα εἶναι καὶ τὸ β' συνθετικὸ τοῦ *ἀντίκον*. Βλέπομε δηλαδή, ὅτι συχνὰ τὸ σύνθετο εἶναι τὸ ἴδιο μέρος τοῦ λόγου ποὺ εἶναι καὶ τὸ β' συνθετικὸ τοῦ.

2. Δὲ γίνεται ὅμως πάντα ἔτσι. Κάποτε ἄλλο μέρος τοῦ λόγου εἶναι τὸ β' συνθετικὸ καὶ ἄλλο μέρος τοῦ λόγου ἡ σύνθετη λέξη. Ἔτσι μὲ α' συνθετικὸ τὸ *τρία* καὶ μὲ β' συνθετικὸ τὸ *κουβέρτα*, ποὺ εἶναι οὐσιαστικό, γίνεται τὸ σύνθετο *τρικούβερο*, ποὺ εἶναι ἐπίθετο.

Ὡστε μαζὶ μὲ τὶς ἄλλες ἀλλαγὲς τοῦ β' συνθετικοῦ ποὺ εἶδαμε (μάθ. 72) στὸ γένος, στὴν κατάληξιν καὶ στὸν τονισμό, γίνεται κάποτε *ἀλλαγὴ καὶ στὸ μέρος τοῦ λόγου*. Τὶς ἀλλαγὲς αὐτὲς μπορεῖς νὰ τὶς παρατηρήσῃς, ἂν γράψῃς σὲ μιὰ στήλῃ ὅλα τὰ σύνθετα τοῦ ἀντικρινοῦ κειμένου, σὲ δευτέρῃ στήλῃ τί μέρος τοῦ λόγου εἶναι τὸ καθεὶνα, σὲ τρίτῃ τὸ β' συνθετικὸ καὶ σὲ τέταρτῃ τί μέρος τοῦ λόγου εἶναι αὐτό. Πρόσεξε καὶ τὶς τυχόν ἀλλαγὲς στὸ γένος, στὴν κατάληξιν καὶ στὸν τονισμό.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῇς τί μέρος τοῦ λόγου εἶναι τὰ παρακάτω σύνθετα, ποῖο εἶναι τὸ β' συνθετικὸ τους, τί μέρος τοῦ λόγου εἶναι αὐτὸ καὶ ποιὲς ἀλλαγὲς γίνονται στὸ γένος, στὴν κατάληξιν καὶ στὸν τονισμό: *ἀγγελόμορφος*, *ἀγριοπρόσωπος*, *ἀνοιχτομάτης*, *ἀτάραχος*, *ἄψυχος*, *κακομοίρης*, *καλοδέχομαι*, *καρδιοχτύπι*, *μεγαλοδύναμος*, *προσμένω*, *σταχτόμαντρος*, *τειράγωνος*, *χαλκοπράσινος*, *ἐποπτεύω*.

Γύμνασμα. Σχημάτισε σύνθετα μὲ β' συνθετικὸ τὰ οὐσιαστικά: *καρπός*, *λόγος*, *θόρυβος*, *τρόπος*, *γλώσσα*, *καρδιά*, *δόξα*, *πυρρί*, *φωνή*, *δρυανό*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ξεχώρισε κατὰ τὴ σημασίαν τὰ σύνθετα τοῦ κειμένου (μάθ. 21).

Τὸν Ὀρέστη τὸν δέχτηκαν στὸ σπίτι τοῦ θείου του, στὸ Χαλάντρι, μὲ ἀγάπη καὶ χαρά. Ὁ θεῖος του ἦταν ζωέμπορος καὶ συχνὰ ταξίδευε γιὰ τὶς δουλειές του καὶ ἔλειπε. Ἐλεπε καὶ ὁ μέγας του γιὸς ὁ Κώστας, ποῦ ἦταν ἐφεδρος ἀνθυπολοχαγὸς καὶ ὑπηρετοῦσε στὴ Μακεδονία. Στὸ σπίτι ἦταν ἡ θεία τοῦ Ὀρέστη μὲ τὰ

τρὶα ἄλλα παιδιὰ της, τὴ μεγάλη της τὴν κόρη, τὸ θέμο ποῦ ἦταν συνομήλικος τοῦ Ὀρέστη, καὶ τὸ Γιαννάκη, ἓνα ἀγοράκι ἑννιά χρονῶν.

— Λοιπὸν, Ὀρέστη, νὰ κοιτάξης τώρα νὰ δώσης τὶς ἐξετάσεις σου, καὶ γιὰ δωμάτιο νὰ μὴ βιαστής. Θὰ φροντίσωμε ἔπειτα μὲ τὴν ἡσυχία μας νὰ σοῦ βροῦμε κανένα εὐήλιο, νὰ μὴν εἶναι ὑπόγειο καὶ ἀνθυγιεινὸ, ὅπως εἶναι πολλὰ στὴν Ἀθήνα. Ἐμεῖς ἐδῶ ἔχομε ἀρκετὴ εὐρυχωρία, τώρα μάλιστα ποῦ λείπει ὁ Κώστας καὶ ποῦ δὲ θὰ ῥθῃ πρὶν ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα. Θὰ μείνης λοιπὸν μαζί μας. Γιὰ τὶς εἰσαγωγικὲς ἐξετάσεις σου τί λές;

— Ἐχῶ ἐλπίδες, θεία. Στὴ γεωμετρία καὶ γενικὰ στὰ μαθηματικὰ εἶμαι δυνατός. Τὸ ἴδιο καὶ στὴ φυσικὴ. Στὸ σχολεῖο ἤμουν λιγότερο καλὸς στὴ φυσιογνωσία καὶ στὴ γεωγραφία, σ' αὐτὰ ὅμως τὰ μαθήματα δὲ θὰ ἐξεταστῶ τώρα. Στὴν ἔκθεσι τὰ καταφέρνω καλά. Δὲν κάνω οὔτε ἀσυνταξίες οὔτε γραμματικὰ λάθη, καὶ στὴν ὀρθογραφία εἶμαι ἀρκετὰ δυνατός. Συνήθισα νὰ ἐφαρμόζω τοὺς κανόνες τῆς γραμματικῆς καὶ δὲ μοῦ ξεφεύγουν ἀβλεψίες. Μόνο τὸ λεξιλόγιό μου δὲν εἶναι πολὺ πλούσιο. Τώρα τελευταῖα ἓνας φίλος μου στὸ χωριὸ μοῦ δάνεισε ἓνα βιβλιαράκι μὲ λεξιλογικὲς ἀσκήσεις· γράφει γιὰ τὰ συνώνυμα, τὰ ὁμώνυμα, τὰ παρώνυμα, γιὰ τὴν παρομοίωση καὶ τὴν περιφρασῇ, γιὰ τὴν κυριολεξία καὶ τὴ μεταφορά. Μοῦ φάνηκε πολὺ χρήσιμο, ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν πρόφτασα νὰ τὸ μελετήσω ὅλο καὶ νὰ κάμω τὶς ἀσκήσεις ποῦ ἔχει. Ὅλο τὸ δεκαπενθήμερο ποῦ μᾶς μένει ἀκόμη ὡς τὶς ἐξετάσεις θὰ καταγίνω μ' αὐτό. Τελοσπάντων ἐλπίζω.

— Ὠραῖα, Ὠραῖα. Καλὴ ἐπιτυχία! Θάρρος μόνο νὰ ἔχης τὴν ὥρα τῶν ἐξετάσεων καὶ αὐτοπεποίθηση. Εἶναι σπουδαῖο νὰ μὴν τὰ χάνη κανεὶς καὶ νὰ εἶναι ψύχραιμος.

— Ἐλπίζω νὰ εἶμαι, θεία. Καὶ σὰς εὐχαριστῶ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. εὐήλιος ἐκεῖνος πού λιάζεται καλά, πού τὸν βρίσκει ὁ ἥλιος.— *εὐρυχωρία* ἀπλοχωρία, ἄπλα, τόπος πλατύς (τὸ α' συνθετικό: *εὐρύς*, ἀρχ. ἐπίθ.=πλατύς).— *φυσιογνωσία* γενική ὀνομασία τῶν μαθημάτων πού ἐξετάζουν τὴ φύση (τὰ ζῶα, τὰ φυτά, τὰ ὄρυγτά κτλ.).

Περιεχόμενο. Πῶς δέχτηκε τὸν Ὁρέστη ἡ θεία του; Πῶς δείχνει τὴν ἀγάπη της. Τί λέει αὐτὸς γιὰ τίς ἐξετάσεις του;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Οἱ λέξεις *ἔφεδρος*, *ἀνθυπολαγός* εἶναι σύνθετες. Ἡ πρώτη σχηματίστηκε μὲ τὸ λόγιο ἀχώριστο μόριο *ἐπι-* (ἀρχαία πρόθεση) καὶ τὴ λέξη *ἔδρα* ἡ δευτέρῃ μὲ τὴν πρόθεση *ἀντι* καὶ τὴ λέξη *ὑπολαγός*. Στὴ σύνθεση ὅμως τὸ *π* καὶ τὸ *τ* τοῦ α' συνθετικοῦ ἔγιναν *φ* καὶ *θ* κατὰ τοὺς κανόνες τῆς ἀρχαίας γλώσσας. Τέτοια σύνθετα πού σχηματίστηκαν κατὰ τοὺς κανόνες τῆς ἀρχαίας γλώσσας ὀνομάζονται *λόγια σύνθετα*.

Τὰ λόγια σύνθετα παρουσιάζουν μερικὲς *διαφορὲς ἀπὸ τὰ συνηθισμένα*.

1. Στὴ σύνθετη λέξη *ζω-έμπορος* (*ζῶω* καὶ *έμπορος*) λείπει τὸ συνθετικό φωνῆεν *ο* ἔμπροσ ἀπὸ τὸ ἀρχικὸ φωνῆεν τοῦ β' συνθετικοῦ. Τὸ ἴδιο βλέπομε καὶ στὰ *μεγαλ-έμπορος*, *φιλ-έλληνας* κ.ἄ.

2. Στὰ σύνθετα *ἔφεδρος*, *ἀνθυπολαγός* πού εἶδαμε παραπάνω, ὅπως καὶ στὰ *καχύποπος* (*κακός* καὶ *ὑποπος*), *καχεξία* (*κακή* ἔξη), *ἐφαρμόζω* (*ἐπι-* καὶ *ἀρμόζω*), *ἀνθυγιερός* (*ἀντι* καὶ *ὑγιεινός*), τὰ σύμφωνα *κ*, *π*, *τ*, πού εἶναι στὸ τέλος τοῦ α' συνθετικοῦ, ἔγιναν *χ*, *φ*, *θ*. Αὐτὸ γίνεται στὰ λόγια σύνθετα, ὅταν τὸ β' συνθετικό ἀρχίζει ἀπὸ φωνῆεν μὲ δασεία.

3. Τὰ λόγια σύνθετα *εὐρυ-χωρία*, *λεξι-λόγιο*, *φυσιο-γνωσία* δὲν ἔχουν στὸ τέλος τοῦ α' συνθετικοῦ τὸ συνηθισμένο συνθετικό φωνῆεν *ο-* παρὰ τὰ φωνῆεντα *ν*, *ι*, *ιο*. Ἔτσι καὶ τὰ σύνθετα *ἄστν-νομία*, *ἄστν-φύλακας*, *βαθύ-τονος*, *βραδύ-γλωσσος*, *ὀξύ-τονος*, *πλατύ-στομος*, *ταξι-νόμος*, *ταξι-θέτης*, *φυσιο-γνωμία* κ.ἄ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. Ποιά εἶναι τὰ συνθετικά μέρη στίς σύνθετες λέξεις τοῦ κειμένου *ζωέμπορος*, *ἔφεδρος*, *ἀνθυπολαγός*, *εὐρυχωρία*, *φυσιογνωσία*, *δεκαεπενήμερο*, *ψύχραμος*;— Τί παρατηρεῖς στὸ α' συνθετικό;

Γύμνασμα. Σχημάτισε σύνθετες λέξεις μὲ τὰ συνθετικά: *πρῶτος*— *ἐργάτης*, *ἄριος*— *ἐργάτης*, *λάδι*— *έμπορος*, ἀπὸ— *ὀπλίζω*, ἀπὸ— *ὀρμῇ*, ὑπὸ— *ἥλιος*, ὑπὸ— *ὑπουργός*, *πρῶτος*— *ὑπουργός*, κατὰ— *ἡσυχάζω*, κατὰ— *ὀρίζω*, ἀντι— *ὑποπλοίαρχος*, *ἄστν* (= *πόλη*)— *κλινική*, *δασὺς*— *τρίχα* (γίνεται ἐπίθ.), *βαθὺς*— *φωνή*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τίς ἀκόλουθες λέξεις καὶ πλάι στὴν καθεμιὰ ὅσα παράγωγα καὶ σύνθετα βρῆς ἀπ' αὐτή: *χλόη*, *ῥακίος*, *οὐρανός*, *γελῶ*, *λουλούδι*, *χρῶμα*, *δροσιά*, *αὐγή*, *ἀγκάθι*, *ξένος*, *φωλιά*, *κάμπος*, *φωνή*.

—'Ορέστη, παιδί μου, τὰ συγχαρητήριά μου γιὰ τὴ λαμπρὴ σου ἐπιτυχία. Θὰ φτιάξω κι ἓνα γλύκυσμα, νὰ τὴ γιορτάσωμε. Καὶ τώρα, ὥσπου ν' ἀρχίσουν τὰ μαθήματα στὴ σχολή, νὰ ξεκουραστῇς.

— Μπράβο, 'Ορέστη, φώναξε τὸ μικρὸ του ξαδερφάκι, ὁ Γιαννάκης, καὶ πηδοῦσε καὶ χειροκροτοῦσε ἀπὸ τὴ χαρὰ του.

— Καλά. Μὴν κάνης ἔτσι, εἶπε ὁ 'Ορέστης. Δὲ μένει παρὰ νὰ πάρης κι ἓνα μεγάλφωνο καὶ νὰ τὸ διαλαλήσης στὴ γειτονιά. Πάντως σὰς εὐχαριστῶ ὅλους. Εὐχαριστῶ, θεία μου, καὶ γιὰ τὰ συγχαρητήρια

καὶ γιὰ τὸ γλύκυσμα. "Όσο γιὰ ξεκούρασμα, μοῦ χρειάζεται βέβαια, ἀλλὰ μόνο ἀπὸ μελέτη· γιατί ἴσια ἴσια αὐτὲς τὶς πέντε μέρες ποὺ δὲ θὰ ἔχω δουλειά πρέπει νὰ γυρίσω τὴν 'Αθήνα, νὰ δῶ τὰ πιὸ ἀξιοθέατα καὶ νὰ μάθω κιόλας νὰ κυκλοφορῶ.

— Θυμᾶσαι, εἶπε ὁ Θέμος, πρόπερσι ποὺ ἦρθα στὸ χωριὸ τί σοῦ ἔλεγα; «Ξάδερφε, θὰ πάρωμε τρίστρατα καὶ τετράστρατα καὶ μονοπάτια, νὰ μοῦ δείξης ὅλες τὶς ὁμορφιὲς τοῦ τόπου.» Τώρα στὴν 'Αθήνα ἐγὼ θὰ γίνω ὁ ξεναγός σου.

— 'Ωραῖα! Μοῦ ἀρέσει ὅμως σὲ ὅλα νὰ προχωρῶ μεθοδικὰ καὶ νὰ ταξινομῶ τὶς ἐντυπώσεις μου. Θὰ μοῦ ἄρεσε πρῶτα νὰ πᾶμε στὴν 'Ακρόπολη, γιατί ἐκεῖ πάνω ἦταν οἱ ἀρχατοὶ καλλιμάρμαροι ναοί. Καὶ ἔπειτα ν' ἀνεβοῦμε καὶ στὸ Λυκαβηττό. Θέλω νὰ σχηματίσω ἀπὸ ψηλὰ μιὰ γενικὴ εἰκόνα τῆς 'Αθῆνας. Δεύτερο, νὰ μπαίνωμε σὲ λεωφορεῖα, ποὺ εἶναι καὶ φτηνὸ μέσο συγκοινωνίας, καὶ νὰ πηγαίνωμε ἀπὸ μιὰν ἄκρῃ σὲ ἄλλῃ. Τρίτο, νὰ κατεβόμε στὸ ἀεροδρόμιο· στὸ χωριὸ συχνὰ περνοῦσαν ἀεροπλάνα πᾶν ἀπὸ τὰ κεφάλια μας — ἀπὸ τὸν... ἐναέριο χῶρο μας, ἔλεγε χαριτολογώντας ὁ ἀστυνόμος — θέλω ὅμως νὰ τὰ δῶ καὶ ἀπὸ κοντὰ καὶ προπάντων πῶς γίνεται ἡ προσγείωση καὶ ἡ ἀπογείωση. Τέταρτο... τὸ τέταρτο πιά καὶ τὸ πέμπτο καὶ τὸ ἕκτο κανόνισέ τα ὅπως θέλεις, κύριε ξεναγέ μου.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Ξεναγὸς ἐκεῖνος πού ὁδηγεῖ τοὺς ξένους.— *χαριτολογῶ* λέω ἄστεϊα.

Περιεχόμενο. Ὁ Ὀρέστης πέτυχε στὶς εἰσαγωγικὰς ἐξετάσεις του πὼς δείχνουν τὴ χαρὰ τους ἡ θεία καὶ τὰ ξαδέρφη του; — Μὲ ποιὰ σειρὰ θέλει νὰ δῇ τὰ ἀξιωθέντα;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Πρόσεξε τὶς ἀνωμαλίες πού παρουσιάζουν μερικὰ λόγια σύνθετα:

1. Ἡ σύνθετη λέξη *λεω-φορεῖο* (α' συνθετικὸ *λαός*) στὸ τέλος τοῦ α' συνθετικοῦ δὲν ἔχει τὸ συνηθισμένο συνθετικὸ φωνῆν ο' στὴ θέσῃ του ἔχει *ω*. Ὅμοια καὶ τὸ *λεω-φόρος*, *νεω-κόρος* (α' συνθετικὸ *ραός*).

2. Μερικὰ ὀνόματα παρουσιάζουν ὡς πρῶτα συνθετικὰ ἄλλες ἀνωμαλίες στὸ θέμα τους:

γῆ ὡς α' συνθετ. γίνεται *γῆ- ἢ γεω- ἢ γαι(ο)-*: *γῆ-πεδο* | *γεω-γραφία*, *γεω-μετρία* (τέτοιες λέξεις βρίσκονται στὸ προηγούμενο κείμενο) *γαι-άνθρακες*.

καλός γίνεται *καλο-* ἢ *καλλι-*: *καλο-καίρι*, *καλο-βλέπω* | *καλλι-μάζμαρος*, *καλλι-γραφία*, *καλλι-τέχνης*, *καλλι-έργεια*.

μεγάλος γίνεται *μεγαλο-* ἢ *μεγα-*: *Μεγαλό-χαρη*, *μεγαλο-δύναμος*, *μεγά-φωνο*.

χάρη γίνεται *χαριτο-*: *χαριτο-λογῶ*.

χέρι γίνεται *χερο-* ἢ *χειρο-*: *χερο-δύναμος*, *χερό-μυλος* | *χειρο-κροτῶ*.

3. Μερικὰ λόγια σύνθετα παρουσιάζουν ἀνωμαλίες στὸ δεύτερο συνθετικὸ: Ἡ λ. *δνομα* ὡς β' συνθετικὸ σὲ σύνθετα τῆς σημερινῆς γλώσσας τελειώνει σὲ *-ματος*: *συνονόματος* ἄλλὰ σὲ λόγια σύνθετα γίνεται *-ώνυμος*: *δμῶ-νυμος*, *παρώνυμος*, *συνώνυμος* (τέτοια βρίσκονται στὸ προηγούμενο κείμενο).

4. Οἱ λέξεις *δδύνη* (= πόνος), *δλεθρος* (= καταστροφή), *δμαλός*, *δνομα*, *δρυχεῖο*, ὅταν γίνονται β' συνθετικά, γράφονται μὲ *ω* στὴν ἀρχή: *ἀν-ώδυνος*, *παν-ωλεθρία*, *ἀν-ώμαλος*, *ἀν-ώνυμος*, *μεταλλ-ωρυχεῖο*. Ἀλλὰ *συνονόματος*.

5. Ἡ λ. *γῆ*, ὅταν γίνεται β' συνθετικὸ, ἔχει τὸ θέμα *γει-*: *ὑπόγειο*, *Μεσό-γειος* ὅμοια καὶ στὰ: *ἀπογειώνομαι* - *ἀπογείωση*, *προσγειώνομαι* - *προσγείωση*.

6. Τὰ θηλ. ρηματικά οὐσιαστικά σὲ *-ση* (-*ψη*, *-ξη*) ὡς β' συνθετικά φυλάγουν τὴν κατάληξή τους, ὅταν τὸ α' συνθετικὸ εἶναι πρόθεσις ἢ λόγιον ἀχώριστο μόριο (*ἐκ-*, *ἐξ-*, *ἐν-*, *προ-*, *συν-*, *ἀνα-*, *δια-*, *ἐπι-*, *ὑπο-* *ὑπερ-*), ἀλλάζουν ὁμως συχνὰ τὴν κατάληξή σὲ *-σία* (-*ψία*, *-ξία*), ὅταν τὸ α' συνθετικὸ εἶναι ἄλλο μέρος τοῦ λόγου:

βλέψη
γνώση
θίαση
λέξη
τάξη

ἐπί-βλεψη, πρό-βλεψη
ἀπό-γνώση, διά-γνώση
πρόσ-θεση, ἔκ-θεση, σύν-θεση
διά-λέξη
παρά-ταξη, σύν-ταξη

ἀ-βλεψία
φυσιο-γνώσις
σκηνο-θασία, πολυ-θεσία
κυριο-λεξία
ἀ-ταξία

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῇς ποιὰ εἶναι τὰ συνθετικὰ μέρη στὰ σύνθετα: *χειρο-κροτῶ*, *μεγάφωνο*, *λεωφορεῖο*, *χαριτολογῶ*, *προσγείωση*, *ἀπογείωση*. Ποιὲς ἀλλαγές παρατηρεῖς;

Γύμνασμα. α) Σχημάτισε λόγια σύνθετα μὲ α' συνθετικὸ τὶς λέξεις *γῆ*, *καλός*, *μεγάλος*, *χέρι*. β) Σχημάτισε λόγια σύνθετα μὲ β' συνθετικὸ τὶς λέξεις *γῆ*, *δνομα*, *δρυχεῖο*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κάμε γραμματικὴ ἀνάλυση τῶν λέξεων: *Θέλω νὰ σχηματίσω μὰ γενικὴ εἰκόνα τῆς Ἀθήνας*.

Στὴν ἀλεποφωλιά περίμεναν τ' ἀλεπουδάκια πεινασμένα. Τὸ ἤξερε ἡ μάνα τους καὶ μὲ ἀγωνία τριγύριζε τὴ νύχτα νὰ τοὺς βρῇ τροφή. Πολὺ δυσκολεύτηκε αὐτὴν τὴ φορά. Εἶχε βρέξει τὴν ἡμέρα, πολλὰ χωράφια τὰ εἶχε ἀκόμη σκεπασμένα ἡ βροχή, καὶ τὰ πουλερικά ἦταν ὅλα κλεισμένα στὰ κοτέτσια τους. Τέλος κατόρθωσε νὰ πιάσῃ ἕνα κοτόπουλο καὶ κρατώντας το στὸ

στόμα πήρε τὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ. Βιαζόταν νὰ φτάσῃ στὴ φωλιά της πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου. Στὴ στροφὴ ἑνὸς δρομάκου βρέθηκε μπροστὰ σὲ μιὰ βατοσκεπασμένη ξερολιθιά. Ἔκαμε νὰ τὴν πηδήσῃ, μὰ γλίστρησε καί, γιὰ νὰ μὴν πέσῃ, πιάστηκε ἀσυλλόγιστα ἀπὸ τὴ βατομουριά. Τὴν περίφημη ἀλεπουδίστικη ἐξυπνάδα τὴς τὴν εἶχε ξεχάσει γιὰ μιὰ στιγμή. Τ' ἀγκάθια τῆς βατομουριᾶς χώθηκαν στὰ πόδια τῆς καὶ τῆς τὰ καταξέσκισαν.

Τρελὴ ἀπὸ τὸν πόνο ἡ ἀλεπού καὶ καταματωμένη, ἀκούμπησε τὸ κοτόπουλο στὸ φράχτη καὶ φώναξε θυμωμένη:

— Ντροπὴ σου, κακὴ βατομουριά. Πρέπει νὰ ντρέπεσαι ἀλήθεια. Ἐγὼ ζήτησα τὴ βοήθειά σου, κι ἐσύ μ' ἔφερες σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση.

— Ἀδίκὰ τὰ παράπονά σου, κυρα-ἀλεπού. Τὸ λάθος εἶναι δικό σου. Ποῦ ἦταν ἡ ἑξακουστὴ σου φρονιμάδα καὶ δὲ σκέφτηκες πὼς εἶμαι γεμάτη ἀγκάθια; Ἐπειτα πὼς θέλησες νὰ πιάσῃς ἀπὸ τίς βέργες μου, ποὺ αὐτὲς ἔχουν ἀνάγκη, γιὰ νὰ στηριχτοῦν, νὰ πιάνωνται ἀπ' ὅ,τι βροῦν μπροστὰ τους; Σύρε τώρα στὴ φωλιά καὶ κοίταξε νὰ γιαιτρευτῇς. Νὰ ἔχες καμιὰν ἀλοιφή, καημένη!

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. ξερολιθιά τοίχος χτισμένος με πέτρες χωρίς συνδετική ύλη.—βατομουριά άγριος θάμνος με πολλά άγκάθια.

Περιεχόμενο. Γιατί δυσκολεύτηκε ή άλεπού νά βρῇ τροφή; Τί έπαθε άπό τήν πολλή βιάση της; Ποιός διάλογος υπάρχει στο κείμενο και ποιό είναι τó νόημά του;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Ξέρομε πώς τó ουσιαστικό άλεπού είναι ά ν ι σ ο σ ύ λ λ α β ο και έχει δύο θέματα: στόν ένικό άλεπ-ου και στόν πληθ. άλεπουδ-ες.—Παρατήρηση τώρα τά σύνθετα και τά παράγωγά του: άλεπ-ο-φωλιά (με τó θέμα άλεπ-), άλεπουδ-άκι, άλεπουδ-ίστικος (με τó θέμα άλεπουδ-). Έτσι και άπό τó άνισοσύλλαβο αίμα σχηματίζονται σύνθετα και παράγωγα με τά δύο θέματα: αίμ-ο-σφαίριο (θ. αίμ-), αίματ-ώνω (θ. αίματ-).

Βλέπουμε λοιπόν ότι στ' άνισοσύλλαβα ουσιαστικά τά παράγωγα και τά σύνθετα μπορούν νά σχηματισθοῦν και άπό τά δύο τους θέματα.

2. Άπό τó ρήμα βρέχ-ω σχηματίστηκε στήν άρχαία γλώσσα τó παράγωγο βροχ-ή. Έδω παρατηρούμε ότι τó θεματικό φωνήεν ε άλλαξε και έγινε ο. Με τόν ίδιο τρόπο σχηματίστηκαν και τά παράγωγα τροφ-ή, ανατολ-ή, στροφ-ή, ντροπ-ή. (Άπό ποιά ρήματα παράγονται;)

Έτσι και μερικά ρήματα πού έχουν στο θέμα ει άλλαξαν στά παράγωγα τó ει σέ οι: άλείβω - άλοιφή (και λείπω - λοιπόν, όπόλοιπο κ.ά.).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νά βρῇς α) παράγωγα και σύνθετα πού νά σχηματίζονται άπό τά δύο θέματα τών άνισοσύλλ. ουσιαστικών: παπάς, μάλαμα, γάλα, γράμμα, κρέας. β) παράγωγα πού νά σχηματίστηκαν άπό τά παρακάτω ρήματα με τροπή τού θεματ. φωνήεντος ε σέ ο: άμείβω, λέγω, πνέω, σπέρνω, στρέφω, τρέπω, τρέχω. (Τά παράγωγα αυτά μπορεί νά είναι άρσενικά σέ -ος ή θηλυκά σέ -ή ή -ά.)

Γύμνασμα. Γράψε τά παράγωγα και τά σύνθετα πού βοήκες στήν παραπάνω άσκηση. Δίπλα στο κάθε παράγωγο γράψε τή λέξη άπό τήν όποία παράγεται και δίπλα στο κάθε σύνθετο τά συνθετικά του μέρη.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Στο παρακάτω κομμάτι αναζήτησε τά θηλυκά ουσιαστικά και άπ' αυτά γράψε χωριστά α) τά ίσοσύλλαβα σέ -α, β) τά ίσοσύλλαβα σέ -η, γ) όσα δέν έχουν πληθυντικό:

Πατρίδα μου, άθάνατη είναι ή όμορφιά σου. Όποιος ζῇ στήν ξενιτιά, καταλαβαίνει τή χάρη σου. Καμιά χώρα στήν οίκουμένη δέν έχει τή λεβεντιά σου και τήν άγέραση νιότη σου. Καμιά χώρα σ' όλη τήν πλάση δέν έχει τίς δικές σου θάλασσες, τίς δικές σου λίμνες, τίς πεδιάδες, τίς ρεματιές, τίς πλαγιές, τίς βουνοκορφές, τίς χαράδες σου, τίς άκρογαλιές και τά νησιά σου. Οι οελίδες τῆς ιστορίας σου είναι γεμάτες άπό τή δόξα τῆς Αθήνας, άπό τή λάμψη τῆς Αγια-Σοφιάς, άπό τήν ψυχή τών παιδιών σου.

Τὰ χέρια λογομαχοῦσαν μὲ τὰ πόδια. Ἔλεγαν πὼς αὐτὰ ἦταν πολυτιμότερα μέλη τοῦ σώματος, ἐνῶ τὰ πόδια ὑποστήριζαν τὸ ἀντίθετο.

— Ἄκοῦς ἐκεῖ! Θὰ γίνουν τώρα καὶ τὰ πόδια ἴσα μ' ἐμᾶς! Μὲ τὰ χέρια κἀνει ὁ ἄνθρωπος τίς πιὸ πολλές καὶ τίς σπουδαῖες δουλειές του. Μὲ τὸ χέρι θὰ πιάσῃ τὴ βουκέντρα καὶ τὴ χερολαβὴ τοῦ ἀλειτριοῦ του, γιὰ νὰ ὀργώσῃ... Τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ κάμῃ ὁ ἄνθρωπος, ἂν δὲ βάλῃ τὸ χεράκι του σὲ καθετὶ.

— Καὶ πὼς θὰ πάῃ στὸ χωράφι του, ἂν δὲν κουνήσῃ τὰ ποδαράκια του;

— Μὲ τὸ χέρι θὰ σημαδέψῃ ὁ κυνηγός, θὰ χτίσῃ ὁ χτίστης, θὰ δολώσῃ τὸ παραγάδι του ἢ θὰ ρίξῃ τὰ δίχτυα του ὁ ψαράς, θὰ κινήσῃ τὸ χερόμυλο ὁ μυλωνάς. Τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ κάμῃ ὁ κουτσοχέρης.

— Καὶ ὁ κουτσοπόδης μπορεῖ;

— Χεροδούληδες εἶναι ὅλοι αὐτοί! Καὶ χρυσοχέρα λένε τὴν κοπέλα ποῦ κάνει τὰ ὠραῖα ἐργόχειρα καὶ τὰ χειροτεχνήματα. Καὶ ὅλοι ἐπαινοῦν τοὺς χεροδύναμους.

— Μόνο τοὺς χεροδύναμους; Πόσα τραγούδια τραγουδοῦν τοὺς γρήγορους στὰ πόδια καὶ τοὺς λένε γοργοπόδηδες καὶ ἀνεμοπόδαρους! Γιὰ ἐκείνους ποῦ φέρνουν τὴν εὐτυχία λένε πὼς ἔχουν καλὸ ποδαρικό.

— Ἐμεῖς ἀκούσαμε καλὸ χερικό. Ἔσεῖς βοηθάτε τοὺς κατεργάρηδες, γιὰ νὰ βάζουν τρικλοποδιές.

— Κι ἐσεῖς, νὰ κάνουν λαθροχειρίες.

— Μὲ τὰ χέρια δὲν κάνουν καὶ τὰ παιδιὰ τὰ περισσότερα παιχνίδια τους;

— Καὶ μὲ τὰ πόδια· τρέξιμο, ποδόσφαιρο, ποδηλασία... Ἐπειτα γιὰτί λογαριάζετε μόνο τὸν ἄνθρωπο; Τὰ ζῶα ἔχουν μόνο πόδια. Ὅλα τὰ τετράποδα.

— Μπά! Οἱ μαῖμοῦδες εἶναι τετράχειρα. Τόσο σπουδαῖα εἶναι τὰ χέρια, ποῦ οἱ ἄνθρωποι βάζουν χέρια, χερούλια δηλαδή, καὶ στίς χύτρες τους, στὰ καζάνια τους καὶ σὲ τόσα ἄλλα πράματα.

— Καὶ πόδια στὰ τραπέζια τους, στίς καρέκλες.

Τὸ κεφάλι ἄκουσε τὴ λογομαχία.

— Ἀφήστε τίς ἀνοησίες, εἶπε. Γιὰ τὸν ἄνθρωπο εἶναι τὸ ἴδιο πολύτιμα καὶ τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *βουνέντρα* μακρὺ ραβδί με μντερή ἄκρη, πού μ' αὐτὴν κεντοῦν τὰ βόδια, γιὰ νὰ πηγαίνουν γρήγορα.— *δολώνω* βάζω στὸ ἀγκίστρι *δόλωμα*, δηλ. τὴν τροφή πού τὰ ψάρια ἔρχονται νὰ τὴν τσιμπήσουν καὶ πιάνονται.— *παράγαι* ψαράδικο σύνεργο· κατασκευάζεται ἀπὸ ἓνα μακρὺ σπάγο πού πάνω του δένονται, σὲ διαστήματα, μικρὰ ψιλὰ σπαγάκια με ἀγκίστρια στὶς ἄκρες.

Περιεχόμενο. Γιατί μαλώνουν τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια; Ποιὸ εἶναι τὸ νόημα τοῦ μύθου;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Νὰ βοῆς ποιά παράγωγα ἀπὸ τὴ λέξη *πόδι* ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Νὰ βοῆς ἐπίσης τὰ σύνθετα πού ἔχουν τὴ λέξη *πόδι* πρῶτο ἢ δεῦτερο συνθετικό.

“Ὅλες αὐτὲς οἱ λέξεις πού σχηματίζονται ἀπὸ τὴν ἴδια ἀπλή λέξη με παραγωγή ἢ με σύνθεση λέμε ὅτι ἀποτελοῦν μιὰ *οἰκογένεια λέξεων*. Οἱ λέξεις πού ἀνήκουν στὴν ἴδια οἰκογένεια λέγονται *συγγενικές*.

2. Στὸ κείμενο βρίσκεται καὶ ἡ οἰκογένεια τῶν λέξεων πού σχηματίζονται ἀπὸ τὴ λέξη *χέρι* (με παραγωγή ἢ με σύνθεση). Πρόσεξε ὅμως πὼς ἐνῶ οἱ περισσότερες ἀπ' αὐτὲς γίνονται με τὸ θέμα *χερ-*, μερικὲς γίνονται με τὸ ἀρχαῖο θέμα *χειρ-*. Ξεχώρισε τὶς πρῶτες ἀπὸ τὶς δεῦτερες.

3. “Ὅπως βλέπομε, τὸ θέμα τῶν λέξεων τῆς οἰκογένειας αὐτῆς παρουσιάζει δύο τύπους: τὸν ἓνα με τὴ σημερινὴ μορφή του (*λαϊκὸ*) καὶ τὸν ἄλλο με τὴν ἀρχαία μορφή του (*λόγιο*): *χεράκι* - *χειροκροτῶ* κτλ. “Ἔτσι καὶ σὲ μερικὲς ἄλλες λέξεις· λ.χ. ἀπὸ τὴ λέξη *σίδερο* σχηματίζονται λέξεις συγγενικές, ἄλλες με τὸ σημερινὸ θέμα *σιδερ-* καὶ ἄλλες με τὸ ἀρχαῖο θέμα *σιδηρ-*: *σίδερο*, *σιδεράκι*, *σιδε-ρικό*, *σιδερένιο*, *σιδεράς*, *σιδεράδικο*, *σιδερώνω*, *σιδερώμα*, *σιδερωτής*, *σιδερωτήριο*, *σιδεροκέφαλος*, *σιδερόβυλο*, *σιδερόπανο*, *παλιοσίδερο*, *παλιοσιδερικό* - *σιδηροδρομος*, *σιδηροδρομικός*, *σιδηρόδροση*, *σιδηροτροχιά*, *σιδηροαγρός*, *σιδηρουεῖο*, *λευκοσίδηρος* (= *τενεκές*).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

“Άσκηση. Νὰ βοῆς ὅλες τὶς συγγενικές λέξεις πού σχηματίζονται ἀπὸ τὶς ἀπλές: *γλώσσα*, *θάλασσα*, *μαλλί*, *μάτι*, *μύτη*, *κίτρινος*, *κόκκινος*, *σάκος*, *τυφί*.

Γύμνασμα. Γράψε τὶς συγγενικές λέξεις πού γίνονται ἀπὸ τὶς ἀπλές λέξεις: *ψηλός*, *ψιλός*, *φωνή*, *φόνος*, *χῶρος*, *χορός*, *τοῖχος*, *κλείνω*, *κλίνω*.

(Πρόσεξε στὴν ὀρθογραφία τοῦ θέματος τῶν ὁμώνυμων λέξεων. “Ὅταν ξέρη κανεὶς τὴν ὀρθογραφία τῆς ἀρχικῆς ἀπλῆς λέξης, εὐκολύνεται νὰ ὀρθογραφή ὅλες τὶς συγγενικές λέξεις.)

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Σχημάτισε φράσεις με τὰ παρακάτω ρήματα καὶ με τὰ συνώνυμά τους: *δέρνω*, *λάμπω*, *μαζεύω*, *ξέρω*.

79.— ΘΡΕΠΤΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ

Τὸ κάρβουνο ποὺ καίμε στὶς μηχανὲς καὶ στὴν κουζίνα εἶναι ἀνόργανο καὶ εἶναι δυὸ λογίων: τὸ ξυλοκάρβουνο, ποὺ γίνεται ὅταν σιγοκαίγεται τὸ ξύλο στὰ καμίνια, καὶ τὸ πετροκάρβουνο, ποὺ γίνεται ἀπὸ μεγάλα δέντρα, πλακωμένα στὰ βάθη τῆς γῆς.

Τὸ ἀνόργανο λοιπὸν κάρβουνο γίνε-
ται ἀπὸ τὰ φυτὰ, μὰ καὶ τὸ ὀργανικὸ
ἀπὸ τὰ φυτὰ γίνε-
ται καὶ νὰ πῶς: Κάθε
φυτὸ ρουφᾷ μὲ τὶς ρίζες του νερό, ὅπου
εἶναι διαλυμένα ἄλατα. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, τὰ φύλλα τρα-
βοῦν ἀπὸ τὸν ἥλιο τὸ φῶς καὶ ἀπὸ τὸν ἀέρα τὸ κάρβουνο, ποὺ
βρίσκεται στὸ ἀνθρακικὸ ὀξύ, καὶ τὸ ἄζωτο. Ἔτσι ἀνακατεύον-
ται ὅλα αὐτὰ τὰ ὑλικά καὶ μὲ τὴ βοήθεια εἰδικῶν μικροβίων,
ποὺ βρίσκονται στὶς ρίζες γύρω, τὸ φυτὸ δημιουργεῖ τὰ ὄργανά
του, ρίζες, φύλλα, ἄνθη κτλ., ποὺ εἶναι... κάρβουνο ὀργανικὸ.

Μόνον τὸ φυτὸ παράγει ὀργανικὸ κάρβουνο ἢ ὀργανικὸ ἄν-
θρακα, ὅπως εἶναι ὁ ἐπιστημονικὸς ὁρος· τὸ ζῶο ὄχι. Ἄν ἔλει-
παν τὰ φυτὰ, κανένα ζῶο, οὔτε ὁ ἄνθρωπος φυσικά, δὲ θὰ μπο-
ροῦσε νὰ ζήσῃ.

Τὸ ὀργανικὸ κάρβουνο, ἅμα βρεθῇ σὲ ὀρισμένο σταθμὸ τῆς
ζωῆς τοῦ φυτοῦ καὶ πᾶρῃ τὴ μορφή τοῦ καρποῦ, γίνεται τρό-
φιμο κατάλληλο γιὰ νὰ θρέψῃ τὰ ζωικά ὄντα, δηλαδὴ τὰ ζῶα
καὶ τὸν ἄνθρωπο. Τὸ ὀργανικὸ κάρβουνο, ὅταν γίνε-
ται τρό-
φιμο, παρουσιάζεται μὲ τρεῖς τύπους, καὶ, γιὰ νὰ λέγεται τρό-
φιμο, πρέπει νὰ περιέχῃ μία ἢ περισσότερες ἀπὸ τὶς τρεῖς θρε-
πτικὲς οὐσίες ποὺ ἀποτελοῦν τοὺς τρεῖς αὐτοὺς τύπους. Οἱ
τρεῖς αὗτὲς θρεπτικὲς οὐσίες εἶναι τὰ λευκώματα, οἱ ὑδατάν-
θρακες, τὰ λίπη.

Ξέρετε ὅλοι σας τὸ σιτάρι, ἀλλὰ δὲν ξέρετε ἴσως ὅτι αὐτὸ
ἔχει μέσα του τὶς δυὸ κυριότερες θρεπτικὲς οὐσίες, τὸ λευκώμα,
ποὺ τὸ λέμε ἐκεῖ ἀλευρόκολλα ἢ γλουτίνη, καὶ τὸ ἄμυλο, ποὺ
τὸ λέμε νισεστέ. Τὸ ἄμυλο ἀνήκει στὰ σώματα ποὺ τὰ ὀνομά-
ζει ἡ χημεία ὑδατάνθρακες· θέλει νὰ πῇ μ' αὐτὸ πῶς προέρχον-
ται ἀπὸ τὴν ἔνωση ὑδρογόνου καὶ ἄνθρακα, δηλαδὴ κάρβου-
νου, ὀργανικοῦ πάντοτε.

Γιὰ νὰ μετρήσουν τὴ δύναμη τῆς ζέστης, ὄρισαν μέτρο τῆ
θερμίδας. Θερμίδα εἶναι ὅση ζέστη χρειάζεται γιὰ ν' ἀνεβῇ
ἓνα βαθμὸ ἡ θερμοκρασία σ' ἓνα κιλὸ νερό. Τὸ ξυλοκάρβουνο
ἔχει δύναμη θερμαντικὴ 2 θερμίδες, τὸ πετροκάρβουνο 5 ὡς 7,
τὸ λευκώμα 4,5 περίπου, οἱ ὑδατάνθρακες ἄλλες τόσες καὶ
τὸ λίπος 9.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *άνοργα* λέγονται τὰ ὀρικτά, ἐνῶ τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτὰ λέγονται *ἐνόργα*, γιατί ἔχουν ὄργα, πού με αὐτὰ ζοῦν, ἀναπνέουν, τρέφονται, αὐξάνονται κτλ.—*καμίνι* κλειστός χώρος, διαμορφωμένος με κατάλληλο τρόπο, ὅπου καίονται τὰ ξύλα καὶ γίνονται κάρβουνα.

Περιεχόμενο. Πῶς γίνεται τὸ ἀνόργανο κάρβουνο καὶ πῶς τὸ ὀργανικό;— Ποιοὶ εἶναι οἱ τρεῖς τύποι τῶν τροφῶν;—Ποιῆς θρεπτικῆς οὐσίας περιέχει τὸ σιτάρι;—Τί εἶναι ἡ *θερμίδα*;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Ἀπὸ τὴ λέξη ζέστη σχηματίζονται με τὴν παραγωγή καὶ τὴ σύνθεση ἀρκετὲς συγγενικὲς λέξεις: *ζεστός, ζέσταμα, ζεστασιά, ζεσταίνω, ξαναζεσταίνω* κ.ά. Ἀλλὰ μαζί μ' αὐτὲς ἔχομε καὶ μερικά παράγωγα ἢ σύνθετα πού σχηματίστηκαν ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχη λέξη *θερμός*: ἔτσι στὸ κείμενο βρίσκομε τὶς λέξεις *θερμίδα, θερμοκρασία, θερμαντικός*· ἐπίσης ἀπὸ τὴν ἴδια λέξη ἔγιναν τὰ παράγωγα καὶ τὰ σύνθετα *θερμότητα, θερμοστής, θερμάστρα, θερμόμετρο* κ.ά.

2. Με τὸν ἴδιο τρόπο, μαζί με τὰ παράγωγα καὶ τὰ σύνθετα πού ἔγιναν ἀπὸ τὶς σημερινὲς λέξεις *κάρβουνο, ζωή, ἄσπρος, νερό*, ἔχομε παράγωγα καὶ σύνθετα ἀπὸ τὶς ἀντίστοιχες λόγιες ἢ ἀρχαῖες λέξεις *ἄνθρακας, βίος, λευκός, ὕδωρ* (θ. *ὕδωρ*· ἢ *ὕδαρ*). Ἀναζήτησε στὸ κείμενο παράγωγα καὶ σύνθετα ἀπὸ τὶς λέξεις αὐτές.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βοῆς ὅλες τὶς συγγενικὲς λέξεις πού σχηματίζονται (με παραγωγή ἢ με σύνθεση) ἀπὸ τὶς ἀπλὲς λέξεις: *κάρβουνο* - *ἄνθρακας*, *νερό* - *ὕδωρ* (θέμα: *ὕδωρ*· ἢ *ὕδαρ*), *ζωή* - *βίος*, *ἄσπρος* - *λευκός*, *ζεστός* - *θερμός*. (Προσπάθησε νὰ συμπληρώσεις τὶς οἰκογένειες τῶν λέξεων πού γίνονται ἀπὸ καθεμιὰ λέξη σημερινή καὶ ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχη λόγια λέξη.)

Γύμνασμα. Γράψε ὅλες τὶς συγγενικὲς λέξεις πού γίνονται ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες λαϊκὲς λέξεις τῆς γλώσσας μας καὶ ἀπὸ τὶς ἀντίστοιχες λόγιες ἢ ἀρχαῖες:

<i>ἄλογο</i> - ἔππος	αὐτιά - ὦτα	μάτι - ὀφθαλμός	μύτη - ῥίνα (ἀρχ. ὄνομ. ρίς)
<i>μάλα</i> - σφαίρα	οκάλα - κλίμακα	ψωμί - ἄρτος	σπίτι - οἶκος

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τὸ παρακάτω κομμάτι βάζοντας στὸν παθητικὸ ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς τὰ ῥήματα πού εἶναι στὸν παθητικὸ ἀόριστο:

Νύχτα

Ὁ ἥλιος χάθηκε πιά καὶ κρύφτηκε πίσω ἀπὸ τὸ βουνό. Οἱ ἀκτίνες του σβήστηκαν. Ὁ κάμπος σκεπάστηκε σιγά σιγά μ' ἓνα θαμπὸ τούλι καὶ ἔπειτα τυλίχτηκε στὸ μαῦρο πέπλο τῆς νύχτας. Τὰ πουλιά, πού κουράστηκαν ὅλη τὴν ἡμέρα ἀπὸ τὸ πολὺ κελάγημα, χῶθηκαν καὶ αὐτὰ στὶς φωλιές τους καὶ ἀναπαύτηκαν ἡσυχά. Ὅλη ἡ φύση ἐνώθηκε με τὸ σκοτάδι καὶ με τὴ σιωπή.

Τὸ κύριο συστατικό, ἡ βάση, στὶς διάφορες μπογιές εἶναι ἡ βαφικὴ οὐσία. Αὐτὴν ἀνακατώνουμε μὲ κάποιο στεγνωτικό λάδι ἢ μὲ οἰνόπνευμα, ποὺ ἔχει μέσα γόμα ἢ κόλλα. Ὑστερα ἀπὸ τὸ χρωμάτισμα τὸ λάδι ἢ τὸ οἰνόπνευμα ἐξατμίζεται ἢ ξεραίνεται καὶ μένει ἡ βαφικὴ οὐσία καὶ ἡ γόμα ἢ ἡ κόλλα.

Σπουδαιότατη βαφικὴ οὐσία εἶναι τὸ ἀνθρακικὸ μολύβι, τὸ λεγόμενο στουπέτσι. Τὸ μεταχειρίζονταν καὶ οἱ Ρωμαῖοι ὄχι μόνο στὶς οἰκοδομὲς παρὰ καὶ γιὰ ν' ἀλείβουν οἱ ἀρχόντισσες τὰ μάγουλά τους. Ἀργότερα κατασκεύαζαν στουπέτσι οἱ Ὀλλανδοὶ καί, ὅταν ἔκαμαν τὴν Ἀμερικὴ ἀποικία τους οἱ Εὐρωπαῖοι, ἄρχισε κι ἐκεῖ ἡ βιομηχανία νὰ φτιάχνῃ στουπέτσι· καὶ αὐτὴ ἡ δουλειὰ πρόκοψε γρήγορα ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ βρέθηκαν στὶς Ἐνωμένες Πολιτεῖς μεταλλεῖα μὲ μολύβι.

Χρῶματα γίνονται καὶ ἀπὸ ἄλλα μέταλλα καὶ ἄλλες οὐσίες. Τὸ λουλάκι βγαίνει ἀπὸ ἕνα εἶδος καλάμι, ἕνα φυτὸ ποὺ τὸ λένε Ἰνδικοφόρο καὶ ποὺ βγαίνει σὲ ἀφθονία στὶς Ἰνδίες καὶ τὴν Ἰάβα.

Μερικὰ κόκκινα χρῶματα προέρχονται ἀπὸ τὸ μολύβι, τὸν ὕδραργυρο καὶ τὸ ἀρσενικό.

Περίεργο χρῶμα εἶναι τὸ μελάνι τῆς σουπιᾶς. Τὸ χύνει ἀπὸ ἕνα σακουλάκι. Οἱ ἄνθρωποι βγάζουν τὸ σακουλάκι, τὸ ξεραίνουν, ἔπειτα τὸ διαλύουν μέσα σὲ σόδα καὶ τὸ δουλεύουν μὲ κάποιο ὀξύ, ἔτσι ποὺ νὰ μπορῇ νὰ χρησιμοποιηθῇ γιὰ χρῶμα.

Οἱ μαῦρες μπογιές ἔχουν βάση τὸ κάρβουνο. Καίνε ξύλα ἢ πετροκάρβουνα, πετρέλαιο καὶ ἄλλα ὀρυχτὰ λάδια καὶ διοχετεύουν τὸν καπνὸ σὲ θαλάμους. Ἐκεῖ ἡ καπνιὰ κολλᾷ πάνω στοὺς τοίχους καὶ στὸ ταβάνι καὶ ἀπὸ κεῖ τὴν κατεβάζουν ὕστερα καὶ τὴ δουλεύουν, γιὰ νὰ τῆς δώσουν τὴ μορφή ποὺ ἔχει στὸ χρῶμα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *σιονπέτσι* τὸ ἀνθρακικὸ μολύβι (παλαιότερη ὀνομασία: *ἀνθρακικὸς μόνυβδος*), ποὺ χρησιμεύει γιὰ τὴν παρασκευὴ ἀσπρου χρώματος, σὲ συγκολλήσεις κτλ.—*θάλαμος* δωμάτιο, κοιτῶνας μεταφορικὰ: ξεχωριστὸ διαμέρισμα.

Περιεχόμενο. Ποιὸ εἶναι τὸ κύριο συστατικὸ στὰ διάφορα χρώματα;—Σὲ τί χρησιμεύει τὸ ἀνθρακικὸ μολύβι;—Ἀπὸ ποιά ἄλλα μέταλλα καὶ ἀπὸ ποιῆς ἄλλες οὐσίες γίνονται τὰ διάφορα χρώματα;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ἡ λέξις *βιομηχανία* ἔχει α' συνθετικὸ τὴ λέξιν *βίος* (ζωή), ποὺ δὲ συνηθίζεται πολὺ σήμερα. Ἡ λέξις *χρησιμοποιοῦ* ἔχει β' συνθετικὸ τὸ ἀρχαῖο ρῆμα *ποιῶ* (κάνω), ποὺ δὲ λέγεται πιά στὴ νέα γλῶσσα.

Σὲ πολλὰ λόγια σύνθετα παρουσιάζονται πολλὲς φορὲς τέτοια συνθετικά, ποὺ δὲ συνηθίζονται στὴ σημερινὴ γλῶσσα ἢ ποῦ, ἂν λέγονται, ἔχουν ἄλλον τύπο καὶ διαφορετικὴν σημασίαν. Ἔτσι ἔχομε στὸ κείμενον καὶ τὰ σύνθετα:

οἰνόπνευμα μὲ α' συνθετικὸ τὴ λέξιν *οἶνος* (κρασί),
οἰκοδομή μὲ α' συνθετικὸ τὴ λέξιν *οἶκος* (σπίτι) καὶ β' συνθ. τὴν ἀρχαίαν λέξιν *δομή* (χτίσιμο, κατασκευὴ),
ἀποικία μὲ β' συνθετικὸ τὴ λέξιν *οἰκία* (σπίτι),
ὑδράργυρος μὲ α' συνθετ. τὸ θέμα *ἕδω* ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν λ. *ἕδωρ* (νερὸ)
καὶ μὲ β' συνθετικὸ τὴ λέξιν *ἄργυρος* (ἀσήμι),
πετρέλαιο μὲ β' συνθετικὸ τὴ λέξιν *ἔλαιον* (λάδι).

Παρόμοια καὶ τὰ σύνθετα:

βραδύγλωσσος, *βραδυκίνητος* κτλ. μὲ α' συνθ. τὸ ἀρχ. ἐπίθ. *βραδύς* (ἀργός),
ἀλλόδοξος, *ὀρθόδοξος* κτλ., ποὺ ἔχουν β' συνθετ. τὸ οὐσιαστ. *δόξα* μὲ τὴν ἀρχαίαν σημασίαν (γνώμη), ἐνὼ τὸ σύνθετο *φιλόδοξος* ἔχει β' συνθετικὸ τὸ οὐσιαστικὸν *δόξα* μὲ τὴ σημερινὴν σημασίαν.
ἀριστοκράτης, *γραφειοκρατία* κτλ. μὲ β' συνθετ. ἀπὸ τὸ ρῆμα *κρατῶ* μὲ τὴν ἀρχαίαν σημασίαν (ἐξουσιάζω), ἐνὼ τὸ *νεοκράτης*, ἔχει β' συνθετ. ἀπὸ τὸ ρῆμα *κρατῶ* μὲ τὴ σημερινὴν σημασίαν κτλ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκησ. Νὰ βρῇς ἄλλα σύνθετα, μὲ α' ἢ β' συνθετικὸ τὶς ἀρχαῖες λέξεις ποὺ εἶδαμε στὸ σημερινὸ μάθημα: *οἶνος*, *οἶκος*, *οἰκία*, *ἕδωρ*, *ἔλαιον*, *βραδύς*, *δόξα* (γνώμη), *κρατῶ* (ἐξουσιάζω).

Γύμνασμα. Σχημάτισε ὅσα σύνθετα μπορεῖς μὲ α' ἢ β' συνθετικὸ τὶς παρακάτω ἀρχαῖες λέξεις: *ἄγω* (ὀδηγῶ), *ἀλέξω* (ἐμποδίζω, προφυλάγω), *ἀλλήλους* (ὁ ἕνας τὸν ἄλλο), *αὐτός* (ὁ ἴδιος), *βραδύς* (ἀργός), *ἕτερος* (ἄλλος), *ἔππος* (ἄλογο), *ἰχθύς* (ψάρι), *νόσος* (ἀρρώστια), *ταχύς* (γρήγορος), *ψευδής* (ψεύτικος), *ὠδὴ* (τραγούδι).

[Προσπάθησε νὰ βρῇς τέτοια συνηθισμένα σύνθετα μὲ τὶς παραπάνω λέξεις, ποὺ μόνον τοὺς δὲ συνηθίζονται πιά στὴ γλῶσσα μας. Παράδειγμα: *ἄγω*: *παράγω*, *ἐξάγω* - *παραγωγή*, *ἐξαγωγή* - *νηπιαγωγεῖο* κτλ..]

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κλίνει στὰ τρία γένη τὰ ἐπίθετα *πλατύς* καὶ *σταχτής*.

Τὸ ἀτμόπλοιο εἶχε καθυστέρηση. Τὸ ξεκίνημα ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ δὲν ἔγινε τὴν κανονικὴ ὥρα, χάσομέρησε καὶ στὰ λιμάνια ποὺ ἔκαμε προσέγγιση, κι ἔτσι ὁ Μαθιὸς ὁ Περαιχωρῆτης ἔφτασε νύχτα πιά στὴ χώρα, ὅπως ἔλεγαν τὴ μικρὴ πρωτεύουσα τοῦ μικροῦ νησιοῦ του. Παραμονὴ Χριστουγέννων. Πέντε χρόνια πέρασαν ἀπὸ τότε ποὺ ἔπιασε ὁ Μαθιὸς

δουλειὰ στὴν Ἀθῆνα καὶ εἶναι τώρα ἡ πρώτη φορὰ ποὺ κατὰφερε νὰ πάρῃ ἄδεια καὶ νὰ πάῃ νὰ κάμῃ γιορτὲς μὲ τὴ μάνα του καὶ τὶς ἀδερφές του. Θὰ ἔβρισκε τάχα, τόσο ἄργα ποὺ ἔφτασε, συγκοινωνιακὸ μέσο νὰ πάῃ ἀμέσως στὸ χωριό; Τὸ ἐγκάρδιο καλωσόρισμα ποὺ τοῦ ἔκαμε στὴ χώρα ὁ παλιὸς του φίλος ὁ Γρηγόρης, ποὺ ὑπηρετοῦσε ἐκεῖ ὡς τριατατικός, καὶ ἡ προθυμία του νὰ τὸν φιλοξενήσῃ τὸν συγκίνησαν· αὐτὸς ὁμῶς βιαζόταν νὰ φύγῃ.

— Νομίζω, Μαθιέ, πῶς θὰ μποροῦσες νὰ περάσης τὴ νύχτα στὸ σπίτι μου, καὶ αὔριο θὰ κοιτάξωμε νὰ βροῦμε τρόπο νὰ φύγῃς, ἂν καὶ δὲν πιστεύω νὰ ἔχῃ λεωφορεῖο χριστουγεννιάτικα.

— Εὐχαριστῶ, Γρηγόρη, ἀλλὰ πρέπει νὰ φύγω· πέντε χρόνια ἔχω νὰ πάω στὴν ἐκκλησιὰ μὲ τὴ μάνα μου. Νὰ μὴν πάω αὔριο, τέτοια χρονιάρια μέρα, μιὰ ποὺ ἦρθα ὡς ἐδῶ; Ἔπειτα θὰ ἔλαβαν καὶ τὸ τηλεγράφημά μου καὶ θ' ἀνησυχοῦν.

— Τότε ὁ μόνος τρόπος, τέτοια ὥρα, εἶναι νὰ πᾶς μὲ ἄλλο. Θὰ κάνῃ ὁμως κύριο· ὁ οὐρανὸς εἶναι κατακάθαρος, ἀλλὰ φυσᾷ, καὶ τὸ αἰγαιοπελαγίτικο ξεροβόρι τσοῦζει.

— Δὲ μὲ πειράζει· θὰ κουκουλωθῶ καλά. Ξέρεις μόνον τί λέω; Νὰ ξεκινήσω ἔπειτ' ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα, ποὺ θὰ ἔχῃ φεγγάρι· εἶναι, βλέπεις, τώρα στὴ χάση του.

Ἔτσι κι ἔγινε. Ἐπειτα ἀπὸ τρίωρη ἵππασια μέσα στὴν παγωμένη, ἀλλὰ φεγγαρόφωτη καὶ σάν κρυστάλλινη νύχτα ὁ Μαθιὸς ὁ Περαιχωρῆτης χτυποῦσε αὐγὴ αὐγὴ τὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ τους. Τὴ στιγμὴ ἀκριβῶς ποὺ ἡ μητέρα του τὸν ἀγκάλιαζε, χτυποῦσε καὶ ἡ καμπάνα γιὰ τὴ χριστουγεννιάτικη λειτουργία.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. προσέγγιση τὸ πλησίασμα τοῦ πλοίου στὸ λιμάνι. — σὰν κρυστάλλινη νύκτα νύκτα φωτεινὴ (ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ) καὶ λαμπρὴ, ὥστε νὰ μπορῇ κανεὶς νὰ βλέπῃ γύρω του καθαρὰ σὰ μέσα ἀπὸ κρύσταλλο.

Περιεχόμενο. Γιατί ὁ Μαθιὸς ἀνυπομονοῦσε νὰ φτάσῃ τὸ γρηγορώτερο στὸ σπίτι του; Πῶς ἔδειξε τὴν ἀνυπομονησίαν του; Πῶς ἔφτασε;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὰ σύνθετα πού εἶδαμε ὡς τώρα τὸ β' συνθετικὸ ἢ τὸ θέμα του συγ-
χωνεύεται μὲ τὸ θέμα τοῦ α' συνθετικοῦ. "Εἶσι καὶ στὰ σύνθετα τοῦ σημερι-
νοῦ κειμένου: *ξηρὸς - βοριάς: ξηροβόρι, φεγγάρι - φῶς (γεν. φωτ - ὅς): φεγγαρό-
φωτος.* Αὐτὴ ἡ σύνθεση ὀνομάζεται *γνήσια*.

Κάποτε ὁμως στὴ σύνθετὴ λέξη τὰ δύο συνθετικὰ βρίσκονται τὸ ἓνα πλάι
στὸ ἄλλο χωρὶς ν' ἀλλάξῃ ἡ μορφή τους: *Χριστοῦ - γέννα: Χριστογέννα.* "Εἶσι
καὶ *Νέα - πόλη: Νεάπολη.* Τέτοια σύνθεση ὀνομάζεται *καταχρηστικὴ*.

2. Ἡ λ. *ἐκκίνημα* δὲν εἶναι ἀπενευθείας σύνθετὴ ἀπὸ τὸ ἀχώριστο μόριο *ἐκ-*
καὶ ὄνομα *κίνημα*, ὅπως θὰ μπορούσε νὰ νομίσῃ κανεὶς· *παράγεται*
ἀπὸ τὸ σύνθετο ῥῆμα *ἐκκινῶ*. "Εἶσι καὶ ἡ λέξη *καθυστερήσις* παράγεται ἀπὸ τὸ
σύνθετο *καθυστερῶ*, ἡ λέξη *χασομερῶ*, ἀπὸ τὸ σύνθετο *χασομέρης* κτλ.

Τέτοιες λέξεις πού παράγονται ἀπὸ σύνθετα λέγονται *παρασύνθετα*.

3. Ἡ λ. *Περαχωρίτης* ἔγινε ἀπὸ τὶς δύο λέξεις *Πέρα Χώρα*, πού σημαί-
νουν ὁρισμένον τόπον. "Εἶσι ἔχομε καὶ:

Αἰγαίοπελαγίτης ἀπὸ τὶς λέξεις *Αἰγαῖο πέλαγος*,

τριατατικός ἀπὸ τὶς λέξεις *τρία Τ* (ταχυδρομεῖα, τηλεγραφοί, τηλέφωνα).

Τέτοιες λέξεις, γεννημένες ἀπὸ δύο λέξεις πού σὲ ὁρισμένη περίπτωσι λέ-
γονται μαζί, ὀνομάζονται *παρασύνθετα*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

"Ασκηση. Νὰ βρῇς ἀπὸ ποιὲς σύνθετες λέξεις παράγονται τὰ παρασύν-
θετα τοῦ σημερινοῦ κειμένου: *προσέγγιση, συγκοινωνιακός, καλωσόρισμα, προθυ-
μία, φιλοξενῶ, χριστουγεννιάτικος, τηλεγράφημα, αἰγαίοπελαγίτικος.*

Γύμνασμα. Σχημάτισε παρασύνθετα α) ἀπὸ τὶς σύνθετες λέξεις: *βιβλιο-
πώλης, λιμεναρχὴς, νοσοκόμος, ταχυδρόμος, συκοφάντης, φιλόδοξος,
φιλότιμος, καλλιερῶ, προσπαθῶ, προτιμῶ, συναντῶ* β) ἀπὸ τὶς λέξεις πού λέ-
γονται μαζί: *"Αγία Μαύρα, "Αγιος Τάφος, Μαύρη θάλασσα, "Ερυνθρὸς Στανρὸς.*

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βάλῃς τὸ παθητικὸ ἀπαρέμφατο ἢ τὴν παθητικὴ μετοχή
πού πρέπει στὶς φράσεις τῆς β' στήλης:

Ἑνεργητικὴ σύνταξις

"Εχω δέσει τὴ βάρκα

"Εχω δέσει τὸ σκοινὶ

Ὁ κηπουρὸς ἔχει ποτίσει τὸν κήπον

Ὁ ράφτης ἔχει ράψει τὰ ρούχα

Παθητικὴ σύνταξις

Ἡ βάρκα εἶναι —

Τὸ σκοινὶ ἔχει —

Ὁ κήπος ἔχει —

Τὰ ρούχα εἶναι —

Ἡ Λίνα καὶ ἡ Μελίτα ἔχουν ξεχωριστὴ ἀγάπη στὴ γεωγραφία. Ξαδερφοῦλες, γειτόνισσες καὶ συμμαθήτριες, μελετοῦν συχνὰ μαζὶ. Τώρα τελευταῖα ἔφτιασαν μὲ συνεργασία ἓνα μεγάλο χάρτη τῆς Ἑλλάδας μὲ ὠραῖα χρώματα· καὶ ἐπειδὴ δὲ χωροῦσαν ὅλες οἱ λεπτομέρειες ποὺ ἤθελαν, ἔφτιασαν ξεχωριστοὺς χάρτες γιὰ κάθε νομό. Ἀρχισαν ἔπειτα νὰ ἐξετάζουν ἡ μία τὴν ἄλλη, καὶ τὴν ἐξέταση τὴ γύριζαν καὶ σὲ παιχνίδι.

— Ποῦ εἶναι οἱ Δελφοί, σὲ ποιὸ νομό εἶναι ἡ Ἀντραβίδα, ποιὸς ποταμὸς περνᾷ ἀπὸ τὴ Λάρισα, μὲ τί μέσο συγκοινωνίας μπορεῖς νὰ πᾶς στὴν Κέρκυρα; Ποῦ εἶναι ὁ Μυστράς; Τὸ Πικέρι; Τὸ Σαραντάπηχο; Τὰ περισσότερα τὰ ἔβρισκαν, ἀλλὰ δὲν ἦταν λίγα κι ἐκεῖνα ποὺ ξεχνοῦσαν. Ποῦ νὰ θυμᾶται κανεὶς τόσα ὀνόματα!

— Ποῦ εἶναι, Μελίτα, ὁ Ἀσπρόπυργος;

— Ἀσπρόπυργος... Ἀσπρόπυργος... Δὲ θυμοῦμαι. Ξέρεις ὅμως, Λίνα; Ἄν ἐκεῖ ποὺ τὸν σημειώσαμε στὸ χάρτη ζωγραφίσαμε κι ἓναν ἄσπρο πύργο, μικρούτσικο, θὰ μᾶς ἐντυπωνώταν στὸ νοῦ καὶ δὲ θὰ τὸν ξεχνούσαμε ποτέ.

— Καλὴ ἰδέα. Καὶ εἶναι ἀλήθεια πολλὰ ὀνόματα χωριῶν καὶ βουνῶν καὶ ἄλλες τοπωνυμίες ποὺ σοῦ βάζουν στὸ νοῦ νὰ κάνης ζωγραφιές. Νά, κοίταξε στοὺς χάρτες μας: Πύργος, Παλιόπυργος, Μύλοι, Καλύβια, Μάντρες, Πηγάδι, Ἀγγελόκαστρο, Γυναικόκαστρο, Ἐρημόκαστρο, Καστρί, Καστέλι, Ἐλατόβρυση, Πλατανόβρυση...

— Καὶ γιὰ αὐτό, φαίνεται, αὐτὰ τὰ μέρη τὰ ἔβγαλαν ἔτσι. Νά ἐδῶ, πὶδὸ πάνω ἀπὸ τὸ Λιδορίκι, αὐτὸ τὸ χωριὸ γιὰτὶ νὰ τὸ εἶπαν Πενταγιούς; Θὰ εἶχε, ἐγὼ λέω, πέντε ἐκκλησιές, στ' ὄνομα πέντε ἁγίων.

— Ἔτσι φαίνεται. Οἱ μύλοι καὶ οἱ πύργοι καὶ οἱ ἐκκλησιές εἶναι ἔργα τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλὰ πάλι ὀνόματα θὰ δόθηκαν ἀπὸ φυσικὰ γνωρίσματα τῆς γῆς, τῆς τοποθεσίας. Νά, ὅκου: Καρπερή, Ἀηδονοχώρι, Ἀιτοράχη, Καταρράχτης, Καστανιά, Μηλιές, Ὁξιὰ, Μαυρολίθαρο, Φίδαρης, Πλατανιές, Βουλαγμένη, Λαγκάδια, Βαθύ, Πέτρα, Θερμή, Θερμιά, Θερμοπύλες... Οὐ, πόσα!

— Λοιπὸν ζωγραφίζομε ὅσα μποροῦμε;

— Ἐμπρός, ἀμέσως κιόλα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. Τὴν εξέταση τὴ γύριζαν σὲ παιχνίδι· ἐδῶ τὸ ρῆμα γίρῃσιν ἔχει μεταφορικὴ σημασία· πῶς θὰ λέγαμε στὴν κυριολεξία;

Περιεχόμενο. Μὲ ποιὸ τρόπο οἱ δύο σηματοθήτριες μελετοῦν τὴ γεωγραφία; Τί προτείνει ἡ μία ἀπ' αὐτές, γιὰ νὰ τὴ μάθουν καλύτερα;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ κείμενο βρίσκουμε πολλὰ ὀνόματα τόπων. Τὰ ὀνόματα τῶν τόπων, δηλ. τὰ ὀνόματα τῶν χωρῶν, πόλεων καὶ χωριῶν, ποταμῶν, βουνῶν, νησιῶν, λιμνῶν, τοποθεσιῶν κτλ. ὀνομάζονται **τοπωνυμίες**.

Οἱ τοπωνυμίες εἶναι κύρια ὀνόματα καὶ γράφονται μὲ τὸ ἀρχικὸ γράμμα τοὺς κεφαλαῖο: *Ἑλλάδα, Ἀελοῖ, Ἀάρισα, Γραβιά*. Μπορεῖ κανεὶς νὰ ρωτήσῃ: πῶς οἱ διάφοροι τόποι πῆραν τὰ ὀνόματά τους; γιὰτί λέμε Βουλιαγμένη, Πύργο, Καρδίτσα, Ἀθήνα κτλ.;

1. Πολλὲς τοπωνυμίες κληρονομήθηκαν **ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐποχὴ** (ἢ ξαναπῆραν τελευταῖα τὴν ὀνομασίαν ποὺ εἶχαν τὴν ἀρχαία ἐποχὴ): *Κίρκουρα, Ἀάρισα, Ἀελοῖ, Ἀμφισσα, Λαμία* κ.ἄ.

2. Ἀλλες τοπωνυμίες κληρονομήθηκαν **ἀπὸ τὴ μεσαιωνικὴ ἐποχὴ**, εἶναι δηλ. βυζαντινές: *Μυστράς* (ἀπὸ τὸ *μυζηθράς*), *Πικέρι* (ἀπὸ τὸ *ἐπικέριος* οἰνόχος, βυζαντινὸ ἀξίωμα), *Σαραντάπηχος* (ὄνομα βυζαντινοῦ στρατηγοῦ).

3. Πολλὲς τοπωνυμίες γεννήθηκαν στὴ νέα γλῶσσα **στοὺς τελευταίους αἰῶνες**. Ὀνομάστηκαν ἔτσι:

α) **Ἀπὸ φυσικὰ γνωρίσματα τῆς γῆς**: *Καρπερὴ* (γιὰτί βγάζει πολλοὺς καρπούς), *Ἀηδογῶρι* (γιὰτί ἔχει πολλὰ ἀηδόνια). Ἔτσι καὶ *Καρδίτσα* (ἀπὸ τὸ *καρυδίτσα*, δηλ. μικρὴ καρυδιά), *Βουλιαγμένη* (ἀπὸ τὴ γεωλογικὴ σύσταση τοῦ ἐδάφους). Ποιὲς τέτοιες τοπωνυμίες ἀναφέρονται στὸ κείμενο;

β) **Ἀπὸ τὴ σχέση τῶν τόπων μὲ τοὺς ἀνθρώπους** ποὺ κατοικοῦσαν ἢ ποὺ ἔκαμαν συνεισμούς ἢ ἔργα σ' αὐτοὺς. Ἔτσι ἔχομε τοπωνυμίες ἀπὸ κατοικίες, χίτρια, ἐκκλησίες, μοναστήρια κτλ. καὶ ἀπὸ ὀνόματα κατοίκων: *Πύργος, Μύλοι, Καστρί, Μακρυγιάννη* (συνεικία τῆς Ἀθήνας ὅπου κατοικοῦσε ὁ στρατηγὸς Μακρυγιάννης) κ.ἄ. Ποιὲς τέτοιες ἀναφέρονται στὸ κείμενο;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Ν' ἀναφέρῃς ἀπὸ 3 τοπωνυμίες πόλεων, χωριῶν καὶ γνωστῶν σου τοποθεσιῶν καὶ νὰ βρῇς τὴν καταγωγή τους.

Γύμνασμα. Ἀπὸ τίς ἀκόλουθες τοπωνυμίες γράψε χωριστὰ τίς ἀρχαῖες, τίς βυζαντινές καὶ τίς νέες· πλὴν στίς τελευταῖες σημείωσε γιὰτί ὀνομάστηκαν ἔτσι: *Ἀγία Τριάδα, Ἀγία Παρασκευή, Ἀγιοὶ Σαραντα, Ἀδριανούπολη, Αἴγινα, Ἀνεμόμυλος, Ἀσβεστοχώρι, Βαθύ, Γοργοπόταμος, Ἀἴγλος, Ἐλαφονήσι, Ἐλικῶνας, Ἐπίδauρος, Θεσσαλονίκη, Θήβα, Ἰουστινιανούπολη, Κακὴ Σκάλα, Κοκκινόβραχος, Κρουνέρι, Κυπαρισσία, Λίμνη (στὴν Εἰβοία), Μεσολόγγι, Ναύπλιο, Σουλίσταρο, Πολυδέντρι, Στρογγύλη (νησί), Τρίκορφο* (βουνό).

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τὰ θηλυκὰ τῶν οὐσιαστικῶν ὀνομάτων: ἀδερφός, ἀναγνώστης, ἀνεμῖός, ἀντρας, αὐγυλάς, γαμπρός, γιός, δάσκαλος, ἥρωας, θεῖος, καθηγητής, λέοντας, Σπαρτιάτης (μάθ. 16).

Ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη, ὅπου σπουδάζει νομικά, ὁ Ἀντρέας ὁ Φλώρος γράφει στὴ μητέρα του ἀνάμεσα σὲ ἄλλα :

«Πολὺ εὐγενικὸς ἄνθρωπος ὁ Κώστας ὁ Ἀντένας. Ἐνῶ μποροῦσε ν' ἀφήσῃ τὸ καλὰθι μὲ τὰ πράγματα σὲ κανένα γνωστὸ μαγαζὶ καὶ νὰ περάσω νὰ τὸ πάρω, ἔκαμε τὸν κόπο καὶ τὸ ἔφερε ὁ ἴδιος σήμερα τὸ ἀπόγεμα στὸ σπίτι μου, ποὺ δὲν εἶναι δὰ καὶ κοντὰ στὴν παραλία. Εἶναι καὶ καθημερινὴ σήμερα, Τετάρτη, καὶ θὰ εἶχε βέβαια καὶ στὸ καίκι του δουλειά. Ἐμείνει κανένα τέ-

ταρτο τῆς ὥρας στὸ δωμάτιό μου καὶ μοῦ εἶπε τὰ νέα τοῦ χωριοῦ μας. Πολὺ ἀνοιχτόκαρδος ἄνθρωπος. Ὅλοι οἱ θαλασσινοὶ ποὺ γνῶρισά ἔτσι εἶναι. Καληνυχτίζοντάς με μοῦ εἶπε : 'Δέ σοῦ λέω τὸ ἔχε γειά, γιατί ὡς τὴν ἡμέρα ποὺ θὰ φύγω θὰ σὲ ξαναδῶ, γιὰ νὰ πάρω καὶ τίς παραγγελίες σου γιὰ τὸ σπίτι σας.'

»Τὸ βράδυ ὁ καιρὸς ξαφνικὰ χάλασε. Ἀστραπές, βροντές, βροχή, σωστὴ νεροποντή. Τί κακὸ εἶναι τοῦτο! Ρίχτηκα στὴ μελέτη. Νύχτωσε, ἡ ὥρα περνοῦσε, ἡ βροχή δὲν ἐννοοῦσε νὰ σταματήσῃ. Δὲν μποροῦσα νὰ βγῶ νὰ πάω στὸ ἐστιατόριο γιὰ δεῖπνο, γιατί εἶχα τὴν ὀμπρέλα μου στὸ μάστορα. Ἀλλὰ γιατί κιόλα νὰ πάω στὸ ἐστιατόριο; Τὸ καλὰθι σας, μητέρα, εἶχε ἔρθει πάνω στὴν ὥρα. Ἐλιές, πορτοκάλια, ἀμυγδαλωτά. Τί καλύτερο ἤθελα; Ψωμί εἶχα. Ὅλη τὴν ὥρα ποὺ δειπνοῦσα ὁ νοῦς μου ἦταν στὸ σπίτι μας. Θέλεις ἀπὸ τὴν ἀδιάκοπη βροχή, ποὺ ἦταν σὰν ὑπόκρουση στὶς ἀναμνήσεις μου, θέλεις ἀπὸ τὰ σπιτικά φαγητά ποὺ ἔτρωγα, ἀφαιρέθηκα ἐντελῶς, ξεχάστηκα, καὶ γιὰ ὥρα πολλὴ ζοῦσα μὲ τὸ ξυπνητὸ ὄνειρο πὼς ἤμουν κοντὰ σας. Ὁ κρότος τῆς βροχῆς στὰ τζάμια μου καὶ τὸ πλατσάρισμα τῶν ἀμαξιῶν στὰ νερά ποὺ ἔτρεχαν στὸ δρόμο ἔσυραν τὴ φαντασία μου, τὴν ταξίδεψαν καὶ τὴν πῆγαν ν' ἀράξῃ στὸν κήπο μας καὶ στὸ σπιτάκι μας. Ὁ σκύλος μας γάβγιζε, ἡ γάτα μας νιαούριζε, οἱ κότες μας κακάριζαν καὶ τὰ παπιά μας τσαλαβουτοῦσαν στὸ αὐλάκι. Καὶ τὰ γλυκὰ ποὺ ἔπλασαν τὰ χέρια σου καὶ τὰ χέρια τῆς καλῆς μου τῆς ἀδερφοῦλας τὰ... τρώγαμε ὅλοι μαζί. Ἐσύ, ὁ πατέρας, ἡ Ἑλένη μας. Ἐνα πολὺ δυνατὸ μπουμπουνητὸ μὲ ξύπνησε ἀπὸ τ' ὄνειρο. Πῆρα τὴν πένα καὶ σὰς γράφω...»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. νεροποντὴ πολὺ δυνατὴ βροχή.— πλατσάρισμα ὁ ἦχος ποῦ ἀκούεται ἀπὸ τὸ τσαλαβούτημα μέσα στὰ νερά.— μπουμπουνητό ἢ βροντή.

Περιεχόμενο. Τί ἀναφέρει στὸ γράμμα τοῦ ὁ Κώστας; Πῶς δείχνει τὴ νοσταλγία του, δηλ. τὸν πόθο του νὰ γυρίσῃ στὴν πατρίδα του;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Οἱ λέξεις *πλατσάρισμα*, *μπουμπουνητό* δὲ σχηματίστηκαν μὲ τὴν παραγωγή ἢ μὲ τὴ σύνθεση ἀπὸ ἄλλες λέξεις· τὶς ἐφτιάσαν, γιὰ νὰ μιμηθοῦν μὲ τὸν ἦχο τοὺς ἐκεῖνο ποῦ ἐκφράζουν. Ἔτσι ἀπὸ τὸν ἦχο *πλάις*, ποῦ ἀκούεται ὅταν κανεὶς βουτᾷ στὰ νερά, φτιάχτηκε ἡ λέξη *πλατσάρισμα* (ρῆμα: *πλατσαρίζω*) ἀπὸ τὸν ἦχο τῆς βροντῆς ἐγίνε ἡ λέξη *μπουμπουνητό* (ρῆμα: *μπουμπουνίζω*). Αὐτὲς λέγονται **δνοματοποιημένες λέξεις** καὶ ὁ τέτοιος τρόπος σχηματισμοῦ τῶν λέξεων λέγεται **δνοματοποιία**.

Στὶς δνοματοποιίες ἀνήκουν καὶ οἱ λέξεις ποῦ μιμοῦνται τὶς φωνές τῶν ζώων.

Ποιὲς τέτοιες δνοματοποιημένες λέξεις ὑπάρχουν στὸ κείμενο;

2. Στὸ κείμενο διαβάζομε: «ἐλιές, πορτοκάλια, ἀμυγδαλωτά». Ἡ λέξη *ἀμυγδαλωτό* ἐδῶ δὲν εἶναι ἐπίθετο (*ἀμυγδαλωτός, ἀμυγδαλωτή, ἀμυγδαλωτό*)· εἶναι οὐσιαστικό, ὅπως καὶ οἱ λέξεις *ἐλιές, πορτοκάλια*. Τὸ γλυκὸ αὐτὸ ποῦ γίνεται ἀπὸ ἀμύγδαλα ὀνομάστηκε *ἀμυγδαλωτό*, ἀλλὰ ἡ λέξη δὲ σημαίνει πιά μιὰν ἰδιότητα, παρὰ ἓνα πρῶμα, ἓνα εἶδος γλυκοῦ. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι ἡ λέξη **ἄλλαξε γραμματικὸ εἶδος**, δηλ. ἐγίνε ἄλλο μέρος τοῦ λόγου.

Καὶ ἄλλες λέξεις τοῦ κειμένου παρουσιάζουν **ἀλλαγὴ γραμματικοῦ εἶδους**. Ἔτσι λέμε *νομικά* ὄχι ὅμως σὰν ἐπίθετο, παρὰ σὰν οὐσιαστικό, ποῦ φανερώ-ναι ὀρισμένη ἐπιστήμη· ἐπίσης λέμε *καθημερινή*, σὰν οὐσιαστικό ποῦ φανερώ-ναι τὴ μέρα ποῦ δὲν εἶναι γιορτὴ ἢ Κυριακὴ κτλ.

Ἀκόμη στὴ φράσι τοῦ κειμένου «θέλεις ἀπὸ... θέλεις ἀπὸ...» τὸ *θέλεις* ἐδῶ δὲν εἶναι ρῆμα, παρὰ σύνδεσμος ἀντιθετικός, ἀντὶ *εἴτε... εἴτε*. Ποιὲς ἄλλες λέξεις τοῦ κειμένου παρουσιάζουν τέτοια ἀλλαγὴ γραμματικοῦ εἶδους;

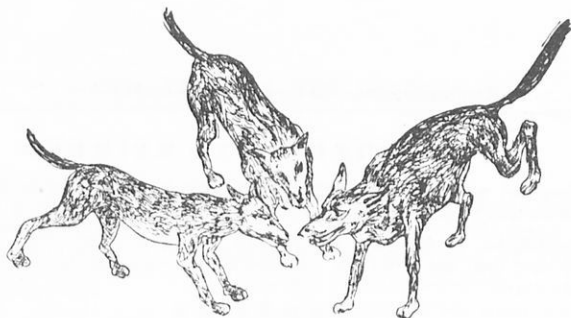
ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. 1) Νὰ βρῆς δνοματοποιημένες λέξεις, ποῦ μιμοῦνται τὸν ἦχο ποῦ ἀκούεται, ὅταν κανεὶς γελᾷ δυνατὰ (ἀπὸ τὸ *χά! χά!*), ὅταν βράζῃ τὸ νερό, ὅταν τρώῃ κανεὶς κάτι σκληρὸ (ἀπὸ τὸ *κρίτς!*), ὅταν τηγανίζεται τὸ λάδι ἢ τὸ βούτυρο, ὅταν σπάζῃ κανεὶς κάτι (ἀπὸ τὸ *τοάκ!*), ὅταν ἀναταράσσονται τὰ νερά (ἀπὸ τὸ *πάφλ!*). 2) Νὰ βρῆς δνοματοποιημένες λέξεις, ποῦ ἐγίναν ἀπὸ τὴ μίμησι τῆς φωνῆς τοῦ προβάτου, τοῦ γαῖδουριοῦ, τοῦ γουρουνιοῦ, τῆς κότας (ἀπὸ τὸ *κᾶ κᾶ κᾶ!*)

Γύμνασμα. 1) Γράψε τὶς λέξεις ποῦ βρῆκες στὴν προηγούμενη ἀσκηση. 2) Γράψε τὶς μέρες τὶς ἐβδομάδας ποῦ ὀνομάστηκαν ἀπὸ ἐπίθετα μὲ ἀλλαγὴ τοῦ γραμματικοῦ εἶδους.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε στὰ τρία γένη τὶς παθητ. μετοχές τῶν ρημάτων *ἀνάβω, βάφω, κρύβω, προκόβω, σκάβω, σκύβω*.

84.— Ο ΛΥΚΟΣ

‘Ο λύκος είδε στὸν ὕπνο του πὼς ἔπεσε μέσα σὲ τρεῖς χιλιάδες πρόβατα. Ἀπὸ τότε δὲν μπόρεσε νὰ κοιμηθῇ. Ξεκίνησε καὶ πάει νὰ τὰ βρῇ.

Πέρασε βουνὰ καὶ βουνά. Δάση ἀπὸ ἔλατα κι ἀπὸ πεύκα. Περπάτησε τὰ φαράγγια καὶ τὶς ράχες. Τὸ πάτημά του χτυποῦσε δυνατά. Τ’ ἀγρίμια, πού τὸ γνωρίζουν αὐτὸ τὸ περπάτημα, ἔτρεξαν στὴν τρύπα τους. Πρώτη ἡ ἄλεπού.

«Γιὰ νὰ φεύγῃ ἡ ἄλεπού, εἶπε ὁ ἄσβός, κάποια μεγάλη δουλειὰ τρέχει»· καὶ μῆκε σὲ μιὰ ξένη τρύπα, πού τὴ βρῆκε ἄδεια. «Γιὰ νὰ φεύγῃ ὁ ἄσβός, εἶπε τὸ κουνάβι, δὲν εἴμαστε καλὰ»· καὶ μῆκε μέσα στὸν κορμὸ ἑνὸς δέντρου. Μόνο ἡ νυφίτσα δὲν τρύπωσε ἀκόμη. Κάθισε ἀκίνητη πάνω σ’ ἕναν ψηλὸ κλῶνο καὶ συμμαζεύτηκε ἔτσι πού νὰ φαίνεται ἕνα μὲ τὸ κλαδί. ‘Ο λύκος προχώρησε. Μέσα στὰ πολλὰ ἄσπρα πρόβατα ἄρχισε νὰ ὀνειρεύεται τώρα κι ἕνα μαῦρο στὴ μέση. “Ἐνα μὲ χαίμαλι. Μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ ἅγιο ἄρνι. “Ἐφτασε στὰ τρίκορφα καὶ σταμάτησε εὐχαριστημένος. Τὴ στιγμὴ ὅμως πού ἐτοιμάστηκε νὰ χιμήξῃ, ἔξαφνα εἶδε δυὸ ξαδέρφους του μπροστά· τὸ Μοῦργο καὶ τὸν Πιστό. Οἱ δυὸ αὐτοὶ μαντρόσκυλοι πῆδησαν ἀπάνω του. Τότε ἄρχισε γενναῖο πόλεμο καὶ μὲ τοὺς δυὸ. Πάνω στὸ σβέρκο του ἔνιωσε σὰ μαχαίρια τὰ δόντια τῶν σκύλων. Μὰ κι αὐτός, ξεφεύγοντας, χύθηκε νὰ τοὺς ἀρπάξῃ ἀπὸ τὸ ἴδιο μέρος. Κυλισμένοι κάτω, φαίνονται σκύλοι καὶ οἱ τρεῖς· καὶ πάλι φαίνονται λύκοι καὶ οἱ τρεῖς.

Σὲ λίγο ἔφτασε κι ἕνας ἄλλος φοβερὸς μαντρόσκυλος, ὁ Κίτσος. ‘Ο λύκος δὲν μπόρεσε νὰ σταθῇ σὲ τρεῖς ἐχθροὺς ἐνωμένους. Εἶχε μιὰ πληγὴ μεγάλη στὸ σβέρκο κι ἄλλες μικρότερες στὸ κεφάλι καὶ στὰ πόδια. Κατάφερε ὅμως νὰ τοὺς ξεφύγῃ. Μάζεψε ὅλη του τὴ δύναμη καὶ τινάχτηκε μακριά. “Ορμησαν οἱ σκύλοι ἀπὸ κοντά, τὸν ἄρπαξε ὁ ἕνας, μὰ πάλι ὁ λύκος ἔμεινε μοναχὸς του καὶ χάθηκε.

Τὰ χαράματα μπόρεσε νὰ σταθῇ μέσα στὰ ἔλατα. *Ἦταν κουρασμένος καὶ ἀγκομαχοῦσε. Ἄλλα ὀνειρεύτηκε καὶ ἄλλα βρῆκε.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἄσβος νυχτόβιο σαρκοφάγο θηλαστικό· (μὲ τὶς τρίχες του κατασκευάζουν ἀπαλὲς βούρτσες ξυρίσματος καὶ ἄλλα πράγματα).—χαϊμαλί (λ. τουρκ.) φυλαχτό, πού τὸ κρεμοῦν στό λαμῖο.—λάγιο ἀρνὶ μὲ μαῦρο μαλλί.—*τρίκορφα* βουνὰ μὲ τρεῖς κορ(ν)φές.—*χιμῶ* ὄρεω, εἰχνομαί ὀρηκτικά.

Περιεχόμενο. Τί ὄνειρο εἶδε ὁ λύκος; Τί ἔκαμε ἔπειτα καὶ τί ἔπαθε;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Ὅπως εἶδαμε στό μάθ. 5, ἡ γλώσσα μας ἔχει 25 *φθόγγους* (20 σύμφωνα καὶ 5 φωνήεντα). Οἱ φθόγγοι παριστάνονται μὲ γραπτὰ σημάδια, πού λέγονται *γράμματα*. Θυμήσου ποιοὶ εἶναι οἱ φθόγγοι αὐτοὶ καὶ παρατήρησε μὲ ποιά γράμματα παριστάνεται ὁ καθένας.—Ἰδιαίτερα πρόσεξε πῶς παριστάνονται οἱ φθόγγοι *ου, μπ, ντ, γκ, τα, τζ*. Ἐπίσης παρατήρησε πῶς μερικὰ γράμματα παριστάνουν τὸν ἴδιο φθόγγο. Τὰ γράμματα *ο* καὶ *ω* ποῖο φθόγγο παριστάνουν; Τὰ γράμματα *ι, η, υ*, καὶ τὰ δίψηφα *ει, οι, υι* ποῖο φθόγγο παριστάνουν; Τὰ γράμματα *ξ, ψ* ποιοὺς φθόγγους παριστάνουν;

Ὅπως βλέπομε λοιπόν, δὲν ἔχομε γιὰ κάθε φθόγγο ἰδιαίτερο γράμμα, δηλ. δὲν ὑπάρχει πάντοτε *ἀντιστοιχία* φθόγγων καὶ γραμμάτων.

2. Ἔτσι καὶ τὸ γράμμα *σ* σὲ μερικὲς περιπτώσεις παριστάνει τὸν ἴδιο φθόγγο πού παριστάνει τὸ γράμμα *ζ*, δηλ. προφέρεται ἡχηρό, σὰ *ζ*. Πρόσεξε στὶς λέξεις τοῦ κειμένου πού ἔχουν *σ* καὶ παρατήρησε ἔμπρὸς ἀπὸ ποιοὺς φθόγγους τὸ *σ* σὲ μιὰ λέξη προφέρεται σὰ *ζ*.

3. Οἱ συνδυασμοὶ τῶν δύο φωνηέντων *αν* καὶ *ευ* προσφέρονται *αβ, εβ* καὶ *αφ, εφ* (μάθ. 29) Ἀναζήτησε στό κείμενο τὶς λέξεις πού ἔχουν *αν* καὶ *ευ* καὶ παρατήρησε ἔμπρὸς ἀπὸ ποιοὺς φθόγγους αὐτὰ προφέρονται *αβ, εβ* καὶ ἔμπρὸς ἀπὸ ποιοὺς *αφ, εφ*.

4. Εἶδαμε (μάθ. 28) πῶς σὲ μερικὲς λέξεις γράφομε δύο *ὅμοια σύμφωνα*, ἐνῶ προφέρομε ἓνα μόνο φθόγγο. Νὰ βρῇς σὲ ποιὲς λέξεις τοῦ κειμένου ἔχομε δύο ὅμοια σύμφωνα.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῇς σὲ ποιὲς λέξεις ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες προφέρεται τὸ *σ* ἡχηρὸ σὰ *ζ* καὶ ἔμπρὸς ἀπὸ ποιοὺς φθόγγους, σὲ ποιὲς λέξεις τὸ *αν, ευ* προσφέρεται *αβ, εβ* καὶ σὲ ποιὲς *αφ, εφ* καὶ τέλος ποιὲς λέξεις ἔχουν δύο ὅμοια σύμφωνα: *Ἐνα ογονομάλλικο παιδί παίξει οβούρα σὴν ἀλλή τοῦ σαιτιοῦ του. Μαζεῦτηκαν καὶ ἄλλα παιδιά καὶ ὅλα εἶναι εὐχαριστημένα ἀπὸ τὸ παιχνίδι αὐτό. Αὐριο εἶναι Κυριακή καὶ γι' αὐτὸ παίζουν ξένοιαστα. Ὑστερ' ἀπὸ πολλὴ ὥρα φεύγουν ὅλοι οἱ φίλοι κουρασμένοι.*

Γύμνασμα. 1) Γράψε 5 λέξεις μὲ *σ* (σὴν ἀρχὴ ἢ μέσα σὴν κάθε λέξη) πού νὰ προφέρεται *ζ*.— 2) Γράψε ἀπὸ 3 λέξεις πού νὰ ἔχουν *αν* μὲ προφορά *αβ, ευ* μὲ προφ. *εβ, αν* μὲ προφ. *αφ* καὶ *ευ* μὲ προφ. *εφ*.— 3) Γράψε 5 λέξεις πού νὰ ἔχουν δύο ὅμοια σύμφωνα.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τὸν ἐνεργητικὸ καὶ παθητικὸ ἀόριστο τῆς ὑποταχτικῆς τοῦ ῥήματος *μαζεῖω*.

85.— Ο ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΣΤΗΝ ΙΘΑΚΗ

Σάν πρόβαλε τὸ φωτερό
τ' ἀστέρι, πού στὰ οὐράνια
τῆς νυχτογέννητης αὐγῆς
πρωτομηνάει νὰ φέξη,
τὸ πλοῖο τὸ πελαγόδρομο
ζύγωνε πιά στὸ θιάκι.
Βρίσκειτ' ἐκεῖ τοῦ Φόρκυνα,
τοῦ πελαγίσου γέρου,

- 5 κάποιο λιμάνι, καὶ σ' αὐτὸ δυὸ κάβοι, πού προβάλλουν
βραχόσπαρτοι, πρὸς τὴν μπασιά τοῦ λιμανιοῦ συγκλίνουν
κι ὤξω κρατοῦν τὰ κύματα πού οἱ τρικυμιές σηκώνουν·
μὰ μέσα τὰ καλόφτιαστα συχνάζουνε καράβια
διχῶς δεσίματα, ἅμα μποῦν καὶ βροῦν ἀραξοβόλι.
- 10 Εἶναι κι ἐλιά μακρόφυλλη βαθιά μὲς στὸ λιμάνι·
καὶ δίπλα τῆς ἀχνόθαμπη σπηλιά χαριτωμένη,
ἱερὸ λημέρι τῶν νυμφῶν πού λέγονται Ναϊάδες.
Ἔχει κι ἀστείρευτα νερά καὶ θύρες δυό· μιὰ θύρα
πρὸς τὸ βοριά, πού δύνονται ν' αὐλίζονται κι ἀνθρώποι,
- 15 κι ἄλλη, θεϊκιά, πρὸς τὸ νοτιά, πού ἀνθρώποι δὲν περνᾶνε,
μόνο εἶναι τῶν ἀθάνατων ἡ θύρα ἐκεῖνη δρόμος.
Αὐτὰ ἀπὸ πρὶν γνωρίζοντας μῆηκαν ἐκεῖ ν' ἀράξουν.
Καὶ τὸ καράβι στὴ στεριά ἔξω ἔπεσε ὡς τὴ μέση·
μὲ τέτοια ὄρμη τὸ σπρώχνανε στὰ ὀμπρὸς οἱ λαμνοκόποι.
- 20 Καὶ στὴ στεριά σὰ βγήκανε ἀπ' τὸ γερό καράβι,
πρῶτα ἀπ' τὸ πλοῖο τὸ κουφωτὸ τὸν Ὀδυσσεά σηκῶσαν
μὲ τὸ σεντόνι τὸ λινὸ καὶ τὸ λαμπρὸ στρωσίδι
στὴν ἀμμουδιά τὸν ἔθεσαν, καθὼς βαριοκοιμόταν,
κι ὕστερα βγάλαν τὰ καλὰ πού οἱ Φαίακες τοῦ δῶσαν.
- 25 Τὰ ἔβαλαν ὀλα στῆς ἐλιάς τῇ ρίζα σωριασμένα,
ὤξω ἀπ' τὸ δρόμο, μὴν τὰ δῇ περαστικός κανένας
καὶ πάη καὶ τὰ πειράξη, πρὶν ξυπνήσῃ ὁ Ὀδυσσεάς.
Κι αὐτοὶ ξαναγουρίζανε στὸν τόπο τους.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *Θιάκι* (οὐδ.) ἡ Ἰθάκη.— *Φόρκυνας* θαλασσινὸς θεὸς τῶν ἀρχαίων.— *κάβος* ἀκρωτήρι.— *συγκλίνω* γέγωνο πρὸς τὰ μέσα μαζί με κάτι ἄλλο.— *ἀραξοβόλι* μέρος τῆς ἀκτῆς προφυλαγμένο ἀπὸ ἀνέμους, ὅπου εἰχνοῦν ἄγκυρα (ἀράζουν) τὰ πλοία.— *λημέρι*, βλ. σ. 53.— *νόμφες* θεές τῶν ἀρχαίων, πού κατοικοῦσαν σὲ πηγές, σπηλιές, δάση κτλ.— *ἀνθρώποι*, ποιητικὸς τύπος (κανονικά: *ἄνθρωποι*).— *λαμνοκόπος* κωπηλάτης, ἐκεῖνος πού λάμνει, δηλ. τραβά τὸ κουπί.

Περιεχόμενο. Πῶς περιγράφεται τὸ λιμάνι τῆς Ἰθάκης;— Πῶς ἔφτασε ἐκεῖ τὸ καράβι μετὰ τὸν Ὀδυσσεά;— Πῶς τὸν ἐβγαλαν ἔξω οἱ σύντροφοί του;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ἔχομε μιλῆσει σὲ προηγούμενα μαθήματα (41, 42, 49) γιὰ τὸ *βασικὸ τόνο*.

α) **Στὰ οὐσιαστικά** βασικὸς τόνος εἶναι ὁ τόνος τῆς ὀνομαστικῆς τοῦ ἐνικού (ἄσχετα μετὰ τὸ τονικὸ σημάδι πού σημειώνομε).

Ὁ βασικὸς τόνος τῶν οὐσιαστικῶν τις περισσότερες φορές κρατιέται στὴν ἴδια συλλαβή, κάποτε ὅμως κατεβαίνει κατὰ μία συλλαβὴ καὶ σπάνια κατὰ δύο συλλαβές:

ἡ *Ναϊάδα*, τῆς *Ναϊάδας*, τῇ *Ναϊάδα*, οἱ *Ναϊάδες*, τῶν *Ναϊάδων* κτλ.

ἡ *ὄρμη*, τῆς *ὄρμης*, οἱ *ὄρμεις*, τῶν *ὄρμων*, τῆς *ὄρμης* κτλ.

ὁ *ἄνθρωπος*, τοῦ *ἀνθρώπου*, οἱ *ἄνθρωποι*, τῶν *ἀνθρώπων*, τοὺς *ἀνθρώπους* κτλ.

τὸ *λιμάνι*, τοῦ *λιμανιοῦ*, τὰ *λιμάνια*, τῶν *λιμανιῶν* κτλ.

ἡ *θάλασσα*, τῆς *θάλασσας*, οἱ *θάλασσες*, τῶν *θαλασσῶν* κτλ.

β) **Στὰ ἐπίθετα** βασικὸς τόνος εἶναι ὁ τόνος τῆς ὀνομαστικῆς ἐνικού τοῦ ἀρσενικοῦ γένους:

ὁ *βραχόσπαρτος*, ἡ *βραχόσπαρτη*, τὸ *βραχόσπαρτο*, τῶν *βραχόσπαρτων* κτλ.

ὁ *λαμπρός*, ἡ *λαμπρή*, τὸ *λαμπρό*, οἱ *λαμπροί*, τῶν *λαμπρῶν* κτλ.

Στὰ ἐπίθετα ὁ βασικὸς τόνος μένει ἀμετακίνητος. Ἀλλὰ τὰ προπαροξύτονα ἐπίθετα σὲ -ος πού ἔλλαξαν καὶ ἐγίναν οὐσιαστικά (μαθ. 83) ἀκολουθοῦν ὡς πρὸς τὸ βασικὸ τόνο τὸν κανόνα τῶν οὐσιαστικῶν: ὁ *βάρβαρος*, τοῦ *βαρβάρου*, τῶν *βαρβάρων*, τοὺς *βαρβάρους* (ὅπως ὁ *ἄνθρωπος*, τοῦ *ἀνθρώπου*, τῶν *ἀνθρώπων*, τοὺς *ἀνθρώπους*), ἐνῶ, ὅταν ἔχουν σημασία ἐπιθέτου, ὁ τόνος τοὺς μένει ἀμετάκλητος.

γ) **Στὰ ρήματα** ὁ βασικὸς τόνος εἶναι ὁ τόνος πού βρίσκεται στὸ α' πρόσ. τοῦ ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς: Ὁ τόνος αὐτὸς στοὺς τύπους τοῦ ρήματος συχνὰ μετατοπίζεται: *σηκῶνω* — *σηκῶνα* — *σηκώθηκα*, *σηκώθηκαμε* — *θα σηκωθῶ*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. α) Νὰ βρῆς τὰ οὐσιαστικά πού εἶναι στοὺς στίχους 5, 7, 8, 9, 12, 13, 25 καὶ νὰ σχηματίσῃς τὴ γενική καὶ αἰτιατική τοῦ ἐνικού καὶ πληθυντικού.— β) Νὰ βρῆς τὰ ἐπίθετα πού εἶναι στοὺς στίχους 1, 2, 6, 10, 11, 12, 13, 15. Σχημάτισε τὰ τρία γένη.— γ) Νὰ βρῆς τὰ ρήματα πού εἶναι στοὺς στίχους 4, 8, 12, 19 καὶ νὰ σχηματίσῃς τὸ α' ἐνικὸ πρόσ. τοῦ παρ. τῆς ἴδιας φωνῆς.

Γύμνασμα. Γράψε τὴ γενική καὶ αἰτιατική ἐνικού καὶ πληθ. τῶν οὐσιαστικῶν πού εἶναι στοὺς στίχους 6 καὶ 7 καὶ τῶν ἐπιθέτων πού εἶναι στοὺς στίχους 2 καὶ 22 (στά 3 γένη).— Ἐπίσης τὸν παρατατικὸ τῶν ρημάτων πού εἶναι στοὺς στίχ. 4 καὶ 8 (στὴν ἴδια φωνή).

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε ὅλες τις λέξεις τοῦ κειμένου πού ἔχουν δύο ὅμοια σύμφωνα.

“Ενας αγωγιάτης, άφοϋ ήπιε στή βρύση βάζοντας γιά κούπα τίς χοϋφτες του, μουρμούρισε: «Νά δροσιστή ή ψυχούλα σου!»

— ‘Η ψυχούλα του... τίνος;... Δέν καταλαβαίνω.

— “Ημουν παιδί. Τόν καιρό εκείνο έτρεχε δώ λίγο νερό, μά πολύ λιγοστό, κόμπος. Οί διαβάτες έπεφταν μπρούμυτα γιά νά πιούν, προσπαθώντας νά φτιάσουν κάνουλα μέ κανένα χλωρόφυλλο. “Ολοι από τά γύρω χωριά είχαν ανάγκη από μία βρύση έδω. Μά καθένας έλεγε: «άς τή φτιάση άλλος». Κάθε χωριό έλεγε: «άς τή φτιάση άλλο χωριό». Μιά φορά πέρασε κι ένας ράφτης, πηγαίνοντας πανηγυριώτης στόν ‘Αι-Λιά. “Ηταν άπ’ άλλου και είχε ένα μικρό μαγαζί κάτω στή χώρα. Καθισμένος σταυροπόδι σ’ ένα ψηλό ράφι — έτσι δά, σά νά τόν βλέπω τώρα — κεντούσε σεγκούνια και φέρμελες μέ μιάν άργή βελονιά. Είχε μεγάλη γενειάδα κατάσπρη, χυμένη στό στήθος, και φορούσε τίς μακριές του φουστανέλες καθημερινή και γιορτή, κατακάθαρες.

“Οταν γύρισε από τόν ‘Αι-Λιά, είπε τής γριάς γυναίκας του: «Γυναίκα, εκεί πάνω πού πήγαινα, είδα πώς χρειάζεται μία βρύση. ‘Εμείς άτεκνοι είμαστε, πολλά χρόνια δέ θά ζήσωμε. Λοιπόν τó κομπόδεμά μας θά τó δώσω γιά κείνη τή βρυσούλα, νά δροσιζώνται οί χριστιανοί.»

— ‘Αφέντη, ό,τι όρισης καλά όρισμένο, είπε ή γριά.

Μέ έξοδά του οί εργάτες έσκαφαν έκατό μέτρα μάκρος, μάζεψαν τó σκορπισμένο νερό, τó έβαλαν σέ χτιστό κανάλι κι έχτισαν τή βρύση. ‘Εκείνος, άφοϋ πρόφτασε νά δη τó καλό πού έκαμε στους ανθρώπους, δέ ζήτησε τίποτα άπ’ αυτούς. Σέ λίγο καιρό κοιμήθηκε στά χέρια του Θεοϋ εύχαριστημένος και λησμονήθηκε. “Υστερα θέριεψε έδω τó πλατάνι πού βλέπετε. ‘Η βρύση τρέχει από τριάντα χρόνια, και θά τρέχη γιά πολόν καιρό, όσο βρίσκονται κουρασμένοι διαβάτες...

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *άγωγάτης* εκείνος που μεταφέρει με ζωό ανθρώπους ή πράματα (άγωγή ή μεταφορά).—*κόμπος*, έδώ μεταφορικά: πολύ λίγο νερό, που χύνεται σταγόνα με σταγόνα.—*μπαρούμπα* πεσμένος με το πρόσωπο προς το έδαφος.—*σεγκούνι* (ουδ.) χωριάτικο έπανωφόρι μάλλινο.—*φέρμελη* (θηλ.) γελέκο κεντημένο με μεταξί και χρυσά στολίσματα, που το φορούσαν μαζί με τη φουστανέλα.

Περιεχόμενο. Ποιός έφτιασε τη βρύση στο μέρος εκείνο; Πώς πήρε την άπόφαση αυτή; Πώς κρίνεις την πράξη του;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στο κείμενο διαβάσαμε *‘Αι-Αιάς*, που άπαρτίζεται από το *‘Αι* (που έγινε από τη λέξη *άγιος*) και από το κύριο όνομα *Αιάς* (δηλ. *‘Ηλίας*). Αυτό το *‘Αι* πηγαίνει έμπρός από ονόματα και λέγεται **προτακτικό**. Τέτοια προτακτικά είναι και τά: *‘Αγια-, γερο-, γρια-, θεια-, κυρα-, μαστρο-, μπαρμπα-, χατζη-*.

Αυτά πηγαίνουν πάντα πριν από ονόματα και δεν παίρνουν τόνο: *‘Αγια-Σοφιά, γερο-Δήμος* κτλ.

“Υστερ” από τα προτακτικά σημειώνουμε μιá μικρή γραμμούλα, δηλ. **ένωτικό** (βλ. μάθ. 34).

Τά προτακτικά μένουν άκλιτα: *ό ‘Αι-Αιάς, του ‘Αι-Αιά, τον ‘Αι-Αιά, ή ‘Αγια-Σοφιά, της ‘Αγια-Σοφιάς, την ‘Αγια-Σοφιά, ό γερο-Δήμος, του γερο-Δήμου* κτλ.

2. Στα **σημεία της στίξης** (μάθ. 35) άνήκουν και τ’ ακόλουθα:

α) **‘Η διπλή τελεία (:)**. Αυτή σημειώνεται συνήθως έμπρός από τά λόγια που αναφέρονται *κατά λέξη* και που κλείνονται σέ εισαγωγικά. Κοίταξε που σημειώνεται διπλή τελεία στο κείμενο. (Βλ. και στά μαθ. 1, 34, 35, 48 και 49.)

β) **Τ’ άποσιωπητικά (...)**, που δείχνουν πώς άποσιωπούμε κάτι, πώς δέν τό λέμε, γιατί ή φράση έμεινε άτελειώτη από συγκίνηση, από ντροπή ή όταν γιά άλλο λόγο δέ θέλωμε ν’ άποτελειώσωμε την όμιλία. Παρατήρησε που σημειώνονται άποσιωπητικά στο κείμενο. (Βλ. και μαθ. 2, 37 και 53.)

γ) **Παύλα (—)**. Αυτή σημειώνεται στο διάλογο και δείχνει άλλαγή στο πρόσωπο που μιλεί. Πρόσεξε στο κείμενο των μαθ. 59 και 62 που σημειώνεται παύλα.

δ) **Διπλή παύλα**. Κάποτε μεταχειριζόμαστε δύο παύλες, γιά ν’ άπομονώσωμε μέσα σ’ αυτές μιá φράση ή μέρος της, που δέ μās χρειάζεται και πολύ στο κείμενο. Κοίταξε στο σημερινό κείμενο που σημειώνονται δύο παύλες. (‘Επίσης βλ. και στά μαθ. 26, 41 και 42).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Νά βρης που σημειώνονται ένωτικό, διπλή τελεία, άποσιωπητικά, παύλα και διπλή παύλα στά μαθ. 56 και 58.

Γύμνασμα. Γράψε 9 λέξεις που ή καθεμία νά έχη και από ένα προτακτικό (‘Αγια-, ‘Αι-, γερο-, γρια-, θεια-, κυρα-, μαστρο-, μπαρμπα-, χατζη-).

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τό γ’ ένικό πρόσωπο σέ όλους τους χρόνους της όρι-στικής του ρήματος *κρίβομαι* (παθ. φωνή).

Στὸ ὄρεινὸ χωριό, ὅπου πήγαμε νὰ περάσωμε τὸ καλοκαίρι, νοικιάσαμε ἓνα σπίτι παλιό, μὲ δύο μόνο δωμάτια, ἀλλὰ ὅπωςδήποτε θὰ τὰ βολεύουμε. «Πρὶν μποῦμε, πρέπει νὰ τὸ ἀπολυμάνωμε, εἶπε ὁ πατέρας, ἂν καὶ ὁ νοικοκύρης τὸ ἀσβέστωσε καὶ τὸ καθάρισε. Ἐπὶ τὴν πόλιν ἔχω φέρει μαζὶ μου φορμόλη.»

— Τί εἶναι ἡ φορμόλη, πατέρα;

— Νά, τοῦτο ἐδῶ τὸ ὑγρὸ. Ἀπο-

λυμαίνει χωρὶς νὰ πειράξῃ οὔτε

ὕφασματα οὔτε δέρματα οὔτε χρώματα. Ἐσὺ, Χρίστο, εἶπε στὸ μεγαλύτερό μου ἀδερφὸ, νὰ πᾶς μὲ τὸ Μηνά νὰ μετρήσετε πόσα κυβικὰ μέτρα εἶναι τὸ κάθε δωμάτιο. Γιατί γιὰ κάθε κυβ. μ. χρειάζονται 10 γραμμάρια φορμόλη. Νά, πάρτε αὐτὸ τὸ μέτρο. Ἐσὺ, Ἀγγελά, εἶπε στὴν ἀδερφή μας, ἄναψε φωτιά καὶ χώρισέ την στίς δύο φουφοῦδες ποὺ ἔχει τὸ σπίτι· βάλε τὴ μία στὸ ἓνα δωμάτιο καὶ τὴν ἄλλη στὸ ἄλλο, στὴ μέση. Ἐπειτα θὰ σὰς πῶ τί θὰ γίνῃ.

Κάμαμε τὴν ἀπολύμανση σύμφωνα μὲ τίς ὁδηγίες τοῦ πατέρα. Μετρήσαμε τὰ δωμάτια καὶ βρήκαμε πὼς τὸ ἓνα εἶχε 3 μ. ὕψος, 4 πλάτος καὶ 4 μᾶκρος· τὸ ἄλλο εἶχε τὸ ἴδιο ὕψος καὶ πλάτος, ἀλλὰ 5½ μ. μᾶκρος, ὥστε τοῦ ἐνὸς ἡ χωρητικότητα ἦταν 48 κυβ. μ. καὶ τοῦ ἄλλου 66. Βάλαμε σὲ μιὰ χύτρα 480 γρ., δηλ. 150 δρ. περίπου φορμόλη καὶ σὲ μιὰν ἄλλη 660 γρ., δηλ. κάτι περισσότερο ἀπὸ μισὴ ὀκά. Προσθέσαμε καὶ τὸ ἀνάλογο νερό, μισὴ ὀκ. καὶ 50 δρ. στὴν πρώτη, μιὰ ὀκ. παρὰ 60 δρ. στὴ δεύτερη, καὶ τίς τοποθετήσαμε πάνω στίς δύο φουφοῦδες. Πρωτύτερα εἶχαμε φράξει ὅλες τίς χαραμίδες στὰ παράθυρα καὶ στίς πόρτες, γιὰ νὰ μὴ φεύγῃ ὁ ἀτμός. Κλείσαμε καὶ φύγαμε. Τὴ νύχτα ἐκεῖνη κοιμηθήκαμε μοιρασμένοι σὲ δύο φιλικές μας οἰκογένειες. Τὸ πρωὶ ἀνοίξαμε τὰ δωμάτιά μας καὶ τ' ἀερίσαμε. Ἡ ἀπολύμανση εἶχε γίνῃ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *φορμώλη* χημικό διάλυμα, πού είναι πολύ δραστήριο αντίσηπτικό και τὸ μεταχειρίζονται γιὰ ἀπολυμάνσεις.

Περιεχόμενο. Τί ἔκαμαν τὰ παιδιά, γιὰ νὰ βροῦν πόσα κυβικά μέτρα είναι τὸ κάθε δωμάτιο; Τί ἄλλο ἔκαμαν τὰ παιδιά;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ κείμενο μερικὲς λέξεις γράφονται κομμένες, ἔχομε συνηθίσει ὅμως καὶ τὶς διαβάζομε εὐκόλα ὁλόκληρες. Ἔτσι βλέπομε 3 μ. καὶ διαβάζομε 3 μέτρα, μιὰ δκ. παρὰ 60 δρ. καὶ διαβάζομε μιὰ δκά παρὰ 60 δράμια κτλ. Τέτοιες γράφες λέγονται *συντομογραφίες*.

Ποῖες ἄλλες συντομογραφίες ὑπάρχουν στὸ κείμενο;

2. Οἱ συντομογραφίες συνηθίζονται γιὰ μερικὲς λέξεις πολὺ συχνὲς καὶ γράφονται μὲ *δριμένο τρόπο*, ὥστε εὐκόλα μπορεῖ κανεὶς νὰ τὶς διαβάσῃ. Μερικὲς ἀπὸ τὶς πρὶν συνηθισμένες συντομογραφίες εἶναι καὶ οἱ ἀκόλουθες:

ἄγ. (ἄγιος)	λ. (λέξη)	ὄρ. (ὄρες)
ἀρ. (ἀριθμός)	Μ. (Μεγάλος)	κ. ἄ. (καὶ ἄλλα)
βλ. (βλέπε)	σ., σελ. (σελίδα)	λ.χ. (λόγου χάρι)
Ἀδα (δεσποινίδα)	σημ. (σημείωση)	π.μ. (πρὶν ἀπὸ τὸ μεσημέρι)
δρχ. (δραχμὲς)	Σια (συντροφία)	μ.μ. (μετὰ τὸ μεσημέρι)
κ. (κύριος, κυρία)	στρ. (στρέμματα)	π.χ. (παραδείγματος χάρι)
κ.κ. (κύριοι)	χρρ. (χιλιόγραμμα)	π.Χ. (πρὸ Χριστοῦ)

Ἐπίσης καὶ γιὰ μερικὲς πόλεις ἔχομε συντομογραφίες:

Θεσ/νίκη, Θ/νίκη (Θεσσαλονίκη), Κων/πολη (Κωνσταντινούπολη, Πόλη).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκησις. Διάβασε τὶς ἀκόλουθες φράσεις προφέροντας ὁλόκληρες τὶς λέξεις ὅπου εἶναι συντομογραφίες:

Ἄγ. Νικόλαος προστατεύει τοὺς ναυτικούς — Ὁ κ. Κρητικὸς θὰ ἔρθῃ νὰ μὲ βρῇ σήμερα στίς 5 1/2 μ.μ. — Τὸν πέμπτο αἰῶνα π.Χ. ἔζησαν στήν Ἀθῆνα μεγάλοι καλλιτέχνες, πού ἔκαμαν σπουδαῖα ἔργα τέχνης, ναοὺς, ἀγάλματα κ.ἄ. — Τὸ ἀεροπλάνο ἔφυγε ἀπὸ τὴν Ἀθῆνα στίς 11 1/4 π.μ. καὶ ἔφθασε στὴ Θεσ/νίκη στίς 12 1/2 μ.μ., δηλ. χρειάστηκε μόνο 1 ὥρ. καὶ ἕνα τέταρτο. — Στὴ σελ. 97 εἶναι ὁ πίνακας μὲ τὶς καταλήξεις τῶν ἀρσ., θηλ. καὶ οὐδέτε. οὐσιαστικῶν.

Γύμνασμα. Ἀντίγραψε τὶς παρακάτω φράσεις μὲ ὅσες συντομογραφίες μποροῦν νὰ γίνουν.

Τὸ Βυζάντιο χτίστηκε τὸ 658 πρὸ Χριστοῦ. Ἐκεῖ ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος τὸ 330 μετὰ Χριστὸ ἱδρυσεν τὴν Κωνσταντινούπολη, πού ἔμεινε πρωτεύουσα τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας ὡς τὸ 1453 μετὰ Χριστό.

Ἀγόρασα 2 δκάδες καὶ 50 δράμια λάδι πρὸς 22 δραχμὲς καὶ ἔδωσα 46.750 δραχμὲς.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Συλλάβισε τὶς λέξεις: ἐκστρατεία, πανοστρατιά, ξεσφραγισμένος, συντομογραφία, σύγγραμμα, ξελαρυνγίζομαι, σπαρταριστός, νεοελληνικός, προαιώνιος, προϊόντα, Νεοϋορκέζος.

88.—ΚΛΕΦΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

1. ΤΟΥ ΛΑΒΩΜΕΝΟΥ ΚΛΕΦΤΗ

- 1 Κλαΐνε τὰ δέντρα, κλαΐνε, κλαΐνε τὰ κλαριά,
- 2 κλαΐνε καὶ τὰ λημέρια ποῦ λημέριαζα,
- 3 κλαΐνε τὰ μονοπάτια ποῦ περπάταγα,
- 4 κλαΐνε κι οἱ κρουοβρυσοῦλες πῶπινα νερό,
- 5 κλαΐνε καὶ τὰ μετόχια πῶπαιρνα ψωμί,
- 6 κλαΐνε τὰ μοναστήρια πῶπινα κρασί.
- 7 Φαρμάκι τὸ μολύβι κι ἡ λαβωματιά·
- 8 τὰ μάτια μου σβησμένα κι ὄλο μ' τὸ κορμί,
- 9 στὴν ἔρημιά μονάχος, δίχως συντροφιά,
- 10 θεριά θενά μὲ φᾶνε κι ἄγρια πουλιά.

2. ΤΟΥ ΚΛΕΦΤΗ ΤΟ ΚΙΒΟΥΡΙ

- 1 Ὁ ἥλιος ἐβασίλευε κι ὁ Δῆμος παραγγέλλει :
- 2 « Σύρτε, παιδιά μου, στὸ νερό, ψωμί νὰ φάτε ἀπόψε,
- 3 κι ἐσύ, Λαμπράκη μου ἀνιψιέ, ἔλα κάτσε κοντά μου,
- 4 νὰ σοῦ χαρίσω τ' ἄρματα, νὰ γίνης καπετάνος,
- 5 Παιδιά μου, μὴ μ' ἀφήνετε σ' αὐτόν τὸν ἔρμο τόπο·
- 6 γιὰ πάρτε με καὶ σύρτε με ψηλὰ στὴν κρύα βρύση,
- 7 ποῦ 'ναι τὰ δέντρα τὰ δασιά, τὰ πυκναραδιασμένα.
- 8 Κόψτε κλαδιά καὶ στρώστε μου καὶ βάλτε με νὰ κάτσω
- 9 καὶ φέρτε τὸν πνεματικό νὰ μὲ ξομολογήση,
- 10 γιὰ νὰ τοῦ πῶ τὰ κρίματα δσά 'χω καμωμένα
- 11 δώδεκα χρόνια ἄρματολός, σαράντα χρόνια κλέφτης.
- 12 Καὶ βγάλτε τὰ χαντζάρια σας, φτιάστε μου ὠριό κιβούρι,
- 13 νὰ 'ναι πλατὺ γιὰ τ' ἄρματα, μακρὺ γιὰ τὸ κοντάρι·
- 14 κι ἀπ' τὴ δεξιά μου τὴ μεριά ἀφήστε παραθύρι,
- 15 νὰ μπαῖνῃ ὁ ἥλιος τὸ πρωὶ καὶ τὸ δροσιὸ τὸ βράδυ,
- 16 νὰ μπαينوβαίνουν τὰ πουλιά, τῆς ἀνοιξης τ' ἀηδόνια.»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. λημεριάζω μένω στο λημέρι (βλ. σ. 53).— μετόχι έξο-
χικό κτήμα μοναστηριού.— φαρμάκι πικρό σά φαρμάκι.— μολύβι ή μολυβένια
σφαίρα του τουφεκιού (που βρήκε τον κλέφτη).— λαβωματιά τραύμα, πληγή.—
δασύς-ιά-ν πυκνός, πυκνοφυλλός.— χαντζάρι μακρύ πολεμικό μαχαίρι.— ώριός (λ.
ποιιτ.) ώριός.— κιβούρι τάφος.

Περιεχόμενο. Α) Πώς φαντάζεται ό λαβωμένος κλέφτης τὰ δέντρα και
γενικά τή φύση, για να νομίζει πως κλαίνε την ώρα που αυτός πεθαίνει; Οί
δύο τελευταίοι στίχοι του πρώτου ποιήματος δείχνουν πως ό κλέφτης έχει ένα
παράπονο· ποί; Β) Ό Δήμος δίνει οδηγίες πως να φτιάσουν τον τάφο του·
τί τάχα να πιστεύη, για να δίνη τέτοιες παραγγελίες;

Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ι Κ Η

1. **Χασμωδία.** Πολλές φορές συναντιούνται φωνήεντα είτε μέσα στη λέξη,
όπως *κρύος, άειός, πρωί*, είτε στη συμπροφορά, δηλ. από λέξη σε λέξη, όπως
ό ήλιος, τὰ δνεира, θά ενώσω, εόν έτοιμάσου. Η συνάντηση φωνηέντων λέγε-
ται *χασμωδία*.

2. Η γλώσσα μας έχει γενικά την τάση ν' αποφεύγη τή χασμωδία. Η
αποφυγή της γίνεται με πολλούς τρόπους. Μερικούς άπ' αυτούς τους μάθαμε
στο 36. μάθημα· είναι ή *συνίζηση*, ή *εκθλιψη* και ή *αφαίρεση*. Υπάρχουν όμως
και άλλοι τρόποι:

α) **Η συνεκφώνηση.** Σε λέξεις όπως *άυλος, παινός, κάηκα, πρώιμος,*
άπλοικός, άνότος, βουητό, έλεημοσύνη, έλεινός, μικροσκογένεια, κριάρι, άγριεύω,
κρυόβρωση, βασιλείω, τὰ δυό φωνήεντα που συναντιούνται στην καθημία προ-
φέρονται άλλοτε σε δυό συλλαβές, με χασμωδία δηλαδή, και άλλοτε σε μία·
στη δεύτερη περίπτωση έμε πως γίνεται *συνεκφώνηση*. Συνεκφώνηση γίνεται
συχνά και στη συμπροφορά: *έλα έδώ.*

β) **Η συναίρεση.** Από τὰ δυό φωνήεντα που συναντιούνται μέσα στη
λέξη χάνεται τὸ ένα και άπομένει τὸ άλλο: *πυκν(ο)αγαδιασμένα.*

γ) **Η κράση.** Τὰ δυό φωνήεντα που συναντιούνται στη συμπροφορά συγ-
χωνεύονται σε ένα, διαφορετικό και από τὰ δυό: *που έπινα-πδπινα, που έπαιρ-
να-πδπαιρνα.* Η κράση συνιθίζεται περισσότερο στην ποίηση.

3. **Συγκοπή** είναι τὸ να χαθῇ ένα φωνήεν ανάμεσα σε δυό σύμφωνα:
έρ(η)μος, κορ(υ)φή. Έτσι οί προσταχτικές *σύριτε, φέριτε, σιρώστε, κόψιτε* κτλ.
έγιναν *σύριτε, φέριτε, σιρώστε, κόψιτε* κτλ.

4. **Αποκοπή** είναι τὸ να χαθῇ τὸ τελικό φωνήεν μιάς λέξης έμπρός από
τὸ αρχικό σύμφωνο τῆς ακόλουθης: *άπ' τῇ δεξιά.* Στόν 8. στίχο του πρώτου
ποιήματος βλέπομε *«όλο μ' τὸ κορμί»* τέτοια αποκοπή δὲ γίνεται στην κοινή
δημοτική ούτε στους στίχους. (Για τὸν απόστροφο βλ. μάθ. 34).

Τὸ μέσα έπειτα από αποκοπή γράφεται μες χωρίς απόστροφο.

Ε Φ Α Ρ Μ Ο Γ Η

Άσκηση. Να βρῆς στο κείμενο που παρουσιάζεται χασμωδία, *συνεκφώνη-
ση, συναίρεση, κράση, συγκοπή* και *αποκοπή*.

Γύμνασμα. Γράψε τις ακόλουθες φράσεις, άφου κάμης τή συναίρεση, τήν
κράση, τή συγκοπή και τήν αποκοπή, όπου μπορούν να γίνουν:

Από τὰ κόκαλα βγαλμένη.— Η κορυφή του βουνού.— Περιπατώντας ή
Δόξα μονάχη.— Όσοι δέν άκούουν αυτά παθαίνουν.— (Τὸ άλογο) χτυπάει τὸ
πόδι του, σκάφει τὸ χῶμα, δαγκάει τὸ σίδερο που έχει στο στόμα.

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Γράψε τὸ γ' ένικό πρόσωπο όλων τῶν χρόνων τῆς όριστικής
του ρήματος *άφήνω*.

— Ένα λεπτό, μπαρμπα-Σπύρο, νά τηλεφωνήσω στο γραφείο μου πώς έφτασα κι έπειτα θά μπορούμε σ' ένα αυτοκίνητο νά σέ πάω στο σπίτι.

Ο Πέτρος ό Λεοντόπουλος, πού είχε συνοδέψει τόν έβδομηντάρη μπαρμπα-Σπύρο στο πρώτο του αυτό ταξίδι στην Αθήνα, πλησίασε σ' ένα περίπτερο καί αγόρασε ένα τηλεφωνικό κέρμα.

— Άλλο πάλι καί τοῦτο, εἶπε ό γέρος· δίνεις λεφτά καί αγοράζεις λεφτά;

Ο μπαρμπα-Σπύρος δλα τά παρατηρούσε καί τά λεπτολογούσε.

— Δέν είναι νόμισμα, μπαρμπα-Σπύρο. Αυτό πού βλέπεις θά τό ρίξω σ' ένα άνοιγμα πού έχει τό τηλέφωνο, γιά νά μπο-

ρέσω νά μιλήσω. Έλα μαζί μου στόν τηλεφωνικό θάλαμο, νά δης.

— Τοῦτο τό κουβούκλιο είναι ό τηλεφωνικός θάλαμος; Βρέ πράματα καί θάματα πού έχει ή Αθήνα! Καλά ελεγε ό συχωρεμένος ό πατέρας μου πώς οι μηχανές θά χαλάσουν τόν κόσμο. Έκεῖνος ποτέ του δέ σάλεψε από τό κτήμα του. Έγώ τί ήθελα νά κουβαληθώ έδω, νά μοῦ πάρη τ' αὐτιά ή όχλοβοή;

Τοῦ μπαρμπα-Σπύρου τοῦ άρεσε ν' άστειεύεται. Εἰδεμὴ δλα τά ήξερε καί τά καταλάβαινε. Ένωθε πολὺ καλά τήν άξία τῆς προόδου, στο χωριό του μάλιστα ήταν ένας από τούς πρώτους κτηματίες πού έκαμαν έφαρμογή καινούριων μεθόδων στην καλλιέργεια. «Έσένα ό νοῦς σου έχει φτερά» τοῦ ελεγαν οι χωριανοί. Καί τώρα πώς νά μη θέλη νά 'ρθῃ στην Αθήνα, νά μείνη λίγον καιρό με τήν κόρη του, με τό γαμπρό του καί με τά έγγονάκια του, πού τό περασμένο καλοκαίρι δέν μπόρεσαν νά πάνε στο χωριό καί τά λαχτάρησε ή ψυχή του;

— Με συγχωρεῖτε, κύριοι, μά εἴστε τόση ώρα μέσα στο θάλαμο καί περιμένουν καί άλλοι νά τηλεφωνήσουν, εἶπε ένας βιαστικός.

— Καλά μάς λείει, ξεχαστήκαμε. Έλα, πάμε. Εἶπε στόν Πέτρο ό γέρος.

Καί όταν ξεκινούσαν με τό αυτοκίνητο, ό γέρος πρόσθεσε: «Μή μάς γνωρίση κιόλα κανείς καί τρέξη στην κόρη μου γιά τά συχαρίκια. Νά μάς δοῦνε ξαφνικά.»

Καί αυτό άστέῖο ήταν. Ποιός τόν ήξερε τόν μπαρμπα-Σπύρο στην Αθήνα;

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. κουβούκλιο μικρὸς χώρος σὰ θάλαμος, συνήθως μὲ θολωτὴ στέγη.

Περιεχόμενο. Ποιὲς εἶναι οἱ ἐντυπώσεις τοῦ μπαρμπα - Σπύρου ἀπὸ ὅσα πρωτοβλέπει στὴν Ἀθήνα; Τί ἀστεία λέει;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Πρόσεξε πῶς προφέρεται τὸ τελικὸ *ς* στὶς παρακάτω λέξεις τοῦ κειμένου, πού καθέμία προφέρεται στενά μὲ τὴν ἀκόλουθὴ της: *δίνεις λεφτά ἀγοράζεις λεφτά, ὁ πατέρας μου, πῶς νὰ μὴ θέλῃ, ἕνας βιαστικός, μὴ μᾶς γνωρίσῃ, νὰ μᾶς δοῦν.*

Βλέπομε πῶς ἐδῶ ἡ προφορὰ ἀκολουθεῖ τὸν κανόνα πού εἶδαμε γιὰ τὸ *σ* μέσα στὴ λέξη (μάθ. 84).

2. Ἀλλαγὴ στὴν προφορὰ παρατηροῦμε καὶ στὸ τελικὸ *ν*, ὅταν ἡ ἀκόλουθὴ λέξη ἀρχίζῃ ἀπὸ *κ, π, τ, ξ, ψ* ἢ ἀπὸ τὰ δίψηφα *γκ, μπ, ντ* (σελ. 75). Πρόσεξε πῶς προφέρομε τὸ τελικὸ *ν* στὶς ἀκόλουθες περιπτώσεις: *τὸν κόσμον, τὸν Πέτρο, τὸν τηλεφωνικὸ θάλαμον, ὅταν ξεκινούσαν, δὲν μπόρεσαν, τὸν μπαρμπα-Σπύρον.* Ἔτσι προφέρομε καί: *τὸν ψαρά, τὸν τσάκωσαν, τὸν γκρέμισα, τὴν ντροπὴ κτλ.*

3. Πολλὲς φορὲς ἔχομε στὴ σειρὰ δύο ἢ περισσότερα σύμφωνα στὴν ἀρχὴ μιᾶς λέξης ἢ μέσα στὴ λέξη: *γραφεῖο, λεοντόπουλος, ἐβδομηντάρης, γαμπρός.* Αὐτὸ τὸ συνδυασμὸ τῶν συμφώνων τὸν ὀνομάζομε *συμφωνικὸ σύμπλεγμα*. Συχνὰ οἱ ἴδιες λέξεις ἢ συγγενικὲς παρουσιάζουν κάποια διαφορὰ στὸ συμφωνικὸ σύμπλεγμα. Ἔτσι στὸ κείμενον βλέπομε:

<i>λεφτά, φτερά</i> (μὲ <i>φτ</i>)	<i>ἕνα λεπτό, λεπτολογόους, περίπτερον</i> (μὲ <i>πτ</i>)
<i>ἀποχτὸ ἀπόχτημα</i> (μὲ <i>χτ</i>)	<i>κτῆμα κτηματίας</i> (μὲ <i>κτ</i>)

Κάποτε πάλι μιὰ λέξη ἔχει συμφωνικὸ σύμπλεγμα, ἐνῶ ἄλλη συγγενικὴ στὴ θέσιν τοῦ συμπλέγματος ἔχει ἕνα μόνον φθόγγον (δηλ. λείπει ἕνα ἀπὸ τὰ σύμφωνα τοῦ συμπλέγματος). Ἔτσι ἔχομε: *μὲ συγχωρεῖτε* (μὲ σύμπλεγμα *γχ*), ἀλλὰ *συχωρεμένος* (μόνον μὲ *χ*). Ὅμοια καί: *συχαρητήρια*, ἀλλὰ *συχαίρια*: *πράγμα, πραγματικός*, ἀλλὰ *πράμα, πράματα* κτλ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Διάβασε τὶς ἀκόλουθες φράσεις προσέχοντας στὴν προφορὰ τοῦ τελικοῦ *ς* καὶ τοῦ τελικοῦ *ν*: *Φώναξε τὸν Κώστα καὶ τὸν Προκόπη. Θαναμάζω τοὺς μεγάλους ἥρωες σὰν τὸν Μπότσαρη καὶ τὸν Τζαβέλα. Ποιὸς δὲν τοὺς θαναμάζει; Ὅποιος βιάζεται σκοιτάφτει. Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή. Μὴν ντρέπῃσαι. Μὴν κάνης σὰν γελὸς. Τοὺς μίλησα, ὅταν τοὺς εἶδα, γιὰ τοὺς λυπήθηκα. Σὰν καλαμὶ σὸν κάμπο.*

Γύμνασμα. Σχημάτισε φράσεις μὲ τὶς ἀκόλουθες λέξεις: *φερούγα, ἅπτερος, φτύνω, πινελοδοχεῖο, σκόλη, σχολή.*

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ἀντίγραψε ἀπὸ τὸ κείμενον ὅλους τοὺς τύπους τῶν ρημάτων τοῦ εἶναι στὴν ὑποταχτικὴ (μαζὶ μὲ τὸ σύνδεσμον ἢ τὸ μόριον πού ἔχουν ἐμπρός).

‘Ο Γιωργάκης είναι σκυμμένος πάνω στο τετράδιο τῶν ἐκθέσεων του. Ξαφνικά σηκώνει τὸ κεφάλι του καὶ ρωτᾷ τὴν ἀδερφή του, ποῦ εἶναι λίγο μεγαλύτερη ἀπ’ αὐτόν.

— Δὲ μοῦ λές, Γιαννούλα ;
 “Όταν μιλοῦμε γιὰ μία πλατιὰ ὁδὸ, γιὰ μία λεωφόρο δηλαδή, λέμε ἢ λεωφόρος. “Όταν θέλωμε νὰ μιλήσουμε γιὰ πολλές, δὲ θὰ ποῦμε οἱ λεωφόρες ;

— Ναί, μπορούμε ὅμως νὰ ποῦμε καὶ οἱ λεωφόροι.

— Τὸ ἔχω ἀκούσει κι ἐγώ, ἀλλὰ στὴ φράση ποῦ γράφω μοῦ φαίνεται ἀταίριαστο· λέω «ὠραῖες πλατιὲς δεντροφυτεμένες λεωφόρες»· πῶς νὰ πῶ «ὠραῖες πλατιὲς δεντροφυτεμένες λεωφόροι» ;

— Καλὰ, βάλ’ το «λεωφόρες». Καὶ τί γράφεις ;

— Μιὰ ἐκθεση γιὰ τὸ πῶς γίνεται ἡ συγκοινωνία μέσα στὴν Ἀθήνα. Πρέπει γι’ αὐτὸ νὰ θυμηθῶ τὰ ὀνόματα τῶν κυριότερων λεωφόρων καὶ μερικῶν μεγάλων ὁδῶν.

— Ἄν θέλῃς, σὲ βοηθῶ.

— Εὐχαριστῶ. Ἄκου ! ‘Ο συμμαθητῆς μου ὁ Μανολάτος θὰ γράψῃ, λέει, γιὰ τὴν πρόοδο καὶ τὴν ἐξέλιξη τῆς συγκοινωνίας. Σοῦ φαίνεται πῶς αὐτὸ εἶναι εὐκολο ; Ἐγὼ δὲ θ’ ἀνακατέψω ἐξελίξεις καὶ προόδους, γιατί, νὰ σοῦ πῶ, δὲν ξέρω γιὰ αὐτὲς σχεδὸν τίποτε. Τί ; Νὰ μαζεύω δηλαδή φράσεις ἀπὸ τὰ λεξικά καὶ νὰ κάνω, ὅπως λένε, ἐπίδειξη γνώσεων ; Προτιμῶ νὰ ἐκθέσω τίς ἐντυπώσεις μου, ὅσα βλέπω μὲ τὰ μάτια μου. Καλύτερα δὲν εἶναι ;

— Ναί, νομίζω. Τὸ ζήτημα τῆς ἐξέλιξης καὶ τῆς προόδου εἶναι ἄλλο. Μπορεῖς νὰ τὸ πραγματευτῇς ἄλλη φορά, γιατί χρειάζονται πρῶτα μερικὲς γνώσεις.

‘Ο Γιωργάκης ξανάσκυψε στὸ τετράδιό του.

Σὲ λίγο ἡ Γιαννούλα τοῦ λέει γελώντας : «Μὴν ξεχάσῃς νὰ γράψῃς καὶ γιὰ τὴ συγκοινωνία, ὅταν πιάνῃ νεροποντὴ καὶ οἱ δρόμοι τῆς Ἀθήνας γίνονται ποτάμια· καὶ ἂν τύχῃ τότε νὰ βρεθῇς σὲ αὐτοκίνητο, τὸ αὐτοκίνητό σου γίνεται ξαφνικά... κιβωτὸς τοῦ Νῶε !»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. ἐξέλιξη (θηλ.) τὸ ξετύλιγμα, ἡ ἀνάπτυξη, ἡ πρόοδος ποὺ γίνεται σιγά σιγά· ἔτσι λέμε: ἡ ἐξέλιξη τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας, τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ πολιτισμοῦ κτλ.

Περιεχόμενο. Τί ρωτᾷ ὁ Γιωργάκης τὴν ἀδερφή του καὶ τί ἀπαντᾷ ἐκεῖνη: Ποιὸ εἶναι τὸ θέμα τῆς ἐκθέσεώς του καὶ τί χρειάζεται νὰ θυμηθῇ, γιὰ νὰ τὸ ἀναπτύξῃ καλὰ;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Μερικὰ θηλυκὰ σὲ -η καὶ τὰ θηλυκὰ σὲ -ος δὲν ἀκολουθοῦν τοὺς γενικοὺς κανόνες τῶν ἄλλων θηλυκῶν, παρὰ κλίνονται διαφορετικὰ. Τέτοια εἶναι στὸ κείμενο τὰ ὀνόματα: ἐκθεση, φράση, ἐξέλιξη, ἐντύπωση, γνώση — λεωφόρος, πρόοδος, ὁδός, κιβωτός. Αὐτὰ ὅλα ἔχουν τὸν πληθυντικὸ κατὰ τὴν ἀρχαία κλίση καὶ γιὰ τοῦτο ὀνομαζονται **ἀρχαιοκλίτα**.

Πρόσεξε στὰ παραδείγματα τοῦ κειμένου, γιὰ νὰ δῆς πῶς κλίνονται:

1. Ἀρχαιοκλίτα θηλυκὰ σὲ -η.

Ἑνικόσ

Πληθυντικός

Ὅνομ. ἐκθεση γιὰ τὴ συγκοινωνία
Γεν. τὸ ζήτημα τῆς ἐξέλιξης
Αἰτ. γιὰ τὴν ἐξέλιξη

χρειάζονται πρῶτα μερικὲς γνώσεις
στὸ τετράδιο τῶν ἐκθέσεων
νὰ ἐκθέσω τίς ἐντυπώσεις μου.

(Ἡ κλητικὴ εἶναι ὁμοία μὲ τὴν ὀνομαστική.)

Ἡ ἑνική τοῦ ἑνικοῦ κάποτε συνηθίζεται καὶ σὲ -ως κατεβάζοντας στὰ ὑπερσύνλλαβα τὸν τόνο κατὰ μία συλλαβή: τῆς ἐξελίξεως.

2. Ἀρχαιοκλίτα θηλυκὰ σὲ -ος

Ἑνικόσ

Πληθυντικός

Ὅνομ. λέμε ἢ λεωφόρος
Γεν. ζήτημα ἐξέλιξης καὶ προόδου
Αἰτ. γιὰ μιὰ λεωφόρο

ὠραῖες λεωφόροι (καὶ λεωφόροι)
ὀνόματα τῶν λεωφόρων καὶ τῶν ὁδῶν
δὲ θ' ἀνακατέψω ἐξελίξεις καὶ προόδους

(Ἡ κλητικὴ δὲ συνηθίζεται.)

Ποιὲς καταλήξεις ἔχουν τὰ θηλυκὰ ἀρχαιοκλίτα σὲ -η καὶ σὲ -ος; Εἶναι ἰσοσύλλαβα ἢ ἀνισοσύλλαβα; Σύμφωνα μὲ τὰ παραδείγματα κλίνει τὸ ὄνομα ἐντύπωση καὶ παρατήρησε ποὺ κατεβάζουν τὸν τόνο τὰ προπαροξύτονα σὲ η. Κλίνει τὸ ὄνομα πρόοδος καὶ πρόσεξε ποὺ κατεβάζουν τὸν τόνο τὰ προπαροξύτονα σὲ **ος**.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Κλίνει τὰ ὀνόματα πόλη, θλίψη, δύναμη, ἄβυσσος, διάμετρος.

Γύμνασμα. Στις ἀκόλουθες φράσεις βάλε στὸν πληθυντικὸ ὅτι εἶναι στὸν ἐνικό ἢ ἀντιστοίχα: Γράφω τὴν ἐκθεση. Ἡ διόρθωση τῆς ἔκφρασης γίνεται ἀπὸ τὸ δάσκαλο. Τὰ παιδιά προσέχουν νὰ εἶναι καθαρογραμμένες οἱ ἐκθέσεις. Γράφουν προσεχτικὰ τίς φράσεις καὶ ἔχουν μεγάλη πρόοδο. Τὸ μῆκος αὐτῆς τῆς διαμέτρου εἶναι μεγάλο.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τίς ἀκόλουθες φράσεις συμπληρώνοντας τὸ τέλος τῶν ὀρημάτων, ὅπου λείπει: Προσέχει, διὰν γράφει, νὰ μὴ βιάζεται. Τὸ μάθημα δὲν πρέπει νὰ γράφει - βιαστικά. Ὅταν ἔρχεται - ἡ ὥρα τῆς μελέτης, κλείνομ - στὸ δωμάτιό μου καὶ δὲ βιάζομ - νὰ τελειώσω. Ὅλοι πρέπει νὰ ἔχωμ - προσοχή, διὰν διαβάζωμ - καὶ γράφομ -, γιὰ νὰ μὴν κάνωμ - λάθη.

— Πέρασε ὁ διανομέας, κύρ Γιώργη; ρώτησε ἀπὸ τὸ παράθυρό της ἡ κυρα-Κατίνα τὸν ἀντικρινὸ κουρέα, ποὺ δὲν εἶχε δουλειὰ καὶ καθόταν στὴ λιακάδα ἔξω ἀπὸ τὸ κουρεῖο του.

— “Ὁχι ἀκόμη, κυρα-Κατίνα, ἀλλὰ ἡ ὥρα τὸν ἔχει.

— Κι ἐγὼ τὸ διανομέα περιμένω, εἶπε ὁ μπαρμπα-Σταμάτης, ποὺ στεκόταν λίγο παραπέρα· ὅπου καὶ νὰ ’ναι ὅμως θὰ φανῇ. ’Εδῶ στὴν περιφέρειά μας ὅλοι οἱ διανομεῖς εἶναι πολὺ ταχτικοὶ στὴν ὥρα τους.

Μὲ πόση λαχτára περιμένουν ἀλήθεια στὶς διάφορες γειτονιὲς τοὺς διανομεῖς ὅσοι ἔχουν συγγενεῖς σὲ ἄλλα μέρη! Καὶ ποῖος δὲν ἔχει κάποιον δικό του μακριά, πατέρα, γιό, ἀδερφό, ξά-

δερφο ἢ ἄλλον συγγενή; Τὰ γράμματα τῶν συγγενῶν καὶ τῶν φίλων εἶναι πάντα μεγάλη χαρά. “Ὅταν ἔχωμε ἀκούσει πὼς ἓνας συγγενής μας ποὺ μένει σὲ ξένον τόπο ἀρρώστησε, μὲ πόση ἀγωνία περιμένουμε νεώτερες εἰδήσεις! Γι’ αὐτὸ τὸ πέρασμα τῶν διανομέων στὶς διάφορες γειτονιὲς εἶναι γιὰ πολλοὺς σημαντικό.

— Καὶ ἦταν ἄρρωστο τὸ μικρὸ ἀγοράκι ἐκείνου τοῦ συγγενῆ μου ποὺ μένει στὴ Λάρισα, εἶπε ὁ μπαρμπα-Σταμάτης, καὶ περιμένω γράμμα νὰ μάθω πὼς πάει τώρα.

— Μένει κανένας συγγενής σου στὴ Λάρισα, μπαρμπα-Σταμάτη; ρώτησε ὁ κουρέας.

— Ναί, δὲ θυμᾶσαι ποὺ ἦταν ἐδῶ πρὶν ἀπὸ τρεῖς μῆνες καὶ τὸν φιλοξενοῦσα στὸ σπίτι μου;

— “Α, ἐκεῖνος ποὺ μοῦ εἶπες πὼς ἦταν γραμματέας τοῦ δήμου στὸν τόπο του; Δὲν ἤξερα πὼς εἶναι συγγενής σου, νόμιζα πὼς εἶναι φίλος σου.

— Ταχυδρόμος! ’Ακούστηκε ξαφνικά ἡ φωνὴ τοῦ διανομέα ποὺ πρόβαλε στὴ γωνία τοῦ δρόμου.

“Ὅλα τὰ πρόσωπα ἔλαμψαν. Οἱ πιὸ ἀνυπόμονοι οὐτε ποὺ τὸν περίμεναν νὰ φτάσῃ στὴν πόρτα τους παρὰ ἔτρεξαν καὶ τὸν περιτριγύρισαν. Ὁ διανομέας μοιράζει τὴ χαρά, τὴν ἡσυχία, ἀλλὰ ὅχι σπάνια βέβαια καὶ τὴ λύπη.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἡ ὥρα τὸν ἔχει, ὁ διανομέας μοιράζει τὴ χαρὰ, τὴν ἡσυχίαν, ἀλλὰ ὄχι σπάνια βέβαια καὶ τὴ λύπην· αὐτὲς εἶναι μεταφορικὲς ἐκφράσεις· πῶς μποροῦμε νὰ ποῦμε τὰ ἴδια νοήματα μὲ κυριολεξίαν:

Περιεχόμενο. Ποιοὶ περιμένουν μὲ ἀνυπομονησίαν τὸ διανομέαν; Πῶς δειχνουν τὴν ἀνυπομονησίαν τους:

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Εἶδαμε (μαθ. 41 καὶ 44) πῶς κλίνονται τ' ἄρσενικά (ἰσοσύλλαβα καὶ ἀνισοσύλλαβα). Θυμήσου πῶς σχηματίζουν τὸν ἐνικό καὶ τὸν πληθυντικό τὰ ἰσοσύλλαβα ὀνόματα *κλητήρας, ναύτης* καὶ τ' ἀνισοσύλλαβα *παράς, καφετιῆς*.

Στὸ σημερινὸ κείμενο ἔχομε μερικά ἄρσενικά σὲ -έας καὶ σὲ -ῆς πού, ἐνῶ στὸν ἐνικό δὲν ἔχουν καμιὰ διαφορὰ ἀπὸ τ' ἄλλα, σχηματίζουν τὸν πληθυντικὸ μὲ ἄλλον τρόπο. Τέτοια εἶναι στὸ κείμενο τὰ ὀνόματα *διανομέας, γραμματέας, κουρέας*—*συγγενής*. Αὐτὰ λέγονται *ἰδιόκλιτα*. Τὰ ἰδιόκλιτα ἄρσενικά στὸν ἐνικό κλίνονται κανονικά:

ὁ διανομέας — τοῦ διανομέα — τὸ διανομέα — ἓ διανομέα!

ὁ συγγενής — τοῦ συγγενῆ — τὸ συγγενῆ — ἓ συγγενῆ!

Γιὰ νὰ βοῆς πῶς σχηματίζονται στὸν πληθυντικὸ, χώρισε μὲ τὸ χάρακα μιὰ σελίδα τετραδίου σὲ 4 στήλες, γράψε πάνω πάνω σὲ κάθε στήλη τ' ὄνομα μιᾶς πτώσης (ὀνομαστική, γενική, αἰτιατική, κλητική) καὶ κατὰταξε σ' αὐτὲς τὰ ὀνόματα τοῦ κεμένου *διανομέας, γραμματέας, κουρέας* ἀνάλογα μὲ τὴν πτώση ποὺ βρίσκεται τὸ καθένα στὸν πληθυντικὸ.

Κάμε γιὰ τὸ ὄνομα *συγγενής* τὴν ἴδια κατὰταξη.

Ἡ κλητική τοῦ πληθυντικοῦ σὲ ὅλα αὐτὰ εἶναι ὅμοια μὲ τὴν ὀνομαστική καὶ τὴν αἰτιατική.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Ὅπως τὸ ὄνομα *διανομέας* κλίνει τὰ ὀνόματα: *γραφέας, εἰσαγγελέας, σκαπανέας, συγγραφέας*.—Ὅπως τὸ ὄνομα *συγγενής* κλίνει τὸ ὄνομα *εὐγενής* (=εὐπατρίδης, ἀριστοκράτης).

Γύμνασμα. Στὶς ἀκόλουθες φράσεις βάλε στὸν πληθυντικὸ ὅ,τι εἶναι στὸν ἐνικό καὶ ἀντίστροφα: Ὁ *εἰσαγγελέας* εἶναι δικαστικὸς ὑπάλληλος. Τὰ *καθήκοντα* τῶν *εἰσαγγελέων* καθορίζονται ἀπὸ τοὺς νόμους. Ὁ *εἰσαγγελέας* ἔχει βοηθὸ τὸ *γραμματέα* του.—Τὸ *ἔργο* τοῦ *καλοῦ* *συγγραφέα* *διαβάζεται* *εὐχάριστα*.—Ὁ *πολις* δὲν ἀγαπᾷ τοὺς *συγγενεῖς* του πῶς θ' ἀγαπᾷ τοὺς *ξένους*;—Οἱ *μεγάλοι* *ἐπιστήμονες* λέγονται *σκαπανεῖς*, *γιατὶ* *ἀνοίγουν* *νέους* *δρόμους* *στὶς* *ἐπιστήμους*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κλίνει μὲ κατάλληλες φράσεις γιὰ κάθε πτώση τὰ ὀνόματα: *συμμαθητής, πόλη, χωριό*.

“Ωρα διαλειμματος. Στὴν αὐλὴ τοῦ σχολείου τὰ παιδιὰ τῆς πέμπτης συζητοῦν.

— Λέτε νὰ πῆρα κουλουράκι στὴ γραμματικὴ;

— “Α, ὄχι δὲ καὶ κουλουράκι, Παῦλο! Πῶς μπορεῖ νὰ σοῦ βάλῃ μὴδέν; Τ’ ἄλλα τὰ εἶπες καλὰ, μόνο πού δὲ θυμήθηκες πῶς τὸ *ου* εἶναι ἓνας φθόγγος, ἓνα φωνῆεν, καὶ ὄχι δίφθογγος· ἀνήκει βέβαια στὰ δίψηφα φωνήεντα, ἀφοῦ δὲν ἔχομε ἓνα γράμμα νὰ τὸ παραστήσωμε, εἶναι ὁμῶς φωνῆεν. Ὅπωςδὴποτε, μοῦ

φαίνεται πῶς δὲν ἔχεις μεγάλο ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ γλωσσικὸ μάθημα.

— Ναί, ἐγὼ θὰ γίνω μαθηματικός, ἀστρονόμος.

— Ὁ Παυλάκης θὰ μελετᾷ τοὺς νόμους τοῦ σύμπαντος, εἶπε ὁ Ἀλέκος πού ἦταν λίγο πειραχτήριο.

— Γιατί νὰ μὴν τοὺς μελετῶ; Εἶναι κακὴ ἐπιστήμη ἡ ἀστρονομία; Πῶς ἐσύ θέλεις νὰ γίνῃς ἱστορικός; Ἀκοῦς ἐκεῖ, ἱστορικός! Νὰ καταγίνεσαι ἀδιάκοπα μὲ τὸ παρελθόν. Τὴν ἐποχὴ τῆς ἀτομικῆς βόμβας νὰ μιλᾷς γιὰ ἀσπίδες καὶ δόρατα!

— Ἀπὸ τὸ παρελθόν γίνεται τὸ παρόν, φίλε μου· καὶ ὁ μελετητὴς τοῦ παρελθόντος γίνεται καλύτερος κριτὴς τοῦ παρόντος· ἀκόμη καὶ τὸ μέλλον μπορεῖ ὥς ἓνα σημεῖο νὰ προβλέψῃ, ὅταν καταλάβῃ τοὺς νόμους ποὺ κυβερνοῦν τὴν τύχης τοῦ κόσμου. Ἡ ἱστορία σὲ βοηθεῖ νὰ καταλάβῃς τὰ πάντα.

— Μάθε ἱστορία χωρὶς νὰ ξέρῃς γεωγραφία· εἶπε ὁ Μιχάλης, πού αὐτὸ τὸ μάθημα τοῦ ἄρεσε ξεχωριστὰ.

— Καὶ ποίους σοῦ εἶπε πῶς θὰ παραμελήσω τὴ γεωγραφία; Ἐσένα ὁμῶς σ’ ἐνδιαφέρει ἡ γεωγραφία, γιὰ νὰ ξέρῃς τὰ προϊόντα κάθε χώρας· ποῦ βγαίνουν οἱ νοστιμότερες μπανάνες, ποῦ κάνουν τὴν καλύτερη σοκολάτα... Φαγὰ!

Ὁ Μιχάλης εἶναι ἀλήθεια λίγο λιχουδὴς, τὰ λόγια ὁμῶς τοῦ Ἀλέκου δὲν τὸν πείραζαν· ξέρεي πῶς τοῦ ἀρέσει νὰ κάνῃ ἀστεῖα.

— Τὸ καθήκον μας εἶναι, εἶπε ὁ σοβαρὸς Δημήτρης, νὰ μελετοῦμε ὅλα τὰ μαθήματα· αὐτὸ δὲ εἶναι καὶ τὸ συμφέρον μας· γιὰ εἰδικότητες ἔχομε καιρὸ ἀργότερα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. οἱ νόμοι τοῦ σύμπαντος οἱ φυσικοὶ νόμοι τοῦ κυβερνοῦν τὸ σύμπαν, δηλ. τῇ γῇ καὶ τὰ οὐράνια σώματα.—ἐποχὴ τῆς ἀτομικῆς βόμβας ἢ σημερινὴ ἐποχὴ μὲ τὴ μεγάλη πρόοδο.

Περιεχόμενο. Τί συζητοῦν τὰ παιδιὰ στὴν αὐλὴ τοῦ σχολείου; Ποιὸ μάθημα προτιμᾷ τὸ καθένα;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ προηγούμενο μάθημα εἶδαμε τὰ ἰδιόκλιτα ἀρσενικά. Στὸ σημερινὸ κείμενο ἔχομε ἀρκετὰ **ἰδιόκλιτα οὐδέτερα**. Πρόσεξέ τα στὸν παρακάτω πίνακα, ποὺ δείχνει καὶ τὴν κλίση τους:

Ἐνικός ἀριθμὸς

Ὄνομ., αἰτ., κλητ.: τὸ μέλλον, συμφέρον, καθήκον' παρόν, παρελθόν, προϊόν | πᾶν σύμπαν | φωνήεν | δόρυ

Γεν.: τοῦ μέλλοντος, συμφέροντος, καθήκοντος' παρόντος, παρελθόντος, προϊόντος' παντός' σύμπαντος | φωνήεντος | δόρατος.

Πληθυντικός ἀριθμὸς

Ὄνομ., αἰτ., κλητ.: τὰ μέλλοντα, συμφέροντα, καθήκοντα' παρόντα, παρελθόντα, προϊόντα | πάντα' σύμπαντα | φωνήεντα | δόρατα.

Γεν.: τῶν μελλόντων, συμφερόντων, καθήκόντων' παρόντων, παρελθόντων, προϊόντων | πάντων' συμπάντων | φωνήεντων | δοράτων.

Στὸ κείμενο βρίσκουμε καὶ τὸ ἰδιόκλιτο *μηδὲν* ποὺ ἔχει γενικὴ ἑνικοῦ τοῦ μηδενός, ἀλλὰ δὲ σχηματίζει πληθυντικὸ. Ὅταν εἶναι ὁ λόγος γιὰ ἀριθμητικὸ ψηφίο ἢ γιὰ βαθμὸ, τὸν σχηματίζουμε ἀπὸ τὴ λέξη *μηδενικός*: τὰ *μηδενικά*, τῶν *μηδενικῶν* κτλ. Ἰδιόκλιτα εἶναι καὶ τὰ οὐδέτερα ὃν καὶ ἐνδιαφέρον, ποὺ κλίνονται ὅπως τὸ *παρόν*, *μέλλον*. Ἐπίσης ἰδιόκλιτο εἶναι καὶ τὸ *ὀξύ*, γεν. τοῦ *ὀξέος*, πληθ. τὰ *ὀξέα*, τῶν *ὀξέων* κτλ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. α) Ξεχώρισε τὰ ἰδιόκλιτα οὐδέτερα ποὺ τελειώνουν σὲ *-ον*, *-αν*, *-εν*, *-υ*.—β) Κλίνε τὰ ἰδιόκλιτα ὃν καὶ ἐνδιαφέρον.

Γύμνασμα. Βάλε στὴν κατάλληλη πτώση τ' ὄνομα ποὺ εἶναι μέσα σὲ παρένθεση στίς ἀκόλουθες φράσεις: Ὁ ἥλιος *εἶναι* *ἐπηρεγαικός* γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ *κάθε* (ὃν).—Τὰ *ζῶα* *εἶναι* *κατώτερα* (ὃν) ἀπὸ τὸν *ἄνθρωπο*.—Οἱ *χημικοὶ* *ἐξετάζουν* τὰ *συστατικά* τοῦ *κάθε* (ὀξύ).—Ἡ *ἄκρη* τοῦ (δόρυ) *εἶναι* *μυτερή*.—Ἀπὸ τὴν *Ἑλλάδα* *γίνεται* *ἐξαγωγή* *ἀρκετῶν* (προϊόν).—Ἡ *πρόβλεψη* τοῦ (μέλλον) *εἶναι* *δύσκολη*.—*Δὲν* *πρέπει* νὰ *δείχνης* *ἀμέλεια* *στὴν* *ἐκτέλεση* *τῶν* (καθήκον) σου.—Ἡ *χρηρὰ* *τῶν* (μηδὲν) *στὸ* *τέλος* *τῶν* *δεκαδικῶν* *ψηφίων* *δὲν* *ἀλλάζει* *τὴν* *ἀξία* *τοῦ* *ἀριθμοῦ*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Σχημάτισε οἰκογένειες λέξεων ἀπὸ τίς ἀκόλουθες ἀπλῆς λέξεις: *βουνό*, *λουλούδι*, *γαφω*, *ὀλεῖται*.

93. — ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ ΚΑΙ ΣΚΟΡΠΙΟΙ ΣΤΙΧΟΙ

- 1 Κόσμος μυρμήγκιαζε πολὺς στὰ χεῖλη τῆς ἀβύσσου.
- 2 Ἦρθε τῆς νίκης μήνυμα κι εἶναι πολλὴ ἡ χαρά μου.
- 3 Καὶ ρόδο μέσα μου πολὺ, κρίνος πολὺς ἀνθίζει.
- 4 Δῶρο τῆς καλοσύνης του καὶ τῆς πολλῆς του ἀγάπης.
- 5 Τὰ γόνατα μοῦ κόπηκαν ἀπ' τὸν πολὺ τὸ δρόμο.
- 6 Πολὺν καιρὸ περμένα τὴ λευτεριά νὰ φτάση.
- 7 Γεμάτη ἡ νύχτα ἀπ' τὴν πολλὴ τοῦ τραγουδιοῦ γλυκάδα.
- 8 Ὅποιος ἔχει πολὺ πιπέρι βάζει καὶ στὰ λάχανα.
- 9 Ὅπου λαλοῦν πολλοὶ πετεινοὶ ὄργει νὰ ξημερώση.
- 10 Οἱ πολλὲς γνώμες βουλιάζουν τὸ καράβι.
- 11 Τὰ πολλὰ λόγια εἶναι φτώχεια.
- 12 Ἀνθρώπων γνώρισε πολλῶν τοὺς τόπους καὶ τὴ γνώμη.
- 13 Πολλῶν χωρῶν καὶ μακρινῶν τὰ μονοπάτια πῆρα.
- 14 Τὰ μύρα λουλουδιῶν πολλῶν γεμίζουν τὸν ἀέρα.
- 15 Ὅποιος κυνηγᾷ πολλοὺς λαγοὺς δὲν πιάνει κανένα.
- 16 Πολλὲς φορὲς στὴ βρῦση ἢ στάμνα πάει, μὰ ἔρχεται καὶ μιὰ πού σπάει.
- 17 Ὅπου ἀκοῦς πολλὰ κεράσια βάστα καὶ μικρὸ καλάθι.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. κόσμος μυρμήγκιαζε πολὺς· ἐδῶ τὸ μυρμήγκιαζε λέγεται μεταφορικὰ ἀντί: μαζεύονταν σάν τὰ μυρμήγκια (ποὺ συνάζονται πολλὰ μαζί).— ῥόδο, κρίνος (στὸν τρίτο στίχο) καὶ αὐτὰ λέγονται μεταφορικά, ἀντί: χαρὰ καὶ ἀγνότητα.

Περιεχόμενο. Ξεχώρισε τὶς παροιμίες ἀπὸ τοὺς σκόρπιους στίχους. Ποιὸ εἶναι τὸ νόημα τῆς κάθε παροιμίας: Πές με λόγια δικιά σου τὸ περιεχόμενο καθενὸς ἀπὸ τοὺς σκόρπιους στίχους.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Τὸ ἐπίθετο πολὺς δὲν κλίνεται ὅπως τ' ἄλλα· εἶναι ἀνώμαλο ἐπίθετο. Τὰ τρία γένη του στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ εἶναι:

Ἄρσενικό	Θηλυκό	Οὐδέτερο
ὁ πολὺς	ἡ πολλή	τὸ πολὺ

2. Στὸ σημερινὸ κείμενο ἔχομε τὸ ἐπίθετο αὐτὸ στὶς πτώσεις τοῦ ἐνικοῦ καὶ τοῦ πληθυντικοῦ καὶ γιὰ τὰ τρία γένη.

Γιὰ νὰ βρῆς πῶς κλίνεται στὸν ἐνικό, χώρισε μιὰ σελίδα τετραδίου σὲ τρεῖς στήλες, γράψε στὴν κορυφὴ κάθε στήλης τ' ὄνομα τοῦ κάθε γένους (ἄρσενικό, θηλυκό, οὐδέτερο) καὶ κατὰταξε σ' αὐτὲς κάθε πτώση ποὺ συναντᾷς στὸ κείμενο: ὀνομαστικὴ, γενική, αἰτιατικὴ (κλητικὴ δὲν ἔχει). Θὰ δῆς τότε πῶς θὰ μείνῃ ἄδεια ἡ θέση τῆς γενικῆς τοῦ ἄρσενικοῦ καὶ οὐδετέρου. Αὐτὰ τὰ δύο γένη δὲν ἔχουν γενική στὸν ἐνικό.

Κάμε τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὸν πληθυντικὸ ἀριθμὸ. Ἐδῶ ἔχουν γενική καὶ τὰ τρία γένη, ἀλλὰ εἶναι ἡ ἴδια. Καὶ ὁ πληθυντικὸς ἀριθμὸς δὲν ἔχει κλητικὴ.

3. Παρατήρησε ποιὲς πτώσεις, σὲ ποιὸν ἀριθμὸ καὶ σὲ ποιά γένη γράφονται μὲ ἓνα λ καὶ ποιὲς μὲ λλ. Πρόσεξε ἀκόμη πῶς ὅσες πτώσεις γράφονται μὲ ἓνα λ ἔχουν υ ὕστερ' ἀπὸ αὐτό.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

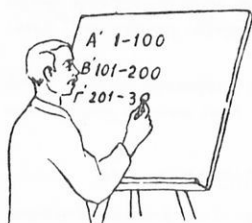
Ἀσκηση. Κλίνει καὶ στοὺς δύο ἀριθμοὺς: ὁ πολὺς δρόμος, ἡ πολλὴ χαρὰ, τὸ πολὺ τραγούδι.

Γύμνασμα. Συμπλήρωσε τὶς παρακάτω φράσεις, βάζοντας στὴ θέση τῆς παύλας ὅ,τι χρειάζεται κάθε φορά:

Ἔγινε πολ- θόρυβος γιὰ τὸ τίποτε. Ὅποιος γυρεύει τὰ πολ- χάνει καὶ τὰ λίγα. Ἀκουε πολ- καὶ λέγε λίγα. Σήμερα ἦρθαν πολ- ξένοι. Ἀκούονται φωνὲς πολ- παιδιῶν. Ἐπесе πολ- βροχὴ καὶ πολ- χαλάζι. Τί πολ- κακὸ εἶναι αὐτό: Ἐχω πολ- φίλους. Αὐτὸς ἔχει πολ- ζῆλο καὶ πολ- ὀρεξὴ γιὰ τὰ γράμματα.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς τρία κατάλληλα οὐσιαστικά, ἓνα σὲ κάθε γένος, ποὺ νὰ ταιριάζουν μὲ τ' ἀκόλουθα ἐπίθετα: ἄσπρος, μαῦρος, σταχτής, βυσσινής, πλατὺς, ἀνοιχτός, ἀκούραστος, ἴσιος, ἀσημένιος, ξανθός, πεισματάρης, λεβέντης. (Παράδειγμα: ἄσπρος τοῖχος, ἄσπρη πέτρα, ἄσπρο χαρτί.)

— Θεϊε! Οί Τοῦρκοι τὴν Πόλὴν στὰ χίλια τετρακόσια πενήντα τρία δὲν τὴν πῆραν;

— Ναί, βέβαια.

— Τότε γιατί σ' αὐτὸ ἐδῶ τὸ βιβλίο γράφει τὸ δέκατο πέμπτο αἰῶνα; Δὲν πρέπει νὰ πῇ τὸ δέκατο τέταρτο, ἀφοῦ τὴν πῆραν στὰ χίλια τετρακόσια τόσα;

— Πολὺ σωστά τὸ λέει τὸ βιβλίο.

γιατί, βλέπεις, εἶναι στὰ χίλια τετρακόσια τόσα· δηλαδή ἐπειτα ἀπὸ τὰ χίλια τετρακόσια· ὥστε αὐτὸς ὁ χρόνος πέφτει μέσα στὸ δέκατο πέμπτο αἰῶνα.

— Δὲν τὸ καταλαβαίνω.

— Εἶναι πολὺ ἀπλό. Ὁ πρῶτος αἰῶνας μ.Χ. εἶναι τὰ πρῶτα ἑκατὸ χρόνια ὕστερ' ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Χριστοῦ. Ὡστε οἱ χρονιὲς ἔξι, ἑννιά, δεκατέσσερα, εἴκοσι ἕνα, πενήντα ἔξι, ἑβδομήντα ὀχτώ, ὀγδόντα, ἑνενήντα, καὶ γενικὰ ὅσες εἶναι πρὶν ἀπὸ τὸ ἑκατὸ ἀνήκουν στὸν πρῶτο αἰῶνα. Τὸ ἑκατὸν ἕνα, ἑκατὸν ἑντεκα, ἑκατὸ δεκαπέντε, ἑκατὸν ἐξήντα, ἑκατὸν ἑνενήντα ἔξι ἀνήκουν στὸ δεύτερο αἰῶνα. Τὸ διακόσια πενήντα στὸν τρίτο, τὸ τριακόσια σαράντα στὸν τέταρτο, τὸ τετρακόσια ὀγδόντα τρία στὸν πέμπτο, τὸ πεντακόσια δύο στὸν ἕκτο κτλ. Στὰ χίλια τελειώνει ὁ δέκατος αἰῶνας, ὥστε τὸ χίλια εἴκοσι πέντε, νὰ ποῦμε, ἀνῆκει στὸν ἑνδέκατο, τὸ χίλια διακόσια ἕνα στὸ δέκατο τρίτο, τὸ χίλια τετρακόσια πενήντα τρία, πού σέ μπερδεψε, στὸ δέκατο πέμπτο, καὶ τὸ χίλια ὀχτακόσια εἴκοσι ἕνα στὸ δέκατο ἕνατο.

— Ὡστε ἐμεῖς πού εἴμαστε στὰ χίλια ἑννιακόσια τόσα ζοῦμε στὸν εἰκοστὸ αἰῶνα;

— Φυσικά.

— Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ γιὰ τὰ χρόνια π.Χ.;

— Βέβαια. Τὸ ἑκατὸ σαράντα ἔξι, πού τότε ἡ Ἑλλάδα ἐγινε ρωμαϊκὴ ἐπαρχία, ἀνῆκει στὸ δεύτερο αἰῶνα π.Χ.

— Καὶ ἡ μάχη τοῦ Μαραθῶνα, στὰ τετρακόσια ἑνενήντα π.Χ., στὸν πέμπτο αἰῶνα... Εὐχαριστῶ, θεϊε, κατάλαβα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ὁ χρόνος αὐτὸς πέφτει μέσα στὸ δέκατο αἰῶνα· ἐδῶ τὸ ρῆμα πέφτει λέγεται μεταφορικά· πῶς θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε στὴν κυριολεξία; **Περιχόμενο.** Ποιὲς ἱστορικὲς χρονολογίαι ἀναφέρονται στὸ κείμενο καὶ ποιά γεγονότα ἐγίναν σ' αὐτές;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ κείμενο ὑπάρχουν πολλὲς λέξεις ποὺ φανερῶνουν ἀριθμούς: *ἑξί, ἐννιά, δεκατέσσερα* κτλ. Ὑπάρχουν ἀκόμη καὶ λέξεις ποὺ ἐγίναν ἀπὸ ὀνόματα ἀριθμῶν: *ἑκτος, ἑνατος, δέκατος, τέταρτος* κτλ. Ὅλες αὐτὲς οἱ λέξεις ὀνομάζονται **ἀριθμητικά ἐπίθετα**.

2. Τ' ἀριθμητικά ἐπίθετα *ἑνα, δύο, τρία, τέσσερα* κτλ. ποὺ φανερῶνουν πληθὸς ἀπὸ οὐσιαστικά ὀνομάζονται **ἀπόλυτα ἀριθμητικά ἐπίθετα**.

Σ' αὐτὰ παρατηροῦμε τ' ἀκόλουθα:

α) Τὸ *ἑνα* ἔχει μόνον ἐνικὸ ἀριθμὸ, ἐνῶ τ' ἄλλα, ἀπὸ τὸ *δύο* καὶ πέρα, ἔχουν μόνον πληθυντικό.

β) Ἀπὸ τὸ *πέντε* ὡς τὸ *ἑκατὸ* ἔχουν ἓνα μόνον τύπο γιὰ τὰ τρία γένη καὶ γιὰ ὅλες τὶς πτώσεις: *πέντε αἰῶνες, πέντε ἐπαρχίες, πέντε βιβλία*.

γ) Τ' ἀπόλυτα *ἑνα, τρία* καὶ *τέσσερα* ἔχουν τρία γένη:

Ἀρσενικὸ : *ἕνας (αἰῶνας)*. Θηλ. : *μία ἢ μιὰ (γυναίκα)*. Οὐδέτ. : *ἓνα (βιβλίον)*.

Ἀρσεν. καὶ θηλ. : *τρεῖς (αἰῶνες, γυναῖκες)*. Οὐδέτερο : *τρία (βιβλία)*.

Ἀρσεν. καὶ θηλ. : *τέσσερεις (αἰῶνες, γυναῖκες)*. Οὐδέτερο : *τέσσερα (βιβλία)*.

Κλίνει τὰ παραπάνω παραδείγματα. Πρόσεξε στὴν ὀρθογραφία: *τρεις, τριῶν, τρία* κτλ.

Γιὰ τὴν αἰτιατικὴν *ἑνα(ν)* καὶ *μιὰ(ν)* θυμήσου ὅσα εἶπαμε στὸ μάθ. 37.

ε) Τ' ἀριθμητικά διακόσια, τριακόσια, τετρακόσια κτλ. ἔχουν τρία γένη διακόσιοι, διακόσιες, διακόσια καὶ κλίνονται ὅπως τὸ πλούσιοι, πλούσιες, πλούσια.

δ) Τ' ἀπόλυτα ἀπὸ τὸ 13 ὡς τὸ 19 γράφονται σὲ μία λέξη: *δεκατρεῖς, δεκατέσσερεις, δεκαπέντε* κτλ. Ἀπὸ τὸ 21 καὶ πέρα γράφονται σὲ δύο λέξεις: *εἴκοσι ἑνα, εἴκοσι δύο* κτλ.

3. Σὲ κάθε ἀπόλυτο ἀντιστοιχεῖ ἓνα ἐπίθετο ποὺ δείχνει τὴν τάξιν, τὴν κατὰταξιν, τὴν σειρὰ: *ἕνας—πρῶτος, δύο—δεύτερος, τρεῖς—τρίτος, τέσσερεις—τέταρτος* κτλ. Τὰ ἐπίθετα αὐτὰ *πρῶτος, δεύτερος* κτλ. ὀνομάζονται **ταχτικά ἀριθμητικά ἐπίθετα**.

Αὐτὰ ἔχουν τρία γένη καὶ κλίνονται ὅπως τὰ ἐπίθετα σὲ -ος, -η, -ο : *πρῶτος, πρώτη, πρῶτο, δεύτερος—η—ο* κτλ.

4. Πρόσεξε στὴν ὀρθογραφία: α) *ἐννέα* (ἢ *ἐννιά*), *ἐννιακόσια* μὲ *δύο ν*, ἀλλὰ *ἐνενηντα, ἑνατος* μὲ *ἓνα ν*.

β) Τ' ἀριθμητικά *ὀχτώ, ἐννέα, εἴκοσι* καὶ τὰ παράγωγά τους παίρνουν ψιλή, ἐνῶ ὅλα τ' ἄλλα παίρνουν δασεία.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Ἀπὸ τ' ἀριθμητικά τοῦ κειμένου ξεχώρισε τ' ἀπόλυτα καὶ τὰ ταχτικά.

Γύμνασμα. α) Κλίνει σὰ τρία γένη τ' ἀπόλυτα *ἑνα, τρία, τέσσερα*. β) Γράψε ὁλόγραφα τὰ κλάσματα: $\frac{9}{90}, \frac{7}{8}, \frac{900}{1000}, \frac{9}{9}, \frac{8}{20}, \frac{6}{100}, \frac{1}{7}, \frac{7}{11}$.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κλίνει τὰ ὀνόματα: ἡ ἀκρόπολη καὶ ὁ δεκανέας.

‘Ο Μιχάλης, ὁ πιὸ ἀξιὸς ἀπὸ τῆ συντροφιά τῶν παιδιῶν, κρατοῦσε τὴ βάρκα πλευρισμένη διπλα στὸ μῶλο. Οἱ ἄλλοι ἔντεκα ἤμαστε ἑτοιμοὶ νὰ πηδήσουμε μέσα.

— Παιδιά, μᾶς λέει ὁ Μιχάλης· ἡ δωδεκάδα μᾶς σήμερα πρέπει νὰ χωριστῇ σὲ δυὸ ἐξάδες· ἡ βάρκα εἶναι μικρὴ· τοῦ μπαρμπα-Μαθιοῦ, πού εἶχαμε προχτές, ἦταν διπλάσια. Μπῆτε

ἐδῶ οἱ πέντε, καὶ οἱ ἄλλοι ἔξι ζητήστε ἀπὸ τὸν καπετάν Φῶτη νὰ σᾶς δώσῃ τὴ φελούκα του. Ξέρω πὼς σήμερα δὲν τὴ χρειάζεται.

‘Ετσι κι ἔγινε. Οἱ δυὸ βάρκες, ἡ μία πίσω ἀπὸ τὴν ἄλλη, τράβηξαν κατὰ τὸ βορινὸ ἀκρωτήρι, καλὴ θέση γιὰ πετρόψαρα.

Πρὶν φτάσουν στὸ ἀκρωτήρι, ὁ Βαγγέλης παρακάλεσε τὸ Μιχάλη νὰ τὸν βγάλῃ στὴ στεριά, πάνω σ’ ἓνα βράχο, γιατί δὲν εἶχε σκοπὸ, εἶπε, νὰ ψαρέψῃ· δὲν εἶχε πάρει καὶ καμιὰ καθετὴ μαζὶ του.

— Καὶ δὲ σοῦ δίνω μίαν ἀπὸ τίς δικές μου; ‘Εγώ, ξέρεις, τὰ σύνεργά μου τὰ παίρνω πάντα διπλά καὶ τριπλά. Νά, πάρε τούτῃ ἐδῶ· εἶναι μεγάλη καὶ γερὴ· τὸ νῆμα τῆς ἀπὸ ἀλογότριχες, ἐννιαδίπλο.

— Εὐχαριστῶ, Μιχάλη, ἀλλὰ προτιμῶ σήμερα νὰ περπατήσω στὰ βράχια τῆς ἀκρογιαλίδας.

‘Ο Βαγγέλης εἶχε τὸ σκοπὸ του· εἶχε πάρει μαζὶ του ἓνα μαχαίρι κι ἓνα καλάθι καὶ ἤθελε νὰ μαζέψῃ πεταλίδες.

‘Αφοῦ τὰ παιδιὰ ψάρεψαν, ἡ μία βάρκα, στὸ γυρισμό, ζύγωσε πάλι στὸ βράχο, ὅπου εἶχαν ἀφήσει τὸ Βαγγέλη, καὶ τὸν πήραν μέσα.

— ‘Εχασες, καημένε Βαγγέλη, πού δὲν ἦρθες μαζὶ μᾶς, τοῦ εἶπε ἓνας ἀπὸ τῆ συντροφιά. Σήμερα οἱ χάννοι τσιμποῦσαν πολὺ. ‘Ο καθένας ἀπὸ μᾶς ἔπιασε ἀπὸ καμιὰ δεκαριά. ‘Ο Μιχάλης μάλιστα καμιὰ εἰκοσαριά, καὶ μεγάλους μάλιστα.

‘Ο Βαγγέλης τοῦ ἔδειξε τὸ καλάθι του γεμάτο πεταλίδες.

— Μπράβο, Βαγγέλη! θαρρῶ πὼς ἐσὺ ἔκαμες τὴν καλύτερη δουλειά. Κι ἐμεῖς πετύχαμε, ἀλλὰ κι ἐσένα ἡ μάνα σου θὰ κάμῃ μιά σαλάτα πρώτης.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *μόλος* τεχνητή προεκβολή τῆς στερεᾶς μέσα στή θάλασσα γιά νά πλευρίζουν τὰ πλοῖα κτλ.—*φελούκα* βάρκα πού τή σέρνει πίσω του τὸ καράβι.—*περόψαρα* ψάρια πού ζοῦν κοντὰ σὲ βράχους.—*πεταλίδα* θαλασσινό, πού ζῇ κολλημένο στοὺς βράχους.—*ζάννος* εἶδος ψαρίου.

Περιεχόμενο. Πῶς χωρίστηκαν τὰ παιδιὰ στὶς βάρκες γιά τὸ ψάρεμα;—Γιατί ὁ Βαγγέλης βγῆκε μόνος του στοὺς βράχους;—Τί λένε στοὺς γυρισμό;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ἐκτός ἀπὸ τ' ἀπόλυτα καὶ τὰ ταχτικά ἀριθμητικά ἔχομε καὶ ἄλλα εἶδη ἀριθμητικῶν, πού τὰ σχηματίζομε ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν ἀριθμῶν προσθέτοντας ὀρισμένες καταλήξεις.

1. Τὰ *πολλαπλασιαστικά ἀριθμητικά* ἐπίθετα φανερώνουν ἀπὸ πόσα ἀπλὰ μέλη ἀπαρτίζεται κάτι καὶ τελειώνουν σὲ *-πλός*, *-πλή*, *-πλό*. Ποιά τέτοια ὑπάρχουν στοὺς κείμενους;

Στὸ ἀπόλυτο *ἕνας* ἀντιστοιχεῖ τὸ *ἁπλός* (πού λέγεται καὶ *μονός*).

Κοντὰ σ' αὐτὰ συνηθίζονται καὶ τὰ σύνθετα μὲ β' συνθετικό τὸ *διπλός*: *τριπλός*, *τετραπλός*, *πεντάπλός* κτλ.—Ποιὸ τέτοιο ὑπάρχει στοὺς κείμενους;

2. Τ' *ἀναλογικά ἀριθμητικά* ἐπίθετα φανερώνουν ποιὰ ἀναλογία ἔχει ἓνα ποσό πρὸς ἓνα ἄλλο, πόσες φορές δηλ. εἶναι μεγαλύτερο ἓνα ποσό ἀπὸ ἓνα ἄλλο, καὶ τελειώνουν σὲ *-πλάσιος*, *-πλάσια*, *-πλάσιο*.

Τὸ ἀπόλυτο *ἕνας* δὲν ἔχει ἀντίστοιχο ἀναλογικό.

3. Τὰ *περιληπτικά ἀριθμητικά* εἶναι *οὐσιαστικά* ἀφηρημένα. Σχηματίζονται ἀπὸ τ' ἀντίστοιχα ἀπόλυτα μὲ ὀρισμένες καταλήξεις:

α) *-αριά*. Φανερῶνουν *περίπου* τὸν πλήθος μονάδων καὶ συνηθίζονται σὲ *στρογγυλούς ἀριθμούς*: *τριαριά*, *σαρανταριά*, *πεντηνταριά*, *δεκαπενταριά* κτλ. Ποιά τέτοια ὑπάρχουν στοὺς κείμενους;—Στὸ ἀπόλυτο ἀριθμητικό *ἑκατὸ* ἀντιστοιχεῖ τὸ *ἑκατοστή*: *ἔχω καμιά ἑκατοστή δραχμές*.

β) *-άδα*. Αὐτὰ φανερῶνουν πλῆθος μονάδων πού συναπαρτίζουν κάτι: *δυναδά*, *τριάδα*, *τετραδά* κτλ. Ποιά τέτοια ὑπάρχουν στοὺς κείμενους;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Ποιά ἀριθμητικά ὑπάρχουν στοὺς κείμενους; Τί εἶδους ἀριθμητικά εἶναι; Νὰ βρῆς τοῦ καθενὸς ἀπ' αὐτὰ τὸ ἀντίστοιχό του σὲ ὅλα τὰ εἶδη. Στὰ ἐπίθετα νὰ βρῆς καὶ τὰ τρία γένη (ὅταν σχηματίζουν).

Γύμνασμα. Γράψε στὰ τρία γένη τὰ *πολλαπλασιαστικά* καὶ *ἀναλογικά* πού σχηματίζονται ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν ἀριθμῶν 3-12.—Γράψε τὰ *οὐσιαστικά* ἀριθμητικά σὲ *-άδα* τῶν ἀριθμῶν 5, 6, 10, 100, 1000.—Γράψε τὰ *οὐσιαστικά* σὲ *-αριά* ὅλων τῶν δεκάδων ἀπὸ τὸ 10-90.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ συμπληρώσης τὰ ἐπίθετα στὶς παρακάτω φράσεις βάζοντας στὴ θέση τῆς καύλας τὸ τέλος πού λείπει: *Ὅταν τὸ φαγητὸ ἔχη πολὺ ἀλάτι, εἶναι ἄρμ.*—*Ὅποιος ἔχει τόλμη λέγεται τολμ.*—*Ἡ Ἑλλάδα ἔχει πολλὰ πεδινὰ καὶ πολλὰ ὄρ.*—*μέρη.* Τὸ μέρος πού ἔχει φῶς εἶναι *φαι*—, *ἐνῶ* *ἐκείνο* πού δὲν ἔχει φῶς εἶναι *σκοτ*—*Τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδας εἶναι ὑγι.*—

— Τί πελεκᾷς αὐτοῦ, κουμπάρε;

— Ὁ κουμπάρος μου ὁ Μῆτρος πελεκοῦσε κάτι ξύλα στὴν αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ του καὶ ἦταν τόσο προσηλωμένος στὴ δουλειά του, ποῦ δὲ μὲ ἄκουσε· τοῦ εἶχα μιλήσει ἐξάλλου ἀπὸ τὸ δρόμο, ἐξω ἀπὸ τὸ φράχτη.

— Ἐ Μῆτρο! Σοῦ μιλῶ σὲ ρωτῶ· γιὰ σταμάτα μιὰ στιγμὴ καὶ ἀπάντησέ μου.

Σήκωσε τὰ μάτια του καὶ μὲ εἶδε.

— Σὲ χαιρετῶ, κουμπάρε· δὲ εἶχα καταλάβει καὶ νὰ μὲ συμπαθᾷς· πέρασε μέσα νὰ σὲ δοῦμε.

Μοῦ ἄνοιξε τὴν πόρτα κρατώντας ἀκόμῃ τὸ τσεκούρι του. Μὲ μιὰ μα-

τιά κατάλαβα τί εἶχε γίνεи. Ὁ Μῆτρος εἶχε κόψει ἕνα πεδοκο ἀπὸ τὸ δάσος, τὸ κουβάλησε σὲ μεγάλα κομμάτια καὶ τώρα τὸ πελεκοῦσε.

— Δὲν ἐννοεῖς ν' ἀφήσης τὴν παλιά σου τέχνη, κουμπάρε, καὶ αὐτὸ μὲ στενοχωρεῖ. Δὲν τὸν ἀγαπᾷς, θαρρῶ, τὸ λόγκο· κι ἐσύ καὶ οἱ ἄλλοι ἐδῶ στὸ χωριὸ δὲν τὸν ἀγαπᾶτε, ἐνῶ ἐκεῖνος σᾶς εὐεργετεῖ. Γι' αὐτὸ τὸν χαλᾶτε καὶ ἀδιαφορεῖτε γιὰ τὶς καταστροφὲς ποῦ θὰ σᾶς βροῦν, ὅταν τὸν ἀποχαλάσετε.

— Μᾶς ἀδικεῖς, ἂν σοῦ περνᾷ τέτοια ἰδέα. «Ὅλοι ἐδῶ τὸν ἀγαποῦμε τὸ λόγκο καὶ δὲν ἀγνοοῦμε τὰ καλὰ ποῦ τοῦ χρωστοῦμε. Ἀφοῦ δὲν τ' ἀγνοεῖτε ἐσεῖς ποῦ ζητε στὴν πόλιν, δὲ θὰ τὰ καταλαβαίνωμε ἐμεῖς ποῦ ζοῦμε πάντα κοντὰ του; Ἀλλὰ μποροῦμε καὶ νὰ μὴν ὑλοτομοῦμε;

— Νὰ ὑλοτομήτε, ἀλλὰ ὅπως σᾶς ὁδηγοῦν οἱ δασονόμοι· ὅχι ὅπως τύχη· ἀλλιῶς τὸ δάσος θὰ τὸ χαλάσετε γιὰ καλὰ· θὰ πεθάνη. Σὲ βλέπω καὶ χαμογελᾷς εἰρωνικά. Στ' ἀλήθεια ὅμως τὸ δάσος μπορεῖ νὰ πεθάνη. Ἐπειδὴ ἡ καταστροφὴ προχωρεῖ σιγὰ σιγὰ, δὲν τὴν καταλαβαίνωμε. Ἄν ὅμως ἐξακολουθῆτε νὰ κόβετε τὸ δάσος ἀσυλλόγιστα, τὰ παιδιὰ σας θὰ τὸ κληρονομήσουν πιὸ φτωχὸ ἀπ' ὅ,τι τὸ κληρονομήσατε ἐσεῖς, καὶ τὰ ἐγγόνια σας ἀκόμῃ πιὸ φτωχό, ὥσπου νὰ ἔρθῃ ἡ ὀριστικὴ καταστροφὴ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. νά με συμπαθᾷς νά με συγχωρῇς (ἐνὸν τὸ συμπαθεῖς σημαίνει ἀγαπᾷς). — ἐλοτομῶ κόβω δέντρα ἀπὸ τὸ δάσος.

Περιεχόμενο. Σὲ τί καταγινόταν ὁ Μητρος, ὅταν τοῦ μίλησε ὁ κουμπάρος του; Τί λέει ὁ καθέννας ἀπ' αὐτοὺς γιὰ τὸ κόψιμο τῶν δέντρων; — Ποιὸς ἀπὸ τοὺς δύο ἔχει δίκιο καὶ γιατί;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Τὰ ρήματα ποὺ μάθαμε ὡς τώρα τονίζονται στὴν παραλήγουσα στὸ α' ἐνικό πρόσωπο τοῦ ἐνεργητικοῦ ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς καὶ στὴν προπαραλήγουσα στὸ α' ἐνικό τοῦ παθητικοῦ ἐνεστώτα:

δένω, κρύβω, πλέκω — δένομαι, κρύβομαι, πλέκομαι.

Ὅλα αὐτὰ ἀνήκουν στὴν **πρώτη συζυγία**.

Ἄλλα ὅμως ρήματα τονίζονται στὴ λήγουσα στὸν ἐνεργητικὸ ἐνεστώτα καὶ στὴν παραλήγουσα στὸν παθητικὸ:

πελεκῶ, θαρῶ, μιλῶ — ἀγαπιέμαι, στενοχωριέμαι, θυμοῦμαι.

Αὐτὰ ἀνήκουν στὴ **δεύτερη συζυγία**.

2. Τὰ ἐνεργητικὰ ρήματα τῆς β' συζυγίας ξεχωρίζονται σὲ **δύο τάξεις**, κατὰ τὶς καταλήξεις ποὺ παίρνουν στὸν ἐνεστώτα καὶ κυρίως σὲ τρία πρόσωπα τοῦ ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς:

Α' τάξη. Ἐνεστώτας ὀριστ. καὶ ὑποταχτ.: ἀγαπῶ, -ᾶς, -ᾷ, -οῦμε, -άτε, -οῦν. Ἐνεστώτας προσταχτικῆς: ἀγάπα, -άπατε καὶ μετοχῆς: ἀγαπώντας.

Β' τάξη. Ἐνεστώτας ὀριστικῆς: λαλῶ, -εῖς, -εῖ, -οῦμε, -εἴτε, -οῦν. Ἐνεστώτας ὑποταχτικῆς: λαλῶ, -ῆς, -ῇ, -οῦμε, -ῆτε, -οῦν.

Ἐνεστώτας προσταχτικῆς: λάλει, -λαλεῖτε καὶ μετοχῆς: λαλώντας.

Μερικὰ ρήματα τῆς β' τάξης σχηματίζουν συχνὰ τὸν ἐνεστώτα τῆς προσταχτικῆς καὶ μὲ τὶς καταλήξεις τῆς α' τάξης: κίνα, -κινᾷτε.

3. Πολλὰ ρήματα κλίνονται στὴν ἐνεργητικὴ φωνὴ καὶ κατὰ τὴν πρώτη τάξη καὶ κατὰ τὴν δευτέρη: μιλῶ, -ᾶς, -ᾷ καὶ μιλῶ, -εῖς, -εῖ.

4. Ὁ παρατατικός καὶ στίς δύο τάξεις ἔχει τὶς ἴδιες καταλήξεις: ἀγαποῦσα, -οῦσες, -οὔσε, -οὔσαμε, -οὔσατε, -οὔσαν. Ἔτσι καὶ λαλοῦσα, μιλοῦσα κτλ.

5. Ὁ ἐξακολουθ. μέλλοντας σχηματίζεται, ὅπως καὶ στὴν α' συζυγία, μὲ τὸ θά καὶ μὲ τὸν ἐνεστώτα τῆς ὑποταχτικῆς: θ' ἀγαπῶ, θ' ἀγαπᾷς, θ' ἀγαπᾷ κτλ. — θά λαλῶ, θά λαλῆς, θά λαλή, θά λαλοῦμε, θά λαλήτε, θά λαλοῦν.

6. Ὁ ἐνεργητικὸς ἀόριστος τῆς ὀριστικῆς καὶ στίς δύο τάξεις σχηματίζεται κανονικὰ σὲ -ησα: ἀγάπησα, λάλησα, μίλησα. Κλίνεται στὴν ὀριστικὴ, ὑποταχτικὴ καὶ προσταχτικὴ, ὅπως ὁ ἀόριστος τῶν ρημάτων τῆς α' συζυγίας: ἔδεσα, δροῖσα κτλ.

7. Θυμῆσόν πὼς μὲ τὸ **θέμα τοῦ ἀόριστον** σχηματίζονται στὰ ρήματα τῆς α' συζυγίας οἱ ἄλλοι χρόνοι (στιγμιαίος μέλλοντας, παρακείμενος, ὑπερσυντέλικος καὶ συντελεσμένος μέλλοντας). Μὲ τὸν ἴδιον τρόπο σχηματίζονται οἱ χρόνοι αὐτοὶ καὶ στὰ ρήματα τῆς β' συζυγίας.

8. Μερικὰ ἐνεργητικὰ ρήματα τῆς β' συζυγίας σχηματίζουν κάπως διαφορετικὰ τὸν ἀόριστο. Νὰ βρῇς τὸν ἐνεργητικὸ ἀόριστο τῶν ρημάτων **γελῶ, μπορῶ, πετῶ, τραβῶ**. Τὰ ρήματα **μεθῶ** καὶ **μηνῶ** ἔχουν ἀόριστο **μέθυσα, μῆνυσα**. Τὸ **θαρῶ** ἔχει ἀόριστο **θάρρησα**.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκήση. Σχεῶρισε ἀπὸ τὰ ρήματα τῆς β' συζυγίας ποὺ εἶναι στὸ κείμενο ποῖα κλίνονται κατὰ τὴν α' τάξη, ποῖα κατὰ τὴ β' καὶ ποῖα κατὰ τὶς δύο. (Πρόσεξε: τὸ ρῆμα **ζῶ** ἀνήκει στὴ β' τάξη, ἀλλὰ γράφεται μὲ η ὅπου τ' ἄλλα γράφονται μὲ ει: ζῆς, ζῇ, ζῆτε.)

Γύμνασμα. Κλίνε τὸν ἐνεστώτα σὲ ὅλες τὶς ἐγκλίσεις καὶ τὸν παρατατικὸ τῶν ρ. **χαρεῖθ, θαρῶ, προχωρῶ**.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κλίνε τὸν ἀόριστο σὲ ὅλες τὶς ἐγκλίσεις τῶν ρ. **ἀκούω, κόβω**.

J

97.—ΣΚΟΡΠΙΟΙ ΣΤΙΧΟΙ

- 1 Περνᾷ τὸ λάφι, καὶ γοργὰ πετιέμαι ἀπὸ τὸ θάμνο.
- 2 Πές μου, νὰ ζήσης, λυγερή, ποῦθε γονοκρατιέσαι ;
- 3 Γλυκοχαράζουν τὰ βουνά, κι ὁ αὐγερινὸς τραβιέται.
- 4 Ἀδέρφια ἑμεῖς, κρατιούμεαστε στὶς μπόρες ἀπ' τὸ χέρι.
- 5 Κύματα, στὸν ξανθὸ γιαλὸ σᾶς βλέπω νὰ κυλιέστε.
- 6 Μετριοῦνται τὰ κλεφτόπουλα, καὶ λείπουν τρεῖς λεβέγτες.
- 7 Πίσω νὰ στρέψω ντρέπομαι, μπροστὰ νὰ πάω φοβοῦμαι.
- 8 Κοιμᾶσαι, κανακάρη μου, κι ἐγὼ σὲ νανουρίζω.
- 9 Ὅταν κοιμᾶται ὁ γιόκας μας, ψωμί δὲ μᾶς γυρεύει.
- 10 Λυπούμαστε νὰ βλέπουμε παιδάκια νὰ πεινοῦνε.
- 11 Θυμάστε ποῦ ἐκαθόμαστε στὸν ἴσκιο τοῦ πλατάνου ;
- 12 Κοιμοῦνται στὰ ψηλὰ βουνά καὶ στοὺς παλιοὺς τοὺς ἴσκιους.
- 13 Κρατιόμουν ἀπ' τὸ ξώκλαδο καὶ πήδησα στὴ χλόη.
- 14 Ὡ πῶς κουνιόσουν μὲς στὸ φῶς, κλαρί ἀσημί τῆς λεύκας !
- 15 Ἀκόμα ὁ λόγος ἔστεκε κι ἡ συντυχιά κρατιόταν.
- 16 Μετριόμαστε κάθε φορὰ ποῦ σταματοῦσε ἡ μάχη.
- 17 Ἀλλη φορὰ μιλιόσαστε, πῶς τώρα δὲ μιλιέστε ;
- 18 Ἐτρώγαν κι ἔπιναν κρασί καὶ γλυκοχαιρετιόνταν.
- 19 Θυμόμουν τὴ μανούλα μου καὶ δάκρυζα στὰ ξένα.
- 20 Στὴν ξενιτιά ποῦ γύριζες θυμόσουν τὸ χωριό σου.
- 21 Κοιμόταν καὶ τὸν ξύπνησα, γιατί εἶχε ξημερώσει.
- 22 Λυπόμαστε ποῦ βλέπαμε τὴν τόση δυστυχία.
- 23 Κοιμόσαστε, ὅταν ἔπεσε τὸ πρῶτο τουφεκίδι ;
- 24 Στέκονταν πάντ' ἀσάλευτοι καὶ Χάρο δὲ φοβόνταν.
- 25 Στερεῖται ἀπ' ὄλα, μοναχὰ ἡ ἐλπίδα τοῦ ἀπομένει.
- 26 Κοιμήσου, ἀστρί, κοιμήσου, αὐγή, κοιμήσου, νιὸ φεγγάρι.
- 27 Καρδιά, παιδιά μου, φώναξε, παιδιά, μὴ φοβηθῆτε.
- 28 Θυμήθηκες τὰ νιάτα σου, καὶ πῆρε ὁ νοῦς σου ἄερα.
- 29 Ἐγὼ δὲν εἶχα γεννηθῇ, κύρ λύκε, τότε ἀκόμα.
- 30 Τουφέκι μου περήφανο, σπαθί μου παινεμένο.

Δ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. γονοκρατίαι· έχω την καταγωγή μου, κατάγομαι.— *ἀδέρφια ἔμεις*, σὺν ἀδέρφια πού εἴμαστε ἔμεις, ἐπειδὴ εἴμαστε ἀδέρφια.— *ξώ-κλαδο*, τὸ κλαδί πού ἔχει, πού βγαίνει ἔξω ἀπὸ τ' ἄλλα κλαδιά τοῦ δέν-τρου.— *συντυχία* (θῆλ., λ. ποιητ.) συνομιλία, κουβέντα.

Περιεχόμενο. Νὰ βρῆς τί νόημα ἔχουν οἱ στίχοι 1, 3, 4, 6, 10, 13, 14, 15, 16, 19, 20, 24, 25, 26, 29, 30 καὶ σέ ποιά περίπτωση μποροῦμε νὰ τοὺς μεταχει-ριστοῦμε.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Καὶ στὴν παθητικὴ φωνὴ τὰ ρήματα τῆς β' συζυγίας ξεχωρίζονται σὲ *δύο τάξεις*, σύμφωνα μὲ τὶς καταλήξεις πού παίρνουν στὸν ἐνεστώτα τῆς ὀρι-στικῆς:

Α' τάξη: ἀγαπιέμαι, -ίσαι, -ιέται.

Β' τάξη: θυμῶμαι, -ᾶσαι, -ᾶται.

2. Στους στίχους 1-6 τοῦ κειμένου βρίσκεις στὴ σειρὰ ὅλα τὰ πρόσωπα τοῦ παθητ. ἐνεστώτα ρημάτων τῆς β' συζυγίας, πού ἀνήκουν στὴν πρώτη τάξη.

3. Στους στίχους 7-12 βρίσκεις τὰ πρόσωπα τοῦ παθητ. ἐνεστώτα ρημάτων πού ἀνήκουν στὴ β' τάξη.

4. Στὸν στίχον 13-24 βλέπεις τὸν παθητικὸ παρατατικὸ τῶν ρημάτων τῆς β' συζυγίας, πού εἶναι ὁμοιοι καὶ στίς δύο τάξεις. Γιά τὸ α' καὶ β' πρό-σωπο τοῦ πληθ. τοῦ παθητικοῦ παρατατικοῦ θυμήσου ὅσα εἶδαμε γιά τὰ ρή-ματα τῆς α' συζυγίας (μάθ. 59, σ. 119).

5. Στὸ στίχο 25 βρίσκεται τὸ ρῆμα στεροῦμαι, πού κλίνεται στὸν ἐνεστώτα καὶ στὸν παρατατικὸ κάτω διαφορετικά:

Ἐνεστώτας: στεροῦμαι, -εῖσαι, -εῖται, -οὔμαστε, -εἴστε, -οὔνται.

Παρατατικός: στεροῦμουν, -οὔσουν, -οὔνταν, -οὔμαστε, -οὔσατε, -οὔνταν.

6. Στους στίχους 26-30 εἶναι τύποι παθητικῶν ρημάτων τῆς β' συζυγίας στοὺς ἄλλους χρόνους. Νὰ βρῆς τὸ πρόσωπο, τὸ χρόνο καὶ τὴν ἐγκλίση τοῦ καθενὸς ἀπ' αὐτούς.

7. Κανονικὰ τὰ ρήματα τῆς β' συζυγίας σχηματίζουν: α) τὸν παθητ. ἀό-ριστο τῆς ὀριστικῆς σὲ -ήθηκα; κρατήθηκα, μετρήθηκα, λυπήθηκα. β) τὸν παθητ. ἀόρ. τῆς προσταχτικῆς σὲ -ήσου, -ηθῆτε: κρατήσου-κρατηθῆτε, μετρήσου-μετρη-θῆτε, λυπήσου-λυπηθῆτε, γ) τὴ μετοχὴ τοῦ παθητ. παρακειμένου σὲ -ημένος: κρατημένος, μετρημένος, λυπημένος. Μερικὰ ὁμῶς ρήματα παρουσιάζουν κά-ποιες διαφορές.

Νὰ βρῆς τὸν παθητ. ἀόρ. τῆς ὀριστ. καὶ τῆς προσταχτικῆς καὶ τὴ μετοχὴ τοῦ παθητ. παρακειμένου τῶν ρημάτων: γελίεμαι, πετιέμαι, τραβίεμαι, κυλίεμαι, χαιρετιέμαι.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Κλίνει τὸν ἐνεστώτα καὶ τὸν παρατατικὸ τῶν ρημάτων ἀγαπιέ-μαι, θυμῶμαι, στεροῦμαι.

Γύμνασμα. α) Γράψε τὸ β' πληθ. πρόσ. τοῦ ἐνεστώτα καὶ τοῦ παρατα-τικοῦ τῶν ρ. ζητιέμαι, μετριέμαι, κρατιέμαι, κρεμιέμαι, καταριέμαι, ξεχνιέμαι, πε-τιέμαι, ρονφιεῖμαι, βαριέμαι, στενοχωριέμαι, κοιμῶμαι, λυπούμαι. β) Τῶν ἰδιῶν ρημάτων γράψε στὸ α' ἐνικό τὸν παθητικὸ ἀόριστο τῆς ὀριστικῆς καὶ τὴ με-τοχὴ τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε στὰ 3 γένη τὰ ταχτικά ἀριθμητικά τῶν ἀριθμῶν 10-20. Συλλάβισέ τα.

Σήμερα κουράστηκα πολύ. Μοῦ εἶχαν κάμει πολλές παραγγελίες ἀπὸ τὸ χωριό, κι ἔπρεπε νὰ φροντίσω σὲ μιὰ μέρα γιὰ ὅλες, γιὰ νὰ τίς στείλω μὲ τὸν ξάδερφό μου τὸν καπετὰν Διαμαντῆ.

Τί κούραση, Θεέ μου, τί ζάλη! Εἶναι κομμένα τὰ ἥπατά μου. Ἔτρεχα μὲ τὰ πόδια, ἔμπαινα στὸ λεωφορεῖο, ἀπὸ τὸ λεωφορεῖο στὸ τράμ, ἀπὸ τὸ τράμ στὸ τρόλεϊ, ἀπὸ ἓνα μαγαζὶ σὲ ἄλλο. Καὶ στὰ τελευταῖα συνόδεψα καὶ τὸ Διαμαντῆ στὸν Πειραιά, ὡς τὸ καράβι.

Εἶμαι ξαπλωμένος στὸ κρεβάτι μου καὶ συλλογίζομαι. Αὐριο τὸ πρωὶ ἡ κούραση θὰ μοῦ ἔχη περάσει, ὁ καημός μου ὅμως ποὺ ὁ ξάδερφός μου θὰ εἶναι αὐριο στὸ πατρικὸ του σπίτι, ἐνῶ ἐγὼ εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ μείνω γιὰ κάμποσους μῆνες ἀκόμη στήν Ἀθήνα, δὲ θὰ σβῆση.

Καλὴ καὶ ὥραία εἶναι ἡ Ἀθήνα, δοξασμένη εἶναι ἡ Ἀθήνα, ἀλλὰ ἡ πίκρα μου ἀπόψε εἶναι πολλή, καὶ ἡ εἰκόνα τοῦ χωριοῦ δὲ θέλει νὰ φύγῃ ἀπὸ τὸ νοῦ μου... τὸ σπίτι μας, ἡ αὐλή μας, ὁ Ἀι-Νικόλας, οἱ δρόμοι... Καὶ ἀπ' ὅλα πιὸ ζωνερά καὶ πιὸ ἐπιμονα—δὲν ξέρω γιατί—ὕψωνεται μέσα στὴ μνήμη μου τοῦ τόπου μας τὸ βουνό, ὁ Ἀι-Λιάς.

Οὔτε σπουδαῖο εἶναι τὸ βουνό μας οὔτε πολὺ ψηλὸ οὔτε ξακουστό. Δὲ διαβάξεις τ' ὄνομά του στὴν ἱστορία, ὅπως διαβάξεις τὰ ὀνόματα τοῦ Ὑμηττοῦ, τῆς Πεντέλης, τῆς Πάρνηθας, ποὺ μὲ ζώνουν ἐδῶ στήν Ἀθήνα, ἢ τὰ ὀνόματα τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν Ἀλπεων. Δὲ σὲ πιάνει γι' αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἱερὸ δέος ποὺ αἰσθάνεσαι, ὅταν σοῦ μιλοῦν γιὰ ἓνα Θαβώρ, γιὰ ἓνα Σινά. Ἐκεῖνοι ποὺ ὀνειρεύονται νὰ πατήσουν τὴν κορυφὴ τοῦ Ἑβερρεστ ἢ νὰ βροῦν στὸ Ἀραράτ τὴ θέση ὅπου σταμάτησε ἔπειτα ἀπὸ τὸν κατακλυσμὸ ἡ κιβωτὸς τοῦ Νῶε, τὸ δικό μας τὸν Ἀι-Λιά οὔτε ἀκουστὰ δὲ θὰ τὸν ἔχουν. Ἀλλὰ γιὰ μένα εἶναι τὸ πιὸ ἀγαπητὸ βουνὸ τοῦ κόσμου, γιατί ἐκεῖνο ἀντίκριζαν τὰ μάτια μου σὰν ἦμουν παιδί. Ὅταν ἔπειτα ἀπὸ μερικὸς μῆνες θὰ πάω στὸ χωριό, στὸ ξωκλήσι του θ' ἀνεβῶ νὰ προσκυνήσω. Θὰ πάρω λίγους παλιούς φίλους καὶ θὰ ξεκινήσωμε τέσσερεις ὥρες πρὶν νὰ φέξῃ. Τὴν ὥρα ποὺ θὰ βγαίνη ὁ ἥλιος ἀπ' τὴν ἀγκαλιὰ τῆς θάλασσας θὰ εἴμαστε στὴν κορυφὴ. Τὸ δεῖλι θὰ πάρωμε τὸ δρόμο γιὰ τὸ γυρισμό. Καὶ θὰ ἔχω κλείσει στὰ στήθια μου τόση γαλήνη καὶ ἡρεμία, ποὺ ὅλοι οἱ θόρυβοι τῆς πολιτείας, ὅταν θὰ ξαναγυρίσω σ' αὐτὴ, δὲ θὰ μποροῦν νὰ μοῦ τὴν ταραξουν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Εἶναι κομμένα τὰ ἥπατά μου, λέγεται μεταφορικά· πῶς θὰ λέγαμε στήν κυριολεξία; — *τρολλεῖ* (λ. ξένη) λεωφορεῖο πού κινιέται μέ ἤλεκτρισμό.—*δέος φόβος*· *αἰσθάνομαι ἱερῷ δέος* νιώθω φόβο καί ἐκπληξη γιὰ κάτι μεγάλο, δυνατό, θαυμαστό κτλ.

Περιεχόμενο. Αὐτός πού μιλεῖ στό κείμενο πῶς δείχνει τή νοσταλγία του, δηλ. τήν ἀγάπη του γιὰ τὸ χωριό του καί τήν ἐπιθυμία του νά γυρίσῃ σ' αὐτό;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Μερικά οὐσιαστικά δὲ σχηματίζονται σύμφωνα μέ τοὺς γενικούς κανό-
νες πού ἀκολουθοῦν οἱ τρεῖς κλίσεις. Αὐτὰ ὀνομάζονται *ἀνώμαλα οὐσιαστικά*.

2. Στό κείμενο ὑπάρχουν ἀνώμαλα οὐσιαστικά:

α) **Ἀκλιτα**· αὐτὰ φυλάγουν σέ ὅλες τίς πτώσεις τήν ἴδια κατάληξη.

Τέτοια εἶναι τὰ *προτακτικά* (μάθ. 86): ὁ *Ἀι-Αιάς*, τοῦ *Ἀι-Αιά*, τὸν *Ἀι-Αιά*. Τὰ *προτακτικά*, ὅπως ξέρομε, εἶναι ἄτονα· σημειώνομε ἐνωτικό ἀνάμεσα σ' αὐτὰ καί στὰ ὀνόματα πού συνοδεύουν.

Μόνο τὰ *προτακτικά* *καπετάν*, *κὺρ* καί *πάτερ* γράφονται μέ τόνο καί χω-
ρίς ἐνωτικό: ὁ *καπετάν Διαμαντῆς*, τοῦ *καπετάν Διαμαντῆ* — ὁ *κὺρ Διαμαντῆς*, τοῦ *κὺρ Διαμαντῆ*, ὁ *πάτερ Ματθαῖος*, τοῦ *πάτερ Ματθαίου* κτλ.

Ἀκλίτες εἶναι καί μερικές ξενικές τοπωνυμίες καί ξενικά ὀνόματα ἀνθρώ-
πων: *Θαβώρ*, *Σινά*, *Ἐβερεστ*, *Ἀραράτ* — *Νῶε*. Ἐπίσης ἄκλιτες εἶναι καί μερι-
κές λέξεις ξένης καταγωγῆς: *τρόμ*, *τρολλεῖ* κ.ἄ.

Ἀκόμη ἄκλιτη εἶναι καί ἡ λέξη *Πάσχα*.

β) **Ἐλλειπτικά**· αὐτὰ συνηθίζονται μόνο σέ ὀρισμένες πτώσεις ἐνικοῦ ἢ πληθυντικοῦ. Στό κείμενο βλέπομε τίς λέξεις *δεῖλι*, *πρωί*, πού ἔχουν μόνο ὀνο-
μαστική καί αἰτιατική ἐνικοῦ, καί τή λέξη *ἡπατα*, πού ἔχει μόνο ὀνομαστική
καί αἰτιατική πληθυντικοῦ. Ἀλλά ἔλλειπτικά οὐσιαστικά εἶναι:

τὸ *σφελος* καί τὸ *σέλας*, πού ἔχουν μόνο ὀνομαστ. καί αἰτιατ. ἐνικοῦ (*σέ-
λας* εἶναι τὸ φωτεινὸ φαινόμενο πού παρουσιάζεται στίς βόρειες καί νότιες πο-
λικές χώρες: *βόρειο καί νότιο σέλας*).

τὸ *σέβας*, πληθ. τὰ *σέβη* καί τὰ *σεβάσματα*, πού ἔχει μόνο ὀνομαστ. καί
αἰτιατ. ἐνικοῦ καί πληθυντικοῦ.

οἱ *προάλλες*, τίς *προάλλες* (μόνο σ' αὐτὲς τίς πτώσεις).

Ἐλλειπτικά λέγονται ἀκόμη καί ὅσα συνηθίζονται μόνο ἢ προπίντων
σ' ἓναν ἀριθμὸ (μάθ. 38): ὁ *Ὑμητός*, ἡ *Πεντέλη*, τὸ *Πάσχα* — οἱ *Ἀλλεῖς*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νά βρῆς τ' ἄκλιτα καί τὰ ἔλλειπτικά οὐσιαστικά τοῦ κειμένου.
Σὲ ποιά πτώση καί σὲ ποῖον ἀριθμὸ εἶναι τὸ καθένα ἀπ' αὐτά;

Γύμνασμα. Γράψε προτάσεις πού καθεμία νά ἔχῃ στὴ γενική τ' ἀκόλουθα
ὀνόματα μέ τὸ *προτακτικὸ* τοὺς: *Ἁγία-Σοφία*, *γερο-Δῆμος*, *θεῖα-Μαρία*, *καπε-
τάν Νικῆτας*, *κὺρ Πέτρος*, *μαστορο-Νίκος*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κλίνει τὸν ἐνεργητικὸ ἀόριστο σὲ ὅλες τίς ἐγκλίσεις τῶν ρ.
τρέχω, *πετῶ*.

Ναί, θά πάω στο χωριό. Μ' έχουν κουράσει ή σκόνη καί οί καπνοί από τά έργοστάσια, τόσο πολλά κοντά στο σπίτι μου έδω στο προάστιο όπου μένω με τό θεϊο μου. Θά πάω νά γεμίσω τά στήθια μου καθαρό άέρα. Θά κάμω οικονομία τούς μήνες αύτούς πού μου μένουν άκόμη καί θά εξασφαλίσω τά ναύλα μου γιά νά φύγω.

Δεσμοί πολλοί με δένουν με τόν τόπο πού γεννήθηκα. Δεν είναι μόνο οί γονεΐς μου, πού έχω

τρία χρόνια νά τούς δώ. Δεν είναι μόνο ό 'Αι-Λιάς, ό γίγαντας, ό μικρός έστω γίγας τοῦ χωριοῦ μου, πού λαχταρῶ ν' άνεβῶ στήν κορυφή του. Είναι τά άδέρφια καί τά ξαδέρφια μου, είναι οί παλιοί μου συμμαθητές καί φίλοι, πού ξμειναν καί δουλεύουν στήν έπαρχία, ένῶ έμένα ή άνάγκη τής ζωής, πού κάθονται με τ' άδράχια τους στίς έξώπορτες τών σπιτιῶν, οί γέροι με τά σοφά τους λόγια, βαριά από τήν πείρα τής ζωής, πού μαζεύονται στήν Ισκιωμένη πλατεία. Είναι καί οί μικροί λόφοι με τίς έλιές, ή άπέραντη θάλασσα, πού τά κύματά της σπάζουν καί άφρίζουν στήν ξανθή άμμουδιά, καί πέρα από τήν άμμουδιά οί βράχοι με τ' άγριοπερίστερα.

Θά σηκώνωμαι αύγή αύγή καί θά παίρνω τούς δρόμους καί τά μονοπάτια μέσα στόν κάμπο. 'Εδῶ λαχανόκηποι με τά μαγκανοπήγαδα. 'Εκεϊ σταροχώραφα με τά χρυσά στάχυα πού άνεμίζουν στο σάλεμα τοῦ άέρα. 'Αλλοῦ άμπέλια καί μπουστάνια ή χωράφια φυτεμένα με καπνά. Μέσα στά κλαδιά τών δέντρων καί πάνω στοῦς φράχτες με τά βάτα πλῆθος πουλιά, σπουργίτια καί σπίνοι καί καρδερίνες, έλεύθερα καί χαρούμενα, ὄχι σάν εκείνα τά δύστυχα καναρίνια καί φλώρια πού τά έχει κλεισμένα ό θεϊος μου μέσα στά κλουβιά του.

Στίς άκρογιαλιές θά ψάχνω ξυπόλυτος στά βράχια γιά καβούρια καί πεταλίδες. Καί πετώντας τά ροῦχα μου πότε σε κανένα βράχο πότε στήν άμμουδιά θά πέφτω στή θάλασσα, γιά νά κολυμπήσω μέσα στά δροσερά καί διάφανα νερά της.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *μαγκανοπήγαδο* πηγάδι με *μαγκάνι*, δηλ. με μηχανήμα πού, όπως γυρίζει, τυλίγει και ξετυλίγει σκοινί ή αλυσίδα με κάδους, για ν' άντλούν τὸ νερό.—*μιοσιάνη* κήπος, ιδίως σπαρμένος με πεπόνια ή καρπούζια.—*φλώρος* ή *φλώρι* είδος πουλί.

Περιεχόμενο. Τὸ κείμενο είναι σά συνέχεια από τὸ προηγούμενο. Αὐτὸς πὸν μιλεῖ θυμάται τὸ χωριό του με νοσταλγία. Ἀπαριθμῆσε ὅσα θέλει νά ξαναϊδῇ.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ἐκτὸς ἀπὸ τ' ἄλλατα και τὰ ἐλλειπτικά, πὸν εἶδαμε στὸ προηγούμενο μάθημα, ὑπάρχουν ἀκόμη και μερικά ἄλλα ἀνώμαλα οὐσιαστικά.

1. **Τὰ διπλόκλητα**, πὸν σχηματίζουν διπλὸ γένος στὸν πληθυντικὸ και ἔτσι ἀκολουθοῦν δύο κλίσεις. Τέτοια εἶναι στὸ κείμενο τ' ἀκόλουθα:

Ἑνικός

Πληθυντικός

ὁ βάτος	οἱ βάτοι - τὰ βάτα
ὁ βράχος	οἱ βράχοι - τὰ βράχια
ὁ δεσμός	οἱ δεσμοί (οἱ στενές σχέσεις: <i>δεσμοὶ φιλίας</i>) - τὰ δεσμά
ὁ καπνός	οἱ καπνοὶ (τοῦ κανονιοῦ, τοῦ τσιγάρου κτλ.) - τὰ καπνά (τὸ φυτὸ)
ὁ λόγος	οἱ λόγοι - τὰ λόγια (γεν. <i>τῶν λόγων</i>)
ὁ ναῦλος	οἱ ναῦλοι - τὰ ναῦλα
ὁ χρόνος	οἱ χρόνοι - τὰ χρόνια
ὁ ἀδερφός	οἱ ἀδερφοὶ - τ' ἀδέρφια (ἀγόρια και κορίτσια μαζί)
ὁ (ἐ)ξάδερφος	οἱ (ἐ)ξάδερφοι - τὰ (ἐ)ξάδέρφια (ἀγόρια και κορίτσια μαζί).

Μερικά διπλόκλητα ἔχουν ἄλλο γένος στὸν ἑνικὸ και ἄλλο στὸν πληθυντικὸ: ὁ πλοῦτος - τὰ πλούτη, ὁ σανός - τὰ σανά, ὁ τάρταρος (ὁ ἄδης) - τὰ τάρταρα ἔτσι και ἡ νιότη - τὰ νιάτα.—Μερικά ὀνόματα ζώων ἔχουν διπλὸ γένος στὸν ἑνικὸ και στὸν πληθυντικὸ:

ὁ κάβουρας και τὸ καβούρι	οἱ καβούροι και τὰ καβούρια
ὁ φλώρος και τὸ φλώρι	οἱ φλώροι και τὰ φλώρια
ὁ κότσυφας και τὸ κοτούφι	οἱ κοτούφοι και τὰ κοτούφια κτλ.

2. **Τὰ διπλόμορφα**, πὸν ἔχουν δύο τύπους, τὸν ἕνα με μία συλλαβὴ λιγότερη. Τέτοια εἶναι ὁ γέροντας και γέρος, ὁ δράκοντας και δράκος, πὸν κλίνονται και στοὺς δύο ἀριθμοὺς ὅπως τ' ἄρσενικά σὲ -ας και σὲ -ος:

ὁ γέροντας, τοῦ γέροντα, τὸ γέροντα — οἱ γέροντες, τῶν γερόντων, τοὺς γέροντες ὁ γέρος, τοῦ γέρον, τὸ γέρο (κλητ. γέρο) — οἱ γέροι, τῶν γέρων, τοὺς γέρους κτλ. Διπλόμορφα εἶναι και τὰ γίγαντας και γίγας, ἐλέφαντας και ἐλέφας κ.ἄ.

3. **Τὰ διπλοκατάληκτα**, πὸν ἔχουν στὸν πληθυντικὸ και διαφορετικούς τύπους ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς κανονικούς: ὁ γονιός - οἱ γονιοὶ και οἱ γονεῖς (κατὰ τὸ δεκανεῖς). Ἔτσι και ὁ καπετάνιος - οἱ καπετάνιοι και καπεταναῖοι, ὁ νοικοκύρης - οἱ νοικοκύρηδες και νοικοκυραῖοι κτλ. (βλ. και σ. 97).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Ξεχώρισε τὰ διπλόκλητα, τὰ διπλόμορφα και τὰ διπλοκατάληκτα πὸν ὑπάρχουν στὸ κείμενο.

Γύμνασμα. Ἀλλάξε τις ἀκόλουθες φράσεις στὸν πληθυντικὸ: Ὁ ἄσπιλος ἄνθρωπος ξεδεύει τὸν πλοῦτο του.—Τὸ ἄλογο ἔφαγε τὸ σανό.—Ἡ νιότη περνά.—Φεύγει ἄναυδα ὁποιος δὲν πληρώνει τὸ ναῦλο.—Βλέπω τὸν καπνὸ νὰ βγαίνει ἀπὸ τὸν καπνοδόχο.—Ὁ ἀργὸτης φνιτεύει καπνὸ στὸ χωράφι του.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Συλλάβισε ὅλες τις πολυσύλλαβες λέξεις τοῦ κειμένου (δηλ. ὅσες ἔχουν περισσότερες ἀπὸ 3 συλλαβές).

"Έχω μπρός μου ένα μεγάλο χάρτη τῆς Ἑλλάδας καὶ τὰ βλέμματά μου πέφτουν στὸ Ἰόνιο καὶ τὰ νησιά του. Πάνω, στὸ πιὸ βορινὸ μέρος, ἡ Κέρκυρα μὲ κάτι μικροσκοπικὰ νησάκια, ἀκόμη πιὸ βορινὰ ἀπ' αὐτή. Πιὸ χαμηλά, πιὸ νότια δηλαδή, ἀλλὰ καὶ λίγο πιὸ δεξιὰ, μὲ ἄλλα λόγια πιὸ ἀνατολικά, οἱ Παξοί. Ἐπειτα ἡ Λευκάδα· εἶναι τὸ πιὸ κοντινὸ πρὸς τὴν ἡπειρωτικὴ Ἑλλάδα νησι τοῦ Ἰονίου· σχεδὸν κολλημένη στὴν Ἀκαρνανία, ἀπὸ τὴν ὁποία τὴ χωρίζει ἓνα πολὺ στενὸ καὶ πολὺ ἄβαθο πέραςμα. Κάτω ἀπὸ τὴ Λευκάδα ἡ Κεφαλληνία καὶ ἡ Ἰθάκη. Τὸ δυτικὸ μέρος τῆς Κεφαλληνίας, ποῦ εἶναι τὸ πιὸ μεγάλο ἀπὸ τὰ ἑπτὰ νησιά, βγαίνει λίγο πιὸ δυτικὰ ἀπὸ τὴ Λευκάδα, ἔπειτα ὅμως ἡ Ζάκυνθος, κάτω ἀπὸ τὴν Κεφαλληνία, ἔρχεται πάλι λίγο πιὸ ἀνατολικά μὲ μιὰν ἄκρην τῆς ποῦ ἀντικρίζει τὴν Πελοπόννησο. Τὸ ἕβδομο ἀπὸ τὰ ἑπτὰ νησιά εἶναι τὰ Κύθηρα, κάτω ἀπὸ τὴ Λακωνία.

Ἐντύπωση μοῦ κάνει πὼς τὰ νησιά βρίσκονται πάνω σὲ μιὰ γραμμὴ ποῦ πηγαίνει ἀπὸ τὰ βορειοδυτικὰ πρὸς τὰ νοτιοανατολικά, ποῦ ἡ γενικὴ τῆς δηλαδὴ κατεύθυνση εἶναι ὅμοια μὲ τὴν κατεύθυνση τῶν μεγάλων ὀροσειρῶν τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδας.

Ὁ χάρτης μου ἔχει καὶ κάτι γραμμὲς μέσα στὴ θάλασσα, *βυθομετρικὲς καμπύλες*, ὅπως τὶς λένε. Ἀπ' αὐτὲς βλέπω πὼς ἀνάμεσα στὰ νησιά καὶ στὴ στεριά ἡ θάλασσα εἶναι βέβαια ἄλλοῦ πιὸ ρηχὴ καὶ ἄλλοῦ πιὸ βαθιά, ἀλλὰ πολὺ μεγάλο βάθος δὲν ἔχει πουθενά· ἀντίθετα, δυτικὰ ἀπὸ τὰ νησιά ὁ βυθὸς τῆς θάλασσας φτάνει σὲ πολὺ μεγάλα βάθη, ἓνα σημεῖο μάλιστα νοτιοδυτικὰ ἀπὸ τὰ Κύθηρα εἶναι τὸ πιὸ βαθὺ σὲ ὅλη τὴ Μεσόγειο.

Ἄν μιὰ τεράστια μυθικὴ Χάρυβδη ρουφοῦσε γιὰ λίγη ὥρα τὰ νερά τοῦ Ἰονίου, θὰ ξεσκεπαζε ἓνα φοβερὸ βάραθρο ποῦ οἱ δυὸ πλευρὲς του θ' ἀνηφόριζαν, πρὸς τὴν Ἰταλία ἢ ἀριστερὴ καὶ πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἢ δεξιὰ. Στὸ μάκρος τῶν δυτικῶν παραλίων τῆς Ἑλλάδας θὰ ξεσκεπαζόταν ἓνα ἀπέραντο πεζούλι, πάνω σ' αὐτὸ σὰ ριζωμένα τὰ νησιά, καὶ μπρὸς τοὺς ὁ γκρεμὸς.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *Χάρυβδη* μυθολογικό θαλασσίνο τέρας πού οι αργαίοι πίστευαν πώς είχε μορφή γυναίκας και πολύ μεγάλη δύναμη.

Περιεχόμενο. Ποιά είναι τα Έφτάνησα; Ποιά είναι η θέση του κάθε νησιού;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Το επίθετο, όταν φανερώνη μονάχα πώς ένα ουσιαστικό έχει μιὰ ιδιότητα ή ποιότητα (χωρίς νά γίνεται σύγκριση με άλλο), λέγεται **θετικού βαθμού** ή **θετικό**: αυτός ο *χάρης* είναι μεγάλος.

2. Όταν το επίθετο φανερώνη πώς ένα ουσιαστικό έχει μιὰ ιδιότητα ή ποιότητα σε μεγαλύτερο βαθμό από άλλο, λέγεται **συγκριτικού βαθμού** ή **συγκριτικό**: αυτός ο *χάρης* είναι *πιο μεγάλος* από εκείνον. Ο συγκριτικός βαθμός σχηματίζεται **περιφραστικά** από το θετικό με το ποσοτικό *πιο*: η *θάλασσα* είναι *άλλου πιο ρηχή* και *άλλου πιο βαθιά*.

3. Όταν το επίθετο φανερώνη πώς ένα ουσιαστικό έχει μιὰ ιδιότητα ή ποιότητα σε πολύ μεγάλο βαθμό ή σε βαθμό ανώτερο από άλλα όμοια, τότε λέγεται **υπερθετικού βαθμού** ή **υπερθετικό**.

α) Το υπερθετικό, όταν φανερώνη πώς το ουσιαστικό έχει την ιδιότητα πού εκφράζει σε βαθμό ανώτερο από άλλα όμοια, λέγεται **σχετικό** και σχηματίζεται με το συγκριτικό, αφού πάρη μπροστά του το άρθρο: αυτός είναι *ο πιο μεγάλος* *χάρης* απ' όλους, ή *Κεφαλληνία* είναι *το πιο μεγάλο* από τα *εφτά νησιά*.

β) Το υπερθετικό, όταν φανερώνη πώς το ουσιαστικό έχη κάποιο γνώρισμα σε πολύ μεγάλο βαθμό, απόλυτα, χωρίς νά γίνεται σύγκριση με άλλα ουσιαστικά, λέγεται **απόλυτο**. Το απόλυτο υπερθετικό σχηματίζεται συνήθως με το επίρρημα *πολύ* και με το θετικό: αυτός είναι *πολύ μεγάλος* *χάρης*, ο *βυθός της θάλασσας φτάνει σε πολύ μεγάλα βάθη*.

4. Τα συγκριτικό και το υπερθετικό μαζί λέγονται μ' ένα όνομα **παραθετικά**.

5. Παραθετικά περιφραστικά σχηματίζουν και πολλά επίρρηματα παράγωγα από επίθετα, αλλά και μερικά άλλα.

Θετικός βαθμός	Συγκριτικός βαθμός	Υπερθετικός βαθμός
δεξιά	πιο δεξιά	πολύ δεξιά
βαθιά	πιο βαθιά	πολύ βαθιά
επάνω	πιο επάνω	πολύ επάνω

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άσκηση. Να βρής τα παραθετικά των επιθέτων και των επίρρημάτων πού είναι στο κείμενο και νά ξεχωρίσης τί είναι το καθένα.

Γύμνασμα. Γράψε τα παραθετικά: α) των επιθέτων *καλός*, *κακός*, *φτωχός*, *πλούσιος*, *πλαιύς*, *ζηλιάρης* (στά 3 γένη), β) των επίρρημάτων *γρήγορα*, *καλά*, *ήσυχα*, *δυνατά*, *ώρατα*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κάμε γραμματική ανάλυση των λέξεων πού ανήκουν στην πρώτη πρόταση του κειμένου.

Πόσα νησιά στο Αιγαίο! "Αλλα μεγάλα, όπως ή Κρήτη, τὸ μεγαλύτερο ἀπ' ὅλα τὰ ἐλεύθερα ἑλληνικὰ νησιά, στὴ μεσημβρινότερη πλευρὰ τοῦ πελάγους· ὅπως ή σχεδὸν κολλημένη στὴν Ἀττικὴ καὶ τὴ Βοιωτία Εὐβοία· ὅπως, πολὺ ἀνατολικότερα, κον-

τὰ στὶς μικρασιατικὲς ἀκτὲς, ή Λέσβος. "Αλλα λίγο μικρότερα, σάν τὴ Χίο, τὴ Ρόδο, τὴ Σάμο, τὴ Λήμνο, τὴ Νάξο, τὴν Ἄντρο, τὴ Σύρα. "Αλλα ἀκόμη μικρότερα, ἀλλὰ ὅχι λιγότερο ὠραῖα καὶ ξακουστά.

Τὸ καθένα ἔχει τὶς ὁμορφιὲς καὶ τὶς χάρες του, ἔχει καὶ τὴν ἱστορία του. Νά ή μικροσκοπικὴ Δῆλος, ἱερώτατο στὴν ἀρχαιότητα νησί, πολυσέβαστη πατρίδα τοῦ Ἀπόλλωνα καὶ τῆς Ἀρτεμης, νά τὰ ἐνδοξότατα Ψαρά, ή πατρίδα τοῦ Κανάρη, νά ή Σκίαθος, ή Σκιάθο, ὅπου γεννήθηκε στὰ νεώτερα χρόνια ὁ διηγηματογράφος Παπαδιαμάντης!

Συχνά μοῦ ἀναφτερώνει τὸ νοῦ ἓνα ὠραιότατο ὄνειρο: πὼς εἶμαι σ' ἓνα ἀεροπλάνο καὶ πετῶ γιὰ ὧρες πολλὲς πάνω ἀπὸ τὰ καθαρότατα γαλανὰ νερά τοῦ Αἰγαίου· χαίρομαι τὶς ὁμορφιὲς τῶν νησιῶν του, τὰ βουνά τους, ἄλλα ψηλότερα, ἄλλα χαμηλότερα, γυμνά ή δασωμένα, τὶς μικρὲς τους πεδιάδες, εὐφορες αὐτὲς, ἀγωνώτερες ἐκεῖνες, καὶ τὶς ἀκρογιαλιές, στεφανωμένες ἀπὸ τοὺς λευκότατους ἀφρούς τῶν κυμάτων.

Πὼς νά ἔγιναν ὅλα αὐτὰ τὰ νησιά, αὐτὸ τὸ ἀμέτρητο πλῆθος; Κάποτε, λέει ή γεωλογία, σὲ παλαιότατα χρόνια, ή Ἑλλάδα ἦταν ἐνωμένη μὲ τὴ Μικρασία. Ἐκεῖ πού εἶναι τώρα τὸ πέλαγος, ἦταν στεριά. Ἀλλὰ μὲ τὸ πέρασμα τῶν αἰώνων ή στεριά χαμήλωνε, χαμήλωνε καὶ βούλιαξε. Τὰ χαμηλότερα καὶ βαθύτερα μέρη τὰ σκέπασαν τὰ νερά τῆς θάλασσας. Ἐμείναν ἔξω μόνον τὰ ψηλότερα μέρη καὶ τὰ βουνά. Αὐτὰ εἶναι τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *μου ἀναφτερώνει τὸ νοῦ* (μεταφορική ἔκφραση), δίνει φτερά στὸ νοῦ μου, δυναμώνει τὴ φαντασία μου.

Περιεχόμενο. Ποιὰ νησιά ἀναφέρονται στὸ κείμενο; Δεῖξε στὸ χάρτη τοῦ βορείου τοῦ καθένα.—Τί λέγεται στὸ κείμενο γιὰ τὴ Δῆλο, τὰ Ψαρά καὶ τὴ Σκιάθου;—Πῶς σχηματίστηκαν τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Τὰ παραθετικά δὲ σχηματίζονται μόνο *περιφραστικά*, ὅπως εἶδαμε στὸ προηγούμενο μάθημα. Σχηματίζονται συχνὰ καὶ *μονολεχτικά*.

1. Τὸ *συγκριτικό* σχηματίζεται μονολεχτικά ἀπὸ τὸ θετικό μὲ τὴν κατάληξη *-τερος, -τερη, -τερο*:

μικρός: μικρό-τερος, μικρό-τερη, μικρό-τερο
βαθύς: βαθύ-τερος, βαθύ-τερη, βαθύ-τερο

2. Τὸ *σχετικό ὑπερθετικό* σχηματίζεται μονολεχτικά μὲ τὸ μονολεχτικὸ ὑπερθετικό, ἀφοῦ πάρῃ μπροστά του τὸ ἄρθρο: *ὁ μικρότερος, ὁ βαθύτερος*.

3. Τὸ *ἀπόλυτο ὑπερθετικό* σχηματίζεται μονολεχτικά ἀπὸ τὸ θετικό μὲ τὴν κατάληξη: *-τατος, -τατη, -τατο*.

μικρός: μικρό-τατος, μικρό-τατη, μικρό-τατο
βαθύς: βαθύ-τατος, βαθύ-τατη, βαθύ-τατο

4. Τὰ *ἐπίθετα σέ -ος* μὲ τίς κατάληξεις *-τερος, -τατος* σχηματίζουν τὰ παραθετικά σὲ *-ότερος, -ότατος* (μὲ *ο* στὴν προπαρὰλήγουσα): *ὠραιότερος—ὠραιότατος, ψηλότερος—ψηλότατος*.

Γράφονται ὁμοῦ μὲ *ω* στὴν προπαρὰλήγουσα, ὅταν ἡ προηγούμενη συλλαβὴ ἔχῃ *ε* ἢ *ο* καὶ δὲν εἶναι θέσει μακρόχρονη (μάθ. 32, σελ. 65): *νεώτερος—νεώτατος, ἀγωνώτερος—ἀγωνώτατος* (μὲ *ω*), ἀλλὰ: *ἐνδοξότερος—ἐνδοξότατος, σεμνότερος—σεμνότατος* (μὲ *ο*).

5. Τὰ *ἐπίθετα σέ -ὺς* μὲ τίς κατάληξεις *-τερος, -τατος* σχηματίζουν τὰ παραθετικά σὲ *-ύτερος, -ύτατος* (μὲ *υ* στὴν προπαρὰλήγουσα): *βαθύτερος—βαθύτατος, πλαύτερος—πλατύτατος*.

*Εἶσι καὶ: *καλύτερος, μεγαλύτερος*.

6. Τὰ ἐπίθετα μὲ τὸ ἀρσενικὸ ἀνισοσύλλαβο σὲ *-ης, -λήρης, -παιμάτης* κτλ. ἔχουν παραθετικά μόνο περιφραστικά: *πεισματάρης, πῶς πεισματάρης, ὁ πῶς πεισματάρης, πολὺ πεισματάρης*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

**Άσκηση*. Νὰ βρῆς τὰ παραθετικά τῶν ἐπιθέτων ποὺ εἶναι στὸ κείμενο καὶ νὰ ξεχωρίσης τί εἶναι τὸ καθένα.

Γύμνασμα. Χώρισε μὲ τὸ χάρακα μιὰ σελίδα τοῦ τετραδίου σὲ 4 στήλες σύμφωνα μὲ τὸ παρακάτω ὑπόδειγμα:

Θετικό	Συγκριτικό	Υπερθετ. σχετικό	Υπερθετ. ἀπόλυτο

Στὴ στήλη τοῦ θετικοῦ γράψε τὰ ἐπίθετα *ἀθῶος, γενναῖος, δυνατός, θολός, ἥσυχος, νέος, ὁμορφος, στερεός—βαρύς, παχύς, πλατύς, φαρός*· στίς ἄλλες στήλες γράψε τ' ἀντίστοιχα μονολεχτικά παραθετικά τοῦ κάθε ἐπιθέτου.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, ὅπως στὸ προηγούμενο γύμνασμα, γράψε τὰ περιφραστικά παραθετικά τῶν ἰδίων ἐπιθέτων.

— Εὐάγγελε! Ἐσύ, πού εἶσαι ἄριστος φυσικός, δὲ μᾶς κάνεις κανένα πείραμα, ἔτσι σάν παιχνίδι, νά ποῦμε, νά διασκεδάσῃ ἡ συντροφιά;

— Σοῦ ἀρέσει, φίλτατε, νά κάνῃς ἀστεῖα. Ἐγὼ τώρα μόλις ἀρχίζω νά μπαίνω στὸ νόημα τῆς φυσικῆς καὶ γιὰ τὴν ὥρα ἐλάχιστα πράγματα ξέρω ἀπ' αὐτῇ ἀκόμη καὶ στὴν τάξη μου μέσα δὲν εἶμαι βέβαια ὁ χειρότερος, ἀλλ' ἀμφιβάλλω ἂν εἶμαι καὶ ὁ καλύτερος· μόνο πού ἔχω σ' αὐτὸ τὸ μάθημα περισσότερη ἀγάπη ἀπ' ὅση ἔχουν οἱ ἄλλοι καὶ ἐλπίζω νά πάω μπρός. Πάντως, ἂν καὶ νομίζω πῶς

θέλεις νά μὲ πειράξῃς, ἐμένα δὲ μοῦ κακοφαίνεται, καὶ θὰ σᾶς κάμω ἓνα μικρὸ πείραμα.

Παίρνω αὐτὸ τὸ ποτήρι κοινὸ γυάλινο ποτήρι, ὅπως βλέπετε. Τὸ γεμίζω νερό. Στήνω μέσα στὸ νερὸ αὐτὸ τὸ σπερματέτο ἔτσι πού νά χωθῇ ὁλόκληρο σχεδὸν μέσα στὸ νερὸ ἐκτός ἀπὸ τὸ φτιλί· γιὰ νά τὸ καταφέρω αὐτό, μπήγω στὴ βάση τοῦ σπερματέτου ἓνα καρφί. Τώρα ἀνάβω τὸ φτιλί... Τί νομίζετε πῶς θὰ γίνη;

— Θὰ καὶ λίγο κι ἔπειτα τὸ νερὸ θὰ τὸ σβῆσῃ.

— Θὰ γίνη τὸ ἀντίθετο· ὁλόκληρο σχεδὸν τὸ σπερματέτο θὰ καὶ σιγὰ σιγὰ.

Καὶ ἀλήθεια ἔτσι ἔγινε. Τ' ἄλλα παιδιὰ ἀπόρησαν καὶ ζήτησαν τὴν ἐξήγησιν.

— Εἶναι ἀπλούστατο, εἶπε ὁ Εὐάγγελος. Ὅσο καίγεται τὸ σπερματέτο, τόσο τὸ βάρος του μικραίνει, καὶ σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχὴ τοῦ Ἀρχιμήδη ἀνεβαίνει σιγὰ σιγὰ. Βοηθεῖ ἀκόμη καὶ κάτι ἄλλο: ἀπ' ἔξω τὸ κερί τοῦ σπερματέτου λιώνει ἀργότερα ἀπὸ τὸ μέσα, γιὰ τὸ νερὸ τὸ κρατᾷ κρῦο, κι ἔτσι τὸ πάνω μέρος του βαθυλώνεται σάν ἓνα μικρὸ πηγαδάκι, ὅπως βλέπετε. Αὐτὸ λαφραίνει περισσότερο τὸ σπερματέτο, κι ἔτσι τὸ φτιλί καίγεται ὥς τὸ τέλος.

Καὶ βλέπετε πῶς κρατήθηκε ἡ φλόγα πάντα ἡ ἴδια; Στ' ἄλλα καντηλιέρια χαμηλώνει, ὅσο τὸ κερί καίγεται. Ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ δικό μου εἶναι ἀνώτερο.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Ἀρχιμήδης (287-212 π.Χ.) μεγάλος μαθηματικός, φυσικός καὶ μηχανικός ἀπὸ τῆς Συρακούσας τῆς Σικελίας. Ποιὰ εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ Ἀρχιμήδη;

Περιεχόμενο. Ποιὸ πείραμα ἔκαμε ὁ Εὐάγγελος; Ποιὰ ἐξήγηση ἔδωσε σ' αὐτό;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Μερικὰ ἐπίθετα σχηματίζουν μονολεχτικά παραθετικά ἀπὸ διαφορετικὴ ρίζα ἢ μὲ διαφορετικὸ τρόπο ἀπὸ τ' ἄλλα.

Τέτοια **ἀνώμαλα** μονολεχτικά παραθετικά εἶναι:

Θετικό	Συγκριτικό	Ὑπερθετ. σχετικό	Ὑπερθετ. ἀπόλυτο
κακός	χειρότερος	ὁ χειρότερος	χείριστος (σπάνιο)
λίγος	λιγότερος	ὁ λιγότερος	ἐλάχιστος
μικρός	μικρότερος	ὁ μικρότερος	ἐλάχιστος
καλός	καλύτερος	ὁ καλύτερος	ἄριστος
μεγάλος	μεγαλύτερος	ὁ μεγαλύτερος	μέγιστος
ἀπλός	ἀπλούστερος	ὁ ἀπλούστερος	ἀπλούστατος
πολύς	περισσότερος	ὁ περισσότερος	—

2. Μερικὰ ἐπίθετα δὲν ἔχουν καὶ τοὺς τρεῖς βαθμούς, ὅπως τ' ἄλλα. Εἶναι ὡς πρὸς αὐτὸ **ἑλλειπτικά**.

α) **Παραθετικά χωρὶς θετικό** εἶναι μερικὰ ἐπίθετα γεννημένα ἀπὸ ἐπιρρήματα ἢ ἀπὸ ἀρχαῖες προθέσεις:

(ἀπὸ τὸ ἀρχ. ἐπίρρημα ἄνω): ἀνώτερος - ἀνώτατος

(ἀπὸ τὸ ἐπίρρημα κάτω): κατώτερος - κατώτατος

(ἀπὸ τὴν ἀρχ. πρόθεση ὑπέρ): ὑπέρτερος - ὑπέρτατος.

β) **Συγκριτικά χωρὶς θετικό οὕτε ὑπερθετικό** εἶναι τὰ ἐπίθετα: *πρωτιμότερος, προγενέστερος, μεταγενέστερος*. Ἀπὸ τὸ ἀριθμητικὸ πρῶτος σχηματίζεται τὸ *πρωτίτερος* (αὐτὸς πού γίνεται πρὶν ἀπὸ τοὺς ἄλλους) καὶ ἀπὸ τὸ *δεύτερος* σχηματίζεται τὸ *δευτερώτερος* (κατώτερος στὴν ἀξία ἢ στὴν ποιότητα).

γ) **Ὑπερθετικά χωρὶς ἄλλους βαθμούς** εἶναι μερικὰ πού χρησιμεύουν σάν προσφωνήσεις καὶ τιμητικοὶ τίτλοι: *φίλιτος, Ὑψιστος, Ἐκλαμπρότατος, Αἰδοσιμώτατος, Μεγαλειώτατος* κτλ. Τὸ *φίλιτος* ἔχει θετικὸ βαθμὸ *φίλος*, τ' ἄλλα δὲν ἔχουν οὔτε θετικὸ οὔτε συγκριτικό.

δ) **Δὲ σχηματίζουν παραθετικά** οὔτε μονολεχτικά οὔτε περιφραστικά μερικὰ ἐπίθετα πού δὲν ἐπιδέχονται σύγκριση: *γνώριμος, ξέλιμος, θαλασσινός, κυριακάτικος, ἀθάνατος, πρωτότοκος* κτλ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῆς στὸ κείμενο α) ὅλα τ' ἀνώμαλα παραθετικά καὶ νὰ σχηματίσῃς τοὺς τρεῖς βαθμούς τοῦ καθενὸς μονολεχτικά β) τὰ ἑλλειπτικά παραθετικά.

Γύμνασμα. Γράψε τὰ τρία γένη στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ καὶ στοὺς τρεῖς βαθμούς τῶν ἐπιθέτων: *καλός, κακός, μέγας, ἀπλός, λίγος, μικρός, πολύς*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τὸ μονολεχτικὸ συγκριτικὸ καὶ ἀπόλυτο ὑπερθετικὸ τῶν ἐπιθέτων: *ἀδός, ἐξός, εὖκολος, ζωηρός, θερμός, ὁμορφος, σιγρός, σιγνός*.

— Πότε θά γίνη ἡ ἐκδρομή μας, κύριε;

— Αὔριο.

— Όλα τὰ πρόσωπα ἔλαμψαν ἀπὸ χαρά.

— Ποῦ θὰ πάμε;

— Ἐχει κανένας σας νὰ προτείνει καμιὰ θέση;

— Εἶπε ὁ πατέρας μου, κύριε, λέει ὁ Νικόλας, νὰ πάμε, ἂν θέλετε, στὸ κτῆμα μας. Δὲν εἶναι μακριά, εἶναι κάτω, στὴ λάκκα. Καὶ μοῦ εἶπε πὼς ὅσα σταφύλια βρίσκονται ἀκόμη εἶναι δικά μας.

— Τότε, θὰ περάσωμε περίφημα, λέει ἡ Ἀστέρω μὰ πὼς θὰ πάμε;

— Μὲ τὰ πόδια, φυσικά· ὅπως εἶπε ὁ Νικόλας, τὸ κτῆμα εἶναι κοντά.

Πρῶι πρῶι μαζεύονται τὰ παιδιὰ καὶ περιμένουν ἀνυπόμονα τὸ δάσκαλο. Νωρὶς ἦρθε κι ἐκεῖνος, ὅπως συνηθίζει πάντα. Ἀφοῦ ἔκαμαν τὴν προσευχή τους, ξεκινοῦν ὅλοι χαρούμενα. Σήμερα ἔχουν καὶ κάποιον καινούριο σύντροφο μαζί· τὴ Σπίθα, τὴν πιστὴ σκυλίτσα τοῦ Νικόλα.

Μόλις βγῆκαν ἀπὸ τὸ χωριό, τὰ παιδιὰ ἐνωθὰν πὼς δὲν ἀγγίζουν τὴ γῆ· σὰ νὰ πετοῦν. Τῶν κοριτσιῶν τὰ γέλια καὶ οἱ φλυαρίες μπερδεύονται μὲ τῶν πουλιῶν τὰ τιτιβίσματα καὶ μὲ τὰ μουρμουρίσματα τῶν νερῶν. Ποῦ καὶ ποῦ ἀκοῦς καμιὰ ξαφνιασμένη φωνούλα. Τί νὰ τρέχη; Τί ἄλλο; Μιὰ βατομουριά γράπωσε μὲ τ' ἀγκαθωτὰ κλαδιὰ της καμιὰ ποδιὰ καὶ τὰ κορίτσια προσπαθοῦν νὰ ξαγκιστρωθοῦν.

Ξαφνικά ἡ Σπίθα στέκεται, μυρίζεται τὸν ἀέρα καὶ γαβγίζει χαρῶπά.

— Νά, ἐκεῖ εἶναι τὸ κτῆμα μας, ἐξηγεῖ ὁ Νικόλας.

Σὲ λίγο φτάνουν καὶ συνάζονται κάτω ἀπὸ μιὰ καρυδιά. Ἀντίκρου εἶναι μιὰ κληματαριά, φορτωμένη δροσερὰ κεχριμπαρένια αἰτονούχια. Ἀμέσως ὁ Νικόλας πηγαίνει νὰ τὰ κόψη. Τρέχουν μαζί, νὰ τὸν βοηθήσουν, ὁ Ἀντρέας καὶ ἡ Φανούλα. Ὁ Νικόλας πατὰ πάνω στοὺς ὤμους τοῦ Ἀντρέα κι ἔτσι φτάνει εὐκολὰ τὰ σταφύλια. Καὶ ὅσα κόβει τὰ πετὰ στὴν ἀνοιχτὴ ποδιὰ τῆς Φανούλας. Ἡ ποδιὰ γρήγορα γέμισε.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *λάκκα* χαμήλωμα, μέρος βαθύτερο ἀπὸ τὰ γύρω του.—*κεχρημαρένιος* αὐτὸς ποὺ ἔχει τὸ χρώμα τοῦ κεχρημαριοῦ, δηλ. ἀσπροκίτρινο.—*ἀιτονύχια* εἶδος σταφύλι με μακρουλὲς ρῶγες.

Περιεχόμενο. Ποῦ συμφώνησαν νὰ πᾶνε ἐκδρομὴ τὰ παιδιὰ; Πῶς περιγράφεται τὸ ξεκίνημα καὶ ἡ πορεία τους;—Τί ἔκαμαν ὅταν ἔφτασαν;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ κείμενο βρίσκονται πολλὲς ἄκλιτες λέξεις ποὺ φανερώνουν τὸ πο, χρονο, τροπο κτλ.: *κάτω, ἀντίκρου—σήμερα, αὔριο—περίφημα, εἴκολα* κτλ. Τ' ἄκλιτα αὐτὰ προσδιορίζουν ἰδίως ῥήματα καὶ λέγονται **ἐπιρρήματα**, ὅπως εἶδαμε στὸ μάθ. 8.

α) Τὰ ἐπιρρήματα ποὺ φανερώνουν τὸ πο λέγονται **τοπικά**. Αὐτὰ ἀπαντοῦν στὸ ἐρωτηματικὸ τοπικὸ ἐπίρρημα *ποῦ*;

β) Τὰ ἐπιρρήματα ποὺ φανερώνουν χρονο λέγονται **χρονικά**. Αὐτὰ ἀπαντοῦν στὸ ἐρωτηματικὸ χρονικὸ ἐπίρρημα *πότε*;

γ) Τὰ ἐπιρρήματα ποὺ φανερώνουν τροπο λέγονται **τροπικά**. Αὐτὰ ἀπαντοῦν στὸ ἐρωτηματικὸ τροπικὸ ἐπίρρημα *πῶς*;

Ποιὰ τοπικά, χρονικά καὶ τροπικά ἐπιρρήματα ὑπάρχουν στὸ κείμενο;

2. Πολλὰ ἐπιρρήματα σὲ -α σχηματίζονται ἀπὸ ἐπίθετα (ἀπὸ τὸν πληθυντικὸ τοῦ οὐδέτερου): *περίφημος—περίφημα, χαρούμενος—χαρούμενα, κοντός—κοντά*. Ποιὰ ἄλλα παρόμοια εἶναι στὸ κείμενο καὶ ἀπὸ ποιὰ ἐπίθετα γίνονται;

Ἀπὸ ἐπίθετα σχηματίζονται ἐπιρρήματα καὶ σὲ -ως: *ἀμέσως—ἀμέσως*.

3. **Ὁρθογραφία ἐπιρρημάτων.** α) Τὰ τοπικά ἐπιρρήματα σὲ -ω γράφονται με *ω*: *ἐδῶ, κάτω, πάνω, πίσω, γύρω*.

β) Τὰ ἐπιρρήματα σὲ -ιά γράφονται ὅλα με *ι*: *βαδιά, φαρδιά, πλατιά*.

γ) Τὰ ἐπιρρήματα σὲ -ως γράφονται με *ω*: *ἀμέσως, ἰδίως, κυρίως, συνήθως, εὐτυχῶς, πῶς*. Γράφονται ὁμως με *ο* τὰ: *ἐμπρός, ἐντός, ἐκτός, τέλος, (ἐ)φέτος*.

δ) Ὅσα τελειώνουν σὲ -ις γράφονται με *ι*: *νωρίς, ὀλημερίς, ὀλονυχτίς, κονιολογίς, μόλις*. Γράφεται ὁμως με *υ* τὸ *εὐθὺς* καὶ με *η* τὰ: *ἀπαρχῆς, ἐξαρχῆς, ἐπικεφαλῆς, καταρχῆς, καταμεοῆς, ἐπίσης, ἐξῆς*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῆς ἐπιρρήματα τοπικά, χρονικά, τροπικά, ὅσα μπορεῖς περισσότερα, ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰ ποὺ εἶναι στὸ κείμενο.

Γύμνασμα. Γράψε 3 ἐρωτηματικὲς φράσεις με τὰ ἐπιρρήματα *ποῦ*; *πότε*; *πῶς*;—Ἀπάντησε στὶς ἐρωτήσεις αὐτὲς με φράσεις ποὺ νὰ ἔχουν ἀντίστοιχα ἐπιρρήματα. (Παράδειγμα: *Ποῦ θέλεις νὰ παίξουμε*;—*Θέλω νὰ παίξουμε ἐκεῖ*.)

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. α) Νὰ βρῆς ποιὰ ἐνεργητικά ῥήματα τῆς β' συζυγίας εἶναι στὸ κείμενο καὶ νὰ κάμης γραμματικὴ ἀνάλυση τοῦ καθενὸς ἀπ' αὐτά.—β) Γράψε τὴν ὑποταχτικὴ τοῦ ἐνεστώτα ἐνὸς ἀπ' αὐτὰ ποὺ ν' ἀνήκει στὴ β' τάξη.

Πόσο ξαφνιάστηκαν σήμερα τὰ παιδιά, μόλις μπήκαν στὴν τάξη τους! Στὸν πίνακα κρέμονταν κάτι δμορφες χρωματιστὲς ζωγραφιές.

— Νὰ ἔρθωμε, κύριε, νὰ κοιτάξωμε λίγο ἀπὸ κοντά;

— Ναί, βέβαια, νὰ ἔρθετε· καὶ ὄχι λίγο μόνο· νὰ τὶς κοιτάξετε ὅσο θέλετε.

Ἡ εἰκόνα ποὺ εἶναι στὴ μέση, ἡ μεγαλύτερη, τραβᾷ πιὸ πολὺ τὴν προσοχή τους. Εἶναι ἕνα μεγάλο χωριὸ ἢ καλύτερα μιὰ μικρὴ πολιτεία, ἀκουμπισμένη στὴν πλαγιά κάποιου βουνοῦ.

— Ποπὸ νερά! Πιὸ πολλὰ ἀπὸ τοῦ χωριοῦ μας.

— Ὅχι, δὲν εἶναι πιὸ πολλὰ, μὰ φαντάζουν περισσότερο καθὼς πέφτουν ἀπὸ τὰ ψηλώματα, ἐξηγεῖ ὁ δάσκαλος.

— Καὶ πόσα πλατάνια, καὶ τί θεόρατες βαλανιδιές, καὶ καρυδιές μὲ πυκνὴ φυλλωσιά! Πῶς πρασινίζουν στὶς πλαγιές τὰ ἀμπέλια!

— Ποιὸ εἶναι αὐτὸ τὸ βουνό;

— Δὲν τὸ γνωρίζετε; Κοιτάξτε το καλύτερα· ἴσως νὰ τὸ μαντέψετε. Βρίσκεται στὴ Θεσσαλία...

— Τὸ Πήλιο εἶναι! φωνάζει μὲ χαρὰ μιὰ μαθήτρια, ἡ Κατερίνα.

— Τόσο πολὺ τὸ ἀγαπᾷς τὸ Πήλιο! Θὰ πᾶμε λοιπὸν ἄλλη φορὰ καὶ στὸ Πήλιο. Μὰ τώρα θ' ἀνεβοῦμε — νοερά — σ' αὐτὴν ἐδῶ τὴν πλαγιά τοῦ Κισάβου, γιὰ νὰ περπατήσωμε λίγο στὴ μικρὴ πολιτεία ποὺ τὴ βλέπομε ἀκουμπισμένη ἐκεῖ. Αὐτὴ ἡ πολιτεία εἶναι τ' Ἀμπελάκια. Εἶναι μικρὴ, ἀλλὰ ἐκεῖ στὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας ἔγινε κάτι τὸ πολὺ σημαντικό. Οἱ κάτοικοι τῆς, ταπεινοὶ ραγιάδες, ἐνώθηκαν συντροφικά, γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ περάσουν τὸ φουρτουνιασμένο πέλαγος τῆς σκλαβιάς καὶ νὰ φέρουν στὴ μικρὴ πατρίδα τους τὸν πλοῦτο καὶ τὴν εὐτυχία. Ἐνωμένοι, ἐργάζονταν ὅλοι μαζί σὲ μιὰ τέχνη: κατεργάζονταν μπαμπάκι, ἔστριβαν νήματα καὶ τὰ ἔβαφαν κόκκινα μ' ἕνα φυτό, τὸ ριζάρι. Ἔτσι ἔφτιαξαν μιὰ μεγάλη οἰκογένεια, ποὺ τὴ βάφτισαν «Συντροφία καὶ Ἀδερφότητα». Ὁ καθένας ἔδινε σ' αὐτὴν ὅ,τι ἤξερε καὶ ὅ,τι μπορούσε, καὶ ἡ Ἀδερφότητα πάλι ἦταν γιὰ τὸν καθένα μάνα στοργικὴ καὶ βοηθοῦσε ὅλους νὰ προκόβουν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. φαντάζω (καὶ σφαντάζω) προκαλῶ ἐντύπωση.—*νοερά* (ἐπίρρημα τροπικὸν) μὲ τὸ νοῦ, μὲ τὴ φαντασία.—*ραγιάδες* λέγονταν οἱ Ἕλληνες καὶ γενικὰ οἱ Χριστιανοί, οἱ ὑπόδουλοι στοὺς Τούρκους.

Περιεχόμενο. Ποιά εἰκόνα ἔκαμε περισσότερη ἐντύπωση στὰ παιδιὰ; Τὶ παρατηροῦν σ' αὐτή;—Τὶ λέει ὁ δάσκαλος γιὰ τ' Ἀμπελᾶκια;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ προηγούμενο μάθημα εἶδαμε τὰ τοπικά, χρονικά καὶ τροπικά ἐπιρρήματα. Στὸ σημερινὸ κείμενο ὑπάρχουν καὶ ἄλλα εἶδη.

α) Τὰ ἐπιρρήματα ποὺ φανερώουν ποσό λέγονται **ποσοτικά**. Αὐτὰ ἀπαντοῦν στὸ ἐρωτηματικὸ ποσοτικὸ ἐπίρρημα **πόσο**; Τέτοια εἶναι στὸ κείμενο: *τόσο, ὅσο, μόνο, λίγο, πολύ, περισσότερο, πῶς*.

β) Τὰ ἐπιρρήματα *ναί, βέβαια* φανερώουν βεβαίωση καὶ λέγονται **βεβαιωτικά**. Τέτοια εἶναι καὶ τὰ: *μάλιστα, βεβαίωτατα, ὀρισμένως, ἀλήθεια, ἀληθινά, σωστά*.

γ) Τὸ ἐπίρρημα *ἴσως* φανερώνει δισταγμό, τὸ λέμε δηλ. γιὰ νὰ δείξωμε πὼς δὲν εἴμαστε βέβαιοι γιὰ κάτι. Τὸ ἴδιο δείχνουν καὶ τὰ ἐπιρρήματα *τάχα (τάχατε), ἄραγε, ὀρθῶς, πιθανόν(ν)*. Αὐτὰ λέγονται **δισταχτικά**.

γ) Τὰ ἐπιρρήματα *οὐκ, δὲν, μή(ν)* φανερώουν ἀρνηση καὶ λέγονται **ἀρνητικά**.

2. **Τονισμός τῶν ἐπιρρημάτων.** α) Ἡ μακρόχρονη λήγουσα τῶν ἐπιρρημάτων, ἅμα τονίζεται, παίρνει περισπωμένη: *ποῦ, παντοῦ, αὐτοῦ, ἐδῶ, ἐκεῖ, ἐν-τυχῶς, ἐξῆς, καταγῆς*. Παίρνουν ὁμως ὀξεῖα (ἢ βαρεῖα) τὰ *καθώς, μή, εἰδεμή, παμπνηφεί*. Τὸ *που* παίρνει ὀξεῖα ἢ βαρεῖα, ὅταν εἶναι ἀναφορικὸ (μάθ. 113).

β) Καὶ ἡ λήγουσα *-ας* τῶν ἐπιρρημάτων εἶναι μακρόχρονη καὶ παίρνει περισπωμένη: *διαμίας, μεμιάς, μονομιάς*.

γ) Τὸ *α* στὸ τέλος τῶν ἐπιρρημάτων εἶναι βραχύχρονο: *τελευταῖα, πρῶτα, ὥρατα, γενναῖα*. Ἐξαιρεῖται τὸ *τώρα*.

3. **Παραθετικά ἐπιρρημάτων.** Στὸ μάθ. 100 εἶδαμε πὼς σχηματίζονται τὰ περιφραστικὰ παραθετικά τῶν ἐπιρρημάτων. Πολλὰ ὁμως ἐπιρρήματα σχηματίζουν καὶ μονολεκτικὰ παραθετικά μετὰ τὴν κατάληξιν *-τερα* γιὰ τὸ συγκριτικὸ καὶ *-τατα* γιὰ τὸ ὑπερθετικὸ: *ἁμωτέρα - ἁμωρότερα - ἁμωρότατα, βαθιὰ - βαθύτερα - βαθύτατα*. Δηλαδή τὸ συγκριτικὸ καὶ τὸ ὑπερθετικὸ τῶν ἐπιρρημάτων εἶναι ὅμοια μετὰ τὸ συγκριτικὸ καὶ τὸ ὑπερθετικὸ τῶν ἐπιθέτων στὸ οὐδέτερο πληθυντικὸ καὶ ἀκολουθοῦν τὴν ἴδια ὀρθογραφία. Τὸ ἐπίρρημα *νωρίς* ἔχει παραθετικά *νωρίτερα - νωρίτατα* μετὰ τὴν προπαραλήγουσα.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Ἀναγνώρισε τὸ εἶδος καὶ τὸ βαθμὸ τοῦ κάθε ἐπιρρηματος τοῦ κειμένου. Σχημάτισε τὰ παραθετικά τοῦ καθενὸς (περιφραστικὰ καὶ μονολεκτικὰ).

Γύμνασμα. Γράψε 4 φράσεις ποὺ ἡ καθεμία νὰ ἔχῃ τὸ λιγότερο ἓνα ἐπίρρημα ποσοτικὸ, βεβαιωτικὸ, δισταχτικὸ, ἀρνητικὸ.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ἀνάλυσε γραμματικὰ τὶς λέξεις ποὺ ἀνήκουν στὴν πρώτη πρότασι τοῦ κειμένου.

Ἡ ἀλεπού ἐτοιμάστηκε νά βγῇ γιά ἐπιδρομή. Δέ θά πάη μόνη της. Θά τὴν ἀκολουθήσουν τὰ ἑπτὰ ἀλεπουδάκια της. Καί θά πάνε στοῦ ἀντικρινό βουνό, δ-που ἔχουν κατασκηνώσει εἴκοσι πέντε γυμνασιόπαιδα κι ἔχουν καί τὸ κοτέτσι τους μὲ δέκα κό-τες καὶ δυὸ κοκόρους.

«Ἐμπρός, παιδιά, ξεκινοῦ-με», εἶπε ἡ ἀλεπού κατὰ τὰ

μεσάνυχτα. «Καὶ φρόνιμα στοῦ δρόμο. Πίσω ἀπὸ τὴν οὐρά μου θά περπατᾶτε ὅλα μαζί!»

Περπατοῦσαν μὲ προφύλαξη, μέσα ἀπὸ χαμόκλαδα, κι ἔ-καναν μεγάλους γύρους. Οἱ ἄνθρωποι ἔχουν τοὺς δρόμους τους καὶ ἡ ἀλεπού ἔχει τὸ δικό της.

Τρεῖς κότες κι ἓνας κόκορας ἦταν τὰ θύματα τῆς ἐπι-δρομῆς.

—Ἄν εἶχαμε κλείσει γερὰ τὸ κοτέτσι, ἔλεγαν τὰ παιδιά, θά γλίτωναν οἱ κότες μας καὶ ὁ καημένος ὁ χωριάτης ὁ κόκο-ρας μας.

Ξαφνικὰ πρόβαλε ἀπὸ τοὺς θάμνους ὁ ἄλλος κόκορας ποὺ τὸν εἶχαν φέρεи μαζί τους ἀπὸ τὴν πόλη.

«Ἐχετε κόκορα» σὰ νὰ ἔλεγε καμαρωτός. Ὁλος ὁ κόσμος τοῦ φαινόταν δικός του. Σήκωσε ψηλὰ τὸ κεφάλι του κι ἔκαμε ἓνα σιγαλὸ κὸ κὸ κὸ. Γιά τὸν ἑαυτὸ του βέβαια θά μιλοῦσε. Ἐνα παιδί θυμήθηκε τὸ «Τραγοῦδι τοῦ κόκορα καὶ τοῦ γερακιοῦ».

1. Ἐνας κόκορας δλάσπρος
μὲ ψηλὸ λειρὶ
καμαρώνει καὶ φουσκώνει
καὶ λιλιὰ φορεῖ,
καὶ θαρρεῖ πὼς τὸ κοτέτσι
μόλις τὸν χωρεῖ.

3. Τῇ στιγμῇ ποὺ σουλατσάρει
μὲ τὸ βῆμα ἀργό,
«δὲν ξανάειδα, λὲν οἱ κότες,
τέτοιο στρατηγό».
Μὰ κι ὁ ἴδιος συλλογιέται:
Μωρέ, τ' εἶμ' ἐγὼ!»

2. Ἄμα βρῇ κανένα σπόρο
μέσα στὴν αὐλή,
τὸ κεφάλι του σηκώνει
καὶ τὸ διαλαλεῖ,
νά τὸ μάθουνε σὲ δύση
καὶ σ' ἀνατολή.

4. Ξάφνου βλέπει ἓνα γεράκι...
Ἄχ! τὴν ὥρα αὐτὴ
τὸ βαρὺ περπάτημά του
ἔχει μπερδευτῇ,
κι ἀστραπὴ μὲς στοῦ κοτέτσι
τρέχει νὰ κρυφτῇ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις, λίλι παιχιδάκι γιά μικρά παιδιά· πληθ. λίλιά στο-
λίδια.—*σουλτατόρω* (λ. ξένη) περπατῶ, βηματίζω, σεριανίζω.

Περιεχόμενο. Πῶς ἐγινε ἡ ἐπιδρομή τῆς ἀλεπούς; Ποιά ἦταν τὰ θύματα
τῆς; Τί λέει τὸ τραγοῦδι πού θυμῆθηκε κάποιο παιδί;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Ἀπὸ τίς ἀντωνυμίες ἔχομε μάθει ὡς τώρα τίς *προσωπικές*: ἐγώ, εὐ, αὐτός (μαθ. 53 καὶ 54). Στὸ σημερινὸ κείμενο ὑπάρχουν καὶ ἄλλες ἀντωνυμίες.

1. *Κτητικές* λέγονται οἱ ἀντωνυμίες πού φανερώουν σὲ ποιὸν ἀνήκει
κάτι, δηλ. φανερῶνουν τὸν κτήτορα: ὅλος ὁ κόσμος τοῦ φαινόταν δικός του.

α) Κτητικές ἀντωνυμίες εἶναι οἱ γενικές τῶν ἀδύνατων τύπων τῆς προ-
σωπικῆς ἀντωνυμίας μου, σου, του, τῆς· μας, σας, τους (των), πού ἀκολουθοῦν ἕνα
οὐσιαστικόν: πῶς ἀπὸ τὴν οὐρά μου, οἱ κότες μας.

Αὐτὲς εἶναι *μονολεχτικές* κτητικές ἀντωνυμίες.

β) Ὅταν θέλωμε νὰ τονίσωμε τὸ νόημα τῆς κτητικῆς ἀντωνυμίας ἢ νὰ
ξεχωρίσωμε καλύτερα τὸν κτήτορα, μεταχειριζόμαστε τίς ἰδιες γενικές τῶν ἀδύ-
νατων τύπων τῆς προσωπικῆς ἀντωνυμίας βάζοντας ἐμπρὸς τὸ ἐπίθετο δικός,
δική, δικό. Ἔτσι ἔχομε τίς *περιφραστικές* κτητικές ἀντωνυμίες:

Γιὰ ἕναν κτήτορα

α' πρὸς. δικός μου, δική μου, δικό μου
β' > δικός σου, δική σου, δικό σου
γ' > δικός του - τῆς, δική του - τῆς, δικό του - τῆς

Γιὰ πολλοὺς κτήτορες

δικός μας, δική μας, δικό μας
δικός σας, δική σας, δικό σας
δικός τους, δική τους, δικό τους

Τὸ δικός - ἡ - ό κλίνεται ὅπως τὸ καλός - ἡ - ό.

2. *Ἰδιόπαθες* λέγονται οἱ ἀντωνυμίες πού τίς μεταχειριζόμαστε στὴ θέση
κάποιου οὐσιαστικῶ πού τὸ ἴδιο ἐνεργεῖ καὶ τὸ ἴδιο παθί· νίει: ὁ κόκορας γιὰ
τὸν ἑαυτὸν βέβαια θὰ μιλοῦσε (δηλ. γιὰ τὸν κόκορα).

Οἱ ιδιόπαθες ἀντωνυμίες ἔχουν μόνο γενική καὶ αἰτιατική καὶ σχηματί-
ζονται περιφραστικά:

Ἐνικός

Γεν. τοῦ ἑαυτοῦ μου (σου, του ἢ τῆς)
Αἰτ. τὸν ἑαυτό μου (σου, του ἢ τῆς)

Πληθυντικός

τοῦ ἑαυτοῦ μας (σας, τους ἢ των)
τὸν ἑαυτό μας (σας, τους ἢ των)

Ὁ πληθυντικός ἔχει καὶ τοὺς τύπους:

Γεν. των ἑαυτῶν μας, σας, τους (των). Αἰτ. τοὺς ἑαυτοὺς μας, σας, τους (των).

3. *Ὀριστικές* λέγονται οἱ ἀντωνυμίες πού ὀρίζουν καὶ ξεχωρίζουν κάτι
ἀπὸ ἄλλα τοῦ ἴδιου εἶδους. Τέτοιες εἶναι:

α) Τὸ ἐπίθετο ὁ ἴδιος, ἡ ἴδια, τὸ ἴδιο (πάντα μὲ τὸ ἄρθρο).

β) Τὸ ἐπίθετο μόνος, μόνη, μόνο μὲ τίς γενικές τῶν ἀδύνατων τύπων τῆς
προσωπικῆς ἀντωνυμίας: μόνος μου, μόνη μου, μόνο μου κτλ.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκησι. Ποιὲς κτητικές, ιδιόπαθες καὶ ὀριστικές ἀντωνυμίες ὑπάρχουν
στὸ κείμενο; Ἀναγνώρισε τὸ πρόσωπο, τὸ γένος, τὸν ἀριθμὸ καὶ τὴν πτώση τους.

Γύμνασι. Γράψε τίς παρακάτω φράσεις μετατρέποντες τίς ἀντωνυμίες
σὲ ὅλα τὰ πρόσωπα, τοὺς ἀριθμοὺς καὶ τὰ γένη. (Ὅποι εἶναι ἀνάγκη θ' ἀλλά-
ξης καὶ τὸ πρόσωπο καὶ τὸν ἀριθμὸ τοῦ ῥήματος): Τὸ βιβλίον μου εἶναι καλόν.
Τὸ βιβλίον εἶναι δικόν μου. Μιλῶ γιὰ τὸν ἑαυτό μου. Ἐργάζομαι μόνος μου. Ἐργά-
ζομαι ὁ ἴδιος.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασι. Κάμε γραμματική ἀνάλυση τῶν λέξεων πού ἔχει ἡ πρώτη πρό-
ταση τοῦ κειμένου.

— Φάνη, Κωστάκη! φώναξε ὁ Ἀντρέας. Δὲν ἀκοῦτε; Σήμερα τὸ ἀπόγεμα παντρεύεται ἡ Ἀφρόδω ἢ βλαχοπούλα.

— Τί λές; Ποιὸς σοῦ τὸ εἶπε;

— Ὁ μικρὸς ὁ ἀδερφός της. «Δὲ φυλάς, Λάμπρο, σήμερα τὰ γίδια σας;» τοῦ εἶπα. «Ὁχι», μοῦ λέει· «σήμερα τὰ φυλάει ἄλλος· σήμερα παντρεύομε τὴν Ἀφρόδω μας.»

— Καὶ θὰ πᾶς στὸ γάμο, Ἀντρέα;

— Μόνο ἐγὼ θὰ πάω; Ὅλοι μας θὰ πᾶμε· ὅλοι μας εἴμαστε καλεσμένοι· ὅλα τὰ παιδιά ποὺ μένομε στὴν κατασκήνωση.

Ἔρχονται οἱ συμπεθέροι. Ἔρχονται στ' ἄλογα μὲ τὰ κόκκινα καὶ μὲ τὰ πράσινα κιλίμια. Μπροστά εἶναι ὁ παπὰς μὲ τὸ ἄσπρα γένια. Εἶναι καὶ τὸ φλάμπουρο μὲ μῆλο κόκκινο στὴν κορυφή. Ἀκολουθεῖ ὁ κουμπάρος, ὁ γαμπρός καὶ οἱ συμπεθέροι· οἱ ἄντρες μὲ τὴν κάτασπρη φουστανέλα· οἱ γυναῖκες. Ξεκίνησαν καὶ τὰ γυμνασιόπαιδα, ποὺ εἶναι καλεσμένα, νὰ πᾶνε στὶς βλάχικες καλύβες.

Μέσα σὲ μιὰ καλύβα οἱ γυναῖκες καὶ τὰ κορίτσια στολίζουν τὴ νύφη. Ὅλη τὴν ὥρα ποὺ τὴ στολίζουν τὰ βιολιά παίζουν λυπητερὸ σκοπὸ. Λὲς καὶ κλαίνει τὰ βιολιά. Τὸ ἀπόγεμα ἐγιναν τὰ στεφανώματα.

Τὸ βράδυ ἔστρωσαν τὸ τραπέζι ἔξω ἀπὸ τὶς καλύβες. Ἡ νύφη κάθισε στὸ ἓνα μέρος μὲ τὶς συμπεθέρες μαζί, καὶ στὸ ἄλλο οἱ ἄντρες. Τὰ πρῶτα ξαδέρφια τῆς νύφης καὶ ὁ Λάμπρος φέρνουν τὰ φαγητὰ καὶ κερνοῦν τὸ κρασί. Οἱ καλεσμένοι τρῶνε καὶ πίνουν μὲ ὄρεξη. Σὲ μιὰ στιγμή ὅλοι σωπαίνουν. Ὁ γέρος ὁ παπὰς ψέλνει τὸν ὕμνο τῆς Θεοτόκου. Ὑστερα ἀπὸ τὸ τροπάρι ὁ Γεροθανάσης λέει τὸ πρῶτο τραγοῦδι ποὺ τελειώνει μὲ τὰ λόγια: «νὰ γινόμουν κι ἐγὼ νιός, ὅπως ἤμουν μιὰ φορά». Ὑστερα τραγουδοῦν οἱ συμπεθέροι τῆς νύφης:

*Πουλάκι κλαίει σὸν ποταμό·
κι ἐγὼ ἔτυχε καὶ διάβηκα
καὶ στάθηκα καὶ τὸ ρωτῶ:*

*— Τί ἔχεις καὶ κλαῖς, πουλάκι μου;
— Ἐχτὲς ἤμουν σὴ μάνα μου
κι ἀπόψε στὰ πεθερικά.*

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις και φράσεις. *κίλιμι* χαλί φτιαγμένο στον άργαλειό του σπιτιού.— *φλάμπουρο* (λ. ξένη) λάβαρο από ύφασμα χρεμασμένο σε κοντάρι, σά σημαία.

Περιοχόμενο. Πώς περιγράφεται στο κείμενο ο γάμος της Άφροδώς;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Μερικά ρήματα σε ορισμένους τύπους παθαίνουν *συναίρεση* (μάθ. 88, σ. 177) και γι' αυτό λέγονται *συναιρεμένα ρήματα*.

1. Στο κείμενο βρίσκονται οι συναιρεμένοι τύποι *φυλάς, άκούτε*, που έγιναν από τους τύπους *φυλά(γ)εις, άκού(γ)ετε*. Δηλαδή έγινε συναίρεση του θεματικού φωνήεντος με το φωνήεν της κατάληξης. Τέτοια συναίρεση σ' αυτά τα ρήματα γίνεται στον ένεστώτα της όριστικής, ύποταχτικής και προσταχτικής.

Ένεστώτας όριστικής και ύποταχτικής

άκούω, άκούς, άκούει (ύποταχτ. άκούη)

άκούμε, άκούτε, άκούνε (και άκούν)

κλαίω, κλαῖς, κλαίει (ύποταχτ. κλαίη)

κλαίμε, κλαῖτε, κλαίνε

Ένεστ. προσταχτικής

άκουε και άκου, άκούτε

κλαῖγε - κλαῖτε

"Όπως τὸ *κλαίω* κλίνονται τὰ *καίω* και *φταίω*.

2. "Όμοια κλίνονται και μερικά ρήματα με χαρακτήρα *γ*, όταν τον χάσουν και τὸ θέμα τους μείνῃ με τὸ φωνήεν στο τέλος:

λέ(γ)ω, λές, λέει, (ύποταχτ. *λέη*), *λέμε, λέτε, λένε*. Προσταχτ. *λέγε, λέ(γε)τε*.

"Ετσι κλίνονται και τὰ *τρώ(γ)ω* και *φυλά(γ)ω*.

3. Συναιρεμένο είναι και τὸ *πάω*:

πάω, πᾶς, πάει (ύποταχτ. *πάη*), *πάμε, πᾶτε, πάνε*. Προσταχτ. *πήγαινε - πηγαίνετε*.

"Όμοια και ὁ στιγμιαίος μέλλοντας τοῦ *τρώω*:

θᾶ φάω, θᾶ φᾶς, θᾶ φά(γ)η, θᾶ φᾶμε; θᾶ φᾶτε, θᾶ φᾶνε (ἢ *θᾶ φάγουν*).

"Ετσι κλίνεται και ἡ ύποταχτική άορίστου τοῦ *τρώ(γ)ω*:

φάω, φᾶς, φᾶη κτλ. Προσταχτ. *φά(γ)ε, φᾶτε*. Ἀπαρέμφατο *φά(γ)ει*.

4. Ἀνάλογα σχηματίζεται και τὸ *θέλω*:

Ὅριστική: *θέλω, θέλεις και θές, θέλει, θέλομε, θέλετε και θέτε, θέλουν και θένε*. Στην ύποταχτική οἱ ἴδιοι τύποι, ἀλλά με κατάληξεις ύποταχτικής στοὺς άσυναίρετους τύπους: *θέλης, θέλη, θέλομε*.

5. Τὰ *καίω, κλαίω, φταίω* παίρνουν συνήθως ἓνα *γ*, όταν ἔπειτ' από τὸ θέμα ακολουθεῖ ἓνα *ε*: προσταχτική ένεστώτα: *καῖγε, κλαῖγε, παρτατ. ἔκαιγε, ἔφταγε*, παθητ. ένεστώτας: *καίγεται, κλαίγεται*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

"Άσκηση. Ποιά συναιρεμένα ρήματα βρίσκονται στο κείμενο;— Νά βρῆς τὸ πρόσωπο, τὸν ἀριθμό, τὸ χρόνο και τὴν ἐγκλίση τοῦ καθενός.

Γύμνασμα. Νά βρῆς ποιά συναιρεμένα ρήματα είναι στίς παρακάτω φράσεις και νά κάμῃς γραμματική ἀνάλυση τοῦ καθενός: "*Ἄν θῆς καλά ν'*" *άκούς, μάθε καλά νά λές*.—"Όσα σοῦ *λένε* άκου τα κι *όσα συμφέρει* κάνε.—*Ποῦ πᾶς, καθαβάκι*, με *τέτοιο καιρό*; "Όσοι *θέτε* νά *φᾶτε*, *ἐλάτε* και *φᾶτε*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νά βρῆς ὅλες τις ἀντωνυμίες πού είναι στο κείμενο και νά κάμῃς γραμματική ἀνάλυση τῆς καθεμιάς.

107. — ΣΤΙΧΟΙ ΑΠΟ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

- 1 Ἀκούω τὰ δέντρα ποὺ βογκοῦν καὶ τίς ὁξιές ποὺ τρίζουν.
- 2 Βλέπεις ἐκεῖνη τὴ φωτιά, μαῦρο καπνὸ ποὺ βγάζει!
- 3 Λάμπουν τὰ χιόνια στὰ βουνά κι ὁ ἥλιος στὰ λαγκάδια.
- 4 Φέτο μᾶς ἦρθε ἡ Ἀραπιά καὶ κόβει καὶ σκλαβώνει.
- 5 Στρώνει γοργὰ τὸ μαῦρο του, γοργὰ καβαλικεύει.
- 6 Οἱ κάμποι θρέφουν ἄλογα καὶ τὰ βουνὰ λεβέντες.
- 7 Χρόνους τῆς γράφουν τὰ προικιά, χρόνους τ' ἀπανωπροίκια.
- 8 Πέφτουν τὰ βόλια σὰ βροχή, κανόνια σὰ χαλάζι.
- 9 Ἐκεῖ τὴ βρίσκουν κι ἔπλεκε τ' ὀλόχρυσο γαῖτάνι.
- 10 Κινᾷ ἡ μηλιά καὶ ψύγεται καὶ κιτρινοφυλλιάζει.
- 11 Σοῦ φέγγει τίς γλυκὲς αὐγὲς καὶ τὰ καλὰ σου βάζεις.
- 12 Ὁ ζωντανὸς ὁ χωρισμὸς παρηγοριά δὲν ἔχει.
- 13 Ὁ Κίσαβος ρίχνει βροχὴ κι ὁ Ὀλυμπος τὸ χιόνι.
- 14 Στὸ Δερβενάκι κείτονται στὸ χῶμα ξαπλωμένοι.
- 15 Τοῦ Κίτσου ἡ μάνα κάθεται στὴν ἄκρη στὸ ποτάμι.
- 16 Χρυσὸ θρονὶ νὰ κάθεται, μῆλο χρυσὸ νὰ παίζῃ.
- 17 Θέλω νὰ πάω στὴ μάνα μου, νὰ πάω στὰ γονικά μου.
- 18 Ὁ ἥλιος ἐβασίλευε κι ὁ Δῆμος παραγγέλνει.
- 19 Στέλνει τρακόσιους ἄρχοντες καὶ μητροπολιτάδες.
- 20 Εἶναι μικρὸς γιὰ φαμελιά κι ἀπ' ἄρματα δὲν ξέρει.
- 21 Σέρνω φουσέκια στὴν ποδιά καὶ βόλια στὶς μπαλάσκες.
- 22 Ὡς τρέμει τὸ καρυόφυλλο, νὰ τρέμῃ τὸ γεφύρι.
- 23 Ἡ Δέσπω ἀφέντες Λιάπηδες δὲν ἔκαμε, δὲν κάνει.
- 24 Ἀπὸ τὴ γῆ βγαίνει νερὸ κι ἀπ' τὴν ἑλιά τὸ λάδι.
- 25 Σημαίνει ὁ Θεός, σημαίνει ἡ γῆ, σημαίνουν τὰ ἐπουράνια.
- 26 Σπέρνουν, θερίζουν τὸν καρπὸ κι ἡ καλαμιὰ ἀπομένει.
- 27 Τὰ περιστέρια κουβαλοῦν, τὰ χελιδόνια χτίζουν.
- 28 Φιλοῦν τίς πέτρες καὶ τὴ γῆ κι ἀσπάζονται τὸ χῶμα.
- 29 Σειέται, λυγιέται ἡ λυγερή, γεμίζει ἡ γῆ λουλούδια.
- 30 Κοιμοῦνται στὰ ψηλὰ βουνὰ καὶ στοὺς παχιοὺς τοὺς ἴσκιους.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Ἀραβία, κυρίως ἡ Ἀραβία· ἔπειτα ὀνομάστηκε ἔτσι ἡ Ἀφρική καὶ ἰδιαίτερα ἡ Αἴγυπτος· μᾶς ἦρθε ἡ Ἀραβία, δηλ. ἦρθε ὁ Αἴγυπτιακὸς στρατὸς μὲ τὸν ἱμπερατορ παρὰ τὴν Πελοπόννησο (τὸ 1825).— *κινὰ ἡμῖνα καὶ φύγειται ἀρχίζει νὰ μαφαίνεται.*

Περιεχόμενο. Ποιοὶ στίχοι σοῦ εἶναι γνωστοί; Ποιῆς λέξεις ἢ ποιῆς φράσεις λέγονται μεταφορικά;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Τὸ *ἐνεστωτικὸ θέμα* (μαθ. 2, σ. 5) τὸ βρῖσκομε, ἂν ἀφαιρέσωμε τὴν κατάληξιν ἀπὸ τὸ α' ἐνικὸ πρόσωπο τοῦ ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς:

ἀκού-(ω), φιλ-(ῶ), κάθ-(ομαι), λυγ-(ιέμαι), κοιμ-(οῦμαι)

Κατὰ τὸ ἐνεστωτικὸν τοὺς θέματα τὰ ῥήματα τῶν δύο συζυγιῶν διαιροῦνται στὶς παρακάτω ἑξι κατηγορίας:

1. Τὸ πρῶτον ῥῆμα τοῦ κεμένου *ἀκού-ω* ἔχει χαρακτῆρα τὸ δίψηφο φωνῆν *ου*. Ὅμοια καὶ τὰ ῥήματα *κρού-ω, καί-ω, κλαί-ω*. Τὰ ῥήματα *ἐλκύν-ω, ἰδρύ-ω, πλέ-ω*, ἔχουν χαρακτῆρα φωνῆν. Τέτοια ῥήματα λέγονται *φωνηεντόληχτα*.

2. Ἀναζήτησε τοὺς στίχους 2-8 τοῦ κεμένου τὰ ῥήματα ποὺ ἔχουν χαρακτῆρα *π, β, φ, μπ*. Τὰ σύμφωνα αὐτὰ λέγονται *χειλικά* καὶ τὰ ῥήματα ποὺ ἔχουν τέτοιον χαρακτῆρα τὰ λέμε *χειλικόληχτα*. Χειλικόληχτα εἶναι καὶ τὰ ῥήματα σὲ *-αύω, -εύω, -φτω, -πιω*.

3. Ἀναζήτησε στοὺς στίχους 9-13 τὰ ῥήματα ποὺ ἔχουν χαρακτῆρα *κ, γ, χ*. Τὰ σύμφωνα αὐτὰ λέγονται *λαρυγγικά* καὶ τὰ ῥήματα ποὺ ἔχουν τέτοιον χαρακτῆρα τὰ λέμε *λαρυγγικόληχτα*.

4. Τὰ σύμφωνα *τ, ντ, θ, δ* λέγονται *ὀδοντικά* καὶ ὅσα ῥήματα ἔχουν τέτοιον χαρακτῆρα τὰ λέμε *ὀδοντικόληχτα*. Ἀναζήτησε τέτοια ῥήματα στοὺς στίχους 14-16.

Τὰ σύμφωνα *τσ, τζ, σ, ζ* λέγονται *διπλοδοντικά* ἢ *συριστικά* καὶ ὅσα ῥήματα ἔχουν τέτοιον χαρακτῆρα λέγονται *συριστικόληχτα*. Ποιὸ τέτοιον ῥῆμα ὑπάρχει στὸ στίχο 15:

5. Τὰ σύμφωνα *λ, ρ* λέγονται *γλωσσικά* ἢ *ὕγρα* καὶ τὰ *μ, ν* λέγονται *ρινικά*. Ὅσα ῥήματα ἔχουν χαρακτῆρα *λ, ρ* καὶ *μ, ν* λέγονται *ὕγρόληχτα* καὶ *ρινικόληχτα*. Ἀναζήτησε τέτοια ῥήματα στοὺς στίχους 17-26

6. Ποιά ῥήματα τῆς β' συζυγίας ὑπάρχουν στοὺς στίχους 27-30;

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ βρῇς ἀπὸ δύο ῥήματα καθεμίᾳ ἀπὸ τὶς ἑξι κατηγορίας (ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ ποὺ εἶναι στὸ κείμενον).

Γύμνασμα. Ἀπὸ τὸ κείμενον τοῦ μαθ. 2 ξεχώρισε τὰ ῥήματα κατὰ τὸ ἐνεστωτικὸν τοὺς θέματα: 1) φωνηεντόληχτα, 2) χειλικόληχτα, 3) λαρυγγικόληχτα, 4) ὀδοντικόληχτα καὶ συριστικόληχτα, 5) ὕγρόληχτα καὶ ρινικόληχτα, 6) ῥήματα β' συζυγίας.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Σχημάτισε οἰκογένειαι λέξεων ἀπὸ τὶς παρακάτω ἀπλῆς λέξεις: *καπνός, βουνό, λάμπω, νερό, λάδι*.

108. – ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ

- 1 "Αναβε τὸ λυχνάρι σου, προτοῦ νὰ σέ 'βρῃ ἡ νύχτα.
- 2 Ράβε, ξήλωνε, δουλειὰ νὰ μὴ σοῦ λείπη.
- 3 Γυρεύει μὲ τὸ βελόνι ν' ἀνοίξῃ πηγάδι.
- 4 "Όταν λείπη ἡ γάτα, χορεύουν τὰ ποντίκια.
- 5 Μὲ τὸ νοῦ πλουταίνει ἡ κόρη, μὲ τὸν ὕπνο ἡ ἀκαμάτρα.
- 6 Τοῦ Σταυροῦ κι ἀρμένιζε, τοῦ Σταυροῦ καὶ δένε.
- 7 Τὰ ἔχει πᾶνε κι ἔρχονται, κι ἡ ἀρχοντιά ἀπομένει.
- 8 Φταίει ὁ γάιδαρος καὶ δέρνουν τὸ σαμάρι.
- 9 "Όσα φέρνει ἡ ὥρα δὲν φέρνει ὁ χρόνος.
- 10 "Αν δώσης τὸ δάχτυλο, σοῦ παίρνουνε καὶ τὸ χέρι.
- 11 "Όποιος βιάζεται σκοντάφτει.
- 12 Φασούλι φασούλι γεμίζει τὸ σακούλι.
- 13 "Όποιος δὲ θέλει νὰ ζυμώσῃ πέντε μέρες κοσκινίζει.
- 14 Στοῦ σκύλου τὸ προσκέφαλο ψωμί δὲν ξημερώνει.
- 15 Σὰ σ' ἀρέσει, μπαρμπα-Λάμπρο, ξαναπέρα ἀπὸ τὴν "Αντρο.
- 16 Τ'ἀρεσούμενο τ' ἀνθρώπου, τὸ καλύτερο τοῦ κόσμου.
- 17 "Η κότα πίνει τὸ νερό, κοιτάει καὶ τὸν οὐρανό.
- 18 Τὸ θές νὰ κάμῃς σήμερο γι' αὔριο μὴν τ' ἀφήνης.
- 19 "Η βιάση ψήνει τὸ ψωμί, μὰ δὲν τὸ καλοψήνει.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἀκαμάτρα τεμπέλα, ὀκνηρὴ (ἀρσ. ἀκαμάτης).—τὸ θές, (ποιητικὸ) ἀντί: αὐτὸ ποὺ θέλεις.

Περιεχόμενο. Ποιὸ εἶναι τὸ νόημα τῆς κάθε παρουσίας;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Πρόσεξε τὴν ὀρθογραφίαν τῶν ἐνεστωτικῶν καταλήξεων:

1) -άβω (στ. 1, 2): ἀνάβω-ράβω, σκάβω κ.ἄ. μὲ β.

Ἀλλά: παύω, ἀναπαύω, ἀπολαύω μὲ αυ.

2) -εύω (στ. 3, 4): γυρεύω, χορεύω-ἀρριστεύω, βραβεύω, κλαδεύω, παιδεύω, πορεύομαι, ἐμπορεύομαι, ὀνειρεύομαι μὲ ευ.

Ἀλλά: κλέβω, οἴβομαι μὲ β.

3) -αίνω (στ. 5): πλουταίνω-βγαίνω, μαΐνω, φαίνομαι κ.ἄ. μὲ αι.

Ἀλλά: δένω, μένω, πλένω μὲ ε.

4) -έρνω (στ. 8, 9): δέρνω, φέρνω-γδέρνω, γέρνω, σπέρνω κ.ἄ. μὲ ε.

Ἀλλά: παίρνω μὲ αι.

5) -ιάζω (στ. 11): βιάζω, βιάζομαι-ἀγκαλιάζω, κοπιάζω κ.ἄ. μὲ ια.

Ἀλλά: ἀδειάζω, χρειάζομαι μὲ εια.

μοιάζω, μονοιάζω, νοιάζομαι μὲ οια.

6) -ίζω (στ. 12, 13): γεμίζω, κοσκινίζω-ἀντικρίζω, φτερνίζομαι κ.ἄ. μὲ ι.

Ἀλλά: μπήζω, πήζω, πρήζω μὲ η.

ἀναβλύζω, ἀναβροῦζω, γογγύζω, δακρύζω, κατακλύζω, κελαρύζω, ὀλολύζω (θρηνη), συγχύζω, σφύζω μὲ υ.

δανείζω μὲ ει-ἀθροίζω μὲ οι.

7) -λω (στ. 13): θέλω-ὀφείλω, μέλει μ' ἓνα λ.

Ἀλλὰ ὅσα τ' ἄλλα ρήματα τῆς α' συζυγίας σὲ -λλω μὲ δύο λ: ἀναβάλλω, ἀναγγέλλω, ἀναιτέλλω, θάλλω κτλ.

8) -ώνω (στ. 13, 14): ζυμώνω, ξημερώνει-ἀπλώνω, βεβαιώνω κτλ. γράφονται μὲ ω σὲ ὅλους τοὺς χρόνους: ζυμώνω, ζύμωσα, ζυμώθηκα, ζυμώμενος.

9) -σω (στ. 15, 16): ἀρέσω μ' ἓνα σ. "Ὅλα τ' ἄλλα σὲ -σσω μὲ δύο σ: ἀναπτύσσω, ἀπαλάσσω, ἐξελίσσω (ξετυλίγω), ἐξορύσσω (ξεσκάβω).

10) -ίνω (στ. 17): πίνω-δίνω, κρίνω κλίνω (ἓνα ὄνομα, ἓνα ρῆμα) μὲ ι.

-ήνω: ἀφηνώ, ψήνω, σβήνω, στήνω μὲ η.

-ύνω: γδύνω, λύνω, ντύνω, ξύνω, φτύνω, χύνω, εὐκολύνω, διευθύνω, μεγεθύνω, ἀμύνομαι κ.ἄ. μὲ υ.

-είνω: κλείνω (τὸ παρὰθυρο, τὴν πόρτα κτλ.), τείνω (τεντώνω) μὲ ει.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Νὰ πῆς ποιὲς ἐνεστωτικὲς καταλήξεις ξεχωρίζονται στὸ σημερινὸ μάθημα καὶ νὰ φέρῃς ἀπὸ ἓνα παράδειγμα.

Γύμνασμα. Γράψε ὅσα ρήματα μπορεῖς νὰ βρῇς μετὰ τὴν ἀκόλουθη ἐνεστωτικὴ καταλήξεις: 1) -άβω, -αύω, 2) -εύω, -έβω, 3) αἶνω, -ένω 4) -έρνω, -αἶρνω, 5) -ιάζω, -ειάζω, -οιάζω, 6) -ίζω, -ήζω, -εῖζω, -οῖζω, -ύζω, 7) -λω, -λλω, 8) -ώνω, 9) -σω, -σσω, 10) -ίνω, -ήνω, -ύνω, -είνω.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε τὶς λέξεις τοῦ κειμένου ποὺ παρουσιάζουν συνίζηση, ἔκθλιψη, ἀφαίρεση, ἀποβολή, συνεκφώνηση (μαθ. 36 καὶ 88).

Ἡ Τροία ἔπεσε. Δέκα χρόνια τὴν προστάτεψαν τὰ τείχη της καὶ τὰ παιδιά της· δέκα χρόνια βάσταξε, περισσότερο δὲν μπόρεσε νὰ βαστάξῃ. Ὁ Ἑκτορας, τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ παλικάρια της, εἶχε σκοτωθῇ, καὶ μολονότι ἔπειτ' ἀπ' αὐτὸν σκοτώθηκε καὶ ὁ πῖο ἀντρειωμένος ἀπὸ τοὺς Ἀχαιοὺς, ὁ Ἀχιλλέας, οἱ πο-

λιορκητές της κατόρθωσαν νὰ τὴν πάρουν, ἀφοῦ πέρασαν μὲ δόλο ἀπὸ τὶς πύλες της τὸ ξύλινο ἄλογο, τὸν περίφημο δοῦρειο ἵππο.

Οἱ νικητὲς μάζεψαν πλῆθος λάφυρα κι ἔκαψαν τὴν πόλη. Ἐτοίμασαν τὰ καράβια τους, γιὰ νὰ γυρίσουν στὴν πατρίδα, καὶ τώρα περιμένουν νὰ φυσήξῃ εὐνοϊκὸς ἄνεμος, γιὰ νὰ σηκώσουν τὶς ἄγκυρες. Στὴν παραλία ἔχουν συγκεντρωμένες πολλές αἰχμαλωτισμένες Τρωαδίτισσες, ποὺ θὰ τὶς πάρουν μαζί τους. Ἀνάμεσά τους εἶναι ἡ Ἑκάβη, ἡ γριά χήρα τοῦ Πριάμου. Ἡ περήφανη βασίλισσα, δυστυχισμένη σκλάβα τώρα, θρηνεῖ:

«Τὰ χρόνια τῆς εὐτυχίας πέταξαν. Ἐζησα μέσα στ' ἀγαθὰ καὶ τώρα ποὺ γέρασα πηγαίνω σκλάβα στὰ ξένα, ἔρημη, χήρα, χωρὶς παιδιά. Τοὺς γιούς μου τοὺς σκότωσαν, τὶς κόρες μου, ὅσες σώθηκαν, τὶς παίρνουν σκλάβες καὶ αὐτές. Τί τραβήξαμε ὡς τώρα καὶ τί θὰ πάθωμε ἀκόμα! Ἡ Μοῖρα μᾶς κέρασε νὰ ρουφήξωμε ὅλο τὸ πικρὸ κρασί τῆς συμφορᾶς. Ἐτσι τὸ θέλησαν οἱ θεοί!

Δία, γιατί μᾶς ἀπαρνήθηκες; Ἐφταιξε ὁ Πάρης, ναί, ποὺ πλάνεψε τὴν ξένη γυναῖκα καὶ τὴν ἔφερε ἀπὸ τὴ Σπάρτη στὴν Τροία· ἀλλὰ ἔπρεπε νὰ τιμωρηθῇ ὁλος ὁ λαὸς γιὰ τὸ φταίξιμό του; Σὲ πιστέψαμε γιὰ προστάτη μας, εἶχαμε κρεμάσει ἀπὸ σένα ὅλες τὶς ἐλπίδες μας, σοῦ προσφέρναμε τόσες θυσίες, ἐσὺ ὅμως τὰ ξέχασες ὅλα αὐτὰ καὶ μᾶς παράδωσες στοὺς ἐχθρούς. Ἐκλαψα, ἔκλαψα, τὰ μάτια μου στέγνωσαν καὶ ἄλλα πιά δάκρυα δὲν ἔχω νὰ χύσω. Μεγάλε θεέ, συχῶρεσέ με γιὰ τὰ πικρά μου παράπονα, μὰ ὁ πόνος μου ξεχειλίσε. Σὲ λίγο θὰ καλέσῃ ἡ σάλπιγγα τὶς δύστυχες Τρωαδίτισσες νὰ μποῦν στὰ καράβια. ὦ, νὰ μᾶς εἶχες καλύτερα κάψει κι ἐμᾶς στὴ φωτιά ποὺ ἔκαψε τὴ χώρα μας!»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Ἡ μοῖρα μᾶς κέρασε νὰ ρουφήξωμε ὅλο τὸ πικρὸ κρασί τῆς συμφορᾶς· ἐξήγησε τὴν προσωποποίηση καὶ τὴ μεταφορὰ πού ὑπάρχουν σ' αὐτὴ τὴ φράση.

Περιεχόμενο. Ποιὰ ἦταν ἡ Ἑκάβη;— Ποιὰ παράπονα ἔλεγε στοὺς Δία;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Μερικὰ ῥήματα παρουσιάζουν ἀνωμαλίες στοὺς σχηματισμοὺς τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου. Τέτοια εἶναι ἀρκετὰ στοὺς σημερινὸν κείμενο:

Α.— Ῥήματα α' συζυγίας.

1. Φωνηεντόληχτα: καίω - ἔκαψα, κλαίω - ἔκλαψα, φταίω - ἔφταιξα, πλέω - ἔπλευσα, πνέω - ἔπνευσα.
2. Χειλικόληχτα: τὸ πέφτω ἔχει ἀόριστο ἔπεσα.
3. Ρινικόληχτα: τὸ δίνω ἔχει ἀόριστο ἔδωσα (παράδινω - παράδωσα κτλ.).

Β.— Ῥήματα β' συζυγίας.

1. Σὲ -εσα ἀντὶ -ησα τελειώνουν οἱ ἀόριστοι τῶν ῥημάτων: καλῶ, πλανῶ, συγχωρῶ, διαρκῶ, βαρῶ, ἐπαινῶ, μπορῶ, φορῶ, χωρῶ, ἀφαιρῶ, διαιρῶ, ἐξαιρῶ, συναίρῶ κ. ἄ.: βάρεσα, κάλεσα, πλάνεσα, συγχώρεσα κτλ.
2. Σὲ -ασα ἀντὶ -ησα τελειώνουν οἱ ἀόριστοι τῶν ῥημάτων γελῶ, κρεμῶ, διψῶ, πεινῶ, χαλῶ, σπῶ, γερνῶ, κερνῶ, ξεχνῶ, κ. ἄ.: γέλασα, κρέμασα κτλ.
3. Σὲ -υσα ἀντὶ -ησα τελειώνουν οἱ ἀόριστοι τῶν ῥημάτων μεθῶ καὶ μηνῶ: μέθυσα, μήνυσα.
4. Σὲ -αξα ἀντὶ -ησα τελειώνουν οἱ ἀόριστοι τῶν ῥημάτων βαστῶ καὶ πετῶ: βάσταξα, πέταξα.
5. Σὲ -ηξα ἀντὶ -ησα τελειώνουν οἱ ἀόριστοι τῶν ῥημάτων ρουφῶ, τραβῶ, βογκῶ, ζουλῶ, στραμπουλῶ, κ. ἄ.: ρούφηξα, τραβήξα κτλ.

Τὸ βαστῶ ἔχει σπάνια καὶ ἀόρ. βάστηξα.

Γ.— Μερικὰ ἄλλα ῥήματα.

1. Τὸ θέλω καὶ τὸ βόσκω ἔχουν ἀόριστο θέλησα, βόσκησα, σὰ νὰ ἦταν τῆς β' συζυγίας.
2. Τὸ θαρρῶ ἔχει ἀόριστο θάρρεψα κατὰ τὴν α' συζυγία.
3. Τὸ διδάσκω ἔχει ἀόριστο δίδαξα.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκήση. Ἀναζήτησε τοὺς ἀορίστους πού εἶναι στοὺς κείμενο, ἀνάλυσέ τοὺς γραμματικὰ καὶ ἐξεχώρισε τὴν ἀνωμαλία πού παρουσιάζει ὁ καθένας.

Γύμνασμα. Στὸ παρακάτω κομμάτι νὰ βρῆς ὅλους τοὺς ἐνεργητικοὺς ἀορίστους πού παρουσιάζουν ἀνωμαλίας καὶ νὰ κάμῃς τὴ γραμματικὴ τους ἀνάλυση:

Κάποτε τὰ πουλιὰ θέλησαν νὰ ἐκλέξουν βασιλιά. Ὁ Θεὸς τότε τὰ κάλεσε καὶ εἶπε νὰ γίνῃ βασιλιάς ὁποῖος μορεῖ νὰ πετάξῃ ψηλότερα. Αὐτὸ στενοχώρησε τὰ πουλιὰ. Μόνο ὁ καλογιάνος γέλασε. «Ἐγὼ θὰ βγῶ βασιλιάς, γιατί ὁ αὐτὸς γέραςε πιά», εἶπε. Ὁ ἀγώνας ἄρχισε, ἀλλὰ δὲ βάσταξε πολὺ. Γρήγορα ὁ αὐτὸς ξεπέρασε ὅλα πιά», εἶπε. «Ποιὸ μορεῖ νὰ πετάξῃ ψηλότερα ἀπὸ μένα;» Ὁ καλογιάνος πού εἶχε κρυφτῇ στὴ ράχη τοῦ αὐτοῦ, ἀνατινάχθηκε λίγο καὶ φώναξε: «Ἐγὼ!» Κι ἔτσι ἔγινε βασιλιάς!

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Νὰ βρῆς ὅλα τὰ ἐπιρρήματα τοῦ παραπάνω κομματιοῦ καὶ νὰ κάμῃς τὴ γραμματικὴ τους ἀνάλυση.

Κάποτε ὁ Ὀδυσσεύς, ὅταν ἦταν πολὺ νέος, ἔφυγε ἀπὸ τὴν πατρίδα του τὴν Ἰθάκη καὶ πῆγε νὰ ἰδῇ τὸν παπποῦ του τὸν Αὐτόλυκο, πατέρα τῆς μητέρας του, ποῦ ἔμενε στὰ μέρη τοῦ Παρνασσοῦ. Ὁ γέρος τὸν εἶδε μὲ μεγάλη χαρὰ καὶ παράγγειλε

στοὺς γιούς του νὰ ἐτοιμάσουν πλοῦσιο τραπέζι γιὰ τὸν ἐγγονό του καὶ ἀνιψιό τους. Ἐκεῖνοι, σύμφωνα μὲ ὅσα τοὺς εἶπε ὁ πατέρας τους, πῆγαν στὸ λιβάδι, πῆραν ἓνα παχὺ βόδι καὶ τὸ ἔφεραν στὸ σπίτι. Τὸ ἔσφαξαν, τὸ ἔγδαραν, τὸ ἔκοψαν κομμάτια, τὸ λιάνισαν μὲ τέχνη, τὸ πέρασαν στὶς σοῦβλες καὶ τὸ ἔψησαν. Ἐφαγαν ὅλοι καὶ ἤπιαν γερά ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα.

Τὴν ἄλλη μέρα, πρὶν ἀνατελῇ ὁ ἥλιος, οἱ γιοὶ τοῦ Αὐτόλυκου βγῆκαν κυνήγι καὶ πῆραν μαζί τους καὶ τὸν Ὀδυσσεά. Ἀνέβηκαν στὸν Παρνασσὸ καὶ μῆχαν μέσα στὸ δάσος τὴν ὥρα ποῦ πρόβαλε ὁ ἥλιος. Ἐμπρὸς ἔτρεχαν οἱ σκύλοι ψάχνοντας νὰ βροῦν τ' ἀχνάρια τῶν ἀγριμιῶν καὶ ἀκολουθοῦσαν οἱ κυνηγοί. Σ' ἓνα πυκνὸ, σκοτεινὸ μέρος τοῦ δάσους κειτόταν ἓνα μεγάλο ἀγριογούρουνο. Αὐτό, μὲ τὸ θόρυβο ποῦ ἔγινε, πετάχτηκε ὀρθιο καὶ στάθηκε ἀντίκρου στοὺς κυνηγούς, ὀρθότριχο καὶ μὲ φλόγες στὰ μάτια. Πρῶτος ὤρμησε καταπάνω του ὁ Ὀδυσσεύς προβάλλοντας τὸ μακρὺ του κοντάρι, ἀλλὰ τὸ θηριὸ πρόλαβε, τοῦ ἔμπηξε τὸ δόντι του πάνω ἀπὸ τὸ γόνατο καὶ τοῦ ἔσκισε τὴ σάρκα· δὲν τοῦ ἄγγιξε ὅμως τὸ κόκαλο. Ὁ Ὀδυσσεύς, ἄφοβος, ἂν καὶ πληγωμένος, πέτυχε τὸν κάπρο στὸ δεξιὸ τοῦ ὤμο· ἡ σουβλερὴ μύτη τοῦ κονταριοῦ πέρασε καὶ βγῆκε ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά· τὸ ἀγρίμι μουγκρίζοντας κυλίστηκε στὸ χῶμα καὶ σὲ λίγο πέθανε.

Οἱ γιοὶ τοῦ Αὐτόλυκου ἦρθαν κοντὰ στὸν ἀνιψιό τους, ἔπλυναν τὴν πληγὴ του, ἔβαλαν πάνω της, γιὰ νὰ γλυκάνουν τὸν πόνο, κάτι βότανα ποῦ εἶχαν μαζί τους κι ἔπειτα τὸν ἔφεραν στὸ σπίτι. Ὁ Ὀδυσσεύς ἔμεινε λίγον καιρὸ ἀκόμη στὸ σπίτι τοῦ παπποῦ του, ὥσπου νὰ κλείσῃ καλὰ ἡ πληγὴ. Ἐπειτα παπποὺς καὶ θετοὶ τὸν φόρτωσαν δῶρα καὶ τὸν ἔστειλαν πίσω στὴν Ἰθάκη.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἀγριογούρουνο· λέγεται καὶ ἀγριοχόρος (τέτοιες διαφορετικὲς λέξεις πού ἔχουν τὴν ἴδια σημασίαν λέγονται ταυτώσιμες λέξεις ἢ ταυτόσημα).—ἀγρίμι ἄγριο ζῶο, θηρίο.—κάποιος ἀρσενικὸ ἀγριογούρουνο.

Περιεχόμενο. Νὰ περιγράψῃς ὅσα ἔγιναν ἀπὸ τὴ στιγμὴ πού ἤρθε ὁ Ὀδυσσεύς στὸν παπποῦ του ὡς τὴν ἡμέρα πού ἔφυγε.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Α.—Ὁ ἐνεργητικὸς ἄοριστος σὲ πολλὰ ῥήματα σχηματίζεται μὲ κατάληξιν **-α**, χωρὶς **σ** (**ψ, ξ**) πρὶν ἀπ' αὐτό: φεύγω - *φευγα*, πλένω - *πλυνα*.

Ῥήματα πού ἔχουν ἐνεργητικὸ ἄοριστο **χωρὶς σ** (**ψ, ξ**) εἶναι:

1. Μερικὰ **ἀνώμαλα** πού σχηματίζουν τὸν ἄοριστο ἀπὸ διαφορετικὸ θέμα:

βλέπω - εἶδα, ἔρχομαι - ἦρθα, λέγω - εἶπα, τρώω - *εφαγα*.

2. Τὰ *φεύγω* - *εφυγα*, *βάζω* - *εβαλα*, *βγάζω* - *εβγαλα*, *πίνω* - *ἤπια*, *παίρνω* - *πῆρα*.

3. Μερικὰ πού σχηματίζουν τὸν ἄοριστο σὲ **-ηκα**: ἀνεβαίνω - *ἀνέβηκα*, κατεβαίνω - *κατέβηκα*, διαβαίνω - *διάβηκα*, βροῶ - *βροῆκα* (καὶ σπάνια *ἤβρα*), *μπαίνω* - *μπῆκα*, *βγαίνω* - *βγῆκα*.

4. Τὰ **ὕπερβλητα** (χαρ. **λ, ρ**) καὶ μερικὰ **εἰσβολήματα** (χαρ. **μ, ν**). Αὐτὰ ἔχουν ἄοριστικὸ θέμα ἢ ὅμοιο μὲ τὸ ἐνεστωτικὸ ἢ κάπως ἀλλαγμένον. Ἀρκετὰ τέτοια εἶναι στὸ κείμενον.

α) Ἔχουν ἄοριστικὸ θέμα ὅμοιο μὲ τὸ ἐνεστωτικόν: *κρίνω* - *ἐκρίνα*, *γίνομαι* - *ἔγινα*. Ἔτσι καὶ *κλίνω* - *ἐκλίνα*, *εὐκολύνω* - *εὐκόλυνα* κ. ἄ.

β) Ἔχουν τὸ ἄοριστικὸ θέμα κάπως ἀλλαγμένον:

<i>προβάλλω</i> - <i>προβάλα</i>	<i>μένω</i> - <i>ἔμεινα</i>	<i>πετυχαίνω</i> - <i>πέτυχα</i>
<i>ἀνατέλλω</i> - <i>ἀνῆλθα</i>	<i>πλένω</i> - <i>ἔπλυνα</i>	<i>πηγαίνω</i> - <i>πῆγα</i>
<i>παραγγέλλω</i> - <i>παράγγειλα</i>	<i>φέρνω</i> - <i>ἔφερα</i>	<i>προλαβαίνω</i> - <i>προόλαβα</i>
<i>σιτέλω</i> - <i>ἔσπειρα</i>	<i>γδέρω</i> - <i>ἐγδάρα</i>	<i>πεθαίνω</i> - <i>πέθανα</i> .

Β.—1. Τὸ φωνήεν τοῦ θέματος τοῦ ἐνεργητ. ἄοριστου τῆς ὀριστικῆς ἀλλάζει κάποτε στὴν ὑποταχτική, τὴν προσταχτική καὶ τὸ ἀπαρέμφοτο:

παίρνω, ἄορ. ὀριστ. *πῆρα*, ὑποτ. *πάρω*, προστ. *πάρε*, ἀπαρ. *πάρει*
πηγαίνω, » » *πῆγα* » *πάω* » *ἄμει*, ἀπαρ. *πάει*

2. Ἄλλα ῥήματα σχηματίζουν τὸν ἄοριστο στὶς ἄλλες ἐγκλίσεις χωρὶς τὸ φωνήεν τοῦ θέματος: *μπαίνω* - *μπῆκα*, *μπῶ*, *ἔμπα*, *μπῆ* *βροῶ* - *βροῆκα*, *βρῶ*, *βρέε*, *βρεῖ*. Ἔτσι καὶ τὰ *βγαίνω*, *ἀνεβαίνω*, *κατεβαίνω*, *διαβαίνω*.

3. Οἱ ἄοριστοι *εἶδα*, *εἶπα*, σχηματίζονται συνήθως στὶς ἄλλες ἐγκλίσεις χωρὶς τὸ ἀρχικὸ φωνήεν· ἐπίσης καὶ στὸ ἀπαρέμφοτο: *διαν* *δῆς*, *ἴσως* *πῆτε*, *ἔχουν* *πεῖ*: τὸ *ἤπια* πάντα σχηματίζεται στὶς ἄλλες ἐγκλίσεις χωρὶς τὸ ἀρχικὸ φωνήεν: *ἄν* *πιῆτε*, *πιῆς* *κτλ.*

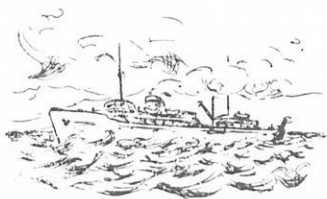
ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Ἀναζητήσῃς στὸ κείμενον τοὺς ἐνεργ. ἄοριστοὺς πού δὲν ἔχουν **σ** (**ψ, ξ**) στὸ τέλος τοῦ θέματος. Κάμῃ τὴ γραμματικὴν τοὺς ἀνάλυσι. Ξεχωρίσῃς ποιεῖς διαφορὰς παρουσιάζει τὸ ἄοριστικὸν ἀπὸ τὸ ἐνεστωτικόν.

Γύμνασμα. Γράψῃς τὸν ἐνεργητ. ἄοριστο τῆς ὑποταχτικῆς καὶ προσταχτικῆς τῶν ῥημάτων *προβάλλω*, *μένω*, *διαβαίνω*, *προλαβαίνω*, *πλένω*, *σιτέλω*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψῃς τὰ παραθετικὰ (μονολεχτικὰ καὶ περιφραστικὰ) πέντε ἐπιθέτων τοῦ κειμένου, στὴν ὀνομαστική τοῦ ἐνικού καὶ σὰ τρία γένη.

Τὸ καμpanάκι τοῦ καραβιοῦ χτύπησε νὰ φύγουν οἱ ἐπισκέψεις. Δάκρυσαν μάτια, ἄνοιξαν ἀγκαλιές, κι ἔδωσαν φιλιὰ σταυρωτὰ οἱ ταξιδιώτες κι ἐκεῖνοι ποὺ θὰ ἔμεναν.

Ὕστερα ὁ καπετάνιος σφύριξε τρεῖς ἀπανωτὲς φορές, οἱ μοῦτσοι σήκωσαν τὴ σκάλα, ση-

κώθηκε ἡ ἄγκυρα καὶ τὸ καράβι ξεκίνησε.

Ὁ καπετάνιος κανόνισε τὴν πορεία καὶ κάθισε νὰ πιῇ τὸν καφέ του.

— Τὸ μελτέμι δυνάμωσε ἀπὸ τὸ πρωί, εἶπε κι ἔκλεισε τὸ στόμα του, σὰ νὰ τὸ κλειδωσε.

Μεμιάς ἦρθε ἓνας ἀέρας καὶ γιὰ μιὰ στιγμή ἔδειρε τὶς τέντες καὶ τὰ κατάρτια. Ἀσπρισαν κοντὰ μας τὰ πρῶτα κύματα, χτύπησαν τὸ ἀριστερὸ πλευρὸ τοῦ καραβιοῦ καὶ ξέφτισαν σὲ ἀφρούς, ραντίζοντας μὲ ἄρμύρα τὸ κατὰστρωμα. Δεύτερο, τρίτο κύμα ἔσεισαν τὸ καράβι σύγκορμο καὶ τὸ ἔγειραν στὰ δεξιά. Ὁ λοστρόμος ἔλυσε βιαστικὰ τὴν τέντα, ὁ ἀέρας πῆρε τὸ καπέλο ἐνὸς ἐπιβάτη, τὸ κύλησε κάμποσο κι ὕστερα τὸ ἔστειλε στὴ θάλασσα, ποὺ τὸ ρούφηξε μεμιάς. Τὰ κύματα τώρα ἔρχονταν καταποδιαστά, τὸ καράβι μέθυσε, ξεχείλισε τὸ κατὰστρωμα νερά, σκόρπισε ὁ κόσμος, κατέβηκε στὰ κλειστὰ τοῦ καραβιοῦ κι ἔμειναν μόνο δυὸ τρεῖς ποὺ ἀψήφησαν τὴν κακοθαλασσιά.

Σὲ λίγο ὅλο τὸ ἐπιτελεῖο τοῦ καραβιοῦ ἀνέβηκε στὴ γέφυρα. Ὁ καπετάνιος ἔμπηξε τὶς φωνές, ἔδινε διαταγές κι ὁ τιμονιέρης, μούσκεμα στὸν ἰδρώτα, προσπάθησε νὰ δώσῃ στὸ καράβι ἴσια πορεία ἀποφεύγοντας τὸ κύμα στὰ πλευρά.

Δὲν ξέρω κι ἐγὼ πόσο τράβηξε αὐτὸς ὁ ἄγριος χορὸς μὲ τὴ θάλασσα. Σιγὰ σιγὰ δμως τὰ κύματα ἔγιναν μικρότερα, ὁ ἀέρας ἀδυνάτισε κι ὅταν ὁ ἥλιος ἔγειρε, τὰ πάντα ἡσύχασαν.

Στὸ βάθος πρόβαλαν τὰ πρῶτα νησιά.

— Γερὴ θάλασσα εἶχαμε, εἶπα στὸν καπετάνιο.

— Μελτεμάκι καλὸ, μοῦ ἀποκρίθηκε. Ποῦ νὰ ἰδῇς τί κατεβάζει τὸ χειμῶνα ὁ Καβοντόρος! Κι ἄρχισε νὰ μοῦ λήῃ μιὰ χειμωνιάτικη θαλασσινὴ ἱστορία ποὺ θυμήθηκε.

Ἡ θάλασσα τώρα μᾶς τριγύριζε ἡσυχῇ καὶ τρυφερῇ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. μελέμια βορειοανατολικοὶ ἄνεμοι ποὺ πνέουν τὸ καλοκαίρι. — ἀπαντῶντες τὴ μία ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἀλλεπάλληλες. — μοῦτσος ναυτοπούλο, μαθητευόμενος ναύτης. — λοστρόμος ὁ πρῶτος ἀπὸ τὸ πλήρωμα τοῦ πλοίου. — ἀνηφῶ δὲ λογαριάζω, περιφρονῶ. — Καβοντόρος τὸ νοτιότερο ἀκρωτήριο τῆς Εὐβοίας.

Περιεχόμενο. Λιηγῆσου πῶς ξεκίνησε τὸ πλοῖο, πῶς ἄρχισε ἡ τρικυμία, πῶς δυνάμωσε καὶ πῶς σιγὰ σιγὰ ἡσύχασε.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ σημερινὸ κείμενο εἶναι πολλὰ ρήματα στὸν *ἐνεργητικὸ ἀόριστο*. Πρόσεξε στὴν ὀρθογραφία τους καὶ κυρίως στὸ πῶς γράφεται τὸ φωνῆεν τῆς τελευταίας συλλαβῆς τοῦ θέματος, δηλ. τὸ *θεματικὸ φωνῆεν*.

1. **Στὰ ρήματα α' συζυγίας** τὸ φωνῆεν αὐτὸ κανονικὰ εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ φωνῆεν τοῦ ἐνεστωτικοῦ θέματος (βλ. μ.ἀθ. 108).

ἀρχίζω - ἀρχισα, γίνομαι - ἔγινα· δακρύζω - δάκρυσα· ἀφῆνω - ἀφησα· σβῆνω - σβησα· ἀνοίγω - ἀνοίξα· κλείνω - ἐκλείσα· κλειδώνω - κλειδώσα, σκώνω - σήκωσα.

2. α) **Γράφονται μὲ ν** οἱ ἀόριστοι σὲ -**ννα** τῶν ρηματίων ποὺ τελειώνουν σὲ -αίνω· ὁμορφαίνω - ὁμόρφηνα, βαραίνω - βάρηνα, ἀκριβαίνω - ἀκρίβηνα· ἐπίσης ὁ ἀόριστος ἔλθνα τοῦ πλένω.

β) **Γράφονται μὲ η** οἱ ἀόριστοι βρῆκα, βγῆκα, μῆκα, ἀνέβηκα, κατέβηκα, διάβηκα, πῆρα, αὖξησα, βόσκησα κτλ.

γ) **Γράφονται μὲ ει** οἱ ἀόριστοι ἔγειρα, ἔδωρα, ἔσπειρα, ἀνάγγειλα, κατάγγειλα, ἀνάτειλα, ἔστειλα, ἔμεινα, ἀπόμεινα κτλ.

δ) **Γράφεται μὲ ι** ὁ ἀόρ. κάθισα τοῦ ρήματος κάθομαι.

3. **Τὰ ρήματα τῆς β' συζυγίας** γράφονται μὲ **η** στὸν ἀόριστο· χιτῆσα, χαιρέτησα, ξεκίνησα, κύλησα, ρούφηξα κτλ.

Γράφονται μὲ ν τὸ μέθυσα καὶ μήνυσα.

4. α) **Γράφεται μὲ ω** ὁ ἐνεργητικὸς ἀόριστος τοῦ δίνω καὶ οἱ χρόνοι ποὺ γίνονται ἀπὸ τὸ θέμα του· ἔδωσα, δώσω, δῶσε, δῶσ' μου, ἔχω δώσει, παραδῶσόν· ὁμοια καὶ τὸ παράγωγο δωσίλογος.

β) **Γράφεται μὲ ο** ὁ παθητικὸς ἀόριστος τοῦ δίνω καὶ ὅλα τὰ παράγωγα· δόθηκα, δοθῶ, ἔχει ἐκδοθῆ, παραδοθῆτε, δοσμένος, παραδομένος ἢ δόση, ὁ ἐκδότης, παραδοτέος, ἀποδοτικός, δοσοληψία.

5. **Μ' ἓνα ἢ μὲ δύο λ**· Τὰ ρήματα μὲ **λλ** στὸ ἐνεστωτικὸ θέμα, ἔχουν στὸ ἀοριστικὸ μόνο ἓνα **λ**· ἀναιέλλω - ἀνάτειλα, προβάλλω - πρόβαλα κτλ. Χρειάζεται προσοχὴ γιὰ νὰ γράφωμε μὲ **λλ** τοὺς χρόνους ποὺ γίνονται ἀπὸ τὸ ἐνεστωτικὸ θέμα καὶ μ' ἓνα **λ** τοὺς χρόνους τοῦ ἀοριστικοῦ θέματος.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Ἀναζήτησε στὸ κείμενο τὰ ρήματα ποὺ εἶναι στὸν ἐνεργ. ἀόριστο, κάμε τὴ γραμματικὴ τους ἀνάλυση καὶ δικαιολόγησε τὴν ὀρθογραφία.

Γύμνασμα. Γράψε τὸ α' πρόσωπο τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου στὴν ὀριστικὴ καὶ ὑποτακτικὴ τῶν ρηματίων· ἀθροίζω, ἀνατέλλω, ἀφῆνω, βοῆθῶ, γδύνω, γίνομαι, δακνίζω, δίνω, δροσίζω, κάθομαι, κλείνω, κυλῶ, μεθῶ, μηνῶ, σβῆνω, ὑποβάλλω.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε ὅλα τὰ ἐπιρρήματα τοῦ κεμένου, χωριστὰ κατὰ εἶδος.

Ἐνῶ ἓνας ξυλοκόπος ἔκοβε ξύλα κοντὰ σ' ἓναν ποταμό, τὸ τσεκούρι τοῦ ξέφυγε ἀπὸ τὸ χέρι κι ἔπεσε μέσα στὸ νερό. Ἡ κοίτη του ἦταν βαθιά, τὸ ρέμα ὀρμητικό, καὶ ὁ δύστυχος ὁ ἄνθρωπος ἦταν ἀδύνατο νὰ πιάσῃ τὸ ἐργαλεῖο. Κάθισε στὴν ὄχθη ἀπελπισμένος.

— Τί θὰ κάμω τώρα; ἔλεγε· πῶς θὰ δουλεύω χωρὶς τσε-

κούρι; αὐτὸ ἦταν ἡ ζωὴ μου· καὶ εἶχα δώσει τόσα χρήματα γιὰ νὰ τὸ ἀγοράσω!

Ὁ θεὸς ὁ Ἑρμῆς ἄκουσε τοὺς θρήνους τοῦ φτωχοῦ ἀνθρώπου, τὸν λυπήθηκε, τὸν πλησίασε, βούτηξε ἔπειτα στὸν ποταμὸ καὶ ἀνέβασε ἓνα χρυσὸ τσεκούρι.

— Τοῦτο εἶναι τὸ τσεκούρι σου;

— Ὁχι, εἶπε ἐκεῖνος· τὸ δικό μου δὲν ἦταν τέτοιο· ἦταν ἓνα ἀπλό σιδερένιο τσεκούρι.

Ξαναβούτηξε ὁ θεὸς στὸ νερὸ κι ἔφερε πάνω ἓνα τσεκούρι ἀσημένιο.

— Οὔτε αὐτὸ εἶναι τὸ δικό μου.

Ὁ Ἑρμῆς ξανακατέβηκε γιὰ τρίτη φορὰ στὸ βυθὸ κι ἔφερε ἐκεῖνο ποὺ εἶχε πέσει.

— Ναί, αὐτὸ εἶναι ποὺ ἔχασα, εἶπε ὁ ἄνθρωπος.

Ὁ Ἑρμῆς εὐχαριστήθηκε γιὰ τὴν τιμιότητά του καὶ τοῦ ἔδωσε καὶ τὰ τρία.

Ἐνας ἄλλος ξυλοκόπος ποὺ ἄκουσε γι' αὐτὸ τὸ περιστατικό, πῆγε στὴν ἀκροποταμιὰ καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα πῶς θὰ πετύχαινε κι αὐτὸς τὰ ἴδια ἄφησε ξεπότηδες τὸ τσεκούρι του νὰ πέσῃ στὸ ρέμα κι ἔπειτα κάθισε στὴν ὄχθη κι ἔκλαιγε. Παρουσιάστηκε καὶ σ' αὐτὸν ὁ Ἑρμῆς καί, ἀφοῦ ἔμαθε γιὰ ποιά αἰτία θρηνοῦσε, κατέβηκε ὅπως τὴν ἄλλη φορὰ, ἐβγάλε ἓνα χρυσὸ τσεκούρι καὶ τὸν ρώτησε ἂν ἦταν αὐτὸ ποὺ τοῦ ἔπεσε.

— Ναί, αὐτὸ εἶναι, φώναξε ἐκεῖνος μὲ χαρὰ.

Ὁ θεὸς θύμωσε γιὰ τὴν ἀδιαντροπιά του καὶ ὄχι μόνο κράτησε τὸ χρυσό, παρὰ δὲν τοῦ ἔδωσε πίσω οὔτε καὶ τὸ δικό του.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις, κοίτη ἢ κοιλότητα τοῦ ἐδάφους ὅπου ῥέει ὁ ποταμός ἢ τὸ ρυάκι.

Περιεχόμενο. Διηγῆσαι τί ἐγένε μετὸν πρῶτον ξυλοκόπον καὶ τί μετὸν δευτέρου.—Ποιὸν δίδαγμα βγαίνει ἀπὸ τοῦ μύθου;

Г Р А М М А Т И К И

Ἀπὸ τὶς ἀντωνυμίες ἔχομε μᾶθει ὡς τώρα τὶς προσωπικὲς (μαθ. 53, 54), τὶς κτητικὲς, τὶς ἰδιόπαθεῖς καὶ τὶς ὀριστικὲς (μάθ. 105).
Στὸ συγκεκριμένον χείμενον ἔχομε δύο ἄλλα εἶδη.

1. *Ερωτηματικές αντωνυμίες* λέγονται εκείνες που τις μεταχειριζόμαστε όταν ρωτούμε. Τέτοιες είναι οι ακόλουθες τρεις:

α) τὸ τί; ἰ: τί θὰ κάμω τώρα; τί διαγωγή ἐδειξε; τί ἄνθρωπος ἦταν;

α) τὸ τί; ; τί θα κάμω ἰωρα; τί διαγωγή εὐαίς; τί ἀποδοξάσῃς;
β) τὸ ποιός; ποιά; ποιό; πού κλίνεται ὅπως τὸ ἐπιθέτο καλός; ποιός
βοήθησε τὸν τίμιο ξυλοκόλο; γιὰ ποιά αἰτία θρηνοῦσε; ποῖο ἦταν τὸ τακεῦρι του;
ποῖος ἦταν ὁ ἀνταρστής; ποῖος ἦταν ὁ ἀνταρστής; ποῖος ἦταν ὁ ἀνταρστής; ποῖος ἦταν ὁ ἀνταρστής;

Γιὰ τὴ γενεὴν τοῦ ποίος χρησαμένου κάποτε καὶ ἡ γενεὴ τίνος γιὰ τὸν ἐνικό καὶ (σπανιότερα) τίνων γιὰ τὸν πληθυντικό: τίνος εἶναι τὸ τοσκούρι; τίνων εἶναι αὐτὸ τὸ παιδί;

γ) τὸ πόσος; πόση; πόσο; πὺν κλίνεται ὅπως τὸ ἐπίθετο μαῦρος: πόσος καιρὸς πέρασε; πόση ὥρα περιμένε; πόσα χρήματα ἔδωσε;

2. Δειχτικές αντωνυμίες λέγονται εκείνες που τις μεταχειριζόμαστε όταν δείχνουμε και είναι οι ακόλουθες πέντε:

α) **αὐτός, αὐτή, αὐτό** Τὴ μεταχειρίζομαστε ὅταν δείχνουμε κάτι πού εἶναι κοντά ἢ πού τὸ ἀναφέραμε λίγο πρὶν: αὐτό εἶναι τὸ δικό μου, αὐτὰ εἶπε.

β) **τοῦτος, τούτη, τοῦτο.** Τὴ μεταχειριζόμαστε γιὰ νὰ δείχνουμε κάτι ἀπὸ πολὺ κοντά: **τοῦτο εἶναι τὸ τσεκούρι μου.**

γ) **ἐκεῖνος, ἐκείνη, ἐκεῖνο.** Τὴ μεταχειρίζαστε γιὰ νὰ δείχνωμε κάτι ποὺ εἶναι μακριὰ ἢ ποὺ τὸ ἀναφέραμε πρὶν ἀπὸ κάποιο ἄλλο· ἐκεῖνος ἐκεῖ πέρα εἶναι τίμος, ἔτσι εἶπε ἐκεῖνος.

δ) **τέτοιος, τέτοια, τέτοιο.** Τὴ μεταχειρίζομαστε γιὰ νὰ δείχνουμε τὴν ποιότητα τοῦ οὐσιαστικοῦ: τὸ δικό μου δὲν ἦταν τέτοιο.

ε) *τόσος, τόση, τόσο*. Τὴ μεταχειριζόμεσθε γιὰ νὰ δείχνωμε τὴν ποσότητα ἢ τὸ μέγεθος· εἶχα δώσει τόσα χρήματα, τόσο μεγάλος, τόσο μικρός.

Ἡ ἀντωνυμία αὐτὸς κλίνεται ὅπως τὸ ἐπίθετο καλός, οἱ ἀντωνυμίες τοῦ-
τος, ἐκεῖνος, τόσος ὅπως τὸ μαῦρος καὶ ἡ ἀντων. τέτοιος ὅπως τὸ πλούσιος.

Е Ф А Р М О Г Н

Ἔσκησεν. Ἀναζήτησε στὸ κείμενο τὶς ἐρωτηματικὲς καὶ τὶς δειχτικὲς ἀντωνυμίες. Σὲ ποῖο γένος, ἀριθμὸ καὶ πτώση εἶναι ἡ καθεμιά καὶ τί φανερώνει;

Γύμνασμα. Γράψε ξέξι προτάσεις με καθεμία από τις ἐρωτηματικές ἀντωνιμίες *ποιός, πόσος* στὰ τρία γένη, στήν ὀνομαστική τοῦ ἐνικού. Γράψε ἔπειτα ἄλλες ξέξι προτάσεις πού ν' ἀπαντοῦν μέ κατάλληλη δειχτική ἀντωνυμία. (Παράδειγμα: *ποιός πείαξε τήν πέτρα;—ἐκεῖνος ὁ μικρός τήν πέταξε.*)

Ε Π Α Ν Α Λ Η Ψ Η

Γύμνασμα. Γράψε τὰ παρακάτω κομμάτι, αλλάζοντας τὰ ῥήματα ἀπὸ τὸν ἐνεστώτα στὸν ἀόριστο: Ὁ ἥλιος ἀνατέλλει. Προβάλλει τώρα λαμπρὸς καὶ φωτίζει τὰ πάντα. Τὰ παῖδι ξυμπνούν χαρούμενα. Πλένουν καλὰ τὸ σῶμα τους καὶ ἐπίται, ὁμοῖα καθαρά καὶ στήν ψυχή, κάνουν τὴν προσευχή τους. Βάζουν τὰ βιβλία σὲ σάκα τους καὶ ἐτοιμάζουν τὰ πράγματά τους γιὰ τὸ σχολεῖο. Ὑστερα τρώνε τὸ πρωινό τους. Ἡ ὥρα ὅμως κυλᾷ καὶ βιαστικά χαίρσονται τοὺς γονεῖς τους καὶ φεύγουν. Προλαβαίνουν καὶ φτάνουν σὲ σχολεῖο στὴν ὥρα τους. Μπαίνουν στὴν αὐλή, μιλοῦν, γελοῦν καὶ παίζουν. Μόλις χτυπᾷ τὸ κουδούνι, ἀνεβαίνουν φρόνιμα καὶ καθορίζουν στὴ θέση τους.

Στὴ βορινὴ παραλία τῆς Μαύρης Θάλασσας, στὴ χερσόνησο ποὺ σήμερα λέγεται Κριμαία, κατοικοῦσε σὲ πολὺ παλιὰ χρόνια ἓνας βάρβαρος καὶ ἀφιλόξενος λαός, οἱ Ταῦροι. Αὐτοὶ λάτρευαν τὴν Ἀρτεμὴ καὶ τῆς εἶχαν χτισμένο ναὸ κοντὰ στὴν ἀκρογιαλιά. Ὁ τρόπος ὅμως μὲ τὸν ὁποῖο τῆς ἔδειχναν τὸ σεβασμὸ τοὺς ἦταν ἄγριος καὶ ὁπάνθρωπος· θυσίαζαν πάνω στὸ βωμὸ τῆς ὁποῖον ξένο ἔπιαναν.

Οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι ἀπόφευγαν φυσικὰ νὰ πηγαίνουν σὲ χώρα τόσο ἐπικίνδυνη, ἀλλὰ ὅσοι τύχαινε νὰ βρεθοῦν ἐκεῖ, ἢ ἐπειδὴ ἢ τρικυμία τοὺς ἀνάγκαζε νὰ καταφύγουν σὲ κανέναν ὄρμο τῆς ἢ ἐπειδὴ ἄλλη μεγάλη ἀνάγκη τοὺς ἔσπρωχνε νὰ πᾶνε, ἔκαναν ὅ,τι μπορούσαν, τὸ καθεστῆ, γιὰ νὰ μὴ συναντηθοῦν μὲ τοὺς ντόπιους.

Ἰέρεια στὸ ναὸ ἦταν μιὰ Ἑλληνοπούλα, ἡ Ἰφιγένεια, κόρη τοῦ Ἀγαμέμνονα, τοῦ βασιλιᾶ τῶν Μυκηναίων· ἡ ἴδια ἢ θεὰ τὴν εἶχε μεταφέρει ἐκεῖ κάποτε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ἔβαλε νὰ ὑπηρετῇ στὸ ἱερό της. Ἐνὰ ἀπὸ τὰ καθήκοντά της ἦταν νὰ προετοιμάζῃ τοὺς ξένους γιὰ θυσία ραντίζοντάς τους μὲ ἁγιασμένο νερό. Ἡ Ἰφιγένεια ἦταν τρυφερὴ καὶ πονετικὴ, καὶ καταλαβαίνει κανέναν τί σπαραγμὸ ἔνιωθε στὴν καρδιά της κάθε φορὰ ποὺ βρισκόταν στὴν ἀνάγκη νὰ κάμῃ αὐτὸ τὸ ἔργο.

Ἡ δύστυχη κοπέλα νοσταλγοῦσε τὴν πατρίδα της, τὴν δειρὴν τῆς ἦταν νὰ γυρίσῃ σ' αὐτήν. Ἀλλὰ πῶς; Νὰ μπορούσε τουλάχιστο νὰ στείλῃ ἕνα γράμμα στὸν ἀδερφό της τὸν Ὀρέστη, ποὺ τὸν εἶχε ἀφήσει μικρὸ παιδάκι, ὅταν ἔφυγε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, νὰ τὸν εἰδοποιήσῃ πῶς ζῇ σ' αὐτὴ τὴ μακρινὴ χώρα καὶ νὰ τὸν παρακαλέσῃ νὰ βρῇ ἕναν τρόπο νὰ τὴν πάρῃ ἀπὸ κεῖ! Τὰ παμπάλαια ἐκεῖνα χρόνια οἱ γυναῖκες δὲν ἤξεραν γράμματα, καὶ οἱ ἄντρες ποὺ ἤξεραν ἦταν κι αὐτοὶ λίγοι. Κάποιος Ἕλληνας, ποὺ οἱ Ταῦροι τὸν εἶχαν πιάσει γιὰ θυσία, δέχτηκε νὰ γράψῃ μερικὰ λόγια ποὺ τοῦ ὑπαγόρευσε ἡ Ἰέρεια, ἐπειδὴ κατάλαβε πῶς αὐτὴ δὲν ἔφταιγε γιὰ τὸ κακὸ ποὺ τὸν περίμενε. Ἡ Ἰφιγένεια φύλαξε τὸ γράμμα, μὲ τὴν ἐλπίδα πῶς κάποτε θὰ ἔβρισκε τρόπο νὰ τὸ στείλῃ στὸν ἀδερφό της.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. Μαύρη Θάλασσα ὁ Εὐξείνιος Πόντος ("Ἀσπρη Θάλασσα τὸ Αἰγαῖο πέλαγος).—*ὄριος* λιμάνι κατάλληλο γιὰ ν' ἀγκυροβολοῦν τὰ πλοῖα, καραβοστάσι.—*σπαραγμός* ξέσκισμα, κομμάτιασμα· ἐδῶ μεταφορικά πόνος ψυχικός.

Περιεχόμενο. Τί λαὸς ἦταν οἱ Ταῦροι; Πῶς μπορούμε νὰ χαρακτηρίσωμε ἓνα λαὸ πού συνήθιζε ἀνθρωποφυσίες στοὺς θεοὺς του; Γιατί τοὺς ἀπόφευγαν οἱ ἀνθρώποι; Πῶς βρέθηκε ἐκεῖ ἡ Ἱφιγένεια καὶ ποιοὺς ἦταν ὁ πόθος της;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὸ σημερινὸ κείμενο διαβάζομε: «στὴ χειρόνῃσσι πού σήμερα λέγεται *Κριμαία*». Ἐδῶ μὲ τὴ λέξη *πού* ἀρχίζει μιὰ πρόταση πού ἀναφέρεται στὴ λέξη *χειρόνῃσσι*, γιὰ νὰ τὴν προσδιορίσῃ. Τέτοιες λέξεις μὲ τὶς ὁποῖες ὁλόκληρη πρόταση *ἀναφέρεται* σὲ μιὰν ἄλλη λέξη λέγονται *ἀναφορικὲς ἀντωνυμίες*:

Ὑπάρχουν οἱ ἀκόλουθες ἀναφορικὲς ἀντωνυμίες:

α) Τὸ ἄκλιτο *πού*. Αὐτὸ παίρνει πάντα βαρεῖα ἢ ὀξεῖα καὶ ἀναφέρεται σὲ ὀνόματα κάθε γένους, ἀριθμοῦ καὶ πτώσης: ὁ ἀνθρώπος πού εἶδα, ἡ μέρα πού πέρασε, οἱ φωνῆς τῶν παιδιῶν πού παίζουν στὴν αὐλή.

β) ὁ *ὅποῖος*, ἡ *ὅποια*, τὸ *ὅποῖο*. Κλίνεται μαζί μὲ τὸ ἄρθρο κατὰ τὸ ἐπίθετο *ὅρατος*: ὁ τρόπος μὲ τὸν ὅποῖο τῆς ἐδεῖχναν τὸ σεβασμὸν τους.

γ) *ὅποιος*, *ὅποια*, *ὅποῖο*. Κλίνεται χωρὶς ἄρθρο ὅπως τὸ ἐπίθετο *πλούσιος*: *θυοίαζαν ὅποιον ξένο ἔπιαναν*.

δ) Τὸ ἄκλιτο *ὅ,τι* πού γράφεται μὲ ὑποδιαστολὴ (μάθ. 34, σ. 69) γιὰ νὰ ξεχωρίσῃ ἀπὸ τὸν εἰδικὸ σύνδεσμο *ὅτι*. Αὐτὸ μόνο του εἶναι οὐδέντερο (ὀνομαστικὴ ἢ αἰτιατικὴ): *ὅ,τι ἔγινε ἔγινε*, *ἔκαναν ὅ,τι μπορούσαν*. Ὅταν ὅμως προστιχῇ ἡ αἰτιατικὴ: *ὅ,τι κείνη νὰ εἶναι κάθε γένους καὶ ἀριθμοῦ* (ὀνομαστικῆς ἢ διοριζῇ ἄλλη λέξη, *μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ ἐκεῖ· ὅ,τι μέρα ἔρθῃ θὰ μὲ βρῇ*· αἰτιατικῆς): *ὅ,τι καιρὸς εἶναι ἐδῶ, εἶναι καὶ ἐκεῖ· ὅ,τι μέρα ἔρθῃ θὰ μὲ βρῇ*· *ἀγόρασα ὅ,τι βιβλία βρῆκα*.

ε) *ὅσος*, *ὅση*, *ὅσο*. Αὕτῃ ἀναφέρεται σὲ ποσότητα καὶ κλίνεται ὅπως τὸ μαῦρος: *ὅσοι τύχαινε νὰ βρεθῶν ἐκεῖ*.

Οἱ ἀναφορικὲς ἀντωνυμίες *ὅποιος* καὶ *ὅσος* συνθέτονται κάποτε καὶ μὲ τὸ ἄκλιτο ὀριστολογικὸ *-δήποτε* γιὰ β' συνθετικὸ, ἐνῶ οἱ ἴδιες ἐξακολουθοῦν νὰ κλίνωνται· τὸ *ὅ,τι* συνθέτεται καὶ αὐτό, ἀλλὰ μένει πάντοτε ἄκλιτο: *ὅποιοσδήποτε, ὅσοσδήποτε, ὅποιοιδήποτε, ὅσοιδήποτε* (χωρὶς ὑποδιαστολὴ).

2. Πολλὲς προτάσεις πού ἀναφέρονται σὲ ἄλλη λέξη ἀρχίζουν ὄχι μὲ ἀναφορικὲς ἀντωνυμίες παρὰ μὲ *ἀναφορικὰ ἐπιρρήματα*.

Ἀναφορικὰ ἐπιρρήματα εἶναι: α) *το πικὰ πού* (*ἐκεῖ πού*), ὅπου, ὅπου· *δήποτε*, β) *χρονικὰ πού* (*τότε πού*), ὅπου, ὅποτεδήποτε, γ) *το πικὰ ὅπως*, καθὼς, ὅπωςδήποτε, δ) *ποσοτικὰ ὅσο*, ὅσοσδήποτε.

3. Οἱ προτάσεις πού ἀρχίζουν μὲ ἀναφορικὲς λέξεις (ἀντωνυμίες ἢ ἐπιρρήματα) λέγονται *ἀναφορικὲς προτάσεις*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκησις. Νὰ βρῇς ὅλες τὶς ἀναφορικὲς προτάσεις τοῦ κειμένου. Μὲ ποιά ἀναφορικὴ λέξη (ἀντωνυμία ἢ ἐπιρρημα) ἀρχίζει ἡ καθεμία;

Γύμνασμα. Κλίνε στὰ τρία γένῃ τὶς ἀντωνυμίες ὁ *ὅποῖος*, *ὅποιοσδήποτε*, *ὅσοσδήποτε*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Συλλάβισε τὶς λέξεις τῆς πρώτης περιόδου τοῦ κειμένου.

Πέρασε κάμποσος καιρός. Μπροστά στην Ιέρεια της Ἀρτεμης, στή χώρα τῶν Ταύρων, στέκονται δυό νέοι Ἕλληνες. Τοὺς ἔπιασαν στήν ἀκρογιαλιά, καὶ ὁ βασιλιάς τοὺς ἔστειλε στήν Ιέρεια μὲ τὴν ἐντολὴ νὰ τοὺς ἐτοιμάσῃ γιὰ τὴν καθιερωμένη θυσία. Ὁ ἓνας εἶναι ὁ Ὀρέστης. Πῶς βρέθηκε στὴ μακρινὴ καὶ ἀφιλόξενη αὐτὴ χώρα; Τὸν εἶχε προστάξει ὁ Ἀπόλλωνας νὰ πάῃ ἐκεῖ νὰ πάρῃ μέσα ἀπὸ τὸ ναὸ τὸ ξόανο, ἓνα παμπάλαιο ξύλινο

ἄγαλμα τῆς θεᾶς, ποὺ εἶχε πέσει, ὅπως πίστευαν, ἀπὸ τὸν οὐρανό, καὶ νὰ τὸ φέρῃ στήν Ἀθήνα. Ὁ ἄλλος εἶναι ὁ Πυλάδης, ξάδερφός του καὶ ἀφοσιωμένος φίλος του, ποὺ ἀπὸ ἀγάπη τὸν συνόδεψε στὴ δύσκολη ἀποστολὴ του.

Ἡ Ἰφιγένεια ἐτοιμάζεται νὰ βοηθήσῃ στὴ θυσία τοῦ ἀγαπημένου της ἀδερφοῦ κι ἐνὸς στενοῦ συγγενῆ της, χωρὶς νὰ ξέρῃ τίποτε. Πῶς νὰ τὸ μαντέψῃ; Δοκίμασε νὰ τοὺς ἀνακρίνῃ, μὰ ὁ Ὀρέστης δὲ θέλησε νὰ φανερώσῃ οὔτε τ' ὄνομά του οὔτε ἀπὸ ποιά οἰκογένεια εἶναι· εἶπε μόνο πῶς ἦταν ἀπὸ τὴ Μυκῆνα.

— Κάτι μοῦ ἦρθε στὸ νοῦ, τοῦ εἶπε ἡ Ἰφιγένεια. Δὲν μπορῶ νὰ σᾶς σώσω καὶ τοὺς δυό, τὸν ἓναν ὅμως μπορῶ θὰ πείσω τὸ βασιλιά νὰ τὸν ἀφήσῃ. Ἀλλὰ θὰ κάμωμὲ μιὰ συμφωνία· σὲ αὐτὸν ποὺ θὰ τὸν ἀφήσωμὲ ἐλεύθερο θὰ δώσω ἓνα γράμμα, νὰ τὸ πάῃ στὴ Μυκῆνα σὲ κάποιον δικό μου πρόσωπο· ἔτσι καὶ αὐτὸς θὰ γλιτώσῃ καὶ σ' ἐμένα θὰ κάμῃ καλὸ.

— Σύμφωνοι, λέει ὁ Ὀρέστης· θὰ πάῃ ὁ φίλος μου· ἦρθε γιὰ χάρη μου καὶ δὲν εἶναι σωστὸ νὰ σωθῶ ἐγώ, κι ἐκεῖνος νὰ χαθῇ.

— Νὰ ὀρκιστῇ πῶς θὰ κάμῃ τὴν παραγγελία μου.

— Ὀρκίζομαι, λέει ὁ Πυλάδης· ἂν ὅμως τὸ πλοῖο ποὺ θὰ πηγαίνω ναυαγήσῃ καὶ τὸ γράμμα χαθῇ ἀλλὰ ἐγὼ σωθῶ, νὰ εἶμαι ἐλεύθερος ἀπὸ τὸν ὄρκο.

— Θὰ σοῦ πῶ ὅ,τι γράφει τὸ γράμμα, ὥστε, ἂν αὐτὸ χαθῇ, νὰ πῇς προφορικὰ ἐκεῖνο ποὺ θέλω. Νὰ βρῇς τὸν Ὀρέστη, τὸ γιό τοῦ Ἀγαμέμνονα. Εἶμαι ἡ ἀδερφή του ἡ Ἰφιγένεια, ποὺ τὴ νομίζουν πεθαμένη. Ζῶ, πές του, καὶ τὸν παρακαλῶ νὰ προσπαθήσῃ νὰ μὲ πάρῃ ἀπὸ δῶ νὰ μὲ πάῃ στὴν πατρίδα.

Ἔτσι ἔγινε ἡ ἀναγνώριση.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. καθιερωμένος ὁρισμένος, κανονισμένος.

Περιεχόμενο. Πῶς βρέθηκαν ὁ Ὁρέστης καὶ ὁ Πυλάδης στὴ χώρα τῶν Ταύρων; Πῶς ἔγινε ἡ ἀναγνώριση τῆς Ἰφιγένειας;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Στὶς φράσεις «νὰ τὸ πᾶν σὲ κάποιο δικό μου πρόσωπο», «κάτι μοῦ ἦρθε στὸ νοῦ» οἱ λέξεις κάποιο, κάτι εἶναι ἀντωνυμίες πού λέγονται ἀόριστα γιὰ ἓνα πρόσωπο ἢ πράγμα, χωρὶς νὰ τ' ὀνομάζουν. Αὐτὲς λέγονται ἀόριστες ἀντωνυμίες. Οἱ ἀόριστες ἀντωνυμίες εἶναι κ λ ι τ ῆ ς καὶ ᾱ κ λ ι τ ῆ ς.

Α. Κλιτές: α) ἓνας, μιά (μία), ἓνα, β) καθένας (καθεῖς), καμιά (καμία), κανένα, γ) καθένας (καθεῖς), καθεμιά (καθεμία), καθένα. Αὐτὲς κλίνονται μόνο στὸν ἐνικό ὅπως τὸ ἀόριστο ἄρθρο ἓνας, μιά (μία), ἓνα (σ. 81). Ἀναζήτησε στὸ σημερινὸ κείμενο καὶ στὸ προηγούμενο τέτοιες ἀντωνυμίες.

δ) μερικοί, μερικές, μερικά. Αὐτὴ κλίνεται ὅπως τὸ καλοὶ μόνο στὸν πληθυντικὸ χωρὶς ἄρθρο καὶ συνοδεύει συχνὰ ὀνόματα: μερικοὶ ἄνθρωποι, μερικές ᾠδές, μερικά λόγια (μιάθ. 113).

ε) κάποιος, -α, -ο, πού κλίνεται ὅπως τὸ πλούσιος: κάποιος Ἕλληνας (μιάθ. 113), κάποιο δικό μου πρόσωπο.

ς) κάμποσος, -η, -ο καὶ η) ἄλλος, -η, -ο. Αὐτὲς κλίνονται ὅπως τὸ μαῦρος: πέρασε κάμποσος καιρός, ὁ ἄλλος εἶναι ὁ Πυλάδης.

Β. Ἀκλιτές: α) κάτι, κατιτί, καθετί, τίποτε (ἢ τίποτα). Αὐτὲς, μόνες τους, εἶναι οὐδέτερα ἐνικοῦ (ὀνομαστική ἢ αἰτιατική): κάτι μοῦ ἦρθε στὸ νοῦ, ἄκουσα κατιτί, ἔκαναν καθετί (μιάθ. 113), χωρὶς νὰ ξέρῃ τίποτε.

Τὸ κάτι καὶ τὸ τίποτε συντάσσονται καὶ μὲ ὀνόματα τῶν τριῶν γενῶν στὸν πληθυντικόν: φάνηκαν κάτι ἄνθρωποι, ἄκουσα τίς φωνὲς κάτι παιδιῶν, ἔμαθες τίποτε νέα;

β) κάθε μὲ ἄρθρο καὶ χωρὶς ἄρθρο. Αὐτὸ δὲ λέγεται μόνο του, παρὰ συνοδεύει ὀνόματα καὶ τῶν τριῶν γενῶν στὸν ἐνικό: (ὁ) κάθε ἄνθρωπος, (ἡ) κάθε χώρα, (τοῦ) κάθε παιδιοῦ, κάθε φορά.

γ) ὁ δεῖνα(ς) καὶ ὁ τάδε(ς), πάντοτε μὲ ἄρθρο. Αὐτὲς λέγονται στὸν ἐνικό καὶ γιὰ τὰ τρία γένη χωρὶς νὰ κλίνονται: ἦρθε ὁ τάδε καὶ βρῆκε τὸ δεῖνα στὸ τάδε μέρος. Τὶς λέμε, ὅταν δὲ θέλωμε νὰ ὀνομάσωμε τὰ πρόσωπα ἢ τὰ πράγματα.

2. Σὲ κάθε ἐρώτηση πού κάνομε μὲ μιὰ ἐρωτηματικὴ ἀντωνυμία μπορεῖ νὰ δοθῇ ἀπάντηση μὲ ὁρισμένες κάθε φορά ἀντωνυμίες ἀόριστες, δειχτικές ἢ ἀναφορικές. Ἔτσι στὴν ἐρώτηση ποιὸς ἦρθε; μποροῦμε ν' ἀπαντήσωμε μὲ ἀόριστη ἀντωνυμία: ἦρθε κάποιος μὲ δειχτική: αὐτὸς ἦρθε ἢ μὲ ἀναφορική: ἦρθε ὁποῖος ἤθελε.

Ὅλες αὐτὲς οἱ ἀντωνυμίες, οἱ ἐρωτηματικὲς, οἱ ἀόριστες, οἱ δειχτικὲς καὶ οἱ ἀναφορικὲς, ἔχουν μεταξύ τους κάποια σχέση. Γι' αὐτὸ λέγονται συσχετικὲς ἀντωνυμίες.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκησις. Ἀναζήτησε στὸ σημερινὸ καὶ στὸ προηγούμενο κείμενο ὅλες τὶς ἀόριστες ἀντωνυμίες. Ποιὲς ἀπ' αὐτὲς εἶναι κλιτές, ποιὲς ἀκλιτές καὶ τί θέση ἔχουν στὴν πρόταση;

Γύμνασμα. Κλίνει τὴν ἀντωνυμία καθένας στὰ τρία γένη.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Κλίνει τὰ κύρια ὀνόματα τοῦ κειμένου στὸν ἀριθμὸ πού εἶναι.

Ξετρελαμένη από τη χαρά της ἡ Ἰφιγένεια, κρατοῦσε ἀγκαλιασμένο τὸν ἀδερφό της, ποὺ τόσο ἀνέλπιστα βρέθηκε κοντά της. Συγκινημένος καὶ ὁ Ὀρέστης, στεκόταν ἀμίλητος, μὲ δακρυσμένα μάτια. Ὁ Πυλάδης ὁμως τοὺς θύμιζε πὼς δὲν ἔπρεπε νὰ παραδοθοῦν στὴν εὐχαρίστηση τῆς στιγμῆς αὐτῆς, ὅσο ὠραία καὶ ἂν ἦταν, παρὰ νὰ σκεφτοῦν μὲ τί τρόπο θὰ γλίτωναν ἀπὸ τοὺς βαρβάρους τώρα ποὺ ἀναγνωρίστηκαν.

Ἡ Ἰφιγένεια ἤξερε πὼς ἦταν ἀδύνατο νὰ καταφέρῃ τὸ βασιλιά νὰ τοὺς ἀφήσῃ καὶ τοὺς τρεῖς νὰ φύγουν καὶ μάλιστα νὰ πάρουν μαζί τους καὶ τὸ ἄ-

γαλμα τῆς θεᾶς· ἦταν ἀνάγκη νὰ τὸν ξεγελάσῃ· καὶ ἀφοῦ συλλογίστηκε κάμποσο, κατὰστρωσε μέσα στὸ νοῦ της ἓνα σχέδιο καὶ τὸ ἀνακοίνωσε στὸν ἀδερφό της καὶ στὸν ξάδερφό της.

— Θὰ πῶ στὸ βασιλιά, τοὺς λέει, πὼς μόλις μῆκατε μέσα στὸ ναό, ἔγινε ἓνα θάμα· πὼς τὸ ἀγαλματάκι τῆς θεᾶς στράφηκε ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά καὶ πὼς ἀνακρίνοντάς σας ἀνακάλυψα πὼς εἶστε φονιάδες. Καὶ θὰ ἐξακολουθήσω νὰ τοῦ λέω: «Γι' αὐτὸ ἡ θεὰ δὲ θέλησε νὰ τοὺς ἀντικρίσῃ, ἐπειδὴ εἶναι μολυσμένοι ἀπὸ αἷμα· καὶ δὲν εἶναι σωστὸ νὰ σφαχτοῦν οἱ ξένοι, νὰ προσφερθοῦν θυσιά στὴ θεά, πρὶν πλυθοῦν, πρὶν καθαριστοῦν ἀπὸ τὸ μόλυσμα καὶ ἐξαγνιστοῦν.» Κι ἐπειδὴ τάχα καὶ τὸ ἄγαλμα μολύνθηκε ἀπὸ τὴν παρουσία σας, θὰ προσθέσω πὼς κι ἐκεῖνο χρειάζεται νὰ πλυθῇ καὶ νὰ ἐξαγνιστῇ. Μοῦ εἶπες πρωτότερα, Ὀρέστη, πὼς τὸ καράβι ποὺ σᾶς ἔφερε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τὸ ἔχετε ἀραγμένο ἀρκετὰ μακριὰ ἀπὸ δῶ, καλὰ κρυμμένο σ' ἓνα ἐρημικὸ σημεῖο τῆς ἀκρογιαλιᾶς· ἔτσι δὲν εἶναι;

— Ναί.

— Καὶ πὼς οἱ ναῦτες σᾶς περιμένουν ἐκεῖ, ἔτοιμοι γιὰ τὸ ἐκκίνημα;

— Ναί, βέβαια.

— Λοιπὸν! Θὰ πῶ στὸ βασιλιά πὼς μόνο στὴ θάλασσα ξεπλένονται καλὰ τὰ μολύσματα καὶ οἱ ἁμαρτίες καὶ θὰ τὸν πείσω νὰ μὲ ἀφήσῃ νὰ σᾶς πᾶω, δεμένους βέβαια, στὴν ἀκρογιαλιά, γιὰ νὰ κάμω σὰν ἰέρεια τὸν ἐξαγνισμό τὸ δικό σας καὶ νὰ καθάρσω καὶ τὸ ἄγαλμα, μακριὰ ἀπὸ τὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ὅταν φτάσωμε κοντὰ στὸ καράβι σας, τότε πιά ἐσεῖς οἱ δυὸ θὰ φροντίσετε γιὰ τὴ φυγή.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. παραδίνομαι σὴν εὐχαρίστηση τῆς στιγμῆς ἀφῆνω νὰ γεμίση ἡ ψυχὴ μου ἀπὸ τὴν εὐχαρίστηση ποὺ αἰσθάνομαι αὐτὴν τῇ στιγμῇ καὶ ξεχνῶ ὅλα τ' ἄλλα.—ἀνακοινῶνω λέω καὶ σὲ ἄλλους κατὰ πού μόνον ἐγὼ ἢ μόνο λίγοι τὸ ξέρουμε.—μολυσμένοι ἀπὸ τὸ αἷμα· ἐννοεῖ ἠθικὸ μόλυσμα.—ἐξαγνίζω κάνω ἀγνόν, ἠθικὰ καθαρό.

Περιεχόμενο. Χώρισε τὸ κείμενο σὲ τέσσερα μέρη σύμφωνα μὲ τὸ νόημα καὶ προσπάθησε νὰ πῆς περιληπτικὰ ὅλο τὸ περιεχόμενο μὲ τέσσερις μικρὲς φράσεις.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Ὁ ἐνεργητικὸς καὶ ὁ παθητικὸς ἀόριστος καὶ ἡ παθητικὴ μετοχὴ τῶν ρημάτων δένω, συγκινῶ, καθαρίζω, κρύβω, φέρονω εἶναι: ἔδεσα, δέθηκα, δεμένος—συγκίνησα, συγκινήθηκα, συγκινημένος—καθάρισα, καθαρίστηκα, καθαρισμένος—ἐκρυψα, κρύφθηκα, κρυμμένος—ἔριξα, οἶχηκα, ριγμένος—ἔφερα, φέρθηκα, φερόμενος. Ὅπως βλέπομε, στίς καταλήξεις τῶν παραπάνω χρόνων τῶν ρημάτων αὐτῶν ὑπάρχει κάποια ἀντιστοιχία· στὸ -σα τοῦ ἐνεργ. ἀορίστου ἀντιστοιχοῦν τὸ -θηκα ἢ τὸ -στηκα τοῦ παθητικοῦ καὶ τὸ -μένος ἢ -μένος τῆς παθ. μετοχῆς· στὸ -ψα ἀντιστοιχοῦν τὸ -φθηκα καὶ τὸ -μένος· στὸ -ξα, τὸ -χηκα καὶ τὸ -γμένος· τὸ ρ ποὺ ἔχει τὸ ἔφερα τὸ ἔχουν καὶ τὸ φέρθηκα καὶ τὸ φερόμενος.

2. Ἀραγε αὐτὴ ἡ ἀντιστοιχία παρουσιάζεται κανονικὰ στὰ ρήματα ποὺ εἶναι ὅπως τὰ παραπάνω; Γιά νὰ τὸ ἐξακριβώσῃς, γράψε σὲ τέσσερις στήλες τὸν ἐνεργ. ἐνεστώτα, τὸν ἐνεργ. ἀόριστο, τὸν παθ. ἀόριστο καὶ τὴν παθ. μετοχὴ (ὅσο ὑπάρχουν) τῶν παρακάτω ρημάτων (ποὺ βρίσκονται στὰ κείμενα 61, 62, 115, 116, 117) καὶ κάμε τίς παρατηρήσεις σου: ζυμῶνω, ψήνω, πλάθω, σπρώχνω, περῶ, καλῶ, ὀδηγῶ, ὀρίζω, δακρύζω, βάζω, λούζω, διδάσκω, λύνω, στήνω, σφίγγω, φράζω, στέλνω, ἀκούω, ἀνοίγω, ἀρμῶνω, σκίζω, παίρνω, ἀνάβω, ἀρπάζω, κλείνω, ἀράζω, πείθω, δέρνω, ταράζω.

3. Ἰδιαίτερα πρόσεξε πῶς σχηματίζουν τοὺς δυὸ ἀορίστους καὶ τὴν παθ. μετοχὴ τὰ ρινηκόληχτα ρήματα ὅπως: ἀνακρίνω, ἀνάκρινα, ἀνακρίθηκα, ἀνακριμένος—πλένω, ἔπλυνα, πλύθηκα, πλυμένος—μολύνω, μόλυνα, μολύνθηκα, μολυσμένος—ξεδιαιλύνω, ξεδιάλυνα, ξεδιαιλύθηκα, ξεδιαιλυμένος—ξετρελαίνω, ξετρέλανα, ξετρελάθηκα, ξετρελαμένος—ἀπολυμαίνω, ἀπολύμανα, ἀπολυμάνθηκα, ἀπολυμασμένος—ὕφαινω, ὕφανα, ὕφάθηκα, ὕφασμένος.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Σχημάτισε τὸν παθητ. παρακείμενο τῆς ὀριστικῆς τῶν ρημάτων ποὺ τ' ἀκούς στὸν παθ. ἀόριστο τῆς προσταχτικῆς· νὰ τὸν πῆς καὶ μὲ τοὺς δυὸ τρόπους (παραδείγματα: πλύνου—ἔχω πλυνθῇ, εἰμαι πλυμένος): κλείσου, λύσου, κρύψου, κλειδώσου, μαζέψου, τυλίξου, φυλάξου, ἀρπάξου, λούσου, χτενίσου, ἀποτραβήξου, παρηγορήσου, ἀπολυμάνσου.

Γύμνασμα. α) Γράψε στὸ γ' πληθ. πρόσωπο τὸν ἐνεργ. καὶ τὸν παθ. ἀόριστο τῆς ὀριστικῆς τῶν ρημάτων: ξεγελῶ, μαραίνω, πικραίνω, ὑφαίνω, γδέρνω, ἀλέθω, στενοχωρῶ (στενοχωρεῖται κτλ.). παραχωρῶ (παραχώρησε κτλ.), ράβω, σκάβω, γρυτεύω, λατρεύω.

β) Γράψε τῶν ἰδίων ρημάτων τὸ θηλυκὸ τῆς παθ. μετοχῆς προσέχοντας ποῦ θὰ βάλῃς δυὸ μ (βλ. σ. 123).

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Συλλάβισε τίς λέξεις τῆς πρώτης περιόδου τοῦ κειμένου.

Ὁ βασιλιάς τῶν Ταύρων, ὁ Θόας, δέχτηκε τὴν πρόταση τῆς Ἱέρειας χωρὶς τίποτα νὰ ὑποψιασθῇ. Σύμφωνα μὲ τὶς ὑποδείξεις τῆς ἔβαλε καὶ διαλάλησαν νὰ μείνουν ὅλοι οἱ πολῖτες κλεισμένοι στὰ σπίτια τους, γιὰ νὰ μὴ μολυνθοῦν τὴν ὥρα ποὺ θὰ ὀδηγοῦσαν

τοὺς φονιάδες ξένους ἀπὸ τὸ ναὸ στὴ θάλασσα· ὄρισε καὶ τέσσερεις ἀνθρώπους τοῦ νὰ πᾶνε συνοδοί, ἀπὸ φόβο μήπως στὸ δρόμο οἱ αἰχμάλωτοι λυθοῦν, σκοτώσουν τὴν Ἱέρεια καὶ φύγουν.

Ἔτσι ξεκίνησαν ἀπὸ τὸ ναὸ ὁ Ὁρέστης καὶ ὁ Πυλάδης μὲ τὰ χέρια δεμένα στὴν πλάτη, ἡ Ἰφιγένεια μὲ τὸ ξύλινο ἀγαλματάκι στὴν ἀγκαλιά της, καὶ οἱ συνοδοί. Λίγο πρὶν φτάσουν στὸ μέρος ποὺ ἦταν ἀραγμένο τὸ πλοῖο, ἡ Ἰφιγένεια εἶπε στοὺς συνοδοὺς πῶς ἔπρεπε νὰ σταθοῦν ἐκεῖ, γιατί τάχα στὴν ἱεροπραξία ποὺ θὰ ἔκανε γιὰ τὸν ἐξαγνισμό δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ εἶναι κανένας μπροστά· ὅταν θὰ τέλειωνε, εἶπε, θὰ τοὺς φώναζε. Οἱ συνοδοί εἶχαν ἐντολὴ ἀπὸ τὸ βασιλιά νὰ ὑπακούνε στὴν Ἱέρεια κι ἔτσι ἔκαναν ὅπως τοὺς εἶπε.

Πέρασε πολλὴ ὥρα καὶ οἱ συνοδοί δὲν ἄκουαν τὴν Ἰφιγένεια νὰ τοὺς καλῇ. Ἀνησύχησαν καί, μολονότι εἶχαν λάβει ἀντιθετὴ διαταγή, ἀποφάσισαν νὰ προχωρήσουν καὶ νὰ δοῦν τί τρέχει. Καὶ τί βλέπουν; Ἐνα μεγάλο ἐλληνικὸ καράβι, μὲ σηκωμένη κίονα τὴν ἄγκυρα, ἔτοιμο νὰ φύγῃ. Μερικοὶ ναῦτες, ὄρθιοι στὴν πλώρη, συκρατοῦσαν τὸ πλοῖο μὲ κοντάρια, γιὰ νὰ μὴν τὸ διπλωρῶσῃ τὸ κύμα. Ἀπὸ τὴν πρῶμῃ (ποὺ ἦταν γυρισμένη πρὸς τὸ μέρος τῆς στεριᾶς) ἄλλοι ναῦτες κατέβριζαν στὴ θάλασσα μιὰ σκάλα, γιὰ ν' ἀνεβοῦν ὁ Ὁρέστης, ὁ Πυλάδης καὶ ἡ Ἰφιγένεια, ποὺ ἦταν ἀκόμῃ ἔξω. Οἱ δυὸ Ἕλληνες νέοι ἦταν τῶρα λυμένοι.

Οἱ συνοδοί ἔτρεξαν κοντὰ καὶ προσπάθησαν νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἐπιβίβαση. Δὲν ἦταν ὀπλισμένοι· ρίχτηκαν λοιπὸν ἄοπλοι πάνω στὸν Ὁρέστη καὶ τὸν Πυλάδη καὶ τοὺς ἔδιναν γροθιὲς καὶ κλοτσιές. Οἱ δύο νέοι, ἄοπλοι καὶ αὐτοί, ἀπάντησαν μὲ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ἀνάγκασαν τοὺς Ταύρους ν' ἀπομακρυνθοῦν μὲ μελανιασμένα μάτια καὶ ματωμένα πρόσωπα. Ὁ Ὁρέστης ἀρπάζει τότε τὴν ἀδερφή του, τὴν καθίζει πάνω στὸν ἀριστερό του ὦμο καὶ ὁρμᾷ πρὸς τὴ σκάλα. Σὲ μιὰ στιγμή καὶ χωρὶς καθόλου νὰ βραχῇ, ἡ Ἰφιγένεια βρέθηκε πάνω στὸ καράβι μὲ τὸ ἀγαλματάκι στὴν ἀγκαλιά της. Ἀμέσως ἔπειτ' ἀπὸ τὰ δυὸ ὀδέρφια ἀνέβηκε καὶ ὁ Πυλάδης.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἱεροπραξία θρησκευτικὴ τελετή.—ἐξαγνισμός καθαρισμός ἀπὸ ἡθικοῦ μόλυσμα, ἀπὸ μιᾶν ἁμαρτία.

Περιεχόμενο. Πῶς ἐκτελέστηκε τὸ σχέδιο τῆς Ἱφιγένειας; Πότε καὶ πῶς φανερώθηκε; Τί ἐγίνε τότε;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

A. Χρησιάζεται κάποια προσοχὴ στὴν *δεδομένη* τῆς *παθητικῆς μετοχῆς*. Δηλαδή πρέπει νὰ ξέρωμε πῶς ἡ παθητικὴ μετοχὴ γράφεται:

1. *-μένος*, μὲ *δύο* *μ*, στὰ ρήματα μὲ χαρακτηριστὰ *π*, *β*, *φ*, *π*, *φ* (βλ. μάθ. 61, σ. 123). Σ' αὐτὰ τὸ φωνὴν πρὶν ἀπὸ τὸ *-μένος* εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ θεματικὸ φωνὴν (μόνο σὲ μερικά ἀλλάζει τὸ *ε* σὲ *α*): *ἐγκαταλειμμένος*, *τοίμ-μένος*, *κονιμένος* (μάθ. 115), *σκυμμένος* (στρέφω) *στορμμένος*.

2. *-εμένος*, πάντοτε μὲ *ε* στὴν παραλήγουσα: *δεμένος*, *βασιλευμένος*, *μαγε-μένος*, *βαρεμένος*, *πηγεμένος*, *παινεμένος*, *στενοχωρεμένος*.

3. *-υμένος*, μὲ *υ*, ὅταν τὸ θεματικὸ φωνὴν εἶναι *υ*: *λυμένος*, *ντυμένος*, *χυ-μένος*, *ιδρυμένος*. Ἐπίσης στὰ ρήματα *πλένω*- *πλυμένος*, *μηνῶ*- *μηνυμένος*, *δοταί-νω*- *δοτιμένος*.

4. *-ημένος*, ὅταν τὸ θεματικὸ φωνὴν εἶναι *η*: *ἀφημένος*, *σητημένος*, *ψημέ-νος*. Ἐπίσης σὲ μερικά ρήματα σὲ *-ίνω* καὶ *-αίνω*: *ἀποθαρημένος*, *ἐπιβαρημένος*, *μαθημένος*, *πισυχημένος*, *ἐγκαταστημένος*· σὲ μερικά ἄλλα τῆς *α'* συζυγίας: *αἰδη-μένος*, *διαμαρτυρημένος* καὶ στὰ περισσώτερα τῆς *β'* συζυγίας: *ἀγαπημένος*, *ἀδι-κημένος*, *καλλιεργημένος*, *κολλημένος*, *κρατημένος*, *πατημένος*, *πουλημένος*, *τιμημένος*, *τροπυημένος*, *φιλημένος*, *ὀφειλέμενος* κ.ἄ.

5. *-ιμένος*, ὅταν ἔχουν θεματικὸ φωνὴν *ι*: *κλίνω*- *κλιμένος*, *κρίνω*- *κριμέ-νος* (ἀνακρίνω- *ἀνακριμένος*).

6. *-ισμένος*, στὰ ρήματα σὲ *-ίζω*: *ἀλατισμένος*, *ἀνθισμένος*, *ζαλισμένος*, *με-ταχειρισμένος* κτλ. Ἐπίσης στὸ ρῆμα *κάθομαι*- *καθισμένος* καὶ σὲ μερικά τῆς *β'* συζυγίας: *ἀγροτυμένος*, *ἀρχινισμένος*, *κυλισμένος*, *τυραντισμένος* κ.ἄ.

7. *-υμένος* στὰ ρήματα σὲ *-ύζω* καὶ σὲ μερικά σὲ *-ύνω*, *δακρυμένος*, *συχ-χυμένος*, *κατακλύζω* *κατακλυσμένος*, *ἀπομακρυνόμενος*, *μολυνόμενος*, *ἐκλεπτισμένος*.

8. *-ημένος*, *-εισμένος*, *-οισμένος*, ἀνάλογα μὲ τὸ θεματικὸ φωνὴν: *πη-σμένος*, *σβησμένος*, *κλεισμένος*, *δανεισμένος*, *ἀθροισμένος*.

9. *-γμένος*. Σ' αὐτὲς δὲν ἀλλάζει τὸ θεματικὸ φωνὴν: *πιγμένος*, *ριγμέ-νος*, *αγγιγμένος*, *τυλιγμένος*, *πηγμένος*, *δειγμένος*, *διωγμένος*.

10. *-ωμένος* στὰ ρήματα σὲ *-ώνω*: *ἀπλωμένος*, *διορθωμένος*, *κρυωμένος*, *ἐπί-σης*: *βλέπω*- *ιδωμένος*, *λέγω*- *εἰπωμένος*, *γίνομαι*- *γινωμένος*, *κάνω*- *καμωμένος*, *πίνω*- *πιωμένος*, *πρώγω*- *φαγωμένος*.

11. *-ομένος* στὸ ρῆμα *δίνω*-*δομένος* (καὶ *δοσμένος*), *προδομένος*.

B. *Παραθετικά μετοχῶν.* Πολλὲς μετοχές ποὺ ἐπιδέχονται σύγκριση σχηματίζουν παραθετικά, πάντοτε περιφραστικά:

Θετικὸ	Συγκριτικὸ	Ὑπερθετ. ἀπόλυτο	Ὑπερθετ. σχετικὸ
προκοιμένος	πιο προκοιμένος	πολύ προκοιμένος	ὁ πιο προκοιμένος

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἄσκηση. Ἀναζήτησε τὶς παθητ. μετοχές τῶν κεμένων 115, 116 καὶ 117 καὶ δικαιολόγησε τὴν ὀρθογραφία τους.

Γύμνασμα. Γράψε στὰ τρία γένη τὶς παθητικὲς μετοχές τῶν ρημάτων: *στρίβω*, *ἀποροίπω*, *θλίβωμαι*, *μαζεύω*, *ἀποδείκνω*, *ξεροψήνω*, *ξεκολλῶ*, *ἀποκλείνω*, *συναθροίζω*, *κατατρώγω*.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ἀνάλυσε γραμματικά ὅλες τὶς ἀντωνυμίες τοῦ κεμένου.

Μιά δυνατή φωνή ἀκούστηκε μέσ' ἀπὸ τὸ σκάφος: «Ἕλληνες ναῦτες, κάντε τὸ καράβι νὰ νιώσῃ τὰ κουπιά!» Οἱ λαμνοκόποι χάρηκαν, ὅταν ἄκουσαν τὸ παρᾶγγελμα, καὶ χτύπησαν τὸ κύμα δυνατά. Μὰ τότε σηκώθηκε ἀπ' ἀνοιχτά ἕνας ξαφνικὸς φοβερός ἄνεμος καὶ τὸ πλοῖο σπρωγμένο ἀπ' αὐτὸν ξαναγύριζε πρὸς τὴ στεριά.

Ἡ Ἰφιγένεια, ὄρθια πάνω στὴν πρύμνη, δεήθηκε: «Ἄρτεμη, σεβαστὴ κόρη τοῦ Δία καὶ τῆς Λητώς, σῶσε με ἐμένα τὴν ἰέρειά σου· φέρε με ἀπὸ τὴ βάρβαρη

χώρα στὴν Ἑλλάδα· ἂν παίρνω ἀπὸ δῶ τὸ ἄγαλμά σου, μὴ σοὺ κακοφανῇ· θὰ τὸ στήσω σὲ τόπο ποὺ ἀξίζει περισσότερο. Ἄγαπᾶς, θεά, τὸν ἀδερφὸ σου τὸν Ἀπόλλωνα· δέξου ν' ἀγαπῶ κι ἐγὼ τὸ δικό μου ἀδερφό.»

Μὰ τὸ πλοῖο ὅλο καὶ πιὸ πολὺ κυλοῦσε κατὰ τοὺς βράχους μὲ τὴν πρύμνη στραμμένη πάντα πρὸς αὐτοὺς. Οἱ συνοδοί, ποὺ λίγο πρὶν, δαρμένοι καὶ ἀποθαρρημένοι, εἶχαν ἀποτραβηχτῇ, πῆραν θάρρος καὶ ξαναπλησίασαν. Βρῆκαν στὸ γιαλὸ σκοινιά, ἔκαναν μὲ αὐτὰ θηλιές καὶ τίς ἔριχναν πρὸς τὸ καράβι προσπαθώντας νὰ τὸ τσακώσουν ἀπὸ τὸ κατάρτι ἢ ἀπὸ καμιὰν ἄλλη προεξοχή του. Ἕνας ἀπὸ τοὺς συνοδοὺς ἔτρεξε στὴν πόλιν νὰ δώσῃ εἶδηση στὸ βασιλιά. Ὁ Κίνδυνος ἦταν μεγάλος.

Ὁ Θόας ταραχτῆκε καὶ ἀγρίεψε πολὺ, ὅταν ἄκουσε γιὰ τὴν προσπάθεια τῆς φυγῆς. Πρόσταξε ἀμέσως νὰ ρίξουν πλοῖα στὴ θάλασσα, γιὰ νὰ κυνηγήσουν τοὺς Ἕλληνες· πρόσταξε ἀκόμα νὰ τρέξουν καβαλάρηδες στὴν ἀκροθαλασσιά, γιὰ νὰ βοηθήσουν σὲ ὅ,τι μπορέσουν καὶ γιὰ νὰ πιάσουν τοὺς Ἕλληνες, ἂν ἢ τρικυμία τοὺς ἔριχνε ἔξω.

Ἀλλὰ ὁ ἄνεμος, ὅπως ξαφνικὰ εἶχε πιάσει, ξαφνικὰ καὶ σταμάτησε· ἄρχισε μάλιστα νὰ φυσᾷ κι ἕνας ἀντίθετος ἄνεμος, στεριανός. Καὶ τότε ψηλά, πάνω στὴ σκεπὴ τοῦ ναοῦ τῆς Ἄρτεμης, παρουσιάστηκε ἡ θεὰ Ἀθηνᾶ.

— Θόα, φώναξε· σταμάτα τὸ κυνηγητό· αὐτὸ ποὺ ἐγὶνε εἶναι θέλημα τῶν θεῶν· ὁ Ἀπόλλωνας ἔστειλε τὸν Ὀρέστη στὴ χώρα σας νὰ πάρῃ τὸ ἄγαλμα τῆς ἀδερφῆς του καὶ νὰ τὸ πάῃ στὴν Ἀττικὴ. Καὶ ἡ Ἰφιγένεια εἶναι πιά καιρὸς νὰ γυρίσῃ στὴν Ἑλλάδα· ἀρκετὰ ὑπηρετήσε ὥς τώρα στὸ δικό σας ναό.

— Θεά, ὅ,τι προστάξεις θὰ γίνῃ· σταματῶ τίς ἐτοιμασίες.
.. Ἐπειτ' ἀπὸ μεγάλο, ἀλλὰ καλὸ ταξίδι τὸ πλοῖο τοῦ Ὀρέστη ἦταν πάλι πίσω στὴν Ἑλλάδα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καί φράσεις. λαμνοκόπος βλ. σ. 171.

Περιεχόμενο. Πώς κινδύνεψε νά ματαιωθῇ τὸ σχέδιο τῆς Ἰφιγένειας;
Πώς ἐγίνε ἡ ἀνέλπιστη σωτηρία;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

1. Ξέρομε πὼς κανονικὰ ὁ παθητικὸς άόριστος τελειώνει σὲ -θηκα ἢ -τηκα: δέθηκα, κρύφτηκα, πλέχτηκα, δροσίστηκα.

Μερικὰ ὅμως ρήματα σχηματίζουν τὸν παθητικὸν άόριστον σὲ -ηκα, χωρὶς θ ἢ τ ἐμπρὸς ἀπ' αὐτό: κόβομαι - κόπηκα. Ὁ άόριστος αὐτὸς λέγεται *δεύτερος παθητικὸς άόριστος*.

2. Στὸ δεύτερο παθητικὸν άόριστον συνήθως ἀλλάζει καὶ τὸ *θεματικὸν φωνήεν*: βρέχομαι - βράχηκα, χαίρομαι - χάρηκα.

Τὸ ἴδιο φωνήεν ἔχουν καὶ ὅλοι οἱ χρόνοι ποὺ σχηματίζονται ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ παθητικοῦ άόριστου: χάρηκα, θὰ χαρῶ, νὰ σὲ χαρῶ, ἔχω χαρῇ.

3. Τὰ πῖο συνηθισμένα ρήματα ποὺ σχηματίζουν δεύτερο παθητικὸν άόριστον εἶναι:

α) Μὲ τὸ ἴδιο *θεματικὸν φωνήεν*: γράφομαι - γράφηκα, κόβομαι - κόπηκα, πνίγομαι - πνίγηκα, φεύγομαι - φεύγηκα.

β) Μὲ *διαφορετικὸν θεματικὸν φωνήεν*: βρέχομαι - βράχηκα, ντρέπομαι - ντράπηκα, σέπομαι - σάπηκα, στρέφομαι - στράφηκα, τρέπομαι - τράπηκα, τρέφομαι - τράφηκα, χαίρομαι - χάρηκα, καίρομαι - κάρηκα.

4. Μερικὰ ρήματα σχηματίζουν κοντὰ στὸ δεύτερο παθητικὸν άόριστον καὶ τὸν κανονικὸν σὲ -θηκα ἢ -τηκα:

βρέχομαι - βράχηκα, καταβράχηκα (καὶ καταβρέχηκα)

γράφωμαι - γράφηκα (καὶ γράφτηκα)

πνίγομαι - πνίγηκα (καὶ πνίχτηκα)

φεύγωμαι - φεύγηκα (καὶ φεύχτηκα).

τρέφομαι - τράφηκα, ἀνατρέφηκα (καὶ θρέφτηκα, ἀναθρέφτηκα).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

"Άσκησις. Τρέψε στὴν παθητικὴν φωνὴν τοὺς παρακάτω ἐνεργητικοὺς άόριστους στὸ ἴδιο πρόσωπον καὶ στὸν ἴδιον ἀριθμὸν:

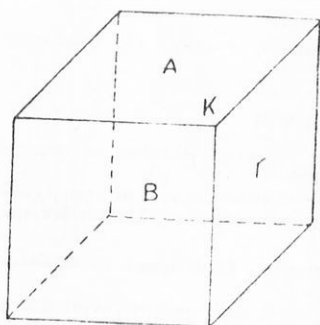
ἔβρεξα, ἔγραψες, ἔκοψε, πνίξαμε, στρέψατε, ἔκαψαν.

Γύμνασμα. Κλίνει τὸν παθητικὸν άόριστον τῆς ὀριστικῆς καὶ ὑποταχτικῆς τῶν ρημάτων: ντρέπομαι, φαίνομαι, χαίρομαι.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Ἀνάλυσε γραμματικὰ τίς ἀντωνυμίες τοῦ παρακάτω μύθου:

"Ένας λέωντας κι ένας άγριόχοιρος πήγαν σὲ μιὰ πηγὴ νὰ ξεδιψάσουν. Ἐκεῖ ὅμως μάλωσαν ποιὸς νὰ πιῇ πρῶτος. «Ἐγὼ θὰ πιῶ πρῶτος», ἔλεγε τοῦτος. «Ὅχι, ἐγὼ θὰ πρωτοπιῶ», ἔλεγε ὁ ἄλλος. Ἀρπάχτηκαν καὶ κόντιεναν νὰ σκοτωθοῦν. Τόση ἦταν ἡ μαγία τους! Ἐξαφνα ὅμως βλέπουν ψηλὰ στὸν οὐρανὸ κατὶ ὄρνια ποὺ περῖεμαν νὰ δοῦν ποιὸς θὰ σκοτωθῇ, γιὰ νὰ πείσουν γὰ τὸν φᾶνε. Τότε κατάλαβαν οἱ δύο ποιὸς καὶ ἤρθαν στὸν ἑαυτοὺς. «Καλύτερα νὰ ῥάσαςτε φίλοι, παρὰ καὶ οἱ ἴδιοι τί ἔκαναν κι ἤρθαν στὸν ἑαυτοὺς. Ὅσοι εἶναι ἀγαπημένοι δὲ νὰ σκοτωθοῦμε μόνοι μας καὶ νὰ μᾶς φᾶνε τὰ ὄρνια. Ὅσοι εἶναι ἀγαπημένοι δὲ φοβοῦνται τοὺς ἐχθρούς!»

Ἡ στερεομετρία εἶναι ὁ κλάδος τῆς γεωμετρίας πού μελετᾷ τὰ στερεὰ σχήματα, τὰ σχήματα πού πιάνουν θέση μέσα στοῦ χώρου, ἐνῶ ἡ ἐπιπεδομετρία μελετᾷ τὰ σχήματα πού ἐκτείνονται μόνο σὲ μιὰ ἐπίπεδη ἐπιφάνεια.

Ἐνα ἀπλὸ καὶ πολὺ συμμετρικὸ στερεὸ σχῆμα εἶναι ὁ κύβος. Ὁ κύβος περιορίζεται ἀπὸ ἕξι ἐπίπεδες ἐπιφάνειες, ἕξι ἔδρες. Δυὸ ἔδρες πλαϊνές, παρα-

κείμενες, ὅπως ἡ Α καὶ ἡ Β, ἀποτελοῦν μιὰ διέδρη γωνία.

Στὸν κύβο κάθε ἔδρα εἶναι κάθετη στὴ διπλανή της· ἡ γωνία τους εἶναι ὀρθή. Τρεῖς παρακείμενες ἔδρες, ὅπως ἡ Α, ἡ Β καὶ ἡ Γ, πού κόβονται σ' ἓνα σημεῖο, στὴν κορυφή Κ, σχηματίζουν μιὰ τριέδρη γωνία. Οἱ διέδρες καὶ οἱ τριέδρες γωνίες λέγονται στερεές γωνίες.

Ὁ κύβος ἀνήκει στὰ στερεὰ σχήματα πού περιορίζονται γύρω γύρω ἀπὸ ἐπίπεδες ἐπιφάνειες. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἄλλα στερεὰ σχήματα πού περιορίζονται ἀπὸ καμπύλες ἐπιφάνειες. Ἐνα τέτοιο σχῆμα εἶναι ἡ σφαῖρα.

Ἡ Γῆ μας εἶναι καὶ αὐτὴ μιὰ σφαῖρα, μιὰ γιγάντια σφαῖρα, ὅχι ὅμως τέλεια σφαῖρα· εἶναι λίγο ζουληγμένη στοὺς πόλους καὶ κάπως πιὸ πλατιά στὸν ἰσημερινό. Καὶ πῆρε αὐτὸ τὸ σχῆμα ἀπὸ τὴν περιστροφικὴ τῆς κίνηση, ὅταν ἡ ὕλη πού τὴν ἀποτελεῖ ἦταν ἀκόμη ρευστή.

Ὅπως ἡ Γῆ, ἔτσι καὶ οἱ ἄλλοι πλανῆτες εἶναι σφαῖρες. Ἄν ἀρχίσωμε μετρώντας ἀπὸ τὸν Ἑρμῆ, πού εἶναι ὁ πιὸ κοντινὸς στὸν ἥλιο πλανήτη, ἡ Ἀφροδίτη ἔρχεται δεύτερη καὶ ἡ Γῆ τρίτη στὴ σειρά. Ἐπειτα ἔρχεται ὁ Ἄρης, ὁ Δίας καὶ στὴ συνέχεια οἱ ἄλλοι πλανῆτες.

Ἡ ὕλη τοῦ ἡλίου εἶναι πιὸ ἀραιή, πιὸ λαφριά ἀπὸ τὴν ὕλη τῆς Γῆς. Ὑπάρχουν ὅμως ἄλλα ἄστρα πού ἔχουν ὕλη πιὸ βαρὶά καὶ ἀπὸ τὴν ὕλη τῆς Γῆς.

Οἱ πλανῆτες γυρίζουν γύρω γύρω στὸν ἥλιο. Ἡ κινητήρια δύναμη πού τοὺς ἀναγκάζει σ' αὐτὸ εἶναι ἡ ἐλξη τοῦ ἡλίου πάνω τους· αὐτὸ εἶναι ἓνα παράδειγμα τῆς παγκόσμιας ἐλξης πού διέπει ὅλα τὰ ὑλικά σώματα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. *χῶρος* τόπος, ἔκταση, θέση.—*ἐκτείνομαι* ἀπλώνομαι.—*παρακείμενος* ἐκεῖνος πού βρίσκεται κοντά, πλάι πλάι, πλαϊνός.

Περιεχόμενο. Ποιά ἄλλα στερεὰ σχήματα ἔξορις ἐκτός ἀπὸ τὸν κύβο καὶ τὴ σφαῖρα;—Ἔξορις ἄλλους γλάνητες ἐκτός ἀπ' αὐτοὺς πού ἀναφέρει τὸ κείμενο;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Μάθαμε πῶς κλίνονται τὰ ἐπίθετα (μαθ. 49, 50, 51, 52). Ἀπ' αὐτὰ ἄς προσέξουμε σήμερα ξεχωριστὰ τὰ θηλυκὰ.

1. Τὰ θηλυκὰ ἐπίθετα τελειώνουν, σχεδὸν ὅλα, σὲ *-η* ἢ *-α* (καταλήξεις *-η*, *-α* ἢ *-ιά* καὶ πολὺ σπάνια *-ούσα*).

α) Σὲ *-η* **ὀξύτονα** : *ὀρθή, ἀραιή, στερεή, παροξύτονα* : *καμπύλη, κοίλη, μαύρη, προπαροξύτονα* : *διέδρη, ἐπίπεδη, παρακείμενη, ἀένη, ὄγδοη, λιγύζωη, ὑπάκουη, σίεση, ἐνθεη, ἀνίδση, ἀκέραιη, βέλαιη, βίαη, δίκαιη, ἐπιτόλαιη, μάταιη, παμπάλαιη.*

β) Σὲ *-α* **ὀξύτονα** : *παλιά, νιά, γλυκιά, βαριά, θαλασσιά, παροξύτονα* : *δίκαια, λεία, πανούργα, φῖνα, φοβισιάρια, προπαροξύτονα* : *γιγάντια, εὐχαριστήρια (θυσιὰ), κινητήρια, ὀριζόντια, παγκόσμια, ὑπερπόντια, ἀλληλέγγυα, φερέγγυα, ἐπίγεια, ἐπιτήδεια, κυκλώπεια, τέλεια, ὅμοια.*

Σημ. Τὰ προπαροξύτονα ἐπίθετα σχηματίζουν τὰ θηλυκὰ τοὺς μὲ τὴν κατάληξη *-η*, ἂν ὁ πρῖν ἀπ' αὐτὴ φθόγγος εἶναι σύμφωνο ἢ ἓνα ἀπὸ τὰ τέσσερα φωνήεντα *α, ο (ω), ου, ε (αι)* μὲ τὴν κατάληξη *-α*, ἂν ὁ προηγούμενος φθόγγος εἶναι *ι (υ, ει, οι)*. Αὐτὸ τὸ *ι (υ, ει, οι)* προφέρεται συχνὰ μαζὶ μὲ τὴν κατάληξη σὲ μία συλλαβή, γίνεται δηλ. συνίζηση, καταχρηστικὸς διφθόγγος, καὶ ἔτσι τὸ ἐπίθετο ἀπὸ προπαροξύτονο προφέρεται παροξύτονο.

2. α) Σύμφωνα μὲ τὸ γενικὸ κανὼνα γιὰ τὸ βασικὸ τόνον τῶν ἐπιθέτων (σ. 99) μένει καὶ τῶν θηλυκῶν ἐπιθέτων ὁ τόνος ἀμετακίνητος στὴν ἴδια πάντα συλλαβή : *ἄμορφη, ἄμορφης, ἄμορφες, ἄμορφων.*

β) Οἱ λέξεις *ἁγία, βαριά, κύρια, ὅσια, τέλεια, δεύτερη, τέταρτη* εἶναι ἐπίθετα καὶ ὁ τόνος τοὺς μένει ἀμετακίνητος : ἡ εὐχή τῆς ἁγίας αὐτῆς γυναίκας, οἱ ἅγιες ἡμέρες, τὰ ρήματα τῶν κύριων προτάσεων, τὸ παράδειγμα ὁσίων καὶ θεάρεστων πράξεων, ἡ ἀκρόαση τέλειων μουσικῶν ἐκτελέσεων κτλ. Οἱ λέξεις *ἁγία, βαρυσία* (τονικὸν σημεῖον), *κύρια, ὅσια, τέλεια* (σημεῖον στίξης), *Δεύτερα, Τετάρτη* εἶναι οὐσιαστικά. Ἀπ' αὐτὲς γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ σχηματίζει συχνὰ τὸ *κυρία* : τὰ κατέλτα τῶν κυριῶν, καὶ πολὺ σπάνια τὸ *βαρυσία* καὶ τὸ *τέλεια*. Ἐπίσης τονίζεται *καμπυλῶν*, ὅταν ἡ λέξη αὐτὴ λέγεται μόνη, σὰν οὐσιαστικὸν ἄλλὰ : τῶν *καμπυλῶν* ἐπιφανειῶν.

Ἀντρωνυμικά. Στὴ λαϊκότερη γλῶσσα συνηθίζονται γιὰ γυναῖκες κύρια ὀνόματα παράγωγα ἀπὸ τὸ βαπτιστικὸ ἢ καὶ ἀπὸ τὸ οἰκογενειακὸ τοῦ ἀνδρός : *Δημήτριάνα, Τζαβέλινα, Πολίταινα, Μπομπουλίνα*. Τὰ οὐσιαστικά αὐτὰ λέγονται *ἀντρωνυμικά*.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκηση. Ἀναζήτησε τὰ ἐπίθετα τοῦ κειμένου καὶ σχημάτισε τὰ τρεῖς γένη.

Γύμνασμα. Γράψε τὰ θηλυκὰ τῶν παρακάτω ἐπιθέτων μαζὶ μ' ἓνα οὐσιαστικὸν πού νὰ ταιριάξῃ στὸ καθένα : *αἰώνιος, ἀραιός, βάρβαρος, γεμάτος, ἐπιπεδος, ἐπιτήδειος, καμπύλος, κύριος, μάταιος, μέτριος, πανάρχαιος, πολυέδρος, στέγος, στερεός, τέλειος.*

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Συλλάβισε τὶς λέξεις τῆς πρώτης περιόδου τοῦ κειμένου.

Ὁ Ὀδυσσεύς στέκεται ἔξω ἀπὸ τὴν αὐλόπορτα τοῦ σπιτιοῦ του. Εἶναι ντυμένος ζητιάνος, τὰ ροῦχα του εἶναι κουρέλια καὶ στὸν ὦμο του ἔχει κρεμασμένο ἓνα ταγάρι. Μόλις τώρα, ἔπειτ' ἀπὸ εἴκοσι χρόνια, γύρισε ἀπὸ τὸν πόλεμο καὶ ἀπὸ τὶς περιπλανήσεις του καὶ σὲ κανέναν, ἔξω ἀπὸ τὸ γιό του τὸν Τηλέμαχο, δὲν ἔδωσε ἀκόμη γνωριμιά. Οὔτε καὶ ὁ γερο-Εὐμαιος, ὁ χοιροβοσκὸς ποὺ τὸν συ-

νόδεψε ἀπὸ τὴν ἐξοχὴ στὴν πόλη, δὲν ξέρει ποιὸς εἶναι.

Λίγο πιο κεῖ ἀπὸ τὴν πόρτα εἶναι μαζεμένη κοπριά, πού θὰ τὴν ἔπαιρναν οἱ δοῦλοι νὰ λιπάνουν τὰ χωράφια. Ἕνας σκύλος, ποὺ κειτόταν πάνω στὸ σωρό, σήκωσε τὸ κεφάλι του καὶ τέντωσε τ' αὐτιά του. Ἦταν ὁ Ἄργος. Τὸν εἶχε ἀναθρέψει ὁ Ὀδυσσεύς, ἀλλὰ δὲν τὸν χάρηκε, γιατί ἔφυγε γιὰ τὴν Τροία, καὶ ἄλλοι κυνηγοὶ ἔπαιρναν τὸ ἄξιο ζῶο στὸ κυνήγι, νὰ κυνηγᾷ λαγούς, ζαρκάδια καὶ ἀγριοκάτσικα. Τώρα ποὺ γέρασε καὶ ἀρρώστησε, κανένας δὲν τὸ κοίταζε καὶ κειτόταν τσιμπουρισμένο, ἀνήμερο, πάνω στὴν κοπριά.

Μόλις πλησίασε ὁ Ὀδυσσεύς, ὁ Ἄργος ξαφνιάστηκε, μύριστηκε τὸν παλιό του ἀφέντη καὶ τὸν ἀναγνώρισε· εἴκοσι χρόνια, καὶ ἀκόμα δὲν τὸν εἶχε ξεχάσει· κούνησε τὴν οὐρά του, ἀλλὰ δὲν εἶχε τὴ δύναμη νὰ πάη κοντά του. Ὁ Ὀδυσσεύς συγκινήθηκε καὶ γύρισε ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸ πρόσωπό του, γιὰ νὰ σφογγίση, χωρὶς νὰ τὸ νιώσῃ ὁ Εὐμαιος, τὰ δάκρυα ποὺ πλημμύρισαν τὰ μάτια του.

— Τί ὥραϊο σκυλί ποὺ θὰ ἦταν στὰ νιάτα του, εἶπε στὸ χοιροβοσκό. Πολύ μοῦ κακοφαίνεται νὰ τὸ βλέπω σ' αὐτὴ τὴν κατάστασιν τώρα ποὺ γέρασε· δὲν ἔπρεπε νὰ τὸ παραμελοῦν ἔτσι.

— Ποιὸς νὰ τὸ νοιαστῇ; εἶπε πικραμένος ὁ χοιροβοσκός· οἱ κακοὶ ἄνθρωποι ξεχνοῦν καὶ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ τοὺς εὐεργέτησαν, θέλεις νὰ θυμοῦνται τὸ καλὸ ποὺ τοὺς ἔκαμαν τὰ ζῶα; Πόσοι θυμοῦνται τὸ μεγάλο, τὸν καλὸ μας ἀφέντη, τὸν Ὀδυσσεύ! Δικός του ἦταν αὐτός ὁ σκύλος. Χάθηκε ἐκεῖνος καὶ τ' ἀγαθὰ του τὰ σκορπίζουν ξένοι ἄνθρωποι· ὁ ἓνας ἀρπάζει ἀπὸ δῶ καὶ ὁ ἄλλος ἀπὸ κεῖ.

Αὐτὰ εἶπε ὁ Εὐμαιος καὶ μπῆκε στὸ παλάτι. Τὸν Ἄργο τὸν πῆρε ὁ θάνατος, ἔκλεισε γιὰ πάντα τὰ μάτια του, ἀφοῦ εἶδε τὸν κύριό του ἔπειτ' ἀπὸ εἴκοσι ὀλόκληρα χρόνια.

120. — ΟΙ ΠΡΟΛΗΨΕΙΣ

Ἐκεῖνο τὸ πρωινὸ ἡ κυρα-Παγώνα ξύπνησε κατσουφιασμένη· εἶχε δεῖ ὄνειρο κακό, πὼς ἦταν, λέει, στὴ θάλασσα καὶ μάζευε ψάρια. «Λαχτάρια θὰ μοῦ λάξη σήμερα» σκέφτηκε καὶ γυρίζοντας στὴν ἀνατολὴ μουρμούρισε ἓνα ξόρκι ποῦ τῆς εἶχε μάθει ἡ μάνα της. Ὑστερα ντύθηκε καὶ βγῆκε. Ἦταν Σάββατο, εἶχε πολλές δουλειές καὶ ἔπρεπε ν' ἀνεβῇ γρήγορα στὴν ἀγορά.

Μόλις ὁμως κατέβηκε τὸ κατώφλι της συνάντησε τὸ μανάβη. «Κι αὐτὸς μπροστὰ μου βρέθηκε ὁ σμειχτοφρύδης;» Ἀπὸ τὴν κατηφοριὰ ἐρχόταν κι ὁ παπάς. «Ποπὸ, γρουσουζιά, γρουσουζιά σήμερα, κακὰ θὰ πάη ἡ μέρα μου.»

Ἔτσι ἡ κυρα-Παγώνα, χωρὶς νὰ τὸ πολυσκεφτῇ, γύρισε πίσω σπίτι της καί, γιὰ νὰ μὴν τὴν πιάσῃ τὸ κακὸ μάτι, φόρεσε τὸ φουστάνι της ἀνάποδα, ἔβαλε μιὰ κόκκινη κορδέλα στὰ μαλλιά της, κρέμασε μιὰ θαλασσιὰ χάντρα μὲ δυὸ σκόρδα στὸ λαιμὸ κι ἔφυγε εὐχαριστημένη ποῦ εἶχε καμωμένο ὅ,τι ἔπρεπε.

Δὲν εἶχε ξεμακρύνει ὁμως πολὺ ἀπὸ τὸ σπίτι της κι ἄρχισαν τὰ παιδιὰ νὰ τὴν πειράζουν.

«Ποπὸ! Κοιτάξτε τὴν κυρα-Παγώνα. Καλὲ τί ἔπαθε; Τρελάθηκε;» Καὶ τὰ παιδιὰ τὴν πῆραν ἀπὸ πίσω καὶ μαζεύτηκαν κι ἄλλα ἀπὸ ἄλλες γειτονιὲς καὶ φώναζαν καὶ ἔκαναν τέτοια φασαρία, ποῦ ὁ κόσμος στεκόταν καὶ γελοῖσε.

Ὅταν ἐκείνη κατάλαβε τὸ χάλι της, ἦταν ἄργα. Δὲν ἤξερε ἀπὸ ποῦ νὰ φύγῃ. Τελοσπάντων γύρισε πίσω καὶ μὲ χίλια βāsανα ἔφτασε σπίτι της.

«Τί ἔπαθα, κόρη μου, τί ἔπαθα! Γίνηκα ρεζίλι στὴν κοινωνία, ντρέπομαι τὴ γειτονιά.» Σύρθηκε στὸ κρεβάτι της κι ἔκλαιγε σὰ μικρὸ παιδί.

«Δὲ φταῖς ἐσύ», τῆς εἶπε ἡ κόρη της. «Ἄν ἤξερες λίγα γράμματα, θὰ καταλάβαινες πόσο κουτὲς εἶναι αὐτὲς οἱ προλήψεις. Ἄν εἶδες πὼς ἦσουν στὴ θάλασσα, θὰ πῇ πὼς στὸν ὕπνο σου θὰ κρύωνες, ἂν μάζευες ψάρια, θὰ πῇ πὼς πεθύμησες νὰ φᾶς ψάρι. Ἐγὼ ἂν ἐβλεπα τὸν Παπαμανόλη, θὰ ἤμουνα εὐχαριστημένη ποῦ συνάντησα τὸν καλὸν αὐτὸν ἄνθρωπο πρῶι πρῶι. Ἄν σκεφτόσουν ἔτσι, μητέρα, τώρα θὰ εἶχες πλύνει, θὰ εἶχες μαγειρέψει κι ἐμεῖς θὰ τρώγαμε σήμερα σαββατιάτικα.»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λέξεις καὶ φράσεις. ἔσοχι λόγια μαγικά καὶ πολλές φορές ἀσυνάρτητα, πού ἔχουν τὴ δύναμη νὰ διώχουν τὸ κακό, ὅπως φαντάζονται μερικοί.—*σμελτοφρόνης* ἐκεῖνος πού ἔχει σμελγὰ τὰ φρύδια του, χωρὶς διάστημα στὴ μέση.—*γίνομαι θεζίλι*, γίνομαι γελοῖος, θεζιλεύομαι.

Περιεχόμενο. Ποιὲς εἶναι οἱ παράλογες προλήψεις τῆς κυρα-Παγόνας; Τί ἔπαθε;—Τί τῆς λείει ἡ κόρη τῆς;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Στὸ τελευταῖο αὐτὸ κείμενο εἶναι συγκεντρωμένα μερικά *ἀνώμαλα ρήματα*, πού τὰ περισσότερα τὰ ἔχομε συναντήσει καὶ σὲ προηγούμενα μαθήματα.

1. Ἀπ' αὐτὰ ξεχωρίζομε τέσσερα ρήματα πού σχηματίζουν τὸν ἀόριστο ἀπὸ θέμα ὁλότελο διαφορετικὸ (βλ. μιάθ. 110).

βλέπω: ἐνεργ. ἀόρ. ὄριστ. εἶδα ὑποτ. (ἰ)δῶ προστ. (ἰ)δῆς (ἰδέ), (ἰ)δῆτε καὶ (ἰ)δέστε ἄπαρ. (ἰ)δεῖ καὶ σύνθ. ἀνάβλεπα, παρόβλεπα, πρόβλεπα κτλ. παθ. ἀόρ. ὄριστ. εἰδῶθηκα ὑποτ. ἰδῶθῶ ἄπαρ. ἰδῶθῇ μετοχ. παθ. παρακ. ἰδωμένος.

ἔρχομαι: ἀόρ. ὄριστ. ἦρθα ὑποτ. ἔρθω προστ. ἔλα, ἔλατε ἄπαρ. ἔρθει.

λέ(γ)ω: ἐνεργ. ἀόρ. ὄριστ. εἶπα ὑποτ. πῶ προστ. λές, πῆτε (πέστε) ἄπαρ. πῆ. παθ. ἀόρ. ὄριστ. εἰπῶθηκα ὑποτ. εἰπωθῶ ἄπαρ. εἰπωθῇ μετοχ. παθ. παρακ. εἰπωμένος.

τρώ(γ)ω: ἐνεργ. ἀόρ. ὄριστ. ἔφαγα ὑποτ. φά(γ)ω προστ. φά(γ)ε, φάτε ἄπαρ. φά(γ)ει.

παθ. ἀόρ. ὄριστ. φαγῶθηκα ὑποτ. φαγωθῶ προστ. (φαγῶσου), φαγωθῆτε ἄπαρ. φαγωθῇ μετοχ. παθ. παρακ. φαγωμένος.

2. Ἄλλα ἀνώμαλα ρήματα στὸ κείμενο εἶναι: *λαχ-αίν-ω*, *μαθ-αίν-ω*, *πηγ-αίν-ω*, *καταλαβ-αίν-ω*, *παθ-αίν-ω* πού σχηματίζουν τὸν ἀόριστο μὲ θέμα χωρὶς τὸ *αίν*: ἔ-λαχ-α, ἔ-μαθ-α, πῆγ-α, κατέλαβ-α, ἔ-παθ-α (μιάθ. 110).

Ἐπίσης τὰ ρήματα: *βγαίνω*, ἀόρ. ὄριστ. βγήκα ὑποτ. βγῶ προστ. βγές-βγῆτε, ἄπαρ. βγῇ μετοχ. παθ. παρακ. βγαλμένος.

ἀνεβαίνω: ἀόρ. ὄριστ. ἀνέβηκα ὑποτ. ἀνέβῶ προστ. ἀνέβα-ἀνεβῆτε ἄπαρ. ἀνεβῇ μετοχ. παθ. παρακ. ἀνεβασμένος.

(Ἀνάλογα σχηματίζουν τοὺς χρόνους τοὺς καὶ τὰ κατεβαίνω, διαβαίνω.) Τέλος ἀνωμαλίες παρουσιάζουν καὶ τὰ ρήματα *βάζω*-ἀόρ. ἔβαλα, φεύγω-ἔφυγα, *κάνω*-ἔκαμα, *μακραίνω*-μάκρυνα, *στέκομαι*-στάθηκα, *γίνομαι*-ἔγινε καὶ *γίγηκα*-οἰστρονμαι-σύρθηκα, *φταίω*-ἔφταιξα, *πλένω*-ἔπλυνα.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ἀσκησ. Ἀναγνώρισε τοὺς ἀνώμαλους τύπους τῶν ρημάτων τοῦ κειμένου καὶ σχημάτισε τὸ α' ἐνικό τῆς ὀριστικῆς τοῦ ἐνεστώτα τοῦ κάθε ρήματος.

Γύμνασμα. Γράψε τὶς παρακάτω φράσεις ἀλλάζοντας τὰ ρήματα στὸ α' πληθυντικὸ 1) τοῦ ἴδιου χρόνου, 2) τοῦ ἀορίστου τῆς ὀριστικῆς καὶ 3) τοῦ παρακειμένου: Θὰ σὲ βλέπω μὲ χαρά.—Θὰ ἔρχομαι μαζί σου.—Θὰ λέω τὴν ἀλήθεια.—Θὰ τρώω νωρίς.—Θὰ τὰ παραβλέπω όλα.—Θ' ἀνεβαίνω τρέχοντας.—Θὰ κάνω πάντα καλὸ.—Θὰ βγαίνω σὸν κῆπο.

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

Γύμνασμα. Γράψε 8 φράσεις μὲ τὰ ρήματα τοῦ παραπάνω γυμνάσματος στὸ β' ἐνικό τῆς προσταχτικῆς τοῦ ἀορίστου.

Π Ι Ν Α Κ Ε Σ

1. *Ακλιτα: ἐπιρρήματα	σελ.	243
2. > ἐπιφωνήματα	>	244
3. > προθέσεις	>	244
4. > σύνδεσμοι	>	245
5. > μόρια	>	245
6. *Αντωνυμίες	>	246
7. *Αριθμητικά	>	247
8. *Επίθετα ὁμαλὰ καὶ ἀνώμαλα	>	248
9. Λέξεις με συντομογραφία.	>	249
10. Λεξιλόγιο (ἡ καταγωγή τῶν ἑλληνικῶν λέξεων)	>	250
11. Οἰκογένειες λέξεων (παραδείγματα)	>	252
12. Οὐσιαστικά	>	253
13. Οὐσιαστικά ἀνώμαλα	>	254
14. Πνεύματα. Λέξεις ποὺ παίρνουν δασεία	>	256
15. Ρήματα α' συζυγίας. *Ενεργητικὴ φωνή: <i>δένω</i>	>	257
16. > > > Παθητικὴ φωνή : <i>δένομαι</i>	>	258
17. Ρήματα β' συζυγίας	>	259
18. Ρήματα. Πίνακας σχηματισμοῦ μονολεχτικῶν χρόνων κτλ.	>	260
19. Σημασιολογικά	>	263
20. Σύμφωνα. *Ἡ διαίρεσή τους	>	263

Κ Α Ν Ο Ν Ε Σ

1. Κανόνες γιὰ τὴ στίξη	>	264
2. Κανόνες τονισμοῦ	>	267
3. Κανόνες συλλαβισμοῦ	>	268

Α Κ Λ Ι Τ Α

1. Περιήματα (Μαθ. 8, 103, 104)

	1. Τοπικά	2. Χρονικά	3. Τροπικά	4. Ποσοτικά	5. Βεβαιωτικά, δισταχτικά, αργητικά
α) Έρωσηματικά :	που ; (πούθε ;)	πότε ;	πώς ;	πόσο ;	α) Βεβαιωτικά : ναί, μάλιστα, βέβαια, βεβαιότατα, ορισμένως, αλήθεια (άληθινά), σωστά.
β) Αόριστα :	κάπου, πουθενά, αλλού	κάποτε, κάπου κάπου, πότε πότε, άλλοτε	κάπως, αλλιώς, αλλιώςίτικα	κάμποσο	β) Δισταχτικά : ίσως, τάχα, (τάχατε), άραγε, δηθεν, πιθανό(ν).
γ) Δειχτικά :	εδώ, εκεί, αὐτοῦ	τότε, τώρα	έτσι	τόσο	γ) Αργητικά : όχι, δέ(ν), μή(ν), όχι βέβαια.
δ) Αναφορικά :	(έκει) πού, όπου, όπουδήποτε	(τότε) πού, όποτε, όπουδήποτε	όπως, καθώς	όσο, όσοδήποτε	
ε) Διάφορα :	(άπάνω, (επάνω), κάτω, χίμω, καταγής, μέσα, έξω, (έμπρός, (μπροστά), πίσω, δεξιά, αριστερά, ψηλά, χαμηλά, πλάι, διαγώνια, μακριά, απέναντι, γύρω, όλόγυρα, μεταξύ, άναμεταξύ, άνάμεσα, πέρα, αντίπερα, βόρεια, νότια, ανατολικά, δυτικά, βορειοανατολικά κτλ.	άμέσως, εὐθύς, τώρα, ήδη, πιά, μόλις, αόμοιη (αόμοια), πάλι, ξανά, συχνά, συνήθως, ύστερα, έπειτα, κατόπι, πρότα, πρίν, προτύτερα, νορίς, άργά, γρήγορα, εγκαίρως, συνάμα, αδιάκοπα.	καλά, κακά, σιγά (άγάλα), έξαφνα (άξαφνα, ξαφνικά), ίσια, όφρατα, χωριστά, μόνο μονάχα (μοναχά), διαμιάς, μεμιάς, μονομιάς, έπίσης, επικεφαλής, ίδιως, κυρίως, είδειμή, του κάκου, τυχόν, καλώς, άκριβώς, εύτυχώς, έξής, έλληνικά, γαλλικά, άγγλικά κτλ.	μόνο, πολύ, περισσότερο, πώ, λίγο, λιγάκι, λιγότερο, κομμάτι, άρκετά, σγεδόν τουλάχιστο(ν), άπάνω κάτω, περίπου, έξισου, ώς, μόλις, καθόλου, διόλου, όλωσδιόλου, όλότελα, μάλλον κτλ.	

2. Ἐπιφωνήματα (Μάθ. 66)

Σημασία	Ἐπιφωνήματα
Θαυμασμό	ἄ! ῥ! ὦ! ποτό! μπά!
Ἀπορία	ἄ! ὦ! μπά!
Πόνος, λύπη	ἄχ! ἄου! ὦ! ὄχ! ἀλί! ἀλίμονο!
Στενοχώρια, ἀηδία, ἀπελ- πισία	ἔ! οὐ! οὐφ! πούφ! πά πά πά!
Περύπαιγμα, εἰρωνεία	ἔ! οὐ! ἀχαχούχα!
Εὐχή	μακάρι! ἄμποτε! εἴθε!
Ἐπιδοκιμασία, ἔπαινος	μπράβο! εὐγε! γειά σου!
Κάλεσμα	ἔ! ὦ!
Παρακίνηση	ἄ! χά! ἄι! ἄμε! μάρς! ἄλτ! στόπ! σούτ!
Ἀρνηση	Ἄ μπά!

Ἐπιφωνηματικές ἐκφράσεις

- Οὐσιαστικά:** κρίμα! φρίκη! Θεέ (μου)! Χριστός! Παναγία μου! Προσοχή!
- Ἐπίθετα:** καλέ! μωρέ! κακομοίρη (μου)! τὸν καημένο!
- Ρήματα:** ἔλα δά! ὀρίστε! κόπιασε! ζήτω!
- Ἐπιρρήματα:** ἐμπρός! ἔξω! περαστικά! καλά! ὦραϊα! μάλιστα!

3. Προθέσεις (Μάθ. 63)

	Μονοσύλλαβες	Δισύλλαβες	Τρισύλλαβες
Προθέσεις πού δὲ συνθέ- τονται μὲ ἄλλες λέξεις	μέ, σέ, γιά, ὥς	χωρίς δίχως	ἴσαμε
Συνηθίζονται καὶ χωριστὰ καὶ ὥς πρῶτα συνθετικά	πρὸς	κατὰ, μετὰ, παρὰ ἀντί(ς), ἀπὸ	

4. Σύνδεσμοι (Μαθ. 64, 65)

Εἶδος	Σύνδεσμοι
1. Συμπληρωτικοί	καί, οὔτε, μήτε, οὐδέ, μηδέ
2. Διαχωριστικοί	ἢ, εἴτε
3. Ἀντιθετικοί	μὰ, ἀλλά, παρά, ὅμως, ὥστόσο, ἐνῶ, ἂν καί, μολονότι, μόνο
4. Συμπερασματικοί	λοιπόν, ὥστε, ἄρα, ἐπομένως
5. Ἑπεξηγηματικός	δηλαδή
6. Εἰδικοί	πώς, ὅτι, πού
7. Χρονικοί	ὅταν, σάν, ἐνῶ, καθώς, ὡς, ἀφοῦ, ἀφότου, πρὶν (πρὶν νά), ἅμα, μόλις, προτοῦ, ὥσπου, ὥσότου, ὅσο πού, ὅποτε, κάθε πού
8. Αἰτιολογικοί	γιατί, ἐπειδὴ, ἀφοῦ
9. Ὑποθετικοί	ἂν, σάν, ἅμα
10. Τελικοί	νά, γιά νά
11. Ἀποτελεσματικοί	ὥστε (νά), πού
12. Δισταχτικοί	μή(ν), μήπως
13. Συγκριτικός	παρά

5. Μόρια (Μαθ. 64, 65)

- ᾤς (σημαίνει προτροπή ἢ συγκατάθεση): ᾤς φύγωμε, ᾤς ἔρθῃ
- θα μελλοντικό: θα γράφω, θα γράψω
- θα δυνητικό: θα σοῦ ἔδινα, ἂν εἶχα
- θα πιθανολογικό: θα εἶναι ἄρρωστος (ἴσως εἶναι ἄρρωστος)
- νά (νά) βουλευτικό: νά μὴ μιλάς, θα ἤθελα νά σοῦ σῶ. Αὐτὸ κανονικὰ παίρνει βαρεία· ὅταν ὅμως προφέρεται τονισμένα στὴ φράση, παίρνει ὀξεία: νά σοῦ πῶ.
- νά δειχτικό (παίρνει πάντοτε ὀξεία): νά ὁ ἀδερφός μου
- μά ὀρκωτικό (παίρνει πάντοτε ὀξεία): μά τὴν ἀλήθεια
- γιά προτρεπτικό (παίρνει πάντοτε ὀξεία): γιά κοίταξε, γιά νά σοῦ πῶ

1. Προσωπικές	2. Κτητικές	3. Ίδιόπαθες	4. Δειχτικές	5. Αναφορικές	6. Ερωτηματικές	7. Αόριστες
α' ἐγώ β' ἐσύ γ' αὐτός (τος) αὐτή (τη) αὐτό (το)	Γιὰ ἕναν κτήτορα α' δικός μου δική μου δικό μου β' δικός σου δική σου δικό σου γ' δικός του δική του δικό του	Ἐνικός α' τοῦ ἑαυτοῦ μου β' τοῦ ἑαυτοῦ σου γ' τοῦ ἑαυτοῦ του (της) Πληθυντικός α' τοῦ ἑαυτοῦ μας β' τοῦ ἑαυτοῦ σας γ' τοῦ ἑαυτοῦ τους (των) ἢ α' τῶν ἑαυτῶν μας β' τῶν ἑαυτῶν σας γ' τῶν ἑαυτῶν τους¹	αὐτός, αὐτή, αὐτό τουτός, τούτη, τοῦτο ἐκεῖνος, ἐκείνη, ἐκεῖνο τέτοιος, τέτοια, τέτοιο τόσος, τόση, τόσο	αὐτό ὅ ὅποῖος, ὅποια, ὅποιο, ὅ, τι (ἀκλίτο) ὅσος, ὅση, ὅσο (καί : ὅποιοσδήποτε ὅποιαδήποτε ὅποιοδήποτε ὅσοσδήποτε ὅσηδήποτε ὅσοδήποτε ὅτι δῆποτε)	τί ποῖός, ποιά, ποῶ πόσος, πόση, πόσο	ἔνας, μιὰ (μία), ἕνα κανένας (κανείς), καμιά (καμία) κανένα κάποιος, -α, -ο μερικοί, -ές, -ὰ κάτι, κατὶ τίποτε, (τίποτα) κάμποσος -η, -ο κάθε καθένας, καθεμιὰ (καθεμία), καθένα καθεὶ ὁ δεῖνα, ἡ δεῖνα, τὸ δεῖνα ὁ τάδε, ἡ τάδε, τὸ τάδε

1. Ἡ γενική τῆς προσώπ. ἀντωνυμίας **των** χρησιμεύει γιὰ ν' ἀποφύγουμε τὴν κακοφωνία πὺν παρουσιάζεται ὅταν καὶ ἡ προηγούμενη λέξη τελειώνει σὲ -ους. καὶ μάλιστα σὲ -τούς : **ἐαυτούς τους, τοὺς γάτους τους.**

ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΑ ΑΠΟΛΥΤΑ ΚΑΙ ΤΑΧΤΙΚΑ (Μάθ. 94)

Αραβικά ψηφία	Ελληνικά σημεία	Απόλυτα αριθμητικά	Ταχτικά αριθμητικά
1	α'	ένας, μία (μιά), ένα	πρώτος, πρώτη, πρώτο
2	β'	δύο (δυό)	δεύτερος
3	γ'	τρεις, τρία	τρίτος
4	δ'	τέσσερεις, τέσσερα	τέταρτος
5	ε'	πέντε	πέμπτος
6	ς'	έξι	έκτος
7	ζ'	εφτά (επτά)	έβδομος
8	η'	όχτώ	όγδοος
9	θ'	έννέα (έννιά)	ένατος (μ' ένα ν)
10	ι'	δέκα	δέκατος
11	ια'	έντεκα	ένδέκατος
12	ιβ'	δώδεκα	δωδέκατος
13	ιγ'	δεκατρία	δέκατος τρίτος
14	ιδ'	δεκατέσσερα	δέκατος τέταρτος
15	ιε'	δεκαπέντε	δέκατος πέμπτος
16	ισ'	δεκαέξι (δεκάξι)	δέκατος έκτος
17	ις'	δεκαεφτά (δεκαεπτά)	δέκατος έβδομος
18	ιη'	δεκαοχτώ	δέκατος όγδοος
19	ιθ'	δεκαεννέα (δεκαεννιά)	δέκατος ένατος
20	κ'	είκοσι	είκοστός
21	κα'	είκοσι ένας, είκοσι μία, είκοσι ένα	είκοστός πρώτος
22	κβ'	είκοσι δύο (δυό)	είκοστός δεύτερος
30	λ'	τριάντα	τριακοστός
40	μ'	σαράντα	τεσσαρακοστός
50	ν'	πενήντα	πεντηκοστός
60	ξ'	έξήντα	έξηκοστός
70	ο'	έβδομήντα	έβδομηκοστός
80	π'	όγδόντα	όγδοηκοστός
90	ρ'	ένενήντα (μ' ένα ν)	ένενηκοστός (μ' ένα ν)
100	ρ'	έκατό	έκατοστός
101	ρα'	έκατόν ένας, έκατό μία, έκατόν ένα	έκατοστός πρώτος
102	ρβ'	έκατό δύο (δυό)	έκατοστός δεύτερος
200	σ'	διακόσιοι, -ες, -α	διακοσιοστός
300	τ'	τρ(ι)ακόσιοι, -ες, -α	τριακοσιοστός
400	υ'	τετρακόσιοι, -ες, -α	τετρακοσιοστός
500	φ'	πεντακόσιοι, -ες, -α	πεντακοσιοστός
600	χ'	έξακόσιοι, -ες, -α	έξακοσιοστός
700	ψ'	έφτακόσιοι, -ες, -α	έφτακοσιοστός
800	ω'	όχτακόσιοι, -ες, -α	όχτακοσιοστός
900	ω'	έννιακόσιοι, -ες, -α	έννιακοσιοστός
1000	α	χίλιοι, χίλιες, χίλια	χιλιοστός
2000	β	δύο χιλιάδες	δισχιλιοστός
10.000	ι	δέκα χιλιάδες	δεκαχιλιοστός
100.000	ρ	έκατό χιλιάδες	έκατονταχιλιοστός
1.000.000		ένα εκατομμύριο	έκατομμυριοστός
1.000.000.000		ένα δισεκατομμύριο	δισεκατομμυριοστός

ΕΠΙΘΕΤΑ ΟΜΑΛΑ (Μαθ. 49-52) ΑΝΩΜΑΛΑ (Μάθ. 93)

Α.—'Επίθετα με τὸ ἀρσενικὸ σὲ -ος

1. Σὲ -ος, -η, -ο	2. Σὲ -ος, -α, -ο	3. Σὲ ὅς, -ιά, -ὸ
ὁ καλὸς ἡ καλή τὸ καλὸ	ὁ ὠραῖος ἡ ὠραία τὸ ὠραῖο	<i>Ἑνικ.</i> ὁ γλυκὸς ἡ γλυκιά τὸ γλυκὸ
ὁ ὁμορφος ἡ ὁμορφη τὸ ὁμορφο	ὁ πλούσιος ἡ πλούσια τὸ πλούσιο	<i>Πληθ.</i> οἱ γλυκοί, τῶν γλυκῶν κτλ. οἱ γλυκές, τῶν γλυκῶν κτλ. τὰ γλυκά, τῶν γλυκῶν κτλ.

Β.—'Επίθετα με τὸ ἀρσενικὸ σὲ -ὺς ἢ σὲ -ῆς

1. Σὲ -ύς, -ιά, -ὺ	2. Σὲ -ῆς, -ιά, -ῖ
<i>Ἑνικ.</i> ὁ βαθύς, τοῦ βαθιοῦ ἡ βαθιά, τῆς βαθιάς τὸ βαθύ, τοῦ βαθιοῦ	ὁ σταχτής, τοῦ σταχτιοῦ ἡ σταχτιά, τῆς σταχτιάς τὸ σταχτί, τοῦ σταχτιοῦ
<i>Πληθ.</i> οἱ βαθιοί, τῶν βαθιῶν οἱ βαθιές, τῶν βαθιῶν τὰ βαθιά, τῶν βαθιῶν	οἱ σταχτιοί, τῶν σταχτιῶν οἱ σταχτιές, τῶν σταχτιῶν τὰ σταχτιά, τῶν σταχτιῶν

Γ.—'Επίθετα με τὸ ἀρσενικὸ σὲ -ης (ἀνισοσύλλαβα)

Σὲ -ης, -α, -ικο

<i>Ἑνικός:</i>	ὁ ζηλιάρης	ἡ ζηλιάρα	τὸ ζηλιάρικο
<i>Πληθυντικός:</i>	οἱ ζηλιάρηδες	οἱ ζηλιάρες	τὰ ζηλιάρικα

Δ.—'Ανώμαλα ἐπίθετα

<i>Ἑνικός:</i>	ὁ πολὺς	ἡ πολλή	τὸ πολὺ
<i>Πληθυντικός:</i>	οἱ πολλοὶ	οἱ πολλές	τὰ πολλὰ

ΕΛΛΕΙΠΤΙΚΑ (Ἡ ιδιότητα ποὺ ἐκφράζουν αὐτὰ τὰ ἐπίθετα ἀναφέρεται συνήθως σ' ἓνα γένος· γι' αὐτὸ δὲ συνηθίζονται σὲ ἄλλα γένη): κοκκινογένης, πρίμος (καιρὸς) - πρίμο (ἀεράκι), μαντιλοῦσα, ελεούσα, βυζανιάρικο κ.ἄ.

ΛΕΞΕΙΣ ΜΕ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΑ

Οι συχνότερες συντομογραφίες (Μάθ. 87)

ἄγ.= ἅγιος
 Ἀγ. Γρ.= Ἀγία Γραφή
 ἀρ.= ἀριθμός
 βλ.= βλέπε
 γραμμ.= γραμμάριο
 Δδα.= δεσποινίδα
 δηλ.= δηλαδή
 δρ.= δράμα
 δρχ.= δραχμές
 Θεσ/νίκη= Θεσσαλονίκη
 κ.= κύριος ἡ κυρία
 Κοσ, Κα= Κύριος, Κυρία
 κ.κ.= κύριοι ἡ κυρίες
 κ.ἄ.= καὶ ἄλλα
 κ.ἄ.= καὶ ἀκόλουθα
 Κ.Δ.= Καινή (Νέα) Δια-
 θήκη
 κτλ.= καὶ τὰ λοιπὰ
 Κων/πολη= Κωνσταντι-
 νούπολη

λογ/σμός= λογαριασμός
 λ.χ.= λόγου χάρι
 Μ. (Μεγ.)= Μεγάλος
 Μ. Ἀσία= Μικρὴ Ἀσία
 μ.= μέτρα
 μίλ.= μίλια
 μ.μ.= μετὰ τὸ μεσημέρι
 μ.Χ.= μετὰ τὸ Χριστὸ
 ὁκ.= ὁκάδες
 Π.Δ.= Παλαιὰ Διαθήκη
 πῆχ.= πῆχες
 π.μ.= πρὶν ἀπὸ τὸ μεση-
 μέρι
 π.μ.= τοῦ περασμένου
 μήνα
 π.χ.= παραδείγματος
 χάρι
 π.Χ.= πρὸ Χριστοῦ
 σ., σελ.= σελίδα
 σημ.= σημείωση

Σια= συντροφία
 τετρ.= τετραγωνικός
 τ.μ.= τετραγωνικά μέτρα
 τ.μ.= τοῦ μήνα πού τρέ-
 χει
 ΥΓ.= ὑστερόγραφο
 χγρ.= χιλιόγραμμο
 χιλ.= χιλιάδες
 χλμ.= χιλιόμετρα
 ὠρ.= ὥρες

Γιὰ τοὺς ἀνέμους:

Α ἀνατολικός
 Β βόρειος
 Δ δυτικός
 Ν νότιος
 ΒΑ βορειοανατολικός
 ΒΔ βορειοδυτικός
 ΝΑ νοτιοανατολικός
 ΝΔ νοτιοδυτικός

Λ Ε Ξ Ε Ι Σ

ποὺ δὲν πρέπει νὰ γράφονται κομματιασμένες (Μάθ. 31)

Ἀριθμητικά	Ἀντωνυμίες	Ἀκλιτα
δεκατρία δεκατέσσερα δεκαπέντε δεκαἕξι (δεκάξι) δεκαεφτά, δεκαεπτά δεκαοχτώ δεκαεννέα (δεκαεν- νιά)	καθένας, καθεμία, καθένα (οὐσιαστ. κατέχαστα) καθετί, κατιτί ὅποιοσδήποτε ὅσοσδήποτε ὅτιδήποτε	ἀπαρχῆς, ἀπεναντίας, ἀπενθείας, ἀφότου, διαμιάς, εἰδάλλως, εἰδεμή, ἐνόσω, ἐνῶ, ἐξαιτίας, ἐξάλλου, ἐξα- χῆς, ἐξίσου, ἐπικεφαλῆς, ἐπιτέλους, καθαυτό, καθεξῆς, καλημέρα, καλη- νύχτα, καλησπέρα, καληώρα, κατα- γῆς, κατευθεῖαν, κιόλας, μεμιάς, μολαταῦτα, μόλο (πού), μολονότι, ὁλημέρα, ὁληνύχτα, ὁλωσδιόλου, ὅπουδήποτε, ὅπωςδήποτε, προπαίν- των, τωόντι, ὑπόψη, ὥστόσο, ὥσου

Λ Ε Ξ Ι Α Ο Γ Ι Ο

Ἡ καταγωγή τῶν ἐλληνικῶν λέξεων (Μαθ. 12, 27, 71, 75, 76, 79, 80)

Οἱ λέξεις τῆς σημερινῆς μας γλώσσας ἀποτελοῦνται ἀπὸ τρία σιρόματα (δηλ. ἔχουν τρεῖς πηγές), ὅπως δείχνει ὁ παρακάτω πίνακας :

Π Ρ Ω Τ Ο Σ Τ Ρ Ω Μ Α

Λέξεις κληρονομημένες ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἑποχὴ ἢ ποὺ μπῆκαν ἀργότερα, περὶ τοῦ ὅς τὴν ἑποχὴ τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἔμειναν πιά στὴ γλώσσα μας.

Α) Προελληνικὲς	Β) Ἀρχικὲς ἑλληνικὲς	Γ) Ἀπὸ ἄλλες γλώσσες
(Τὶς πῆραν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τοῦς προελληνικοῦς λαοῦς.)	(Ἀνῆκουν στὴν ἀρχικὴ γλώσσα τῶν πρώτων Ἑλλήνων.)	(Μπῆκαν σὲ διάφορες ἐποχὲς ὡς ὕστερ' ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Χριστοῦ.)
Κόρινθος, Λάρισα, Λυκαβηττός, Ἰλισός, Κηφισός, Ὀλυμπός, Παγνασός, Ζάκυνθος, Πίνδος, νησί, ἑλιά, θάλασσα, ξέφυγος, δάρνη, κυβερνῶ, κερᾶν, κολοκύθα, ρόδι, ρόδο, μολύβι, χουσάφι κτλ.	οὐρανός, θεός, ὄνομα, φῶς, ἐγώ, ἐκεῖνος, μένω, λείπω, πατέρας, μητέρα, ἀντρας, γυναίκα, βόδι, ἀγέλαδα, μύγα, καλός, κακός, νέος, ἔνα, δύο, τρία, ἑκατό, εἶμαι, δένω, κάθομαι κτλ.	Ἀνατολικές : Φοινικινές : ἄλφα, βῆτα, γάμα κτλ. Περσινές : ἀγγαρεία, παραδείσος, σαράπη. Ἑβραϊνές : ἀρραβῶνας, ἀμήν, σατανάς, σερᾶ-φείμ, φαρσαίος, χειρουβίμ, Γολγοθᾶς, Πάσχα, Σάββατο κτλ.
	Λατινικὲς :	Λατινικὲς : ροδάκινο, κελί, κάβουνο, σούβλα, τάβλα, πόρτα, σκάλα, πανί, ράσο, παλάτι, τὰ ὀνόματα τῶν μηνῶν κτλ.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΣΤΡΩΜΑ

T P I T O

Σ Τ Ρ Ω Μ Α

Ξένες λέξεις των μεταχριστιανικών αιώνων (Μπήκαν τους μεταχριστιανικούς αιώνες και κατά την τουρκοκρατία.)	Α) Νεώτερες ξένες λέξεις (Ήλθαν να μπαίνουν από τον τελευταίο αίωνα.)	Β) Λόνιες νεοσηματισμένες λέξεις (Μπήκαν τα τελευταία 150 χρόνια για να έγκρασουν νέες έννοιες.)
Σλαβικές : κοτίτσι, κονιάβι, μομιότσα, ρουχο, σανός, σβάρα, Άράχβα, Βελεσίνο, Γρεβνά, Χέλμος κτλ. Βλάχικες : μανούρε, μπουμπούκι, σπουράκι κτλ. Αρβανίτικες : γκιόνης, φιογέρα, Λιόπεσι, Λιόβια, Μενίδι, Σούλι, Τατόι κτλ.	Γαλλικές : ζακίτα, μπλούζα, κολόνα, πουόρα, ρεκιάμα κτλ. Αγγλικές : βγάινι, γαλόνι, σπώ, θεκόρ, τζόκεϊ, τρένι, τουρισμός κτλ. Γερμανικές : ποτάσα, τάλινο, τσίγκος κτλ.	Αρχαίες λέξεις που ξαναμπήκαν στη χρήση : ἀναχωρή, καθηγητής, κατάστημα, μητρικός, ξενοδοχείο, συμβόλαιο. (Και μεσαιωνικές) : δικηγόρος, πεζογράφος κτλ. Λόνιες νεόπλαστες λέξεις (που δέ λόνιαν στην αρχαία, παρὰ τις ἔπλασαν οἱ λόγιοι, ὅταν τις χρειάστηκαν, ἀπὸ λέξεις ἀρχαῖες ἢ ἀπὸ στοιγεία ἀρχαίων λέξεων) : ἀστεροσκοπεῖο, βαθμολογῶ, βασιζω, δημοσιογράφος, δορολόγιο, εὐρετήριο, οἰκονομία, οἰασιατικό, προσγειώνομαι, πυροσβεστής, ταχυδρομεῖο, χωροφυλακὴ κτλ. (Και μερικὲς πού τις ἔπλασαν ξένοι στὴ γλώσσα τους ἀπὸ στοιγεία ἀρχαίων ἐλληνικῶν λέξεων καὶ ἔπειτα τις πήραμε κι ἐμεῖς) : ἀεροπλάνο, βαθόμετρο, ἀνταμίτης, ἐλαστικός, ηλεκτρισμός, φωτογραφία κτλ.
Ιταλικές : ἀβαρία, κάβος, καπετάνιος, φρουτούνα - βέλο, καπέλο, κάρτα, κουβέρτα, πανταλόνι - μαργακό, βαρέλι, βίδα, γάντζος - βάζο, καρέκλα, καναπές, πιάτο - γαρφαλό, μπιζέλι, μακαρόνια, βιολί κτλ. Τούρκικες : γιαούρτι, κεφτές, μεζές, σουγιάς, καρπούζι, τενεκίς κτλ.	Λέξεις ξένες ἑλληνικῆς καταγωγῆς Αρχαίες ἢ μεσαιωνικὲς ἑλληνικὲς λέξεις πού μπήκαν σὲ ξένες γλώσσες καὶ ξαναγύρισαν στὴ γλώσσα μας μὲ ἄλλαν μὲν μορφή : κάμαρα λατιν. (ἀρχ. καμάρα) καλαμάρι λατιν. (ἀρχ. κάλαμος) κοροῖνι ἱταλ. (ἀρχ. χορδή) τεπρέτι τουρκ. (ἀρχ. διφθέρα)	Αρβανίτικες : ἄλγβερα, βεζίκης, καφές, νε-ράντζι, σουλτάνος κτλ.

1. Οἱ λέξεις ἀναγράφονται στὴ σημειωτὴ τους μορφή.

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΛΕΞΕΩΝ (Μάθ. 78)

(Παραδείγματα)

Ἀπὸ τῆ λέξη : ἄστρο .

Παραγωγή : ἄστρο, ἄστρι, ἀστράκι, ἀστρικός, ἀστρίτης (= εἶδος φιδιού), τὸ Ἄστρος (= παραθαλάσσια κωμόπολις τῆς Κυνourίας στὴν Ἀρκαδίαν), ἀστέρης, ἀστέρι, ἀστεράκι, ἀστέρινος, ἀστερίσκος, ἀστερισμός, ἀστερωτός.

Α' συνθετ. : ἀστρονόμος, ἀστρονομία, ἀστρονομικός, ἀστροβολῶ, ἀστροβόλημα, ἀστροστόλιστος, ἀστροκέντητος, ἀστρολόγος, ἀστρολογία, ἀστρολούλουδο (= ἡ μαργαρίτα), ἀστροφεγγιά, ἀστροφόρος, ἀστρόμετρο (= ὄργανο, γιὰ νὰ μετροῦμε τὸ μέγεθος τῶν ἄστρων), ἀστεροσκοπεῖο.

Β' συνθετ. : ἑναστρος, ἄναστρος, Ἑξάστρο ἢ Ἑφτάστρο (= ἡ Πούλια, οἱ Πλειάδες), ξαστεριά, ξαστερώνω, ξαστεροσύνη.

Ἀπὸ τῆ λέξη : δέντρο .

Παραγωγή : δέντρο, δεντρί, δεντράκι, τὰ δεντρικά (= τὰ διάφορα δέντρα, ὅπως λέμε : τὰ λαχανικά).

Α' συνθετ. : δεντροκαλλιέργεια, δεντροκαλλιεργητής, δεντρόκηπος, δεντρόφυτος, δεντροφυτεύω, δεντροφυτεία, δεντροφυτευτής, δεντροφύτεμα, δεντροσειρά, δεντροστοιχία, δεντροστόλιστος, δεντροκόμος, δεντροκομῶ, δεντροκομία, δεντρολίβανο, δεντρομηλιά (= εἶδος χόρτου, νεραϊδόχορτο), δεντρόφιδο, δεντροκλαδεύω, δεντροκλάδεμα.

Β' συνθετ. : ἄδεντρος, σὺδεντρος, πολὺδεντρος, πυκνὸδεντρος, χαμὸδεντρο, ἀγριὸδεντρο, ἡμερὸδεντρο.

Ἀπὸ τῆ λέξη : ἥλιος .

Μὲ τὸ ἀρχικὸ η

Παραγ. ἥλιος, ἥλιακός, ἥλιαση, ἥλιασμα κ.ά.

Α' συνθετ. : ἥλιοβασίλεμα, ἥλιόγευμα, ἥλιοθεραπεία, ἥλιόλουτρο, ἥλιοκαμένος, ἥλιόλουστος, ἥλιοσκόπιο, ἥλιοτρόπιο (εἶδος φυτοῦ ποὺ στρέφει τὰ φύλλα του πρὸς τὸν ἥλιο), ἥλιοστάλαχος, ἥλιοστάσιο.

Β' συνθετ. : προσήλιος, προσηλιακός, ἀντηλιά, ἀντήλι καὶ ἀντήλιο (= σκέπασμα τῶν ματιῶν γιὰ νὰ μὴ θαμπώνωνται ἀπὸ τὸν ἥλιο· πολλὰς φορὲς αὐτὸ γίνεται μὲ τὸ χερί μας).

Μὲ ἀποβολὴ τοῦ ἀρχικοῦ η

λιάζω, λιάσμι, λιακάδα, λιακωτὸ κ. ἄ.

λιοπύρι, λιόδρομο καὶ λιοστρόφι (= τὸ φυτὸ ἥλιοτρόπιον), λιοτρόπι (= ἥλιοστάσιο), λιόκαμα, (ἡ)λιογέννητος, Λιογέννητη (κύριο ὄνομα), (ἡ)λιόχαρος, λιόξανθος (= ξανθὸς σάν ἥλιος), λιόκαλος, λιοπερίχυτος.

ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ (καταλήξεις)

1. Ἀρσενικά (Μαθ. 41, 44)

Κατά- ληξη	Είδος ονόματος	Ἑνικός	Πληθυντικός
-ās	ὀξύτονα ἀνισοσύλλαβα	ψωμάς	-άδες : ψωμάδες
-ας	παροξύτονα ἰσοσύλλαβα	πατέρας	-ες : πατέρες
-ας	» ἀνισοσύλλαβα	ρήγας	-άδες : ρηγάδες
-ας	προπαροξύτονα ἰσοσύνλ.	φύλακας	-ες : φύλακες
-ας	» ἀνισοσύλλαβα	τσέλιγκας	-άδες : τσελιγκάδες
-ῆς	ὀξύτονα ἰσοσύλλαβα	νικητής	ῆς : νικητές
-ῆς	» ἀνισοσύλλαβα	πεταλωτής	-ῆδες : πεταλωτῆδες
-ῆς	παροξύτονα ἰσοσύλλαβα	ναύτης	-ες : ναῦτες
-ῆς	» ἀνισοσύλλαβα	βαρκάρης	-ηδες : βαρκάρηδες
-τῆς	μὲ διπλὸ πληθυντικὸ	πραματευτής	-άδες, -ές : πραματευτάδες πραματευτές
-ές	ὀξύτονα ἀνισοσύλλαβα	κεφτές	-έδες : κεφτέδες
-οὺς	» »	παπποὺς	-οῦδες : παπποῦδες
-ός	ὀξύτονα ἰσοσύλλαβα	οὐρανός	-οἶ : οὐρανοὶ
-ος	παροξύτονα »	δρόμος	-οι : δρόμοι
-ος	προπαροξύτονα »	κάτοικος	-οι : κάτοικοι

2. Θηλυκά (Μαθ. 42, 45, 90)

Κατά- ληξη	Είδος ονόματος	Ἑνικός	Πληθυντικός
-α	ἰσοσύλλαβα	χαρά, ὥρα, θά- λασσα	-ες : χαρές, ὥρες, θά- λασσες
-α	ἀνισοσύλλαβα	ὀκιά, γιαγιά	-άδες : ὀκάδες, γιαγιάδες
-η	ἰσοσύλλαβα	ψυχή, νίκη, ζά- χαρη	-ες : ψυχές, νίκες, ζά- χαρες
-η	» μὲ πληθυν. -εις	σκέψη, δύναμη	-εις : σκέψεις, δυνάμεις
-ω	ἰσοσύλλαβα	Ἀργυρώ, Φρόσω	-ες : (σπάνια : Φρόσες)
-ος	» »	ἐγκύκλιος	-ες καὶ -οι : ἐγκύκλιες (καὶ ἐγκύκλιοι)
-οὐ	ἀνισοσύλλαβα	ἄλεπου	-οῦδες : ἄλεπουδες

3. Ουδέτερα (Μαθ. 43, 46)

Κατά- ληξη	Είδος ονόματος	Ἑνικός	Πληθυντικός
-ο	ἰσοσύλλαβα	βουνό, σίδερο	-α : βουνά, σίδηρα
-ι	» »	παιδί, τραγούδι	-α : παιδιά, τραγούδια
-ος	» »	μέρος, ἔδαφος	-η : μέρη, ἐδάφη
-μα	ἀνισοσύλλαβα	κύμα, ὄνομα	-ματα : κύματα, ὀνόματα
-σιμο	» »	δέσμιον	-σίματα : δεσίματα
-ας	» »	κρέας	-ατα : κρέατα
-ως	» »	φῶς	-ωτα : φῶτα

ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ ΑΝΩΜΑΛΑ (συγκεντρωτικός πίνακας)

1. Ἄκλιτα (Μαθ. 98)	2. Ἐλλειπτικά (Μαθ. 98)	3. Ἰδιόκλιτα (Μαθ. 91, 92)
α) Λέξεις ξένης καταγωγῆς : τὸ ξενίθ, τὸ κονιάχ, τὸ τράμ, τὸ Χερουβὶμ κ.ἄ. β) Τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου . τὸ ἄλφα, τὸ βῆτα, τὸ γάμμα κτλ. γ) Τὰ προσακτικά : Ἄγια-, Αἰ-, γερο-, θεια-, κυρα-, μαστορο-, μπαρμπά-, παπα-, χατζή-, πάτερ, καπετάν, κύρ. Δ.χ. : ἡ Ἄγια-Βαρβάρα τῆς Ἄγια-Βαρβάρας κτλ. ὁ κύρ Κώστας, τοῦ κύρ Κώστα κτλ. δ) Κύρια δνόματα καὶ τοπωνυμίες ξε- νικές : τὸ Πάσα, τὸ Κιλίκις, ἡ Ἱερουσαλήμ, τὸ Σινά, τὸ Θαβώρ, τὸ Γιβραλτάρ κ ἄ. ε) Ὀνόματα ἀνθρώπων ξενικά : Ἀδάμ, Δαβὶδ, Μωάμεθ κ.ἄ. ς) Οἰκογενειακά δνόματα καὶ θηλ. ἀνθρωπωνικά μὲ τύπο γενικήs : Ὁ Γεωργίου, τοῦ Γεωργίου κτλ. Ἡ κυρία Γαλανοῦ, τῆς κυρίας Γαλανοῦ κτλ.	α) Ἔχουν μόνο δνομαστικὴ καὶ αἰτια- τικὴ ἐνικοῦ : τὸ δελίμ, τὸ ὄφελος, τὸ προοί, τὸ σέλας. β) Ἔχουν μόνο δνομαστικὴ καὶ αἰτια- τικὴ πληθυντικοῦ : τὰ ἐπίχειρα, τὰ ἥματα, τὰ σύγκαλα οἱ προάλλες (αἱ. τίς προάλλες). γ) Ἔχει δνομαστικὴ καὶ αἰτιατικὴ ἐνικοῦ καὶ πληθυντικοῦ : τὸ σέβας τὰ σέβη (καὶ τὰ σεβάσματα). δ) Ἔχουν μόνο γενική : τοῦ κάκου τοῦ θανάτῃ λογηs, λογιῶν.	α) Μερικὰ ἄρσενικά σὲ -έας : ὁ δεκανέας, τοῦ δεκανέα, τὸ δεκανέα, δεκανέα Ἑνικός : Πληθυντικός : οἱ δεκανεῖς, τῶν δεκανέων, τοὺς δεκανεῖς, δεκανεῖς (Ἔτσι καὶ τὰ : γραμματεῖς, γραφεῖς, διανομέας, εἰσαγγελεῖς, κουρέας κ.ἄ.) β) Τὰ οὐσιαστικά : εὐ γ ε ν ῆ ς καὶ σ υ γ γ ε ν ῆ ς ποὺ ἔχουν πληθυντικὸ σὲ -εῖς, -ῶν : οἱ εὐγενεῖς, τῶν εὐγενῶν, τοὺς εὐγενεῖς οἱ συγγενεῖς, τῶν συγγενῶν, τοὺς συγγενεῖς. γ) Μερικὰ οὐδέτερα σὲ -ον, -αν, -εν, -υ : Ἑνικός ἀριθ. — Ὀνομ., αἱτ., κλητ. : τὸ ὄν, προῖόν, καθῆκον, πᾶν, σύμπαν, μηδέν, φωνῆν, ὀξύ, δόρυ. Γεν. : τοῦ ὄντος, προῖόντος, καθῆκοντος, παντός, σύμπαντος, μηδένος, φωνήεντος, ὀξέος, δόρυτος. Πληθ. ἀριθ. — Ὀνομ., αἱτ., κλητ. : τὰ ὄντα, προῖ- όντα, καθῆκοντα, πάντα, σύμπαντα, φωνήεντα, ὀξεα, δόρυα. Γεν. : τῶν ὄντων, προῖόντων, καθῆκόντων, πάντων, συνπάντων, φωνήεντων, ὀξέων, δόρυων. (Τὸ μηδέν δὲν ἔχει πληθυντικόν. Ὅταν εἶναι λό- γος γιὰ βαθμὸν ἢ ἀριθμητικὸν ψηφίο, σχηματίζεται πληθυντικὸς ἀπὸ τῆς λέξεως μηδενικοῦ : τὰ μηδενικά.)

4. Διπλόκλιτα (Μάθ. 99)	5. Διπλόμορφα (Μάθ. 99)	6. Διπλοκατάληχτα (Μάθ. 99)
α) Μὲ διαφορετικὸ γένος στὸν πληθυντικὸ : ὁ πλοῦτος - τὰ πλούτη ὁ σάνος - τὰ σανά ὁ τάχαρος - τὰ τάχα ἡ νιότη - τὰ νιάτα α) Μὲ διπλὸ γένος στὸν πληθυντικὸ (Οἱ δύο τύποι ἔχουν κάποτε καὶ διαφορετικὴ σημασία) : ὁ βάτος - οἱ βάτοι, τὰ βάτα ὁ βράχος - οἱ βράχοι, τὰ βράχια ὁ δεσμός - οἱ δεσμοί, τὰ δεσμά ὁ καπνός - οἱ καπνοί, τὰ καπνά ὁ λαίμωρος - οἱ λαίμοι, τὰ λαίμα ὁ λόγος - οἱ λόγοι, τὰ λόγια (γεν. τῶν λόγων) ὁ ναῦλος - οἱ ναῦλοι, τὰ ναῦλα ὁ οὐρανός - οἱ οὐρανοί, τὰ οὐράνια ὁ πηλός - οἱ πηλοί, τὰ πηλὰ ὁ σκελετός - οἱ σκελετοί, τὰ σκελετά (φῆκες γιὰ ἐμπορευμάτα, βιβλία κτλ.) ὁ σταθμός - οἱ σταθμοί, τὰ σταθμά (ζύγια) ὁ φάκελος - οἱ φάκελοι, τὰ φάκελα ὁ χρόνος - οἱ χρόνοι (διὼς οἱ χρόνοι τῶν ῥημάτων), τὰ χρόνια (γεν. χρόνων).	α) Μὲ διπλὴ μορφὴ καὶ στοὺς δύο ᾄριθμούς : γέροντας - γέρος δράκοντας - δράκος β) Μὲ διπλὴ μορφὴ μόνον στὸν ἐνικό : γίγαντας - γίγας ἐλέφαντας - ἐλέφας Αἴαντας - Αἴας Ἀτλαντας - Ἀτλάς (Στὸν πληθυντικὸ ἔχουν τοὺς μαζούτε- τερος τύπους: οἱ γίγαντες, οἱ ἐλέφαν- τες κτλ.) γ) Φωνητικὰ ἐπὶλόμορφα : ἡμέρα καὶ μέρα (Ἡ γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ μὲ η : τῶν ἡμερῶν.) πρόμα καὶ πρόγμα (πράματα καὶ πράγματα) (Ἡ γενικὴ τοῦ ἐνικοῦ καὶ τοῦ πληθυν- τικοῦ εἶναι συνήθως μὲ γ : τοῦ πράγμα- τος, τῶν πραγμάτων.)	Μὲ διπλοὺς τύπους στὸν πληθυντικὸ : ὁ γονιός - οἱ γονιοὶ καὶ οἱ γονεῖς ὁ καπετάνιος - οἱ καπετάνιοι καὶ οἱ καπε- ταναῖοι ὁ φουρνάρας - οἱ φουρναράδες καὶ οἱ φουρναράδοι ὁ νοικοκύρης - οἱ νοικοκύρηδες καὶ οἱ νοικοκυραῖοι τὸ στήθος - τὰ στήθη καὶ τὰ στήθια τὸ χεῖλος - τὰ χεῖλη καὶ τὰ χείλια ὁ ἀράπης - οἱ ἀράπηδες (τοῦ ἔχουν μαῦθο χεῖωμα) καὶ οἱ ἀραπάδες (οἱ ντόπιοι κάτο- χοι τῆς Αἰγύπτου) ὁ δεσπότης - οἱ δεσποτάδες (ἀρχιερεῖς καὶ οἱ δεσπότες (οἱ τυραννικοὶ ἀρχόντες) ἡ κορη - οἱ κορηές (τῶν βουδῶν, τῶν δέντρων κτλ.) καὶ οἱ κορηάδες (κυρίως γιὰ τὰ χορταρικά).

ΠΝΕΥΜΑΤΑ

Λέξεις που παίρνουν δασεία (Μαθ. 4, 23)

1. "Οσες λέξεις αρχίζουν από υ : *ὕψωσις, ὕψος, ὑποθέτω.*
2. Οἱ ἄτονοι: *ὁ, ἡ, οἱ, ὡς.*
3. Τ' ἀριθμητικά: *ἑνας, ἔξι, ἑπτὰ, ἑντεκα, ἑκατό.*
4. "Οσες λέξεις ἔχουν: *ἀ' συνθετικὸ τ' ἀχώριστα λόγια μόρια ἡμι- καὶ ὁμο- ἡμισφαίριο, ἡμικρανία — ὁμόγλωσσος, ὁμόθρησκος, ὁμολογῶ, ὁμολογία, ὁμόνοια, ὁμοσπονδία κτλ.*

5. Οἱ ἀκόλουθοι λέξεις:

Α.— ἄβροξ, ἄγιος, ἄγνός, ἄδης, ἄδρὸς (= ζωηρός, δυνατός), αἶμα, Αἷ-
μονας, Αἶμος, αἵρεση, αἵρετός, αἵρετικός, ἀλάτι, Ἀλικαρνασσός, ἀλίπαστο, ἀλί-
πεδο, ἄλμα, Ἀλόνησος, ἀλτήρες, ἀλυκή, ἄλυσίδα, ἀλώνι, ἄλωση, ἄμα, ἀμάξι,
ἀμαρτάνω, ἀμαρτία, ἀμιλλα, ἀπαλός, ἀπλός, ἄρμα, ἄρμη, ἀρμόζω, ἀρμός,
ἀρπάζω, ἀφή, ἀπίδα, ἀπίθυμος, ἀπίκορος.

Ε.— ἑαυτοῦ, ἔβδομος, Ἑβραῖος, Ἑβρος, ἐδῶλιο, ἔδρα, εἴλωτας, εἰμαρμένη
(= τὸ πεπωμένον), εἰρκτή (= φυλακή), εἰρμός (= σειρά), Ἑκάβη, Ἑκάτη, Ἑκτο-
ρας, Ἑλένη, ἔλικας, Ἑλικώνας, ἔλκος (= πληγή), ἑλκύω (= σέβρω), Ἑλλη, Ἑλ-
ληνας, ἔλος, ἐνώνω, ἐξῆς, ἐρμηνεύω, Ἐρμῆς, Ἑρμιόνη, ἔρω (= σέβνομαι),
ἐσπερινός, ἐστία, ἐστιατόριο, ἑταιρεία, ἔτοιμος, εὐρετήριο.

Η.— ἦβη, ἡγεμόνας, ἡγούμενος, ἡδονή, ἡλικία, ἡλιος, ἡμέρα, ἡρεμος, ἡνίο-
χος, Ἡρα, Ἡρακλῆς, Ἡρόδοτος, ἡρως, Ἡρώδης, Ἡσίοδος, ἡσυχος, ἦτα, Ἡφαιστος.

Ι.— ἰδρύνω, ἰδρώτας, ἱερός, Ἰερουσαλήμ, ἱκανός, ἱκετεύω, ἱλαρός, ἴλεος
(= σπλαχνικός), ἴλερη (ἀρρώστια), ἱμάτια, ἱππικό, Ἰπποκράτης, ἱπότης, ἱστο-
ρία, ἱστός (= κατάρτι).

Ο.— ὀδηγός, ὀδός, ὄλμος, ὀλόκληρος, ὄλος, ὀμάδα, ὀμαλός, ὀμηρος, Ὀμη-
ρος, ὀμιλία, ὀμιλος, ὀμίχλη, ὀμοιος, ὀμως, ὀπλή (= τὸ νύχι τοῦ ζώου), ὄπλο,
ὀποιος, ὀποιος, ὀποτε, ὀπου, ὀπως, ὀραση, ὀρίζω, ὄριο, ὄρκος, ὄρμος (= μικρὸ
λιμάνι), ὄρμω, ὁ ὄρος (= ἡ συμφωνία), ὀσιος (= ἄγιος), ὄταν, ὄτι, ὄτι.

ΥΙ.— νίοθεσία, νίοθετῶ.

Ω.— ὦρα, ὠραῖος ὠρεμος.

Παίρνουν δασεία καὶ ὅσες λέξεις εἶναι *παράγωγοι ἢ σύνθετοι* ἀπὸ *λέξεις*
μὲ δασεία: ἀμάξι—ἄμαξα, ἀμαξάκι, ἀμαξωτός, ἀμαξοστάσιον.

Παίρνουν δασεία :

ἄρματα (πληθ. τοῦ *ἄρμα* ὄχημα)
ὁ ὄρος (συμφωνία)

Παίρνουν ψιλή :

τὰ ἄρματα (ὄπλα)
τὸ ὄρος (βουνὸ)

ΡΗΜΑΤΑ Α' ΣΥΖΥΓΙΑΣ

Ένεργητική φωνή: δένω

	Χρόνοι	Ὁριστική	Ὑποταχτική	Προσταχτική	Μετοχή
Ἑξακολουθητικοί	Ἑνε- σιώτας	δένω, -εις, -ει δένωμε, -ετε, -ουν	δένω -ης, -η δένωμε, -ετε, -ουν	δένε δένετε	δένοντας
	Παρα- τατικός	ἔ-δενα, -ες, -ε δένωμε, -ατε, ἔ-δεναν			
	Μέλλ. ἐξακολ.	θὰ δένω, -ης, -η θὰ δένωμε, -ετε, -ουν			
Στιγμιαίοι	Ἀόρι- στος	ἔ-δεσα, -ες, -ε δέσασμε, -ατε, ἔ-δεσαν	δέσω, -ης, -η δέσωμε, -ετε, -ουν	δέσε δέστε	Ἀπαρέμ- φατο δέσει
	Μέλλ. στιγμ.	θὰ δέσω, -ης, -η θὰ δέσωμε, -ετε, -ουν			
Συντελεσμένοι	Παρα- κείμε- νος	ἔχω, ἔχεις, ἔχει ἔχομε, -ετε, -ουν ἢ ἔχω δεμένο, -η, -ο κτλ.	δέσει ἔχω, ἔχης, ἔχη ἔχομε, -ετε, -ουν ἢ ἔχω δεμένο, -η, -ο κτλ.	δέσει	
	Ὑπερ- συντέ- λικος	εἶχα, -ες, -ε εἶχαμε, -ατε, εἶχαν ἢ εἶχα δεμένο, -η, -ο κτλ.	δέσει		
	Συντε- λεσμ. μέλλ.	θὰ ἔχω, -ης -η θὰ ἔχομε, -ετε, -ουν ἢ θὰ ἔχω δεμένο, -η, -ο κτλ.	δέσει		

Παθητική φωνή : δένομαι

Χρόνοι	Όριστική	Υποταχτική	Προσταχ.	Μετοχή
Έξακολουθητικοί	Ένε- στώτας δένομαι, -εσαι, -εται δενόμαστε, -εστε, -ονται	δένωμαι, -εσαι, -εται δενόμαστε, -εστε, -ωνται	(δένου) (δένεστε)	
	Παρα- τατικός δενόμουν, -όσουν, -όταν δενόμαστε, -όσαστε, -ονταν			
	Μέλλ. έξακολ. θα δένωμαι, -εσαι, -εται θα δενόμαστε, -εστε, -ωνται			
Στιγμιαίοι	Αόρι- στος δέθηκα, -θηκες, -θηκε δεθήκαμε, -θήκατε, -θηκαν	δεθῶ, -θῆς, -θῇ δεθοῦμε, -θῆτε, -θοῦν	δέσου δεθῆτε	Απαρέμ- φατο δεθῆ
	Μέλλ. στιγμ. θα δεθῶ, -θῆς, -θῇ θα δεθοῦμε, -θῆτε, -θοῦν			
Συντελεσμένοι	Παρα- κείμε- νος ἔχω, -εις, -ει ἔχομε, -ετε, -ουν ἢ εἶμαι δεμένος - η - ο κτλ.	δεθῇ ἔχω, -ης, -η ἔχομε, -ετε, -ουν ἢ εἶμαι δεμένος, - η, - ο	δεθῇ	δεμένος - η - ο
	Υπερ- συντέ- λικος εἶχα, -ες, -ε εἶχαμε, -ατε, εἶχαν ἢ ἦμουν δεμένος, - η, - ο κτλ.	δεθῇ		
	Συντε- λεσμ. μέλλ. θα ἔχω, -ης, -η θα ἔχομε, -ετε, -ουν ἢ θα εἶμαι δεμένος, - η, - ο κτλ.	δεθῇ		

ΡΗΜΑΤΑ Β' ΣΥΖΥΓΙΑΣ

Πρώτη τάξη — Ένεργητική φωνή

Ὁ ρ ε ι σ τ ι κ ῆ			Προσταχτική
Ἐνεστώτας	Παρατατικός	Ἐξακολουθ. μέλλ.	Ἐνεστώτας
ἀγαπῶ	ἀγαποῦσα	θ' ἀγαπῶ	ἀγάπα
ἀγαπᾷς	ἀγαποῦσες	θ' ἀγαπᾷς	ἀγαπάτε
ἀγαπᾷ	ἀγαποῦσε	θ' ἀγαπᾷ	Μετοχή
ἀγαποῦμε	ἀγαπούσαμε	θ' ἀγαποῦμε	Ἐνεστώτας
ἀγαπᾶτε	ἀγαπούσατε	θ' ἀγαπᾶτε	ἀγαπώντας
ἀγαποῦν	ἀγαποῦσαν	θ' ἀγαποῦν	

Ὁ ἐνεστώτας τῆς ὑποταχτικῆς εἶναι ὁμοίος μετὸν ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς.

Πρώτη τάξη — Παθητική φωνή

Ὁ ρ ε ι σ τ ι κ ῆ			
Ἐνεστώτας	Παρατατικός	Ἐξακολ. μέλλ.	
ἀγαπιέμαι	ἀγαπιόμουν	θ' ἀγαπιέμαι	
ἀγαπιέσαι	ἀγαπιόσουν	θ' ἀγαπιέσαι	
ἀγαπιέται	ἀγαπιόταν	θ' ἀγαπιέται	κτλ.
ἀγαπιούμαστε	ἀγαπιόμαστε		
ἀγαπιέστε	ἀγαπιόσατε		
ἀγαπιούνται	ἀγαπιόνταν (-οῦνταν)		

Ὁ ἐνεστώτας τῆς ὑποταχτικῆς εἶναι ὁμοίος μετὸν ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς.

Ἡ προσταχτική δὲν ἔχει ἐνεστώτα.

Δεύτερη τάξη — Ένεργητική φωνή

Ὁ ρ ε ι σ τ ι κ ῆ			Ὑποταχτική	Προσταχτική
Ἐνεστώτας	Παρατατικός	Ἐξακολ. μέλλ.	Ἐνεστώτας	Ἐνεστώτας
λαλῶ	λαλοῦσα	θὰ λαλῶ	λαλῶ	λάλει
λαλεῖς	λαλοῦσες	θὰ λαλῇς	λαλῇς	λαλεῖτε
λαλεῖ	λαλοῦσε	θὰ λαλῇ	λαλῇ	Μετοχή
λαλοῦμε	λαλούσαμε	θὰ λαλοῦμε	λαλοῦμε	Ἐνεστώτας
λαλεῖτε	λαλούσατε	θὰ λαλῇτε	λαλῇτε	λαλώντας
λαλοῦν	λαλοῦσαν	θὰ λαλοῦν	λαλοῦν	

Δεύτερη τάξη — Παθητική φωνή

Ὁ ρ ε ι σ τ ι κ ῆ			
Ἐνεστώτας	Παρατατικός	Ἐξακολ. μέλλ.	
θυμῶμαι	θυμόμουν	θὰ θυμῶμαι	
θυμῶσαι	θυμόσουν	θὰ θυμῶσαι	
θυμῶται	θυμόταν	θὰ θυμῶται	
θυμούμαστε	θυμούμαστε		
θυμῶστε	θυμούσατε		
θυμούνται	θυμούνταν (-οῦνταν)		

Ὁ ἐνεστώτας τῆς ὑποταχτικῆς εἶναι ὁμοίος μετὸν ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς.

Ὁ ἐνεστώτας τῆς προσταχτικῆς εἶναι σπάνιος.

Ἀρχαϊκὴ κλίσις τῆς παθητικῆς φωνῆς

Ἐνεστώτας : στεροῦμαι, -εῖσαι, -εῖται, -οῦμαστε, -εῖστε, -οῦνται.
Παρατατικός : στεροῦμουν, -οῦσουν, -οῦνταν, -οῦμαστε, -οῦσατε, -οῦνταν.

Ρ Η Μ Α Τ Α

Πίνακας σχηματισμού μονολεκτικών χρόνων, άπαρεμφάτων και μετοχών.

Οι χρόνοι, τ' άπαρέμφατα και οι μετοχές κάθε ρήματος μπαίνουν στον πίνακα σε δυο σειρές· στην α', οι χρόνοι και οι άλλοι τύποι που γίνονται από το ένεστώτικο θέμα· στη β', όσο γίνονται από τ' άοριστικά. Ο κάθε χρόνος ή τύπος είναι τυπωμένος με τα ίδια γράμματα που είναι τυπωμένο και τ' όνομά του στο έπάνω μέρος της στήλης. Οι περιφραστικοί χρόνοι δε σημειώθηκαν, έπειδι βολσκονται εύκολα. Από τόν ένεστώτα της ύποταχτικής σημειώνεται μόνο η κατάληξη ενός προσώπου, για να θυμίζει, όταν είναι ανάγκη, την όρθογραφική διαφορά από την όριστική.

Ένεργητική φωνή				Παθητική φωνή			
Ένεστώτας έριστ. υποταχτ.	Παρα- τατικός	Ένεστώτας προταχτικής	Μετοχή	Ένεστώτας έριστ. υποταχτ.	Παρα- τατικός	Ένεστώτας προταχτικής	Ένεστώτας μετοχής
Αόριστος υποταχτικής	Αόριστος οριστικής	Αόριστος προσταχτ.	Απαρέμ- φατο	Αόριστος υποταχτικής	Αόριστος οριστικής	Αόριστος προσταχτ.	Απαρέμ- φατο
νύνω -εις -ης νύσω άπλώνω -εις -ης άπλώσω βάφω -εις -ης βαψώ άλειφω -εις -ης άλειψω κούρευω -εις -ης κούρεψω μπλέκω -εις -ης μπλέξω τυλίγω -εις -ης τυλίξω δείχνω -εις -ης δείξω πειθω -εις -ης πείσω λούζω -εις -ης λούσω άρπάζω -εις -ης άρπάξω	έντυνα έντυσα άπλωνα άπλώσα βάζα έβαψα άλειφα άλειψα κούρευα κούρεψα μπλέκα μπλέξα τύλιγα τύλιξα δείχνα δείξα είπειθα είπεισα λούζα έλουσα άρπαξα άρπάξα	νύνε νύσε άπλωνε άπλωσε βάψε έβαψε άλειψε άλειψε κούρευε κούρεψε μπλέκε μπλέξε τύλιγε τύλιξε δείχνε δείξε πείθε πείσε λούζε λούσε άρπαζε άρπάξε	νύνοντας νύσει άπλώνοντας άπλώσει βάφει έβαψε άλείφει άλείφει κούρευοντας κούρειει μπλέκοντας μπλέξει τυλίγεται τυλίξει δείχνεται δείξει πειθεται πείσει λούζεται λούσει άρπάζεται άρπάξει	νύνομαι -ομαι ντυθώ άπλώνομαι -ομαι άπλωθώ βάζομαι -ομαι βαφτώ άλείβομαι -ομαι άλειφτώ κούρευομαι -ομαι κούρεθώ μπλέκομαι -ομαι μπλέχτώ τυλίγομαι -ομαι τυλιχτώ δείχνομαι -ομαι δείχτώ πειθομαι -ομαι πειστώ λούσομαι -ομαι λουστώ άρπάσομαι -ομαι άρπαχτώ	νύνόμενος ντύθηκα άπλώνομαι άπλώθηκα βαφτόμουν βάφτηκα άλειβομαι άλειφτηκα κούρευομαι κούρεύτηκα μπλέκομαι μπλέχτηκα τυλίγομαι τυλιχτήκα δείχνομαι δείχτηκα πεισόμενος πειστήκα λουσιόμενος λουστήκα άρπαγιόμενος άρπαχτήκα	νύνου νύσου άπλώσου άπλώσου βάζου βαψού άλείφου άλείφου κούρεψου κούρεψου μπλέξου τυλίξου τυλίξου δείξου δείξου πείθου πείθου λούσου λούσου άρπάξου άρπάξου	ντυθή άπλωθή βαφτή άλειφτή κούρευτή μπλεχτή τυλιχτή δειχτή πειστή λουστή άρπαχτή

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΑ

1. Ὁμώνυμα (Μάθ. 24)

ἄρμα - ἄρματα, δανεικός - δανικός (ἀπὸ τὸ Δανία), γάλος (= διάνος, κοῦρ-
κος) - Γάλλος, γλείφω - γλύφω (= σκαλίζω τὸ μάρμαρο· ἀπ' αὐτὸ γίνεται: γλύ-
πτης), διάλεμμα - διάλυμα, τὰ ἔλη - ἡ Ἑλλη, θύρα (ἡ πόρτα) - θήρα (τὸ κυνήγι),
κόμη (τὰ μαλλιά) - κώμη (χωμόπολη), κλήμα - κλίμα, Κρητικός - κριτικός (= ἐκεί-
νος ποὺ κρίνει), λίρα (τὸ νόμισμα) - λύρα (ἐγχορδο ὄργανο), τὸ νοίκι - ἡ νίκη,
πύρα - πείρα, σκίνος (= τὸ μαστιχόδεντρο) - σκοίνος (εἶδος βούρλου ποὺ χρησι-
μεύει γιὰ νὰ κατασκευάζουν σκοινιά), στίχος (= σειρά ἀπὸ λέξεις καὶ κυρίως
στὰ ποιήματα) - στοίχος (κάθε ἄλλη σειρά), ὁ τοίχος (τοῦ σπιτιοῦ) - τὸ τεῖχος
(τῆς πόλης), ὕλη - ἵλη (= λόχος ἱππικοῦ), ψηλός - ψιλός.

2. Παρώνυμα (Μάθ. 24)

(ἀ)μυγδαλιά - ἀμυγδαλή (= ὁ ἀδένας στὸ λαμό), ἡ βρώμα - ἡ βρώμη (= τὸ
φυτὸ ποὺ μοιάζει μὲ κριθάρι) - τὸ βρώμιο (χημικὸ στοιχεῖο), ὁ γιालός - τὸ
γυαλί, ὁ δειλός - τὸ δειλί (τὸ δειλινό), ὁ δειχτής - τὸ δίκτυ, ἴσιος - ἴσιος, ὁ και-
ρός - τὸ κερδί, σκοτίζω - σκοτεινιάζω - σκοτώνω· ἡ κράση - τὸ κρασί.

3. Συνώνυμα (Μάθ. 25)

ἀγώνας, μάχη, πόλεμος, πάλη, σύγκρουση·
ἐργασία, ἔργο, δουλειά, ἐπάγγελμα, ἀσχολία, ἀπασχόληση, ὑπόθεση·
περήφανος, καμαρωτός, καμαρωμένος, ἀκατάδεχτος, ψηλομύτης, ἀλαζονι-
κός, φαντασμένος, κορδωτός, κορδωμένος·
παράξενος, περιεργός, ἰδιώτροπος, ἀλλόκοτος, ἀλλιώτικος, ἀσυνήθιστος,
ἀφύσικος, παράλογος, ἀκατανόητος, πρωτάκουστος·
πεθαίνω, ξεψυχώ, ψυχορραγῶ, τελεώνω, λιώνω, σβήνω, ψοφῶ,
μαραίνομαι, ἀφανίζομαι·
λέγω, μιλῶ, κουβεντιάζω, λαλῶ, ρητορεύω, φωνάζω, μουρμουρίζω, πι-
θυρίζω, μολογῶ, ξεστομίζω·
σιγά, σιγαλά, σιγανά, ἥσυχ, ἥρεμα, ἀγάλια, χαμηλόφωνα, γαλήνια.

4. Ταυτόσημα (Μάθ. 110, σ. 221)

ἀραποσίτι - καλαμπόκι, ἀχλάδι - ἀπίδι, γίδα - κατσίκια, γουρούνι - χοῖρος,
καταγῆς - χάμω, κοκκινογούλια - παντζάρια, μητέρα - μάνα, ὄρνιθα - κότα, ὄρني-
θώνας - κοτέτσι, πετεινός - κόκορας, πλάτος - φάρδος, στέγη - σκεπή, τριπλός - τρι-
διπλός, τετραπλός - τετράδιπλος κτλ.

ΣΥΜΦΩΝΑ

Ἡ διαίρεσή τους κατὰ διαφορετικοὺς τρόπους (Μάθ. 11, 107)

Κατὰ τὸ μέρος ποὺ σχηματίζονται στὸ στόμα	Κατὰ τὴ διάρκεια					
	Στιγμαῖα		Ἐξακολουθητικά			
	Ἀηχα	Ἡχηρά	Ἀηχα	Ἡχηρά	Ρινικά	Υγρά
Χειλικὰ		μπ	φ	β		
Ὀδοντικά	τ	ντ	θ	δ		
Διπλοδοντικά (συριστικά)	τσ	τζ	σ	ζ		
Λαρυγγικά	κ	γκ	χ	γ		
Γλωσσικά					ν, μ	λ, ρ

ΚΑΝΟΝΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΤΙΞΗ

1. Ἡ τελεία

1. Σημειώνουμε τελεία στο τέλος μιᾶς περιόδου, ἐκεῖ δηλαδή ὅπου συμπληρώνεται ἕνα ἀκέραιο νόημα. Ἡ τελεία δείχνει *πὼς πρέπει νὰ γίνη κάποιο σταμάτημα τῆς φωνῆς μας*, πρὶν συνεχίσουμε.

2. Ὄταν ἐκφράζουμε μιὰ νέα ἰδέα, ὅχι μόνο σημειώνουμε τελεία, παρὰ ἀρχίζουμε καὶ ἀπὸ καινούρια γραμμὴ, γράφοντας τὴν πρώτη λέξη πῶς μέσα ἀπὸ τὶς ἄλλες γραμμὲς. Τότε λέμε πὼς ἀρχίζουμε νέο *παράγραφο*.

3. Τελεία σημειώνουμε καὶ στὶς περισσότερες συντομογραφίες (Π.Δ. = Παλαιὰ Διαθήκη).

4. Τὸ ἀρχικὸ γράμμα τῆς λέξης ποὺ βρίσκεται στὴν ἀρχὴ τοῦ λόγου ἢ στὴν ἀρχὴ τῆς περιόδου ὕστερ' ἀπὸ τελεία γράφεται μὲ κεφαλαῖο.

Γιὰ τὴ χρῆση τῆς τελείας βλ. λ.χ. στὰ μαθ. 4, 7. (Ἐκεῖ βλέπετε καὶ πὼς ἀρχίζουν οἱ νέοι παράγραφοι.)

2. Ἡ ἐπάνω τελεία

1. Σημειώνουμε ἐπάνω τελεία στο τέλος ἑνὸς τμήματος τῆς περιόδου, ἐκεῖ δηλαδή ὅπου τελειώνει ἕνα ξεχωριστὸ τμήμα τοῦ νοήματος, ποὺ συμπληρώνεται παρακάτω μὲ ἄλλο. Ἡ ἐπάνω τελεία δείχνει *σταμάτημα μικρότερο ἀπ' ὅσο ἡ τελεία*.

2. Μία περίοδος μπορεῖ νὰ ἔχη δύο ἢ περισσότερα τμήματα ποὺ χωρίζονται μ' ἐπάνω τελεία.

3. Τὸ ἀρχικὸ γράμμα τῆς λέξης ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἐπάνω τελεία δὲ γράφεται μὲ κεφαλαῖο, ἐκτὸς ἂν ἡ λέξη εἶναι κύριο ὄνομα.

Γιὰ τὴ χρῆση τῆς ἐπάνω τελείας βλ. λ.χ. στὰ μαθ. 3, 20, 24, 34, 51, 100, 102.

3. Τὸ κόμμα

1. Σημειώνουμε κόμμα γιὰ νὰ χωρίζουμε λέξεις ἢ προτάσεις ποὺ πρέπει νὰ διαβάζονται κάπως χωριστά. Τὸ κόμμα δείχνει πολὺ μικρὸ σταμάτημα.

Μὲ τὸ κόμμα χωρίζουμε:

α) *Ἀσύνδετες λέξεις τοῦ ἴδιου μέρους τοῦ λόγου* (οὐσιαστικά, ἐπίθετα, ἀντωνυμίες, ἐπιρρήματα κτλ.) μέσα στὴν πρόταση:

Τὸ τραπέζι ἦταν φορτωμένο φαγητά, καρπούς, λουλούδια, μέταλλα, κούσταλλα.—τὴ γελαστὴ Ἀφροδίτη μὲ τὴ γλυκιά, τὴ χαϊδευτικὴ, τὴν πρᾶντικὴ τῆς λάμψη (μάθ. 34). Βλ. καὶ μάθ. 12.

Δὲ σημειώνουμε κόμμα, ὅταν οἱ τέτοιες λέξεις ἐνώνωνται μὲ συμπλεχτικὸ ἢ διαχωριστικὸ σύνδεσμο:

Ὁ πατέρας, ἡ μητέρα, ἡ ἀδερφοῦλα μου ἢ Ἀλὶ καὶ ἐγὼ (μάθ. 34)—*Ὅντε ὁ Καλύβας ἔρχεται οὔτε ὁ Λεβεντογιάννης* (μάθ. 1)—*Ἄσκαφτο, ἀνόργωτο, ἄσπαρτο ἢ ἀπότιστο* κτλ. (μάθ. 70).

β) *Ἀσύνδετες προτάσεις ὁμοίες* (κύριες ἢ δευτερεύουσες), μὲ τὸ ἴδιο ἢ καὶ διαφορετικὸ ὑποκείμενο:

Ψιλὴ φωνὴν ἐσήκωσε, τὸν πρῶτο του φωνάζει (μάθ. 1).—*Νὰ πεταχτῶ σὰν τὸ πουλὶ ψηλὰ στὰ κορφοβούνια, νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνά, νὰ περπατήσω λόγκους, νὰ βρῶ λημέρια τῶν κλεφτῶν* κτλ. (μάθ. 25).—*Νὰ λιώσουνε τὰ κρούσταλλα, νὰ λιώσουνε τὰ χιόνια, νὰ γίνη μιὰ ἀνοιξή καλὴ, νὰ γίνη καλοκαίρι* κτλ. (μάθ. 25).

γ) *Λέξεις καὶ φράσεις ἐπιπρόσθετες ἢ ἐπεξηγηματικὲς ποὺ μποροῦμε νὰ τὶς παραλείψουμε*.

Μιὰ ἀλεπού, πολὺ πενιαιομένη, δὲν ἔβρισκε τίποτε νὰ φάη (μάθ. 10).—*Μιὰ μέρα, στὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας, ἕνας πασὰς ἀνέβηκε* κτλ. (μάθ. 66).—*Τὸ μυρμήγκι, λίγαι ἕνας μύθος, δὲν ἦταν ἐντομο ἀπὸ πάντα* κτλ. (μάθ. 70).—*Μικρὸ ἦταν τὸ κοπαδάκι του, δεκαπέντε κατοικίες ὅλες ὅλες* (μάθ. 26).

δ) *Τὴν κλητικὴ: «Λημέρατε, θέλω νὰ σὲ ρωτήσω καίτι»* (μάθ. 31).—*Πὼς θὰ γνωρίσωμε ὅμως μ' ἕνα κουπί, κύρ Λευτέρη;* (μάθ. 22).—*Προσέφτω σοῦ, βασιλίσσα, θνητὴ ἢ ἀθάνατη εἶσαι* (μάθ. 32).

ε) *Ἀπὸ τὶς κύριες προτάσεις τὶς δευτερεύουσες, αἰτιολογικὲς, τελικὲς* (ἐκτὸς ὅταν ἀρχίζουν μὲ τὸ *νὰ*), συμπερασματικὲς, ὑποθετικὲς, ἐναντιωματικὲς, χρονικὲς καὶ ὅσες ἀρχίζουν μὲ τὸ *χωρὶς νὰ*. (Βλ. μαθ. 11, 23, 64 καὶ 65).

ζ) *Τις αναφορικές προτάσεις πού είναι επιπρόσθετες*, πού δὲν εἶναι δηλ. ἀπαραίτητο συμπλήρωμα τῆς κύριας:

Κάτω ἀπὸ τὴν κληματαριὰ ἡ νοικοκυρὰ συζητοῦσε μὲ τὴν γιαγιά μου, πού σιὸ χωρὶς μου τὴ λέγε νενὶ (μάθ. 48).—'Ο παπὰς, πού εἶχε ἀνεβῆ μόνος του στὸ ξωκλήσι, εἶπε σὲς γυναῖκες κτλ. (μάθ. 69).

Δε χωρίζουμε μὲ κόμμα τὶς εἰδικές, τὶς δισταχτικές καὶ τὶς πλάγιες ἐρωτηματικές προτάσεις. (Βλ. μάθ. 10.)

Ἐπίσης δε χωρίζουμε μὲ κόμμα τὶς αναφορικές προτάσεις πού εἶναι ἀπυραίτητος προσδιορισμός:

Ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς ἀπότομους γκρεμοὺς πού ὑψώνονταν λίγο παραπάνω κτλ. (μάθ. 26).—Καὶ οἱ νῆυτες πού ἀρμενίζουν ἀνοιχτά (μάθ. 69).

4. Τὸ ἐρωτηματικὸ

Τὸ σημειώνουμε στὸ τέλος μιᾶς ἐρωτηματικῆς φράσης.

Βλ. μάθ. 9, 37, 52, 53, 56, 59, 71.

Δὲ σημειώνεται ἐρωτηματικὸ στὴν πλάγια ἐρωτηματικὴ πρόταση:

Δὲν ἤξερε ποῦ νὰ πάη καὶ τί νὰ κάμῃ.... Συλλογιζόταν ἂν ἔπρεπε νὰ μῇ...
τὴ ρώτησε τί ἔπαυε καὶ γιατί ἀναστένανε (μάθ. 10).

5. Τὸ θαυμαστικὸ

Τὸ σημειώνουμε ὕστερ' ἀπὸ ἐπιφωνήματα καὶ ὕστερ' ἀπὸ ἐπιφωνηματικές φράσεις πού ἐκφράζουν θαυμασμό, χαρὰ, λύπη, ἐλπίδα, φόβο, προσταγὴ κτλ.
Βλ. μάθ. 8, 12, 60, 66, 74, 78.

"Όταν ἡ ἐπιφωνηματικὴ φράση ἀρχίζει μ' ἐπιφώνημα, τότε ὕστερ' ἀπὸ τὸ ἐπιφώνημα σημειώνουμε κόμμα καὶ στὸ τέλος τῆς φράσης τὸ θαυμαστικόν. Βλ. μάθ. 47, 65.

6. Ἡ διπλὴ τελεία

Τὴ σημειώνουμε ἐμπρὸς ἀπὸ λέξεις ἢ φράσεις πού ἔχουν στενὴ σχέση μὲ τὰ προηγούμενα. Δηλαδή:

1. Ἐμπρὸς ἀπὸ λόγια πού ἀναφέρονται κατὰ λέξη καὶ πού κλείνονται σὲ εἰσαγωγικά. Βλ. μάθ. 1, 11, 25, 34, 52, 54, 58, 86.

2) Ἐμπρὸς ἀπὸ μιὰν ἀπαρίθμηση, μιὰ ἐρμηνεία, ἓνα ἐπακόλουθο. Βλ. μάθ. 74, 79.

Ἡ λέξη ὕστερ' ἀπὸ τὴ διπλὴ τελεία γράφεται μὲ κεφαλαῖο στὴν ἀρχή, ὅταν ἀναφέρουμε τὰ λόγια κάποιου.

7. Τ' ἀποσιωπητικά

Μ' αὐτὰ δείχνουμε πὼς ἀποσιωποῦμε κάτι, δηλ. πὼς ἡ φράση ἔμεινε ἀτελείωτη ἀπὸ συγκίνηση, ντροπὴ κτλ. Βλ. μάθ. 10, 14, 16, 24, 73, 86

8. Ἡ παύλα

Τὴ σημειώνουμε στὸ διάλογο, γιὰ νὰ δείξουμε ἀλλαγὴ στὸ πρόσωπο πού μιλεῖ. Βλ. μάθ. 3, 5, 8, 24, 31, 37, 53, 55, 58, 66 κ.ά.

9. Ἡ διπλὴ παύλα

Μέσα σὲ δύο παύλες ἀπομονώνουμε μιὰ φράση ἢ μέρος τῆς. Αὐτὸ γίνεται ἰδίως ὅταν τὸ μέρος αὐτὸ εἶναι κάπως σημαντικὸ καὶ δε θέλωμε νὰ τὸ κλείσωμε σὲ παρένθεση. Βλ. μάθ. 26, 42, 61, 63, 86, 98 κ.ά.

10. Παρένθεση

Μέσα σὲ παρένθεση κλείνομε μιὰ λέξη ἢ μιὰ φράση πού ἐξηγεῖ ἢ συμπληρώνει τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ πού μπορεῖ καὶ νὰ παραλειφτῇ. Βλ. μάθ. 35, 116 καὶ στὰ μάθ. τῆς γραμματικῆς σ. 39, 41, 43, 47, 55 κ.ά.

11. Τὰ εἰσαγωγικά

Μεταχειριζόμαστε εἰσαγωγικά:

1) Γιὰ νὰ κλείσωμε μέσα σ' αὐτὰ τὰ λόγια ἑνὸς προσώπου πού μνημονεύονται κατὰ λέξη. Τότε συνήθως πρὶν ἀπὸ τὰ εἰσαγωγικά σημειώνουμε διπλὴ τελεία. Βλ. μάθ. 1, 25, 34, 48, 52, 58, 86 κ. α.

2) Για να ξεχωρίσουμε ρητά, φράσεις ή λέξεις που δεν ανήκουν στη συνηθισμένη γλώσσα. Βλ. μαθ. 28, 56.

3) Σε τίτλους βιβλίων, θεατρικών έργων, εφημερίδων, σε ονόματα πλοίων, σ' επιγραφές κτλ. Βλ. μαθ. 15, 47, 104.

Όταν το κείμενο των εισαγωγικών συνεχίζεται και σε καινούριο παράγραφο, ξανασημειώνουμε στην αρχή του τα εισαγωγικά του τέλους (*), ενώ ο προηγούμενος παράγραφος κλείνει χωρίς εισαγωγικά. Βλ. μαθ. 83.

12. Ή παρένθεση και τα εισαγωγικά σε σχέση με άλλα σημεία της στίξης

Μέσα σε παρένθεση ή εισαγωγικά μπορεί να κλειστώ η ολόκληρη περίοδος ή ένα μόνο μέρος απ' αυτή.

1. Όταν κλείνεται ολόκληρη περίοδος, κλείνεται μαζί της και η τελεία ή το ερωτηματικό ή το θαυμαστικό που έχει στο τέλος της:

— *Αὐτὰ ἔμαθα γιὰ τὸ γιὸ τοῦ Ὀδυσσεύα διαβάζοντας τὴν Ὀδύσσεια. (Διάβασα γιὰ τὸν Τηλέμαχο καὶ σὲ ἄλλα βιβλία, δὲ θὰ τ' ἀναφέρω ὅμως τώρα.)*

— *Αὐτὰ μοῦ εἶπε γιὰ τὰ ταξίδια του οἱς Ἰνδίες καὶ στὴν Κίνα. (Μοῦ μίλησε καὶ γιὰ ἄλλες μακρινὲς γῶρες, ποὺ νὰ τὰ θυμοῦμαι ὅμως ὅλα!)*

— *Πῆγα καὶ στὴν Κέρκυρα. (Τὶ πλοῦσια βλάστηση ἀλήθεια σ' αὐτὸ τὸ νησί!)*

— *«Ἀργία μήτηρ τάσης κακίας.» Αὐτὸ τὸ θέμα μᾶς δόθηκε γιὰ ἐκθεση οἱς ἐξετάσεις.*

— *«Εἶδατε ποτέ σας τόσο ωραία ζωγραφιά;» Ἔτσι ρωτοῦσε καὶ ξαναρωτοῦσε γεμάτος θαυμασμό.*

— *«Ἀγαπᾷτε ἀλλήλους!» Νέ ἐνα ἀληθινὰ ἠθικὸ δίδαγμα.*

2. Όταν στὴν παρένθεση ή τα εισαγωγικά κλείνεται τὸ τελευταῖο μόνον μέρος τῆς περιόδου, τότε ή τελεία, τὸ ερωτηματικό καὶ τὸ θαυμαστικό μπαίνουν ἔπειτα ἀπὸ τὴν παρένθεση ή τα εισαγωγικά, γιατί ανήκουν καὶ στὸ μέρος τῆς περιόδου ποὺ εἶναι πρὶν απ' αὐτά:

— *Ἀπὸ τὴν ὀψιμὴ ἀνοιξιάτικη παγωνιά οἱ τρυφεροὶ βλαστοὶ τοῦ ἀμπελιοῦ ξεράθηκαν (ἦ, ὅπως τὸ ἔλεγε ὁ ἀμπελουργός, κάηκαν).*

— *Ἔχει στὸ κατάστημά του ἀποικιακὰ (ρۇزى, καφέ, τσάι);*

— *Ἀκούς ἐκεῖ νὰ μιλή διαρκῶς γιὰ τὸν ἑαυτό του (τὰ πλοῦτή του, τὰ ταξίδια του, τὶς διασκέδασεις του)!*

— *Μᾶς ἀπάγγειλε μὲ συγκίνηση τὸ «Ὡς πότε, παλικάρια».*

— *Μήπως διαβάσατε ἓνα βιβλίο ποὺ ἐπιγράφεται «Τὰ ψηλὰ βουνά»;*

— *Τὶ ἀδιαντροπιὰ νὰ λήθῃ δὴν ὥρα «ἐγὼ ζῶ σὲ πόλη καὶ ἔχω μόρφωση ἀνώτερη ἀπὸ τὴ δική σου», «ἐσὺ εἶσαι χωριάτης καὶ δὲν ξέρεις ἀπὸ κόσμο»!*

3. Ἡ ἐπάνω τελεία καὶ τὸ κόμμα σημειώνονται ἔπειτα ἀπὸ τὴν παρένθεση καὶ τὰ εισαγωγικά:

— *Ἀνεβήκαμε στὴν Ἀκρόπολη· ἐκεῖ ἓνας ἀρχαιολόγος μᾶς μίλησε γιὰ τὸν Περσὲν ὅταν κατεβήκαμε, περάσαμε ἔξω ἀπὸ τὸ θέατρο Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ (ὅταν πέροι εἶχα δεῖ μιὰ παράσταση ἀρχαίας τραγωδίας)· ἔπειτα κατηφορήσαμε λίγο καὶ μπήκαμε στὸ Διονυσιακὸ θέατρο.*

— *Κατεβήκαμε ἀπὸ τὸν πενκιά (ὅπου ὁ δασονόμος μᾶς ἐξήγησε τὶς καταστροφὲς ποὺ κάνουν στὰ πενκιά οἱ κάμπιες), περπατήσαμε κάπου μιὰ ὥρα καὶ φτάσαμε στὴν ἀκρογιάλι.*

— *Μοῦ ἔστειλε ἓνα βιβλίο ποὺ εἶχε τὸν τίτλο «Βοηθᾶτε τὸν ἑαυτό σας καὶ τοὺς ἄλλους»· ἀργότερα ἓνα ἄλλο μὲ ποιήματα.*

— *Τοῦ παπποῦ τοῦ ἄρρεσε νὰ λήθῃ ἀρχαῖα γνωμικά, ὅπως «Μηδὲν ἄγαν», «Πᾶν μέτρον ἄριστον», «Χρόνου φρίδου» καὶ ἄλλα τέτοια.*

4. Τὰ ἀποσιωπητικά μπαίνουν μέσα στὴν παρένθεση καὶ στὰ εισαγωγικά:

— *Ἐρῶ ἀπὲξ ἄρεται ποιήματα (τοῦ Σολωμοῦ, τοῦ Βαλαωρίτη, τοῦ Παλαμά...) καὶ ἂν θέλετε μπορῶ νὰ σᾶς ἀπαγγείλω κανένα.*

— *«Καὶ ἄλλα μοῦ ἔρχονται στὸ νοῦ, ἀλλά...», εἶπε ὁ Γιώργος καὶ σταμάτησε ἀπότομα.*

5. Τὸ *κίλ.* πού προσθέτομε, ὅταν παραλείψωμε τὸ τέλος τῶν ξένων λόγων τῶν κλεισμένων στὰ εἰσαγωγικά, μπαίνει ἀπ' ἔξω τους:
— Πάντα ἡ κυρία, *ὅταν ἔλθαι ἀπὸ τὸ σπίτι, μοῦ ἔλεγε «μὴν ἀνοίξης τὴ βούση καὶ ξεχάσης νὰ τὴν κλείσης, μὴ βάλῃς τὸ σίδερο στὴν πρίζα καὶ τὸ ἀφήσης ν' ἀνάβῃ καὶ ἔπειτ' ἀπὸ τὸ σιδερώμα» κίλ., ἐνῶ ἤξερε πὺς εἶμαι προσεχτικιά καὶ ποτε δὲν ξεχνούσα.*

ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΟΝΙΣΜΟΥ

Α.—Γενικοὶ κανόνες

1. Ἡ **προπαραλήγουσα** παίρνει πάντα **ὀξεῖα**: ἀνήφορος, δώδεκα, ἄραγε.
2. Ἡ **βραχύχρονη συλλαβὴ** παίρνει πάντα **ὀξεῖα**: γένος, νόμος, χέρι, αὐτός.
3. Ἡ **παραλήγουσα** παίρνει **ὀξεῖα**, ὅταν ἡ λήγουσα εἶναι μακρόχρονη: κλειδώω, θήκη, ἀνεβάζω, δροσίζω, βούση.
4. Ἡ **μακρόχρονη παραλήγουσα** παίρνει **περισπωμένη**, ὅταν ἡ λήγουσα εἶναι βραχύχρονη: κῆπος, δῶρο, ξυπνήστε, δῶσε.
5. **Βαρὴα** παίρνει ἡ **λήγουσα** στὴ θέσιν τῆς ὀξεῖας, ὅταν δὲν ἀκολουθῇ στίξις ἢ λέξις πού γάνει τὸν τόνο της:
Αὐτὸ τὸ καλὸ παιδί παίζει στὴν αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ μας.
Αὐτὸ εἶναι καλὸ παιδί. Συχνὰ πυκνά, *ὅταν θέλῃ, παίζει στὴν αὐλὴ μας.*
6. Ὁ **καταχρηστικὸς διφθόγγος** **στο τέλος τῆς λέξης** λογαριάζεται γιὰ τὸν τονισμό σὰ δύο συλλαβές: ἥλιος, αἰώνιος, κούνιες, ποιήτρια.
7. Τὰ ζευγάρια *αυ, ευ, ει, ου*, εἶναι **μακρόχρονα**. Ἐπίσης τὸ *αι* καὶ τὸ *οι*, ὅταν δὲν εἶναι στὸ τέλος τῆς λέξης, εἶναι **μακρόχρονα**: ναῦτες, ψεῦτες, ἐκείνος, ἀγαπῶμε, παῖξε, τοῖχος.
8. Τὸ *αι* καὶ τὸ *οι* στὸ τέλος τῆς λέξης εἶναι **βραχύχρονα**: εἶμαι, θυμούν-ται, κῆποι, τοῖχοι κ.ἄ.

Β.—Ὀνόματα καὶ ἀντωνυμίες

Στὰ ὀνόματα καὶ στὶς ἀντωνυμίες:

1. Ἡ **ὀνομαστική, αἰτιατική καὶ κλητική**, ὅταν τονίζονται στὴ λήγουσα, παίρνουν ὀξεῖα (ἢ βαρεῖα): ὁ τραγουδιστὴς-τὸν τραγουδιστὴ - ἔ τραγουδιστῇ ὁ πρω-μάς, τὸν πρωμά, ἔ πρωμά ἡ καλὴ ψυχὴ - τὴν καλὴ ψυχὴ - ἔ καλὴ ψυχῇ ἐγώ, εὐ, αὐτοὺς κ.ἄ.

Ἐξαιροῦνται καὶ παίρνουν **περισπωμένη**:

Τὰ γῆ, φῶς, πᾶν, νοῦς, πλοῦς, ροῦς.

Οἱ ἀντωνυμίες ἐμεῖς, ἐμᾶς, μᾶς ἐσεῖς, ἐσᾶς, σᾶς.

Τὸ ἀριθμητικὸ τρεῖς καὶ οἱ ἄλλοι πληθυντικοὶ σέ -εις: συγγενεῖς, συγγρα-φεῖς, διανομεῖς, κτλ. Τὰ κύρια ὀνόματα προσώπων σέ -ας: Λουκάς, Παλαμᾶς, Σκουφᾶς κτλ. Μερικὰ ἄλλα κύρια ὀνόματα: Ἰησοῦς, Ἀθηναῖ, Νασιαῖ, Ἀπελλῆς, Ἐρμῆς, Ἡρακλῆς, Θάλῃς, Θεμιστοκλῆς, Μωνοῦς, Περικλῆς.

2. Ἡ **γενική** πού δὲν ἔχει βραχύχρονο φωνῆεν, ὅταν τονίζεται, παίρνει **περισπωμένη**: τοῦ καλοῦ τραγουδιστῇ, τοῦ πρωμά, τῆς γλυκιάς φωνῆς, τῆς Ἀργυ-ρῶς, τῆς ἀλεπούς, τοῦ παιδιοῦ, τῶν παιδιῶν, σοῦ δίνα, μᾶς εἶπε.

3. Τὸ *α* στὸ τέλος **τῶν οὐδετέρων** εἶναι **βραχύχρονο**: χρῶμα, πεῦκα, πλοῖα, ἐκεῖνα τὰ ὥραῖα ὥρα, τὰ ποῖα.

4. Τὸ *ι* στὸ τέλος **τῶν οὐδετέρων** λογαριάζεται **μακρόχρονο**: ποτήρι, ἐρη-μοκλήσι, καλοκαίρι, λονλόνδι, ἀλέτρι, παραμυθι, φίδι.

5. Τὸ *α* στὴ λήγουσα τῶν ἀρσενικῶν καὶ θηλυκῶν λογαριάζεται **μακρό-χρονο**: ὁ χειμῶνας, τοῦ χειμῶνα, τὸ χειμῶνα, ἡ πεῖνα, τῆς πεῖνας, τὴν πεῖνα, ἡ γυναικα, τῆς γυναικας, τὴ γυναικα, ἡ γλώσσα, ἡ σφαῖρα, ἡ μοῖρα, ἡ κακομοῖρα, ἡ πλατεῖα, ἡ ὥραῖα, ἡ ποῖα κτλ.

9. Τὸ *α, ι, υ* **στὴν παραλήγουσα** (τῶν ὀνομάτων καὶ ἀντωνυμιῶν) λογα-ριάζεται **βραχύχρονο**: διάκος, σάκος, σκῖνος, Λίνος, Νίκος, Σπύρος, παπάδες, χωριάτες, ὀκαδες, δίκας, μύγες, πιάτο, κινίνο, σύκο, λάθος, πλάσμα, πράγμα, κλίμα, χύμα κ. ἄ.

Γ.—Ρήματα

1. *Ἡ μακροχρόνη* λήγουσα τῶν ρημάτων παίρνει *περισπωμένη* : ἀγαπῶ, ἀργεῖς, ἀργεῖ, ἀκούς, νὰ δαθῶ, νὰ δεθῆς, νὰ δῆς, κλαῖς, τρώς.

Στα ρήματα λογαριάζεται *μακροχρόνη* καὶ ἡ *τονισμένη* λήγουσα με ἀ : ἀγαπᾶς, ἀγαπᾷ, νὰ πᾶς.

2. Τὸ *ἄτονο α* στὴ λήγουσα τῆς *ὀριστικῆς* εἶναι *βραχύχρονο* : εἶδα, εἶδαν, ἦταν κ. ἄ.

Τὸ *ἄτονο α* στὴ λήγουσα τῆς *προσταχτικῆς* εἶναι *μακροχρόνο* : πῆδα, ρῶτα, τρύπα, φεύγα, τραγούδα, κοίτα κ. ἄ.

3. Παίρνουν *περισπωμένη* οἱ καταλήξεις τοῦ ἐνικοῦ -ᾶμαι, -ᾶσαι, -ᾶται, καὶ τοῦ πληθυντικοῦ -ᾶμε, -ᾶτε, -ᾶνε : θυμᾶμαι, θυμᾶσαι, θυμᾶται· γελᾶμε, γελᾶτε, γελᾶνε· πᾶμε, πᾶτε, πᾶνε· μὴ γελᾶτε, ἐλάτε νὰ φάμε.

Παντοῦ ἄλλοι τὸ α στὴν παραλήγουσα τῶν ρημάτων παίρνει ὀξεῖα : βάλε, βράσε, σπάσε, γράψε, κάψε, πάρε· πάρε, ἀνεβάστε κτλ. Παίρνει ὅμως *περισπωμένη* τὸ β' πληθ. θυμᾶστε, κοιμᾶστε, λυπᾶστε, φοβᾶστε.

3. Τὸ ι, υ στὴν παραλήγουσα τῶν ρημάτων λογαριάζεται *βραχύχρονο* : πίνε, κρίνε, λύνε, λίσσε, σκύψε, πλύντε.

ΚΑΝΟΝΕΣ ΣΥΛΛΑΒΙΣΜΟΥ

1. Δύο φωνήεντα ποὺ προφέρονται μαζί συλλαβίζονται μαζί : αἶ-μα, εἰ-μαι οἰ-κο-νό-μος, οὐ-ρα-νός, αὐ-τί, εὐ-χο-μαι, ἀή-δό-νι, βόη-θα, χαί-δεύ-ω, χαι-δε-μα, ἀή-δόνι, πιά-νω, μα-τιά, δου-λειά, ἄ-δειος, ὁ-ποιοι, μοιά-ζω, γυα-λί.

Δηλαδή τὰ δ ἰ ψ η φ α φ ω ν ῆ ε ν τ α αι, ει, οι, οἱ συνδυασμοὶ *αυ* καὶ *ευ*, οἱ *κ ὕ ρ ι ο ι* δ ἰ φ θ ο γ γ ο ι *αη, αἶ, εἶ, οη, οἶ* κτλ. καὶ οἱ *κ α - τ α χ ρ η σ τ ι κ ο ἰ* δ ἰ θ φ ο ρ γ γ ο ι *ια, εια, ιου, ειου, υα, υου* κτλ. στὸ συλλαβισμό λογαριάζονται σὰ μία συλλαβὴ καὶ δὲ χωρίζονται.

2. Ἐνα σύμφωνο ἀνάμεσα σὲ δύο φωνήεντα συλλαβίζεται με τὸ ἀκόλουθο φωνήεν :

ἔ-χω, μα-θή-μα-τα, εἰ-μαι, ῥο-δα-κι-νιά, ἄ-δειά-ζω.

3. Δύο σύμφωνα ἀνάμεσα σὲ δύο φωνήεντα συλλαβίζονται μαζί με τὸ δευτερο φωνήεν, ἂν ἀρχίζῃ λέξη ἐλληνικὴ ἀπ' αὐτά. Ἀλλιῶς χωρίζονται :

λά-σπη (σπαθί, σπίνθα)	ἔσ-χομαι
ἄ-κρη (κράτος, κρύβω)	ὄσ-μῃ
σιά-χτη (χτένι, χτύπος)	τόλ-μῃ
ἔ-βγα (βγαίνω, βγάζω)	περ-πατῶ
ἔ-τσι (τσαρούχι, τσατσάρα)	δάφ-νῃ
τζί-τζικας (τζάμι, τζάκι)	βαθ-μός

4. Δύο ὅμοια σύμφωνα μέσα στὴ λέξη, πάντα συλλαβίζονται χωριστά :

θά-ρ-ρος, ἄλ-λος, ἄλ-λιως, θάλα-σα, γράμ-μα

5. Τρία ἢ περισσότερα σύμφωνα ἀνάμεσα σὲ δύο φωνήεντα συλλαβίζονται με τὸ ἀκόλουθο φωνήεν, ἂν ἀρχίζῃ ἐλληνικὴ λέξη ἀπὸ τὰ δύο πρῶτα τοῦλάχιστον ἀπὸ αὐτά. Ἀλλιῶς χωρίζονται καὶ τὸ πρῶτο πάει με τὸ προηγούμενο :

ἄ-στρο (στρώων)	ἀμ-βροσία
σφυρί-χτρα (χτένι)	ἀν-θρώπος
ἀλ-σχερός (σχῆμα)	ἐκ-στρατεία
ἀσφράγιςτος (σφραγίδα)	παν-στρατιά

6. Τὰ ρινικά συμπλέγματα *μπ, ντ, γκ, γγ*, χωρίζονται στὸ συλλαβισμό :

ἀμ-πέλι, πέν-τε, ἀγ-καλιά, συγ-γραφείας, ἀν-τρειωμένος, μουγ-κρίζω, νεράν-τζι.

Τὰ δίψηφα *μπ, ντ, γκ*, (ποὺ δὲν εἶναι ρινικά συμπλέγματα) δὲν πρέπει νὰ χωρίζονται :

μπαρ-μπούνι, καθουρ-νίζω, μπου-μπούκι, ντα-ντά, ντό-μπος, ξε-μπλέκω.

7. Τὰ σύνθετα ἀκολουθοῦν τοὺς ἴδιους κανόνες συλλαβισμού :

πα-ρα-κού-ω, βα-ρια-κού-ω, προ-σέ-χω, ἀ-στρα-πό-βρον-το.

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΔΑΣΚΑΛΟΥΣ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ

Τριπλός είναι ο σκοπός του βιβλίου τούτου. Νά διδάξει πρώτα τὰ παιδιά τῶν 11 - 13 χρόνων, δηλαδή τῆς πέμπτης καὶ τῆς ἑκτῆς τοῦ Δημοτικοῦ, πού γι' αὐτὰ εἰδικότερα προορίζεται, ἀλλὰ καὶ ὅλα γενικά τὰ ἑλληνόπουλα, καθὼς καὶ ὅσους μεγάλους θὰ ἤθελαν νά τὸ μελετήσουν γιὰ τὸν ἑαυτό τους, τὸν καθιερωμένο, τὸ σωστό τύπο τῆς ἑθνικῆς μας νεοελληνικῆς γλώσσας, τῆς κοινῆς δημοτικῆς. Νά κάμει ἔπειτα στὰ παιδιά συνειδητοῦς τοὺς πῶς βασικούς ἀπὸ τοὺς κανόνες πού κυβερνοῦν τὴ μητρικὴ τους γλῶσσα καὶ νά τὰ βοηθήσει νά μάθουν τὴν ὀρθογραφία της. Νά γίνη τέλος συντελεστής στὴ γενικότερη μόρφωση τῶν παιδιῶν ὀδηγώντας τα νά ἐξετάζουν μὲ σύστημα καὶ μὲ ὅσο γίνεται μεγαλύτερη αὐτενέργεια τὰ φαινόμενα ἐνὸς πολιτιστικοῦ στοιχείου τόσο σημαντικοῦ, ὅπως εἶναι ἡ γλῶσσα, νά παρατηροῦν γόνιμα τὰ φαινόμενα αὐτὰ καὶ νά συνηθίσουν νά γενικεύουν, δηλαδή νά κάνουν μιὰν ἀφαίρεση προσαρμοσμένη στὶς ἱκανότητες αὐτῆς τῆς ἡλικίας.

Τὸ κύριο μέρος τοῦ βιβλίου, ἂν δὲ λογαριάσουμε δηλ. τοὺς πίνακες, πού εἶναι μόνο βοηθητικοί, τὸ ἀποτελοῦν 120 μαθήματα. Τὸ καθένα τους πίνει δυὸ σελίδες· στὴν ἀριστερὴ σελίδα, τὴ ζυγὴ, εἶναι πάντα ἕνα κείμενο, στὴ δεξιᾷ, τὴ μονή, τὸ καθαυτὸ μάθημα τῆς γραμματικῆς, καὶ ἀκόμη ἄλλα τρία μέρη: πρῶτο, παρατηρήσεις στὸ κείμενο, δεύτερο, προφορικὲς ἀσκήσεις καὶ γραπτὰ γυμνάσματα, καὶ τρίτο, γύμνασμα γιὰ ἐπανάληψη. Ἔτσι, μολονότι στὴν πρώτη ματιὰ ὁ ὄγκος τοῦ βιβλίου φαίνεται μεγάλος, ἡ καθαυτὸ γραμματικὴ ὕλη δὲν ξεπερνᾷ τὶς 60 - 70 σελίδες, καὶ προορίζεται νά διδαχθῇ μέσα σὲ δυὸ χρόνια.

Ἄν στὸ Δημοτικὸ σχολεῖο δινόταν στὸ γλωσσικὸ μάθημα ἡ σημασία πού πρέπει νά ἔχη, ἂν ἡ διδασκαλία του ἀρχίζε ἔγκαιρα καὶ γινόταν μεθοδικὰ καὶ σωστά, ἕνα μέρος ἀπὸ τὴν ὕλη πού περιέχει τὸ βιβλίο μας, ἰδίως ἀπὸ τὸ παραγωγικόν, θὰ μπορούσε νά λείπει, γιατί θὰ ἔπρεπε νά ἦταν γνωστὸ ἀπὸ τὴν δευτέρην, τὴν τρίτην καὶ τὴν τέταρτη τάξη. Στὴ β' τάξη λ.χ. θὰ ἔπρεπε νά ἔχουν διδαχθῇ ἥδη τὰ ὑποκοριστικά, τὰ μεγεθυντικά καὶ ἡ ὀνοματοποιία, στὴν γ' τὰ ἑθνικά, τὰ ἐπαγγελματικά καὶ τ' ἀντρωνυμικά καὶ στὴν δ' μερικά ἄλλα στοιχεία ἀπὸ τὴν παραγωγὴν καὶ τὴ σύνθεση. Δυστυχῶς ἡ προϋπόθεση αὕτη δὲν ὑπάρχει πάντοτε σήμερα κι ἔτσι ἦταν ἀνάγκη νά πραγματευτοῦμε καὶ ὕλη πού κανονικὰ θὰ ἦταν σωστότερο νά βρίσκεται σὲ βιβλίο προορισμένον γιὰ μικρότερα παιδιά· ἦταν ἀνάγκη δηλ. νά πάρουν μέσα στὸ βιβλίο θέση ὅλα τὰ κεφάλαια τῆς γραμματικῆς—στὴν ἔκταση φυσικὰ πού μποροῦν καὶ πρέπει νά ἔχουν μέσα στὸ Δημοτικὸν σχολεῖο. Εἶναι ὥστόσο αὐτονόητο πὼς ὁ δάσκαλος, πού ξέρει τίς δυσάμειες καὶ τὴν προπαιδεία τῶν μαθητῶν του, θὰ μπορῇ νά ξεχωρίσῃ ἀπὸ τὸ βιβλίο τὰ σημεῖα πού τοὺς εἶναι γνωστά καὶ νὰ τὰ παραλείπῃ ἢ—πού θὰ ἦταν καὶ τὸ προτιμότερο—νὰ τὰ περνᾷ γρήγορα.

Παρ' ὅλα αὐτὰ φοβοῦμαστε πὼς μερικοὶ συνάδελφοι θὰ κρίνουν πὼς καὶ πάλι τὸ βιβλίο εἶναι πολὺ μεγάλο καὶ φορτωμένο μὲ ὕλη περισσότερη ἀπὸ ἐκείνη πού χρειάζεται σὲ παιδιά τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου. Πιστεύομε πὼς ὅσοι θὰ κρίνουν ἔτσι δὲ θὰ ἔχουν δίκιο. Πάρα πολὺ παραμυθίστηκε, πάρα πολὺ περιφρονήθηκε σ' ἐμᾶς τὸ γλωσσικὸ μάθημα, ἡ διδασκαλία τῆς μητρικῆς γλώσσας, καὶ εἶναι καιρὸς νά τοῦ δοθῇ ἡ θέση καὶ ἡ ἔκταση πού τοῦ ἀξίζουν. Πολλοὶ παραπονοιοῦνται πὼς ὅχι μόνο τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ τῶν γυμνασίων οἱ μαθητὲς παρά καὶ τῶν ἀνώτατων σχολῶν οἱ σπουδαστὲς—καὶ πτυ-

χιούχοι επιστήμονες άκόμενη—είναι άκατάρτιστοι γλωσσικά, λίγοι όμως συλλογίζονται πώς με τις Ιερεμιάδες δέ διορθώνεται ή κατάσταση, πώς με τὰ ψέματα δουλειά δέ γίνεται, πώς χρειάζεται σύστημα και — γιατί νά τὸ κρύβωμε;—θετική ἐργασία και κόπος. Στίς άλλες πολιτισμένες χώρες τὰ παιδιὰ ἐργάζονται και κοπιάζουν νά μάθουν και νά συνεδητοποιήσουν τή μητρική τους γλώσσα συστηματικότερα και διαθέτοντας περισσότερο χρόνο. Και όμως ἔχουν νά ὑπερνικήσουν λιγότερες δυσκολίες και ἔχουν και μικρότερη ἀνάγκη ἀπὸ τὰ δικὰ μας παιδιὰ νά ξεκαθαρίσουν και νά στερεώσουν μέσα τους τὸ αἶσθημα τῆς μητρικῆς τους γλώσσας· γιατί δὲν ὑπάρχει πλὰι στή μητρική τους γλώσσα καμιά καθαρεύουσα πού ν' ἀπειλή κάθε στιγμή νά ταράξει τὸ γλωσσικό τους αἶσθημα, νά τὸ θολώσει και νά τὸ νοθέψῃ.

Νομίζομε λοιπὸν ὅτι 60- 70 σελίδες γραμματικῆς διδασκαλίας γιὰ δυὸ σχολικὲς χρονιές εἶναι τὸ κατώτατο ὄριο πού μπορεῖ νά γίνη. Ἀλλά και πάλι, ἂν οἱ ὅροι τῆς λειτουργίας ἐνὸς σχολείου τύχη νά εἶναι ἐξαιρετικά κακοὶ και ὁ δάσκαλος βλέπῃ πὼς και οἱ σελίδες αὐτὲς δὲν μποροῦν νά διδαχτοῦν ὅλες, θὰ παραλείψῃ στήν ἀνάγκη μερικά μαθήματα ἢ τμήματα μαθημάτων. Ποιά; Μᾶλλον μερικά ἀπὸ ἐκεῖνα πού ἀναφέρονται στήν παραγωγή και τὴ σύνθεσιν· ὅχι γιατί αὐτὰ εἶναι λιγότερο μορφωτικά, παρὰ γιατί ἡ σημασία τους γιὰ τὴ σωστή χρῆσιν τῆς γλώσσας εἶναι κάπως μικρότερη ἀπὸ τὴ σημασία πού ἔχει ἡ διδασκαλία τοῦ φωνητικοῦ και τοῦ τυπικοῦ μέρους τῆς γραμματικῆς.

Ὅπως ἐξηγήθηκε παραπάνω, τὸ καθένα ἀπὸ τὰ 120 μαθήματα τοῦ βιβλίου

**Ἡ σύνθεση τοῦ
βιβλίου και ἡ
διάταξι τῆς ὕλης**

ἔχει ἓνα κείμενο, πεζὸ κατὰ κανόνα, και σπανιότερα ἑμμετρο. Ἀπέναντί του, στή δεξιὰ σελίδα, ἔπειτα ἀπὸ λίγες ἀπαραίτητες παρατηρήσεις στὸ κείμενο, δίνεται τὸ μάθημα τῆς γραμματικῆς συνοδευμένο ἀπὸ ἀσκήσεις και γυμνάσματα. Τὰ κείμενα ἔπρεπε νά διαλεχτοῦν ἔτσι πού νά ἔχουν δυὸ κύριες ἀρετές: νά εἶναι πρῶτα γλωσσικά πρότυπα και νά συγκεντρώνουν ἔπειτα ὅσο γίνεται περισσότερα παραδείγματα τοῦ γλωσσικοῦ φαινομένου πού πρόκειται νά ἐξετασθῇ στήν ἀπέναντι σελίδα. Καταλαβαίνει ὁ καθένας πὼς ἡ ἀναζήτηση τέτοιων κειμένων μέσα στή λογοτεχνία μας ἦ και σὲ ἄλλα βιβλία κατάλληλα γιὰ τὰ παιδιὰ, γραμμένα στή γλώσσα μας, ἦταν ἔργο δύσκολο. Ἡ νεοελληνικὴ λογοτεχνία στάθηκε βέβαια ἓνας ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους παράγοντες γιὰ τὴ διαμόρφωση τῆς νεοελληνικῆς κοινῆς, ἀλλὰ ὁ κάθε λογοτέχνης ξεχωριστὰ δὲν προσέχει πάντα στή χρῆσιν τῆς γλώσσας τόσο, ὥστε τὸ γραφτὸ του νά μπορῇ νά λογαριασθῇ γιὰ γλωσσικὸ πρότυπο. Συχνὰ λοιπὸν χρειάστηκε κάποια ἐπέμβασι γιὰ νά παραμεριστοῦν οἱ ἀνωμαλίες και νά συμμορφωθῇ τὸ κείμενο πρὸς τὸν καθιερωμένο και κωδικοποιημένο γραμματικὸ τύπο· και εἶναι αὐτονόητο ὅτι συχνὰ ἦταν ἀνάγκη νά γίνη και κάποια ὀρθογραφικὴ ταχτοποίηση.

Μεγαλύτερη ἦταν ἡ ἄλλη δυσκολία: νά βρεθοῦν κείμενα πού νά συγκεντρώνουν σὲ μία μόνο σελίδα κάμποσα παραδείγματα ἀπὸ ἓνα και μόνο γλωσσικὸ φαινόμενο, ἀπὸ ἐκεῖνο πού πρόκειται κάθε φορὰ νά διδαχθῇ. Σπάνια ὁ γραμματικὸς εἶναι τόσο τυχερός, ὥστε νά πέσῃ πάνω σὲ κείμενο προσαρμοσμένο στὸ σκοπὸ τοῦ μαθήματος τῆς ἡμέρας. Ἡ ἐπέμβασή μας ἐδῶ ἦταν ἀναγκαιότερη και ἀναγκαστικά τολμηρότερη. Κείμενα ἀπλωμένα σὲ δυὸ, τρεῖς ἢ και περισσότερες καμιά φορὰ σελίδες χρειάστηκε νά μικρύνουν, ὥστε νά κρατηθοῦν και νά συγκεντρωθοῦν σὲ μία σελίδα τὰ χρήσιμα γιὰ τὸ μάθημα παραδείγματα· σὲ ἄλλα ἔπρεπε νά γίνουν μικρὲς ἢ μεγαλύτερες ἀλλαγές, ὥστε λέξεις ἀδιόφορες γιὰ τὸ μάθημα τῆς ἡμέρας νά παραχωρήσουν τὴ θέση τους σὲ ἄλλες ἀπαραίτητες· ἄλλα πάλι ἦταν ἀνάγκη νά διασκευαστοῦν ριζικότερα. Κάποτε ἦταν ἀδύνατο νά βρεθῇ κείμενο προσαρμοσμένο, ἔστω κι ἔπειτα ἀπὸ τροποποιήσεις, στὴν ἀνάγκη τοῦ μαθήματος, και τότε χρειάστηκε νά γραφοῦν νέα κείμενα κατάλληλα κάθε φορὰ γιὰ τὸ σκοπὸ τῆς διδασκα-

λίαν. 'Ο αναγνώστης θα ιδί στον πίνακα των περιεχομένων από ποιούς συγγραφείς και από ποιά έργα τους πήραμε τα κείμενα.

"Όπως είπαμε παραπάνω, το βιβλίο προορίζεται κυρίως για τις δυο ανώτερες τάξεις του Δημοτικού σχολείου" αλλά όπως είναι σήμερα τα πράγματα, με την πρόχειρη και άσυστηματοποίητη εργασία που, χωρίς να φταίνει οι εκπαιδευτικοί λειτουργοί, γίνεται για το γλωσσικό μάθημα στο Δημοτικό σχολείο, δεν υπάρχει αμφιβολία πως από τη μελέτη του έχουν να ωφεληθούν και τα παιδιά του γυμνασίου ή άλλων σχολών, αφού δεν τους δόθηκε ή ευκαιρία να μορφωθούν γλωσσικά όταν έπρεπε.

'Από τα 120 μαθήματα τα πρώτα 12 είναι εισαγωγικά και καλό είναι να διδάσκονται στην αρχή και της πρώτης και της δεύτερης χρονιάς σκοπός τους είναι να διδάξουν ή να θυμίσουν στα παιδιά τη σημασία των γραμματικών όρων. 'Ο μαθητής είναι ανάγκη να ξέρη από την αρχή και να θυμάται πάντα τι σημαίνουν μερικοί γραμματικοί όροι που θα τους συναντήσει αναγκαστικά πριν φτάση στο μάθημα όπου θα εξετασθή ειδικά το κάθε γραμματικό θέμα.

'Η ύλη των δώδεκα εισαγωγικών μαθημάτων είναι συμπυκνωμένη, μά δεν πρέπει να ξεχνούμε α') ότι η σημασία μερικών τουλάχιστο από τους όρους αυτούς είναι ήδη — ή θα έπρεπε να είναι — άπωσθήποτε γνωστή στα παιδιά από τις μικρότερες τάξεις, και β') ότι ο δάσκαλος δεν είναι υποχρεωμένος να διδάξη κάθε μάθημα σε μία μόνο διδακτική ώρα. Αυτό το δεύτερο ισχύει φυσικά και για όλα τα μαθήματα του βιβλίου.

'Από τα υπόλοιπα 108 μαθήματα τα 54 πρώτα (13-66) προορίζονται για την πρώτη χρονιά (πέμπτη τάξη) και τ' άλλα 54 (67-120) για τη δεύτερη (έκτη τάξη). 'Η σειρά των μαθημάτων κανονίστηκε, ύστερ' από σκέψη και μελέτη, έτσι, ώστε το παιδί να προχωρή από τα εύκολωτερα στα δυσκολώτερα. Καλό είναι ν' ακολουθηί ο δάσκαλος τη σειρά του βιβλίου. Δεν είναι η κατάταξη της ύλης ή καθιερωμένη στα συστηματικά βιβλία γραμματικής, είναι η σειρά που ανταποκρίνεται περισσότερο στις διδακτικές ανάγκες. Το παραγωγικό μέρος της γραμματικής είναι γενικά πιο εύκολο και για τα παιδιά πιο ευχάριστο και τερπινό από το φθονολογικό και το τυπικό. Έτσι κρίθηκε σκόπιμο και διδακτικά σωστό ή διδασκαλία ν' αρχίζει σε κάθε τάξη — έπειτα φυσικά από τα 12 εισαγωγικά μαθήματα — με την παραγωγή και τη σύνθεση (13. μάθημα για την πέμπτη τάξη, 67. για την έκτη).

"Όταν όμως γίνεται συνδιδασκαλία πέμπτης και έκτης, ή σειρά που θ' ακολουθηθή θα είναι άλλη φυσικά. Στην περίπτωση αυτή ο δάσκαλος θα διδάξη τη μία χρονιά — έπειτα από τα 12 εισαγωγικά — 54 μαθήματα με την ακόλουθη σειρά: 13-37, 63-89, 103-104. Την επόμενη χρονιά — αφού γίνει επανάληψη των 12 εισαγωγικών — τα υπόλοιπα 54 με τη σειρά: 38 — 62, 90-102, 105-120. Θα παρατηρήση έτσι πως σχεδόν δέ θα σκοντάψη σε δυσκολίες και πως, αν συναντήση καμιά, θα είναι τέτοια που εύκολα θα μπορεί νά την υπερνικήση. Για την επανάληψη μόνο θα υποχρεώνεται καμιά φορά νά όρίζει άλλο «γύμνασμα» αντίς για κείνο που έχει το βιβλίο.

'Η γλώσσα που διδάσκει το βιβλίο τουτο είναι, όπως είπαμε, ή κοινή, ή έθνική νεοελληνική ή δημοτική. Σε κάθε γλώσσα με ιστορία διαμορφώνεται σιγά σιγά ένας τύπος κοινός, που παραμερίζει ως ένα σημείο τα ιδιωματικά στοιχεία, και μιλιέται και γράφεται από τόν περισσότερον κόσμο. Στην 'Ελλάδα όμως με τις άνωμαλίες που έφερε ο αρχαϊσμός στάθηκε πιο δύσκολο και άργησε νά διαμορφωθή τέτοιος τύπος. 'Αποτέλεσμα αυτής της άργοπορίας ήταν νά συνυπάρχουν και ν' ακολουθαι γραμματικοί τύποι πολλαπλοί, που για πολλούς από αυτούς δεν ξεκαθαρίστηκε ακόμη ποιός είναι ο έπικρατέστερος (συγκίνησης—συγκίνησης).

Οι φωνητικοί τύποι (καθώς παιγνίδι—παιχνίδι, μερμήγκι—μερμήγκι, πίττο—πίττου) και το λεξιλόγιο παρουσιάζουν ακόμη μεγαλύτερη ποικιλία.

Αυτό φαίνεται Ιδίως στην ποίηση, πού συχνά μεταχειρίζεται λέξεις ή τύπους με περιορισμένη τοπικά διάδοση, όπως για (ή), μήνα (μήπως), *καλιακούδα* (κάργα ή κάρια). Επίσης ή ποίηση προτιμά λέξεις λαϊκές πού μπηκαν από ξένες γλώσσες, όπως *μετερίζι*, *ταμπούρι*, ενώ ό πεζός λόγος μεταχειρίζεται σχεδόν κατά κανόνα τις λόγιες πού πήραν τη θέση τους: *πρόχωμα*, *χαράκωμα*.

Όσotόσο πολλές είναι οι ξένες λέξεις, προπάντων όσες μās ήρθαν από τὰ λατινικά, όπως *τέμπλο*, *ράσο*, *μαρούλι*, *σίκαλη*, *κάλαντα* κτλ., πού τις βρίσκομε όχι μόνο στη δημοτική πεζογραφία παρά και στη λεγόμενη γραπτή γλώσσα, δηλ. την καθαρεύουσα, ως είναι και σέ τύπο λίγο διαφορετικό: *τέμπλον*, *ράσον*, *σίκαλις* κτλ. Με όλη την προσπάθεια πού έγινε για χρόνια νά μήν τις μεταχειριζόμαστε, με όλο τόν πόλεμο πού τούς έκαμαν οι αρχαίστες (πού, όπως είπε ό Γάλλος γλωσσολόγος Bréal, εξακολουθούν νά πολεμοούν τούς Τούρκους με τις λέξεις), οι λέξεις του είδους αυτού ρίζωσαν και έμειναν τόσο σταθερά, όσο και τὰ όνόματα τών μηνών, πού είναι και αυτά λατινικά.

Μερικές λέξεις, όπως *στρούγκα*, *στάλος*, *γρέκι*, *πράσι*, *άμπουρο*, *τροπωτήρα*, *οκαμπανέβασμα*, δέν είναι πανελλήνια γνωστές, έπειδι τις έννοιες πού έκφράζουν τις ξέρουν άνθρωποι όρισμένων επαγγελματιών ή όρισμένων περιοχών. Άλλά όταν θέλη κανείς νά έκφράση τέτοιες έννοιες, αυτές φυσικά τις λέξεις θά μεταχειριστή, πού γι' αυτόν τό λόγο δέν είναι σωστό και δικιο νά χαρακτηρίζονται ιδιωματικές.

Όσο για τις ποιητικές λέξεις, παντού και πάντοτε αναγνωρίζεται πώς ή λογοτεχνία, κυρίως όμως ή ποίηση, έχει τό δικαίωμα και φυσικό είναι νά μεταχειρίζεται πού και πού μερικές λέξεις σπάνιες, άσυνήθιστες, ακόμη και άπαρχαιωμένες, όσο της είναι απαραίτητες. Λίγες τέτοιες ποιητικές λέξεις υπάρχουν και στά κείμενα του βιβλίου αυτού.

Πάντως ή γλώσσα πού διδάσκει τό βιβλίο μας είναι ή κοινή, ή έθνική νεοελληνική ή δημοτική, όπως έχει διαμορφωθεί από τό δημοτικό ποιητικό λόγο, από την καλύτερη προσωπική λογοτεχνική παραγωγή και από άλλα έργα γραμμένα στη δημοτική, και όπως έχει καθοριστή και κωδικοποιηθή από τη μεγάλη κρατική *Νεοελληνική Γραμματική* (Άθήνα 1941, έκδ. ΟΕΣΒ). Η γραμματική αυτή, καθώς και ή περίληψή της, ή *Μικρή Νεοελληνική Γραμματική* του Μανόλη Α. Τριανφυλλίδη (Άθήνα 1947), στάθηκαν οι βάσεις και οι σύμβουλοι μας στη σημερινή μας εργασία. Καί αυτό ήταν πολύ φυσικό, όχι μόνο γιατί τό βιβλίο μας ανήκει στην ίδια σειρά πού ανήκει και ή *Μικρή Νεοελληνική Γραμματική*, στη «Νεοελληνική Βιβλιοθήκη», παρά και γιατί δέν υπάρχουν άλλοι οδηγός τόσο συγκροτημένος και τόσο υπεύθυνος.

Όπως σέ όλα, έτσι και στην κλίση τών όνομάτων ακολουθήσαμε φυσικά την κρατική Γραμματική, πού, βασισμένη και σέ παλαιότερες γνώμες, καθιέρωσε τη διαίρεση τών όνομάτων σέ τρεις μεγάλες κατηγορίες κατά τὰ τρία γένη. Πιστεύομε πάντα πώς ή διαίρεση αυτή είναι ή φυσικότερη, λογικότερη και πιό πραχτική.

Άπό τούς δασκάλους όμως παρατηρήθηκε πώς με τις τρεις κλίσεις, όπως τις έδωσε ή Γραμματική του Κράτους, δηλαδή κατά γένη, γίνεται σύγχυση στά παιδιά—Ισως και σέ μερικούς δασκάλους—και προπάντων σέ όσα παιδιά, σέ ανώτερη τάξη, θά διδαχτούν την καθαρεύουσα και την αρχαία.

Γιά την κατάταξη αυτή τών όνομάτων, ή καλύτερη λύση δόθηκε στη *Μικρή Νεοελληνική Γραμματική*, όπου τὰ όνόματα χωρίστηκαν σέ κλίσεις άρσενικών, θηλυκών και ουδέτερων.

Η πρόταση πού έκαμε ό κ. Α. Τσopanάκης, καθηγητής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, νά γίνη ή διαίρεση τών όνομάτων με βάση τόν Ισοσυλλαβισμό και άνισοσυλλαβισμό, μās φαίνεται σοβαρή. (Συμβολή στη ρύθμιση του νεοελληνικού κλιτικού συστήματος, *Έπειρίς Φιλοσοφ. Σχολής Παν. Θεσσαλονίκης* 6, 1948, σ. 243 ά.) Στην πρότασή του όμως έχομε ν' άπαντήσωμε πώς ή διάκριση αυτή είναι ακόμη πρόωρη, τη στιγμή πού ό άνισοσυλλαβισμός δέν έχει άπλωθή τόσο στην κλίση τών όνομάτων. Λέγεται *όκά άδες*, *άλεπού-*

οὐδες, αλλά πολλές φορές ὁ ἀνισοσύλλαβος τύπος εἶναι ἰσοδύναμος μὲ τὸν ἰσοσύλλαβο, ἰδίως στὰ ἀρσενικά (βλ. καὶ Θρ. Σταύρου, Ἡ κλίση τῶν οὐσιαστικῶν περ. *Παιδεία*, Β, 1948, 195).

Ἐπίσης δεχτήκαμε τίς, ἐλάχιστες ἀλλωστε, ὀρθογραφικές ἀπλοποιήσεις πού καθιέρωσε ἡ κρατική Γραμματική. Οἱ κυριότερες ἀπ' αὐτὲς εἶναι δύο: α') ἡ διδασκαλία ὅτι τὰ σὲ -ότερος καὶ -ότατος παραθετικά γράφονται μὲ ω μόνον δταν τὸ φωνῆεν τῆς προηγούμενης συλλαβῆς εἶναι ε ἢ ο, καὶ β') μὴ μικρὴ ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὴν ἱστορική ὀρθογραφία στὸν τονισμό καὶ μάλιστα στὸν τονισμό τῶν διχρόνων. Ἡ αὐστηρή, ἡ ἀλύγιστη τήρηση τῆς ἱστορικής ὀρθογραφίας σ' αὐτὰ τὰ δύο σημεία δημιουργεῖ μεγάλες δυσκολίες μὲ ἀποτέλεσμα νὰ χάνουμε πνευματικές δυνάμεις καὶ χρόνο γιὰ τὴν ὑπερπλήρησή τους χωρὶς ἀξιόλογη ὠφέλεια γιὰ ἀντιστάθμισμα· σὲ μερικές περιπτώσεις μάλιστα κάνει ἀδύνατη τὴν διατύπωση κανόνων κι ἔτσι τὸ παιδί εἶναι ὑποχρεωμένο ν' ἀπομνημονεύῃ τὴν ὀρθογραφία κάθε λέξης ξεχωριστά, χωρὶς κανένα λογικὸ στήριγμα τῆς μνήμης του.

Τὸ βιβλίο αὐτὸ στηριγμένο στὴ γλώσσα πού καθιέρωσε ἡ λογοτεχνικὴ χρήση, τὴν παρουσιάζει ρυθμισμένη, γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ διδαχτῇ στὰ σχολεῖα μὲ πάγιο ὀρθογραφικὸ καὶ γραμματικὸ τύπο, πού πρέπει καὶ μπορεῖ, κατὰ τὴ γνώμη μας, νὰ ὑψωθῇ σὲ ὁδηγὸ τῆς σχολικῆς γραμματικῆς.

Ἄν καὶ ἡ μέθοδος πού ἀκολουθήσαμε, στηριγμένη σὲ ξένα σχολικά πρότυπα, ἀποτελεῖ γιὰ τὴν Ἑλλάδα νεωτερισμό, ἐλπίζουμε πὼς θὰ καταλάβῃ ὁ ἀναγνώστης πόσο θὰ βοηθήσῃ, ὥστε νὰ γίνῃ τὸ μάθημα τῆς γραμματικῆς πιὸ ἀποδοτικὸ καὶ τερπνόν.

Τὸ παραδίνομε στὰ χέρια τῶν ἐκπαιδευτικῶν, βέβαια πὼς μὲ τίς παρηγήσεις τους θὰ μπορέσῃ νὰ γίνῃ κάποτε καλύτερο.

Ὅσοι ἐργάστηκαν γιὰ νὰ γραφῇ ἡ Δημοτικὴ θὰ νιώσουν μερικές ἐλλείψεις πού ἀκόμη παρουσιάζει, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰσιδόξη προσδοκία πὼς μὲ τὸν περιορισμὸ τοῦ ἀρχαϊσμοῦ καὶ τὴν τόνωση τῆς Δημοτικῆς θὰ ἐκκαθαριστοῦν οἱ ἔννοιες καὶ θὰ ὑψωθῇ ἡ σκέψη καὶ ἡ παιδεία τοῦ λαοῦ μας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΔΑΣΚΑΛΟ

ΜΑΘΗΜΑ 1. Λεξιλόγιο. Ζιτούνι, ξενικό ὄνομα τῆς Λαμίας (ἀπ' αὐτὸ σχηματίστηκε καὶ τὸ οἰκογενειακὸ ὄνομα Ζιτουριάτης).—(ν)ταῖφας, λ. τουρκ. πού σημαίνει: ὁμάδα ἢ σῶμα ἀνθρώπων· ἐδῶ: στρατός.—μάσε ἀνῶμ. προστ. ἀορ. (δριστ. ἀορ. ἔμασα), πού προϋποθέτει ἐνεστώτα μάζω, ιδιωματικῶ, πού βγῆκε ἴσως ἀπὸ τὸ δμάζω (ὁμάς), βλ. Γ. Χατζιδάκη, Μεσαιωνικά καὶ Νέα Ἑλληνικά 1,119. — Πρέ-ομαι νὰ σημειωθῇ πὼς λέξεις ἀπαρχαιωμένες (ἀρχαῖες ἢ καὶ μεσαιωνικές), καθὼς καὶ λέξεις ξένες πού δὲ συνηθίζονται πιά στὴν κοινὴ μας γλώσσα, ἀπόμειναν συχνά στὰ ἰδιώματα, στὴ λογοτεχνία καὶ ἰδίως στὴν ποίηση. Τέτοιες λέξεις βρίσκονται καὶ σὸ δημοτικὸ τραγούδι τοῦ Διάκου, καθὼς καὶ σὲ ἄλλα ποιητικὰ κείμενα τοῦ βιβλίου. Καλὸ εἶναι κάθε φορὰ νὰ υποδείχεται σὸ μαθητὴ ὅτι πρόκειται γιὰ λέξεις ποιητικές.

ΜΑΘΗΜΑ 2. Λεξιλόγιο. ταγάρι, ὑποκορ. τοῦ ταγῆ (σακίδιο γιὰ τὴν ταγῆ, τὴν τροφὴ τοῦ ζώου).

ΜΑΘΗΜΑ 4. Γραμματικὴ. Γιὰ τὴ διαίρεση τῶν συμφῶνων σὲ χειρικά, ὀδοντικά, διπλοδοντικά, λαρυγγικά, γλωσσικά, ρινικά βλ. μᾶθ. 107 (σ. 215).

ΜΑΘΗΜΑ 5. Γραμματική. "Αν κρίνῃ σκόπιμο ὁ δάσκαλος, μπορεῖ νὰ προσθέσῃ στὰ ἄκλιτα τίς ἀναφορικές ἀντωνυμίες πού καί *ὅ,τι*, τίς ἀόριστες κάθε. *κάτι*, *καθεὶ*, *ὁ δεῖνα*, *ὁ τάδε*, καθώς καί τὰ ἀπαρέμφατα (*δέσει*, *δεθῇ*).

ΜΑΘΗΜΑ 6. Λεξιλόγιο. Ξέφαντο, μέρος ἀνοιχτό, πού φαίνεται: ἀπό μακριά (ἀρχ. *ἐκφαντον*) ξάγναντο, ξέφωτο.

ΜΑΘΗΜΑ 9. Γραμματική. Ἡ διάκριση τοῦ βουλευτικοῦ νὰ (πρόκειται γιά τὸ μέριο) ἀπὸ τὸν τελικό σύνδεσμο νὰ ἀπαιτεῖ κάποια ὀριμότητα τῶν παιδιῶν· γι' αὐτό δὲν εἶναι πάντοτε ἀπαραίτητη ἡ διδασκαλία του.

ΜΑΘΗΜΑ 10. Λεξιλόγιο. *πελώριος*, ἀπὸ τὸ ἀρχ. *πέλωρ* (τό), πού σημαίνει: κάτι μεγάλο καί υπερφυσικό, τέρας.

ΜΑΘΗΜΑ 12. Γραμματική Γιά τίς «λαϊκές» καί «λόγιες» λέξεις δίνονται ἐδῶ ἡ γενική ἔννοια. Μερικὲς λεπτομέρειες προσθέτονται στὸ μαθ. 27 (σ. 55). Ἐπειτα στὰ μαθ. 75, 76, 79, 80 γίνεται λόγος γιά λόγια σύνθετα καί παράγωγα. Γιά τὴ διδασκαλία τοῦ μαθήματος εἶναι βοηθητικός καί ὁ πίνακας γιά τὴν καταγωγή τοῦ ἑλληνικοῦ λεξιλογίου (σ. 250).

ΜΑΘΗΜΑ 13. Λεξιλόγιο. *Ποντικός* ἔξοχικός ὁ μὲς ἀρουρατός ἢ μόνο ἀρουρατός (ἀγροτικός, ἀπὸ τὸ ἀρουρα γῆ).

ΜΑΘΗΜΑ 15. Λεξιλόγιο. *Κλυταιμῆστορ* (ὅπως φαίνεται καί ἀπὸ παλιὲς ἐπιγραφές) τὸ ὄνομα παράγεται ἀπὸ τὸ κλυτός (ἐξακουστός) καί μῆδομαι (οὐκ ἐφτομαι). Τὸ *Κλυταιμῆστορ* μπῆκε νωρίς σὲ μερικά χειρόγραφα ἀπὸ παρετυμολογία κλυτός καί μιμνήσκομαι.

ΜΑΘΗΜΑ 16. Κείμενο. ἀντικρινός, ἔτσι μὲ *ι*: ἀντικρινός, ἀντικρίζω, ἀντίκρισμα, ἀντικριστός, ἀντικρισιά· μόνο τὸ ἀνικρὺ (ἢ ἀνίκρυν) μὲ *ν*.

ΜΑΘΗΜΑ 17. Λεξιλόγιο. *χῆρος* λέγεται καί *χηρός*, θηλ. *χῆρα* (ρ. *χηρεύω*, ἀφηρ. οὐσ. *χηρεία*).

ΜΑΘΗΜΑ 18. Γραμματική. Καλὸ εἶναι νὰ ξεχωρίζῃ ὁ μαθητὴς κάθε φορὰ καί στὰ παρακάτω μαθήματα τὰ μεταβατικά ἀπὸ τ' ἀμετάβητα ρήματα καί νὰ βρίσκῃ τὸ ἀντικείμενο, ἂν ὑπάρχῃ.

ΜΑΘΗΜΑ 19. Λεξιλόγιο. *ποντίζομαι* ἢ ἀρχ. σημ. τοῦ *ποντίζω* εἶναι *βυθίζω* στὸν πόντο (στὴ θάλασσα): καί σήμερα στὴν ἐπίσημη ναυτική γλώσσα λέγεται: «ποντίζω ἀγκυραν, νάρκην» κτλ. Τὸ παθ. *ποντίζομαι* *βυθίζομαι* στὴ θάλασσα.

ΜΑΘΗΜΑ 21. Λεξιλόγιο. *βραχουριά* ἀπὸ τὸ βράχος μὲ τὴν παραγωγ. κατάληξη -ουριά πού σημαίνει πληρομνὴ· ἔτσι καί *κλεφτουριά*, *λασπουριά*, *Λιαπουριά* κ.λ.

ΜΑΘΗΜΑ 23. Γραμματική. Στὴ διδασκαλία τὸ ξεχώρισμα συγκεκριμένων καί ἀφηρημένων περιορίζεται συνήθως μόνο στὰ οὐσιαστικά. Καλὸ εἶναι νὰ καταλάβῃ ὁ μαθητὴς πὼς καί τὰ ἐπίθετα καί τὰ ρήματα ἔχουν συγκεκριμένη καί ἀφηρημένη σημασία. Καί τὰ ἐπὶρρήματα ἀκόμη πού παράγονται ἀπὸ ἐπίθετα διακρίνονται σὲ συγκεκριμένα καί ἀφηρημένα, ἀνάλογα μὲ τὰ ἐπίθετα ἀπὸ τὰ ὁποῖα παράγονται: ἐπίθ. *ψηλός*, *βαθὺς*, ἐπίρρ. *ψηλά* - *βαθιά* (συγκεκριμένα)· ἐπίθ. *ὁμορφος*, *εὐγενικός*, ἐπίρρ. *ὁμορφα*, *εὐγενικά* (ἀφηρημένα). Ἐννοεῖται πὼς κι ἐδῶ ὁ δάσκαλος θὰ ἔχῃ ὑπόψιν τοῦ τῆν ἀντιληπτικῆς ὀριμότητας τῶν μαθητῶν του.

ΜΑΘΗΜΑ 25. Λεξιλόγιο. *κατόμερο*· τέτοια σύνθετα οὐσ. πού σχηματίζουν τὸ β' συνθετικὸ χωρὶς τὸ τελικό *ς* εἶναι καί τὰ *ἀπόβαρο*, *λεμονόδαο* κ.λ.— *μαργώνω* *παγώνω*, *τρέμω* ἀπὸ τὸ *κρύω*· *ἴσως* ἀπὸ τὸ ἀρχ. *μαργῶ* (άω), *μαίνομαι*.—*γιά*, *ποιητ.* ἀντὶ τοῦ *γιατί*, μὲ συγκοπὴ τῆς τελευταίας συλλαβῆς στὴ συνεκφώ-

νηση με τη λέξη που ακολουθεί: γιατί το *λές* αυτό; για το *λές* αυτό: (Ήμεις να τήν ποιήσῃς ἢ χρήσῃς του κάποτε διευκολύνει το μέτρο.)

ΜΑΘΗΜΑ 24, 25, 26. Γραμματική. Για τα δμώνυμα, παρώνυμα, συνώνυμα βοηθητικός είναι και ο πίνακας (σ. 263).

Στο μάθ. 26 χρειάζεται προσοχή στον *δρο*. Ίδιωτισμός είναι η ξεχωριστή σημασία που παίρνουν δρισμένες εκφράσεις σε μία γλώσσα, όπως λ.χ. στη γλώσσα μας ή έκφραση έγινε καπνός (έτσι υπάρχουν ιδιωτισμοί ελληνικοί, γαλλικοί, αγγλικοί κτλ.). Άλλο είναι το *ιδίωμα* και ο *ιδιωτισμός*: *ιδίωμα* είναι η τοπική διάλεκτος, δηλ. η κατά τόπους ιδιαίτερη μορφή, χρήση και προφορά των λέξεων της ίδιας εθνικής γλώσσας, και *ιδιωτισμός* είναι λέξη ή φράση ενός ιδιώματος, όπως λ.χ. το κρητικό *είναι λές* ή το *τί με λές* που συνήθιζαν οι Βορειοελλαδίτες.

ΜΑΘΗΜΑ 28. Λεξιλόγιο. Ο δάσκαλος που βρίσκεται σε σχολεία αστικών κέντρων θα ξέρει ότι ο μαθητής έχει πολλές ελλείψεις στο λεξιλόγιο που αναφέρεται στην αγροτική ζωή, και αντίθετα πως τα παιδιά των αγροτικών μερών έχουν ανάλογες ελλείψεις στο λεξιλόγιο που αναφέρεται στη ναυτική ή αστική ζωή. Καλό είναι οι ελλείψεις αυτές να συμπληρωθούν, ώστε τα Έλληνόπουλα να βγαίνουν από το Δημοτικό πλουτισμένα με όσο γίνεται μεγαλύτερο θησαυρό του εθνικού μας λεξιλογίου. Γι' αυτό και τα κείμενα του βιβλίου είναι επίτηδες διαλεγμένα, ώστε να αναφέρονται σε όλες τις μορφές της ελληνικής ζωής. Ειδικά για το λεξιλόγιο της ποιμενικής ζωής ως έχει υπόψη του ο δάσκαλος και τους δρους: *ἀρμεγός* κερδάρ, *ξύλινος* κάδος όπου ἀρμεγούν το γάλα· *ἀρμεγώνας* στρώγχα (βλ. τή λ. σ. 57) *ἀροπόκι* (τό), *ἀρόκουρο* το μαλλί από το κύρμα των αρνιών· *γέννος* (έ) ή έποχή που γεννούν τα πρόβατα στα χειμαδιά· *γρόκι* και *γκρέκι* τόπος περιφραγμένος πρόχειρα με κλαδιά ή θάμνους, όπου διανυκτερεύουν τα γιδόπρόβατα (λέγεται και *μανιρί*)· *γουλίστρα* το πρώτο γάλα άμέσως ύστερ' από το γέννο· *στάλος* (έ) το μέρος ή ή ώρα που σταλίζουν (αναπαύονται) τα γιδόπρόβατα, ιδίως το μεσημέρι.—*στάνη*, το μέρος όπου βρίσκονται τα πρόβατα, το σιμπαναρίο, ποιμνιό· *στάσιο*· στους νομαδικούς βοσκούς *στάνη* λέγεται το κινητό χωριό των πιστικών με τις λίγες καλύδες τους· *σιεροχωριό* χωρίζω τα στέρφα (στείρα) από τα γαλάρια.—*τροκάνι*· τετράγωνο κουδούνι των προβάτων, *χειλαροκούδουνα* τα συνήθισμένα κουδούνια των κοπαδιών· *μυμίνες*· τα μεγάλα κουδούνια των γκασεμιών, λ. όνοματοποιημένη από τον ήχο «μπιμ μπιμ»· *κυρί* (τό) και *κύρος* (έ) και *κυροκούδουνο* το κουδούνι των γιδιών και των τράγων (πολλές ποιμενικές λέξεις είναι θησαυρισμένες στα λαογραφικά βιβλία του Δ. Λουκόπουλου («Ποιμενικά της Ρούμελης», «Πώς ύφάνουν και νύνουν οι Αιτωλοί κ. ά.), στα ποιήματα του Κ. Κρυστάλλη και στα «Διηγήματα της στάνης» του Χ. Χριστοδασίλη.)

ΜΑΘΗΜΑ 29. Λεξιλόγιο. αίφνης από το μεσαιωνικό αὐτόφνης, άρχ. αὐτοφνής.

ΜΑΘΗΜΑ 30. Κείμενο. Το κείμενο, από τα «Ποιμενικά της Ρούμελης» του Δ. Λουκόπουλου, είναι επίτηδες διαλεγμένο, γιατί έχει λέξεις με δίψηφα σύμφωνα και ρινικά συμπλέγματα, που χρησιμοποιούν για το σχετικό μάθημα της γραμματικής· βοηθεί και στο λεξιλογικό πλουτισμό· έτσι τα παιδιά που δε ζουν σε αγροτικές περιφέρειες έχουν την ευκαιρία να μάθουν την όνομασία των μουσικών όργων της αγροτιάς.

ΜΑΘΗΜΑ 31. Κείμενο. Στη φράση «ίσως μάλιστα να έχουν πάρει κιόλας την απόφαση» το *κιόλας* έχει τη σημασία του ήδη, πιά. Λέγεται ακόμη και στις ακόλουθες περιπτώσεις: α) Για κάτι που έγινε πιο γρήγορα απ' ό,τι περιμέναμε: *ήρθε κιόλας*;—β) Στη σημασία άμέσως, στη στιγμή: *Μόλις το είπα, τ' άρπαξε*

κιάλας.—γ) Μ' επιδοτική σημασία (και μάλιστα, μάλιστα και: Τό ξέρεις αυτό το παιδί;—"Αν τό ξέρω, λέει; τό βάφτισα κιάλας. (Βλ. Νεοελλ. Γράμματ. τοῦ Κράτους σ. 378.)

ΜΑΘΗΜΑ 34. Γραμματική. Για τό ἐνωτικό ὕστερ' ἀπό τά προτακτικά ἀγία-αι - γερο - κτλ. γίνεται λόγος στό μαθ. 86.

ΜΑΘΗΜΑ 35. Γραμματική. Για τ' ἄλλα σημεία τῆς στίξης γίνεται λόγος στό μαθ. 86. Ἐκεῖ δίνονται καί περισσότερες λεπτομέρειες.

ΜΑΘΗΜΑ 36. Λεξιλόγιο. βίγλα, μεσαιωνικό ἀπό τό λατιν. *vigilia* (ἔτοι καί βιγίλω, βιγιάτορας). **Γραμματική.** Λέξεις πού παθαίνουν ἀποβολή τοῦ ἀρχικοῦ φωνήεντος ἐκτός ἀπ' ὅσες μνημονεύονται στό μάθημα εἶναι καί οἱ ἀκόλουθοι: ἀγκλί-
-τοια, ἀμύγμαλα, ἐβδόμαδα, ἐλάφι, ἐλαφρώνω, ἐμπρός, ἐξάδεσπος, ἐξοδεύω, ἐξομο-
-λογώ, ἐπίτομα, ἐρωτῶ, εὐαγγέλιο, εὐλογῶ, εὐχαριστῶ, Ἐλένη, Εὐφροσύνη, ἡγού-
-μενος, ὑγεία (γυιά), ὑπερήφανος ὑφαίνω, Εἰρήνη. Τό ἴδιο καί οἱ ρηματικοί τύποι
περασιμένων χρόνων μέ ἀτονή ἀνέσηση: (ἐ)δέναμε, (ἐ)δέσαμε, (ἐ)γελοῦσαμε.

ΜΑΘΗΜΑ 37. Λεξιλόγιο. ψηφῶ λογαριάζω, ὑπολογίζω. Ἦγινε ἀπό τόν ἀόρ. τοῦ ψηφίζω· δηλ. κατά τό σχῆμα ἐτίμησα - τιμῶ, ἐτόλμησα - τολμῶ κτλ. καί ἐψη-
-φισα - ψηφῶ· ἔτσι ἔχομε τά παράλληλα ρήματα ψηφίζω καί ψηφῶ μέ διαφο-
-ρετική ὅμως σημασία.

ΜΑΘΗΜΑ 39. Λεξιλόγιο. ρουπάκι ἀπό τό ἀρχ. ρῶπαξ (μεσαιων. ὑποκορ. ρωπάκιον).

ΜΑΘΗΜΑ 40. Γραμματική. Για τό θηλυκό τοῦ ἀόριστου ἄρθρου καί τῆς ἀόριστης ἀντωνυμίας (μάθ. 114) συνηθίζεται ὁ τύπος μία, ἐνῶ γιά τό θηλυκό τοῦ ἀριθμητικοῦ συνηθίζεται περισσότερο ὁ τύπος μία. Καλό εἶναι νά γίνεται αὐτό τό
ἐξωρίσμα.

ΜΑΘΗΜΑ 41 - 48. Γραμματική. Ἡ διαίρεση τῶν οὐσιαστικῶν σέ κλίσεις γίνεται μέ βάση τό γένος, γιατί δέν μποροῦσε νά γίνη ἀλλιώδης. Τά βασικά γνωρί-
-σματα πού χαρακτηρίζουν σήμερα τήν κλίση τῶν οὐσιαστικῶν τήν ξεχωρίζουν συ-
-νήθως ἀπό τήν ἀρχαία κλίση. Βλ. σχετικά τήν ἱστορική διασάφηση § 521 στή
Νεοελλ. Γραμματική τοῦ Κράτους (σ. 226).

ΜΑΘΗΜΑ 43. Λεξιλόγιο. ἀμπαρώνω ἀπό τό ἀμπάρα, ἰταλ. *barra*.

ΜΑΘΗΜΑ 44. Λεξιλόγιο. καζαντζής (ἐπαγγελματικό) αὐτός πού φτιάχνει
καζάνια· καζάνι λ. τουρκ. — αὐτιά (τοῦ ταψιοῦ), χερουλία· σχῆμα καυάχρησης· ἔτσι
λέμε καί: τό πόδι τοῦ τραπέζιου, ἡ μύτη τῆς βελόνας, τό δόντι τῆς χτένας κτλ.

ΜΑΘΗΜΑ 46. Λεξιλόγιο. ισουράπι, λ. τουρκική. — πλουμίδα, πλουμί, λατιν.
pluma = φτερό.

ΜΑΘΗΜΑ 50. Γραμματική. Για τό μαθητή τῆς ἑκτῆς δίνονται μερικῆς χρή-
-σιμες συμπληρώσεις γιά τά θηλυκά ἐπίθετα στό μαθ. 118.

ΜΑΘΗΜΑ 52. Κείμενο. Στό καίμενο ὑπάρχει ἡ λέξη γερο-λαγός· σ' αὐτό
μπορεῖ ν' ἀνατρεῖται ὁ δάσκαλος, εἰαν θά διδάξη τά προτακτικά (μάθ. 86)

ΜΑΘΗΜΑ 53, 54. Γραμματική. Στό μαθ. 53 ζητοῦμε ἀπό τό μαθητή νά
προσέξῃ τό παράδειγμα ἄρρησ· μας καί τόν ρωτοῦμε τί γίνεται κάποτε ὁ τόνος
τῶν μονοσύλλαβων τύπων. Στό μαθ. 54, ἀφοῦ γίνη ἡ διδασκαλία καί τῶν προσωπ.
ἀντων. τοῦ γ' προσ., μπορεῖ ὁ δάσκαλος νά ἐπιμείνῃ περισσότερο στήν ἐγκλίση τοῦ
τόνου καί νά δείξῃ ὅτι οἱ μονοσύλλαβοι τύποι τῆς προσωπ. ἀντων., δηλ. οἱ ἐγκλι-
-τικές λέξεις μου μέ μᾶς - σου οὐ οὐ σᾶς - τος τόν τοι τη τες κτλ. α) ἂ ν ε β ἂ ζ ο υ ν
τόν τόνο (ὡς δεῖξαι) στή λήγουσα τῆς προηγούμενης λέξης, εἰαν αὐτή τονίζεται

κάτω μέρος, ἡ βάση, τοῦ σκελετοῦ τοῦ πλοίου, «τρόπις»· *κουραστὴ* τὸ πᾶν χεῖλος τῶν πλευρῶν τοῦ πλοίου, «περιτόναιον», «ἐπισκαλμίς»· *μάσκα* (λατιν.) τὸ πλευρὸ τῆς πλώρης· *μεριά* (τά) τὰ πλευρὰ τῆς πρύμης, «γλουτοί»· *βρεχάμενα* τὸ μέρος τοῦ πλοίου ποῦ εἶναι κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσης, «ὕφαλα»· *ψηλά* (τά) τὸ μέρος τοῦ πλοίου ποῦ εἶναι πάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσης, «ἐξαλα»· *νερά* (τά) ἡ ἐξωτερικὴ γραμμὴ τοῦ πλοίου ποῦ ἀκουμπᾷ στὴν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσης, «ἴσαλα»· *μαδέρια* (ἀρχ. βενετ.) οἱ σανίδες μὲ τίς ὁποῖες εἶναι κατασκευασμένη ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ πλοίου, «ἐπηγκενίδες»· *ἀμπάρι* (τουρκ.) τὸ ἐσωτερικὸ βάθος τοῦ πλοίου, «κύτος»· *κονβέρτα* (βενετ.) τὸ κατὰστρωμα· *δοιάκι* ὀριζόντιος μοχλὸς ποῦ γυρίζει τὸ τιμόνι σφηνωμένος στὸ ἐπάνω μέρος του, «οἰᾶξ», «οἰάκιον»· *λαγουνδέρα* τὸ δοιάκι τῆς βάρκας.

ΜΑΘΗΜΑ 79. Γραμματικὴ. Ὅταν μιλοῦμε γιὰ λόγιες λέξεις, γιὰ λόγια σύνθετα ἢ - ὅπως ἐδῶ - γιὰ λόγιες λέξεις ποῦ χρησιμεύουν στὴν παραγωγὴ καὶ στὴ σύνθεσι, δὲν ἐννοοῦμε λέξεις ποῦ ἀνήκουν ἀποκλειστικά στὴν καθαρῶς οὐσα, ὅπως λ.χ. ἀμώμους, ἀμφίβολος, βυσινοβαφής, ψυχοφθόρος κ.ἄ., παρὰ ἐκεῖνες ποῦ ἀνήκουν ὀργανικά στὴ δημοτικὴ καὶ εἶναι προσαρμοσμένες στὸ τυπικὸ καὶ φθογγολογικὸ τῆς δημοτικῆς, λ. χ. *ρυμοτομῶν*, *ρυμοτομία*, *τηλέφωνο*, *γραμματολογία*, *προσγειώνομαι*, *προσγείωσις*, *ταχυδρομεῖο* κ.ἄ. Αὐτὲς μπῆκαν στὴ γλῶσσα μας τὰ τελευταῖα 150 χρόνια, γιὰ νὰ ἐκφράσουν ὅλες τίς ἐννοίες τῆς παιδείας, τῶν ἐπιστημῶν, τῶν τεχνῶν, τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ, ὀλόκληρου τοῦ ἀνώτερου πολιτισμοῦ, ποῦ ἔλειπαν ὡς τότε καὶ φυσικά δὲν εἶχε παρουσιαστῇ ἀνάγκη νὰ δημιουργηθοῦν ἀντιστοιχες λέξεις. Οἱ λόγιες αὐτὲς λέξεις εἶναι ὡς πρὸς τὴν καταγωγὴν τους δύο εἶδων: α) Ἄ ρ χ α ἱ ε ς λ έ ξ ε ι ς ποῦ δὲν ἔφτασαν στὴ σημερινὴ γλῶσσα ἀπὸ πατέρα σὲ παιδί, καθὼς οἱ λαϊκὲς, παρὰ εἶχαν χαθῇ ἀπὸ τὴν ὀμιλίαν μας γιὰ αἰῶνες πολλοὺς καὶ ξαναχρησιμοποιήθηκαν πολὺ ἀργότερα: *ἀνακωχή*, *καθηγητής*, *ἐκνοδοχεῖο* κτλ. β) ν ε ο π λ α σ τ ε ς λ έ ξ ε ι ς ἢ ν ε ο λ ο γ ι σ μ ο ἱ ποῦ δὲ λέγονταν στὴν ἀρχαία γλῶσσα, παρὰ τίς ἐπλάσαν οἱ λόγιοι, ὅταν τίς χρειάζστηκαν, ἀπὸ λέξεις ἀρχαίες ἢ ἀπὸ στοιχεῖα τους: *αἰσιοδοξία*, *ἀστεροσκοπεῖο*, *βαθμολογία*, *ἐλαττωματικός*, *χωροφυλακή*· στοὺς νεολογισμοὺς ἀνήκουν καὶ μερικὲς δάνειες λέξεις ποῦ ἔχουν τὴ ρίζαν τους ἀπὸ τὴ λατινικὴ ἢ ἀπὸ νέες εὐρωπαϊκὲς γλῶσσες: *ρεαλισμός*, *πεσμιζμός*, *ὀπτιμιζμός*, *σοσιαλισμός*, *δαλτονισμός*, *ἀριβισμός*, *ἀριβιστής* κ.ἄ.

ΜΑΘΗΜΑ 83. Γραμματικὴ. Ἀλλαγὴ τοῦ γραμματικοῦ εἶδους παρουσιάζεται καὶ σὲ ὀλόκληρη φράση ποῦ μὲ τὸ ἄρθρο μπροστὰ μπορεῖ νὰ γίνῃ οὐσιαστικό. Ἔτσι στὸ καίμενο διαβάζομε: «δὲ σοῦ λέω τὸ ἔχε γειά»· ἐδῶ ἡ φράση τὸ ἔχε γειά εἶναι οὐσιαστικό καὶ σημαίνει: χαιρετισμὸ χωρισμοῦ.

ΜΑΘΗΜΑ 85. Γραμματικὴ. Στὰ μαθ. 41 καὶ 42 ἔγινε λόγος γιὰ τὸ βασικὸ τὸνόν οὐσιαστικῶν, καὶ στὸ μαθ. 49 γιὰ τὸ βασικὸ τὸνόν τῶν ἐπιθέτων. Ἐδῶ δι-
νονται περισσότερες λεπτομέρειες καὶ γίνεται συμπλήρωση μὲ τὴν ἐξέταση τοῦ βασικοῦ τόνου τῶν ρημάτων.

ΜΑΘΗΜΑ 86. Γραμματικὴ. Στὸ μῆθημα τοῦτο συμπληρώνεται ἡ διδασκαλία τῆς στίξης (πρβλ. μαθ. 34, 35).—Γιὰ τὰ προτακτικὰ σημειώνομε ἐδῶ τ' ἀκόλουθα: α) Τὰ προτακτικὰ εἶναι ἄτονα καὶ μένουν ἀμετάβλητα σὲ ὅλες τίς πτώσεις: ἡ Ἄγρια - Σοφία, τῆς Ἄγρια - Σοφίας· ὁ μαστρο-Γιώργος, τοῦ μαστρο-Γιώργου κτλ.—β) Τὰ κατεῖαν, κύρι καὶ πάτερ εἶναι ξεχωριστὲς ἄνευ λέξεων καὶ κρατοῦν τὸν τόνον τους· ἀνάμεσα σ' αὐτὰ καὶ στὰ κύρια ὀνόματα ποῦ ἀκολουθοῦν δὲ σημειώνεται ἐνωτικό: ὁ κύρι Νίκος, τοῦ κύρι Νίκου, ὁ κατεῖαν Πέτρος, ὁ πάτερ Σωφρόνιος κτλ.—γ) Τὸ προτακτικὸ καὶ τὸ ὄνομα ποῦ ἀκολουθεῖ μποροῦν νὰ γραφοῦν καὶ ὡς μία λέξη, ὅταν ἔχουν γίνῃ μόνιμα σύνθετα: ὁ *Μπαρμπασιτάνης*, ὁ

Μαστρογιώργης, γεροβασιλιάς. 3) Δὲν πρέπει νὰ γίνεται σύγχυση τοῦ ἐνωτικοῦ (-) μὲ τὴν παύλα (-).

ΜΑΘΗΜΑ 98. Λεξιλόγιο. δύο φόβοι, ἐκπληξή, σεβασμός· ἀρχ. λ. ἀπὸ τὸ θέμα δει- (δεῖδω) - δέδοικα φοβούμαι.—Θαβώρ (τὸ) βουνὸ τῆς Παλαιστίνης, Α τῆς Ναζαρέτ, ὅπου ἐγινε ἡ μεταμόρφωση τοῦ Χριστοῦ.—Σινά (τὸ) βουνὸ στὴν ἐμιώνημη χερσόνησο, στὸ Β μυθὸ τῆς Ἑρυθρῆς Θάλασσης, ἀνάμεσα στὴν Αἴγυπτο καὶ τὴν Ἀραβία· σὲ μιὰ κορυφὴ τοῦ Σινά ἔλαθε κατὰ τὴ Γραφὴ ὁ Μωυσῆς τὸ Δεκάλογο (τίς δέκα ἐντολές) ἀπὸ τὸ Θεό.—Ἐβερρεσι (τὸ) τὸ ψηλότερο βουνὸ τῶν Ἰμαλαίων καὶ ὅλου τοῦ κόσμου (8.845 μ. ὕψος) εἵσκεται στὴν περιοχὴ τοῦ Νεπάλ κοντὰ στὰ σύνορα πρὸς τὸ Θιβέτ.—Ἀραράτ (τὸ) βουνὸ τῆς Ἀρμενίας (5.400 μ. ὕψος) σ' αὐτὸ κατὰ τὴν Π Δ. προσάραξε ὕστερ' ἀπὸ τὸν κατακλυσμὸ ἡ κιθωτός τοῦ Νῶε.

ΜΑΘΗΜΑ 105. Λεξιλόγιο. σουλατσάρω περπατῶ χωρὶς ὀρισμένο σκοπὸ (ἰταλ. solazzare δι:αυκεδάζω)· ἡ παραγωγικὴ κατὰλ. -άρω, σπανιότερα -έρω, συνηθίζεται σὲ ρήματα ξένης καταγωγῆς: μαϊνάρω, σαλπάρω, τρακάρω, τρατιέρω. Αὐτὰ, γιὰ νὰ ξεχωρίξῃ ὁ παρατατικὸς ἀπὸ τὸν ὀριστο, σχηματίζουν παρατατικὸ σὲ -ιζα: σουλατσάριζα καὶ ὀρ. σὲ -αρα ἢ -άρισα: σουλατσάρα ἢ σουλατσάρισα.

(Συνέχεια από τη σελ. 2 του εξωφύλλου)

9. Μαν. Τριανταφυλλίδη, *Λεξιλογικές ασκήσεις για τη μέση παιδεία. Βιβλίο του δασκάλου* (συμπληρωματικό του μαθητικού, μόνο για τους εκπαιδευτικούς), 1948, 4 + 72 σελ., έκδ. 2., Θεσσαλονίκη 1962, δρ. 22.
12. Μαν. Τριανταφυλλίδη, *Παροιμιακές φράσεις από την Ιστορία και τη λογοτεχνία, με τη συνεργασία Φωτ. Τζωρτζάκη, για τις ανώτερες τάξεις της μέσης παιδείας. Βιβλίο του δασκάλου* (περιέχει και το Βιβλίο του μαθητή), 1947, 104 σελ., 'Ανατύπωση 1962, δρ. 18.
13. Μαν. Τριανταφυλλίδη, *Παροιμιακές φράσεις από την Ιστορία και τη λογοτεχνία, με τη συνεργασία Φωτ. Τζωρτζάκη, για τις ανώτερες τάξεις της μέσης παιδείας. Βιβλίο του μαθητή*, 1947, 88 σελ., 'Ανατύπωση 1962, δρ. 15.
25. Μαν. Τριανταφυλλίδη, *Λεξιλογικές ασκήσεις. Βιβλίο του μαθητή*. Έκδοση ειδική για ξενογλώσσους ή και για ελληνόπαιδα του εξωτερικού με περιορισμένο το λεξιλογικό τους πλούτο, 36 σελ., δρ. 14.

Σειρά Β.—Κείμενα :

1. Φωτεινής Τζωρτζάκη, 'Ανδρέας Καρκαβίτσας. Έκλογή από το έργο του, εισαγωγή, σχόλια, για τη μέση παιδεία, 1950, 112 σελ., δρ. 25.
2. Φωτ. Τζωρτζάκη, 'Ιων Δραγούμης ('Ιδας). Έκλογή από το έργο του, εισαγωγή, σχόλια, για την ανώτατη τάξη της μέσης παιδείας, 1953, 96 σελ., δρ. 17.
4. Θρ. Σταύρου, 'Εφταλυώτης και Πάλλης. Έκλογή από το έργο τους, εισαγωγή, σχόλια. ('Ετοιμάζεται).
5. 'Εμμ. Κριαρά, 'Ερωτόκριτος, Κρητικό θέατρο. ('Ετοιμάζεται).

Σειρά Γ.—Στοιχεία Νεοελληνικής Λογογραφίας, Μετρικής και Ποιητικής. Νεοελληνική Γραμματολογία, 'Ιστορία κλπ.

Δ. Λουκάτου, *Οι γιορτές μας*. ('Ετοιμάζεται).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ

1. *Νανουρίσματα, ταχταρίσματα, παιχνιδάκια*. 'Ανθολόγημα Φάνης Σαρειάννη, διακόσμηση 'Αγγ. Κατζημυχάλη, 1953, 43 σελ., δρ. 10.

ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΖΩΗ

'Επιστημονικές μελέτες εκπαιδευτικές με σκοπό να κάνουν γνωστά σε πλατότερο κύκλο ζητήματα επιστημονικά, σχετικά με την κοινωνική μας ζωή.
Τα βιβλία αυτά, σύντομα και περιεκτικά, προορίζονται για τους μη ειδικούς, διατηρούν όμως και τον επιστημονικό τους χαρακτήρα, ιδίως με τις σημειώσεις, που χρησιμεύουν και για εισαγωγή σε όσους θα θελήσουν να μάθουν περισσότερα. 'Ως τώρα βγήκαν :

1. Μ. Τριανταφυλλίδη, 'Ένα βιβλίο για τη γλώσσα μας. ('Η Γραμματική της δημοτικής και η Νεοελληνική Χρηστομάθεια του Α. Thumb). 'Ανάτυπο από το Δελτίο του 'Εκπαιδευτικού 'Ομίλου 2 (1912), σελ. 41—59. ('Εξαντλημένο).
2. Μ. Τριανταφυλλίδη. 'Η ὀρθογραφία μας. 1913, 174 σελ. 'Ανάτυπο από το Δελτίο του 'Εκπαιδευτικού 'Ομίλου 3 (1913), 28—195. ('Εξαντλημένο).

(Η συνέχεια στη σελ. 4 του εξωφύλλου)

(Συνέχεια από τη σελ. 3 του εξωφύλλου)

3. Μ. Τριανταφυλλίδη, *Ἡ γλώσσα μας στὰ χρόνια 1914—16* (1920), 189 σελ. *Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ Δελτίο τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου* 6 (1916), σελ. 33—120 καὶ 8 (1920), σελ. 49—99. (Ἐξαντλημένο).
4. Μ. Τριανταφυλλίδη, *Πρὶν καοῦν. Ἡ ἀλήθεια γιὰ τὰ ἀναγνωστικά τῆς δημοτικῆς*. (Ἀπάντηση στὴν Ἐκθεση τῆς Ἐπιτροπείας ποὺ εἶχε ζητήσει ἀνὰ καὶ οὖν τ' ἀναγνωστικά καὶ ἡ γραμματικὴ τῆς δημοτικῆς καὶ νὰ διωχοῦν ποινικὰ οἱ εἰσηγητές της). *Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ Δελτίο τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου* 9 (1921), σελ. 177—322. (Ἐξαντλημένο).
5. Μ. Τριανταφυλλίδη, *Ἡ Ἀκαδημία καὶ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα*, 1933, 58 σελ., δρ. 10. *Ἀνάτυπο ἀπὸ τὴ Νέα Εἰστία* 14 (1933) ἀρ. 161, 163 κ.δ.
6. Μ. Τριανταφυλλίδη, *Οἱ ξένες γλώσσες καὶ ἡ ἀγωγή*, 1945, 8+216 σελ., δρ. 25.
7. Μ. Τριανταφυλλίδη, *Δημοτικισμὸς καὶ ἀντίδραση*, 1960, 397+1 σελ., δρ. 50.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Ἱδρυτής: Μαν. Τριανταφυλλίδης

ΣΕΙΡΑ Α — Γιὰ πολὺ μικρὰ παιδιὰ.

1. *Γύρω γύρω ὅλοι. Λαϊκὰ παιχνίδια καὶ τραγούδια, διαλεγμένα ἀπὸ τὴν Εὔδ. Ἀθανασούλα, εἰκονογραφημένα ἀπὸ τὴ Λύδια Μπορζέκ, 1927, ἔκδ. 2., 1947, ἄδετο δρ. 10, δεμένο δρ. 15.*
2. *Ντίλι - Ντίλι, εἰκονογραφημένο ἀπὸ τὸ Σπ. Βασιλείου, 1948. (Ἐξαντλημένο).*
3. *Κούνια - Μπέλα. Λαϊκὰ παιχνίδια καὶ τραγούδια, διαλεγμένα ἀπὸ τὴ Φ. Σαρεγιάννη, εἰκονογραφημένα ἀπὸ τὴ Δ. Μοντεσιάντου, 1951, δρ. 10.*

ΣΕΙΡΑ Β — Γιὰ μικρὰ παιδιὰ.

- Παιχνίδια καὶ τραγούδια λαϊκὰ, διαλεγμένα ἀπὸ τὴν Εὔδ. Ἀθανασούλα καὶ εἰκονογραφημένα ἀπὸ τὴν Ἑλλή Παπαδημητρίου, 1926, 56 σελ. Ἐκδ. 2. 1957, δρ. 15.*
- Ἦταν καὶ δὲν ἦταν. Λαϊκὰ παραμῦθια, διαλεγμένα ἀπὸ τὴν Εὔδ. Ἀθανασούλα ἀπὸ ἀνέκδοτο ὕλικό τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, εἰκονογραφημένα ἀπὸ τὴν Ἑλλή Παπαδημητρίου, 1929, 168 σελ. (Ἐξαντλημένο).*

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΙΔΑΧΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΣΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ

- Ἐλισαίου Γιαννίδη, Στοιχεῖα γεωμετρίας, γιὰ τὶς ἀνώτερες τάξεις τοῦ γυμνασίου, 1938, 290 σελ., δρ. 20.*
- Μιχ. Οἰκονόμου, Γραμματικὴ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς. (Ἐτοιμάζεται).*

Κεντρικὴ πώληση: *Βιβλιοπωλεῖο τῆς «Ἑστίας» Ἰ. Δ. Κολλάρου καὶ Σίας, Α.Ε., Σταθίου 38, Ἀθήνα.*